

Ҳожиакбар ШАЙХОВ

ТУТАШ
ЭЛАМЛАР

ИККИ ЖАҲОН
ОБОРАСИ

Ҳожиакбар ШАЙХОВ

ТУТАШ ОЛАМЛАР

ИККИ ЖАҲОН ОБОРАСИ

РОМАНЛАР

ТОШКЕНТ
«O'ZBEKISTON»
2017

УЎК 821.512.133-31

КБК 84(5Ў)6

Ш 18

Шайхов, Ҳожиакбар.

Ш 18

Туташ оламлар. Икки жаҳон овораси [Матн] : илмий-фантастик роман/ Ҳ. Шайхов. – Тошкент: «O‘zbekiston» НМИУ, 2017. – 392 б.

ISBN 978-9943-28-909-3

Ҳожиакбар Шайхов серкирра ва самарали ижодий фаолияти давомида кўплаб илмий-оммабоп ва илмий фантастик ҳикоялар, қисса ва романлар яратди, ўзбек адабиётида фантастика жанрининг асосчиси сифатида эътироф этилди. АҚШда нашр қилинган жаҳоннинг энг етук фантаст ёзувчилари ҳақидаги энциклопедияга ўзбек адабиётининг вакили сифатида айнан унинг номи киритилгани ҳам бунинг ёрқин далилидир.

Ушбу «Туташ оламлар. Икки жаҳон овораси» илмий-фантастик романлари ёзувчининг энг сара асарларидан биридир. Мазкур китоб кенг китобхон оммасига мўлжалланган бўлиб, илмий-оммабоп ва илмий фантастик воқеалар ихлосмандлари-та ажойиб тухфа бўлади деган умиддамиз.

УЎК 821.512.133-31

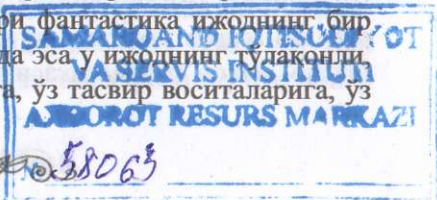
КБК 84 (5Ў)6

ISBN 978-9943-28-909-3

© Ҳожиакбар Шайхов, 2017
© «O‘zbekiston» НМИУ, 2017

ҲОЖИАКБАРНИНГ СИРЛИ ОЛАМИ

Китобхонлар оммасига ўзининг ҳикоялари, қиссалари, романлари билан кўпдан бери танилиб қолган Ҳожиакбар Шайховни ўзбек илмий-фантастик адабиётининг қалдирғочларидан бири деб аташа бўлади. Бу гапни ўқиган одам таажжуб қилиши мумкин – ие, нега энди? Наҳотки, фантастика Ҳожиакбар Шайховдан бошланар экан? Ўзбек адабиётида ундан аввал фантастика бўлмаганми? Бундай таажжубга жавобан айтишимиз мумкинки, албатта, фантастика Ҳожиакбар Шайхов дунёга келмасдан аввал ҳам бор эди. «Фантастика» деганини бир сўз билан «хаёлот» деб аташ мумкин. «Хаёлот» эса инсон тафаккурининг мангу ҳамроҳи. Адабиёт, қолаверса, ижод фантастика билан, хаёлот билан бирга туғилади ва у билан қадам-бақадам, ҳамнафас тараққий этади. Бундан неча ўн минг йиллар аввал яратилган, ибтидоий аждоларимиз ғорларнинг деворларига қинғир-қийшиқ қилиб чизиб кетган расмларда ҳам фантастика бор. Халқ оғзаки ижоди-чи? Ўзи учар гиламлар, қанотли отлар, уч бошли аждарлар, бир кўзли девлар ва яна алланималар... Булар ҳам фантастиканинг ижод билан узвий биргаликда қадам ташлашини кўрсатади. Шуниси ҳам борки, бу ҳодиса фақат ўзбекларгагина хос эмас. Машҳур ҳинд эпослари «Маҳабҳорат», «Рамаяна», «Шукасапрати», «Калила ва Димна», араб эртақлари «Минг бир кеча», бошқа халқларнинг ривоят ва афсоналари. Ёзма адабиётда ҳам шундоқ – Фирдавсийнинг ўлмас «Шохнома»сида фантастика қанчалик кучли бўлса, Алишер Навоий дostonларида ҳам шунчалик кенг ўрин тутаяди. Европа адабиётидаги Гулливерлар, Мюнхгаузенлар, Фаустлар ва бошқа яна ўнлаб, юзлаб образлар, буюк Гоголнинг ижоди, рус фольклори фантастиканинг жуда қадимий ва барқарор ҳодиса эканини яққол исбот қилиб турибди. Хуллас, адабиёт фантастикасиз, хаёлотсиз бир қадам ҳам олға силжиёлмайди. Хўп, шундоқ экан, нега энди ХХ асрнинг иккинчи ярмида ижод қилган бир ёзувчини ўзбек илмий фантастикасини бошлаб берган қалдирғочларидан бири деб аташ керак? Бунинг боиси шундаки, авваллари фантастика ижоднинг бир унсури сифатида кўринган, муайян даврда эса у ижоднинг тулақонли, мустақил бир бўлаги, ўз мавзу доирасига, ўз тасвир воситаларига, ўз

поэтикасига эга бўлган алоҳида жанр сифатида шакллана бошлайди. Бу жараён, айниқса, XX асрда жуда кучайиб кетди. Негаки, бу асрга келиб, илм-фаннинг жамият ҳаётидаги ўрни бекиёс келгайди. Фаннинг ҳамма соҳаларида ақл бовар қилмайдиган оламшумул кашфиётлар юзага келди. Улар жамият ҳаётига жуда катта таъсир кўрсатди, одамларнинг турмуш тарзини ўзгартирибгина қолмай, тафаккурини ҳам янги изга солиб юборди. Илмий кашфиётлар мислсиз қулайликлар туғдириши билан бирга, таҳликали хавф-хатарлар ҳам олиб келди. Натижада инсоният янги-янги чигал муаммоларга рўпара келиб, уларни ҳал қилолмай, боши берк кўчаларга кириб қола бошлади. Буларнинг бари жамиятда илмга, унинг кашфиётларига кизиқишни кучайтирди, одамлар фақат бутунги кунга эмас, эртанги кунга ҳам, ўз тақдирларига ҳам тез-тез назар ташлай бошладилар. Буларнинг бари бутунжаҳон миқёсида илмий фантастикага мислсиз кизиқишни вужудга келтирди. Шу тариқа, XX аср ўрталарига келганда, бутун дунёда фантастик адабиёт гурулаб авж ола бошлади. Шуниси кишини мамнун қиладики, ўзбек адабиёти ҳам бу жараёндан четда қолгани йўқ. Бироз кечикиб бўлса-да, яъни 60-йилларнинг охири ва 70-йилларини ибтидоидан бошлаб, илмий-фантастика жанри ўзбек адабиётида ҳам ўз қонуниятларига, ўз хусусиятларига эга бўлган муздак мустақил жанр сифатида шакллана бошлади. Бошқача айтганда, худди шу кезларда ўзбек адабиётида илмий-фантастика жанрининг баҳори бошланган эди. Шу баҳорни етаклаб келган кашдирғочлардан бири Ҳожиақбар Шайхов бўлди. 1972 йилда ёш ёзувчининг «7-СЭР» деган китоби чоп этилди. Бу китобнинг номи печукдир бадий асар номига ўхшамас, кўпроқ механика ёхуд физикага мансуб китобнинг номига ўхшаб кетарди. Бирок унинг ўта «илмий» номидан чўчимай, кўлга олиб варақлаганлар китобдан ҳикоялар ўрин олганини кўриб хайрон қолишди. Ҳикояларни ўқиганлар эса уларнинг ўзбек адабиётида бутунлай янги ҳодиса эканига, илм муаммолари ҳақида бадий шаклда мулоҳаза юритувчи, уларни бадий воситалар орқали тавдалантиришга уринувчи асарлар эканига ишонч ҳосил қилинди. Орадан кўп ўтмай, муаллифнинг «Ажиб юлдузлар» деган янги китоби чоп этилди. Бу китоб ҳам фантастик ҳикоялар ва илмий-бадий очерклардан гаркиб топган бўлиб, ёш адибнинг илмий фантастикага кизиқиши ўткинчи ҳавас эмас, балки бутун умрга кетадиган астойдил майл эканидан гувоҳлик берарди. Шунингдек, китобга кирган асарлар Ҳожиақбар Шайховнинг калами асардан-асарга ўткирлашиб бораётганини ёзувчи ўз устида астойдил ишлаб, жаҳон фантастикасининг ижодий тажрибаларини ўзлаштириб

бораётганини кўрсатарди. Шундан кейин Ҳожиакбарнинг ўз китобхоналари пайдо бўла бошлади. Улар адиб асарларини қидириб топиб ўқиш билан бирга, унинг шахсиятига, қандай ҳаёт йўлини босиб ўтганига, эътиқодларига, ижодий ниятларига ҳам қизиқа бошлашди. Шунда маълум бўлдики, Ҳожиакбар ҳали ёш бўлса-да, ҳаётда анча-мунча жиддий синовларга рўпара келган, турли-туман қийинчиликларни кўриб билган, ҳаёт қозонида озми-кўпми қайнаб, тажриба орттирган йигит экан.

Ҳожиакбарнинг ота-боболари асли тошкентлик, лекин тақдир уларни она юрtdан оилеларга кетишга мажбур қилди. Улар собиқ шўро даври сиёсатидан қочиб, Шарқий Туркистонга кетишади. Шу сабабдан Ҳожиакбар 1945 йилда Хитой Халқ Республикасига қарашли Шинжон ўлкасида Чугучак шаҳрида туғилади. Ҳожиакбар ўн ёшга киргандагина замонлар ўзгариб, уларнинг ватанга қайтишига йўл очилади. Ҳожиакбар Тошкентда мактабни тугатади ва Абу Райҳон Беруний номидаги Тошкент Политехника институтининг энергетика факультетига ўқишга киради. 1971 йилда уни муваффақият билан битиргач, ҳар хил ташкилотларда муҳандис бўлиб ишлайди. Ўзбекистон Фанлар академиясининг Электроника институтида хизмат қилади. Бу пайтларга келиб, Ҳожиакбар 5–6 та китоб чиқариб, истеъдодли ёзувчи сифатида танилиб қолган эди. Шунинг учун у муҳандисликни қўйиб, ижодга яқин соҳаларда ишлаб бошлайди. Чунончи, у бир неча йил мобайнида нашриётда бўлим мудирини бўлиб ишлайди, кейин Ёзувчилар уюшмаси биринчи қотибнинг ижодий ишлар бўйича муовини бўлади. Бу вақт мобайнида Ҳожиакбар икки марта собиқ иттифок ёш ёзувчилар кенгашида иштирок этади. Бу фактни таъкидлаётганимизнинг боиси бор, албатта, кенгашга қуруқ қўл билан борилмайдн, ҳар гал унга янги асар олиб бориш керак. Бу асарлар жуда галабчанлик билан муҳокама қилинади ва кўпчиликка маъқул бўлса, ёш ёзувчи учун катта истикбол йўли очилади. Ҳожиакбар учун ҳам шундай бўлди – унинг асарлари тез-тез марказий матбуотда кўрина бошлади, ҳар хил нуфузли тўпламларда, альманахларда, мажмуаларда босила бошлади. Шундай қилиб, Ҳожиакбар фантаст-ёзувчилар армиясининг олдинги сафларидан ўрин ола бошлади. Унинг «Ажиб юлдузлар», «Ёттинчи операция», «Ренг жумбоғи», «Ғаройиб кўланка», «Аждодлар хотираси», «Олмос жилоси», «Телба дунё» номли асарлари фантастик адабиёт соҳасида сезиларли ҳодиса бўлди. Унинг айрим хикоялари, қиссалари Россия, Франция, Булғория, Олмония, Испания, Ҳиндистон ва бошқа мамлакатларда турли тўпламларда нашр этилган. Бу далолатлар ҳаммамизни қувонтирмай қолмайди, албатта, чунки ҳар бир ёзувчининг асари ватанимиз сарҳадларидан ташқарида шухрат топар

жан, бу ўзбек халқининг донгини оламга ёйишга хизмат қилади, айни чоғда, бу турли маданиятларнинг яқинлашишига, халқларнинг ўзаро ҳамкорлигига йўл очади.

Хўш, Ҳожиакбар Шайхов асарларининг ўзига хослиги нимада? У фантаст-ёзувчи сифатида нималарга эътибор беради? Қандай муҳим гапларни кўтариб чиқади? Бу саволга бирон даражада қониқарли жавоб бериш учун унинг бугун ижодини таҳлил қилиш керак. Афсуски, ушбу мухтасар мукаддимада биз бу имконга эга эмасмиз. Шунинг учун бу саволга жуда ихчам шаклда жавоб берамиз: албатта, Ҳожиакбар асарларида ҳозирги фантастик адабиётнинг ҳамма зарур белгилари мавжуд, яъни улардаги воқеалар Ердагина эмас, бутун Коинотда, қўшни Галактикаларда содир бўлади. Ҳожиакбарнинг қаҳрамонлари турфа-туман роботлар, ўзга сайёраликлар, одамларга ўхшаган ёхуд ўхшамасган махлуқотлар. Бироқ, воқеалар силсиласи қанчалик гайритабиий кечмасин, қаҳрамонлар қанчалик ғаройиб бўлмасин, улар охир-оқибатда қай бир томонлари билан Ердаги одамларнинг бугунги ҳаётига, бугунги таъқиблирига боғланиб кетади. Адиб бир-биридан қизик, мароқли саргузаштлар тўқиб, китобхон ҳаёлини банд қилишни эмас, балки инсоннинг мангу муаммоларини ўртага ташлаб, инсон виждонига мурожаат қилиб, уни гафлат уйқусидан уйғотиш ва баркамолроқ қилишни ўйлайди. Шунинг учун Ҳожиакбар асарларининг замирида инсон ҳаётининг маъноси, эътиқоди, ҳалоллик, поклик масалалари ётади. Адиб илмий-фантастик шаклларда эзгулик ва ёвузлик, тўғрилиқ ва эрилик, бағрикенглик ва худбинлик ўртасидаги курашни кўрсатади. Хулди шу жиҳатлари билан Ҳожиакбарнинг асарлари адабиётга, санъат ҳодисасига айланади ва китобхонларнинг юрагини забт этади.

Хурматли китобхон! Қўлингиздаги «Туташ одамлар» ва «Икки жаҳон овораси» романи адибнинг ўз мухлисларига ажойиб тухфасидир. Бу асарлар бугунги адабиётимиз учун янгилик бўлиб, аввал бундай асарларнинг пайдо бўлиши мумкин эмас, ҳатто уларни ёзишни ўйлаш ҳам душвор эди. Уларнинг янгилиги шундаки, бу асарлар ўзбек насридаги биринчи мистик-фантастик романдир.

Улар энг мунозарали ва энг қизиқарли муаммолардан бирига бағишланган. Инсоннинг табиати, ҳаёти қанақа, инсон вафот этиши билан унинг ҳаёти тугайдими ёхуд у бошқа шаклларда, бошқа тарзда қайта туғилиб, яшашда давом этадими? Инсон жисми билан руҳияти ўртасида қандай муносабатлар бор? Умуман, моддий дунё билан руҳият дунёси ўртасидаги алоқалар қанақа? Арвоҳлар, Иблис ва унинг малайлари, турли-туман ажинаю алвастилар бор нарсамин ё фақат ҳаёлот ме-

васими? Эҳтимол, моддиюнчилик суяк-суякларига сингиб кетган баъзи бировларга бундай саволлар жуда жўн ва, ҳатто, ноўрин кўриниши мумкин. Лекин жаҳон адабиётида бундай муаммолар кўп асрлардан бери диққатни жалб этиб келади. Ҳагто Дагге ва Гёттега ўхшаш даҳо санъаткорлар ҳам бу масала агрофида умр бўйи бош котирганлар. Собик совет адабиётида эса, бу масалалар ҳақида ёзиш катъиян тақиқланган эди. Мана, мустақиллик шарофати билан бундай чеклашлар бекор бўлди ва бириччи илмий-фантастик ва мистик романлар кўлимизга етиб келди.

«Туташ оламлар» романининг бош қаҳрамонлари уч она-сингил Назира, Наргиза, Нафисалардир. Улар ўта ажойиб қобилиятга эга келажакка назар ташлай оладишлар, уларга руҳият дунёсининг энг зўр кучлари ҳомийлик қилади. Романда реал одамлар билан бирга Ғавсул Аъзам, ҳазрат Шайхон Тоҳур каби азиз-авлиёлар, Иблис ва унинг хизматкорлари, турли-туман олийжаноб ва пок одамлар билан бирга ўғри, муттаҳам одамлар, бугунги мафия кучлари ҳам бор. Асарни ўқиш давомида «ҳаёт» деб аталмиш улут неъматининг битмас-туганмас бир уммон эканлиги, унинг сиру асрори ҳадсиз, жумбоқлари мўл эканига, тағига етиб бўлмаслигига ва айни шу хислаги билан ҳаёт инсон учун гоят қадри ва азиз эканига амин бўласиз. Биз бутун умримизни бебақо деб аталмиш моддий дунёда яшаб ўтамиз, аммо бу дунё билан ёнма-ён, унга туташиб кетган бошқа бир дунё – боқий дунё, руҳият дунёси йўқ эканига ким кафил бўлади?

Ҳожиакбар Шайхоннинг ушбу туркумга кирган иккинчи романи – «Икки жаҳон овораси» ҳам ҳозирги куннинг долзарб муаммолари, умуминсоний руҳий-маънавий масалаларга бағишланган.

Муаллиф уларда фантастика, мистика, баъзан детектив жанрларининг шиддатли ривожланувчи сюжетлари, усул ва унсурларидан моҳирона фойдаланган ҳолда яна ўша бадий адабиётнинг мангу муаммолари – нур ва зулмат кучлари ўртасидаги кураш, ҳаёт ва ўлим масалаларини бадий тадқиқ этар экан, бу оламда ҳеч нарса – яхшилик ҳам, ёмонлик ҳам изсиз йўқ бўлиб кетмайди, инсоннинг ҳар қандай қилимиши (вахшийлик, қотиллик, маҳдудлик, маънавийтсизликнинг жами кўринишлари ва ҳоказо) ҳеч қачон жазосиз қолмайди, дея таъкидлайди. Гуноҳкор одамни қисмат ёзмиши унинг ўлиmidан кейин ҳам вақт ва фазонинг ақл бовар қилмас ўлчамларида таъқиб ва тазйиқ этаверади. Бугина эмас, пировардида бу қисмат унинг авлодлари: фарзандлари, невара-чевараларига ҳам тинчлик бермай, уларни ҳам турли азоб-укубатлар, ғам-ғусса ва руҳий хасталикларга гирифтор қилади. Бундай фалсафий дунёқарашни ёзувчи ирсият ва биология фанининг энг сўнгги ютуқлари, кўҳна Шарқ илоҳиёт илмлари ва диний таълимотларининг

эни эзгу ақидаларига таянган ҳолда мангикан теран ҳаётий далолатлар орқали ишонарли асослаб беради.

Ҳозирги даврда кўз олдимизда фан диний-мистик тус олиб, мистика фанний йўналишга кираяпти. Чунки фаннинг ҳам, диннинг ҳам, жумладан, мистиканинг ҳам охир-оқибат мақсади бир: яъни дунёни ва инсоннинг ўз-ўзларини англаш. Улар бу оламшумул мақсад йўлида биргаланиб, ҳамкорликда хизмат қилишса, бундан бани башар фақат ютади.

Фосий ва боқий дунё, Қоннот, Галактика ва Инсон ҳаёти шу даражада туташиб-чирмашиб кетганки, бу бизда осмон қадар хайрат туйғуси уйғотади, ҳолос. Ҳаётимизда кечадиган ҳар бир яхши-ёмон ҳодиса замирида биз хали тағига етмаган қандайдир илоҳий қонуниятлар мавжуд. Бу қонуниятларни билиш учун биз ана шу туташ оламлар, туташ тақдирлар билан боғлиқ сир-синоатларни англаб етмоғимиз керак. Бунга эса, ўйлашимча, одамлар ўзаро меҳр-оқибат, эзгулик, юксак маънавият ва маърифат орқалигина эришишлари мумкин.

Ҳожиақбар Шайхонинг ушбу китобига кирган романларида ана шу мураккаб ижтимоий-философий масалалар хусусида теран пардаларда фикр-мулоҳаза юритилдики, улар оҳанрабодай ўқувчи қалбини ром этади, ана шулар ҳақида ўйлашга мажбур қилади. Ҳақиқатан ҳам, бу дунё – сирли дунё!

ОЗОД ШАРОФИДДИНОВ,
Ўзбекистон Қаҳрамони

ТУТАШ ОЛАМЛАР

Биринчи қисм

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим! Дуойи саломлар ила ғаройиб қаромат соҳибалари – опа-сингил Мунира, Маъмура ва Марғуба Ладажон қизларига бағишланади.

Муаллиф

Инсон нур ва зулумот барзаҳи – чегарасидур, шул сабаб ани тош ёндусига менгзаюрлар. Инсон зоти моддиюндин, моддий дунё талаблари ва сифатлариндин айру тушмай туриб, Мутлак Рухга етишмоғи мумкин эрмас. Рух ила вужуд, кўнгил ва ақл орасинда мангу кураш борадир. Рух бул курашда моддийликни, жисмни ўзига бўйсундириб, илоҳий маърифатни таниш, Ҳақ асрориға қошиф бўлмоқ учун хизмат қилдира олса, ул буюклик мартабасини эгаллагон ҳамда Поклик тахтида ўтиргон Адолат ва Ҳикмат шоҳи – комил инсон руҳиға айланадур.

Шайх Фаридиддин Аттор

АВЛИЁНИНГ ТАШРИФИ

Рутубатли қиш музларини эритиб, кўҳна Тошкентнинг Ҳазрати Имом даҳасига ҳам, бугун юрт худудлари қатори яшаш, яшарип, янгиланишни етаклаб Наврўзи олам кириб келди. Лекин неча минг йиллар муқаддам тупроғимизга илдиз кўйган қадимий урф кўндан таъқиб қилинаётганини сингдира олмагандай, кечалари ҳамон совуқ, этни жунжиктирувчи шамоллар тишмайди. Кундузлари шаҳарни оппоқ ва қуюқ туман чулғаб олади-да, тушга яқин гўшангадан энди чиқиб келган соҳибжамол келинчакдай дилларни яйрағиб, қуёш юз очади. Аммо бу қувонч узокқа чўзилмайди, сал ўтмай, унинг хароратсиз чеҳрасига яна қорамтир булутлар парда

тортиб, қор аралаш ёмғир савалай бошлайди. Кейин тезда окшом чўкиб, шаҳарнинг эски кўчалари ва синч уйларида бирин-кетин чироклар милтиллайди.

Ана шундай файзсиз окшомларнинг бирида Баҳром Шайх отанинг кўк дарвозали шинам ховлисида ғаройиб бир ходиса юз берди. Ўртаси мезазор ва супа этаги гулзор ҳавлининг уч тарафига қурилган синч уйларнинг тарҳи анъанавий бўлиб, кенг айвоннинг устуллари, сип-силлик деворларига шарқона нақшин жиловлар берилган, унинг тўртбурчак гардишлари ичига арабий имлода Қуръони каримдан ояғлар битилган. Арқ шаклидаги бир қаватли деразаларнинг сўл томонида ўймакорлик усулида гул солинган ҳаворанг эшик...

Бир маҳал эшик аста қия очилиб, гулли чит кўйлак кийган икки ёшлар чамасидаги ялангоёқ қизча эмаклаб чиқди-да, зина сари интилди. Пиллапоядан инкиллаб ерга тушиб олгач, ҳали эриб улгурмаган қор устидан эмаклаб кетди. Дарвоза яқинидан кўшни ховлига ариқча оқиб ўтар, унинг сатҳи юнка муз қатлами билан қопланган эди. Тўғри дарвоза тарафга интилган қизча ана шу ариққа қулади-ю, бирон сас ҳам чиқаришга улгурмай, муз остига тушиб кетди...

Орадан олти-етти соғия вақт ўгач, ҳавлининг ён томонидаги ошхона эшиги очилиб, ундан узун соч ўрими тақимига тушган, ҳомилдорлигиданми, қорни бироз дўшпайган, ёш жувон чиқди-да, айвонга қараб шошилди. Эшикни очиқ кўргач, югуриб уйга кирди.

Назира! – деб қичқирди у ичкарини олазарак кўздан кечираркан. – Ҳой, Назира! – жувон нафаси бўғзига тикилиб, уйни гир айланиб чиқди. – Вой шўрим! Кўчага чиқиб кетибди, шекилли?! – дея хитоб қилди-ю, «Назира-а!.. Назира-юв-в!..» – деб бақирганча ташқарига отилди.

Дарвоза яқинида беихтиёр қокқан қозикдай тўхтаб қолди. Во-ажаб, ариқчадан сал берида ошюк салла ўраган, оқ ҳарир чопон кийган баланд бўйли оқсоқол мўйсафид қизчасини кўтарганча ёш жувонга гинаомуз тикилиб турарди. Унинг оқариб кетган ўсиқ қошлари остидаги қатта-қатта кўзларида кишининг вужудини жи-мирлатиб юборгувчи аллақандай сирли бир ифода бор эди.

– Мана, олинч, қизим, – деди оқсоқол майин мусиқий овозда қизчани узатаркан. – Назирангиз ариққа тушиб кетибди.

Бирдан ўзига келган жувон қизчасига отилди, уни мўйсафиднинг кўлидан юклилаб олди-ю, уйга югурди.

- Вой шўрим! – дерди у йўл-йўлакай азбаройи ховликканидан нафаси бўғзига тикилиб. - Вой қизгинам!.. Ўзи касалдан бошинг чиқмаётувди. Энди шугина етмаётувди сенга!..

Уйга ўқдай учиб кириб, қизчасини шоша-пиша ечинтирди. Хўл тапасини сочиқ билан артиб, кийимларини алмаштирди, кейин кўрпага буркаб ташлади. Ажабо, қизча худди ҳеч нима кўрмагандай кўзлари очик, қулумсираб ётар, ва йиғлар ва на йиғишир эди. Боз устига, туйқусдан бурро-бурро қилиб:

- Ойи, Шайх Тохир бувамга «рахмат» ҳам айтмадингиз-а! – деб қолса бўладими! Ахир, у гўдак бўлиб, хали бир оғиз ҳам гапирмаган, «ойи» дейишни ҳам билмас эди-да! Жувоннинг эҳсонаси чикиб кетди. Яна ташқарига югурди. Валекин ховлида ҳеч кимса кўринмас, бугина эмас, ариқ яқинидаги юшқа қор қатлами устида ўзининг изларигина бўлиб, мўйсафиднинг изидан асар ҳам қолмаганди. Аёл дарвоза тарафга чонди, унинг бир тавақали эшигини очиб, кўчага қаради. Кўчада ҳеч зог йўк эди.

Уйга қайтиб кирди-ю, қизчасига хайрат ва хавотир аралаш тикилди.

- Нега ховлига чиқдинг? – деди у ҳадик аралаш қойиниб. – Ўтган кунингина «Тез ёрдам» чақириб, иситмангни зўрга туширувдик...

- Ойи, мен энди бошқа касал бўлмайман! – деди Назира яна бурро-бурро қилиб. Азбаройи хайратга туштанидан жувоннинг кўзлари кинидан чикиб кетаёзди. – Шайх Тохир бувам шундай дедилар.

- У ким ўзи? – сўради аёл тили зўрга қалимага келиб.

- Вой, билмайсизми? У киши – менинг еттинчи ажлодим-ку, чўнг бувам бўладилар-да! Боягина келиб кетдилар-ку!

Қизчанинг онаси энди нима дейишга ҳам хайрон, унга худди савдойилардек тикиларкан, беихтиёр дулукланиб гапирди:

-У кишини... к-қасрдан... т-танийсан?

- Илгари танимас эдим, боя танишдик, - жавоб берди Назира ҳамон бўш келмай.

- Гапиришни ҳам... е-сенга ўша... Шайх буванг ўргатдиларми?

- Йўк. Улар, сен энди яхши, соғлом қиз бўлиб ўсишинг керак, бундан буён доим сендан хабар олиб тураман, дегандилар, ўзимдан-ўзим: «Раҳмат, буважон!» деб юбордим. Кейин сизга ҳам ўзимдан-ўзим гапириб кетдим.

- Ё тавба! – деди онаси негалир бирдан қорнини ушлаганча.

- Қорингизда синглим қимирляпти, – деди Назира онасини бешбағтар таажжуб солиб, унга бувам Нарғиза деб исм қўйишни

айтдилар. Кейин яна бир киз кўрар экансиз. Уни дадам Нафиса деб агайдилар. Биз жуда ахил уч она-сингил бўлиб етишарканмиз. Кейин кўчирик бошланаркан.

Ёш жувоннинг оғзи энди беихтиёр очилиб ёшилди:

– Кўчирик?..

Синов. Бизни улар қаггароқ бўлганимизда, ўн йил мобайнида синовдан ўтказишар экан.

– Уларинг... ким?

Осмолдаги фаришталар-да.

Қизчасининг гап-сўзларидан тамомила ўзини йўқотган жувон унга ҳайрат ичра термулар, паришонлиги лақиқа сайин ортарди. Шу аснода яна Назира гап қотди:

– Бувам жума намозидан қайтдилар, хозир дарвозадан кириб келаятгилар. Эшикни очинг.

Аёл беихтиёр дераза томон интилиб, гулдор пардани торғди, хосхоналарига ўтиб кетаётган қайнотасини кўрди-ю, бўшаниб, оёқларидан ҳам мадор кетди. Қизчасининг:

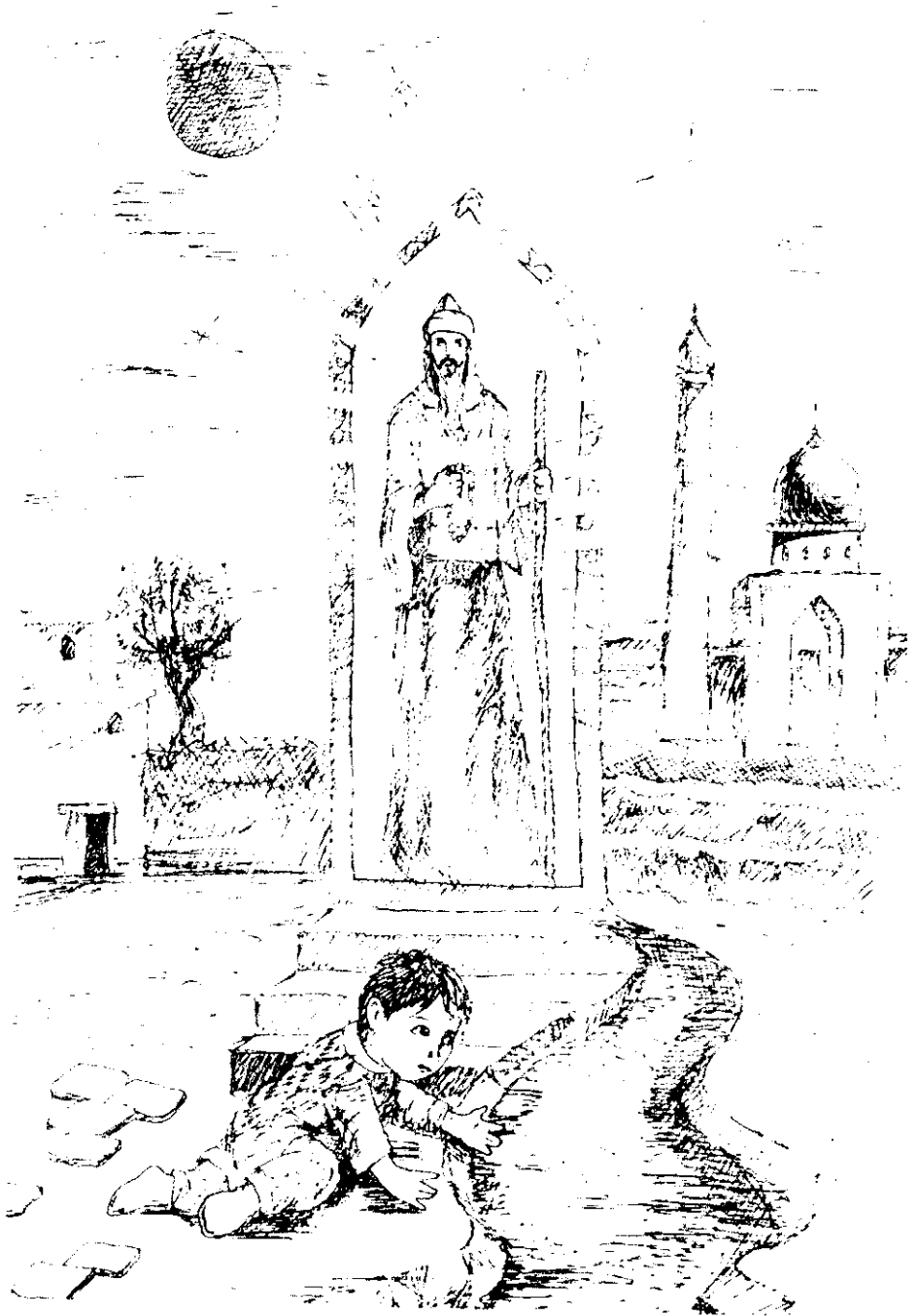
– Энди мен ухлайман, ойи, сиз бориб ошхонадаги юмушларингизни қилаверинг; – деган овози худди олис-олислардан эшитилгандай туюлди. Назиранинг устига кўрнача ёшилган митти жиёми ҳам худди тушда кечадигандек муаллақ ва ғира-шира тусга кирди. Жувон гандираклагудай оёқларини зўрга кўтариб, эшик сари юрди.

РИВОЯТ

(Қуръони карим оятлари йўсинида)

Парвардигор тупроқдан Одам Атони, унинг қобирғасидан Момо Ҳавони яратди, уларга кўхлик сурат ва сийрат берди, сўнг фаришталарга: «Одамга сажда қилинлар!» – деди. Фаришталар шу захоти одамга саждага эгилдилар. Фақат Иблис сажда қилишдан бош торғди. Оллох бунинг сабабини сўраганида, у кибру ҳаво билан: «Мени оловдан яратгансан. Уни эса лойдан ясадинг. Шу боис мен ундан устунроқ ва улуғроқман», – деб жавоб берди.

Унинг бу «ман-ман»лигидан ғазабга минган Парвардигор Иблисни жаннатдан қувиб, Ерга сургун қилди. Ночор қолган Иблис: «Менга маҳшар қунигача яшашимга муҳлат бер», – дея илтижо қилди. Оллох унга муҳлат берди. Шунда Иблис, Одам бола-

ларини то қиёматгача Парвардигорнинг Тўғри Йўли устида кутиб ўтираман, сўнгра уларга олдилари ва ортларидан, ўнгу сўлларидан келиб, йўлдан оздираман ва уларнинг кўшларини ношукур, нонкўр бандаларга айлантираман, деб қасам ичди. Парвардигор уни жаннатдан жирканч ва мағлуб ҳолда ҳайдар экан, куфр ва каттол ишларига эрганганларни унга қўшиб мангу дўзах азобида қолдиришини аён этди.

Одам Ато билан Момо Ҳавони эса, жаннатда қолдириб, ундаги мева-чева ва ноз-несматлардан хоҳлаганларини тановул қилишлари мумкинлигини, лекин асави дарахтга яқишлашмасликларини, акс ҳолда авратларини беркитадиган либосларидан жудо бўлишларини маълум қилди.

Шунда Иблис беркитилган авратларини очиб шарманда қилиш учун Одам Ато билан Момо Ҳавони васвасага солди: «Парвардигорнингиз фақат фаришталарга айланмаслигингиз ёки жаннатда абадий қолиб кетмаслигингиз учунгина сизларни дарахтлардан қайтарди», – деди. Айни дамда уларга холислиги юзасидан қасамёд ҳам қилди. Хуллас, алдов йўли билан уларни тубан ҳолатга тушириб, дарахт меваларидан тотиб кўришга мажбур этди. Шу ондаёқ авратлари очилиб, уларни жаннат яроқлари билан тўса бошладилар. Бундан ғазабланган Парвардигор нидо айлаб: «Сизларни бу дарахтдан қайтармаганмидим ва, албатта, шайтон сизларнинг ошкор душманингиз демаганмидим?!» – деди-да, Одам Ато ва Момо Ҳавони ҳам Иблисга қўшиб, Ерга бадарға қилди. Иблиснинг одамзодни илк марта йўлдан оздириши ана шу тарзда кечган экан.

Парвардигорга ўзини хариф ҳам, аммо дўст ҳам билмаган Иблис шу-шу Одам болаларининг ашаддий душмани бўлиб, фитна ва хийла-найранг билан йўлдан уриш, бор шумликларини ишга солиб, кишиларни даҳрий, ғаламис ва ёвуз мавжудотларга айлантириш пайида яшар экан.

АРШИ АЪЛОДАГИ САВОЛ-ЖАВОБ

Боғи Эрамдаги фаришталар Қароргоҳига Оллоҳнинг дўсти, авлиёлар сарвари ташриф буюраётгани ҳақидаги хабар еттинчи осмон аҳли фозиллари орасида яшин тезлигида тарқалди. Бир-биридан ғаройиб узунқулоқ миш-мишлар чор атрофга ёйилди.

– Баъзи сайёраларда аҳвол чатоқ эмиш!..

– Айникса, Ердаги одамзодни Иблис тозаям йўлдан оздираётганмиш...

– Иблис йўлдан ураётган инс-жинслар ҳам роса қутураётганмиш...

Булардан дарғазаб бўлган Парвардигори олам авлиёлар султони, Ҳазрат Ғавсул Аъзам разияллоҳи анхуга кўрсатма бериб, ўзининг Ердаги бандалари хусусидаги ҳукм-фармонларини яхши адо этмаётганликлари учун фаришталарнинг танобини тортиб қўйишни буюрибди...

Бу миш-мишлар Коинот шабадалари қанотида олам узра тарқалгандан-тарқалиб, жинлар орқали Иблис бошлиқ шайтонларнинг ҳам қулоғига етиб борди. Улар ҳам фурсатни бой бермай, янгидан-янги қилмиш-қидирмишлар учун тараддуд бошлаб юборишди. Шайтонларнинг Ердаги кирдикорларидан ғофил соддадил фаришталар Боғи Эрам осмонида капалаклардай бамайлихотир қанот қоқишаркан, авлиё-анбиё, зоҳид-қаландар қиёфасидаги макондошларига энди шубҳа ва таъна билан тикилишар, бир-бирларига нисбатан ишонч ва меҳр-оқибатларини йўқота бошлаган эдилар.

Айни дамда жинлар орқали бу гаплардан хабар топган Иблис ўзида йўқ хурсанд бўлиб:

– Жуда соз! – деди Ердаги ўз малайларидан бўлмиш уч-тўрт инс-жинсга қарата. – Ер ва бошқа сайёралардаги нохуш воқеаларнинг ҳаммасига биз эмас, фаришталарнинг ўзлари сабабчи. Сўнгги асрларда уларнинг хулқ-атворида кибру ҳаво пайдо бўлди. Ўзларининг бандалиklarини унутиб, Унинг амру фармонларига совуққонлик билан қарай бошлашди ва Ердаги вазифаларини ёддан чиқаришди. Фаришталар Арши Аълодек муқаддас, табаррук гўша шаънига ярашмайдиган хатти-ҳаракатлар қилдилар. Оқибатда Парвардигори олам хоҳиш-иродасига кўра биз, шайтонлар, ўз фасод ва маъсиятларимизни, фитна ва кирдикорларимизни бошладик. Фаришталарни биз тўғри йўлга солмасак, ким солади, ахир!..

Мантиқан тўғри туюлган бу гаплар ҳам шайтонлар ва инс-жинслар орасида яшин тезлигида тарқалди. Уларнинг янада руҳлари кўтарилиб, ўзларида янгидан-янги қилмиш-қидирмишлар учун кучқудрат пайдо қилишди.

Шундай қилиб, Боғи Эрамдаги гулзор хиёбон саҳнида муаллақ осилган ёқут тахт устида Парвардигори оламнинг суюкли дўсти

Ҳазрат Ғавсул Аъзам разияллоҳи анху пайдо бўлганларида, Жаброил алайҳиссалом бошлиқ жаннат аҳли анжуманга ҳозир нозир эди. Арши Аълонинг жами аҳли фозиллари, фариштаю малоика ва ҳоказо улуг зотлари унинг атрофини бир дақиқада парвоналардек ўраб олишди.

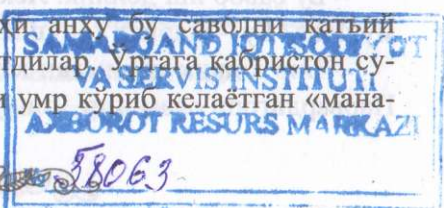
Ёқут тахтда ўтирган Парвардигорнинг дўсти нуроний мўйсафид қиёфасида бўлиб, ҳаворикларидан йиғинда гап ҳаддан зиёд жиддий масала хусусида боришини ҳамма дарров англаб етди.

Ҳазрат Ғавсул Аъзам разияллоҳи анху ҳозир олтмиш тўрт ёшдаги барваста қоматли дароз одам кўринишида бўлиб, ихчам оқ саллалари остидаги чаккаларига оқ оралаган қорамтир майин сочлари тўлқин ҳолда елкаларига тушиб турарди. Қорадан кўра кўпроқ жигаррангга мойил кўзлари ўта синчков боқар, бўлиқ соқоллари кўксига тушган ва бир текисда тарашланганди.

Шу дамда Ҳазрат хомуш тортган, кўзлари атрофга маъюс боқар, кимдандир ёки нимадандир ўта норозиликлари кўриниб турарди.

– Эй азиз фаришта ва малоикалар, муҳтарам авлиё-анбиё, зоҳидқаландар ва мукаррам саҳобалар! – дея гап бошладилар авлиёлар султони салмоқли оҳангда рўпараларида қанот қоқиб, ҳавода муаллиқ турган гала-гала жаннат аҳлига юзланиб. – Ҳазрат Ҳақ субҳонаҳу ва таоло сизларнинг феъл-атворингиздан беҳад норизодир. Ер юзи одамлари яна бузғунчилик ва нопоклик йўлларига кирмиш. Аларнинг аксарияти Ер деб аталмиш сайёрамизни фасоду маъсиятга тўлдириб, бир-бирларига фитна уюштирурлар, шароб ичарлар ва зино қилурлар, қон тўкурлар ва ота-оналарига озор берурлар, етимларнинг ҳақини ерлар ва қаҳ-қаҳ уриб кулурлар. Муҳтарам мукаррам фаришталар эрса, буларни кўра-била туриб, ҳамон ғафлат уйқусидадурлар. Ўзларининг бандаликларини унутиб, ҳавойи орзу-ҳавас ташвишлари ила бандлар. Одамзодни Иблис йўлдан оздираётган экан, уларни тартибга чақириш, шайтони лаъин йўлидан қайтариб, тўғри йўлга бошлаш кимнинг вазифаси, ахир?! Эй, фаришталар, сизлар бу билан Ҳазрат Ҳақ субҳонаҳу ва таолонинг иродасига шак келтирмоқдасизлар ва гуноҳга ботмоқдасизлар. Ё унинг қаҳру ғазабини унутдингларми?

Ҳазрат Ғавсул Аъзам разияллоҳи анху бу саволни қатъий оҳангда айтиб, бир лаҳза сукутга ботдилар. Уртага кабристон сукунати чўккан, минг йиллардан бери умр куриб келаётган «мана-

ман» деган авлиё-анбиёлар ҳам лом-мим дейишга журъат эголмай қолишганди. Ниҳоят, авлиёлар султонининг калтис ва ҳаққоний саволларига жавобан жами фаришталардан бири сўз олишга журъат этди.

– Эй шарофатли ҳазратимиз! – деди у ҳазин бир оҳангда. – Парвардигори оламга илтижомизни етказсангиз: биз бечоралар расвои жаҳон бўлганимизни англаб етдик. У бизга раҳм-шафқатини дариг тутмаса... Ҳазрат Ҳақ субҳонаҳу ва таоло йўл кўрсатганидек, анинг улуг қудрати ва кароматларини ерлик инсонларнинг ўзларида намойиш килурмиз ва ул осий бадаларни тўғри йўлга солмоқ учун бор куч-қувватимизни аямасмиз.

Фаришганинг гаплари авлиёлар сарварига маъқул бўлди, чоғи, чехраларидаги ғазабнок ифода ўрнини осойишталик ва иноят эгаллади. Улар бир неча фурсат кўзларини юмиб, сукутга ботганча, ичирлаб калима келтирдилар. Сўнгра маъноли килиб гапирдилар.

– Парвардигори олам бу илтижоларинини мағрифат килди. Сизларга ўз гуноҳларингизни ювиш учун Ул зот яна уч юз йил муҳлат берди. Агарда шу муҳлат ичида Ердаги оламзодни тўғри йўлга бошламасанглар, уни эзулик, инсоф, диёнат, ўзаро меҳр-окибат ва ҳидоят йўлига қайтармасанглар, у барчангизни бадбин қора девларга айлангириб, Аршдан қувғин қилажак. Ерда эса, муқаррар равишда қиёмат қойим қўшажак!

Фаришга ва малоикалар бу гапдан минг бор истиғфор айладилар, умидворлик ила ёқут курсига яқинлашиб, унда ўтирган олий зотни тавоф килдилар ва бор илму амалларини Ердаги ҳаётни изга солишга қаратишлари юзасидан қасам ичдилар.

Авлиёлар султони энди авлиё-анбиёларни бир-бир ҳузурларига чорлаб, савол-жавоб қилишга киришдилар. Биринчи бўлиб истиқболларида опшоқ саллали нуроний Шайх Тохир бува пайдо бўлди. У жажжи бир оқ булут устида турарди.

– Муҳтарам тақсир, сиз сўнги ойда моддий киёфада Ерга ташириф буюрибдурсиз. Бу не ўзбошимчалик?

– Маъзур тутгайсиз, ҳазрати олий, 1967-зурриётимдан бўлмиш иўдақ ҳалокат чоҳига йиқилмуш. Ани ўлимдан сақлаб қолдим.

– Бу савоб иш дейлик. Лекин не учун унга каромат баҳинида эгмушсиз? Бу – шариат қонунларига хилоф-ку!

Бир қоник қонимдан кечгайсиз, ҳазрати олий! Ўшанда буни Парвардигори оламнинг ўзи кўнлимга солгандай бўлмиш эрди.

– Парвардигори олам бу гўдак ва анинг ҳали фониё дунё юзини кўрмаган икки синглиси пешонасига улар балоғат ёшига етгандан кейингина кўчирик синовларига дучор бўлишларини ёзган. Бу ишчи нечун барвақт бошламушсиз? Ахир, бу гуноҳингиз охир-оқибат порасида гўдаклар бошига не-не маломат тошлари ёғдиришини ўйламаднингизми, тақсир?

– Мен анинг ўз бошидан синов азоб-укубатларини снглрок кечиришини умид қилиб эрдим, хазрати олий. Ул менинг жигарбаддим-ку, ахир!..

– Сиз гуноҳ қилгансиз, тақсир!

Минги оқ булут устида чўккалаган мўйсафид ногўх гандираклаб, кўлларини осмону фалакка чўзди-да, ички бир нидо билан хитоб қилди:

– Ё раб! Осий бандангни ўзинг афв этгайсан!..

Парвардигори олам унга раҳм-шафқат айлаб, авлиё руҳини ўзида қолдирган ва Ердаги еттинчи шажарасига тааллуқли жигарбандини вақти-вақти билан зиёрат қилиб туришга ҳам ижозат берган эди.

ХОРИЖДАГИ ҲАЁТ

Назира ариқчага тушиб кетиб, уни «аллақандай мўйсафид» қутқариб қолган кундан эътиборан Баҳром Шайх отанинг хошодони тиниб-тиничмай қолди.

Бу кўҳна шайхлар сулоласи аслида гаройиб тарихга эга эди. 1920 йилларда Баҳром Шайх отанинг падари бузруквори Ғулом Шайх бува қулоқ деб эълон қилиниб, катағонга учраган ва Сибирга жўнатилиш арафасида эди. Охир-оқибат у катта маблағлар сарфлаб, бир кечадаёқ акаси Икром шанг-зун¹ истикомат қиладиган Қошғарга қочиб кетишга муваффақ бўлган эди. Орадан уч йил ўтгач, уй-жой қилиб, тижорат ишларини йўлга қўйгач, оиласини кўчириб олиб келганди. Орадан йиллар ўтгач, Хитой Халқ Жумҳуриясида ҳам уч қарши ҳаракат² авж олиб, бойлар, жумладан, Икром шанг-зун ва унинг укаси Ғулом Шайх бува ҳам камокка олинган ва шу-шу бедарак йўқолган эдилар. Унинг хогини ва учта қизи энди балоғат ёшига етган катта ўғли Баҳром Шайхнинг

¹ Шанг-зун – ХХЖда «ижрокўм ранси» деган маънода ишлатилади.

² Уч қарши ҳаракат – ХХЖда инқилобий ҳаракат турларидан.

карамоғида қолишганди. Хитойда ҳам бошланган тўс-тўполон кўпчилик қариндош-уруғлари собик шўролар мамлакатида қолиб кетган бу кичик оиланинг бошига кўп қуфатларни солган эди. Ўсмир ёшиданок оила боқини ҳаракатида ўлиб-тирила бошлаган Баҳром Шайх на бир илм, на бир шахсий бойлик ортгира олганди. У Тошкентда яшаётганларида, отасининг кистови билан Ҳазрати Имомдаги диний мадрасада таҳсил кўриб, имом-хатиблик даражасини олишга эришганди, холос.

Кагга буваси Тилла Шайх бир вақтлар Тошкентнинг йирик бойларидан бўлгани, шаҳарда ўз маблағлари ҳисобидан бешта мачит курдиргани, айни вақтда, у таниқли диний уламо ўтгани ҳақида отасидан кўп антика ҳикоялар эшитганди. Отасининг бир ҳикояси сира ёдидан чиқмайди. Буваси Тилла Шайх шаҳарда мачитлар қуришга жазм қилиб, диний идорага мурожаат этибди. Дин уламолари: «Сиз – бир бойсиз, холос. Мачит қуришга маънавий ҳуқуқингиз йўқ», – деб бу савоб ишга руҳсат беришмабди. Шунда буваси эски ҳужжатлар, қадимий китоблар ва қўлёзмаларни титқилаб, ўз қавми томирларининг мезийда ўтган авлиёлардан бўлмиш Шайх Тоҳир, Шайх Хожа Асрор валий ҳамда Аҳмад Яссавий шажараларига бориб туташувини исботлаб берган ва шундан кейингина эзгу ниъатини амалга оширган экан. Ҳазрати Имомдаги Тилла Шайх мачити бувасидан ёркин хотира сифатида ҳозир ҳам мағрур қад ростлаб турибди.

Отаси яна бир кизик воқеани кўп эсларди. Қушларнинг бирида бувасини кўролмайдиган ҳасад ўй ҳамеоялари: «Фалон қуни Тилла Шайх бой элга ош бераяпти», – деб бутун вилоятга гап тарқатиб, хабар юборишган. Оқибатда унинг Ҳазрати Имомдаги данғиллама ховлисига ўша қуни Бўстонлик, Беқобод, Тўйтепа каби туманлару қасабалардан юзлаб одамлар ёпирилиб кела бошлаган. Лекин бундан буваси саросимага тушмаган, йигирма чоғли кўйини сўйдириб, бир неча юз пуд гуруч дамлаттирган ва дастурхон ёзиб, зудлик билан халққа ош тортирган экан.

Шундай улуг одамларнинг фарзандлари муҳожирликда хору зор қун кечираётганидан Баҳром Шайхнинг онаси муштинар Мукамбархон ая чекеиз ғам-қайғуга ботар, узун кечалари болаларидан яширинча хўнг-хўнг йиғлаб чиқарди.

Баҳром Шайх Қошғарда аввал бир неча йил юк ташувчи бўлиб ишлади. Кейин савдо соҳасида омадини синаб кўрди. Ишлари сира юришавермагач, далада йилқи боқини киришди. Ўша йиллари

собик шўролар мамлакатида фаниетлар билан уруш бошланган, собик шўро лашкарлари отларга жуда катта эҳтиёж сезаётганди. Хитой ҳукумати халққа мурожаат қилиб, кимда урушга яроқли отлари бўлса, чегарада кўшни дўст мамлакат вакилларига бемалол сотиш учун ижозат берди. Баҳром Шайх яйловда ёзи билан йилки боқар ва отларнинг семириб етилганларини кишига яқин чегарага ҳайдаб келиб, собик шўро вакилларига ватанпарварлик туйғуларни, киндик қони тўқилган она туяроққа чексиз муҳаббати боис арзон нархда сотар эди. Шу тариқа баҳоли қудрат оиласини тебратиб юрди. Лекин бу «омади» ҳам узокка чўзилмади. Йилки боқа бошлаганига уч йил ҳам тўлмай, ҳукумат маъмурлари уни хусусий мулкчиликка ружу қўйиб, контрабандачилари билан шуғулланаётганликда айбонлиқ ва ишнинг судга оширишди. Шунда Мукамбархон ая Тошкентдан яширинча олиб келиб, гишнинг қовагида асраётган өзгина шўла ва дуру жавоҳир иш берди. Маъмурларнинг өзини «мойлаб», камокдан қутулиб қолди.

Бирмунча вақт ишсиз қолган Баҳром Шайх транспорт соҳасига ўтиб ишлай бошлади. Тошкентда турниганида, отасининг «Газик» машинаси бўлиб, уни унча-мунча ҳайдашни ўрганиб олганди. Бир ойлик ҳайдовчилик курсини тугатди-ю, машина ҳайдай бошлади. Ана шундан кейингина ишлари бироз юришгандай бўлди. У энди «Газик» машинага тўқлириб мол ортиб, шахарма-шахар юрар. Кўтара савдо-сотик ишлари билан шуғулланиб, бир неча коп пул билан қайтиб келарди. Баҳром Шайх табиатан виждонли, беғубор ва тиришқок йилит эди. Ўзича машиналарни мустақил ўрганиб, гажрибада синаб, бу соҳада анча-мунча билим орттирди. Тадбиркорлик қобилиятини ҳам ҳисобга олганиб, бир неча йилдан кейин уни транспорт корхонасининг муҳандиси, сўнгра бошқиси лавозимига гайиланди.

Қилларнинг бирида маҳаллий шароитга анча мосланиб, ўзини тутиб олган Мукамбархон ая ўғлини хузурига чакириб, гапни узокдан бошлади:

– Ўғлим, худога минг қатла шукур, рўзгоримизни анча бутлаб олдинг. Сингилларинг Муяссар, Мукаддас, Мушаррафхон ҳам анча бўйлари етиб, кўзга кўриниб қолишди. Шариятга кўра, дунёга келган ҳар бир одам ўзидан зурриёт қолдириши керак. Бу ёғи энди орзу-хавасни ҳам ўйласак чакки бўлмасди.

Гап ўзига бориб тақалишини ҳаёлига келтирмаган Баҳром Шайх лабдурустдан:

– Муяссарни бу йил турмушга бера қолайлик, – деди соддалик билан. – Совчилар келишяпти шекилли.

– Совчилар-ку, худога минг қатла шукур, келиб туришибди. Лекин мен... – Мукамбархон ая бир зум муғомбирлик билан сукутда қолди-да, гапида давом этди: – ўзим совчи бўлсам, дегандим.

– Ўзим совчи бўлсам?.. – гапнинг индаллосини энди тушушган Баҳром Шайх кизариб кетди. Кейин негадир тили зўрға айланиб, кўшимча қилди: – Мен бу ҳақда... сира ўйламаган эканман.

– Тушуниб турибман. Кеча-қушдуз иш билан бандсан. Бошинг ёстикка тегди дегушча чарчаб ухлаб қоласан. Бу хусусда қачон ҳам ўйлай олардинг. Лекин, ўғлим, барибир... кўз остингга олган бирортаси бордир?

Баҳром Шайх онаси билан бу мавзуда биринчи гаплашиши эмасми, ён боладай бешбаттар кизариб, елкасини қисди. Кейин сира иккиланмай:

– Худо ҳақки, бу ҳақда ҳечам ўйламаганман, – деб жавоб берди.

– Ўзингдан коларган йўқ, биз оксуяк, зодагон авлодмиз. Раҳматли буваларнинг эл-юртда обрў-эътибор қозонган авлиёмонанд одамлар бўлишган. Бизнинг оилага тушадиган келин ҳам шунга муносиб, насли-насаби тоза, ўз уруғимизнинг қизи бўлиши керак.

– Сиз айтаётган қиз бу жойларда анқонинг уруғи бўлса керак, оий? – деди Баҳром Шайх беихтиёр кулумсираб.

– Кулма, ўғлим, худога минг қатла шукур, унчалик эмас. Урумчи шаҳрида Саййидазимбойнинг муҳожир авлодлари истикомаг қилишади. Саййидазимбой кимлигини эшитгансан. Тошкентнинг манаман деган эшарвар, тадбиркор, ўқимишли бойлари сирасидан. Отаси Бухоро амирлигининг Қоратегин деган улусидан келиб, Тошкентда муқим яшаб қолган. Шуларнинг авлодидан Мунаввар исмли бир қиз бор экан. Айтишларича, ўзиям исми жисмига монанд, қадди-қомати тикмачоқдек, соҳибжамол, оқила қиз эмиш. Ана шу бизга муносиб келин бўлиши мумкин.

Баҳром Шайх бошини қуйи солганча, сукутга боғди. У Мунаввар номини эшитиши биланоқ ичидан зил кетган, азбаройи ҳаяжонга тушганидан тили калимага келмай, тез-тез нафас ола бошлаганди. У шахарма-шахар машина ҳайдаб, савдо-сотик билан шуғулланиб юрган кезларида Урумчида тошкентлик Саид Карим ота исмли бир бой билан иттифоқо учрашиб қолган, ўзининг кимлигини суриштириб билган, уйига бошлаб бориб, ҳамма молларини кўтарасига сотиб

олган ва роса меҳмон қилганди. Ўшанда ички-ташқи данғиллама ҳовлида ўн саккиз ёшлар агрофидаги юзи сутга чайилгандай тиник, яноғида қоп-қора холи бор сукурдай сулув бир қиз хизмат қилиб юрган, отаси унга: «Мунаввархон, уни олиб келинг», «она қизим, буни олиб келинг», – дея бот-бот иш буюрган, йигит эса, унинг ўзини илк бор кўрган заҳотиёқ кўнғирок овозда оҳудай хуркаклик ила «Ассалому алайкум!» – деганида юраги «жиз» этиб кетганди. Ўшанда Саид Карим ота билан у ёқдан-бу ёқдан анча гаплашинган, мезбон Баҳром Шайхнинг отаси ва бувалари ҳақида кўп яхши гапларни айтиб, йигитнинг қалбини ифтихорга тўлдирган эди.

Баҳром Шайхнинг ҳаёлини яна онасининг вазмин ва насихато-муз оҳангдаги гаплари бўлди:

– Нима дейсан, ўғлим? Жуда яхши одамлар. Агар мен совчи бўлиб борсам, улар йўқ дейишмайди.

Йигит ҳам вазминлик билан:

– Ўзингиз биласиз, ойижон, – деб жавоб қайтарди-да, азбаройи иситмаси чиқаётганидан қип-қизариб кетган юзини тесқари бурди.

Хуллас, кўн ўтмай тўй ҳам бўлди. Орадан яна бир неча йил ўтгач, собиқ Иттифоқда урушдан кейинги оғир иқтисодий тикланиш йиллари бошланган, кўшимча ишчи кучларига катта эҳтиёж туғилган эди. Шунинг учунми, собиқ шўролар ҳукумати хориждаги собиқ фуқароларига мурожаат қилиб, ўз юртиларига қайтишларига руҳсат берди.

Қошғарда яшаган йиллари Мукамбархон ая, унинг оиласи ва муҳожир юртдошлари хамиша она Ватанга чексиз соғинч ҳисси билан яшаган, радиодан бирор ўзбекча куй-кўшиқ эшитиб қолишса ҳам юрак-бағрилари эзилиб, кўзлари жикка ёшга тўларди. Ватанга қайтиш мумкинлиги ҳақидаги хушxabардан Баҳром Шайх гасарру-фидаги бутун оила жунбишга келди.

БОБОЛАР ҚАРОМАТИ

Кўк дўши кийиб, мошгуруч соқоли ёйсимон шаклда бир текис тарашланган барваста қоматли Баҳром Шайх ота дастурхон ёзинлик хонгахта юқорисида хаворанг болишга ёнбошлаб ўтирганча, қаршисига омонат тиз чўккан келинини савол-жавобга тутгани сари хайрат ва таажжуби тобора орғиб борарди. Дилбархоннинг саросима ва хавотирга тўла гапларидан шундай хулоса ясаш мумкин эдики,

кслини ва нсварасининг кўзига энг кагга буваларидан бири кўриниб, у, \агш, Назирани ўлимдан сақлаб колган. Бу етмагандай, сира гили чикмастган нсвараси шундан ксийн ўз-ўзидан бурро-бурро гапириб кегган. Айна вақтда, Дилбархоннинг яна иккита киз кўришию тагин алламбалоларни башорат қилган.

Бахром Шайх ота дастурхондаги хозиргина пахта гулли пиёлага кслини куйган кўк чойдан бир хўплади-да:

- Майли, кизим, ~ дсди атайим хотиржам оҳангда, - сиз ишларингизни қилавсринг. Назира уйғонгаида мени чакирарсиз, ўзим бориб кўраман. Ойингиз хам тутулиб колди, кичик холангиз туй бошлаган-ку, шунинг гашвишида юрибди. Ҳализамон келиб колса, яна маслаҳатлашармиз.

Бир соат ичидасқ ранги синикиб колган Дилбархон ас га ўрнидан турди-да, гашкарига йўналди.

Бахром Шайх ога мош-гуруч соқолини тутамлаганича, ўйга чўмди. «Е тавба, - хаёлидан ксчирди у ўйчан нигоҳини рўпарадаги бир нуктага қадаганича, - бу не савдо бўлди?» Шунча умр кўриб, шунча дунё кезиб, бунақасини у бирипчи бор эшигиши. Тўғри, отаси унга болалигида қапа бувалари Тилла Шайх ва Шайх Хожа Асрор валий хақида анча-мунча афсона ва ривоятларни гапириб берганди. Улар худди ксчагидай хали-хануз сдида.

Жуда қапа ер-мулк, юз минглаб мол, қўй-кўзи ва йилки эгаси бўлган, Мовароуннахр дсб аталмиш қадимий буюк мамлакатда кудратли подшолардан хам юқорироқ обрў-эъгибор ва мавксга эришган, улуг ва мўъгабар шоирлару буюк давлаг арбоблари «Пирим» дсб ихлое кўйган Шайх Хожа Асрор ислом динининг йирик намояндаларидан бири бўлиши билан бирга, илм ва дин аҳли томонидан «Валий» унвонига бежиз мушарраф этилмаган эди.

Шайх Хожа Асрор хассасини ері а бир уриб, купна-курук жойдан сув чиқарар, сохирлик каромати кўрсагар, яъни хаво очиклигида булуг чакириб ёмғир сғдира олар, арикдаги сувларни афсуп йўли билан тескари окизар, одамларни дуохонлик воситасида кўп касалликлардан фориғ этиш кобилиятига эга эди. Қапо, у бир марта гуркий халкларнинг уч подшоси ўз лашкарлари билан кирғинбарот жанг бошлаш учун юзма-юз келишганда, шопилпнч жанг майдонига етиб борибди-да, поднголарни шундай рухий холатга солибдики, натижада улар кўзларидан шашкатор ёш окизиб, бир-бирларидан узр сўрашибди ва кўшинларини қайтариб олиб кетишибди.

Тилла Шайх буваси ҳақидаги отасидаи мпитган ривоятлар \ам жуда кизик.

Кунларпиш бирида бувасиниинг хузурига муглақо нотаниш бир одам ташриф буюриб:

- Шайх ота, бўй етган кизим йўқолиб колди, - дсбди йиглагудай бир аҳволда, - уч кун аввал дугонамниқш а бориб ксламан, дсб чиқиб кетган жан, шу-шу қайтмади. Қидирмаган жойимиз колмади.

Тилла Шайх бува дўнг псшонасини тириштириб, нотаниш мсҳмонга синчков тикиларкан:

- Уйингиз қаерда? - дсб сўрайди.

- Самарканд дарвозада.

- Қизингиз дугонасиникига бормабдими?

- Йўқ, бормабди.

- Унинг исми нима?

Муслима.

Нсча сшда?

- Бу йил ўн ечтига тўлди.

Шундан кейин буваси кўзларини юмганча, гасбсх утира бошлабди. Бир нсча дақиқадан кейин алланималарни шивирлаб, юзига фотиха тортибди-да, мехмонига яна синчковлик билан гикилиб:

- Хавотир олманг, кизингизтирик, - дсбди бирмунча гашвишли охангда. - Уни ссвиб колгаи бир йигит олиб қочиб кстибди. Аввал совчи қўйган чқан, сиз кунмабеиз.

- У хозир қасрда -жан? - сўрабди нотаниш кимса нафаси бўғзига тикилгудай аҳволда ҳовлиқиб.

- Сирдарсдан ўтилиши билан ўнг тарафда қадимий қишлоқ бор. Номи сдимда йўқ, шу қишлоқни қок ёриб ўтган тошқўчаиниинг ёқасида бир қўқ мниқ кўряпман. Қизингиз ана шу уйда.

Нотаниш мсҳмон азбаройи суюниб кетганидан кўлини фотихага кутариб:

- Илоё умрингиздан барақа юниш; Шайх ота! Агар қичимни эсон-омон қайтариб келолсам, уни сиздай улуг қоз га назир қилганим бўлсин. Узим ҳам бутун умр хизматингизни ўташ қдвасида.маи... - дсбди-да, «омин» дсбди.

- Ҳожати йўқ, - дсбди Тилла Шайх бува хотиржам охангда гапини бўлиб. Лекин кизингизни ўша йигитга бермай, қакки қилибсиз. Ҳалиям қеч >мас. Улар иккоилон бир-биларини сқтиришади. Ёзни тўйига айтишни унуғмасангиз бас.

- Сиздай табаррук ҳазратнинг айтганини бажо келтириш бу факприш и! учун ҳам қарз, ҳам фарз. Худо хоҳдаса, тўйни бошлаганим бўлсин!..

Шундай қилиб, халиги нотаниш одам уч кундан ксйин оғзи кулогида яна бувапинг ҳузурига келган ва унга етти букилиб таъзим килганча, ташаккурлар айта-айта тўйгатаклиф этиб ксгган экан.

Раҳматли бувалари билан боғлиқ бунака гаройиб афсона ва ривоятларни Баҳром Шайх ота дадаси ва уларни билган бошқа қарикартанглардан кўп ннитгапдн. Лекин афсона, барибир, афсона-да. Хар бир гарихий шахсниш мураккаб ҳаст йўли афсона ва ривоятлар туманига чулғанаркан, уларга турли хаслий уйдирмалар, чўпчаклар кўшилиб-чатилиб кетиши, муболата «либоси» ила ўралиши табиий, албагга. Лскин хар қандай афсона замирида хақиқаг зарралари яширинганки, ўша аждодлари чинданам ўга носб хислат соҳиблари бўлишгани, хар холда, эҳтимолдан холи эмас...

Ҳазрати Имомдаги қапа хонадонлардан бирининг соҳиби совиб қолган кўк чойдан тагин бир хўплади-да, янада ўйчанроқ қисфага кирди.

У холда нега буваларидан носб қобилият суяк суриб ўзига - Баҳром Шайхга ўтмаган? Ёки бунга чет элда, мусофирликда тортган кўпдан-кўп азоб-уқубатлари монслик килдими? Ё бу хислатлар биз хали аш'лаб стмаган маълум қонуният асосида бир неча авлодга бир қарра намосн бўлармикин?

Баҳром Шайх отанинг бирдан қуюқ қошлари чимирилиб, кўзлари чараклаб кетгандай бўлди. Қошғарда юз берган бир ғайриоддий воқса ногаҳон унинг ёдига тушганди. Нега бу ҳақда илгари сира ўйламаган экан?

Урумчи билан Хўтан шаҳарларининг орасида анча баланд гот йўли, довон бор. Ушанда ҳайдовчилик қилиб шаҳарма-шаҳар қатнаган ксзлари эди, довоннинг қок ўртасига стиб келишганда, бирдан мотор шарақлаб кетди-да, лахза ўтмай, худди сувга тушган чўғдай «гше» этиб ўчди-қолди. Машинани йўлнинг чсқкасига кўйиб, ўзи тенги ҳамроҳи билан капотни очиб, у ёк-бу ёғини тек-ііпна бошлади. Аксига олиб, қоронги тушиб қолган, ҳсч нарсани аниқлай олишмади. Тоғ йўлида машиналар қатнови айгарли тинган, битта-яримтадан маслаҳат олишнинг ҳам иложи йўқ...

Улар бир соат кутишди, икки соат кутишди, лекин чор атрофда зог ҳам учмас, ҳсч кимдан дарак йўқ эди. Сукутга боғган сокин ос-

мон қўйнида аллақачон чарақлаб юлдузлар кўз очган, бутун водийни нурафшон нурларига йўғирган тўлин ой навбатдаги кн силсиласиниинг ортита яшириниш тараддудида эди. Бир томон осмонўпар тоғ - коронғида у эртақлардаги улкан дсвдай ваҳимали кўринар, иккинчи іміотііа карасанг, кўчиіі тиниб кетадиган чуқур жарлик. Пастда, жар тубида буралиб-эшилиб оқастган сой ой нурида жи-мирлаб кўзга ташланарди,

- Оббо, роса худо урди-ку, - деди шериги асабийлашиб.

Шу пай г уларнинг олдида настдан чиқиб ксастган бир оқсоқол кўринди. Унинг бир қўлида хасса, бошига оқ салла ўраган, соқоли кўксига тушарди. Нимасидир Баҳром Шайхга отаси Ғулом Шайхни эслатарди. Нсгадир саросимага тушган йигитлар дарров салом бс-ришди.

- Ваалайкум ассалом ва раҳматуллоҳу ва баракотук! - деди мўйсафид ёшига монанд бўлмаган бардам овозда. - Нима гап, машиналаринг бузилиб қолдими? Ким ҳайдовчи? Қани, ўриига ўтириинг - чи. Ут олдириинг. Олмаяпти. Дсмак, унинг сими узилиб кетгаи...

Мўйсафид шундай дся маслаҳатлар бериб йўлида давом эгган, йигитларнинг: «Шошмай туринг, ота, машинани тузатсак, олиб бориб кўямиз» дс! анларига қарамай, «Раҳмат, мсн манзилимга келдим \исоб», дся хассасини дўқиллатганча доvon ошиб, олга жилганди.

Улар ўн дақиқа ичидасқ симни улаб, машинани ўт олдиришгач, тез йўлга отланишди. Баҳром Шайх йўлда мўйсафидни ола кетамиз, дся машинани атайин секин ҳайдайди. Ажабо, у ерда хам, кўкда хам йўқ ади. Бир томони ваҳимали осилган тикка қоялар, иккинчи томони тубсиз жарлик бўлган кимсасиз йўлда на бир қишлоқ, на бир овлоқ кулба бор эди. Атрофга олазарақ тикилганча бир соатдан зисд йўл босишганда хам хеч кимдағ! дарак бўлмади. Аввало, етмиш-саксонга бориб қолган оқсоқолнинг ўша вақтларда ўта камёб машинанинг ички ашқол-дашқолини хам билиши уларни ҳайратга солганди. Хўш, ўшанда ота қасқка ғойиб бўлиши мумкин эди? Булар Бақром Шайх ота учун ҳали-ҳануз жумбоқлигича қолганди.

Ташқарида келинининг кутилмаганда кўркув ва саросима аралаш:

- Дода! Дода-а! - деб бақирастгани дарров *ушпи* хаёлини жо-йига келтирди.

НОТИНЧ ХОНАДОН

Шу захоти тарақлаб эшик очилиб, остонада азбаройи даҳшатга тушганидан кўзлари олайиб кетган келин пайдо бўлди. Баҳром Шайх ота шошилинч ўрнидан тураркан:

– Тинчликми, қизим? Яна нима гап? – деб сўради хавотирда.

Дилбархоннинг юзи қийшайиб:

– Дода, неварангиз шайтонлаб келди! – деди-ю, мук тушиб йиғлай бошлади.

Баҳром Шайх ота Назира ётган хонага кирди-ю, «Ё раббим!» деганича жойида қоққан қозикдай туриб қолди. Неварасининг кўзлари алог-чалог, оғзидан кўник чиқариб, алланималар дея алаҳсирарди. Ота унинг:

– Шайх бувам... ҳозир кетдилар... Яхшилар... кўрикчим... Ҳали яна... келамаи, дедилар... Эсен... тилим... тилим!.. - деган гапларининггина англай олди, холос.

Баҳром Шайх ота ўзини қўлга олиб, неварасининг тенасига ўтди-да, пешонасига кафтини босиб кўрди. Непитмаси йўқ эди. «Ё тавба, васвае эмасмикин шикилиб?» хаёлидан ўтказди у ўз ўйидан ўзи ваҳимага тушиб. Суюк суриб унга ҳам ўтибди-да, десанг ота аж-лодларидан – налари бузруквори томонидан ҳам, волидан шафиқаси тарафидан ҳам, бирортасининг руҳий хасталикка чалинганини эс-лолмайди. Бу не ҳол бўлди?

– Ошхонада монкичири килаётгандим, деди Дилбархон йиғламсираб. – Бирдан қизим кичкираётганини эшитиб, югуриб кирсам, ахвол шу. Нукул: «Шайх бувам келдилар, Шайх бувам келдилар!» деб алаҳсираяпти. Кўзлари бежо. Ўша кўзига кўринган... бува, англашимча, энди ҳозирча яна гапиролмай коласан дебди, шеклили, нукул: «Тилим, тилим!» деб бақиради.

Баҳром Шайх ота невараси ётган қаравот ёнидаги стулга ўтириб, кўзларини юзига тортиб фотиҳа килди-да:

– Бисмиллаҳир роҳманир роҳим, раббана алазиййи азаллана мин алжинни ваал-инси најбалҳума таҳда ақдимина ли йақуна мин ал-асфалин...¹ – дея Куръови шарифдан оятлар ўқишга тушиб кетди, кейин тағий юзига фотиҳа тортиб ўрнидан турди. Назира энди алаҳсиранидан гўҳтаб, шича ўзига кела бошлагандай эди. Лекин бирдан у бўвасига таънали тикилиб:

¹ Эй Парвардигоримиз, исм-жисмлардан бизларни тўғри йўлдан алаштираётганини кўрсатилки, биз уларни қадамларимиз остига олайлик, токи улар энг насл хўрланганлардан бўлишлар.

Йўк, йўк! У жинмас... Бувам!.. – деди-да, негадир ҳолсизланиб кўзларини юмди. Буздан хавотири ортган Баҳром Шайх ота кўкенга туфлаб, эшикка йўналаркан, келинига мурожаат қилди.

Сиз энди уни ёлғиз қолдирмангиз, кизим, кўз-қулоқ бўлиб туриш, мен ҳозир дўхтир чакириб келаман. Эрингизини ҳам ишдан қайтадиган вақти бўлди...

Баҳром Шайх ота маҳаллада «ниначи дўхтир» деб ном чиқарган шифокорни бошлаб келганида, хонадон аҳли жамулжам бўлиб, хавотир ва саросимага тушган хотини Мунаввархон билан ўгли Асадбек кизчанинг агрофида тирдиқапалак эди. Динбархон ҳам кегмакет ошхонадан кириб келди.

Дўхтир касал гўдакни анча синчиқлаб текширди. Дарров ташхис қўйишга шўшилмади. У бир неча йил Тибетда халқ табobati усуллари бўйича таҳсил олган, ўтмиш ва ҳозирги замон тиббиётидан бохабар анча саводли одам эди.

– Қизча билан боғлиқ воқеаларни ҳозирги фан изохлаб беришга ожиз, – деди у ниҳоят қулоғига тақилган фонендоскопини қўлига оларкан, ўйлашимча, у биз хали англаб етмаган йўл билан рухлар ила мулоқотга кирган. Бунинг қанчалик яхши ёки ёмонлиги ҳақида бир нарса дейлмайман. Лекин, келажакда у ғаройиб ҳислат соҳибаси бўлиб етишуви эҳтимолдан ҳови эмас. Уни жуда эҳтиётлаш, авайлаб тарбиялаш керак. Ҳозирча уни бир яхши дуохон мулла тошиб, эскичасига ўқитишни маслаҳат бераман. Шу замон шифокорларига кўрсатишнинг фойдаси йўк. Улар кизчани ё руҳий касалга чиқаришади, ё бошқа бирор нотўғри ташхис қўйиб, ичини зарарли кимёвий дори-дармонларга тўлдиришади...

Дўхтир кетгач, Баҳром Шайх отанинг умр йўлдоши Мунаввархон ая йиғламсираб гап бошлади:

– Бечора кизгинага энди шу дард бор эканми? Ўзини-ку, мишг маппаққат билан кесерево қилиб, онасининг қорнини ёриб олишган эди. Бу шўрликнинг ёзиғи нима эканки, сира боши касалдан чикмайди.

– Кўпам қайгуришдан фойда йўк, – деди Баҳром Шайх ота босиқлик ила. – Ҳозирок ўқийдиган одам топиш керак. Гуручарикда Гулшода бону деган бир дуохон, башоратчи аёл яшайди, деб эшитувдим, – хонадон соҳиби энди кизнинг тепасида ранги доқадай оқариб, хайкалдай қотган ўғлига юзланди: – Асадбой, иккаламиз зумда овқатланиб, ўшаникига бориб келамиз.

Ота-бола Дилбархон олиб келган сопол лагандаги мошкичиридан нари-бери тамадди қилган бўлишди-да, кўчага шошилишди...

Гулшода бону элик ёшлар атрофидаги, оқ-сарикдан келган, катта-катта қора кўзлари ниҳоятда сермаъно, хушқомағ аёл экан, Назиранинг тегасига келиб, бирров синчков назар ташлади-ю, шу заҳоти фикрили айтди:

Қизчангизнинг одамили бор экан. Йўқ... бир эмас, иккига одами бор экан! Иккаласи ҳам... – башоратчи аёл кўзларини беҳол ётган гўдакка маъноли қадаганча, бир зум ўйчан киёфага кирди-да, ганида давом этди: – мўйсафид кўринишида. Соқоллари ошпоқ. Юзларидан нур ёғилиб турибди...

– Вой, тўппа-тўғри топдингиз! – хавотир аралаш хитоб қилди Дилбархон ўзини тутиб туролмай. – Аввал бизга Шайх Тохир бува кўриндилар, кейин у, «Шайх бувамни кўряпман», деб роса алаҳсиради.

Демак, тўғри топибман, – ёқимли кулумсираб, бошини маъноли силкиди башоратчи аёл.

– Улар несварамизга бирор зарар етказмасмикин, ишқилиб? – сўради Мунаввархон ая дуохон аёлга кўркув аралаш тикиларкан, титроқ бармоқлари билан бошидаги оқ рўмолини тўғрилаб.

Гулшода бону яна қизчага синчков тикилди.

Йўқ, уларнинг нияти яхши. Жуда яхши...

Агар Назира билан боғлиқ ғаройиб воқеалардан беҳабар бўлишганда, башоратчининг гапларини Баҳром Шайх ота хонадони аъзоларининг бирортаси ҳам жиддий қабул қилмаган бўлар, ҳатто уларда дуохон аёлининг рухий соғломлигига шубҳа уйғониши ҳам эҳтимолдан холи эмас эди. Ҳозир эса, аксинча, ҳаммалари унга худди дафъатан бир қудратли сеҳргарга дуч келгандай лол қолиб тикилишарди.

– Нималар бўлаётганига заррача тушунган бўлсам, ўлай агар, – деди энди гапга Асад аралашиб. У, одатда, жуда кам гапирар, лекин гапирганда ҳам писанда қилиб, чўрт кесиб гапирарди. – Опажон, сиздан илтимос, нима қилсангиз ҳам шу кизимни тузатиб беринг! Ўзи тўрт йил деганда фарзанд кўрганмиз. Бутун умр хизматингизда бўламан. Ёрдам беринг, жон опа!..

Гулшода бону тасдиқ маъносида снгил бош ирғаб, келинга му-рожаат қилди:

– Синглим, бўлмаса, сиз менга қизингизнинг баъзи кийимларини ўраб берсангиз, кўйлаги, жулоблари... Ёйдиган овқати, кулчаларидан ҳам кўпинг. Кечаси билан ўқиб чикаман. Уч кун ўқисам,

қизингиз анча ўзига келиб қолади. Ҳозир эса, уни кўлингизга олиб, қаршимга ўтирин: Яқинроқ... мана, шундай.

Гулшода бону кўзларини юмиб, кафтларини ёзғачча юзига фотиҳа торғди-да, кейин уларни Назиранинг устида муаллақ торғизаркан, алланималар деб шивирлай бошлади. У бот-бот «куф-суф!» дея қизчага нафасини уфурар, кейин яна сирли тарзда шивирлашда давом этарди. Маънисиз нигоҳини рўнарасидаги гаройиб аёлдан узмаётган қизча анча тинчиб қолган, лекин муолажа амалидан бирор ижобий таъсир олаётгани аниқ сезилмас эди.

- Танасини ушлаб кўрин, қизган бўлиши керак, - деди Гулшода бону келинга негадир овозини пасайтириб.

Дилбархон қизчасининг кўшлари, бўйинини ушлаб кўрди-ю, хайрадан қичқириб юбораёзди.

- Вой, дазмолдай қизиб кетибди-ку!..

Яхши, яхши, - деди Гулшода бону яна ўша овозда унинг ҳовурини босиб, - Демак, таъсири бўляпти. Худо хоҳласа, қизчангиз яхши бўлиб кетади. Жуда яхши бўлиб кетади. Лекин... - Гулшода бону гап шу ерга келганда, «айтсамми, айтмасамми», дегандай нима гараздудда қолди, кейин таваккал қилди, шекилли, қатъий оҳангда давом этди: - Лекин руҳлардан жуда эҳтиёт бўлиши керак. Улар бир уйга кириб қолишса, чиқиб кетишлари анча қийин. Уларга фақат яхши гапирин, эзгу ният қилиш керак. Ўйлашимча, қизчангиз бундан буён руҳлар ила мулоқот қила бошлайди. Назаримда, бунга халакит бермаслик зарур. Руҳий мулоқот унинг пешонасига ёзилган кўришадди, - башоратчи аёл яна кафтларини ёзиб, фотиҳа қилди: - Охири бахайр бўлсин ишқилиб... Омин!..

Гулшода бонуни Баҳром Шайх ота бошлиқ хонадон аъзолари бирин-кетин кузатиб ҳовлига чиқишганда, қоронғулик қуюқлашган, осмондаги зумрад юлдузлар бодрокдай сочилиб, баланд тунука том оша тўлғин ой вазмин сузиб борарди. Бу сехрли осмон жинслари ҳам дуохон аёлга мўлтираб, соқин бир хайрат ила тикилишарди.

ПАРВАРДИГОР ҒАЗАБИ

Ёттинчи кўкда яна ғала-ғовур, фиски-фужур бошланган эди. Парвардигор оламнинг самовий бағдалари - фаришталар, малоикалар ва бошқа турфа-туман кўринишдаги фазо руҳлари худди капалаклардай қаноғ қоқиб парвоз қилишаркан, ўзаро яна чуғурлашиб қолишган, бир-бирларига гап бермай бидирлашар эди.

Оллоҳи таоло яна қаҳру ғазабга минган эмуш!..

Вой, худойим, яна ердаги тартибсизликлар туфайлими?

Қисман, ҳа. Лескин у, асосан, Қуёш рухларидан поризо эмиш.

- Вой, Ердаги тартибсизликлар ҳали-хануз давом этаётгани боис Оллоҳ фаришталарнинг бир гуруҳини фаолиятсизликда айблаб, сай-сранинг еттинчи қатидаги тамуғга бадарға қилганидан хабарларингиз йўқми?

Осмонда ҳам курук сафсатабозлар кўпайиб, чинакамига тер тақиб меҳнат қиладиган фаришталар тақчиллашаётгани энди ҳеч кимга сир эмас-да, ахир!..

- Қуёш рухлари қандай хатога йўл қўйишди экан?

- Э, гапираман десанг, ган кўп, ҳаммасини ҳализамон авлиёлар парвардининг ўзларидан эшитасан...

Осмоннинг бир чеккасидаги учар гиламчи эслатувчи оппок бутуг парчаси устида пуроний юзли мўйсафид киёфаларидаги, кўзлари ниҳоятда сермаъно икки бува чордана курганча, охишта суҳбатлашишарди. Айни вақтда, уларнинг нигоҳидан қандайдир маъносизлик, тушкун кайфиятни ҳам илғаш қийин эмас.

- Ҳазрат Гавсул Аъзам сенга ҳам анча дашном берибдурларму, эълим?

- Ҳа. Ерга бориб, энг кенжа зурриётимиз вакиласини кутқариб қолиш ва анга каромат баҳшида этиш ҳақидаги фикришизга амал қилганим учун...

- Оллоҳга шукур қилмоқ керак. Бу шаккоклигимиз учун ернинг еттинчи қаватидаги тамуғга бадарға этганида не қилар эрдик?!

- Эҳ-ҳа, унда тоат-ибодат қила-қила қайта Парвардигор маърифатига сазовор бўлгунамизча яна минг йил ўтиб кетар эрди.

Одамзод пайдо бўлибдурки, анинг хатоликка йўл қўймаслигининг асло иложи йўқ эркан-да?..

- Шу боис ҳам, бсаяб – Парвардигор дейдилар. Хом сут эмган банда эрса, Коинотнинг ҳаёт ва ўлим деб аталмиш қудратли хилқатлари силсиласида олқишларга ҳам, қарнишларга ҳам душвор бўлиб яшай-веради.

- Парвардигори олам нечук инсонни ҳеч бир гуноҳга йўл қўймайдурган омол мавжудот ҳолида яратмагандур?

- О, у ҳолда одамзод эзгу ва инсоний ишларнинг қадрига етмай қолур эрди. Гўё ҳар бир воқеа-ҳодиса, ҳар бир нимарсаннинг оламдаги ўрни ва маънавий баҳосини тўғри белгиловчи ўз муҳаққиқи бўлмоғи керак. Фикри ожизимча, аслида бундай эмасдур. Чама-

си, бу – Оллоҳнинг сиз билан биз англамоғимиз лозим бўлмаган сир-синаоатлари тоифасига киради. Илло, ҳаёт ва ўлимнинг туб моҳияти биз уни тушунишимиз ёки тушунмаслигимиз, уни қўллаб-қувватлашимиз ёки, аксинча, қўлласмаслигимизга минбаъд боғлиқ эрмас. Улар қатъий қонушлар асосида кечаверади ва одамзод уларга бўйсуниб яшашга мажбурдур. Чунки бу қонушлар худди Қоиноғдаги юлдузлар каби ўта юксакликда ва инсон қўли аларга ҳеч қачон етолмас...

– У ҳолда Парвардигор Иблис, шайтон ва инс-жинсларни не мақсадда яратгандур?

Алар, агар таъбирим жоиз эрса, одамзодни тўғри йўлга солувчи қибланомага ўхшайдурлар. Агар инсон маънавий таназулга йўликса, Иблис ва шайтон уни бешбаттар йўлдан оздириб, қабоҳат ва разолатнинг кўз кўриб қулоқ эшитмаган ботқоқликларига ботиргуси. Оқибатда у Парвардигори олам томонидан жазога мустаҳиқ қилинади ва ўз қилмишларининг куфр ва ёвуз моҳиятини ашлаб етади...

Осмону фалакнинг тўрида муаллақ тахтда ўтирган авлиёлар султони Ҳазрат Гавсул Аъзам пайдо бўлганларида, еттинчи кўкка сув сенгандек жимлик чўкди. Ҳазратнинг атрофини санокли дақиқалар ичидаёқ Арши Аъло аҳли-аъёни атиргул бутасини ўраган асалари-лардай қуршовга олишди.

Бу гал ҳам авлиёлар сарварининг кайфиятлари чақоқ, қуюқ қошлари чимирилган, кўзлари маънос эди. Ул зот сўзларни чертиб-чертиб, яна шошилмай гап бошладилар. Ҳазратнинг қалин лаблари кимирамас, фаришталар, малонкалар ва бошқа турфа-туман киёфадаги руҳи олийларга фикрларини ботиний тарзда узагаётган эдилар.

Муҳтараму мукаррам фаришталар, малонкалар, зоҳид-қаландар, авлиё-анбиё ва самовотнинг ўзга руҳи олийлари! Парвардигори олам Арши Аълонинг сиз – аҳли мўмин бандалари ишларидан ҳали-хануз норози. Сизлар ўз укувсизликларингиз туфайли билиб-билмай гуноҳ устига гуноҳга йўл қўймоқдасизлар. Ерда ҳамон ҳалоқатли вазият ҳукм сурмоқда. Хом сут эмган одамзод Худодан кўркмай қўйди, у тобора қутуриб, бог-бог ўз ҳамсайёраларининг қонини тўқмоқда, ақл бовар этмас ёвузликларга йўл қўйиб, қун сайин гуноҳларга богмоқда.

Бу етмаганидек, кўхна эзгу удумларни оёқ ости қилиб, одамгарчилик, меҳр-шафқат нималигини унутди. Бу каби масалалар-

да Оллоҳ ато этган кароматлари ёрдамида унинг барча амру фармонларини адо қилиш, Ерда тартибот ўрнатишлари лозим бўлган мухтарам ва мукаррам фарингаларимиз эса, ўз тирикчиликларидан ортмай қолишди. Сизлар кўпроқ ўз фароғатларингизни ўйлаяпсизлар ва худбинлик уммонига фарқ бўлмақдасиз. Боз устига, Қуёшдаги ахволни ҳам яхши деб бўлмайди. Қуёш рухлари само йилнинг дастлабки ойларидаёқ, ерликлар тили билан айтганда, қош кўяман деб, кўз чиқара бошлашди. Биз Қуёшдаги портлашларнинг Ер ва бошқа сайёраларда истиқомат қилувчи онгли мавжудотларимизнинг ҳиссий қувватларига мутаносиб меъёра бўлиши тарафдоримиз. Қуёш рухлари эса, ўзларига юқоридан берилган бу ваколатларни сунистеъмол қилинаёпти. Гапнинг нидаллосини айтганда, энг асосий фожиа осмону фалакнинг аҳли жамоаси бўлмиш сизларнинг орағиздаги локайдлик ва бошбопедоклик сайёраларимизда, жумладан, Ерда ҳам ўз акси-ифодасини топаётганлигида.

Авлиёлар сарварининг таънали овозлари ҳар бир самовот аҳлининг қулоғи остида ўқтам-ўқтам, таҳликали янграб эди.

Аҳли жамоамизга яхши маълумки, Оллоҳ гаолонинг даргоҳи кенг, қарамни улуг. У ҳамма даврларда ҳам ўз осий бандаларини тўғри йўлга солиб, пашоҳи остига олишга уринган. Ҳозир ҳам Унинг нияти шундайдир. Бунинг учун эса, сизларнинг ҳар бирингиз нажот фарингаларига айланиб, учар жиёмларимизда Ерда сафарбар бўлишингиз, одамзод орасида эзгулик ва меҳр-оқибат уруғларини тарқатишингиз лозим. Энди Оллоҳ қарамига суяниб, бандан мўминларга шундай ноёб хислатлар бахшида этишимиз керакки, оқибатда улар ўзларини ўзлари эзгуликка, имон-эътиқод ва меҳр-мухаббатга чорласинлар, ўзларини ўзлари турфа касалликлардан фориғ этсинлар. Бундан фақат балоғат ёшига етмаган болаларгина истисно, холос.

Биз нима учун мухтарам авлиё Шайх Тоҳир хазратни бемаврид сўроққа тутдик? Чунки у зот ўзининг энг сўнгги зурриёти бўлмиш норасида гўдакка Парвардигорнинг ижозатисиз, шайтони лаъиннинг хийласига учиб, қаромат бахш этган. Биз бу ишга вақтида аралашиб, гўдакни балоғат ёшига етгунча айрим қароматларидан жудо айладик. Аке холда, бу нафақат ўша гўдак учун, балки бутун оила ва қавм учун ҳам катта фожиялар келтириши мумкинлигини унутмаслик керак.

Ҳазрат Гавсул Лъзам разияллоҳу анҳу одатдагидан бироз чўзилган нутқларини осмон аҳлини жиддий сафарбарликка чорлаш билан

яқунладилар-да, яна таомилга кўра авлиё-анбиё, зоҳид-қаландар ва фаришталар билан яккама-якка шахсий суҳбатга ўтдилар.

Биринчи бўлиб негадир тагин ҳузурларига авлиё Шайх Тоҳирни чорладилар. Лаҳза ўтмай, пайғамбарлар сарвари каршисида учар гилламли ошпоқ булут устида барваста қомагли мўйсафид бош эгиб турарди.

– Бизни энди сизнинг келгуси режаларингиз қизиқтиради, тақсир, – дедилар улар одагларича ҳамсуҳбатларига сиғичков тикилиб.

– Режаларим, ҳазрати олийлари, фақат эзуликка қаратилган, – вазмин оҳангда жавоб берди авлиё кўларини ковуштирганча.

– Аниқроқ айтишингиз мумкинми?

– Албатта, мумкин, ҳазрати олийлари. Сўнги зурриётларим бўлмиш Назира бону ва унинг энди дунёга келажак сингилларини тезроқ вояга етказишга кўмаклашиб, оғир кўчирик синовларилан эсон-омон ўтказиб олам, дедим.

– Ниятингиз яхши. Лекин бир масалада сизни огоҳлантириб қўйишимиз керак, тақсир.

– Қулоғим сизда, ҳазрати олийлари.

– Назира исмли зурриётингизда Парвардигори олам иродаси ила баъзи ноёб ҳисларни сақлаб қолишни лозим топдик. Бунинг маъносини тушуна оласизми?

– Фикри ожизимнинг англашича, унга каромат бахшида этишни ўшанда Оллоҳи таолонинг ўзи қўнғимга солган эрди. Уни қисман ёки тўлалигича қайтариб олмак ҳам Унинг амри-иродаси.

– Умуман, тўғри англабсиз. Лекин муҳими шундаки, ўша сўнги зурриётларингиз истикомат қилаётган жой ислом динининг Ерда Марказий Туркистон деб атанадиган катта ҳудудларидан бири ҳисобланади. Агарда қизча шу марказда кароматчи сифатида ном чиқарса, бу, ҳар ҳолда, фойдадан холи эрмас. Чунки, бу элга Парвардигори оламнинг буюк қудратидан кичик бир нишона тарзида намойиш бўлади. Модомики шундоқ эркан, тақсир, энди бундан бўён қизчани ва унинг туғилажак сингилларини ниҳоятда авайлаб-асрашингиз, уларнинг ҳар бир қадамига кўз-қулоқ бўлиб юришингиз даркор.

– Бош устига, ҳазрати олийлари! Шайх Тоҳир буванинг кўкраги тез-тез кўтарилиб туша бошлагани унинг ҳаяжонланаётганидан далолат берарди.

– Бундан бўён ҳар бир қадамни ўйлаб босинг, тақсир. Озгина тойинсангиз ҳам Иблис йўлдан оздириши тайин.

Мўйсафид бошини эгиб, кўлини кўксига қўйди.

– Маъкул.

– Ҳозирча сизга бор гапим шу. Энди хузуримга ерлик собиқ ҳешларингиздан бўлмиш Ҳазрат Хожа Асрор валий ва Тилла Шайх буваларни таклиф этсангиз.

– Хўп бўлади, ҳазрати олийлари!

Шайх Тоҳир бува ошпок булут устида авлиёлар сарваридан аста оиласларкан, қўлини кўксига кўйганча, чуқур эхтиром ила энгашиб, таъзим бажо келтирди.

ИЛК БАШОРАТЛАР

Назиранинг дастлабки башоратлари тўғри чиқди. Унинг онаси Дилбархон бир йилдан кейин киз, яна бир ярим йилдан кейин гагин бир киз кўрди. Уларга Наргиза ва Нафиса деб исм қўйинди. Қизалоқлар гайриоддий бир тарзда бир-бирларига ўта меҳрибон бўлиб, ой сайин, кун сайин ва соат сайин вояга ета бошлашди.

Қизини шундаки, учала кизчанинг хулқ-атвори уч хилда нақлланаётганди. Назира – тўғрисўз, шалдоқ, чўрткесар, Наргиза – поэтиктаъб, хушхулқ, ўта таъсирчан, Нафиса эса – камгап, хаёлпараст, ҳаддан зиёд художўй бўлиб ўсинарди.

Боғчага қатнай бошлаган илк кушлариданок Назиранинг овозаси оғизга тушиб, у ҳақдаги гап-сўзлар афсонавий тус олиб, бутун Ҳазрати Имом даҳасига тарқалди. Аввало, у хотираси беқийс даражада ўткир экани билан боғча опаларининг эътиборини ўзига тортди. У истаган шеър, эртак ёки ривоятни бир марта эшитганидаёқ эсида саклаб қола олар ва шундан кейин уларни истаган вақтида ёддан ўқиб берарди. Сурайё исмли боғча опаси бир гал, ҳатто, синаш учун ҳазрати Алишер Навоийнинг:

Ўн саккиз миш олам ошуби агар бошинидадур,

Не ажаб, чун сарвинолим ўн саккиз ёшинидадур...

деб бошланган ҳамда беш яшар болага умуман сингмайдиган ғазални ўқиб берганди, уни шу захотиёқ ёдлаб олганини ҳамманинг кўзи олдида намоиш этди.

Назира боғчада ўзини жуда эркин тутар, ҳамма ухлаётган бўлса, у бемалол ўрнидан туриб ўйинчоқ ўйнаши ёки овқат маҳалида кечроқ келиши, болалар кўшиқ айтишаётганда, намоишкорона чиқиб кетиши одат тусига кирган эди. Ажабланарлиси шунда-

ки, бунақа пайтда ҳар қандай болани тергаб, танбех бериб, жойига ўтқизадиган боғча мураббиялари негадир ушга ҳеч нарса дейишмас, истаган иши билан мангул бўлишига йўл кўйиб беришарди.

Қушларнинг бирида ғалати воқеа юз берди. Болалар энди уйкуга ётган маҳал, Сурайё опалари чорпоёда ўйнаб ўтирган бир-икки болани: «Ёт, эчкига ўхшаб намуноча ирғишлайсан!» дея қойиб тинчигаётган дамда одатича нариги бўлмада ўйинчоқ ўйнаб ўтирган Назира кутилмаганда ётоқхонага югуриб кирди-да:

– Болалар! Қўркманлар! Ҳозир зилзила бўлади! – деб қичқирди.

Унга ғазаб билан кескин ўгирилган Сурайё опаси негадир бирдан бўшаниб, оғзини очганча анграйиб қолди. Болалар апил-тапил ўришларидан туриб кетишди. Шу заҳоти маҳалладаги қатта-кичик илларнинг безовта ақиллагани ва товукларнинг жон аччиғида қақиллагани ер-кўкни тутиб, замин остидан бўғиқ гувиллаган овоз эшитилди. Сўнгра тарақа-турук бошланиб, жавонлар ва чорпоёлар гичирлади, ошхонадаги ликопча ва пилалар ерга тушиб чилларчин бўлди, дераза тоқчаларидаги турфа гуллар ўтқазилган туваклар таппир-туппир ағдарилди, шипга осилган шиша қандиллар жириллаб, у ёқдан-бу ёққа бориб кела бошлади.

Боғчани бирпасда тўс-тўнолон, қий-чув босиб кетди...

Эргасига ойнан жаҳон ва радио орқали Тошкентда 7-8 баъли зилзила бўлиб ўтгани дунёга овоза қилинди.

Зилзила юз берган пайтдан ўн беш дақиқа ўтмай, боғчага Баҳром Шайх отанинг ўзи етиб келди. Назиранинг антиқа башорати хақидаги боғча мураббияларининг гашига эътибор ҳам бермай, учала неварасини етаклаб, уйга олиб кетди. Баҳром Шайх отанинг Асаддан ташқари яна тўққизта фарзанди бўлиб, бари уй-жой қилиб, ким янги ховлига, ким кўп қавати уйларга чиқиб кетишган эди. Ўша куни ҳаммалари Ҳазрати Имомга етиб келишди. Отанинг ховлисидаги уйлар ўтган асрда қурилган бўлишига қарамай, синчдан тикланган эмасми, зилзиладан айтарли ҳеч қандай шикаст кўрмаган эди. Назиранинг оламшумул башоратидан хабар топган катталар қизчани кучоқлаб-ўпиб, роса эркалатишди. Асаднинг катта акаси Аброр Шайх ўйчан ҳолда:

– Хавотир олманг, дада, бу кизда ган кўп чоғи. Худо хоҳласа, у булғориялик башоратчи Вангага ўхшаб, хали бутун дунёга машхур бўлиб кетади! – дерди ғурур аралаш.

Кечга бориб ҳамма уй-уйига тарқалгач, Назира негадир сингилларини меҳмонхонага бошлаб кирди. Идиш-товуқларни йиғиштириб юрган Дилбархон уларни қойиб:

– Ҳа, қаскка? Бўлди, роса эрка бўлиб кетдиларинг. Кириб ётинглар энди, эрталаб боғчага туролмайсизлар, – деди.

– Ойи, бизнинг беш фурсатли ишимиз бор, – деди Назира жиддий киёфада. Онаси беихтиёр кулумсиради. «Вой, беш фурсатни билгансэй...» Бундай кезларда ҳар сафар уларни қойиб, ётоқхоналарига хайдаб кирадиган Дилбархон негадир бу гал ўзи ҳам англамаган ҳолда рози бўлди. «Майли, билганларингни қилинглиар», дея ошхонага йўл олди.

Опа-сингиллар меҳмонхонага кириб, ўриндикларга ўтиришлари билан, Назира сирли бир тарзда гап бошлади:

– Келишганимиздай, ҳозир Шайх Тохир бувам билан учраштираман сизларни. Лекин кўркманглиар...

– Вуй, кўркиб кетяпман! – деди Назира тапаси жуижикиб.

Шу пайт ўз-ўзидан чирок ўчиб, деразадан тушиб турган ой нури қатта хонани сутдек нурафшон қилиб юборди. Шу ондаёқ опа-сингиллар нимкатдаги опноқ соқоллари кўксига тушган барвастақомат Шайх бувани кўришди.

Ассалому алайкум, буважон! – хаяжон ичида хитоб қилди Назира.

– Ассаламакум, буважон! – деди Наргиза кўркиб-писиб опасининг пинжигга тикиларкан.

– Ассалом... – дея олди Нафиса зўрға товуши чикиб.

– Ваалайкум ассалом ва раҳматуллоҳу ва баракотух, она қизларим! – деди Шайх Тохир бува хурсандчилигини яширолмади.

– Буважон, сингилларимни танийсиз, – деди у бидирлаб.

– Ҳа, қизим, – деди Шайх Тохир бува салмоқлаб, – анави пучуғи Наргиза, анави пўмпшиш Нафиса. Тўғри топдимми?

– Ҳа, буважон! Буларни бир уйга тўпла, девдингиз, мана, айтганингизни бажардим. Ҳозир ойим келиб қолмасида...

– Ойинг ҳали-вери келмайди... – деди Шайх Тохир бува бамайлихотир унинг гапини бўлиб. – Сизларга, она қизларим, икки оғиз гап айғиб кетмоқчиман... Мен бу ерга келмоқчи эмас эрдим. Ҳаммасига Назирабону сабабчи бўлмиш. Унинг пенюнасига сувга чўкиб вафот этиш ёзилмаган, шунинг учун мен у ариқдаги музлаб ётган сувга тушиб кетганидан хабар топиб, кўкдан етиб келдим ва уни ўлимдан қутқардим. Илло, Худо кўнглимга солди буни. Самовотдагилар ҳам бу ишимни, умуман, қўллаб-қувватлашди. Бир ҳисобдан бу яхшиям бўлган эркан. Бундан буён энди биз сизлардан

хабар олиб турамыз. Биз деяётганимнинг боиси, кўкда сизларнинг яна икки бувангиз бор. Уларнинг бири ўн бешинчи асрда яшаган Шайх Хожа Асрор валийнинг руҳи. У зот сени кўриқлайди, Наргиза. Яна бир буваларинг – ўн саккизинчи асрда яшаб ўтган Тилла Шайх – Нафисани кўриқлайди. Сизлар ҳали мурғак ниҳолсиз, кўп нарсаларни билмайсизлар. Сизлар яхши ўқиб, тезроқ балоғатга етмоқларинг керак. Асосий ишларимиз ана шундан кейин бошланадур. Ҳозирча эса, сизларни оғоҳ этмоқчимен: буваларинг сизларга қасрда бўлмаглар, кўз-кулок бўлиб турадилар. Улар истаган вақтларида ёнларингда пайдо бўлишлари мумкин. Лекин, уларни ўзларингдан бошқа ҳеч ким кўролмайдди. Шунда кўркиб кетмай, бемалол мулоқот килаверинглар. Гапларим тушунарлими?

– Тушунарли! – дейишди кизчалар баравари а.

– Баракалла! Қолган гапларни кейинроқ бафуржа айтиб бераман. Яхши киз бўлинглар. Тўполон қилманглар. Наргиза билан Нафисани таништирганинг учун, Назира кизим, сенга раҳмат!

– Арзимайдди, буважон! – бидирлади Назира.

– Қолган буваларинг билан вақти-соати етганда ўзим таништириб кўяман. Хўш, яхши қолинглар! Соғ бўлинглар!..

Шайх Тохир бува шундай дея, зумда кўздан ғойиб бўлди. Шу заҳоти чироқ ҳам ўз-ўзидан ёниб кетди.

ГОЙИБДАН ХАБАР

Назира тўққиз ёшга тўлганида, аллақасёқдан мавҳум бир тарзда ғалати ахборотлар ола бошлади. У ҳафтада бир марта уйку олдидан муроқабача ҳолатига тушиб, бир кўлини олдинга чўзганча кўрсаткич бармоғи билан ўнгдан чапга ҳавога алланималарни ёзаётгандай ҳаракатлар қила бошларди-да, «ёзганлари»ни ўқишга киришарди.

Ўша куни кизлар негадир одатдагидан барвақтроқ ётишди. «Уйкум келаяпти, юринглар!» – деб Назира синчиларини ётоқхонага бошлади.

Баҳром Шайх ота билан чой ичиб ўтирган Асад кулумсираб кизчаларига тикиларкан:

– Нучук, нучук? Уйкудан ўлгудай безор эдиларинг-ку?! - деди истехзо аралаш.

– Биз барвақт туришимиз керак, – деди Назира билимдонлик билан.

– Ҳа, яхши, бора қолинглар, кизларим! – деди буvasи хурсанд бўлиб.

Улар ҳовлининг юқорисидаги алоҳида уйда ёнма-ён ётишарди. Чирокни ўчириб, кўрпага киришлари билан орадан беш дақиқа ҳам ўтмай, Назира ўрнидан туриб олди-да, ўнг қўли билан ҳавога алланималарни ёзаётгандай ҳаракатлар қилишга тушиб кетди. Кейин уларни ўқий бошлади.

– Авваллари бутун оламда ёлғиз Тангри мавжуд бўлган. Тангрининг қаршисида сувдан бошқа бирон нарса йўқ эди. Тангри илк инсонни яратди, аммо бу инсон хийлакор ва хоин эди. Сувлар узра уча бошлади. Сўнгра Тангри унинг яшаши учун сувларнинг тубидан бир юлдуз чиқарди, инсонга юлдуздан бир ҳовуч тупроқ олиши, буни сувга сепиши лозимлигини билдирди. Инсон юлдуздан бир ҳовуч тупроқ олди. Яна бир ҳовучни яширинча ўзи учун айирди-да, оғзида сақлади.

Тангрининг амри билан инсон тупроқдан сув устига сепди. Бу тупроқ улканлашиб, орол бўлди. Иккинчи тарафдан инсон даҳанидаги тупроқ ҳам қатталаша-қатталаша оғзи томон силжий бошлади, оғзи ёрилар ҳолатга келди. Тангри буни сизди, унга: «Тунур!» – деди. У тупурди. Бундан тоғлар пайдо бўлди.

Тангри бу оролга бир қайрағоч эди. Бу қайрағочнинг тўққиз шохи бор эди.

Шундан кейин Тангри юқорида ўн етти қават кўкни яратди...

Ҳайратга тушган Наргиза билан Нафиса ҳам ўришларидан туриб кетишган, бу ғалати афсона уларнинг кўнглида аллақандай ғулув ва ҳаяжон уйғотганди.

– Бу нима, эртақми? – сўради Наргиза кўзларици қатта-қатта очиб опасига тикиларкан.

– Ҳа, -- деди энди ўзига кела бошлаган Назира бошини қуйи солиб. – Ўйлашимча, буваларимиз бизга уйқу олдида эртақ айтиб беришяпти.

– Вуй, жуда зўр-ку! – деди Наргиза суюниб. Кейин жиддийлашиб, опасини саволига тугди: – Энди улар ҳар қуни айтишадими? Сен кўлингни нега ликилатдинг?

– Билмайман, – деди Назира ўзи ҳам ҳайрон бўлиб. – Қўлим ўзидан-ўзи ҳавога арабча ёзувларни ёза бошлади. Кейин уларни ўқидим.

- Арабча хатни билмайсан-ку?
- Ҳозиргача билмас эдим. Энди биламан.
- Шунақа тез ўрганиб олдингми?

Назира нима дейишини билмай, елкасини қисди. Сукутдан фойдаланиб, гапга энди камсукумлиқ билан Нафиса аралашди:

- Буваларимиз миясига... қуйиб қўйишган-да...
- Шунақа шекилли, – тасдиқлади Назира ҳамон ўйчан ҳолатда.

У негадир безовталана бошлаганди.

Шу пайт Нарғиза жон ҳолатда бакириб юборди. Хона алланечук ўз-ўзидан ой нурларига чўмиб, нимкагда ўтирган учта одамнинг қораси кўричди.

-- Вой, буваларим келичди! – хитоб қилди Назира шоша-пиша уларнинг исгиқболига юраркан. – Ассаломалайкум, Шайх Тохир бува, ассаломалайкум Шайх Хожа Асрор бува!.. Ассаломалайкум, Тилла Шайх бува!..

Шу пайт ташқарида кир юваётган Дилбархон Нарғизанинг бақирганини эшитиб, «Яна нима гап?» – дея шаштилаганча кизларининг ётоқхонасига қараб юрди-да, остонада аяланима ёдига тушиб қолгандай беихтиёр изига қайтди.

Назиранинг орқасидан кетма-кет Нарғиза кўрка-писса, Нафиса эса қимтинибгина салом берипди.

Ваалайкум ассалом ва раҳмагуллоху ва баракотух! – дейишди бувалар ҳам бирин-кетин дўриллаб. Кейин оппоқ соқоллари кўксига тушган Шайх Тохир бувалари одатича вазмин охангда гап бошлади.

- Кўкдан Ерга келиш имкони тугилиб қолганди, боз устига, ҳали ухламаганларингни биллиб, яна икки буваларинг билан таништириб кета қолай, дедим. – Катта бува оқ салвали, узун оқ чопон кийган, юзидан нур ёғилиб турган ўрганча зурриётига ишора қилиб: - Бул зот - Шайх Хожа Асрор валий буванлар, - деди, кейин соқоли бир текис тарашланган, хулбичим юзли, анча ёнрок одамга нмо қилди: - бул зот эса, Тилла Шайх буванлар. Иккови ҳам менинг зурриётим, мозийдаги ерлик азиз-авлиёлардан.

Бир зум сукут сақлаб тургач, суҳбат жиловини яна Шайх Тохир бува қўлига олди.

- Гап буздай, она кизларим, сизлар анча улғайиб қолдинглар. Энди сизларга сир туюлган баъзи нарсаларга ойдинлик киритишимиз мумкин. Биз сизларнинг олис ўтмишда яшаб ўтган буваларин-

гизнинг рухларимиз. Шу ҳолатимизда кўнам ишлар кўлимиздан келавермайди. Бирор иш бажарашимиз учун бизга моддий жасад керак. Бусиз биз ожиз лағиф моҳиятмиз, холос. Шунинг учун биз вақти-вақти билан сизларнинг жасадларингизга кириб-чикиб турурмиз. Ўшандай ҳолатларда сизлар асло кўркмасликларингиз лозим.

– Демак, сиз боя эртақ айтаётганимда, менинг жасадимга кириб чикибсиз-да? – сўради Назира гўё кашфиёт қилгандай севинч билан кўзларини чакнатиб.

Лекин Шайх Тохир буvasининг жавоби унинг ҳафсаласини пир қилди:

– Йўқ, она кизим, унда биз сени Коинотнинг махсус руҳий алоқа тармоғига уладик, холос. Бу йўл билан биз сизларни бапарият тарихи, Коинот, дунё илмлари ва динлар, турли қароматлардан бохабар қилиб турғусемиз. Сизлар балоғат ёшига етганингиздан кейингина рухларимиз таналарингизга кириб-чика бошлайди. Буни Нарвардигори оламнинг ўзи кўнзимизга солмоқда...

Сухбагга энди Шайх Хожа Аерор бува кўшилди.

– Биз танин бир нарсани асло ёлдан чиқармасликларингизни истардик, она кизларим. Ҳозир дунё нотинч. Осону фалакдаги аҳволни ҳам яхши деб бўлмайди. Кўкда бизларнинг ўзимизга яраша ғанимларимиз бор. Булар – ўз ёмонликлари туфайли Оллоху таоло томонидан шайтон, аявасги ва ине-жинсларга айлантирилган мазийдаги собиқ замондошларимиздир. Улар, Худо кўрсатмасин, тақдири азалингизга аралаша бошлаганимиздан хабар топишса, сизларни йўлдан уриши, разолат ва қабоҳат уммониға бошлаши ҳеч гапмас. Шу сабабли ҳозир бизнинг келиб-кетаётганимиз ва мўлжаллаётган ишларимизни катъиян сир тутишингиз, ҳеч кимга, ҳатто ота-онанингизга ҳам лом-ним деб гапирмаслигингиз керак.

– Яна бир фикр, жон кизларим, бу фикрим, хафа бўлса ҳам, кўпроқ Назира бонуга тегишли, сизлар улғайгунларингизга қадар ҳам ҳали кўп қароматлар кўрсатгучисизлар. Шу боис одамийлик ва камтаринликни асло кўлдан бой берманглар! Айниқса, худбинлик, кибру ҳавоға ружу элдинларми, шайтонга қўл берганларингиз. Бу асло яхшиликка олиб келмайди, она кизларим.

Назира табиатан тўғрисўз, қайсар киз эмасми, буvasининг кўпроқ ўзига тегишли гапини ҳам жавобсиз қолдирмади.

– Хавогир олманг, буважон, тупроқ қадар камтарин бўламиз!

– Жуда соз! – деди Шайх Тохир бува гапга яқун ясаб. – Бўлмаса сизлар билан хайрлашамиз, она қизларим! Ҳозир сизлар яна бир ривоят эшитгинлар-да, кейин ётиб ухланлар.

– Хўш, яхши қолишлар! Яхши тушлар кўриб ухланлар! – дейишди бувалар бири-кетин кўздан ғойиб бўлишаркан.

– Хайр, буважонлар! Хайр! Хайр! – дейишди она-сингиллар бири-бирларига гап бермай.

Қизлар яна ўринларига кириб ётишаркан, Назира яна ўнг кўли билан ҳавога алланималарни «ёзини»га киришди-да, эртак бошлади:

– Тангри кўклар ва ерларни пайдо қилганидан кейин ҳаво ва денгизларни, шунингдек, Куёш, Ой ва юлдузларни бунёд этгандир. Куёш афсоналар ҳам этиб боролмайдиган само терашиқларидан ҳар нарсасига нурини тутмоқда, унинг яхши ва ёмон хусусиятлари турфа ақидалар ва анъаналар нури ила йўтирилган. Куёшда бутун Коинот куч-қудрати жо бўлганидай, бир қатор руҳлар ҳам тўшлангандир...

МАКТАБДАГИ ШОВ-ШУВ

Назира, Наргиза ва Нафиса мактабга қангай бошлади-ю, болалар боғчасидаги қароматлар ҳолва бўлиб қолди. Назира буваларнинг таъсиридами, биринчи-иккинчи синфларда тахсил олаётган даврда айтарли ҳеч қандай қароматлар кўрсатмади. У ҳар қандай воқеанинг пировард ройишини олдиндан билиб турса-да, буни бировга гапириб кўйишдан зўрға ўзини тиярди. Масалан, у ким қандай баҳо олишини, дарс вақтида синфга ким кириб келишини, нима гап айтишини олдиндан бапорат қилиб ўтирар, аксарият ҳолларда бу тўғри бўлиб чиқарди. Учинчи синфда ўқиётганида, унинг ҳулқ-атворида ўзгариш юз бера бошлади.

Масалан, у дарс вақтида бемалол ўрнидан туриб, у ёқдан-бу ёққа юра олар, эшикка ҳам чиқиб келиши мумкин, лекин бунга муаллим ҳам, болалар ҳам, ҳудди табиий нарсасдек сира эътибор беришмасди.

Наргизада ҳам ғалати одалар позил бўлаётганди. У иккинчи синфда ўқиб юрганида, кечки пайт уйда юзаки қараганда тушунини қийин бўлган ғаройиб суравлар чизишга тушиб кетарди. Бу суравлар кўпроқ чекенз Коинот кенгликларини эслатар, ажиб тарзда уйғун жойлашган юлдуз буржлари, чирмашиб-чагишиб кетган фалакиёт чизгилари, жами Коинот жинсларини ўзига ўлкондай югувчи «қора туйнук»лару ўзидан борлик оламга ёрқин шуъла таратаёт-

ган баҳайбат ёриткичлар киши қалбида ажабтовур ва турфа ҳислар уйғотар эди.

Нафиса ҳам вақти-вақти билан ғайриоддий бир ҳолатга тушиб қолар, шундай пайтларда у қадимий юнон, форс ва араб тилларида мутлақо тушуниб бўлмайдиган оятлар ўқиниға киришиб кетарди.

Назира бешинчи синфга ўтганида, мактабда чинакам шов-шув кўтарилишига сабаб бўлган ғалати воқеалар юз бера бошлади.

Риёзиёт дарси бораётганиди. Оқ-сариклап келган қирк ёшлар атрофидаги Муаттар она қаҳрабo чулғамларида оҳанрабо ходисаларини рангли суратлар воситасида тушунтираётганиди, бирдан Назира ўрнидаш турди-да, таъвишли овозда:

– Муаттар опа, сизга бир ғаним бор эди, – деб қолди.

Дарси бўлинганидан ғанип келган муаллима қовоғини солиб:

– Нима гап ўзи? Айтавер, – деди.

– Бу ерда айтолмайман. Фақат бир ўзингизга айтишим керак!

Синфга сув сепгандек жимлик чўккан, ҳамма Назирага таажжуб билан тикилганча тек қотганди.

Қизнинг бу ўжарлигидан жаҳли чиққан Муаттар она бақиргудай овозда:

– Менинг бировдан яширадиган сирим йўқ. Ғаширсанг ғашир, йўкса жойингга ўтир! – деди уришиб.

Муаллимасининг бу кўнолигидан Назиранинг ҳам жаҳли кўзиди-ю, лекин барибир, ўзини босди. Тупроқ қадар камтариш бўлиш ҳақидаги буваларига берган ваъдаси ёдида эди-да. Аммо, барибир, ўжарлигини енголмади.

– Йўқ. Ташқарида айтаман.

Муаллима кўлидаги учи ўткир узун чўпни «гап» эткизиб столга кўйди-да, зардали оҳангда:

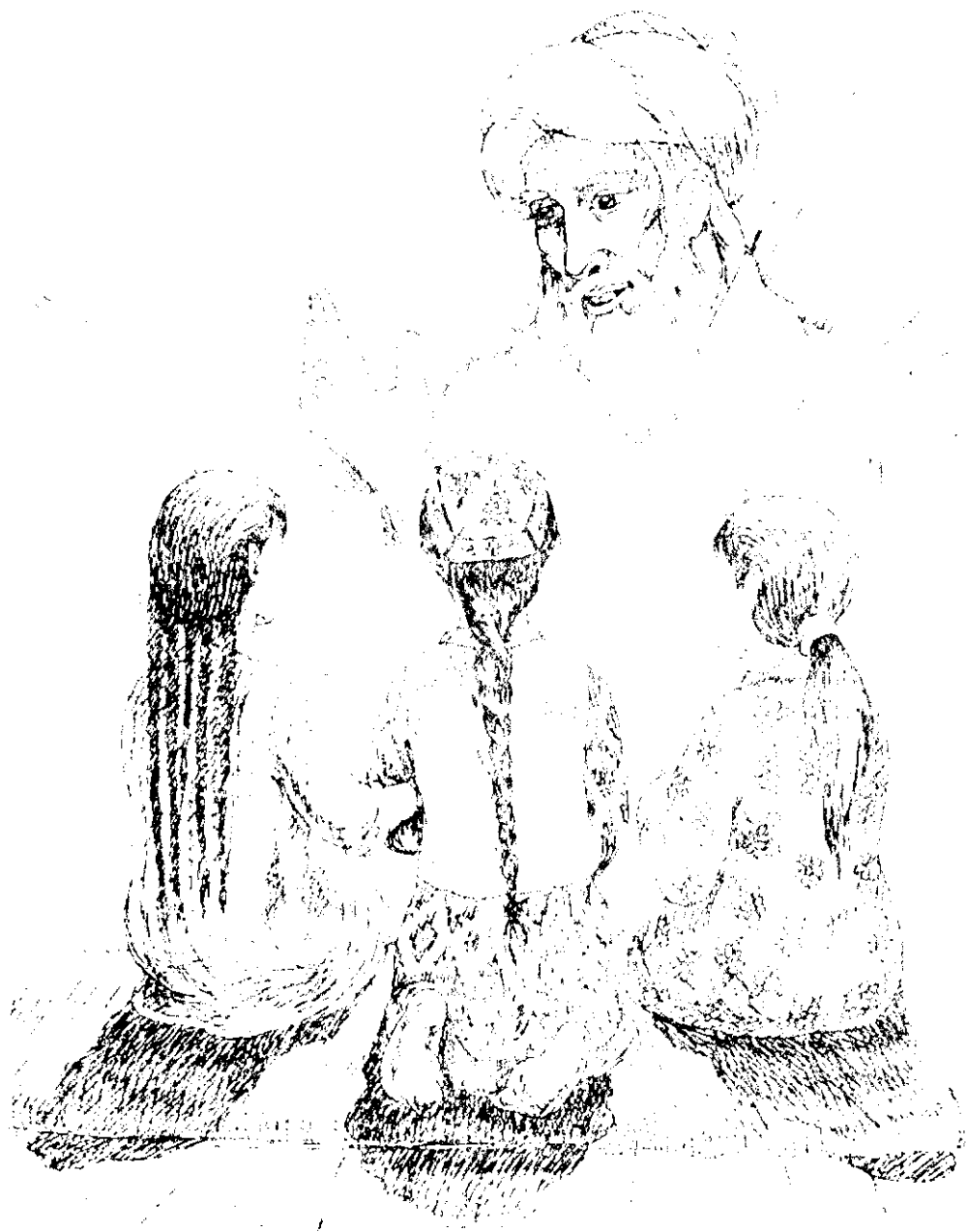
Қани, юр-чи! – дея кизни ташқарига бошлади.

У лаҳза ўтмай ранги мурдадай оқариб, синфга отилиб кирди.

– Болалар, ҳозир дарсни Назира давом эттириб туради, мен ярим соатда қайтаман, – дея эълон қилди-ю, шошилишч эшикка йўналди.

Муаллимасининг ортидан кирган Назиранинг чехрасида қандайдир ғурур, қониқиш аломати бор эди. У ҳамма синфларда бирорга «тўрт» олмай, фақат аъло баҳолар билан ўқир, ўтилажак дарсларга ҳам, чамаси, олдиндан тайёргарлик кўриб келарди. Шунинг учун ҳозиргидай фавқулудда вазиятларда ҳамма муаллимлар унга бемалол дарсни ишониб топшириб кетаверишарди.

Ақсарият муаллимлар дарс бераётган маҳалда гапига қулоқ солмай, орқа-олдига ўтирилиб, гаплашиб ўтирадиган болалар На-

зира дарс ўта бошлаганида, кизнинг маърузасига махлиё бўлиб, ўз-ўзидан жим бўлиб қолишарди.

Назира бу сафар ҳам дарсни жуда содда қилиб, шошилмай тушунтиришга киришди.

– Оҳанрабо ҳодисалари табиатнинг энг сирли қонуниятларидан бўлиб, баъзи жонсиз моддикон ва жами жонли мавжудотларга ҳосилдир. У айрим жонсиз нарсаларда илоҳий бир тарзда намоён бўлиб, темир жисмларни ўзига тортиш ёки ўзидан итариш хусусиятига эга. У қўлга ҳам илинмайди. Қўл билан ушлаш мумкин эмас.

Айрим илмий фаразларга кўра, қахрабо-оҳанрабо ҳодисалари Қоинот, қолдуз ва сайёралар буржлари, Ер ва унда истиқомат қилувчи жонли мавжудотлар орасидаги мураккаб табиий боғланишлар занжирини илоҳий кучлар томонидан тартибга солиб, бошқариб турувчи оламшумул дастурлардандир...

Одатда, Назира дарсни тугатгач, кизнинг савол-жавоб бошланар, унда қарийб бугун синф яншироқ этарди. Ҳозир ҳам шундай бўлди. Илоҳиёт ҳақида мунозара айни авжига чиққан маҳалда синфга яна отилиб Муаттар она кириб келди-да, тўппа-тўғри Назиранинг истиқболига келиб, уни қучоқлаб ўпди. Кейин ўзида йўқ шодмон қайфиятда синфга юзланди.

Болалар, ярим соатгина аввал синфдошингиз Назирахон ажойиб башорат қилди! – деди у хаяжонли овозда.

Шу пайт негадир хавотирга тушган Назира унинг қўлидан тортиб наст овозда:

– Қерақмас! Қерақмас, Муаттар она! – дея ялина бошлади. Лекин муаллима унинг тортқилашларига эътибор бермай, сўзида давом этди.

– Ярим соатгина аввал, биласизларми, у мени а шима деди?

– Жон Муаттар она, айтманг! – илтижо қилди яна Назира.

– Нега айтмас эканман, сен чинакамига башорат қилдинг-ку! – деди Муаттар она тантана билан. – У мени эшикка бошлаб чиқиб, уйингизда ёнғин бошланаяпти, кизингиз дазмолни ўчирмай кетибди, деди.

Бас қизинг! қичқирди Назира негадир саросимага тушиб.

– Уйга ҳаллослаб етиб борсам... – муаллима Назиранинг жон ҳолатда оғзига ёнган қўлини итариб гаплади, – дазмол турган столдаги доқа билан мато ёна бошлаган экан!

Назира азбаройи аччиқланганидан кескин бурилиб, намоийшкоруна «дўк-дўк» қадам ташлаганча жойига бориб ўтирди.

– Нега энди жахлинг чиқади, Назирахон? – деди Муаттар она эр-каловчи бир оҳангда. – Ахир, шундай ноёб хислатинг бор экан, нега уни яширишинг керак? Буюк башоратчилар Мишель Пострадамус билан Вангани бутун дунё билади. Ўзимизнинг ўзбеклардан ҳам кароматчилар чиқса, бунинг нимаси ёмон?..

Энди негадир маънос тортиб қолган Назиранинг кош-қовоғидан қор ёғаркан:

– Ҳаққим йўқ бунга! Катта буваларим руҳсағ беришмаган... – деди шивирлағудай оҳангда.

Қизининг ёнида ўтирадиган қора кош, қора кўз йиғитча у билан бир кўчада яшамайдими, таажжубланиб:

– Нималар деясан? Катта буваларинг аллақачон оламдан ўтишган-ку?! – деди унга савол назари билан тикиларкан.

Назира синфдошига истехзо билан кўзларини сузиб қаради-да:

– Мен учун бунинг аҳамияти йўқ, – деди зарда аралаш.

Бу мавҳум жавобдан партадоши бағтар ҳайрон бўлиб, елкасини киеди. Шу найт кўншироқ жиришлади-ю, зўрға ўтирган болалар ғала-ғовур кўтариб оёққа қалқишди. Назирани худди илк бор кўраётгандай зумда ўраб олишди. Бирнаса саволга кўмиб ташлашди.

– Менга қара, Назира, болалар боғчасида қилган қандайдир кароматларинг ҳақида эпитувдим-у, лекин ишномовдим. Сенга биров ғойибдан етказадими?

– Синглинг қандайдир суратлар чизаётган экан, юлдуз хариталарими-ей, Сомон йўлининг тасвирими-ей... Бунақа хунари йўқ эди-ку?

– Яна бир синглинг арабча, хитойча, кейин хиндчани сувдай ичиб юборганмиш. Учинчи синф ўқувчиси-я?.. Ёлланма муаллимга катнаятганими?

– Унинг ўзиям бало! Боғчадалигида Тошкентда бўлиб ўтган ҳамма зилзилаларни олдиндан айтиб берганмиш! Бунинг йўлини бизга ҳам ўргатиб қўёлмайсанми?..

– Гўдаклигида анҳорга чўкиб кетганида, уни Хизр бува сақлаб қолган дейишади. Ўйлашимча, унга Хизр буванинг назари тушган...

– Катта бувалари ўтмишда каромат ўй шайхлардан бўлган экан. Суюк суриб бунга ҳам ўтган бўлса, ажабмас...

Бутун танаффус Назира ва унинг сингилларидаги ғаройиб хислатларни муҳокама қилиш билан ўтди. Иккигичи биология дари бошланди ҳамки, ўқувчилар типиб-тинчишолмаётганди. Юзидан захар томиб турган элик ёшлардаги жингалак сочли муаллим шопилмай кириб келди-ю, қовоғици солиб, бир ёвқараш қилган эди. Болалар оғзига толқон солгандай жим бўлишди.

– Унинг ошқозони оғрияпти, – деди Назира ёнидаги партадошига секингина шивирлаб. – Ҳозир чўнтагидан ношла олиб, оғзига солади.

Муаллим стол ортига ўтириб, жузгирни очди-да, чўнтагидан ялтироқ қоғозга ўралган дори чикариб, битгасини оғзига солди. Портадоши – малла йигитча беихтиёр «шиқ» эгиб кулиб юборди.

Муаллим дарров бошини кўтариб дўк қилди:

– Нима гап, Мадалиев? Биров найранг кўрсатдимми сenga?..

Мадалиев чайқалиб ўрнидан турди.

– Йўқ, муаллим.

– Бўлмаса, нега кулаясан?

– Ошқозоним оғриётгудди, – макқорлик билан кулумсиради у.

Синфда «гурр» кулиги кўтаришди.

Тавба, ошқозон оғриги одамнинг кулисини кўзгашини биринчи эшитишим. Меникиям оғрияпти, ҳозир дори ютдим, мени кулмаяман-ку?

Мадалиев Назирага маъноли нигоҳ ташлаб кўйди-да, гашида давом этди

– Меники қандайдир китиклаб оғрияпти.

Болалар яна кулиб юборишди.

– Бўлти, ўтир! – деди муаллим жеркиб. – Бундай ҳолат савдойи одамлардагина бўлиши мумкин. Яна бир марта кулсанг, жинниҳангага жўнатамиг.

Ўқувчилар яна хаҳолаб кулиб юборишди-ю, муаллимнинг дарғазаб вазоҳатидан шу заҳоти нафасларини ичларига ютишди.

РИВОЯТ

Одам Ато билан Момо Ҳаво жаннатдан бадарга қилинганч, Ердга уй-жой қилиб тирикчилик ўтказа бошлади. Иблис ҳам қурраи заминдаги ёндош оламни қароргоҳ айлаб, ўз шумликларини амалга оширишга киришди.

Одам Ато овга кетганида, у бир шайтонваччани стаклаб, Момо Ҳаво хузурига ташириф буюрди ва: «Ўғлимни бир мунча муддат тарбиянгизга олсангиз», – дея илгимос қилди.

Кечкурун овдан қайтган Одам Ато кулбасида шайтонваччани кўриб, аччиғи чиқди.

– У нима қилиб юрибди бу ерда? Душманимизнинг ҳароми зурриёти-ку? дея ғазаб ичида унга пичок уриб, овлоқдаги жарлик-ка улоқтириб юборди.

Бундан хабар тошган Иблис сеҳр йўли билан шайтонваччани тирилтириб, Одам Ато уйда йўқлигида яна Момо Ҳавога ташлаб кетди. Кечкурун овдан хориб қайтган Одам Ато уни кўриб, ғазаби ортгандан-ортди. Жаҳолат ўтида шайтонваччани яна ўлдириб, жарга олиб чиқиб ташлади.

Иблис бир куф-суф билан боласини қайта тирилтириб, тагин хузурига стаклаб келганини кўрган Момо Ҳаво ҳам жаҳл оғига минди.

– Итваччангни кўзимдан йўқот! Ҳализамон эрим келса, икковинининг ҳам кунинини кўрсатади!.. деди у. Иблис минг бир хийла-пайраганини ишга солиб, алдаб-авраб шайтонваччасини яна Момо Ҳавога ташлаб кетди.

Кечки пайт овдан хориб-чарчаб қайтган Одам Ато кулбасида ивирсиб юрган шайтонваччани кўриши билан қинидан пичоғини чиқариб, шартга унинг қалиясини узиб ташлади. Кейин танасини бўлак-бўлак қилиб кесди-да, бикирлаб қайнаб турган қозонга битта-битта иткига бошлади. Кечки овқат ўрнига эр-хотин маза қилиб шайтонваччанинг гўштини тановул қиливди.

Ғайб олаמידан уларнинг бу ишини хурсанд бўлаб кузатиб турган Иблис ногаҳон Одам Ато ва Момо Ҳавонинг рўпарасида пайдо бўлди-да, қах-қах уриб кула бошлади.

– Нега куласан, лаънати?! – қичқирди Одам Ато яна ғазаб тушпориға миниб. – Бизни жаннатдан қувдирганинг сенига озлик қилаяптими?

– Озлик қилганда қандок! – деди Иблис тантанавор киёфада кўзлариши чакчайтириб. – Ҳали бу ҳолва! Сизларга анчадан бери шайтон гўштини едириш орзусида эдим. Не саодатки, буни ўзларинг ихтиёр эгиндилар! Мақсадимга эришдим. Ана энди то маҳшар қушигача авлодларингиз томирида шайтон қони ҳам кўшилди оқади!

Габриклайман, азизларим! Энди биз кариндош-уруғ бўлдик! Сизлардан энди кў-ўп шайтонваччалар дунёга келади ва уларнинг аксарияти менга жиян бўлишади! Жиян бўлгандан кейин андак хизматимни ҳам қилишадан-да, а, лаббай?! Хах-хах-хах-ха!..

Иблис заҳарханда билан яна қах-қах уриб куларкан, лаҳза ўтмай бир юмалтаб кўдан ғойиб бўлди.

ИНС-ЖИНСЛАР МАКРИ

Дунёбеҳабар уч жажжи опа-сингилнинг бошларига тушажак дахшатли кечмишлар арафасида Улуспир лақабли Иблис ернинг бир хилват гўнаҳига яқиндагина тамуғдан қайтган, энди ине-жине киёфасига кирган уч кимсани тақлиф этди. Булар тамуғда азоб-укубатда, жаҳаннамий аланга оғушида минг йил тоат-ибодат ила барча гуноҳлари учун тавба-газарру қилишгач, Парвардин оғри олам мурувват кўрсатиб, уларни аввал Ер ости дунёсининг олтинчи, кейин бешинчи ва ҳоказо қавақларига кўтариб, ниҳоят, Ерда ҳам яшашга ижозат берган эди. Иблис чакирган учала ине-жине моддий дунёда кўп куфр ишлар қилиб, обдан гуноҳларга ботишган, ўланларидан сўнг гўна-гўғри тамуғга равона этилган эдилар-да.

Иблис бундан миллион йиллар илгари шайтонлар, ине-жинелар, алвасти, жодугар ва ўвуз ниятли девларнинг умумфалак хуфий уюшмасини тuzган, уюшманинг илк қурултойи унга Улуспир¹ тахаллуслини бериб, бу тиниб-тинчимас «даҳо» кимсани ўзларича тапшири деб эълон қилишган эди.

У истикболда оламшумул ишларни режалаштирган: аввало, ўша уюшманинг иштини йўлга қўйиши ва ўз тарафидаги қора қучлар чиқамагига жипелашгач, Қоинотда мушук ҳукмдорликни қўлга киритиш учун кураш бошлани лозим эди. Ҳозирча эса, унга рақиб бўлган зотларни аста-секин гумдон қилиб бориши керак.

Хуллас, Улуспир ўзининг ашаддий душманлари бўлмиш авлиёлар Шайх Тохир, Шайх Хожа Асрор ҳамда Тилла Шайхнинг Ердаги сўнгги зурриётлари кўп қароматлар кўрсатиб, қагга обрў-эътибор топаётганларини ўз хизматидаги парилардан эшитган заҳоти қаҳр-ғазаб тулпорига минган, ўзини кўярга жой тополмай қолган эди. Дахшатлиси шундаки, Иблис ўзининг ҳар қандай шум ниятини

¹ Улуспир – шайтонлар ва ине-жинелар раҳнамоси Иблисининг исми бўлиб, қадимги юнон асотиршунослиги (мифологияси)га кўра Люцифер атамаси тўғри келади.

Нарвардигори олам ўрнаган умумфалак қонун-қондалари доира-сида амалга оширар, бунда шариат йўл-йўриқларидан ҳам четга чиқмасликка интиларди. Унинг навбатдаги режаси ҳам ҳар томон-лама ўта пухта ўйланган, ҳар бир икир-чикиригача «сетти ўлчаб бир кесилган» чуқур мулоҳазалар асосига қурилган эди.

Қабих режасини рўёбга чиқариш мақсадида у уч кеча-кундуз фа-лакиёт кутубхонасида ўтириб, тамуғдан қайтган собиқ иш-жинслар ўтмишини ўрганган ва уларнинг орасидаги Нуж, Нут ва Яос исмли учтасини кўз остига олиб қўйганди.

Улар шаҳар чеккасидаги тапшандик бир саройнинг девор ва шифтларини ис босган қатта хонасида, титилиб кетган кигиз устида чордана қуриб ўтиринаркан. Улуспир гапни узоқдан бошлади:

– Ўзларингдан қолар гап йўқ, мухтарам биродарлар, Қоинот-да гарғиб-ингизом қолмади. Қасққа карама - ўзибўларчилик, бошбошдоқлик, жиноят... Боз устига, қариндош-уруғчилик, ошна-оғайнигарчилик кун сайин авж олаяпти. Шукурларким, ҳар ким ўз аравасини торғадиған, Қоинот ва Сайёраларда ислохотларин фаол бошлайдиган замонлар ҳам етиб келди. Яъни, масалан, ҳозирги мураккаб шароитда ҳар ким ўз вазифасини сидқидидан ўзи ба-жариши, фаршга фаршталитини, авлиё авлиёлигини, шайтон шайтонлигини қилиши керак. Шундагина Қоинот сарҳаларидаги барча гарғибезликлару бебошвоқ махарабозликларга чек қўйган бўламиз.

Иблис гаплари қавмдошларига қандай таъсир қилаётганини би-лиш учунми, туртиб чиққан сержун ковоқлари остидаги чакчайган, кўзларини ҳамеухбатларига синовчан бир-бир қалаб, ичга сукут саклаб турди-да, нўлатдай мустаҳкам мангик асосига қурилган мулоҳазалар занжирини изчил «тўқиш»да давом этди:

– Ўзларингдан қолар гап йўқ, азиз фалақдошларим, Ёрдаги эмас, балки самовотда ҳам бовимизга кўп фитноау маломатлар тошину-ёғдирган Шайх Тоҳир, Шайх Хожа Асрор, Тилла Шайх сингари авлиёлар ўта ҳақларидан ошиб кетишяпти. Улар кўкдагина эмас, балки Ёрда ҳам буюк аждодларимизнинг пок хотираларига тавқо-лаънатлар ўқиб, ўзларининг фожий дунёдаги сўнгги зурриётла-рини шариатда қатъиян ман эттилган сеҳрғараник ва жоду йўлини бошламоқдалар. Бундан келиб чиқадики, уларга қарин зимларга газавот бошланғимиз учун фурсат етди, азизларим!..

Гашнинг маъзани энди чақа бошлаган, қалласи улкан шаллангулоқ каламушни, танаси қора от қуйруғини эслатувчи Нуж исмли ёқимсиз ине-жинс думчасини аста лиқиллатаркан:

– Тўғри айтасиз, Улуспир жаноблари, – деди мамнуқлигини яширолмай. – ҳадеб тоат-ибодат қилиб, бехуда умр ўтказиш ўзимизнинг ҳам жуда жонимизга теғди.

– Уларнинг бошлаб танобини тортиб қўйиш керак! – деди кўзойнакли илонга ўхшаган, лекин биқинида ёлдор қанотчалари бор Нут исмли балбин ине-жинс кўзларини совуқ чакнатиб.

– Ердаям ҳақиқат бор дедим-а, – деди жундор қора мушук қиёфасидаги Яёс исмли манфур ине-жинс олд панжаси билан узун мўйловчасини мамнун силаркан. – ниҳоят бигга ҳам кун тугарканда! Ўзим ҳам зерикиб, ўлай дедим...

Мени кўлаб-қувватлаганларингиз учун бағоят мишадорман, азизларим! Шундай бўлишини биларим! – деди Иблис азбаройи хурсанд бўлиб кетганидан кўзларига маржон-маржон ёш қалқиб. Лекин шу заҳоти унинг ниҳохи қаҳр-ғазаб ўти билан чакнаб кетди-да, шохдор қалласини кескин Нужга ўтирди: – Агар билсан: муҳтарам дўстим, фано дунёда бойликка ружу қўйган Шайх Тохир туфайли сенинг еттигачи буван ҳам кўн азиятлар чеккан.

Хабарим бор! – деди қалласи каламушечмон ёқимсиз ине-жинс қуйруқчасини жаҳл билан силқитиб. – Алқасос ул-минал ҳақ дейдилар!..

Шўрлик буван иўқеизлик туфайли бировнинг уйдан арзидман нарсани сўрамай олиб, кўлга тушганида, лаънати Шайх Тохир «ўғри» дея жар солдириб, уни эвакка тесқари миндирган ва шаҳардан бадарга қилдирган эди.

Буни унутиш мумкин эмас! – деди Нуж ғазаб ўтида тишларини нижирлатиб. – Буваннинг ноқ руҳлари ҳурмати қасамёд қиламанки, мен унинг хувинг олама!

Ўлуспир энди ўзининг чакчайган ниҳоҳини Нутга қалади.

– Шайх Хожа Асрор эса, ўз даврида яшаган сенинг буваннинг бошига ҳам ит кунини солган.

– Сил-наз эшитган эдим, жанобини оғийлари, – деди кўзойнакли илонга ўхшаган бадбин ине-жинс негадир бирот иккилашиб. – Лекин тафсилотини билсам, мен ҳам шунга қараб иш тутар эдим.

– Э, бандан гоғил, – деди Иблис унинг бу гапидан ҳафсаласи сир бўлгандай сертирноқ панжасини жундор тиззасига «шап» эг-

казиб уриб. – Сизлар кўп нарсалардан беҳабарсизлар. Бувангнинг кушандаси Шайх Асрор Ерда жуда катта мол-мулк эгаси бўлган. Сенинг буванг эса, унинг юзлаб жафокаш каролларидан бири эди. Шўринг кургурнинг бор-йўғи гўртга хотини бўлиб, кунларнинг бирида, эркак эмасми, фалакнинг гардиши билан уларнинг бирини калтаклаб ўлдириб қўйган. Ана шу арзимаган гуноҳи учун лаънати Шайх уни узок йиллар зиндонбанд қилдириб, бутун фоний умрини дўзахга айлантирган.

– Вой, ғаламие-сй! – хитоб қилди ишонсимон ине-жине жағларини шишириб, ғазаб билан пишилларкан. – Шунақа денг?! Агар унинг етти пуштидан ўчимни олмасам, оғимни бошқа қўйганим бўлсин!

Улуспир энди учинчи хамроҳига ўтирилди. Қора мушукни элатувчи манфур ине-жине негадир унга хавотир билан тикиларди.

– Сен ҳам хали ғафлат уйкусидасан, азизим Яос! – деди у чертиб-чертиб тапираркан қалин қошларини чимириб. – Сенинг бувангини Тилла Шайх гирифтор қилган азоб-укубага олдиди булар бари ҳолва. Раҳмагли буванг ўша даврларда кичик даштларида қароқчилик қилиб Инак йўлига катнайдиған қарвонлардан ўзининг Худо берган ризк-насибасини териб юрган. Билъаке, қон тўкмаган, айтарли ҳеч қимми ўлдирмаган. Ромта-роса ўттиз йил деганда қўлга тушгач, бувангни Тошкентга олиб келиб зиндонбанд қилишган. Бундан хабар топган лаънати Тилла Шайх унинг орқасига тушиб, шўрлик бувангни халқ ўртасида ошқора жазолаттирган...

Қора мушуксимон ине-жине мунгайиб, бошини ҳам қилганча, мук тушиб йиғлай бошлаган эди.

– Яна қандай жазолаттирган де? – Бамисоли ўтга ёғ қуярди Улуспир. – Ғазабнок оломон ўртасида бўйнига мишг бир айб қўйиб, дорга тортдирган!..

Яос худди миёвлаётгандай оҳангда уввос тортиб йиғларкан, нафрат билан узук-юлук, манқа овозла хитоб қилди:

– Агар унинг фоний дунёдаги авлодлари бошига ит кунини солмасам, яна тамуғга қайтганим бўлсин!

Иблис учала ҳамтовоғининг суробини обдан тўғрилаб, муайян руҳий ҳолатга келтиргач, энди уларга оталарча панд-насихат қилишга киришди:

– Вазифаларинг ўта оғир, азиз биродарларим! Сиз билан биз ҳамманинг назаридаги маълум ва машхур мавжудотлармиз. Биров билиб-билмай арзимаган ишқалликни юзага келтирса ҳам, доим сиз билан биз балоғардонмиз, шу заҳоти бошимизга тавқи лаънат тош-

ларини ёғдира бошлашади. Шунинг учун ерда бағоят эҳтиёткорлик билан иш тутишингиз, ҳар бир қадамни ўйлаб босишингиз зарур. Бугунги режаларимиздан фаришталар, айниқса, анави авлиёлар зинҳор-базинҳор хабар топмасликлари даркор. Аке ҳолда, ҳаммамиз шармандаю шармисор этилиб, тамугга бадарға қилинишимиз ҳеч гап бўлмай қолади.

Шундан кейин Улуспир шу кундан эътиборан яна ўз малайларига айланган Нуж, Нут ва Яосларга Ерда бажаражак «муқаддас» вазифаларини бирма-бир тушунтиришга киришди.

ҚАЛБАКИ ТҶЙ

Одамзод эл-улус орасида обрў-эътиборини йиллар мобайнида мисқолялаб йиғади-ю, ундан жудо бўлиши учун бир печа дақиқа кифоя.

Назира ва унинг сингиллари аъло ўқишларнию намунали хуққатворларинию эмас, балки гаройиб ҳислағ ва ноёб қобилиятлари билан ҳам Ҳазрати Имомда аллақачон эл-юрт оғзига тушишган, бутун маҳалла-кўй ҳавас қиладиган кўҳлик қизлар бўлиб етишишган эди. Улар мактабга отланишаркан, Мулаввархон ая:

– Дилбархон, кечкурун қизларингизга исерик солиб кўйинг, биррам кўзга яқин бўлишибди, қурмағурлар! – дерди ҳар гап ҳавас ва хавотир аралаш.

Ишкилиб, ёмон кўздан Худо асрасин, – дерди Баҳром Шайх ота хонтахта тўрида чордана қуриб ўтирганча, невараларининг ортидан меҳр билан тикилиб.

Ана шундай осуда кунларнинг бирида Баҳром Шайх ота турадиган ховли дарвозасидан юз қадамча нарида қизил «Тойота» машинаси келиб тўхтади. Унда қора кўзойнақ таққан қора қопонли уч кимса ўтирарди. Худди шу маҳали дарвозадан сумка кўтариб чиқиб келган уч опа-сингилга улар бежо ва олазарак нигоҳ билан тикилишди. Назира бошлиқ опа-сингиллар ҳам уларга хавотир билан қараб кўйишди-ю, қадамларини тезлатиб, зумда мактабга олиб борадиган кўчага бурилишди.

– Орқага қараманглар, – деди Назира илгарилаб бораркан овозини пасайтириб. – Кўнглим сезаяпти, улар яхши ниятда келишмаган.

– Улар ким ўзи? – сўради Нарғиза қошларини чимириб.

– Билмайман.

– Менимча, – сескин гапга аралашди Нафиса, – улар учар ликопчаларда келишган ўзга сайёраликлар...

– Ол-а, – деди Наргиза кулумсираб, – қанақа учар ликопча? Ўзимизнинг оддий «Жигули» шекилли?

– Унинг «Жигули» эмас, учар ликопчалигини аниқлаб берардим-ку, лекин бунинг учун мурукаба холатига тушишим керак-да.

– Нима, уни сароб демокчимисан?

– Ҳа-да, аслида у – учар ликопча бўлиши керак.

– Ол-а, лоф ҳам эви билан-да...

– Бас килинлар! – уларнинг мунозарасини бўлди Назира. – Тезроқ юринлар. Ҳозир улар оркамиздан эргашинишади.

Чиндан кизлар катта кўчага буриладиган муюлинига етишганда, кизил «Тойота» кескин жойидан жилди.

Кизлар тўрт каватли мактаб дарвозаси остонасидаги шотиб-пишиб ўтиб, Назира – тўртинчи, Наргиза – учинчи, Нафиса эса – иккинчи каватга кўтарилди бошланганида, кизил «Тойота» ҳам мактаб дарвозаси қошида кескин тормоз бериб тўхтади. Назира синфга кириб келганида, у ерда беш-олти нафар бола тахта олдига гурунлашиб туришарди. Қиз уларга эътибор бермай, дераза ёнига ўтди-да, нафта каради. Кутганидай, дарвоза ёнида кизил «Тойота» турарди. Яна кўнлига гулула тушиб, тез жойига бориб ўтирди. Мўйловчаси оғди сабза урган синфдоши ёнига келиб ўтираркан, истехзо аралаш:

– Нима, йўлингдан қора мушук ўтдими, намунча хомушсан, Назира? – дея лутма гаплади.

Ҳар қандай қитмир гапни жавобсиз қолдирмайдиган Назира бу сафар ҳам шартакчилигини қўймади.

– Мушук эмас, каламуш ўтди! – Ажабо, кўккис миясига келган бу фикрдан ўзи ҳам ҳайратга тушди. Лекин, барибир, жойида тек ўтиролмади. Яна ўрнидан туриб, дераза ёнига борди. Нафта тикилди. Шу пайт кизил «Тойота» эшиги очилиб, ундан қора чопон кийган, қора кўзойнакли одамларнинг бири гушди-да, мактаб биносига қараб юра бошлади.

Назира гижиниб, яна жойига бориб ўтирди. Гоҳ у қўли, гоҳ бу қўлини гижимлайверганидан бармоқлари оғрий бошлади. У ўзидан кўра кўпроқ сингилларидан ҳавотирда эди. Бувалари айтган ёвуз ине-жинелар наҳотки шулар бўлса? Йўғ-э. Бундай бўлиши мумкин эмас! Ине-жинелар инсон киёфасига ҳам қираверар экан-да! Яна қим биледи, дейсиз...

Унинг хаёлига беҳосдан бир фикр келди-ю, сакраб тагин ўрнидан туриб кетди. «Тумор!.. – дея хитоб килди хаёлан. – Ёувиси ажина ва инс-жинелар чалмасин деб, учала опа-сингилга гумор ясаб берган эди. Уларни сингиллари ўзлари билан олволинганмикин?.. Меники уйда қолган – ётоқхоналарида, ёстиғи остида. Ҳудо! Энди нима қилса экан?!»

У зудлик билан дафтаридан бир варақ йиртди-да, алланималарни шошилинч ёзишга киришди. Кейин иккинчи варақни йиртиб, унга ҳам биринчи қоғозга ёзганларини айнан кўчирди-да, уларни кўлига олиб, ташқарига отилди. Аввал учинчи қаватдаги Нарғизанинг сифига югурди. Хайриягки, хали даре бошланмаган эди. Уни кўлтигидан олиб ташқарига бошлади-да, кўлидаги қоғозларининг бирини узатаркан, шивирлаб:

Магани инс-жинеларга қарши буним ўргатган оялар! Ҳозирок товуш чикариб ўқий бошла! – деди-да, сингилсининг жавобини ҳам кутмай, иккинчи қаватга югурди. Шу найт биринчи даре бошланганини билдириб, кўнғирок чалинди. Нафисага ҳам оят ёзилган қоғозни қолдириб, танини тайинлаб, орқага қайтганида, ҳамма ўқувчилар сифларга кириб улуғуришган, узун дахлиз бўшаб қолган эди. У тўртинчи қаватга кўтаришганини билди, сира кутилмаганда рўпарасидан халиги қора чопонли кимса юзма-юз чикса бўладими! У киши кескин ҳаракат билан кўзойнагини ечгани ёдида, бирдан уни каламушникидай совук, юмалок кўзларида ўт чақнаб, улардан отилган иланг-биланг, камалаксимон ёркин нур яшини тезлигида қизининг танасига қараб отилди. Назира бөрлик вужудини чирмовиксимон алланима кўз очиб юмгунча ўз неканжасига олаётганини пайқайди-ю, жон ҳолатда кичқириб юборди. Лекин, ажаб-ба, товуши чикмади. Бошида кучли оғрик пайдо бўлиб, худди маст одамдай гандирақлаб кетди. Шу заҳоти оғзидан кўник сачраб, кўзлари қосасидан чиккудек олайиб, бөр бўйи билан ағдариларкан, қора чопонли кимса шалпангкуток улкан каламушга айлана бошлаганини тира-шира илди-ю, ҳушидан айрилди.

... Назира эди паға-паға ошпок булутлар орасида учиб боради. Чақна худди ўйинчоқ уйлардай кўриваётган Барокхон мадрасаси ва Таъла Шайх жоме масжиди, томларига тулуқа ва сонол тунамалар ёниланг эски синч уйлар бирпасда орқада қолди. Мана, кўн ўтмай, тагида кўн қаватли бинолар пайдо бўлди. Анави «Панорама» киносаройи, у ерга Муафтар оналари билан бирга ҳинд киносини томоша қилгани боришганди. Анави думалок чоҳ, яни пишмасе, «Нахтакор»

ўйингоҳи. Ажабо, Назира шу тонда осойишталик, пардай снгилик ва хотиржамликдан бошқа ҳеч нимани сезмасди. Жамики танвиш-хавотирлари ўз-ўзидан йўқ бўлган эди. Ўзига ўзи худди куш пагидек, снгилигина шабада экинидан осмону фалакка кўтарилиб кетган бир парча қоғоздек туюларди.

Кўккиседан шаҳар тугаб, киз энди қандайдир харобазор жарлик, ахлатхоналар устида уча бошлади. Харобазор чеккасида мусулмонча ёшлардан қурилган, деворлари тўкилиб кетган эски сарой қўқкайиб турарди. Назира негадир энди йўлни тўғри сарой тарафга олиб, аста пастлай бошлади.

Саройнинг ўймакорлик усулида нақш берилган ва азбаройи эскириб кетганидан қорайиб, кўн жойларидан дарз кетган дарвозаси яқинига кўнганда, киз, ажабо, ўзининг биргина узун харир кўйлақда экани, ички кийимлари умуман гоёиб бўлганини пайқайди. Лекин шундай бўлиши табиийдай, бу ҳолатидан таажжубланмади ҳам.

Қизик, ичкаридан «кизишллама» оҳангдаги шўх куй эшитиларди. Куй оҳангида қандайдир сохта, бузук, ҳатто ёвуз мавжларни ҳам илган кийим эмас эди. Шу чок эшик гийкиллаб очилиб, остонада чингизхонлар даврида яшаган сарбоз либосидаги дубулғали ёш йигит кўринди. Унинг тилласимон ялтирок фўтасига ойболга осилган, чап кўлида туғни узун найза бор эди.

Шамойилига снччиқлаброк тикиларкан, Назира унинг мўйловчалари энди сабза урган озгин партадоши Солиҳ Мадалиевга жуда-жуда ўхшашини кўриб, негадир энди сира ажабланмади. Унинг қони қочиб оқариқираган юзи, кўкариб кетган қўллари ҳам кизда ҳеч қандай ҳиссиёт уйғотмади.

– О-о-о! Келинпониша, бормисиз! – хитоб килди у дўриллаган овозда озгининг таноби қочиб. – Қутавериб кўзларимиз тўрт бўлдику! Келсинлар, келсинлар! Қадамларига ҳасанот!..

ЖИНЛАР БАЗМИ

Назира беихтиёр йигитнинг олдига тушди. Эшикдан кириши билан қулоқларни қоматга келтириб, «Тўйлар муборак» кўшиғи янграб кетди. Бу ерда базми жамшид авжида эди. Ўртада қатта шохона дастурхон ясагилган, унда бу дунёда бор ноз-неъматларнинг ҳаммаси муҳайё эди. Ичимликлар ҳам тўлиб-тошиб кетган. Дастур-

хон агрофидаги эскича кийинган маст-аласт эркак ва аёллар кизга хайрат ва айни вақтда қапдайдир... нафрат ва ижирғаниш билан тикилишарди. Ажабланишли жойи шундаки, эркаклар зарбоф чононларда бўлишига карамай, ранг-баранг бўйинтуруклар тақинган, кўзи олуудек узун, ялтироқ кийимлардаги ўттиз-кирк ёшлардаги аёлларнинг бўйи ва кулоқларига осган тилла, кумуш, марварид ва жавоҳир тақинчоқларидан эса, ҳар қандай одамнинг кўзлари каманиб кетарди.

Буларга ҳам заррача эътибор бермаган Назира дубулгали йиғитнинг пинжида дастурхон тўридаги икки бўш жойнинг бирига бориб ўтирди.

Маст-аласт даврада чуғур-чуғур бошланди.

– О-о, келин бола жула гўзал экан-ку!..

– Нимасини айтасиз, хуришкоч!

– Сабил қолгур, ширяланғоч келибди-ку?!

Башараси курсин, ҳозирги ёшларда номус бор эканми...

Ғала-ғовур босилиб, кўшиқ тугагач, тўрада ўтирган, афт-ангори турли бўёқлар билан чаңлаб тапшанган ўрга ёшлардаги баланд бўйли аёл жадал юриб, йиғит-кизнинг тепасига келди. Аёл кулоқларига халқа шаклидаги қаттақон тилла иерға таккан, узун қора сочлари худди алвастиларникидай елкаси оша тўзғиб ётарди. Қатта-қатта кийик кўзлари негадир кишига бежо тикиларди.

– Марҳамат қилсинлар, марҳамат қилсинлар, Назирахон! – қичкирди у кизга еб қўйгудек қараркан. – Роса қуттирдингиз-а! Ўзининг тўйига ҳам шунча кечикадимми одам! Қутлуғ бўлсин энди, қутлуғ бўлсин! Қани бошладик бўлмаса!.. шундай дея аёл кўшиқ бошлаб юборди. Даврадаги аёллар томоқлари қирилгудек бақириб, унга жўр бўлишди:

Узоққа қиз берганинг

Ранги сариқ, ёр-ёр.

Кўзларидан ёш оқар

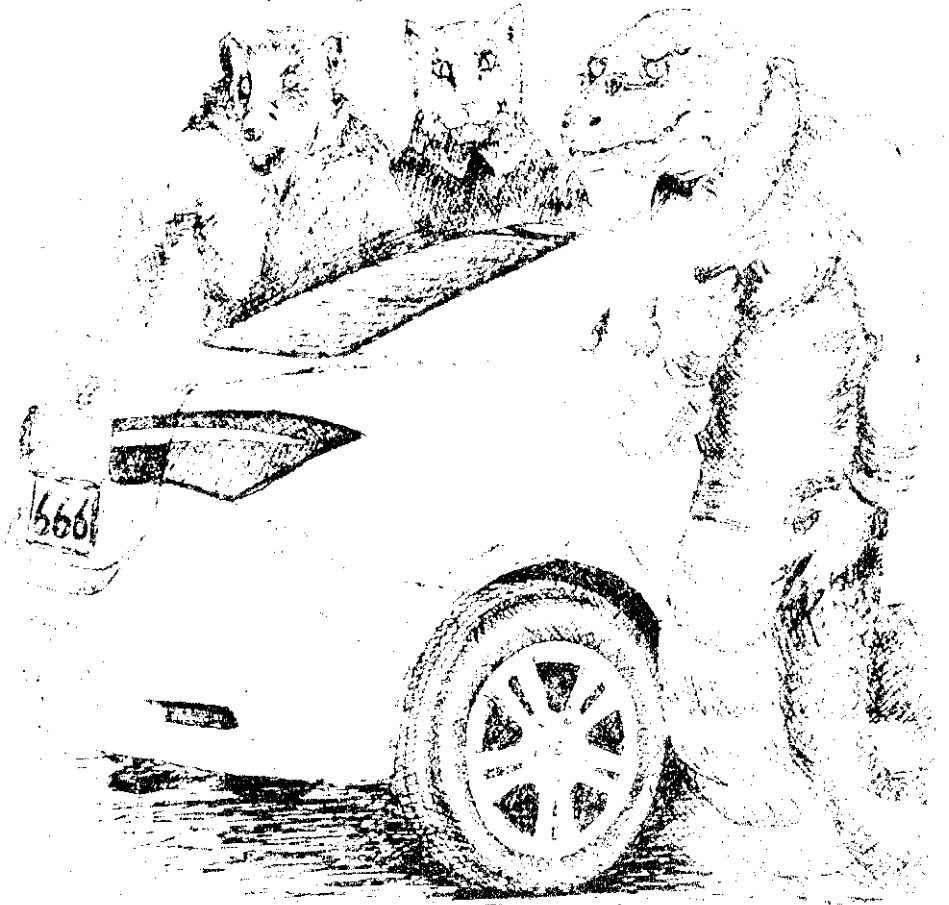
Мисли ариқ, ёр-ёр

Ҳай-ҳай ўлан, ҳай ўлан,

Бир боғ похол, ёр-ёр.

Қуёв поччам сўрасангиз,

Пахлоқ соқол, ёр-ёр.

Бир маҳал кизнинг кулоғига ёнида ўгирган дубулғали йиғит-нинг:

– Нима ичасиз, жоним? Қайсинисидан куяй? – деган ширакайф овози чалинди.

– Менга «Наполеон»дан! – деди Назира шартга, бу гап оғзидан шу қадар беихтиёр учиб чиқдики, бундан ўзи ҳам хайратда қолди. «Мўйловча» куйган қадахни бир силқоришда ютиб юборди-да, дас-гурхонга ёпишди. У очофатлик билан ҳали товук оёғини ғажир, ҳали юнка килиб қирқилган казиларни кетма-кет ямлар, ҳали ўртадаги улкан чўчка этидан юлқилаб оғзига тикарди.

«Ёр-ёр» кўшиги эса, борган сари авжига чиқаётганди:

*Қозқоғон пўстишини;
Еиси йиртиқ, ёр-ёр.
Қуёв поччам ялғасини;
Наби тиртиқ, ёр-ёр.*

Кўшиқ ярмига етганда, халка исирғали аёл яна ўртага чиқди, давралагиларни қарсақ чалиб тинчи тгач, «келин»га қараб кичқирди:

Бас қилин, Назирахон! Шунақаям очофат бўладими одам?! Қўйиб берсак, қуёв болани ҳам етти ямлаб бир ютадиганга ўхшайсиз. Энди ракега навбаг! Кани, ҳамма ўрнидан турсин!..

Кутилмаганда Назира қаҳр-ғазаб отига миниб, салчиб ўрнидан гурди

– Нима? – кичқирди у халқи аёлга кўзларини олайтириб. – Мен ҳали очофат бўлдимми?

Қиз ирғиб дастурхон устига чиқди-да, ноз-неъматларни тонгаб, бир сакрандаёқ аёлнинг рўнарасида пайдо бўлди:

Мен сенга ҳали очофат бўлиб қолдимми, лавъати?! – Тобора овозини башандрок кўтарарди қиз. – Шунча хизмат қилиб-а? Етти-чи осмондаги шаддий душманим Шайх Тоҳирдан ҳам шунчалаш ҳақорат эшитмагандим. Ким очофат?! – қиз шундай дея бақирганча, халка исирғали аёлнинг устига бостириб бориб, тўзғиб ётган узун сочларига чанг солиди.

Нима, эсингиз едингми, Назирахон?! – чамаси, аёл энди чи-накам хайратга тушган, шунинг учунми, юзи куйдирган қалладе-тобора иршайиб боради – Тўйингни бузма, жонгинам! Ҳозир қуёв бола билан тўшанига кирасизлар! Кимлигингни унутдингми? Ўзингни бос!..

– Мен ҳеч нимани унутганим йўқ, мараз! Ҳазаб билан кичкирди Назира, кейин чап кўли билан унинг сочларини кескин сийтаб тортиди-да, ўнг кўли билан бошлаб жағига мушт туширди. Шу захоти аёлини банараси кийшайиб, ўнг кўзи узлуксиз ғирғирай бошлади.

Шу чоғ ердан чиқдимми, осмондан тушдимми, уларнинг ёнида зарбоф чопон кийган қора соқол бир одам пайдо бўлди. Ажабо, унинг бошида кўз илғамас икки шохи бор, юз кифаси, савол аломатидай чимирилган қуюқ қошларини шакли-шамойили Иблисга ўхшаб кетарди.

– Менга қаранглар! – бўқирди у момақалдирокдай гулдурак овозда аёлларни куч билан икки тарафга итариб ажратаркан. – Аввало ғирт безорилик бу!.. Бас келинглар, деяман!.. Боз устига, ушнга чиккан ўйинбузуқилик! Биз нима деб келинган эдик ўзи? Бу шаллакликларингдан, худо кўрсатмасин, самовотдагилар хабар топишса бўрми, ҳаммамиз нақ тамуғга равона бўламиз-а!

Назира унинг темир панжасидан бир сийташиб кўлини тортиб олди-да, кизиниё гапирди:

– Э, менга деса Қонлот узилиб ерга тушмайдимми! Нега бўлмаса ҳақорат қилади одамни?..

– Бўлди! Бас келинлар энди! Хой, куёв бола, қани, бўшаниман, келинини рақса тортсанг-чи! Латта бўлмай ўл сенам!..

Дубулғали «куёв бола» бир сакрашдаёқ столдан ошиб ўтди-да, ўртала газабнок кифада гўдаийи турган «келин»нинг атрофида бесўнақай иршилаб, рақса туша бошлади.

Зарбоф чопон кийган кимса халқа исирғали аёлининг кўлтигиндан олиб, унга алланималар дея пичирлаганча дастурхон тўридаги жойига бориб ўтирди. Айни пайтда, дастурхон атрофида ғала-ғовур бошланган, хозиргина бўлиб ўтган текин «томоша» ҳаммага мойдек ёкиб тушгани кўришиб турарди.

– Келинпошша баяо чикиб қолди-ку!..

– Ҳа-да, жуда жангари экан!..

– Жодугарнинг охириги тишларини ҳам қокиб олай деди-я!

– Бир тутам сочини юлиб олгани-чи!..

– Қанақа соч? Парикда-ку, у!

– Вой лаънати-ей! Қариб қуюлмаган...

Ширакайф, иршайган ва ширрайган нигоҳлар энди Назирага хайрат ва завқ аралаш тикиларди.

Кайфи ошиб қолган дубулғали йигит эса, Назиранинг атрофида сайнхонадан чиқиб кетган тойчоқдек шаталок отиб ўйин тушар-

қан, елкасига тушган кучли зарбдан андарилиб кетаёзди. Назира унинг елкасига бир уриб, шумлик билан хона кунжагидаги қорамато билан ўралган гўшангага ишора қилаётган эди. Худди шу он яна тепаларига етиб келган хални зарбоф чопонли шохдор кимса унинг елкаларига қоқиб, гўшанга сари йўллар экан:

- Боракалло! Боринлар, боринлар, болаларим! Айни вақти, дея дўриллади. Кейин у «келин»нинг кулоғига захарханда аралаш шивирлади: - Ўзингни кўлга ол, Нуж! Қизнинг вужудига кирдингми, энди унинг аждодлари қилган ёмонликлари учун қасос олишинг кераклигини унутма!..

Биламан! - деди Назира баралла овозда ҳаммага эшигитириб. Ҳозир унинг шунақанги расвосини чиқарайки!..

У ёнида гапдираклаб турган дубулгали йиғинга чинша ёпишди-ю, шаҳдам одимлар билан гўшанга тарафга судраб кетди. Йўл-йўлакай «куёв»нинг бошидаги дубулгасини улоқтириб, эшидаги чакмонини ечинга ҳам улгурди.

Улар гўшангага кириб кўздан қойиб бўлишгач, дастурхон атрофида қий-чув бошланиб, яна қадахлар кўтарилди. Базм тағин авжигаминди. Даврада зарбоф чопонли барзанги одам билан халқасимон исирга таккан аёлгина хавотирли қиёфада ўтиришар, шунинг учун шовқин-суронни тинчитишга уринишарди.

Жиминлар-э! - бақирди барзанги бирдан столга мушт тушириб, худди зилзила юз бергандек ҳаммаёқ зириллаб кетди. Намунча алжирайсанлар! Лаънати Нуж қовун тушириб қўймаса бўлгани ичкилиб...

Орага бир дақика сукунат чўкиши билан унинг ёнидаги халқасимон исирғали аёл захарханда аралаш гап қўшди:

- Баччағар Нуж ичкилик ичавериб эсини еб қўйибди!

Шу пайт гўшангадан улкан шалпанқулоқ қаламуш ўқдай отилиб чиқди-да, пишадек юмалок кўзларини ўтирганларга лўк қилиб:

- Ким баччағар! - дея бақирди. Азбаройи ғазабга кирганидан бутун танаси безгак тутаётгандай титраб-қакшарди. Уни кўриб жонпони чиқиб кетган зарбоф чопонли кимса қаламушнинг истикболига югураркан:

- Қалланг жойидами? Нега қизни холи қолдирдинг? Ҳозирок қайт! Орқага қайт, деяман!.. - деди ижирганиб.

Лекин махлук бўш келмас, бор овози билан бақириб-чақиринида давом этарди:

– Ким баччагаар деяпман? Жуда жонга тегди-ку, бу хакоратлар! Тамуғда ҳам бунчалик хор кишишмайди одамни...

Шу пайт вужуди инс-жинсдан бўшаган Назира ўзига келиб, ёнида шалвираб ўтирган дубулгали йиғитни итариб юборди-да, гўшангадан ташқарига отилиб чикди. Дастурхон атрофида ўтирганлар унга энди тараддул ва саросима аралаш тикилар, айнаи ўтрилик устида қўлга тушган одамлардай кўзлари безовта ва олазарак эди.

Зарбоф чопонли барзанги энди киздан нарироқда турганча, каламушни имо-ишоралар билан зўр бериб кизнинг вужудига қайта киришга ундарди. Лекин у кечиккан, вазиятни аллақачон тушуниб етган Назира ўзини қўлга олиб улгурган, шунинг учун ҳам даврадагиларнинг ўтақасини ёриб: «Оллоху акбар, Оллоху акбар, Оллоху акбар!» - дея кичкирди-да, буvasи ўрнатган оятлардан бирини ўқишга киришди:

– Аузу биллахи минашшайтониррожийй! Бисмиллахи роҳманир роҳим!..

Лекин у оятни охиригача ўқиб улгурмади. Оёқлари дармонси эланиб, ҳуши бошидан уча бошлаганини сизди. Полга аста йиқиларкан, хонада ҳеч ким қолмаганини, ноз-несматлар тўла дастурхон ҳам кўздан ғойиб бўлганини пайкади.

ДАҲРИЙ ОТА ЎЙЛАРИ

Назиранинг мактабдан иттифоқо ғойиб бўлгани, бир кеча-кундуздан кейини шаҳар чеккасидаги харобаворда жойлашган ташландик кўхна уйдан эгни-боши гижим ва ифлос ҳолда ҳушсиз тонилган Ҳазрати Ҳимом даҳасида дув-дув тап-сўзга сабаб бўлди. Қизнинг у ерга қандай бориб қолгани ҳақида ҳеч ким аниқ ҳеч нарса айтга олмади, без устига, ўзига келиб уйида ётган Назира ҳам лом-мим дегапирмай қўйганди. Бундай пайтларда овозига қучи етмаган бирови бировларнинг айниса, уни «авълони» сифатида кўролмайдиган ҳасад уй айрим дугоналарининг турфа-туман доғ ва уйдирмаларини тўқинга киришганига унчалик ажабланмаса ҳам бўлади. Биров аччиқини билар:

Шўрлик киз тўдадаги йиғитларга илакишиб қолибди, ташландик уйга олиб бориб, билганини қилишибди, — деса, яна биров ўйчан ҳолда:

- Бечора, ўзи сал савдойирок эди, ойдинхаёллик қилиб, харобазорга кетиб қолибди, - дея бичиб-тўқирди. Бошқа биров оғзини тўлдириб:

- Ўзга сайёраликлар билан азалдан алоқаси бор экан, учар ликончада Қонногга олиб чиқишибди. Ликобчадаги йиғитлар билан дон олишган чоғи, ҳомиладор бўлиб қолгач, ҳеч ким кўрмасин деб, харобазорга ташлаб кетишибди, - дея гап таркатарди.

Неварасинин бошига тупган бу фожияли воқеага бирдан-бир тўғри баҳо беринга иштирган одам Баҳром Шайх ота бўлди. У хафахол кайфиятда:

- Қизимизни жин чалган кўрипади, - деди-ю, Асадни афеун ўқийдиган эски танишлари - башоратчи Гулшода бонунини бонлаб келгани жўнагди.

Ота эмасми, Асад бир соатга қолмай фолбин аёлини олдига солиб, дарвозадан кириб келди.

- О, опақон, нима қилишга ҳам хайрон бўлиб қолдик, - дерди Асад йўл-йўлакай кўллариини паҳса қилганча куюниб. Маҳаллада бир-биридан хунук миш-мишлар тарқаб кетибди. Ақлинг бовар қилмайди! Қизимнинг ҳам бўйи етиб қолди, ўнинчига ўтди, ахир! Бунақада ота сифатида бош кўтариб юролмай қоламап-ку?!

- Ўзингизни босинг, укажон. Гап-сўзни кўяверинг. Оғзига кучи етмаганлар гапираверсин. Аввало, қизингизнинг соғлигини ўйлаш; - дея уни ҳовуридан туширишга уринарди Гулшода бону.

- Гап бунда эмас ҳам дейлик, - баттар қизинарди Асад, - лекин нима воқеа юз берганини ким бизга аниқ айтиб бера олади? Миршаблар-ку, ҳеч қачон ҳеч нарсани аниқламаган. Дадам қандайдир жин чалган, деяптилар. Ҳеч қандай жин-пинга ишонмайман, чунки уларга ҳеч қачон рўпара келмаганман-да.

- Ҳай-ҳай-ҳай, унақа қатга гапирманг, укажон, эътироз билдирди Гулшода бону хавотирли овозда, - жин, алвасти, дев-парилар - бор нарсалар. Уларни йўққа чиқариб бўлмайди.

Асад башоратчи аёлини тўғри қизлари ётадиган хонага бошлади... Кетма-кет бошқа оила аъзолари - Баҳром Шайх ота, Мунаввар ая ва Дилбархон ҳам кириб келинди.

- Сизни яна безовта қилишимизга тўғри келди, синглим, - деди ота соқолини оҳиста силаб кўяркан. - Қизчамизнинг пешонасига шу фалокат ҳам ёзилган экан, начора.

– Нима қилардиз энди, – деди Гулшода бону ҳамдардлик билан, – гақдирдан қочиб кутулиб бўлмас экан.

Назира гўрда қалин кўрпада нишга тикилганча кимир отмай ётарди. Агрофида икки синглиси царвона эди.

Гулшода бону бемор қизнинг тепасига келиб, томирини ушлаб кўрди. Кейин совук кўзларига тикилганча, алланималарни пичирлаб ўқишга тушиб кетди. Бир печа фурعات ўтгач, башорагчи аёл кўзларини юмганча, худди ўзи билан ўзи гаплашаётгандай алланималарни пичирлай бошлади. Хонадагилар унинг:

– Қора одам... каламуш... базм... жишлар базми... деган сўзларини илғай олишди, ҳолос.

Аёл ўзига келиб, нича ўйланиб турди-да, шошилмай гап бошлади.

– Қизингизнинг одамлари бор деб, сизларга илғари ҳам айтган эдим. Улар яхши ниятли, пок одамлар. Лекин унинг яна бир одами пайдо бўлибди. Менга аён берилларича, у – қон-қора, афт-ангори каламушнинг оёлагидими-ей... шаллангудок... Лекин унинг нияти... ёмон. Ёвуз бир нишга амалга оширишни ўйлаб юрибди. Жуда эҳтиёт бўлиш керак!.. Қизингизни яхшилаб ўқитишга гўтри келади...

Асад унга очикдан-очик энеси қотиб тикилarkan, истехзоли оҳангда: «Хм...» – деб қўйди. «Бу хотиннинг мияси сал айниганрок гуюлувди-я, ўзи, – хаёлидан ўтказди у. – Нималар деб ажжирасишганини ўзи тушунармикин? Қанақа қора одам? Қанақа каламуш? Яна шаллангудок эмиш... Вой, кароматиндан... О, дўхгирлар ҳам, булар ҳам – бир гўр...»

– Уйда яқин ўртада қон чиқармаганга ўхшайсизлар, – гапида давом этарди Гулшода бону. – Ҳа, қурбонлик сўйиб, худойи қилишингиз керак экан. Уйга ине-жинс бир плакишдими, хайдаш жуда қийин... Айтмоқчи, ёдимдан кўтарилай дебди, ўтган куни бир туш кўрувдим, харобазордами-ей, ахлатхонадами-ей, бир қиз сайр қилиб юрганмиш. Худди Назирага ўхшайди. Бирдан унинг рўпарасида қатта бир тулки пайдо бўлди-да, қизга сакради. Тулки сакраса, эскиларнинг айгишича, одам нарилар ва жишлардан чўчир экан... Хуллас, мана, ҳаммаси тасдиқланди. Бировга айтсангиз ишонмайди.

– Қизим яхши бўладими ишқилиб? – сўради зўрға чидаб турган Асад кесатик аралаш.

– Албатта, – самимий жавоб берди Гулшода бону, чамаси, у кесатикни пайқаманган эди, – яхши бўлиб кетади, тузалади. Лекин

менга аён беришларича, ҳали унинг олдига анча кийинчиликлар бор. Қолган гапларни айтолмайман, руҳсат беришмаяпти...

- Шунака дегин?! - баттар эгасин қотган Асад зўрга ўзини босиб турарди.

Боядан бери сукут сақлаб, унга жилдий қулоқ солиб турган Мунаввархон ая гап қотди:

- Жон кизим, ўзингиз ёрдам берасиз энди. Ўқийенгизми, куф-суф қиласизми, шикълэб, шу кизимни тузатиб берасиз. Яхшилегиңгизни ерда қолдирмасмиз.

Гушода бону унга хавотир аралаш тикиларкан:

- Мен қўлимдан келганини қиламан, - деди кафтини кўкенига кўйиб. - Қани, бўлмаса, энди бир дуо қилинг.

Мунаввархон ая кафларини ёзиб, кўзларини ерга қадаганча фотиҳа бошлади:

Қани омин, илоҳим, жангарбандимизни баъло-казолардан ўзини паноҳинида аера! Унга ине-жинеу сеҳр-жодуларнинг юзини тескари қил! Сиз ҳам умрини билан барака тошини, кизим! Яхшилегиңгиз биздан қайтмаса, худодан қайтсин! Омин, Оллоҳу акбар!..

Гушода бонунини кўчага кузатиб чиқишаркан. Асад ортқик чидаб туролмади. Йигирма беш сўмликни аёланини: «Тузалеин, кейин, кейин...» - дейишига қарамай, чўнтағига солиб кўйди-да, дилдаги гапларни тўкиб солди.

- Опажон, сизга бир гапни айтмасам, кўнлим жойига тушмайди. Нима қилай энди, бизни аввал мактабда ўн йил, кейин олий ўлимҳода беш йил даҳрий қилиб ўқитганиган. Моддийончи файласуфман. Аввалли башоратларингиз, куф-суфларингизга сал ишонгандай бўлудим. Бугун беа, очини, қанча уримай, гапларингизни хазм қилолмадим. Булардан кўра, кизимни мафия олиб қочгани ҳақидаги миш-миш, гўгирсен, менга тушунарлироқ. Қандайдир қора одам деяеңиз, қаламуш деяеңиз, ахир, булар бари видеоларда кўрсатиладиган ғирт фағна яё-ку?!.. Бир иш қилинги, мен сизга ишонай. Гапларингизнинг ростлигини менга исботлаб бering.

Гушода бунини йўлида гўҳлаб, Асадга ачиниғансимон разм солиб турди-да:

- Ана, айтдим-ку, сиз ҳам ишонмаяеңиз, - деди хафа бўлиб. - Лекин худо хоҳласа, сизни ишонтирданим бўлсин. Қани, қўлиңгизни беринг-чи, - башоратчи аёл шундай дея унинг ўнг қўл томирини ушлаб, ница кўзларини юмиб тургач, одатича, яна шошилмай гап бошлади: Чав буйрағингиз касал. Ичкилик ичарканеиз...

Асад шартаки йигит эмасми, дарров тасдиқлади.

– Тўғри, сал-пал олиб турамыз. Лекин секинроқ, додам эшитмасин. Буйрагим чатоқлигини биламан.

– Уч-тўрт йил аввал ўнг оёғингиз синган. Қирқ кунча гипсда юргансиз.

Асаднинг кўзларида энди ўйноқи бир ифода пайдо бўлди. У жонлана бошлаган эди.

– Буям тўғри. Машинада уч йил олдин халокатга учраганман.

– Узок йиллардан бери ишларингиз унча юришмай келган. Тўри ой олдин сал кўксингизга шамол тегиб, омадингиз чопа бонглабди.

Асад энди ёни боладай хайратга тушди.

– Ё тавба! Буни қаёқдан билдингиз? – сўради у беихтиёр жилмайиб. – Беш йил мобайнида ёзган диссертациямни ўтказолмай, бошқасига кўл уриб, тўрт ой олдин химоя қилувдим.

– Энди эса, ишхонангизда сизнинг номзодингизни қайси дир амалга лойиқ деб топишибди.

– Буям тўғри! – Асад энди хахолаб кулиб юборди.

– Доцентликка ўтказишмоқчи.

– Сал-пал шўхликларингиз ҳам бор экан! – муғомбирона жилмайди Гулшода бону.

– Қойил-э! – хитоб қилди Асад илжайганча кўл силтаб. – Ҳаммаси тушунарли. У ёнига ўтманг, шарманда қиладиганга ўхшайсиз. Сиз энди менга туғишган опа бўлдингиз. Омин. Бундан буён нима хизматларингиз бўлса, менга айтаверасиз. Қизимизни фақат сиз даволашингизга энди тўла ишондим.

– Дарвоқе, қизингиз ҳозир қарахтлик ҳолатида. Ўртага эрта-лаб ўзига келади. Бўлиб ўтган воқеаларни ўзи гапириб беради. Ўйлайманки, энди унинг гапларига ҳам ишонасиз. Уч литрли идишда булок суви олиб келиб берасиз. Шу бугуноқ. Мен унга кечаси билан афсун ўқиб чиқаман. Ўртага Назира шу сувда чўмилсин. Худо хоҳласа оёққа туриб кетади.

– Яшанг, опажон! Кетдик. Қолган гапларни машинада гаплашамиз, – шундай дея йигит башоратчи аёлни кўчага бошлади.

БОБОЛАР ЎГИТИ

Еттинчи осмоннинг паға-паға булутлар билан қопланган юкори худудларидан бирида сунасмон оппоқ хонтахта ёнидаги оппоқ болишга ёнбошлаб ўтирган барвастакомат Шайх Тохир

хазратларининг кайфияти хуфтон, кўнгли безовта эди. Худди кўлини узатса стадигандек тепасида осилиб чараклаб турган гала-гала юлдузлар ҳам унинг калбига таскин беролмас, жаннатнинг кадам-бакадам кийғос очилган турфа гулларни чапнар урган ажиб боғлари ҳам дилини ёритолмас эди. Чунки у яқиндагина Коинотнинг махсус алоқа тармоғи орқали Ердан ташвишли хабар олган, шунинг учун ҳам ўзини кўярга жой тополмай қолганди. Бу не хусуматки, фоний ҳаёти ўтган дунёда сўнги зурриётларидан бўлмиш кизалокларининг шаънига доғ тушмиш, Иблису шайтони ланнинг югурдаклари уларга нисбатан фитна ва кабиҳ нинлар бошламиш.

Шайх Тохир хазратлари Парвардигори олам кизларни ҳали оғир синовларга душвор қилишини яхши билар, чунки миллионлаб бандан мўминлари ичидан ўзи таълаб, илоҳий куч ва ирода ато этишини лозим топган эканми, уларни руҳан ва жисман обдан тоблаши, ҳаёт аталмиш чигал ва мураккаб ҳишқатнинг тўфонларига улоқтириши табиий ҳол эди. Лекин авлиё бир нарсадан қаттиқ хавотирда: Ердаги ўта потақомил жамият ва Худодан кўркмай қўйган ғофил бандалар Иблис ва шайтони ланнинг шумлик ва хийла-найрангларига учиб, ҳали ўн гулдан бир гули очилмаган сўнги зурриётларининг нозик-ниҳол ҳаёт дарахтларини синдиришлари ва шу билан бирга, кўз кўриб қулоқ эшитмаган фожиаларни юзага келтиришлари мумкин эди. Ана шу кўнгилсиз ташвишлар бонс Шайх Тохир хазратлари еттичи осмондаги бообрў зурриётларидан бўлмиш Шайх Хожа Асрор валий билан мавлоно Тилла Шайхни хузурига таклиф этишни лозим топган, илло, кизлар ҳаёт-мамоти билан боғлиқ мураккаб вазият жиддий кенгашиб иш тутишни такозо қиларди.

Уфқда бир парча оппоқ булут устида невараси Шайх Хожа Асрор билан кумушранг соқоллари кўккага тушган нуроний авараси Тилла Шайх кўринганида, Шайх Тохир хазратларининг кўнгли пича ёришгандай бўлди.

Орадан яна бир неча фурсат ўтгач, улар оқ хонтахта атрофида давра куриб, суҳбат бошлашган эди.

Шайх Тохир хазрат фалакдаги энг яқин ва энг донишманд уруғларига бор гапни аён қилгач, фикрини:

– Хуллас, бул масалада мулоҳазаларингизни билишни истар эдим, – деб яқунлади.

Биричи бўлиб Шайх Хожа Асрор сўз олди.

– Таксирим, фикри ожизимча, ҳозир кизларнинг ҳаёти жиддий хавф остида. Иблис ва шайтони лан аларнинг мурғак вужудларига

йўл топган эркан, аларни энди бу қабоҳатдан қайтариш бағоят мушкул ишдур. Модомики аларга қарши курашга жазм этган эрканмиз, мазкур савоб ишни охирига етказмоғимиз ҳам қарз, ҳам фарз. Гулшода бону аталмиш дуохон аёл ҳам қизларга ёрдамга чоғланмиш, деб эшитдим. Ана шу ожизага Парвардигор продасен ила куч-қудрат ато қилмоғимиз, иблиснинг шум ниятларини аини қароматларидин фойдаланиб, чишпаққа чиқармоғимиз даркор, деб ҳисоблайдурмен.

- Бу маъқул фикр, деди Тохир хазрат ўйчан қиёфада. Лоқин анга авлиёлар султони Ҳазрат Гавсул Аъзам розияллохи анху қандай қарарқиллар? Ҳар бир баъдан мўминга қудрат ато қилмоқ Парвардигори оламгагина хос мўъжиза-ку?

- Иншоолло, бу ишни Оллоҳи таолога илтижолар қилиб бўлса-да, амалга оширмоқ жонз. Акс ҳолда, навнихол зурриётларимиз жувоғимарг бўлишлари мумкин, - деди Шайх Хожа Асрор қатъий оҳангда.

Шайх Тохир хазратлари савол назари билан энди аварасен мавлоно Тилла Шайхга қаради. Ҳамон сукут сақлаб ўтирган мавлоно чуқур ўйга толган, негадир фикр билдиришга шонилмасди. Орага оғир жимлик чўккан бўлишига қарамай, баҳе шуурий давом этаётгандай руҳий вазият ҳукмрон, чунки даврата бир-бирларини ҳеч қандай имо-ишорасиз ҳам бемаюл тушуна оладиган донишмандлар ўтиришарди.

Ўйлашимча, ушбу масалада биз шонилмаганимиз маъқул, - ниҳоят, вазмин гап қолди мавлоно Тилла Шайх. - Ерлик машойиҳлар, захарни захар кесади, деб бежиз айтишмаган. Иблис ва унинг шайтони ланилари кизнинг вужудига қира бошлашибдими, билъақс, биз ҳам бу ишга бел бойламоғимиз ва шу йўл билан аларга қарши курашмоғимиз лозим.

Шайх Тохир эътироз маъносида бошини сараклатди.

- Авваламбор, ёвузликни ёвузлик ила енгнишга иштилоқ - ножоиз ишдур. Куръони қаримда ҳам бу қоралавадур. Бинобарин, шайтони лани ила инсон вужудида туриб курашмоқ кўн фалокатли оқибатларни юзага келтиргуси. Боз устига, бунга қурбимиз етадур, деб ўйлайсизми?

- Алар бағоят кўпчилик, - гап қўшди Шайх Хожа Асрор валий. - Инсон вужудида ўттиз учтагача шайтони лани жойлашиб олмоғи мумкин. Ахир, одамзод танасида қон қандай айланса, шайтон ҳам унинг вужудида худди шундай сингиб кетгандур. Биз бўлсак, наломаларким, ўта озчиликмиз.

Бу йўл ила аларни вужуддан ҳайдаб чиқармоқ, улкан тоғни жойидан жилдирмоқдай мураккаб ишдур, деди Шайх Тохир хазраглари тушқунликка берилиб.

Донишмандларнинг кўкдаги суҳбаги ўз маромида охиёта давом этаркан, Ердаги ҳилват жойларнинг бирида яна бир давра кизғин мунозара бошлаганди. Қўланса ахлат билан тўла жарлик тубида Иблис ўз югурдаклари – Нуж, Нут ва Яос исми ине-жиселарининг обдан «иўстаги»ни қоқиб, ўзининг талдаги йўриларини бераётган эди.

Ландавурлар! Эпшаклар! Бунча лағта бўлмасаларинг?! Тазаб ўтида ёнарди Улусиёр жарлик тубида у ёқдан-бу ёққа асабий одимларкан. Битта кизчани ҳам эглаб ганобини тортолмасаларинг бу қандай ношудлик?! Ўзгиз, эсиз, ҳозирги замон шайтонлари ҳам жуда айниб, потавон бўлиб кетишган. Эҳ, қадимда қанақанги шайтонлар бўларди-я!.. Қadamларидан ўт чакнаб, босган изларини саҳроини биёбонга айлантиришарди. Махаман деган инсон зоти уларнинг ноғорасига ўйнаганда, ер ҳам тоб беролмай қоларди. Сизларда, ҳеч курса, кўҳна касб-корингизга иебаган жиндек ифтихор туйғуси қолганими ўзи? Биз сизларга одам ўлдир ёки тоғни толқон қил, демаган бўлсак. Битта кизчанинг номусини булғаб, юртга шармисор қилиш нима деган парса, ахир?! Кўчада саниб юрган ёш болага топширасанг ҳам эгласа бўладиган иш. Хайф сизларга ине-жиселик!..

Эпшатадиларини эшитиб, сува тушган мушукдай шумшайганча ер чизиб ўтирган Нуж, Нут ва Яос ер ёрилса, ерга кириб кетгудай аҳволда эдилар. Обдан сўқиниб, сал ховуридан тушган Иблис энди босикрок оҳангда ганини давом эттирди:

Илимизга авани лаънати авлиёлар халакит бераётгани етмаётгандек, йўлимизда яна бир тоғ найдо бўлди. Бу – Тошкентдек шахри азимда истиколат қиладиган Гулшода бону исми афеунгар аёлдир. Ўша кўрнамак, худо менга аён қилаяпти, дея ўзича башоратлар қилиб, кўн бемаъни ишлар билан шуғулланиб юрибди. Ваҳоланки, сеҳр, афеун ва жоду Қуръони каримда ҳам қуфр деб кўрсатилган. Эндиги дастлаб амалга оширадиган ишингиз ана шу аёлни йўлдан уриш. Шундай қилишларки, эл-юрт Гулшода бонуни савдойи, телба деб ган одсиян. Шайтони ланн билан ўйнашинг қанақа бўлишини яхшилаб кўрсатиб қўйишларинг керак. Токи бу бошқаларга ҳам ўрناق бўлсин!..

Кўрқиб-писиб ўтирган инс-жинсларга жон киргандай бўлди. Улар журъатсизгина бошларини кўтариб:

– Маъқул, бажарамиз, – дейишди бир овоздан.

– Энди анави опа-сингиллар масаласида... – деди Улуспир кўк-кис тўхтаб, югурдаklarини бир-бир ўзининг чақчайган нигоҳи остидан ўтказаркан. – Нотавонликларинг туфайли дастлабки режаларимиз бузилди. Энди шундай иш қилишларинг керакки, аввало, қизлар лаънати гуморларидан жудо бўлишсин. Кейин Қуръон сура-ларини уларнинг хотирасидан тамомила ўчириб ташлаш керак. Буларни қайси усулда амалга ошириш – ўзларингизга ҳавола. Шундан кейингина йўлингизда ҳеч қандай гов қолмайди ва исстаган хийла-найрангларингдан фойдаланаверишларинг мумкин.

Улуспир пича сукут сақлаб тургач, туйқусдан вазоҳат билан сўради:

Хўш, гапларим тушунарлими ўзи?

– Албатта, тақсир!.. Ҳаммаси тушунарли! – дея баравар чуғурлашди учала инс жинс.

– Сизларни оғоҳлантириб қўйишим лозим: бу сафар ҳам қовун тушпиралган бўлсанлар, унда ўзларингиздан кўринишлар. Учовларинг учун тамуғининг энг тўридан «иссиқ» жой тайёрлаб қўйилгани хамиша ёдларингда бўлсин!..

Дўзах дарагини эшитган учала инс-жинс ҳам дағ-дағ калтирай бошлашди.

– Боз устига, сизлар анави сафсатабоз авлиёлардан озор чеккан аждодларингизнинг руҳлари ҳаққи қасос оломққа жазм этгансизлар. Бу – сиз учун ҳам қарз, ҳам фарз!

Шайтонлар раҳнамосининг сўнгги гапидан инс-жинсларнинг совок кўзларида қаҳр-ғазаб учқунлари чакнаб кетди.

«УЛАР ЯНА КЕЛИШАДИ...»

Назира кўзларини очганида ётоқхонасида ётганини сезиб, аввал таажжубга тушди. Хотираси тиник: бир ҳафта олдинми, кечами ё ҳозирми, билолмайди, харобазордаги ташландиқ уйда бўлиб ўтган дахшатли воқеани эсларкан, дарров кўнглига гўлгула тушди. Қушдай енгил тортиб осмонга учиб кетгани, «куёв бола» билан кўришиб, базми жамшид бўлаётган уйга кириб боргани, ўласи тўйгунча овқат еб, ичкилик ичгани, дубулғали йиғит билан гўшанга сари йўналганию

хуши бошидан учганигача – ҳаммаси ёдида эди-ю, лекин бир нарсасага ҳайрон: ўшанда у бамисоли бошқа одамга айланиб қолгандай, тапаси ўзиники-ю, аммо хагги-ҳаракатларини миясига кириб олган буткул ўзга аллаким бошқаргандай туюлди. Дахшатли ва ажабланирли жойи шундаки, онгини жиловлаб олган ўша кимса ёвуз, очофат ва ризқор бўлиб, киз қанчалик иродасига зўр бермасин, унинг бебошвоқ лўттибозликларига заррача ҳам монелик кўрсатолмаганди. У бамисоли кўзга кўринмас номаълум бир зотнинг итоаткор кулига айланган эди-ю, агар ўша қаттол кимса ўшанда буюрса, одам ўлдиришдан ҳам тоймайдиган аҳволда эди. Йўқ, бунинг нақадар дахшатли эканини сўз билан таърифлаш қийин. Худо кўрсатмасин, ўша аллаким унинг онгини сифда ўтирганида жиловлаб олса борми, ўзининг яна қақдай «каромат»лар кўрсатиши мумкинлигини энди у яхши тасаввур қиларди.

Дарвоқе, булар ҳаммаси қатта буваси Шайх Тоҳир ҳазраг оғохлангирган шайтон, алвасти ва ине-жинсларнинг қилмишларимасмикин? Бувалари шайтонга ҳай беринглиар, деб қаттиқ гайиндланган эди-ку!..

Асаида ҳаммасига сабабчи апави лаънати қора-чопон...

Шу пайт ташқарида оёқ товушлари эшитилиб, сиғиллари Наргиза ва Нафисанинг хавотирли овозлари қулоғига чалинди.

– Вой, Назира ўзига келибди! – хитоб қилди эшикни очиб кирган Наргиза қафтларини бир-бирига ишқаларкан азбаройи суюнганидан кўзлари намланиб.

– Тузукмисан, она? – деб сўради.

Наргиза дарров деразадан ховлига бошини чиқариб, бақирди:

– Дада, ойи! Суюнчи! Онам ўзига келди!..

Хонага биринчи бўлиб Дилбархон отилиб кирди. Онаизор эмасми, кизини қучоқлаб, нешонасидан ўлди-да:

– Яхшимисан, асал кизим? Сенга нима бўлди ўзи?! – деди йиғламсираб.

Кетма-кет кириб келган Асад билан Мунаввархон ая ҳам хол-аҳвол сўраб, қизнинг атрофида гирдиқаналак бўлиб қолишди. (Баҳром Шайх ота намоз ўқигани мачитга кетган эди.)

– Назираҳон, ўрнингиздан тура оласизми, кизим? – деди Асад меҳри жўшиб. – Агар туролсангиз, тоза булоқ сувидан олиб келганман, чўмилишингиз мумкин. Наргиза, бор, чўмич билан тоғора олиб кел. Сен эса, Нафиса, айвондаги идишни келтир.

Қизлар югурганча ташқарига отланишди.

Назиранинг бошига бориб чўккалаган Мунаввархон ая унинг пешонасига кафтини кўйиб:

Хайрият, иссиғи тушибди, - деб кўйди-да, йиғламосираб гапирди: Ўзим бўйга етиб кўзга яқин қиз бўлди-да. Тикмачокдай калди-коматинидан ўргилай сенинг! Кўз тегайти, чамамда. Унга исирик солиб кўйсангиз бўларди, келиншопша.

Нима қилишини билмай, кизнинг тешасида мунгайиб турган Дилбархон қаддини ростлаб:

- Ҳозир, ойижон! - деди-да, ташқари а отланди.

Хонада Наргиза билан Нафиса қолиб, опаларини булок сувига чўмилтиришди. Сўнра Дилбархон исирикдонга чўг ташлаб, хосиятчи ўрни тутагиб кириб келди.

Бир неча фурсатдан кейин ҳамма оила аъзолари ошхонада нонушта қилишарди. Ҳеч ким Назирага кечатгина бонидан кечирганларини белатиб савол беришга журъат қилмас, бамисоли оилада нохуш бир уятли иш юз берган-у, сўраб-сўриштиргани тўғ ҳаммалари бир-бирларидан истихола қилаётгандай. Ошхонага мачитдан қайтган Баҳром Шайх ота кириб келганида ҳам улар майда-чуйда ҳаётини иқир-чиқирлар ҳақида гаплашиб ўтиришар, тўғ куни кеча Назира ҳеч қаёққа қойиб бўлмаган-у, ҳеч қандай фавқулодда ҳодиса юз бермагандай. Отани ҳаммалари ўринларидан туриб, салом бериб кутиб олишди. У тўрға ўгаркан. Назирага сипчков тикилиб, «Хайрият», дея пешонасидан ўтди.

Оила бошлиғи ҳам худди ҳеч нарса бўлмагандай юзига фотиҳа тортиди-да, жимгина нонушта қилишга киришди. Сукунатни биринчи бўлиб Асад бузди.

Дода, бугун яқшанба. Назирахон неварангиз ҳам анча тузалиб келди. Бир чорбоғга чиқиб, тоза хавода дам олиб кайтсакмикин?

- Яхши ўйлабсан, - деди Баҳром Шайх ота хурсанд бўлиб. - Қизларингни олиб бориб кела қолинглар. Кечкурун қайтишларингга ойнинг иккаламиз ош дамлаб қўямиз.

- Чойхона палов ерканмиз-да, - кулди Асад сочикка қўлини артаркан. Кейин жиддий оҳангда қўшимча қилди: - Бўлмаса, қизлар, чой ичиб бўлганларинидан кейин қийинишлар. Сиз ҳам отланинг, Дилбархон. Сизларни далада би-ир айлантриб келаман.

- Ур-ре! - деди Наргиза карсак чалиб.

- Онам бормаса, мен бормайман, - деди Нафиса хомуш тортиб.

- Вой, нега онанг бормас экан? - деди Мунаввархон ая ажабланиб. - У, албатта, бориши керак. Тўғрими, она қизим?

Назира бошини қуйи солди. У анча фаромуш кўришарди. Ҳамма унга савоҳ назари билан тикилди.

Борардим-у, лекин анави қорачоюн... - деди Назира синик овозда ўрға тиш айлашиб.

Бу тақдан жон-пони чиқиб кетган Асад ирғиб ўридан турди.

Қанақа қорачоюн?... Ҳали сени ўша...

Ўйк, у - одам эмас, - отасининг ташини бўлди Назира, - менимча, а яваст. Ўша мени кеча...

Нима кеча?! - сўради Асад жони хикилдоғига келгудай бўғишиб.

... осмонга учириб, жишлар базмига бошлаб борди.

Энди ҳаммалари чинакамига хавотирга тушишган, ҳамма унинг оғзинга тикиларди.

Кўншим сезиб турибди, - давом этди Назира ҳамон синик овозда. Улар бугун яна келишадил...

Ҳа азоб ўтида ёниб, у ёқдан-бу ёққа асабий юра бошлаган Асад.

Вой даъват-ей! - деди нижшиб, - Ким экан у қорачоюн? Қаерда ўзи? Ошанин эмурининг энасини Учкўрғондан кўрсатаман!..

Ҳанга энди Баҳром Шайх ога аралашди.

Ўзингни бос, ўзим, - деди у вазмин оҳанда, - Она қизим, бизга сал тушунтириброк тапирсангиз, ким у қорачоюн? Юр деса, кетавердингизми? Жишлар базмида нима қилдинглар?

Айтдим-ку, у - одам эмас, - деди Назира зорланиб. Айтсам, барибир, ишонмайсанлар. У қандайдир йўл билан хушимни олиб, осмонга учирди. Кейин жишлар базмида катнашдим. Қуёв деб, қандайдир йигит билан таништирди. Синфдошим Мадалиевга ўхшайди. У билан гўшангага кирдик.

- Қанақа гўшанга?! - яна санчиб тушди Асад бутун вужудига титроқ югуриб. Қанақа қуёв? Дода, бу қиз мабодо жинни-пинни бўлиб қолмаганим? Уни чинданам ажинна чалганга ўхшайди!..

- Ўзингни бос деясман! - койинди Баҳром Шайх ога, - Нега бунча ховлиқасан?! - Ошга бошлиғи яна Назирага юзланди: - Кейин нима қилдинглар, она қизим?

- Кейин гўшангага кириб энди ўтирган эдик, хонада тўполон бошланиб қолди.

- Қанақа тўполон?! - бақирди яна Асад сабри чидамай.

- Хонада қимдир бировни алланима деб ҳақорат қилганди, бирдан мени хикичоқ тутиб, хушимни йўқотаёздим. Ўзимга келганим-

да, гўшагадан шалпангуюлок қағта бир каламуш югуриб чиқиб кетаётганини кўрдим. Шундагина продамини кўлга олиб, ёнимдаги маст йигитни бир уриб ағдардим-да, калима ўқий бошладим. «Лузу биллаҳи мишашайтонир рожим»ни...

- Хўш, кейин-чи? – сўради Асад тоқатсизланиб.

- Кейин ҳовода ҳеч зог қолмаганини кўриб, яна хушимни йўқотдим...

- Ў, хайрият! – деди Асад энди сал ховуридан тушиб. Ҳари-бир бирон нарсага тушунган бўлсам, ўлай агар! Дода, ё невараштиз фантастика ўқийвериб хаёлпараст бўлиб қолган, ёки бизни калака қияпти...

- Ундай дема, ўғлим, - дарров эъгироз билдирди отаси. - Бу ерда ахвол сен ўйлагандан анча жиддийроқ. Гулшода бонунинг тапшарп ёдингдан кўтарилдими? У ҳам каламушга ўхшаган қандайдир қора одам ҳақида гапирган эди.

Асад бирдан ўйланиб қолди. Шу тоғда унинг хаёлидан нималар ўтгани фақат Худога аён. Бир найт йигит кескин бурилиб, тапшарпга йўналаркан:

Чорбонга жиддик бўлмаса! - деди эъгирозга ўрин қол-дирмайдиган оҳангда. - Назирахон, сен ҳам кийин! – алоҳида таъ-кидлади у қағта кизига.

Сўнра ериўлага тушиб, эски сандиқдан ов мийтигини олди. Уни қолга ўраб, ҳеч кимга кўрсатмай, «Жигуля»сининг олдинги икки ўриндиғи остига ётқизиб қўйди. Кейин ичкарига кириб, анчадан бери ташлаб қўйган эски жинси шимини, спорт кўйлагини кийди. Ҳар эҳтимолга қарши мўъжаз тери қинга солинган чуст пичоғини ҳам камарининг ёнига қистирди.

Йўлда уларни дахшатли саргузаштлар кутаётганини Асад қалбининг аллақайси нозик бир нуқталари орқали олдиндан сезган-дай эди.

ТОГ ЙЎЛИДАГИ ТАЪҚИБ

Нуж, Нут ва Яос исмли учала ине-жине шаҳар чеккасидаги боло-хонали шохона уй ёнида пайдо бўлишганида, элас-элас кўринаётган ошюк тўшли нурвикор тоғлар оша офтоб энди уфқдан бош кўтара бошлаган эди. Гиштин уй атрофи баланд бетон девор билан ўралган, ундан ошиб ўттир ҳар қандай одам учун амримахол, улкан қора дар-

воза эса, ичкаридан така-тақ кулфланган эди. Бетон деворлар ёнидан кинпоқ полдзлари бошланар, бир чакиримча ичкарида у белпоён гўза пайкалларига уланиб кетган эди.

Учала ине-жинс учун бунақа деворлардан ошиб ўтиш чорак газлик ариқдан хатлашдек бир гап эди. Улар бир лаҳзадаёқ гулзор ховлида, чеккарокда ўсган сершоҳ кекса ёнпоқ ланасида пайдо бўлишди. Гулзор ўртасида мрамрдан шиланган зилол сувли ховузча, унинг коқ ўртасида тошдан ясалган учта илон оғзидан сув фаввора бўлиб отилиб турарди. Ховли саҳнига бир текис экилган гилос, анор, нок ва бошқа мева дарахтлари гулга кирган, умуман, ховли чишакам жаннатнинг кичик бир гўшасини эслатарди.

Чап тарафда девор ёкалаб томига тушука ёпилган узун босгирма қурилган, унинг остида кора «Волга», оқ «Жигули» ва кизил «Тойота» машиналари бир саф килиб қўйилган эди.

Агар ёдларинида бўлса, бу ерга етти йил олдин келган эдик, – деди Нуж шерикларига шивирлаб.

– Ҳа, эски мижозларимиз, – деди Нут унинг фикрини қувватлаб.

– Лекин ховли жуда ўзгариб кетибди. – қўшимча қилди Яос. – Ланнати одамзоднинг пули кўпайса, Ерда ҳам жаннат ярата олишга қодир.

– Бу ерда халиям ўша уч ака-ука истиқомат қилади, – гапида давом этди Нуж. – Ҳозир улар шаҳардаги энг кучли гўда раҳнамоларидан ҳисобланишади. Биз туфайли, албатта.

– Тўғри айтасан, – деди Нут думини ликилатганча унинг гапини тасдиқлаб. – Агар улар ўзларининг махфий ҳокимият поғоналаридан юқорига кўтарилишларида бизнинг нақадар қатта ҳиссамиз борлигини билганларида, ҳозир бизни кучоқ очиб кутиб олишган, қўй эмас, бука сўйиб базми жамшид бошлаб юборган бўлишарди.

Яос нишадек кўзларини ялтиратиб, яна унинг гапига қўшимча қилди:

– Иблисга минг қатла шукурки, етти йил аввал уларга берган сабоқларимиз зое кетмабди.

Бўйи, гап соғадиган вақт эмас, ишчан қиёфага кирди Нуж бирдан думалоқ кўзларини чакчайтириб. – Ҳозир улар учаласи ҳам қаттиқ уйқуда. Кечаси билан «ишлаб», обдан чарчашган. Хароб бўлгунча ичкиликбозликни давом эттиришгани ҳам эҳтимолдан узок эмас. Уларни уйқусида шалпа босиб, йўлга отлантиришимиз керак. Улуспир ҳазратларининг Коинот алоқа тармоғи орқали олган

ахборотиға караганда, кизлар отаси билан Ҳазрати Имомдан соат ўнларда йўлга чикишди. Демак, уларни биз Октошга буриладиган оёма кўчрик ёнида кутиб олишимиз мумкин...

Қайси машинада борамиз? – сўради Нут.

Нуж бостирма тарафга ўтирилди.

«Тойота» бўладими? – сўради у айёрилик билан.

– Бўлганда қандок!.. – хурсанд бўлиб қафларини бир-бирига ишқалади Яс. У машина ҳайдашни ўзи удай яхши кўрарди.

- Бўлмаса, бошладик! – уй тарафга отланди Нуж.

Улар учовлон ўймакорлик усулида нақш берилган икки табақани чоккина эшикдан кетма-кет ичкарига кириб кетишди.

Ордан бир неча фуреат ўтган, яна мишк очилиб, ундан кўзлари ола-қула, аччиқ дори нчандай афти бурнидан, барзани йинги чикиб келди-да, тавдираклаганма фавворанинг мармар раҳлига ўтирди. Бу – номини эшитса бутун шаҳар зир тирайдиган Арслон лақабли Болта бойвачча эди. Яна бир неча дақиқадан сўнг эшикдан унинг укаси – мишкдан келган, ўрта бўйли, қон-қора мўйлови учлари зулфдек буралган Теша кўришди. Кетма-кет кенжа ука-акаларига ишбаган сал хиччарок, қалди-қомати тик, жинжалак сочли ўрок чикиб келди. Улар иккови ҳам қапта акаларининг аҳволида, маст одамдай таңдираклашар, юзлари тиришган, кўзлари ола-қула эди.

Биринчи бўлиб Болта ўзинга келди.

- Уф, даъвати, – деди у зўрга нафасини ростлаб, – кеча яна кўнайгириб юборибмиз чоғи. Анчадан бери бунақа бўлмаганим, бошим таре ёрилиб кетай деганми.

Ҳадемай ўзинга келиб қолган Теша:

Бош оғриғига юзта-юзта қилсақмикин? – деганини билди, шу заҳоти оғзи қийшайиб, хикичок тутиб қолди. Бу ниятидан қайгани билан аҳвол яхшиланди.

Бошини чангаллаган кенжа ука:

- Бизга нима бўлди ўзи?! Кечанинг тозасидан эмас шекелди, – деб миширлади-ю, ниҳа ўзини боғиб олган, бирдан акаларига юзланиб сўради: – Хўш, «Тойота»ни олиб чиқайми?

- Ҳа, – деди Болта фаввората энганиб, музлек сув билан юз-кўзларини чайркан.

- Сокол олсақ бўлармиди... – дўнғиллади Теша акасининг ҳаракатларига маънисиз тикиларкан.

- Э, тўйга кетаясанми?! Бор, дарвозани оч! – деди Болта уни жеркиб.

Орадан бир соат ўтмай, кора чопон кийиб, кора кўзойнак гаккан ака-ука кизил «Тойота»да Октошга олиб борадиган осма кўприк ёнида машина эшикларини лави очиб, тоғ йўлига кўз тикиб ўтиришарди. Йўлда бошқа машиналар кўринмас, чор-атроф жимжит, зоғ ҳам учмаётган эди.

- Бу мегажин бизга кўн дардисар бўлди-да, кизгалок. - деди Болга афтини буриштириб. Тушимда кўрдим, деб бизни лакиллатаётган бўлмагин тагин?!

- Яна ишонмайсииз-а, ака, - деди Ўрок хафа бўлиб. - Ўлай агар, алдаган бўлсам... Жаннагмисол бир бонда икки синглиси билан тул териб юрган экан. Кўрдим-у, жишардан урди, шу-шу хар кунни тушимда кўряман. Тунов кунги тушимда ҳатто Хасгимомдаги уйига ҳам кузатиб кўйганмишман. Кечаги сафар борганимизда, мактабига кирдим-у, кўзи кўзимга тушган захоти бутун вужудим тоқ ургандай қакшаб, осим оғиб қолаётди. Энди шушаканни а юб чекаяманки, ил бўлай агар, ўзим ҳам, ҳеч нарсага тушунолмаяман.

- Севги деганлари шу бўлса керак-да, - деди Теша ўйчан оҳанда дўриллаб.

- Э, ҳозирги замонда сеvgиға тўр борми, - деди Болга эмаси котиб. - Кеча сен бирт латгалик килдинг. Оғзингдаги тайёр ошин олдириб ўтирибсан, ландавур!

- Рост, - деди Теша унинг фикрини тасдиқлаб. - Хилват жойга олиб бориб берсак ҳам энлолмадинг-ку?!

- У ёк-бу ёғини эғилаб, ич кўйлагини ечинтирдим-у, лекин сира кўнлим чонмади. Очинг раҳмин келди, ҳушсиз ёғувди-да... Бунинг устига кўн ўтмай мелвса машинаси келаяпти, деб ваҳима кўтардинглар-у, ташлаб чиқинга мажбур бўлдим.

- Намунча ўзингни кийнамасанг, ука, - наснхат кила кетди Теша ҳамон ўйчанлик билан. - Ҳозир дарахтни силкитсанг, урғочи жониворлар ёғилади. «Манаман» деганини кўйинингга солиб кўйишимиз мумкин. Унинг ўзи жа унака хуршикояммас, пачаккина бир нарса экан...

- Мени ҳақорат қилманг, ака, - деди Ўрок ўжарлик билан тишини тишига босиб. - Сизга осон. Бир эмас, иккита хотинингиз бор...

- Теша тўғри айтаяпти, - деди Болга безовта бир оҳанда. - Бу ишда биз нинча шошма-шошарлик қилаямиз, - шундай дейиши билан унинг ошқозонида қутилмаганда кучли оғрик туриб, яна юзи буришиб кетди. Лекин амаллаб фикрини давом эттирди: - Бу онла

бизга ҳеч қачон қизини бермайди. Чунки бизнинг «тўда» деган номимиз бор. Ўзлари ҳам жуда бообрў одамлар. Ўнга ака-ука, қиспуруш, ҳаммаси илмли, онлавий мафия десаям бўлади, арбоблариям бор. Ўйнашмагин арбоб билан, арбоб урар ҳар боб билан, деб бежиз айғишмаган.

Бирдан унинг табиатида ғалати ўзгариш юз берди. У тиззасига бир шапати уриб, беихтиёр:

Хай, майли. Энди бўлар иш бўлди, истагинг ижобат бўлди деявер, ука. Шу қизини сенга олиб беролмасам, Болта бойвачча бўлиб... еб юрган эканман-да!.. – деганини билади, шу захоти ошқозонидаги оғрик ҳам ўз-ўзидан тўхтади.

– Мана бу чинакам аканинг гапи! – деди Ўрок азбаройи хаяжонлашганидан кўзларига ёш олиб.

– Бўпти, лаб-лунжингни осилтирмай кўя қол, – деди Теша тўнғишлаб. – Икки кундан бери, тезроқ мегажизининг висолига ега қол деб, бўридай изғиб юрибмиз-ку?! Сенга яна нима керак ўзи?..

– Раҳмаг, ака! – хўрсинди Ўрок. – Миншог қилманг. Бошқа ҳеч нарса керакмас. Мен ҳам бир куни яхшиликларингни қайтарарман, ахир.

Кутилмаганда Болта жиддий тортиб, шерикларини оғохлантирди:

– Келишяпти чоғи? Оқ «Жигули»...

– Нўл бешми? – сўради Ўрок яна хаяжонга тушиб.

– Ҳа, – деди Болта энди вазоҳатли тус олиб. – Эшикларни беркигинлар. Ёнимиздан ўтиб кетиши билан изидан машинани бурасан, Ўрок.

Бир неча дақиқадан сўнг тоғ йўлида қувғин бошланди. Қизил «Тойота»даги ака-укалар олдинда ғизиллаб бораётган оқ «Жигули»нинг орқа ўриндиғида ўтирган она-сингилларнинг хавотир билан бот-бот орқага ўгирилиб қарашаётганини пайкашди.

Бугун энди қўлдан чиқиб бўпсан, кизталоқ, – деди Болта тишлари орасидан. У шайтон васвасасига учиб, хайвоний бир киёфага кирган: кўзларига қон қуйилиб, қуюқ қошлари чимирилган, вазоҳатидан от хурқадиган бир алфозда эди. Тешада ҳам аллақандай ўзгариш юз берган, тиртиқ чап ияги тортишиб, ўнг кўзи пирпираб учар, юзи қийшайиб қолгандай эди.

Йўл кўм-кўк адирлар ва довонлар силсиласи ёқалаб илонизи бўлиб кетган, унинг ўнг тарафида лола, чучмўма ва бошқа турфатуман гуллар қийғос гуллаган, чап томонида эса, кўзни тиндиргу-

дек чукур жарлик ястаниб ётарди. Йўлнинг бу тарафига ҳар ярим газ масофада оҳак билан оқланган темир-бетон устунчалар кўмиб чиқилганди.

Болга қўйин чўнтагидан шошилмай митти кора тўшончасини чиқарди. Буни кўрган кенжа уканинг жон-пони чиқиб кетди.

– Нима, уларни ўққа тутмоқчимисиз? – сўради у овози тиграб Болтанинг кўлига ёпишаркан. – Жон, ака, отманг! Ахир, унга тегиб кетиши мумкин!..

Катта ака уни итариб ташлаб, чаккасига шапалок тортиб юборди-да:

– Жим ўтир!.. – деб тўнғиллади.

У айни вақтда юрагида кучли санчик кўзғалиб, пиқиллаб йиғлай бошлаган укасига эътибор ҳам бермай, тўпшонча ушлаган кўлини очик ойнак орқали ташқарига чиқарди.

ОТА ИЗТИРОБЛАРИ

Бутун болалиги ва ёшлиги аҳолиси хамиша гавжум эски шаҳарда ўтган эмасми, Асад одамлардан яхшилик ҳам, ёмонлик ҳам кўравериб, оқ-коранинг фарқига борадиган, одамларнинг ҳам яхши-ёмонини ажратадиган йигит бўлиб вояга етганди. Асад худди отаси каби бировларнинг эътиборидан, айниқса, бугунги дунёнинг ҳақиқатдан бошқа ҳамма нарсаларга кўрсатадиган эътиборидан четда юришни ёқтирарди. Такводор ва ҳудожўй оилада ўсган эмасми, ашаддий моддийончи файласуф бўлишига карамай, йигит Худога, фоний дунёдан ташқари боқий дунё ҳам борлигига озми-кўнми ишонарди. Шунинг учун ҳам ҳамма ишларни пухта ўйлаб амалга оширар, гуноҳ ва куфр ишлардан нари юришни одат қилганди. Асад, айни вақтда цивилизацияга, яъни табиатнинг истак-хоҳишидан ташқари майдонга келган кўп каватли минорага, шу билан бирга инсонга ҳам ишонарди.

Лекин у ўзи ўйлаганидан анча кучлироқ одам бўлишига карамай, ўзига ишонмасди, яъни энг катта ожизлигини ўзи билмасди.

Шуниш учун ҳам бугун ов милтигини олди-да, лекин ичидан зил кетди. Уни нимага олди ўзи? Одам ўлдириши учунми? Ахир, бу – энг разил гуноҳ-ку?! Отаси доимо уларга, бу кўхна дунёда бировнинг қониши тўқшдан оғирроқ гуноҳ йўқ, деб уқтирар эди. Лекин кун кеча ўзи учун энг муқаддас нарсаси – эркаклик шаънини

хакоратлашди, шахсиятини, иззат-нафсини оёк ости қилинди. Бунинг учун у қасос олиши, ўз шаънини, қолаверса, жонидан ортик кўрувчи мурғак фарзандини химоя қилиши керакми? Бунга у асло шубҳа қилмайди. Бирок...

Шунинг учун ҳам Асад ҳозир тоғ йўлида шошилмай машина ҳайдаб бораркан, оғир сукутга ботган, ҳаёлидан нималар кечаётгани фақат ўзинга ва Яратганга аён эди. У билан ёнма-ён ўриндиқда ўтирган хотини Дилбархон орқадаги қизларига ярим ўгирилиб, аллачималар деб жавраётгани ҳам қулоғига кирмасди.

Отада бунақа пайтларда бидирлаб, ҳеч кимга гап бермайдиган Назира ҳам шу тонда сукутга чўмган, чехрасидаги йўлга чиқишлари билан пайдо бўлган саросима ва хавотир ифодаси айни дамда янада қуюқлашгандай эди. Шу бонемиде, у ноҳос тилга кириб:

- Ана! Ана! Улар!.. - деб хитоб қилганида, ҳамма серғак тортиди. Бу пайтда улар Октобрга олиб борадиган осма кўприкка етиб келишган, кўприк ёнида эшиклари ланг очик қизил ажнабий машина турарди.

- Ким улар? - сўради Асад асабини зўрға босиб.

- Кеча мени осмонга учуриб, харобазорга олиб боришган қорачопонлилар!..

- Эсинг, жойидами, қизим, - деди Дилбархон хавотирини бошига уриниб. - Чет эликлар шекилли, улар?..

Улар қизил машина ёнидан ўгиб боришаркан, қора кўзойнакли, қора чонон кийган, нигоҳлари безовта учта барзангчи кимсани аниқ кўришди-ю, Асаднинг дилига чинакамга гулгула тушди. Шу захоти Дилбархоннинг ҳам нафаси ичига тушиб кетди.

- Мафия шекилли!.. - деди у жон ҳолатда шивирлаб. - Тезроқ ҳайданг, Ачака! (У эрини кўшинча шундай деб атарди.)

- Топдинг, - деди дақиқа сайин хавотири опаётган Асад товушини насайтириб. - Болта бойваччанинг тўдаси. Лаънатилар, қандай изимизга тушишдийкин?..

- Қишлоқ марказига етиб олсак, миршаб туради...

- Э, мелисангдан ўргилдим, - деди Асад энсаси қотиб. - Қерак бўлса, миршабнинг ҳам орқасига бигиз тикиб, қўғирчоқдек ўйнатади булар!..

Асад машинанинг олд шиша қошнамаси юқорисидаги ойнакка тикиларкан, ажнабий машина жойидан жилиб, ўзларининг орқаларидан тушганини кўргач, дилида чексиз бир нафрат ҳиссини

туйди. Агар хотин, бола-чакаси бўлмаганида, у машинани тўхтатиб, отишма бошлашга ҳам тайёр эди, шу тонда. У жаҳл билан газни босди.

Назира алланималар деб шивирлаганча, калима ўқишга тушиб кетганди.

– Вой, сал секинроқ! Бугун оиламиз билан жарга учиб кетмайлик тагин... – деди Дилбархон кути ўчиб.

Худо хоҳласа, биз эмас, анавиларни учирамиз! – деди Асад титроқ овозда газабини зўрга пичга югиб.

– Улар бизни ўққа тутмоқчи! Тезроқ хайданг, дадажон! – кичкирди Назира бирдан отасининг елкасига осилиб.

– Ўзингни бос! – бақирди Асад кизини юпатиб. – Мен ёнингданман-ку!. Бизда ҳам милтик йўқ эмас...

Шундай деб у йўлдан кўз узмаган ҳолда ўршидик остидаги ов қуролни пайпаслаб, кўлига олди. Лекин муюлишга чиқиб қолгани учун уни ёнига кўйиб, чамбаракка ёнишди. Тагин газга зўр берди.

– Шўрмиш курени, нега йўлга чиқа қолдик-а, ўзи? Буларга худо бас келмаса, бандаси бас келолмайди. – деди Дилбархон йиғламенраб, ёнидаги қуролга кўрқув аралаш тикиларкан.

Бир неча фурсат ичидаёқ улар таъкиб қилиб келаётганлардан анча олинлаб кетишди. Ниҳоят, йўл чеккасида «Октош» деб ёзилган тахтакач пайдо бўлганида, қочоқларнинг дивига сал чирок ёқилгандай бўлди. Яна бир неча юз газ масофадан кейин уларни сарик «Москвич» машинаси ёнида турган икки норғул миршабларнинг бири йўл-йўл таёғини кўтариб тўхтатди.

Аксарият миршабларнинг одамларнинг шикоят ва оҳ-воҳларига эътибор қилишига Асад ўз ҳаётини тажрибасига кўра ишонмай кўйган эди. Улар одамларнинг гапларига (бу гаплар гарчанд қонунга мос тушган тақдирда ҳам) қулоқ солишга одатланишмаган. Чунки катталарнинг буйруғи билан жамиятда тартибот ўрнатилш – инсонга нисбатан адолатдан муҳимроқ, деб ҳисоблашади улар.

Машинани йўлнинг ўнг чеккасида тўхтатган Асад деразадан бошини чиқариб салом бергач, шошиб гапирди:

– Акалар, бизни жиноятчи йиғитлар қувлаяпти. Ёрдамингизга муҳтожмиз, – деди у ноумид бир оҳангда шу қадар паст кетганидан ичида ёғжиниб.

– Қанақа жиноятчи? – деди барзанги миршаб мағрур қиёфада оғзининг таноби қочиб «Жигули»га яқинлашаркан. – Жиноятчи-

лар Тошкентда бўлади. Тоғда нима қилади улар? Тезликни ошириб, қондани буздингиз. Жарима тўлашингизга гўғри келади.

– Қани, аввал ҳужжатларингизни бир кўрайлик-чи? Ис, хавфсизлик камарларингиз қани?.. – деди иккинчи миршаб ҳам уларни айна жиноят устида қўлга туширгандай жонланиб.

Асад улар билан ортқ ади-бади қилиб ўтиришни лозим топмади. Газни босиб, ёлдирақларни тийкилатганча, машинани кескин олдинга учуриб кетди. Ойнак орқали кизил «Тойота» ҳам уларнинг ёнидан гўхтамай ўтиб кетганини кўрди. Шу заҳоти миршаблар ҳам сарик машиналарига апил-тапил ўтириб, уларнинг орқасидан кува бошлаганларини пайқади.

Энди тоғ йўли бўйлаб уч нафар машина кетма-кет ғизилаб, тобора юкорилаб борар, гоҳо бир-бирларини қувиб етай-етай деб қолар, гоҳо эса бир-бирларини анча орқада қолдириб олислаб кетишарди.

Таъкибчилардан анча олдинлаб кетган Асад ҳамон ўз ўйлари билан банд эди. Биз, одамлар, нақадар бағтолланиб кетганмиз. Биз бор-йўғи инсон эканлигимизни, Худо эмаслигимизни била туриб, ўзимизни бамисоли Оламга Устун деб ҳисоблаймиз. Одамзод ҳеч қандай маънавий ҳуқуқи бўлмай туриб, ҳамма нарса унга хизмат қилишини истайди. Ваҳоланки, у табиғатнинг кичик бир заррачаси, у барча жонли ва жонсиз дунё билан ҳамнафас яшаш ҳам қарз, ҳам фарз. Мана, ҳозир ҳам қувиб келаётганлар улардан нима наташади ўзи? Тўда йигитлари ҳақиқат – фақат ўзлари тарафда деб ўйлашади. Чунки ҳукумат чиқарган қонунлар уларнинг инсоний ҳуқуқлари ва озошликларига монелик кўрсатади, деб ҳисоблашади улар. Миршаблар ҳам ўзларича ҳақ. Чунки улар ўз ҳуқуқлари поймол қилинди, деган ҳулосага келиб, бу ёғига қуч ишлаганига жазм этишди. Қуч – бу Ер юзида ҳом суг эмган банд пайдо бўлибдики, жами инсоний ва соҳга ҳақиқатларни зўрлик билан қарор топтиришнинг энг синалган усули. Ваҳоланки, айна дамда, кимнинг ҳуқуқи кимлар томонидан поймол қилинаётгани – жиндай аниқлик киритишни тақозо этадиган масала. Лекин одамзодни ўзига адолат бўлиб туюлган, аммо аслида қабих ниятларидан ҳеч ким ва ҳеч нарса тўхтага олмайди. Чунки у қўл урган аксарият ишлар шу даражада аҳмоқонаки, кўпинча ҳақиқатни ёлғондан, адолатни разолатдан ажратолмай қолсади, киши. Бизнинг тўпори ва нодонлигимиз шундан иборатки, жами кичиклар жами катталардан кўрқини керак деб ҳисоблаймиз. Озми-кўпми амал курсисини эгаллаган кимса – гарчанд ўзи чаласавод ва

пес-мохов бўлган тақдирда ҳам, ўзини етти оламга дарғаман деб тасаввур қилади ва ўз «куч-қудрати»га шак келтирганларнинг дарров танобини тортиб қўйишига киришади.

Бу «кувди-кувди»нинг охири бахайр бўлсин, илоийм, лекин оқибатда бирор фавкулудда ходиса юз берса борми, ана ундан кейинги гап-сўз, фиску фужурларнинг канот чиқариб, бутун шаҳар бўйлаб бамисоли парвоз қилишини бир кўз олдингизга келтиринг! Бу ерда Асад жамиятда мухбирлар деб аталмиш яна бир муҳим куч борлигини эътиборидан соқит қилаёзганди. Ингит бизнинг давримизга (эхтимол, ҳамма даврларда) қайсибир фавкулудда воқеа қатъият маънавиятга молик ва маънавиятсиз, яхши ёки ёмон, у нечоғлик фойдали ёки зарарли экани билан эмас балки у фақат содир бўлганини қўшиб-чатиб қайд этиш билан шуғулланувчи тоифага мансуб одамлар борлигини ҳаётга ҳам келтирмаганди. Шўрлик ёш оға ўз ҳаётини тажрибаси етарли эмаслиги сабаб яна бир парсаини унутганди. Эртагаёқ мана шу туман миришаблари бўлими бошлиғига ҳукумат алоқа гармоғи орқали ваҳимали қўнғирок бўлади. Елкаларига шикстадан қатта юлдуз ва кўкка ялпирок нишон ва яна алланималар тақиб, савлаб тўқиб ўтирган бошлиқ телефон дастагини олиб: «Ўшитаман!» («Ўаббай» эмас) дейиши билан нотаниш овозини эшитганди.

– Азиз дўстим! – дейди аллақим дўлга ғулула соладиган даражада ерли ва вазмин оҳангда. – Сиз билан шаҳарнинг бообру, ҳаммага отини қашқасидай маълум ва машхур шахеларидан бири гаплана-ялти. Нем-шарифимни билишингиз шарт эмас, деб ўйлайман. Хабарингиз бор, кеча тасарруфингиздаги туманда жиндек фавкулудда ходиса юз берди. Ана шу иш билан шахсан ўзингиз шуғулланиб, уни чет эл машинаси эгалари фойдасига ҳал қилиб беришингиз лозим. Умуман, бу ишни ими-жимиди «ёнди-ёнди» қилган маъқул, деб ҳисоблайман. Тегинели улушингизни эртага фалон соатда туманингизнинг фалон нуктасида йилишларимиз орқали олишингиз мумкин. «Накадар баҳаво жойлар-а, дўстим!» – деган гапга юборган ишончли одамнингиз: «Ўимасини айғасиз, оғайни, жаннатнинг ўзингиз!» – деб жавоб қайтариши керак. Илтимосимизни бажо келтирмасангиз, ўзингиздан кўринг: бир ҳафта ичида ишдан ҳайдаласиз, пировардида кечаси дангиллама ховлингизга ўт қўйиб кетишади!..

«Манаман» деган жасур одамнинг ҳам ўтакасини ёрадиган бунақа кўнғирокдан кейин бошлик қандай қарорга келиши мактаб боласига ҳам ўз-ўзидан аён, албатта.

Оқ «Жигули» текис асфальт йўл орқали яна бир довошни ошиб ўтгач, адир бошланиб, ўнг томонда атрофи темир панжара билан ўралган қабристон кўринди. Мозордан уч-тўрт чакирим нарида эса, томига туңука ёки сопол қонлама ёпилган қағга-кичик замонавий уйлар кўзга ташланар, чамаси, улар тоғ қишлоқларидан яна бирига етиб келишганди. Қишлоқ яқинидаги ям-яшил адирликда бир-икки болакай кўй бокиб юрарди.

Қизил «Тойота» билан миришаб машинаси ўзлари билан ўзлари андармон бўлиб қолишди, чамаси, анча орқада қолиб кетишганди.

Асад мозорга тикиларкан, ўзи учун ҳам қутилмаган қарорга келди.

ҚАБРИСТОНДАГИ СИРЛИ МУЛОҚОТ

Навбатдаги муюлишдан ўтиб, яна юқоридай бошлаган «Тойота» худди кўзи ёрий бошлаган аёлдай бамисоли тўлганар, пишқирар, аммо ортик қанча ҳаракат қилмасин, тезликни оширолмай, «фингани» фалакка ўрлар эди.

Тезрок хайдасанг-чи, кизгалоқ! – гўйиллади Болта ёнида ўтирган кенжа укасини жеркиб. – Бос газни!..

– Намунча тошбақадай имилмасанг?! Оёгингда жонинг борми ўзи?! – кесатди Теша орқадан дўриллаб.

– Клапанлар созланмаган. Насосга қум тикилган кўринади, тортмаётган бўлса, нима қилай, ахир? – жавоб берди Ўроқ йиғлагудай аҳволда ёржиниб.

– Онангни...лар, худди хира пашшадай ёнишиб қолишди-я, мишилади яна Болта пешанасини тириштирганча орқани кўрсатувчи ойнакка кўз ташлаб. – Шартга етиб ташлардим-у, иш чуваланиб кетади-да.

– Отмаслик керак. Ишқал бўлади, – деди Теша, кейин жонланиб кўшимча қилди: – Машинани бирпас тўхтатсанглар, иккаласининг ҳам ўлакасини чиқариб роса дўппослардим.

– Ундай қилсак, қанийди, лекин анавнинг... – укасига ишора қилди Болта, – мегажинини кўздан йўқотиб қўйишимиз мумкин-да. Шундоқ ҳам тошбақа юриш қилиб, орқада қолиб кетдик ўзи...

Бу пайтда уларга анча якинлашиб колган «Москвич»даги миршаблар асабларини эговлаб, узлуксиз «бип-бип»лата бошлашди.

- Жон ака, тўхтайлик! – деди Теша кўзларида ғазаб учқунлари чақнаб. Шунақанги қўлим кичиб кетяптики!..

- Шоншлма, ука, муштланишга улгурасан хаши...

Айни шу чоқ сал текиерок йўлга чикиб олган «Тойига» тезлигини ошириб, тизиллаб олдинга интилди-ю, «Москвич»ни яна анча орқада қолдириб кетди.

Олдинга кара!.. деди Болта бирдан сергак тортиб.

Оқ «Жигули» бу ердан икки чақиримча наридаги пакшини жиллар берилган қатта дарвоза тарафга қараб бурилган эди. Унча қатта бўлмаган турфа-туман панжаралар билан ўралган қабрлару қандайдир қатта-кичик макбараларга тўла соқин мазористонга гиқилишаркан, учала ака-уканинг кўнгилларига бирданиша гулгула тушди.

Мен мазорга кирмайман. – деди Ўрок қатъий оҳангда. – Сизларга ҳам маслаҳат бермайман!..

- Нега эди? – сўради Болта ажабланиб.

- Чунки мен нес-мохов бўлишни нестамайман!

Вой кизгалог-ей! – кулди Болта. – Мазорга кирган одам нес-мохов бўлади, деб ким айтди сенга ўзи?

- Қабристонларда ҳар хил авлиёларнинг қабри бўлади. У ерга ёмон ният билан кирган киши шунақа қасалга чалинади, дейишади.

- Оббо сен-ей! Бизда ёмон ният йўк-ку? Аксинча, сен учун савоб иш қилмоқчимиз, холос.

- Нияти пок одам бунинг учун уйига совчи бўлиб боради.

- Э, бас қил сафатани! – ўшқирди Теша орқадан. – Жонга тегди. Мазорга етмасдан тўхтаб, анави исқиртларнинг бир додини берсак! Хира напшалик қанақа бўлишини бир кўрсатиб кўяйлик!..

- Бонқа иложимиз йўк, деди Болта ҳам бир қарорга келиб. - Лекин, барибир, мазорга киришимизга тўғри келади, – шундай дейиши билан унинг ошқозонида яна қучли оғрик турди-ю, беихтиёр инграб, бикишини чапгаллади. Худди ўзига-ўзи гапираётгандай оҳангда: – Бўпти, мазорга кирмаганимиз бўлсин! – деган захоти оғрик ўз-ўзидан босилди. Нега бундай бўлгани хусусида бош қотириб ўтиришга фурсатлари йўк эди.

Қабристонга ярим чақиримча масофа қолганда:

- Шу ерда тўхтат! - деди Болта кўзларида ғазаб ўтлари жилваланиб. - Аввало, уларни қуролсизлантириш керак. Кейин

дўшнослаймиз. Мабодо отишма бошланиб қолса, ўлдирмайдиган қилиб мўлжалга олинганлар.

– Яхши! деди Теша хурсанд бир кайфиятда кафтларини бир-бирига ишқалаб. Эски шаҳардаги маҳаллий тўда орасида «Бозор» деб лақаб олган бу йигит уруш-жанжални пулга сотиб оладиганлар тоифасидан эди.

«Тойота»нинг орқасидан кетма-кет тўхтаган «Москвич»дан миршаблар отилиб тушишди-да, уларнинг бири тўпшончаси илдини ака-укаларга тўғрилаганича бақирди:

– Битта-битта қўлларингни кўтариб тушинглар!

Биринчи бўлиб Болта эшикни очди. Қўлини кўтарганча шошилмаёй миршаблар турган тарафга ўгирилиши билан ёнига етиб келган коридор лейтенант унинг чаккасига тўпшончасини тақаб:

– Ерга ёт! – деди лавдага билан. – Секин! Қимир этсанг, отаман!..

Болта яқин тезлигида эганиди-да, унинг қорнига зарб билан бир мушт туширган эди, миршаб йўл ёқасидаги темир-бетон устунга бориб урилди. Шу заҳоти кўлидаги тўпшончасини ҳам учиб тушди-ю, ўзи «шилж» этиб оёқдан кулади. Айни маҳалда машинадан ўқдай отилиб чиққан Теша билан Ўроқ иккинчи миршабни «қараг» усулида икки-уч гешкилади юмалок-ёстик қилишди.

Болта бамайлихотир қалдини ростлаб, чопонининг барини қоқиб ташлар экан:

– Энди бу кизилукларни машиналарига ўткизиб қўйиш керак. Токи кўрган одам улфатчилик қилишмаяпти, деб ўйласини, – деди амирона оҳангда.

Унинг ушбу буйруғини ҳам ака-укалар санокети дақиқалар ичида бажаришди.

Улар яна машинага ўтириб, энди шошилмаёй мазор тарафга жилишаркан, илк бор қабристонни кўрганларида кўнгилларида пайдо бўлган гулгула тобора кучайиб бораётгандай эди. Ҳозир ҳеч ким мазорга киришни ўйламас. ўзаро келишиб олмаган бўлсалар-да, учовлари ҳам «қурбон»ларини ташқарида култига қарор қилишган эди.

...Айни шу дамда пенгтокига зарҳал харфларда «Авлиё Хожа Арслон Мавлоний» деб ёзилган хийла қатта макбара олдида ҳогин ва бола-чақаси билан тиз чўккан Асад тиловат ўқишни тугатиб, яқини шиялар қилиб, юзига фотиҳа гортди-да, ўрнидан турди. Дилбархон билан кизилари ҳам «омин», деб кафтларини юзларига суриб, оёққа қалқинди.

Ажабо, худди шу он Асад билан хотишини ҳайрат ва ҳаяжонга солаш ғаройиб воқеа юз берди. Назира азбаройи хурсанд бўлиб кетганидан секин қарсақ чалиб:

– Вой Худойим, қаранглар! Авлиё бува кўриндилар! – деб шивирлади.

– Ҳа-я! – деди Наргиза ҳам суюниб. – Ана, қабртоши устида ўтирибдилар!

Кўп гапирини хушламайдиган Нафисанинг ҳам ўзида йўқ хурсандлиги кўриниб турарди.

– Худди Шайх Тохир бувамларга ўхшарканлар! – деди у жилмайиб.

Кизлар кетма-кет:

– Ассалому алайкум, буважон! – деб салом бериведи.

– Вой, алик олмаяптилар-ку? – деди Наргиза хайрон бўлиб.

– Нимагадир хафа кўрinatingилар, – деди Назира шивирлаб.

Кизларнинг қандайдир бўшликдаги кўзга кўринмас алаким билан «мулоқот»ларидан ағрайиб қолган эр-хотин харчанд сириқлаб тикилишмасин, рўнараларида қаккайиб турган қабр тошидан бўлак ҳеч нимани кўришмасди.

– Яна бошланди! Галлюцинация... – деди Асад Дилбархонга овозини пасайтириб.

– Қўйинг-э, моддшончилигинизни... – койиди Дилбархон. – Нимадир бор. Дахрий бўлиб кетганмиз-да, бизга кўринмайди.

Кутилмаганда Назира кичкириб юбораёзди.

– Вой, қаранглар, авлиё бува нимадир демокчилар чоғи?..

Бирдан киз ўнг қўлини хавода силкиб, ўндан чапга бамисоли аланималарни «ёзиш»га киришди. Айни пайтда, кўзлари юмилиб, овоз чиқариб ўқий бошлади:

«Ой меҳрибон нуридийдаларимиз! Бизни тиловат айлаб, шафоат қилганларингиз боис сизларни Изи азда ва жалла ёрлақасун. Сизларга сидқидилдан ташаккурим дурдай ёғулсин. Сизлар Парвардигори оламимиз сари кетгучисизлар. Ердаги ёмонликларга Оллоҳдан пашоҳ тилаш. Сиз бандан ожизларни ушбу зиёратгоҳга йўллаб, Парвардигорнинг ўзи оғоҳ айламиншким, равон йўлингизда ғанимлар бордир. Алар шайтони лани малайлари киёфасинда Иблисининг чиркин режаларин амалга оширмақни шият қилмушлар. Каминан ожиз шундан хавогурдамен. Макбара ёқалаб юрсанглар тошлок йўл бор. У йўл қабристоннинг кунчиқар томонидаги ўзга дарвозасига тугашур.

Апа шул дарвоза орқали туяроқ йўлга ўтмасдурсизлар ва бу йўл сизларни, ишюлюх, катта йўлга бошлагучидур. Сафарингиз бехатар бўлусини Оллоҳи каримдин илтижо қилурмен. Илло, Парвардигори оламнинг улуглиги – анинг лозими, буюклиги – анинг тўни, азиз ва сахийлиги – анинг гўзаллиги, гўзаллик ва улуглиги – анинг мартабасидур. Илоҳим, ғанимларингизга қирон келуси. Билъаке, ёвуз шайтоний қилмишлари ўзларининг бошлариға тўкмөк бўлиб тушгусидур. Эй Парвардигоро, жинлардан ва инелардан, бизларни йўлдан адаштирганларини кўрсатгилки, биз аларни қадамларимиз остига олайлик, токи алар энг наст хўрланганилардан бўлсинлар! Омин! Оллоҳу акбар! Оллоҳу акбар! Оллоҳу акбар!

Қаломни эҳтиром ила сиз – пури дийдаларимизга хамина сизхат ва саодаг тилаб қолувчи – Хожа Мавлоний бинин имом Шайх Жумобий».

Назира қандайдир илоҳий йўл билан қабул қилиб олган ушбу номани эшитган Асад билан Дилбархон оқариб-бўзариб, хайқалдек қоғишган, хайрат ва гаажжубдан лом-ним дейишга ҳам чоғлари қолмаганди. Ҳаммасидан кизини, эски ўзбек тилини умрида на ўрганган ва на эшитган Назира бамисоли шунақанги шариллатиб ўқиган эдики, унга ғойибдан аллақандай ахбор қелганиға ҳеч қандай шубҳа қолмаганди.

– Ё тавба! Нималар бўлаяпти ўзи? – шивирлай олди, пихоят, Дилбархон қўрқув аралаш эрининг пинжига тикиларкан.

– Худонинг каромати бу! – деди Асад зўрга тили ганга айланиб.

Бирдан у авлиёнинг қабртоғи олдиди кескин ҳаракат билан тиз чўқди-да, кафларини фотиҳаға ёзиб, титроқ овозда хитоб қилди:

– Эй Парвардигоро! Шу дақиқалардан эътиборан сен қалбимға ўз буюк муҳаббатингни солдинг! Ибтидосиз ва интихосиз экашиға энди заррача шубҳам қолмади! Бизни шунча йил даҳрий қилиб тарбиялаганларнинг кўзи кўр бўлсин! Эй меҳрибонларнинг меҳрибонроғи, илтижо қилиб сўрайманки, энди менда Сендан бошқа зикр ва қайғу бўлмасин! Меҳриғе авлиёнинг Хожа Мавлоний ҳазратларининг пок руҳи ҳақи қасамёд қиламанки, нуридийдаларим бўлмиш фарзандларимни кўз қорачиғимдай асаганим бўлсин! Шу ондан эътиборан Сен менға шундай буюк қудрат ато қилдингки, жигарбандларимнинг бахт-саодатига чанг солишға уринган баттол ғанимларни оёқларим остига олиб янчишға ҳам тайёрман! Эй Парвардигоро... –

шу ерга келганда Асаднинг миёсидан ўз-ўзидан куюлиб келаётган сўзлар нзмаси ноҳос узилди, зорланиб, мук тушиб йиғларкан, қандайдир осмоний бир лаззат ва изтироб отани борлик вужудини камраб олган, овози хиркираб, танаси худди бешикдай тебрана бошлаганди.

Кўркув ва саросимада оғзини очганча унга тикилиб турган Дилбархон эри тарафга отилди.

– Ачақажон! Ўзингизни босинг!.. – дерди у йиғламосираб йиғитнинг елкасидан кучокларкан. – Ўзингизни босинг деяпман!..

Сал ўзига келган Асад ҳамон титроқ овозда поласини давом эттирди:

– Парвардигоро! Жигарбацларимни ўз хифзингга олишингни сўрайман! Ахир, уларда нима гуноҳ бор?! – дея олди-ю, бешхитёр ўкириб юборди.

Отасининг бу аявчи аҳволига учала она-синигил ҳам чидаб туролмади. Уввос торганча улар ҳам уч томондан югуриб келиб, ота бағрига киришди.

ТАЪҚИБ ДАВОМ ЭТАДИ

«Авлиё ота» қабристонини дарвозасидан беш-олти газ наридаги йўл ёқасида турган кизил «Тойота» атрофида ивиреиб юрган ака-укаларнинг лакика сайин фиғонлари ошиб борарди. Айниқса, Болта бойвачча асабий ҳолда у ёқдан-бу ёққа одимларкан, ғазабкор нигоҳини бот-бот мазор тарафга қадар, у ёқдан ҳеч қандай садо чиқмаётганини кўриб, бешбаттар хуноби ортарди. Оқ «Жигули» қабристонининг анча ичкарисига кириб борган ва аллақайси сағананинг яқинида қарийб бир ярим соатдан бери қимир этмай турар, машина эгалари эса қабр ва макбаралар ортида умуман кўринмай кетишганди.

Тоғ йўли эмасми, унда онда-сонда ҳар хил юк машиналари кўрилиб қолар, улар ҳам мазорга яқинлашганда юзларига фотиҳа тортиб, ака-укаларга эътибор ҳам бермай ўтиб кетишарди. Улардан бир чақиримча нарида миршаблар машинаси қакқайиб турар, ундаги икки жамоат тартиби посбони ҳамон беҳуш ўтиришарди.

– Нима бало, тухум босишангими булар?! – тўнғиллади Теша оғзини катта очиб эсаркан.

Бу кизгалоқларнинг орқасида бир кунни ўлдирдик ҳисоб, – мингирлади Болга тобора асаби кўзиб.

Эсиз, қанча соккадан қолиб кетдик, – деди Теша.

– Қаранглар! Машина жойдан жилди!.. – деди Ўроқ бирдан жонланиб кабристон дарвозаси томон юраркан.

– Ие, ичкарига хайдаяпти-ю, сўтак? – деди Теша хайрон бўлиб.

Кабристоннинг нарёғида ҳам дарвоза борга ўхшайди. Машинага ўтиришлар! Айланиб ўтамиз, – буюрди Болга сал ҳовуридан тушиб, тез эшикни очаркан.

Ўроқ ҳам ўрнша ўтирди-да, қалитни буради. Лекин, ажабо, машина ишламас, стартёр ғириллаб кучанар, шакирларди-ю, мотор ўт олмаётганди..

– Бензин борми ўзи? – сўради Болга ижирганиб ёнгили меъёрини кўрсатувчи асбобга кўз ташларкан.

– Ярим бак! – деди Ўроқ шовна-шиша акасининг яна бир дакклен олдини олиб.

– Итариб кўрсак-чи?.. – таклиф қирғиди Теша.

Қайга машинадан тушиб, уни итара бошланган эди, кабристон дарвозаси рўнарасида унинг олд гилдираки ариқка тушиб кетди. Чамбаракда ўтирган Ўроқ, барибир, сўкиви эмиди.

– Кўзми ё пўстақнинг тешиними?! – дея ўшиқриб берди қатга ака хуноби чиқиб.

Учаласи ҳам барзани ишчилар эмасми, машинанинг бир қанотини кўтариб, амаллаб гилдиракни ариқдан чиқаришди.

Ака-укалар яна машинани итаринга тушиб кетдилар.

Лаҳза ўтмай, ариқка тушиб кетган гилдиракнинг ёришани маълум бўлди.

– Эй, нима Худо урди ўзи бу машинани?! – сўниглади Болга бешбагтар жигибийрон бўлиб, кейин укасига ғазаб ила тикилди: – Кеча-қундуз бўридай изғийвериб, абжағини чиқарган оқансан-да, ўзиям! Машина деганга мой-пой қуйиб, сал бундоқ қараш керак-да, ахир!..

– Қўзинг ҳам роса нас босганга ўхшайди, Ўроқ, – деди Теша юкхонави очиб асбоб-усқуналарни тушираркан. – Эрталабдан бери ишимиз юришмайди-я...

– Меники ҳали фаринга-ку, лекин ҳозирги кизлар чаток, – деди Ўроқ гап мавзунни бошқа ёкка буришга уривиб, дами чиққан гилдиракни «Г» ҳарфи шаклидаги қалит билан ечишга киришаркан.

Ўйинчи сифдан бузилиб кетишяпти.

Уларни сизларга ўхшаган хўрозлар бузди-да, кизталок, яна ўшқирди Болга укаларининг гимирсилашидан баттар хуцоби ошиб. – Хотинлардай ивирсимасдан, чаккон-чаккон кимирласаларинг-чи! Аनावилар ҳам аллакачош жуфтакши уриб бўлишди.

– Қаёкка кетишди улар? – сўради Ўрок хавоғирга тушиб. – Уйгами?

Шўрлик кешка ука яна балога қолди.

– Қаёкка бўларди? Албатта, энасвникига-да! Улар мазорга, буваларини зиёрат қилгани келганларига ҳафтафаҳм ақлинг етмадимми? Энди, селларнинг бу кимирлашларинг бўлса, эрталабгачаям қувиб етолмаймиз.

Ўрок билан Теша гилдиракни обдан маҳкамлаб, дами чиққан баллон, кашт ва бошқа асбоб-уесуналарни юкхонага жойлашди. Яна «итар-итар» бошлапарқан, Болга негадир ҳафсавасиз оҳангда:

Қоңлоубекка бир кириб ўтишимизга тўғри келади энди, – деди бўрнинг жийриб. – Баллошни таъмир қилмасак бўлмайди. Аनावиларни, барибир, қувиб етолмаймиз энди...

– Айтмоқчи, Қоңлоуб акам шу ерлик-ку! – хитоб қилди Теша жонланиб. – Ўзи бошида уни ишга солсак бўларкан. Мазорга ҳам тўғри кириб боравсарди. Миршаблар билан ҳам пачакилашиб ўтирмасдик.

– Суйганимни қўлдан бой бердик ҳисобми? – сўради Ўрок ковоқ-тумшугини осилтириб.

Намунча бурнингни осилтирмасанг, кизталок?! – яна ўшқирди Болга. – Бугун бўлса – бугун, бўлмаса, эртага висолига етасан ўша қанжикнинг...

...Улар амаллаб жойидан жилиб, мазорни айлашиб орқага қайтишганида, миршабларнинг бири энди хушига келганди. Галаги бир аллозда кўзларини пирпиратиб ёнидаги шеригига тикиларкан, у нича гарангсиб турди-да, бирдан хушёр торғди. Ўн биқини зиркираб оғир, мияси карахт эди. Шундагиша уч барзани йиғит билан мушглашгани ёдига тушди-да, шу заҳоти шеригининг юзига шапатилаб:

– Ўртоқ лейтенант! Ўртоқ лейтенант! Тура қолинг! Тўда қочибди... — дея уни ўзига келтиришга киришди. Шуниси кизик эдики, улар бир қишлоқда ўсиб, бир мактабни битирган, болаликдан дўст бўлсалар ҳам бир-бирларига «ўртоқ», деб мурожаат қилишарди.

Аблаҳлар, тўппончаларимизни олиб кетишибди-ку, – деди ўзига келган шериги иккилаб кўзларини укаларкан.

– Хужжатларимизни ҳам... – маъюсланиб кўшимча қилди хамроҳи.

– Энди қаёққа кетишди экан?

– Худо билади, ўртоқ лейтенант.

– Уларни «тўда»дан деб, хали оқ «Жигули»даги йиғит айтувди-я...

– Нима бўпти? Ўзимизнинг маҳаллий тўда... таниши керак уларни. Қошлонбекни биласан-ку?!

Билганда қандок! Ҳамшишамиз-ку!

– Кетдик бўлмаса ўшанинг олдига. Машина рақами ёднингдами?

– Қизил «Тойота»да, янгишмасам – П - 00 ТНС.

– ТНС миршаблариники-ку?

– Ҳа, энди соддалигинг қолмади-да, ўртоқ сержант!..

Улар кишлоқ чеккасидаги улкан кишлоқ боғига тутаниш оқ тушука томан, икки қаватли дарахтларга ҳовли ёнига етиб келишганда, катта темир дарвоза олдида ҳавлига ўзлари қувлаган... қизил «Тойота»ни кўриб, аввал оёқналарини чиқиб кетди. Ниҳа ўзларини бошиб олгач, вазиятни юмшатиш маъносида, барибир, ичкарига киришга жазм қилишди.

– Оқ «Жигули» ҳайдовчиси бизни бежиз оғоҳлантирмаган кўринади, – деди сержант секингина.

– Сен нима деб ўйловдинг! Сал ҳовлиқмайлик қилибмиз чоғи. Улар бевосита Қошлонбекнинг сардорлари бўлиши ҳам мумкин, – жавоб берди лейтенант дилига тулғула оралаб.

Улар дарвозадан кириб боришлари билан ичкаридан худди машҳур хонанда Висоцкийнинг овозини эслагувчи йўғон ва бўғик товуш эшитилди:

– Э-э, келсинлар, келсинлар! Тартиботимиз ҳомийларига шон-шарафлар бўлсин!

Шундагина миршаблар улкан ҳовли этагидаги ям-яшил дарахтлар қуршовидаги ёғоч чорпоёда кўришга устидаги кўк болишга ёнбошлаганча оёқларини узатиб ўтирган девкомат йиғитни пайкашди. Унинг энида қора чарм куртқа, чап кўлининг ўрта бармоғида олмос кўзга тилла узук. Дастурхонда ярмидан кўпи ичирилган ўрис ароғи, ярми тишланган тузланган бодринг ва бир дона пиёла турарди, холос.

Қошлоннинг ашаддий каллиакессарларидан, Шамсиддин, – деди лейтенант ҳамроҳига аста шивирлаб.

Шамсиддин бир чайкалиб ўрнидан турди-да, оқсоқлашиб, лапанлаганича меҳмонларнинг истикболига қараб юрди.

– Ассалому алайкум! – ўнг қўлини кўксига қўйишди миршаблар.

– Ваалейкум ассалом! — деди Шамсиддин улар билан бир-бир қўл олишиб сўрашаркан. Қани-кани! Чорпояга марҳамат. Якка ўзим зерикиб ўтирувдим. Бир улфатчилик киладиган бўлдик. Собит! – кичкирди у ичкарига қараб. Шу заҳоти айвон тарафдан ўн саккиз ёшлар атрофидаги жиҳси шим, жиҳси куртка кийган дароз йигитча етиб келиб, миршаблар билан салом-алик қилди.

– Собит, ука, чорпояга дарров дастурхон туза! – буюрди Шамсиддин яна лапанслаб жойига ўтираркан. Меҳмонлар ҳам унинг ёнидан жой олиб, юзларига фотиҳа тортишди.

– Қалай? Саломатлик? Бола-чақа дегандай...

– Шукур, – деди лейтенант ўлганининг кушдан жилмайиб. – Ўзларидан сўрасак? Қошлонбек яхшимилар?

– Ҳа энди, тузук, сояларида юрибмиз-да, биз ҳам. Кеча шаҳардайдим. Биттага тушиб қайтдим. Шунинг аламига ичиб ўтирибман.

Битта бу юз мингми? – секин сўради лейтенант.

Э-э, ака, қалла борми ўзи? Бир миллион!

Бу гаждан иккала миршабнинг ҳам нафаси ичига тушиб кетди.

– Шаҳарда зўр устаси фаранглар чиққан. Ёшлардан. Кўзингни шамғалат қилиб туриб, бирнасла тинкангни қуритади. Э-э, акалар, бизники шунақа: гардкам! Гоҳ ундок, гоҳ бундок...

Собит ўртадаги дастурхонни тўғрилиб, нон-нон қўйиб кетди.

– Ичкарида меҳмонлар борми? – сўради лейтенант ўсмоқчилаб.

– Ҳа-да! – деди Шамсиддин қатта бир сирни очаётгандай овозини пасайтириб. Жуда назик меҳмонлар! Шаҳардан бир иш билан келишган экан. Чамаси, нимадир юз берган. ЧП! Қайфлари тиррик. Машиналарининг битта ёлдираги дами чикиб кетган экан, ямаггириб бердим.

Шу пайт ичкаридан гўнғир-гўнғир овоз эшитилиб, эшик очилди. Ундан аввал паст бўйли, миқтидан келган, бўйи юмалок қалласига бамисоли тўғридан-тўғри уланиб кетгандай кўринадиган Қошлонбек чиқди. Кетма-кет... миршаблар не кўз билан кўрсинларки, ҳалигина ўзларини обдан дўшослаган уч барзанги кўринди.

– Ийе-ийе! – хитоб қилди Қошлонбек чорпоядагиларга заҳарханда нигоҳ ташлаб. Меҳмонлар таъриф буюришибди-да! Айни сизларни кидириб кетаётувдик ўзи! Кўкқисдан у аччиқ калампир чайнаб кўйгандай вазоҳатга кириб, ўдагайлай кетди: – Сизлар нима иш қилиб юрибсизлар ўзи-а?! Нахотки мана шу кизил япон машинасини танимаган бўлсангиз? Энангни эмгурлар, икки миллионлик бугун бир шаҳар танийди-ку, уни?! Тинчгина хизмат қилиб юриш жонларингизга тегди, шекилли? Тумандаги бошлиқларингиз битта кўнғироқ билан суробларингни тўғрилаб кўйишим мумкин. Ё ҳозир қозига айтиб, безорилиқларингиз учун камаггириб кўяйми? Ким айтади сизларни ҳукумат хизматидаги одамлар деб?.. Ҳе сиздака... – бу ёғига Қошлонбек шунақанги куракда турмайдиган сўзлар билан бўралаб сўка кетдики, лейтенант билан сержант ер ёрилса-ю, ерга киргудай ахволда эди.

– Бу кизталокларни тез-тез шаҳарга, ўзимиздаги тушги малака оширишларга юбориб туриш керак, – деди Болта истеҳзо билан. – Шунда сиз одамларнинг фарқига борадиган бўлишад.

Қошлонбек ҳезланиб, миришабларни яна бир бўралаб сўқди-да, кескин бурилиб, меҳмонларни ташқарига бошлади.

ДУНЁНИ ТИТРАГАН УНСУР

Асад машинани текис адир ёқалаб кетган йўлдан энди шошилмай ҳайдаркан, айқаш-уйқаш бўлиб кетган фикрлари миёсида чарх уриб айланарди. Бугун унинг шахсий ҳаётида чинакам инқилоб юз берган, қарийб қирк йил мобайлида шаклланган дунёқарашлари чилпарчин бўлган эди. У ва ундан ўн беш-йигирма ёш катта-кичик бутун бир авлодди боғча ёшидан моддийончи, даҳрий қилиб тарбияланган, оқибатда бундан жамият шу қалар кўн зарар кўргандики, уларни санаб адоғига етиб бўлмасди. Моддийончилик шундай соҳаки, у фақат кўл билан ушлаб сезса ва кўрса бўладиган нарсаларни, яъни биз билган мулкни оламнигина тап олади. Биз билмаган, биз ҳали англаб етмаган дунё-чи? Ваҳоланки, идеалистлар гаькидлаганидек руҳий ибтидо, руҳ – абадий ва демак, ўз-ўзидан равшанки, улар бирламчи! Моддийат эса ўткинчи, ўзгарувчан ва уларнинг абадий унсурларга дахли йўқ.

Аслида бу икки оқим -- моддиончилик ва идеализмни бир-бирларига қарши кўймасдан, ўзаро бир-бирларини тўлдирувчи, моҳиятан уйғун таълимотлар деб қаралса, тадқиқ этилса ва ривож-лаштирилса, нур устига аъло нур бўлиши мумкин эди-ку, ахир! Йўқ, коммунистик мафкура ҳомийлари бушга йўл кўя олмадилар. Асло! Бунинг сабаблари жуда оддийлигини Асад яқинда тушуниб етган эди. Ган шундаки, бу фоний дунёда одамзод пайдо бўлганидан буён ҲОКИМИЯТ деб аталмиш консираган, ёвуз ва зўравон бир унсур ҳам дунёга келган ва у минг йиллар мобайнида башариятни зир титра-рагиб келар эди.

Ибтидоний жамоалар даврида – қабила бошлиқлари, жолугар-лар, тош асри ва кейинги даврларда – Иблис ҳукмидаги кулдорлар, феодаллар ва ниҳоят, подшоҳлар, ўрта асрлар ва инквизиция даври-да – мутаассиб рухонийлар, дин уламолари ҳокимият таллашиб, ўз халқларининг бошига мисли кўрилмаган кулфатлар ёғдиришган, даккионусдан қолган бу шафқат билмас кураш ҳукамо, фирка, гуруҳ ва бошқа ижтимоий тузилмалар ҳамда подшоҳлик тахтига даъвогар-лар ўртасида ҳозирги қушгача давом этаётган эди. Ҳокимият учун миқёс тушушчаси унчалик қатта аҳамиятга молик эмас: бир одам сенга тобе бўлса – Ҳокимият деб аталади, бутун дунё оёқларинг остида бўлса ҳам сен Ҳукмдор деб ном чиқарардинг. Айни вақтда, Ҳокимият еб тўймас очкўз тўнғизга ўхшарди. Унга қанча кўн овқат ташласанг, кўрдим демас ва яна кўпроқ талаб қилаверарди. Ахир, қўл остингдаги гўзал қотиба қиз зир титраб турса, ўнлаб, юзлаб, минглаб, иложи бўлса, миллион ва миллиардлаб одамлар сенга етти букилиб таъзим қилса, шохона саройларда, Боғи Эрамдай жаннат-мақон қароргоҳларда яшаганинг етмагандай, «гаҳ» десанг, истаган моҳитобон маъбуданг қўлишга кўнса, оғзингдан чиқиши билан истаган тилагинг очил дастурхондай муҳайё қилинса, бундан ортиқ бахт-иқбол, бундан зўрроқ завқ-шавқ борми бу кўхна дунёда?!

Бизнинг асримизда дунёга келган Ҳокимият вакиллари комму-нистик мафкурани ўзларига туғ қилиб кўтардилар. Улар гўё муста-бид Ҳокимиятни ағдариб, «коммунизм» деб аталмиш гўё «озод» бир жамият барпо этмоқчи бўлдилар. Аммо қисқа давр ичидаёқ уларнинг асл башаралари очилиб, мустабидликда «манман» деган қирол ва шаҳаншоҳлар ҳам уларнинг олдида ип эшолмай қолишди. Бироқ улар ўз сиёсатларини шундай маҳорат ва устомонлик билан

юретишдики, ҳаёт уммонидаги миллион-миллион одамлар уларнинг «коммунизм» деб тамғаланган ўткир қармоқларига илинишди ва бу йўлда худди гўдаклардай ўйлаб-нетиб ўтирмай, ўзларини ўтга-чўкка уришди, ҳатто лозим бўлса, жонларини ҳам қурбон қилишди.

Асад азбаройи ҳаёлга фарқ бўлганидан аллақачон шаҳарга кириб келинганини ҳам пайкамай қолди. Хотинининг жаврагани унинг хушини жойига келтирди.

– Ҳой, қаёққа? Ўнга юришимиз керак-ку!.. Ҳаёлингиз қаёқда ўзи?

Асад машинани марказий хиёбондан олиб чиқадиган кўк чироқдан ўнга бураркан, «хўп, хўп», деди-ю, яна ўйга чўмди. Оғир ўйлар исканжасидан шу тоғда дарров қутулиши амримаҳол эди.

Йигитнинг ўзи ҳам кўп йиллар ана шу коммунистик фирка аъзоси бўлган ва миллионлар катори ана шу ёвуз қармоққа илинганлардан эди. Бугина эмас, ён файласуф олий илмгоҳда моддиончилик диалектика таълимотидан сабоқ ҳам берган, юзлаб талабаларнинг дунёкараши бир ёқлама шаклланишида озми-кўпми ўз ҳиссасини кўшганлардан эди. Йигит, айниқса, бир нарсада ўзини сира кечиролмасди: нега у шу пайтгача инсоният жамияти тадрижидаги ўзга мафқураларни, айтайлик, идеализм ёки диний таълимотларни терап ўрганмади? Коммунистлар бир овоздан (улар ҳамма масалаларни бир овоздан ҳал қилишарди): «Дин – афюн», деб ўзюп қилишган ва ҳар қандай диний қарашларга, жумладан, ислом маданияти таълимотига қақшатқич зарба беришга интилишарди. Улар яшаётган ҳудудда аёвсиз таъқиблар ва тазйиқларга қарамай, ислом таълимоти ва ислом маданиятининг таъсир доираси бекиёс бўлиб, улар халқнинг миллий анъанаю байрамлари, урф-одатию удумларига сингиб кетганди. Буни яхши тушунган коммунистлар даставвал ана шу анъана, урф-одат ва удумларни, гарчанд уларнинг айримлари исломга алоқадор бўлмаса ҳам, йўқотишга киришдилар. Ахвол шу даражага бориб етдики, қагта-кичик амалдор зоти борки, қариндош-уруғларини кўмгани жанозага ҳам боролмай қолди. Чунки бу эзгу удум ҳам (коммунистлар нуктаи назарида) бидъат, исломга ҳос жаҳолат эди.

Аслида эса, ислом – Оврупо, Лотин Амриқоси, Австралия ва бошқа китъалар тафаккурини қунба-қун ўзига жалб этаётган ва мистик фикр, нозик фалсафа ва нафис шеърят тараккий этишига омил

яраган буюк маданият негизига қурилган руҳий-маърифий таълимот эди. Коммунистларнинг исломдаги ҳар қандай маърифатли одам оғни учун тушунарли бўлган ва нафақат маънавий билимлар, балки мавҳум фикрлаш тарзи ва хайрли ният рағбати кўзгусидаги юксак маданиятни кўрмасликлари мумкин эмас эди. Айни шу нарсаларга тинчлик бермас, ҳагто, айтгани мумкинки, жазавага соларди.

Чунки коммунистлар куч, зўравонлик ва қурол воситасида саклаб келаётган, чекланмаган имтиёزلарга эга Ҳокимиятга қимдир даъвогарлик қилиши мумкин бўлса, бу, аввало, ислом ва унинг фозил уламо ва ҳукамолари эди. Миллион-миллион одамларнинг оғини «заҳарлаб», коммунистик диктатурага қанчагина зарба бера олинганга қодир энг хавфли куч ҳам ана шулар эди. Илло, коммунизм ҳомийларига тарихий йилномалардан яхши маълумки, ўтмишда ислом Муҳаммад пайғамбар ағалининг бир оғдин «чўнон» шахсида буюк цивилизация ўчоғи бўлгани бутун араб дунёсини бир бор забт этган ва башариятни «жаҳолат ботқоғига ботирувчи» бу тарихнинг яна такрорланмаслигига ҳеч қандай қафолат йўқ эди.

Ваҳоланки, коммунистлар ҳаммавақт бир нарсани ўйиборларидан соқит қилиб келинган. Ислот таълимотида ҳақиқий мусулмон ҳар қандай Ҳокимиятдан танқаридани нахе. У – фақат Парвардигорнинг қули (абл. Аллоҳ) ўз хаётини Худо «иши»га бағишлаган инсондир. Унинг учун ҳозирги вақт ва келажак вақти, кечаси ва куңдузи вақт бир хил қимматга эга. Мусулмон одамнинг жами гашимлари ҳар қанча юзсеизлик билан унинг маконига бостириб кириши, ўйикоди тимсолларини яқсон қилиши, мусулмон аёлларининг юзларидаги хаё пардаларини юқиб ташлашлари мумкин – булар бари унинг азалий дунёқароши ва нуқтан назарига ҳеч қандай путур етказолмайди. У бошиқа ўлчовдаги вақтда яшайди ва унинг вақтига, оёғоти бўлган анъанавий тарих йўналишига киришининг икки йўли бор: бу – ё руҳан исломни қабул қилиш, ё унинг қадриятлари ва маданиятини чин дилдан тан олишдир. Ўзгача бўлиши мумкин эмас.

Асад машинаси, ниҳоят Ҳазрати Имомдаги кўк дарвозалари қаршисида тўхтаганида:

Худога шукур-эй, етиб келдик! – деди Дилбархон енгил тортиб, аммо бу гашидан унинг суянганини ҳам, хафалигини ҳам англаш қийин эди. – Қуриб кеткурлар, уйимизга бостириб киришмасмикин?!

– Намунча кўрқасан?! – деди дилбир хаёллари тарқаб, пича тетикланган Асад. – Мен хали ўлганим йўқ-ку!..

Вой, бунча нафасингиз совук?... койинган бўлди Дилбархон. –
Хавотир қилди-да, одам...

Хавотир қилма, – деди Асад ов милтигини кўлига олиб. Лекин машинадан тушмай, бошини ним ўтириб, йиғиштиринаятган кизларини огоҳлантирди: – Назирахон! Наргизахон! Нафисахон! Ўнг кулоқ-чан кулоқларинг билан эшитиб кўйишлар: бундан буён уйдан менсиз ҳеч каскка бир кадам ҳам жилмайсишлар! Эргадан бошлаб мактабга ҳам ўзим олиб бориб, ўзим олиб келаман! Уйда ҳам, мактабда ҳам бирор бегона одам билан гаплашганларингни эшитсам, ўзларингдан кўришлар! Тўда йиғитлари орқаларингдан тушибди! Уларнинг мақсадлари ҳозирча менга қоронғи. Лекин... бунинг бирор чораси топилиб қолар... Сизларга бирдан-бир ваъдам шу! Додам билан ойимларга эса, бизни қувишгани ҳақида дамим деманилар. Кексаларни беҳуда ташвишга солишнинг ҳожати йўқ. Тушунарлими, кизларим?

Она-сингиллар хомушгина бошларини силкитишди.

Улар кетма-кет ошхонага кириб келинганда Мунаввархон ая эди ош дамлаётган экан. Кўп ўтмай мачнгдан кечки намозини ўқиб қайтган Баҳром Шайх ота кириб келди.

Қалай, болаларим? Сафар яхши ўтдимиз? – сўради у юқорига ўтиб ўтираркан, соқолини тутамлаб.

– Яхши, дотла. Бироз чарчадик.

Гушюда бону кўнғирок қилди, – деди қозоннинг қопқоғини ёниб, уларнинг ёнига келиб ўтирган Мунаввархон ая. – Овозидан фахмладимки, бироз безовта. Назирахон домлага ўқитиб, табиби гайбликни бўйишга олиши керакмиш. Бўлмаса, кўчирик бошланармиш... Келишинг билан сизм кокишингни илтимос қилди.

Фаромуш ўтирган Асаднинг кўзлари қатта-қатта очилиб кетди.

– Кўчиригин нимаси?

– Шунақа қадимий удум бор дейишади, – жавоб берди Мунаввархон ая.

– Шу киз ахйири афеунгар-фолбин бўлиб қолмаса, деб кўр-қувдим-а, – деди Баҳром Шайх ота бошини сараклатиб.

– Бунинг нимасен ёмон? – сўради Асад журъатсизгина.

Фолбинлик, сехр-афеун – ислом дишида қораланади. Фолбинларга ишонмаслик ҳақида Расулulloҳ қуйидаги ҳадисни айтганлар: «Ман ато қохинан фасадқаху бимо йақулул фақат қафара», яъни: «Кимки фолбинга бориб, унинг айтган гаширига ишонса, у кофир

бўлибди». Уларнинг фоллари ўзларига хабар етказиб турадиган жинларнинг тахминий гапларидан бонка нарса эмас.

– Баъзи фолбинларнинг башоратлари кўпинча тўғри чиқиб қолади-ку?

– Улар фолбин эмас, Худонинг карами ва марҳаматига эришган валийлардир.

– Демак, Гулшода бону авлиё экан-да? – сўради Асад кизиксиниб.

– Йўқ, у аёял хақида мен бир нима деёлмайман. Авлод-аждодаларини билмайман.

– Опанинг кўчирик хақидаги гапларига нима дейсиз?

– Кўчирик -- бу синов. Парвардигор ўз меҳр кўйган бандасини хар кўйларга солиб, ақл бовар қилмас, оғир вазиятларда синовдан ўтказадн. У баъзан дахшатли оқибатларга олиб келиши ҳам мумкин.

– Масалан?

– Э, ўғлим, бу хусусда гап кўн. Агар хоҳласанг, ондан кейин сенга хақида оғиздан-оғизга кўчиб бизгача етиб келган Забиҳи Исмоил қиссасини гапириб бераман.

– Қашийди!.. – деди Асад нича дили ёришиб.

У отаси билан файласуф олим сифатида ислом дини ва унинг тарихи хақида жуда кам суҳбатлашган, чунки даҳрийлиги туфайли ҳаммавақт уларга бепиесандлик ва кибру ҳаво билан қараб келган эди. Ҳозир бундан илк марта дил-дилидан афсусланиб, зил кетди.

ЗАБИҲИ ИСМОИЛ ҚИССАСИ

Ровийлар ривоят қилурларким, қадим ўтмишида янаб ўтган Иброҳим пайғамбар алайҳиссалом туш кўрибдилар. Тушида ваҳийдан овоз келиб: «Ўй, Иброҳим, тур ва қурбонлик қилғил» – дебди. Иброҳим тонг саҳар тура солиб, юзта кўйни келтириб, қурбонлик берибдилар.

Иккинчи кеча яна туш кўрибдилар. Яна ваҳийдан овоз келибди: «Йа Иброҳим Кум ва қарраб ал-қурбана». Иброҳим Халилуллоҳ тонг бирла уйғониб, уч юз туя қурбонликка сўйдирибдилар.

Учинчи кеча ҳам айнан шу тушни кўриб, ваҳийдан яна ўша овозни эшитибдилар. Ҳайратда қолган Пайғамбар алайҳиссалом кўркув ва саросима тўла лиғоҳларини осмону фалакка қадаб: «Менинг қурбонлигим на турур ва мен нимани қурбон қилайин?» – деб сўрабдилар. Бу сафар ваҳийдан: «Биздан кейин қимми севсанг, ани

қурбон қилгил! Избах валадака!» деган жавоб келибди. (Ўғлиниги қурбон қил.) Иброҳим пайғамбар чексиз ғам-аңдуҳ билан ўғли Исмоилни қурбонлик қилиши кераклигини англаб етибдилар.

Эргаси кун жуфти ҳалоли Ҳожарга мурожаат қилиб: «Бир азиз дўстим бор, ўғлиниги бошлаб келсанг, бир кўрайин, деб тилак билдирди. Энди Исмоилнинг бошини, сочини ювгил, анга элтайин», дебдилар. Ҳожар Исмоилни ювинтириб, сочларини тарабди. Сара эгни-бош кийдиргач эса, ўғли гоят кўркам болага айланибди. Онаси Исмоилнинг юзига меҳр билан тикиларкан, ойдек юзин, кундек кўркин, қаламдек кўзларин, ақиқдек лабларин, инжудек тишларин, пистадек оғзин, кизил олмадек яноғин, силлик юзин кўриб бўйнидан кучиб ўшибди ва қуйидаги байтни айтибди:

Эй кўнелим овунчаси, ўграб йироққа бормагил,

Ярлиққа ёлеуз онагни бағрини ўртамагил.

Уйбу кетмағидин ўлмақини тилар эрсанг сан-а,

Ман ўнғунда ўлайин, сан ичимни ёнормагил.

Иброҳим аркон билан пичок олиб, енг ичига сукибдилар-да, тоққа отлана бошлабдилар. Бундан ҳайрон бўлган Ҳожар: «Кўй келтиргани бормоқдамисанки, ип яна пичоқни не қилурсен?» – деб сўрабди. «Кўй келтирсам, келтирурмен», деб жавоб берибдилар Иброҳим. Иброҳим йўлга чиқаркан, ўғлига: «Орқамдан келавер», – дебдилар. Исмоил отасининг изидан кетаверибди. Уларни пинҳон кузатиб турган Иблиснинг сабри чидамай, одам киёфасига кириб, Исмоилнинг қошига келибди-да: «Отанг сени қасб бошлаб борур, билурмисан?» – деб сўрабди. Бола: «Дўстиникига олиб борур», – деб жавоб қайтарибди. «Янгишдинг,– деди Иблис. – Отанг сени Қурбонлик қилиш учун олиб кета турур». Исмоил ишонмабди: «Қайси ота ўз фарзандини қурбонлик қилиши мумкин?» «У Тангри фармони билан бу ишни қилмоқчи», – дебди Иблиснинг чехраси ёришиб. «Тангри фармони шундай эрса, менинг минг жоним бўлса, барини фидо қилдим», – дея розилик берибди. Иблис: «Бу ўғлонни эга билмадим, аёллар заифроқ бўлади, Ҳожарга бораин», – дея пайғамбарнинг ноки ҳалоли қошига жўнабди. Унинг олдига келиб фарзандига берган саволларини такрорлабди. Бундан жаҳли чиққан Ҳожар: «Эй аҳмоқ, Тангри фармони эрса, минг жон фидо бўлсун», дея қувиб солибди. Ноумид бўлган Иблис яна Исмоилнинг қошига келиб, уни васвасага сола бошлабди. Бола шунда отасига мурожа-

аг килишга мажбур бўлибди: «Бир пир келиб мани фусус турур». Иброҳим жаҳди чикиб: «Ул шайтон турур, тош отгил, кетесун», – дебдилар. Исмоил етти тош олиб унга отибди. Ўшандан бери шайтонларга тош отмок ҳожийларга суннат бўлиб қолибди. Иброҳим ҳам етти тош олиб отибдилар. Сўнгра пичоғини тошга уриб, йиғлай бошлабдилар. Исмоил: «Нечук йиғлаурсан?» – деб сўраган экан, отаси: «Эй ўғилчам, мен тушимда кўрсам, сени сўйиб турибмен, кара, сенинг раъйинг қандай?» – дебдилар.

– Эй ота, – дебди Исмоил, – Оллоҳ дўстлигини даъво қилурсен. Бундай даъвога эга одам ухлай олурми? Ухламасанг бу тушни кўрмагай эрдиг. – Кейин у кўшимча қилибди: «Аё эшитмадингми, Оллоҳ таолонинг баъзи пайғамбарларига деганини: «Менинг мухаббатимни даъво қилган одам қандай қилиб кечаси кўзига уйку индира олади?» А ма самъга ма авҳа-ллоҳ гаъла ила баъзи анбийаъ ихи кайфа ман илдаъа мухаббати иза жаннаҳу ал-лайлу ганаму айнаҳу. Отасидан бир ун чикмаганини кўрган Исмоил: «Эй ота, – дебди қағъий. – Нимагаки буюрилган бўлсанг, бажар уни». «Иа абати ифъал ма туъмар». «Парвардигор фармони қандок бўлса, ўшандок қилгил. Сен ўғлингдан кечлан бўлсанг, мен ҳам жонимдан кечдим, буюр ишингни!»

«Эй ўғлим, – дебдилар Иброҳим ҳам-ғусса оташида ўртаниб, – нича сабр қилгайсен. Парвардигор негаса мени собирлардан қилгай. Сагажидуна ишшаллоҳу мин ас-собирина»

«Эй ота, – дебди Исмоил афсус чекиб. – Нега буни менга аввалроқ хабар қилмадинг? Онамнинг оёқларига йиқилиб, хайрмаъзур қилиб, суюк дийдорин кўриб қолгай эрдим. Аммо уч васиятим бор, бири шуки, қўл ва оёқларимни маҳкам боғлагил, токи пичоқ оғриғидан талпинсам, тўнинга қон тегмасун. Иккинчиси, юзимни ерга қаратиб қўйгил. Токи юзимни кўриб, оталик меҳринг уйғониб, пичоқ тебратишингга таъсири бўлмасун. Учинчиси, қўйлагим билан сочимни мандан хотира сифатида онамга элтиб берсанг»

Бу гаплардан сўнг дунё кўзига қоронғи кўринган Иброҳим Исмоилнинг қўл-оёқларин боғлаб, юзини ерга қаратибди. «Фа ламма аслама ва таллаху лил жабини» Пичоқни бўғзига урибдилар, кучи борича тортибдилар, лекин пичоқ кесмабди. Баъзиларнинг ривоят қилишларича, Иброҳим ўғлини боғлар экан, пичоқни торга бош-

лаганларида, Исмоил кулибди. Иброҳим: «Не учун кулурсен?» – деб сўрасалар, ўгли хурсанд бўлиб: «Пичок узра «Бисмиллоҳир роҳманир роҳим» битилганини кўрялман. Эй, ота, суюнчини бер, пичоқузра Тағри исми битиклик бўлса, у бўғзимни қандок кесур?» – дебди. Яна баъзиларнинг ривоят қилишларича, Иброҳим пичокни ўғлининг бўғзига урмасларидан бурун Жаброилга фармон бўлибди: «(Бориб ет бандамнинг мададига) Тарк этгил, пичокнинг юзин тескари қил». Жаброил илоҳий дарахтдан қанот қоқиб келиб, пичокнинг юзини тескари қилибди. Шундан сўнг Иброҳим Халилудлоҳ етти марта пичоқ тортибдилар, ўтмабди. Охири қаҳрлари келиб, пичокни ерга улоқтирибдилар. Шунда пичоқдан ун келибди: «Эй Халил, сен кесгил, деюрсан. Жалил кесма, деюр. Бунақада қачон қиёмат куни бўлса, «оманно биҳи ва саддақно», «Мухаммад умматини тамуғга киргизмаслар, Тамуғ ўти аларни куйдирмагай». Молик айтгай: «Нечук куйдирмасен?» Ўт айтгай: «Эй молик, сен куйдир деюрсан, ammo Маликул-мулук куйдирмагил дер». У ҳолда етти қат кўк эшикларини очилади. Фаришталар бу ҳолни кўриб йинлашади, арш билан кўк туташади.

Тағин ривоят қилурларким, фаришталар муножот қилиб айтдилар: «Охири замон пайғамбари Исмоил уруғидан бўлар деб, илоҳий Лавҳул Маҳфузда кўрармиз. У Мухаммаднинг ҳаққи ҳурмати бу улуғ отага фараҳ бергил». Шунда ҳаводан ун келибди: «Эй Иброҳим, тушни ҳақиқат қилдинг: «Ва надайнаҳу ан йа Иброҳиму қад саддақта ар-ру'йа». Сен сўзингнинг устидан чиқдинг, биз ҳам тан бердик. «Инна казалика најзи ал-муҳсебина», яъни албатта биз яхши амал қилувчиларни ана шундай мукофотлаймиз. Энди жазо бундайдир. Бу кўчқорни олғил, қурбон қилгил. Ўтлунг саломат қолсун! «Ва фадайнаҳу бизниб хин азимин, яъни биз унинг ўрнига бир сўйишник жонивор бердик». Шунда Жаброилдан ун келибди «Оллоҳу акбар, Оллоҳу акбар...»

Иброҳим кўкка караб, кўчқор етаклаб келаётган Жаброилни кўрибдилар. Дил-дилдан суюниб: «Ла илаҳа иллаллоҳу Аллоҳу акбар!..» – дея хитоб қилибдилар. Шодмон бўлган Исмоил ҳам: «Эй ота, кара, мен билан сени бу юмушдан Парвардигорнинг ўзи қутқарди!» – дебди ҳаяжон билан. Исмоил кўчқорни кўриб, шукроналар айтибди: «Аллоҳу акбару ва лиллаҳи алҳамду».

Хабар беришларича, кимки хайит байрами куни бу такбирни айтса, Жабронл амин, Иброҳим Халилуллоҳ, Исмоил Забиҳни шафоат қилиб, уларга ризк-рўз бергай.

Айтмишларким, ул кўчқор – Ҳобил қурбони, Исмоил учун жаннатда семириб турган экан.

Бу ерда ўз-ўзидан савол туғилади: ким жувонмард, отами, ўғилми? Баъзилар айтмишлар: «Ота жувонмард, чунки қурбон қилинган фарзанд доғидан оғирроқ ва кайғулироқ нарса йўқдир». – Ўзгаларнинг айтишларича, «Ўғил жувонмард, анишг учунки, ота ўғилдан кечди, ўғил жондин кечди». Яна айтмишларким, «Исмоил қурбонлик қилинса, Оллоҳга уланур эрди, аммо Иброҳим ўлгунча фироқда бўлур эрди». Тағин айтмишларким, «Иброҳим жувонмард, анишг учунким, қурбон хигоби Иброҳимга келди, Исмоилга эмас». Яна баъзиларнинг айтишларича, «Исмоил қурбон қилинса, киёматга қадар бу суннат мўминларга вожиб бўлмай эрди, Исмоил бўғузланмади эрса, мўминларга раҳмат бўлди».

Яна савол туғилади: «Ничоқ Исмоилга ағалган эди, нечук Иброҳим йиғлади?» Бунишг жавоби шундай: «Иброҳим фоний дўстидан айришур эрди, Исмоил фоний дўстдан айрилиб, боқий дўстга уланур эрди». «Исмоил қурбон қилинаётган дамда Оллоҳ таоло нурлар кўрсатди. Ул нур таъсирида Исмоил ҳеч қандай оғрик сезмади. Инчунин, Миср хотишлари Юсуф жамолининг нури таъсирида илкларин кесган бўлсалар-да, оғрик туймаганлар-ку! Мўминлар учун ҳам шундай. Улар ана шу маърифат нурини излаб топсалар, унинг таъсирида ўнғайлик билан жон бергайлар».

Ишшалоҳу таоло, аллоҳумма хаввин айлайно-сакра-таи-мавти, яъни Оллоҳ улудир ва ҳақиқий мактов Оллоҳга хосдир.

УЛУСПИР БИЛАН УЧРАШУВ

Баҳром Шайх ота ондан кейин чой устида гапириб берган бу ҳикоят хонадон аъзоларини хайратда қолдирган, айниқса, у Асадга қағтиқ таъсир қилган, бинобарин, бугун юз берган воқеалар билан ана шу ғаройиб ҳикоят ўртасида қандайдир боғлиқлик бордай эди. Бундай даҳшатли синовга қайси ота дош бера олади? Йўқ, бунга сира ақл бовар қилмасди. Шахсан ўзи бошида қилич турган

тақдирда ҳам бунага рози бўлмасди. Бунинг учун чексиз эътиқод ва йўлдан ҳам мустаҳкам иродага эга чинакам пайғамбар бўлиши керак!

Диний тарикатларда, инсон фаний дунёга Оллохнинг оғир синовларига чидаш, сабр-тоқат кўрсатиш учун келади, деган ақида бор. Илло, Парвардигори олам, айниқса, ўзи танлаган, меҳр кўйган бандаларини каттик азоб-укубатларга душвор қилади, токи улар бу дунёдаги ғам-ғуссалари эвазига боқий дунёда бахт ва саодатмандлик чадмасидан баҳра топсинлар. Фалакнинг гардиши билан унинг жигарбақдларини ҳам Оллох таоло озми-кўпми ўз меҳр-мухаббатига лойиқ топган бўлса-чи? Йўқса, уларнинг мурғак гўдаклик чоғлариданок бошланган ва ҳозиргача давом этаётган бу ғалати синовларда қандай маъно бор?

Асад куни кеча ҳам олий самовий гафаккур мавжудлигига жиндек бўлса-да, шубҳа билан қарарди. Лекин, бугун қабристонда юз берган ғайришуурий воқеа бу шубҳасини тумандай тарқатиб юборди. Отаси ҳозиргина сўзлаб берган ривоят эса, унинг кўп саволларига жавоб бера бошлаган, кўн масалаларга ўзгача нигоҳ билан қарашга мажбур қилаётганди. Буларнинг ҳаммасини бир-икки кундагина эмас, бир неча ой, ҳатто бир неча йилда ҳазм қилиш ҳам анча мураккаб иш эди. Чунки унинг моддиюшчиликнинг бирик кўрғонига ўраб-чирмаб ташланган онги бу нурсиз кўрғон деворларини ёриб чиқиши учун маълум вақт керак эди.

Унга бир нарса алам қила бошлаган: отасига у шу вақтгача ислон ва ислон дини тарихининг катта билимдонин деб ҳеч қачон жилдий қарамаган, у илгари ҳам унча-мунча айтиб берган пайғамбарлар ва авлиёлар ҳақидаги ривоятларни оддий бир чўпчак, афсона деб ҳисоблаб келган эди. Агар тўда йигитлари ва қабристон билан боғлиқ бугунги сирли воқеалар юз бермаганида, эҳтимол отаси ҳозиргина сўзлаб берган ҳикоятни ҳам беписанд қабул қилган ва унга унчалик эътибор бериб ҳам ўтирмаган бўларди.

Асад ётоқхонасига ўтиб, ўринга ётаркан, мияси бамисоли ғовлаб кетган, паришон ҳаёллари бир тўхтамга келишга ҳалал берарди. Азбаройи ўйга ғарқ бўлганидан ёнига келиб ётган хотинини ҳам пайкамади. Дилбархоннинг олисдан гапирётгандай:

- Жуда чарчадингиз-а бугун... – деган овозидан ўзига келиб, фикрларини жамлаб олишга уринди. Хотини яна алланималар деб ёўлдиради, Асад унинг бирорта гапини ҳам идрок қилмади. Ҳаял ўтмай мудроқ босиб, ухлаб қолди.

... У катта тўртбурчак шаклидаги осмоншайванд эҳромга кириб бораётганмиш. Оёқлари остидаги шахмат тахтасига ўхшаб оқ-қора рангларга бўялган тўнама ялт-юлт килармиш. Ўртада доира шаклидаги чигал шаффоф девор қад кўтарган, бу девор айланаси бўйлаб ёнма-ён тор дахлизчалар кўзга ташланармиш. Бу дахлизчаларнинг ҳар бири қора темир эшикларга бориб такалармиш. Ана шу дахлизчаларнинг бирига қира бошлаган Асад ичкаридан қизларининг йиғи-сиги овозларини эшитиб, аввал жойида тахтадай қотиб қолибди. Кейин темир эшик тарафга югуриб, унинг бука шохини эслатувчи қабзасини жон-жаҳди билан ўзига торта бошлабди. Охири уни қазаб билан тепган экан, эшик ичкарига очилиб, қаршида тагин бир доира шаклидаги шаффоф девор пайдо бўлибди. Бу девор айланаси бўйлаб яна бир қанча дахлизчалар бошланар, энди уларнинг ноёни қумуш эшикларга бориб такаларди. Қизларининг йиғи-сигиси тобора кучая бондлаганини эшитган Асад жон талвасада дахлизчалардан бирига ўзини урибди-ю, энди қумуш эшикни тортиб-итариб, тепкилашга тушибди. Эшик очилиши билан тагин бир айлана девор кўринибди. Бу ердан қизларининг зор қакшаб йиғлаётганларини аниқ эшитган Асад жону жаҳони ўрташиб, яна бир дахлизчага ўзини олган экан, энди тилла эшикка урилибди. Уни ҳам тепкилаб очиб, бир амаллаб ичкарига ўтиши билан қизларининг йиғи-сиги овозлари ҳам бирданига тиниб қолибди. Азбаройи зўриққанидан унинг танаси жикка тер, бўйин томирлари бўртиб кетган, юраги кўкесини ёргудек хаприкканча гушллаб тепар эди.

Асад зўр бериб ичкарига тикиларкан, ним қоронғи улкан хонани кўрибди. Бу ерда ҳам оёқ ости шахмат тахтасини эслатармиш. Ўртадаги улкан юмалок шар устига ўрнатилган ҳайкалсимон ашшанима дарров эгиборини тортибди. Яқинроқ бориб, унинг чиңданама қўпол ва бадбашара ҳайкалчилигини, лекин танаси одам, боши ўрнига эса, эчки калласи ўрнатилганини кўриб, донг қотиб қолибди. Яна ажабланарлиси шундаки, эчки калласининг ярим очик оғзи, шишасимон кўзлари ва икки бурни катагидан ожизгина бинафшаранг нур таралиб турар ва у киши қалбида аллақандай ёкименз бир безовталиқ, гулгула ҳиссини уйғотар эди. Ҳайкал олдига баланд олтин курси қўйилган, ундан ҳам ожиз сарғиш нур таралар эди.

Афтидан, Асадни кўзга кўринмас кимлардир аллақандай катта, шум бир ўйинга таклиф қилаётгани кўриниб турарди. Йилит энди

сархуш бир ҳолга тушган, кизларининг ҳозиргина эшитган йиғингисини ҳам тамомлаш унутганди.

Қутилмаганда бу ғаройиб хонанинг деворлари ёрқин нур гарата бошлабди, улардан нур бамисоли фавворадай отилар, айни вақтда, ҳаво тагдирдан чиққан ховурдай қизиб бораётганмиш. Лекин Асад бу иссиқдан кийналмас, аксинча, лаззат олаётгандай эди.

Шу пайт остидан етти марта момақалдиروقқа ўхшаш гулдурак овоз келиб, чўчиб тушган Асад беихтиёр тиз чўккашши ўзи ҳам сезмай қолди. Бутина эмас, у намоз ўқиётгандай энгашиб, шахмат тўшаммага бош қўйибди ва шу заҳоти юзига урган иссиқ ховурдан сесканиб кетибди.

Асад бошини бироз кўтариб, хайкалга қараганини билармиш, «очки»нинг оғзи, кўзлари ва бурун катакларидан шалодадай отилаётган кучли аланга оқими нигоҳини қамаштириб юборибди. Ё тавба, у кўзларини юмиб, қайта очганини билармиш, шу ондаёқ хайкал ўрнида келишган ёш бир йиғит пайдо бўлибди-да, шар устидан сакраб тушибди. Елкасида қорамтир қанотлари бор, қошлари худди томири тортишиб қолгандай ҳалдан зиёд чимирилган эмиш. У бир хатлашдаёқ Асаднинг тепасига етиб келиб, елкасига қўлини қўйган экан, йиғит севинч ва изтироб, хушвақтлик ва ғамгузорлик уйғунлашиб кетган ғалати бир ҳиссиёт оғушига чўмибди. Шу ондаёқ онгининг аллақайси бир чеккаси билан бу - ёш йиғит киёфасидаги Улусшир лақабли Ер са Қоншоҳи ҳамми шайгон ва ине-жинелар раҳнамоси Иблис ҳазратларининг аланга ўзлари эканини чуқур ҳурмат ва ифтихор ила англаб етибди. Бирдан унга нисбаган меҳри жўш уриб, вафодор итдай унинг оёқларига йиқилибди.

Улусшир унинг елкасига қўлини қўйиб, олтин курсига ўтиришини буюрибди. Лекин Асад ўрнидан туриб унга ўтирган заҳоти курси уни икки газ тепага улоқтириб юборибди. Ажабланарлиси шундаки, у шахмат тўшаммага худди мушукдай енгил ва ўнгай ағдарилиб тушибди ва бирор жойи лат ҳам емабди.

Бундан жахли чиқибдими, Иблис курсига қараб аллашмалар деган экан, Асад думалаб ётган жойидан учганча яна курсига бориб ўтирибди. Улусшир унга яқинлашиб, яна елкасига қўлини қўйибди-да, дона-дона қилиб гапирга бошлабди. У Ер юзида кенг тарқалган яхудо ва будда, насроний ва ислом динлари ҳақида қаҳр-ғазаб билан узоқ сўзлабди. Унинг фикрича, ўтмишнинг қотиб қолган чиркин сарқитлари бўлмиш бу динлар Ер дсб ағалмиш сайёрадаги миллионлаб афкор омманинг онгини асрлар мобайнида заҳарлаб

келаётганимиш. Инсон ва бошқа ҳар қандай олий тафаккур эгасини Парвардигор ҳеч қачон қуллим деб ҳисобламаган, умуман, инсон зоти ҳеч кимга қул бўлмастиди керак эмиш. Ҳамма тараққий этган сайёраларда бўлгани каби Ерда ҳам ҳақиқий демократия тўла жорий қилиниши, баъарият ҳар қандай қуллик занжирларини парчалаб ташлаши лозим эмиш. Мухими, мусбат ва манфий кутўлар ўзаро уланмаса, чирок ёнмаганидек, инсоният жамияти ва Коинот миқёсида ҳам ўзаро қарама-қарши, мухолиф қучлар мавжуд бўлиши чинакам ҳаёт ва тараққиёт тарови эмиш. Нима учун севишганлар, ҳатто ўпишаётганларида ҳам бир-бирларини тишлаб олишга интилинади? Чунки, эзулик билан ёмонликни худди этга битган тирноқдек бир-бирларидан ажратиб мумкин эмас. Парвардигор олам бу даққи оламда нимаюки бунёд этган бўлса, ҳеч бири бекиз эмас, илло, У – бу бебошвоқ замонда тобора айниб, руҳан тубанлашиб бораётган одамзодни тўғри йўлга солишда Улуспир ва унинг шонли сафдошларига қатъи умидлар боғламоқда. Ердаги ҳали номлари зикр этилган динларга ўхшаган бемаъни таълимотлар манфий кутўлар бўлса, уларга қарши кураш олиб бораётган мусбат қучлар вазифасини у ҳомийлик қилаётган ва Коинот миқёсида қаноат ёнган улуғ таълимот оқими бажараётганимиш. Кўхна тарихга эга бу мурокасиз кураш қиёматгача давом этармиш ва ниҳоят, қиёмат куни инди Улуспир ва унинг сон-саноксиз маслаҳатлари абадий талабани қўлга киритармиш.

Яна ислом, айниқса, насроний ва яҳудо динлари ва уларнинг муқаддас китоблари ҳақида гапни давом эттирган Улуспирнинг қаҳр-ғазабдан мушлари тугилиб, кўзлари чақнаб кетибди. Лекин дарров ўзини қўлга олиб, фикрини бошқа мавзуга бурибди.

– Энди гап бундай, ишим, – дебди Иблис ногоҳ унга тозма-юз туриб. Асад унинг қонлари бешбағар чимирлиб, кўзларида қандайдир хайрихоҳлик ифодаси пайдо бўлганини пайкабди. – Қизларингиз бўй чўзиб, кўзга яқин бўлиб қолибди. Биз бундан хурсандимиз, албатта? Аммо уларнинг атрофида бемаъни самовий қучлар тобора кўпроқ плашмоқдаки, бу бизни бағоят ташвишга солмоқда. Биз қизалокларингиз бирёқлама, руҳан ногирон эмас, балки ҳар жиҳатдан уйғун камол тошган инсонлар бўлиб етишинларини истаймиз, холос. Гап шундаки, иним...

Шу пайт қаердадир намоз ўқилаётгани кулоқка чалинибди-ю, Улуспир негадир саросима ичра ўргадаги улкан шар устига югуриб

чикибди. Шу заҳоти танаси одам, калласи эчкига ўхшаган кентавр - хайкалга айланиб, яна оғиз-бурни ва кўзларидан фавворадек аланга чикара бошлабди. Қардандир «Оллоҳу акбар, Оллоҳу акбар...» деган овоз келибди-ю, хайкал бир сониядаёқ тит-тити чикиб, портлаб кетибди.

...Гумбур-гумбур овозлардан уйғониб кетган Асад кўшни хонада отасининг наст овозда «Аллоҳу акбар, Аллоҳу акбар...» дея намоз ўқиётганини эсанкираган ҳолида пайкаб олди. «Ё тавба! ўйларди ҳозиргина кўрган фаройиб туни таъсирида кизлари ётган хонага отланаркан. – Тушимми ё ўнгимми бу ўзи?!»

Кизлар ётган хона жимжит, улар субҳидамнинг ширин уйқу наъъасини суринмоқда эди.

– Бу даражадаги аниқ, аммо, эҳтимол, тинсониий мазмунга эга туш ҳам бўлар экан-да? – ўйларди Асад кўнгли хотиржам тортиб. Асад авваллари кўрган тушларининг аксариятини уйғонган заҳоти унутиб юборарди. Бу тушини эса, худди кинотасмадагидай ҳар бир иқир-чикиригача ёдида сақлаб қолди. Туш замиридан Асад улкан ҳақиқатни англаб етган, нотинчлик, сиёсий-ижтимоий дейимизми, рухий ёки маънавий дейимизми, кураш тўфонлари Ер юзигагина эмас, Коинот миқёсига ҳам ёйилганини билиб олганди.

Лекин шўрлик ёш ота нима учун норасида кизлари фалак гардишининг бу қатга, эзгу, айни дамда, қалтис ўйинларига араланиб қолганини сира тушунолмасди.

«Қисмат деб шуни айтсалар керак-да», – ўзини ўзи овулган бўлди Асад.

Лекин у ҳали ҳам гафлат уйқусида, яқин истиқболда ўзи, онласи ва фарзандларини нақадар дахшатли сновлар кутаётганини тасаввурига ҳам сиғдиролмас эди.

ЗУЛМАТ АҲЛИ ҚУРУЛТОЙИ

Улуспир зулмат амирларидан бўлмиш ўз ноиблари Баал Забуб, Астарот ва Малаҳга қурултой мажлиси чақиринини буюрган заҳоти (Коинотда вақт ва фазо тушунчалари буткул ўзи ача мазмун касб этади эмасми) Асад тушида кўрган чигал эҳромга ажицаю алвастилар, қора девлару ёвуз парилар, шайтонлару ине-жинслар бирин-кетин судралиб, сузиб, югуриб, учиб, осилиб кела бошлашди.

Зулмат аҳли деб аталмиш зотларнинг Коинот микёсидаги бу уюшмаси миллион йиллар илгари, одамзод пайдо бўлган даврлардаёқ ташкил топган ва ўзининг ғаройиб тарихига эга эди. Қадимги юнон асотирларига кўра, Момо Ҳавонинг Коин исмли ўғли Одам Атодан эмас, тўё Иблисдан туғилган ва ундан жуда кўп авлодлар тарқалган эди. Дунёни сув олиши – бу Парвардигорнинг Коин авлодларини йўқ қилишга қаратилган олий ғазабининг бир ифодаси эди, холос. Лекин Коиннинг зурриётларидан бўлмиш Нухнинг ўғли Хомга турмушга чиқкан хотин қорнида боласи билан тоғли ҳудудларнинг биридаги горда ўзини тўфондан сақлаб қолишга муваффақ бўлган эди. Шу тариқа Коиннинг қони дунёни сув олишидан кейин ҳам янги пайдо бўлган башариятга ўтган ва унинг авлодлари кейинчалик бутун Коинотга тарқалиб кетган эди. Коин авлодларининг кейинги тарихи ҳақдан зиёд афсонавий мазмун касб этиб, ҳар қандай инсоний ҳуқ-атвор ва одоб-ахлоқ доирасидан ташқарида экани туфайли, биз ҳурмагли ўқувчимизни ушбу тафсилотлар билан таништиришга журъат этмадик.

Ўша даврлардаёқ Улуспир Коинот микёсида шайтонга еттинувчилар уюшмасининг Олий Ҳукмдори қилиб сайланган ва унга юқорида номлари зикр этилган учта ноиб тайинланган эди. Асгаротнинг Мелитта исмли хотини ҳам қатта арбоблардан бўлиб, унга, айниқса, Осиеда минглаб одамлар сифинишганди. Шу тариқа Улуспир идораси доирасида иккала жинсдан ҳам вакиллар бор эди.

Ҳалигина номлари зикр этилган уч арбобга 72 нафар иккинчи даражали амалдор бўйсунар ва улардан ҳар бирининг қарамоғида юзлаб, минглаб шайтонлар ўрдалари мавжуд эди. Бу амалдорларнинг ҳар бирининг ўз исми, унвони ва хизмат вазибалари бўлган. Улардан кўплари ўрта асрларда кечган жодугарлар, афсунгарлар ва шайтонлар билан бевосита мулоқотга кирган одамлар устидан ўтказилган тергов ва ҳукм чиқариш жараёнларида бот-бот иштирок этишганди. Жами шайтоний қучлар, Ўрдаси – 6666 та, ҳар бир ўрдада бирор жинсга тегишли 6666 шайтон ҳисобда турар эди. Демак, дўзах аҳлининг амалдор ва раҳбарияти билан биргаликдаги умумий сони 444355633 тани ташкил қиларди.

Қурултойга, одатда, улардан 100 га яқин вакил таклиф этиларди. Қурултойни кўпинча чигал эҳромдаги тилла курсида ногаҳоний пайдо бўладиган Улуспирнинг ўзи бошқарар ва у пайдо бўлгунча

ийнишган поиблар Асад тушида кўрган ғалати жараёни тўла бошларидан кечиринларди. Мажлисни айрим ҳолларда, масалан, Олий Ҳукмдор сафардалиги пайтларида Баал Забуб ўтказиш ҳуқуқига эга эди, холос. Булар иккаласи ҳам йўқ бўлганда эса, бошқа амалдорларнинг тилла курси ҳар сафар ўтиришлари билан осмонга улоқтириб ташлайверарди ва мажлис кейинги чакирикқача, албатта, қолдириларди.

Улуспир курсида пайдо бўлиб, ҳаммаёқ тинчиб, эҳромга сув сепгандек жимлик чўккач, ноибларга шахмат тўшамандаги ҳар бир катакка ўтиришни таклиф қилар, ўзи эса ўрнидан турарди.

Шайтонга сиғинувчиларнинг Олий Ҳукмдори қурултой учун роппа-роса ўттиз уч дақиқа вақт ажратган, кун тартибидаги масалалар ҳам ана шу вақтга мосланган бўлиши керак эди. Агар бирор масала шу фурсат ичида кўриб ултурулмаса, ўз-ўзидан кейинги қурултойга қолдириларди. Умуман, Иблис азбаройи ишлари кўплиги туфайли ҳар қандай расмиятчилик ва қоғозбозликни жинни ёқтирмас. ҳафталаб мажлис ўтказадиган ерлик амалдорлардан фарқли ўлароқ, иш вақтини жуда қадрлар ва ҳар бир лаҳзадан унумли фойдаланарди. Ўттиз уч дақиқадан сўнг бонг урилиши биланок у туманга айланиб, кўздан ғойиб бўлар, уни чигал эҳромнинг бирор бурчидан излаб топишга интилиш тамомила бефойда маънулот эди.

Бу сафар ҳам Улуспир курсида пайдо бўлиб, ноибларга ўтиришни таклиф этганида, эҳромга сукунат чўкканди. У сакраб ўрнидан турди-да, қаддини ростлаб, шу заҳоти гап бошлади:

– Салом, ҳамкасблар! Кун тартибида: Ердаги ижтимоий-руҳий аҳвол. Мен қисқача ахборот бераман.

Маълумингизким, Коинотнинг бошқа минтақаларидан фарқли ўлароқ, Ердаги ижтимоий-руҳий аҳвол кун сайин мураккаблашмоқда. Бу сайёрадаги жами башариятни озодликка олиб чиқиш ва ўз йўриғимизга солиш борасидаги ишларимиз олға жилиш ўрнига тобора орқага кетмоқда. Ҳозирги кунда узок йиллик сермахсул фаолиятимиз натижасида даҳрийларга айланиб, биз томонга юз бурган миллионлаб одамлар ёнпасига динга ружу қўйиб, Парвардигорга сиғина бошламоқдалар. Парвардигорнинг олий мақсади фақат бугина эмаслиги энг каллаварам шайтонга ҳам яхши аёилигини ҳаммамиз биламиз-ку, ахир! Айниқса, мусулмонлар, насронийлар (гап шу ерга келганда яна Улуспирнинг муштлари тугилиб, кўзларида ғазаб ўтлари чақнади) бемаза қовун уруғидай ой сайин, кун сайин кўпайиб, барқарор салтанатимизга хавф солиш даражаси-

га бориб етдилар. Тўғри, айрим фаолларимизнинг саъй-ҳаракатлари гуфайли Ердаги баъзи муҳим ҳудудларда турли миллий ва диний низолар, тўқнашувлар, ҳагто, конли урушлар ташкил этишга муваффақ бўлаётганимиз ҳеч кимга сир эмас. Лекин булар ҳали денгиздан томчи ва агарда биз буюк салтанатимиз ҳудудларининг бутун Ер курси микёсига ёйилишини истасак, бундан минг чандон, миллион чандон, миллиард чандон (шу ерда у яна қаҳр-ғазаб ўтида ёниб, ёнидаги тилла курсининг суянчиғига зарб билан мушт туширди) кўпроқ пешона тери тўкишимиз, кеча-кундуз меҳнат қилишимиз керак! Кўп амалдорларимиз, Ерга бириктирилган аксарият расмий аъёнларимиз ишончимизни оқлаш у ёқда турсин, арзимаган юмушларимизни эплаб бажаролмаяптилар, қалтабишлик билан хато устига хатога йўл кўймоқдалар. Оқибатда уларнинг пала-партиш, хом-хағала ишларига шахсан ўзим аралашимизга тўғри келмоқда.

Азиз биродарлар! Биз, ахир, Мирриҳда озмунча ғалабаларни қўлга киритмадик. Ойини ва Зухрони ғолибона забт этганимиз ҳали ҳаммамизнинг ёдимизда-ку! Мушгарийда ва, ҳагто, Сомон йўлидаги буржларда ҳам фаолларимиз оламшумул ишларни амалга ошира бошладилар. Шундоққина ўзимизга бақамти Ерга келганда, ландшаурлик қилсак, бизнинг шайтонлигимиз қасрда қолади, ахир?!

Мен ҳаммавақт таъкидлаб келганман ва бундан бўён ҳам алоҳида таъкидлайман: бизнинг фаолиятимизда ишнинг қатта-кичиги бўлмайди. Хоҳ бутун бошли сайёрада тўптариш уюштириш бўлсин, хоҳ кичик бир оиланинг осойишталиғига путур етказиш бўлсин – биз учун бирдай муҳим! Билъақс, ўша кичик оила вақти келиб бутун бир мустақил мамлакат, ҳагто, қатта бир сайёрани жупбишга келтириши мумкин! Чингизхон, Наполеон, Гитлер, Сталин каби буюк ерлик шахслар ёдингиздадир? Ерда қанақанги қонли урушлар, қанақанги оламшумул тўс-тўполонларни юзага келтиришмади, шоввозлар. Бугунги кунда – шон-шарафга буркангурларнинг бу ишларига бутун Коинот тан бермоқда. Тўғри, булар бари бизнинг йўл-йўриғимиз билан иш тутишган ва ҳаётларини буюк салтанатимиз шон-шухратини юксалтиришдек муқаддас ишга бағишлаган. Лекин Ерда, аксинча, яъни салтанатимиз пойдеворларини чил-парчин қилишга иштирган ва бу борада кўп ёвузликларга эришган сохта «улуғлар» ҳам оз ўтмаган. Ҳозир ҳам барҳаёт улар!.. Эндиги вазифамиз айнан шундай шахслар камол топаётган оилалардан эҳтиёт бўлмоғимиз, уларга доимо қўзқулоқ бўлиб гурмоғимиз ҳам қарз, ҳам фарз.

Бу курултойимизда биргина мисол билан чекланмоқчимиз: Шарқдаги кўп миллион одам истикомаи қиладиган катта шаҳарлардан бирининг марказида Баҳром Шайх деган бир кимсанинг зурриётлари вояга етишяпти. Аждодларининг аксарияти ёвуз ва қултабиат авлиёлар ўтган бу лаънати оила шу кетишида бутун шаҳар, бутун худуд у ёқда қолиб, жами мусулмон дунёсини ҳам йўлдан уриши мумкин. Чунки, ўша Шайхнинг уч нафар мишиқи невараси ҳалитдан шунақанги каромаглар кўрсатмоқдаки, уларни кўрган ҳар қандай шайтонинг лабига учук тошади. Модомики шундай экан, биз ҳозирданок уларнинг шаштини қайтаришимиз, лаънати аждодлари қўллаётган ўша тирмизак кизларнинг бошига ит азобини солишимиз керак. Бу ишда ҳамма имкониятлардан, айниқса, маҳаллий жинойтчи тўдалардан унумли фойдаланмоқ жоиздир. Айниқса, олатасир ва бебошвок замон тақозоси билан дунёга келган бу беминнат дастёрларимиз фаолиятига тўғри йўналиш бермоқ ҳар бир шайтони ланнинг муҳим бурчидир.

Кутилмаганда Улуспир сакраб тияла тахтга бориб ўтирди-да, қурултой қатнашчиларини бирма-бир чақчайган нигоҳи остидан ўтказди. Кимларнидир жазолан фурсати етганини англаган поиблар ўтирган жойларида қурбонликка сўйилажак кўйлардек тиширчилаб қолишди.

– Аммо-лекин, – ганида давом эди Улуспир ғазаб билан овозини баландроқ кўтариб, – орамизда шундай хизматчиларимиз, ҳатто, амалдорларимиз борки, уларнинг азбаройи ландавур ва тенса-тебранмасликлари боис бу учала ожиза ҳар гал қўлимиздан чиқиб кетмоқда. Бу иш билан охири ўзим шахсан шуғулланишга мажбур бўлдим. Қизларнинг отасини уйқусида йўлдан уриб, пича гарбиялашимга тўғри келди. Халақит беришмаганда, ўша эътикодсиз йигитнинг тамомила бошқа одам бўлиб уйғонишига ишончим комил эди. Лекин ҳозир гап бунда эмас. Ҳозир мен ўша учга ношуд хизматчимизнинг телба-тескари ишлари хусусида гўхтаймоқчиман. Гап кимлар ҳақида бораётганини ўзлари яхши билишади. Қани, туринлар ўринларингдан!..

Катта хонанинг у ер-бу еридаги қора катакларда ўтирган Нуг, Нуг ва Яос кўрқа-писа ўринларидаги туришди. Улар Иблисининг қўлидан кўз кўриб, қулоқ эшитмаган ҳар қандай ёвузлик келишини яхши билишар, шунинг учунми, бутун вужудлари худди безгак тутган одамдай қалтирарди.

– Ҳаммангизга отини кашқасидай яхши таниш бу зотлар шаҳарнинг энг қудратли тўдаларидан бирининг йигитлари кўмаклашганларига карамай, ўзларининг ўта лаёқатсиз ва бебурдликларини намойиш қилдилар. Боз устига, маҳаллий миршаблар билан ишқаллик чиқаривиди-ю, бу дастёрларимиздан ҳам жудо бўлишимизга бир баҳя қолди.

Улуспир чап билагидаги чет эл соатига шонининч кўз ташлаб қўйди-да, сўзлаш маромини янада тезлатди:

– Сизларга дўзахнинг гўри қандай бўлишини бир кўрсатиб қўймоқчи эдим, афсус, вақтимиз қолмабди. Шунинг учун жазолаш кейинги қурултойгача қолдирилади. Лекин сизларни сўнгги бор огоҳлантираман; шу бир hafta-ўн кун ичида (Ер вақти билан – бир-икки йил) кизларга нисбатан узил-кесил бирор чора кўрмасанглар, унда ўзларингдан кўринглар!..

Шу пайт қурултой поёнига етиб, бонг урилши биланок Улуспир ўтирган тахтида тумандай эриб, кўздан ғойиб бўлди. Шайтон ва инежнелар, алвасти ва ёвуз дев-парилар бамисоли елкаларидан тоғ ағдарилгандай енгил тортиб, турр этиб ўриларида кўтариллиши.

Асад ўша куни кўрган ғаройиб тушини ҳеч кимга айтмади. Чунки у ойинидан, эркак киши тушини сувга айтиши керак, деган ақидани кўп бор эшитган, бунинг маънисига тушуниб етмаса-да, ботиний тарзда унга риоя қилишни лозим топганди. Бирок йигит шу-шу одамови ва камгап бўлиб қолди. Қабристондаги воқеа унинг Олий Коинот Тафаккурига бўлган шубҳаларини узил-кесил тумандай тарқатиб юборган бўлса, отаси сўзлаб берган Забиҳи Исмоил қиссаси унда эътиқод ва имон тушунчаларига нисбатан чексиз ҳурмат уйғотган, ўша кечаси кўрган ғалати туши эса, яна унинг ўй-хаёллариини остин-устун қилиб ташлаган эди. Бинобарин, сир-синоат пардасига ўралган бу машъум тушда киши кўнглини мафтун этувчи шайтоний алаҳима бордай эди. Лекин Асад бу учала воқеа ўртасида алақандай боғлиқлик мавжудлигини ботинан ҳис қиларди-ю, аммо сира калаванинг учини тополмасди.

Ўйлаб ўйининг охирига етолмаган Асад пировардида бир хулосага келди. Энди у диний таълимотлар, айниқса, ислом фалсафасини чуқур ўрганишга киришади. Айни вақтда, ўзини жисман ҳар томонлама чиниктиришни ҳам олдига олий мақсад қилиб қўйди. Парвардигорга сидқидилдан ишонган одам қуч-қудратга эга бўлиши

ва ўзини ҳимоя қила билиши керак. Шунда уни Худо ҳам қўлайди. Бу - Шарк мумтоз кураши фалсафасининг энг пазик нукталаридан бири эди.

Йигит ҳар куни эрталаб индамай кизларини мактабга эғтиб кўяр, сўнра ишга бориб, фалсафадан шогирдларига иштиёқсиз маъруза ўқир, ўртада яна мактабдан кизларини уйига ташлаб, тагин олди илми охта шогинларди. Қарийб бир ойдирки, тўда йигитлари кизларини таъкиб қилишни тўхтатишган, шунинг учун кўншли ишча хотиржам торганди. У ўзи ҳам тушуниб етмаган ҳолда бу қалғис таъкиб ҳақида ҳеч кимга лом-мим демасликни лозим тошган, ҳагто қозихонада қатта амалдор бўлиб ишлайдиган акаси унинг ранги сишиқиб қолганини кўриб, таажжуб билан ҳол-аҳвол сўраганида ҳам «сир»ни очмаганди. Ваҳоланки, ўша акаси Болта бойварчани яхши танир, чунки икки-уч ой олдин киминишдир маъракасига паҳорга ошга борганларида, улар Болта билан рўнара келиб қолганин, шунда акаси билан иззат-эҳтиром ила кўл о шишиб, қуюк сўрагани эди. Ўшаида Асад акасиният маъмурият одамлари қабл акасининг ҳам шаҳардаги тўдаларга аллақандай кўз пилмас ишлар орқали бозликлик жойи борлигини шуурий пайкаганиди. Йигитнинг назарида улар хотир шундай алғов-далғов ва пароканда бир даврда яшайтган эдиларки, ҳагто ўз туғинган акасидан ҳам ҳар балони қуғиш мумкин эди.

Асаднинг Афғонистонда урушда қатнашиб қайтган Раҳматилла иемли синфдоши дўсти бор эди. Унинг болалигидан қарага, дзюдо билан шуғулланиб юришини яхши биварди. Туш кўрган кунининг эртасидаёқ унга сим қоқиб, учрашувга таклиф эди. Улар ўша кун и кечқурун Раҳматилланин иштимоси билан «Осиё» меҳмонхонасининг ертўласидаги шинам қаҳвахонада кўришинди. Бу тўда йигитлари тўиланадиган жой бўлиб, Раҳматилла уларининг деярли ҳаммаси билан таниш, анок-чаюк экан. Асад дўстига аввал дилидаги бор ҳасратларини тўқиб солишини ўйлади-ю, бу ҳам қиёмат экан чоғи, қаҳвахонадаги вазиятни кўриб, фикридан қайтди. Собик синфдошига аллақандай ачиниш билан тикиларкан, «анча ўзгарибди», – дея ҳаёлидан ўтказди. Бу орада Раҳматилла билан чайир, барзанги, бақувват йигитлар бот-бот келиб, қуюк саломлик қилиб кетишар, Асад билан эса беписанд, қўл учиданна сўрашишарди.

Раҳматилла баланд бўйли, (мактабда унга Раҳматдароз деган лақаб ҳам беришганди), қўл-оёқлари узун, чорпахил йигит эди.

Ҳозир у таниб бўлмас даражада ўзгариб кетган, кўзлари кишига худди қонсираётгандай ўткир боқар, хагги-ҳаракатларида ҳам кучли довул олдидан денгизда зоҳир бўладиган осойишталикка ўхшаган бир нима бордай эди. Лекин у болаликдаги самимияти ва хушчакчаклигини саклаб қола олганди.

Маълум бўлишча, дўсти уч йил аввал Шарқ кураши усуллари бўйича ўқув курси очибди, унда, асосан, турли тўдаларнинг йиғитлари шуғулланишармиш. Шунинг учунми, Афғонистондан хокисоргина кайтган бу собиқ жангчининг энди ҳаётда шахдам одимлар билан ўзига тўқ яшаётгани кўриниб турарди.

– Кўринмаганимизга ҳам минг йил бўлди чоғи-ёв, Асадвой? – деди у самимий жилмайиб.

– Охирги марта Афғонистондан келганингда йўқлаб борувдим, – деди Асад ҳозиржавоблик билан..

– Эҳ-ҳе! – хитоб қилди Раҳматилла. – Шундан кейин ҳам қанча сувлар оқиб ўтди. – Бу гаида аллақандай афеус-надомат, айни вақтда, ўзига ҳалдан зиёд инсонган одамнинг орқақларча мағрурлиги бор эди.

– Қариганимда қадимий Шарқ кураш усулларини ўрганишга қарор қилдим, – деди Асад кулумсираб.

– Нималар деясан, ўзи?! – дарров эътироз билдирди дўсти. Сен билан биз қаришимизга ҳали анча қовуи нишини бор. Ўттиз беш ёшда кишининг онги ҳам, жисми ҳам ўзининг қамолот чўққисига эришган бўлади. Ҳар ҳолда, Шарқ кураш таълимотларида шундай дейилган. Беҳазил гапиряман.

– Қайдам... – деди Асад тусмолланиб. – Буни кўнглимга Худо солди чоғи, ўзим ҳам тушунолмайман.

– Яхши ўйлабсан, – деди Раҳматилла бирдан жонланиб, кейин атрофда ўтирган хўрандаларга ишора қилиб, давом этди: – Апанвларни, гапнинг очиги, хушим ёқтирмайди. Сенга ўхшаган дўстларим кўпайса, менга ҳам яхши.

Асад ёш боладай суюниб кетди-ю, лекин буни ташига чиқармади.

Умуман, спорт файласуфга ҳам, этиклўзга ҳам ҳеч қачон ҳалакит бермаган! – фикрига нукта қўйди Раҳматилла, сўнгга шу заҳоти мавзуни ўзгартирди: – Хўш, нима буюрамиз? Бу сзда яхши фаранг қоньяги бўлади. Кейин киевча котлетни ҳам дўндиришади. Ё порин шўрва ичамизми?

Асад болалик дўстини қайта топганидан шунақанги хурсанд эдики, бехштиёр юзига майин табассум ёйилиб:

– Онасини эмсин, айтганларингнинг ҳаммасини буюрамиз! – деди стога снгил мушт тушираркан.

– Қойилман! Кўнглимдаги гапни айтдинг. Одам хаётга бир марта келади. – У бирдан маънос охангда давом этди: – Беҳазил гапиряпман, хаётнинг қадрига биз – кон кечиб, ҳақиқий уруш кўрганлар стамиз! Лекин анави... – истехзо билан яна секин атрофлагиларга ишора қилди дўсти, – шайтоннинг малайлари... тўкликка шўхлик қилиб юришибди.

– Нега унда уларга домлалик қиласан? – сўради Асад юмшок охангда унинг кўнглини оғритмасликка интилиб.

– Э, дўстим, халиям соддалигинг қолмабди. – қилди яна Раҳматилла. – Халқимизда, «Лўлининг эшагини суғориб – пулини ол» деган мақол бор. Лекин тепамда Худо турибди, менинг виждоним пок: чунки уларга Афғондагига ўхшаб нинза, яъни одам ўлдирш санъатини ўргатмайман. Буни фақат сенга ўргатишим мумкин. Чунки сен ҳеч қачон одам ўлдирмаслигингни биламан, беҳазил гапиряпман...

Шу пайт уларнинг тепасига олдига ок фартук тутган ёш, хинча йигит келди. Раҳматилла унга овқат ва ичимлик буюрди.

Асад қутилмаганда ўйчан қиёфага кирганди. У дўстига синовчан тикиларкан, кўккиседан сўради:

– Мабодо... ўлдирсам-чи?

Раҳматилла унга энди ҳайрат аралаш боқаркан:

– Ҳазиллашмаяпсанми? – деб сўради хахолаб юборишдан ўзини зўрға тийиб.

Асад пича сукут сақлаб турди-да, катъий жавоб берди:

– Йўк!

Овозидан темир совуғини туйган дўсти яна жилмайиб, бошини сараклагди.

– Э, оғайни, энди мени бу авантюрага ҳеч ким тортолмайди. Беҳазил гапиряпман, Афғонда бир марта нажас еганим бутун умримга мана мундоқ... – у кафтини бўйнига кўндаланг қилиб кўрсатди, – стади!..

Олдига фартук такқан йигит уларнинг столига катта ликопда ҳар хил сабзавотлардан дид билан тайёрланган газак, иккита

юмшоқ обишон, икки шиша сув ва фаранг коньяги кўйиб кетди. Раҳматилла коньякни очаркан:

– Ичиб турасанми? – деб сўради ўсмокчилаб.

– Арокми?.. Гоҳ-гоҳда, туғилган кун, тўй-хашамларда, ака-укалар йиғилишганда жиндек-жиндек қилиб турамыз. Отамиздан яширинча, албатта.

– Айтмоқчи, бобой қалайлар? Акаларнинг яхши юришибдимми?

– Худога шукур. Додам бардам-бақувват, акаларим ўзларинга тўқ, билсанг керак, уй-жой қилиб чиқиб кетишган.

Қадахларни чўқиштиришаркан, Раҳматилла:

– Яна учрашганимиз учун! – деди қандайдир дўстона бир меҳр билан.

Яна биттадан қадах кўтариб газак қилишгач, иккала дўстнинг ҳам кўнгли чиниллари ёзилди, енгил самовий бир кайфиятга киришди.

– Биласанми, Асадбек, – деди Раҳматилла кўнгли бўшашиб, мен дўстларнинг жуда кўнини кўрдим. Айниқса, Афғонда, садокатчилариниям, соткишлариниям... Лекин болаликдаги беғубор дўстликка ҳеч нарса етмас экан. Ёдингдами, мактабда маъна сеп... энг яхши кўрган дўстларимдан бири эдинг! Беҳазил гапирялман, жуда дилинг пок эди! Сенинг тиришқоқлигинг, аълочилигинг билан донм фахрланардим. Ҳатто, бирор муаллим бирон фандан сенига «тўрт» қўяман деса, баъзан, нега «беш» эмас, деб жанжал ҳам қилардим.

Раҳмат, дўстим, раҳмат! – деди Асад ҳам тобора кўнгли тўлишиб бораркан. – Ўшанда менга сенинг даңғалигинг, адолатнараварлигинг жуда-жуда ёкарди. Сени негадир ҳаминша ўзимга қандайдир ҳомий деб ҳисоблардим. Мактабдошларимиз билан хар йили тўп ўйнаганларимиз ёдингдами? Бутун синф бир эди-ю, сен бир эдинг. Қойилмақом тўп сурадинг. Марказий хужумда ўйнардинг-ку, оёғимга қонтоқ тушса, бўлди, сенига ошириш пайида бўлаверардим...

– Ўх, болалигимиз, болалигимиз... – чуқур хўрсинди Раҳматилла. – У энди ҳеч қачон қайтиб келмайди. Беҳазил гапирялман...

– Шоиртабиатлигинг ҳалиям қолмабди, қойил!.. – Энди Асад пишани қўлига олиб, тез-тез қадахларни тўлдирди. – Кел, сен учун бир ичайлик, дўстим! Сен билан юз кўришганимдан жуда-жуда хурсандман! Қон кечиб, даҳшатли уруш кўрганингни карамай, қалбингда болалик туйғуларингни асраб қола олганинг учун!

Улар қадаҳларни яна чўкиштиришди. Лекин кутилмаганда собик жангчининг кайфияти бутунлай ўзгариб кетган эди.

– Минг раҳмат, дўстим! – Раҳматилланинг беихтиёр кўзлари намланди, кўлидаги қадаҳни бир кўтаришда ютди-да, хаяжон билан ганида давом этди: – Бу менга осон кечди деб ўйлайсанми? Беҳазил гапиряпман, урушда одамзоднинг дийдаси қотиб, ёвузланиб кетаркан. Баъзан вужудингни шунақанги бир хайвоний хире чулғаб оларканки, инсонлигингни тамом унутиб, рўпарандаги ганимингни, у ёшми, кексами – қатъи назар, арслондай ғажиб ташлагинг, канадай қонини сўргинг келиб қоларкан. Бир воқеа сира ёдимдан чиқмайди, дўстим. Бир куни навбатдаги хужумдан кейин биз тоғ йўли бўйлаб орқата қайтаётгандик, бирдан қорним бураб қолди. Жарга тушиб бўшалдим-да, шерикларимнинг орқидан энди югура бошлаганимни билман, ердан чиқдим, осмондан тушдим, жарлик ёқасида биз тенги бир афғон йингити рўпара келса бўладим! Унинг кўйлаги қон, чамаси, ярадор бўлиб қочолмай қолганлардан эди. Шоша-пиша автоматимнинг пилани унга тўғрилладим. Лекин рақибимнинг қочини яти йўқ, кўзларимга дангал тикилиб турарди.

От, лавнати, от! – деди у дарий тилида нафрати кўзиб. Мен дарийсини ҳам, пуштусини ҳам унча-мунча ўрганиб улу ургандим. – Мен-ку, она ваташим, қиндик қоним тўқилган мава шу мукаддас гупрок учун ўламан! Лекин сен нима учун ўласан?!

У менга шундай чекенз нафрат билан тикилардики, беҳазил гапиряпман, қон талашган қатта-қатта кўзларидан отилаётган қаҳр-ғазаб учқунлари вужудимга худди тикандай санчилар эди. Мен нима қилишимни биламай, унинг рўпарасида хайқалдай каккайиб қолгандим.

– Кўриб турибман, мусулмон боласига ўхшайсан, – давом этди ганимим ҳамон ўша давғал оҳангда. – Лекин сен кофирсан ва дўзахийсан! Чунки шайтонга малайлик қилиб юрибсан! Худо сенларни ҳеч қачон кечирмайди!..

Беҳазил гапиряпман, унинг ҳар бир сўзи миямга ўткир найзадай қадалар, мен ўзимни тамомила йўқотиб қўйгандим.

– Сен ҳозир мени отасан! – ҳамон юрагимга найза санчишда давом этарди у. – Лекин хомтама бўлма, сен ҳам итдай ўлиб кетасан! Жасадингни кузғунлар талайди! Лекин қайси олий маслагинг учун ўласан? Босқинчи кофирларга, шайтонга малайлик қилганинг учунми, а?

Мен шу даражада ўзимни йўқотиб қўйгандимки, беихтиёр автоматимни чеккага улоктириб, қарнисида тиз чўкканимни биламан. Беҳазил гапирялман, дўстим, авваллари кўн дуч келганим бунақа вазиятларда мен ҳеч нарсани ўйлаб-нетмай, кўз илгамас ҳаракатлар билан душманнимни бир-икки тешиб, тубсиз жарга учириб юборардим. Ҳозир эса...

Бирдан ғанимимнинг гап оҳанги ўзгарди.

– Вужудингда мусулмон қони уйғонганидан хурсандман, – деди у гўё менга раҳм-шафқат қилгандай хотиржам бўтилганча, пастликка тушиб кета бошларкан.

Ўша кимсасиз тоғда якка ўзим қарахт бир ҳолда го у кўздан ғойиб бўлганча қараб турдим. Кейин кафтларимни юзимга босиб, бор овозим билан хўнграб йиғлаб юбордим.

Орага оғир жимлик чўкди. Бу аянчли ҳикоядан бағри-дили эзилиб кетган Асад ғам-ғуссага ботган дўстига қандай тасалли беришни ҳам билмай қолганди. Боз устига, унинг миясига афғон жангчисининг «шайтон малайи» деган айилбоғар сўзи мотам куйидай маҳкам ўрнашиб олган, бу сўз тобора катталашиб, атрофида чирнирак бўлиб айлана бошлаганди.

СИРЛИ БИТИМ

– Хай, майли, – деди ниҳоят Раҳматилла чуқур хўрсиниб. – Бу гапларни қўяйлик. Илойим, бунақа қушларни Худо ҳеч кимнинг бошига солмасин. Қуй энди.

Дарров ўзига келган Асад дастурхондаги қадахлардан бирини дўстига узатди.

– Бу қора қушлар ҳеч қачон қайтиб бошимизга тушмасин! – деди у титроқ овозда.

Дастурхончи йигит столга икки қоса порин шўрва қўйиб кетди.

– Хўш, энди ўзингдан гапир, – деди сал ўзига келган Раҳматилла. – Уйлангандирсан! Бола-чақанг печта?

Асад аввал ўйламай:

– Учта кизим бор, – деди-ю, ногаҳон ичидан зил кетди.

– Э, қойил! Менда эса учта ўғил бор. Ҳаммаси қаратис. Қуда тутинсақ бўларкан! – деди собиқ жангчи яна хурсанд кайфиятда.

Лекин энди Асаднинг қовоқ-тумшуғи осилиб кетган эди. Ичкилик таъсириданми, унчалик мулоҳаза ҳам қилиб ўтирмай, дилини ёзди.

– Сенга бир гапни айтмоқчи эмас эдим-у, лекин ҳечам ўзгармаганинг, ўша-ўша мард, тағтилгингни кўриб, фикримдан қайтдим. Биласанми, дўстим, айтаман-у, аммо бир шартим бор: ортиқча савол бермайсан.

– Осон экан-ку, – деди Раҳматилла кулиб. – Розиман.

– Хуллас, учта қизим бор. Учаласи ҳам аломат. Ноёб хислатлари, башоратчиликлариям бор.

– Табиби ғайбми? – сўради Раҳматилла яна кулумеираб.

– Бу ҳақда сенга кейинроқ гапириб бераман. Катта қизим Назира яқинда ўзинчига кўчади. Сал кўзга яқинроқ.

– Хўш-хўш? – сал жонланди ҳамсухбати.

– Сенга айтсам, дўстим, бир ойдан онди: унинг орқасидан тўда йигитлари тушган.

Раҳматилла бирдан кайфи тарқаб кетгандай, жиддий киёфага кирди.

– Қайси тўда? – сўради у ташвишли оҳанда.

– Бунисини сенга айтмайман.

– Нега энди? хайрон бўлди собиқ жангчи.

– Чунки истамайман!

Энди ҳамсухбатининг пешонаси тирншди.

– Хўш-хўш?

– Бизнинг оиламиз, ўзи бир «тўда»лигини яхши биласан. Яъни, саккизта акам бор, уларнинг ичида қозиси ҳам бор, шоири ҳам, кегебешниги-ю, ҳатто бокечиси ҳам... Хуллас, ҳаммаси шаҳарда обрў-эътиборли одамлар. Лекин, мен улардан ёрдам сўрамоқчи эмасман. Чунки майда-чуйда гап-сўз қилиб, кизимнинг шаънига доғ тушириш ниятим йўқ.

– Тушундим. Лекин мен...

– Гапингни бўлганим учун бир қошиқ қонимдан кечасан-у, лекин ўша тўдага қарши бир ўзим курашмоқчиман.

Раҳматилла энди қандайдир саросимали киёфада қаддини ростлади.

– Сени огохлантириб қўйишим керак, дўстим, – деди у қатъий. – Жудаям хавфли ишга бел боғлабсан!..

– Хавфлими, хавфлимасми, бу ёғи менинг ишим, тушуняпсанми?

– Тушуниб турибман, оғайни, лекин сенга беҳазил гапиряпман...

– Мен ҳам беҳазил шундай қатъий қарорга келдим.

- Улар сени суваракдай янчиб ташлашлари мумкин, ахир! - деди Раҳматилла азбаройи куюнганидан товушини пича билан кўтариб.

- Ҳамма фожиа шундаки, улар менни ҳақорат қилишди, англайсанми, шахсимга тегинди! Энди мен уларга эркакчасига ўзим, у овозини балаandroк кўтарди, факаат ўзим муносиб жавоб қайтаришим керак!

- Яхши, дўстим. Мактабда муаллимлар билан талашадиган кезлардаги ўжарлигинг ҳалиям қолмабди. Лекин, сен нима учун меннинг ёрдамимдан фойдаланишни истамаясан?

- Сенинг ёрдамингга жуда-жуда муҳтожман. Лекин сен ўйлаган йўл билан эмас...

Қандай йўл билан бўлмаса? Ахир, мен уларнинг пичада юрибман. Деярли ҳаммасини беш бармоғимдай танийман. Бир оғиз илтимос қилсам бўлди, ҳар қандай ишни тинчтиришди!..

- Буни тушунаман. Лекин, гап тантанлик устида кетаяпти. Шу бир ой пичада ҳаётимга жуда қатта ўзгаришлар юз берди. Мен жуда кўп ўйладим. Охири шу хулосага келдим

- Бехахил таниряман, ноғўғри хулосага келибсан! - бакириб юбораёди ҳамсуҳбатининг ўжарлигидан жаҳли чича бошлаган собик жангчи.

Ноғўғри эмас! Мен энди сен ўйлаган бечора бир файласуф эмасман!..

Об-бо, ким сени бечора деяпти?

- Устимдан кулма, ҳамма, ҳатто тутишган акаларим ҳам шунақа дейди. Баъзи оғайинларим хотиним нукул киз туғишини ҳам юзимга солган.

Раҳматилла бенихтиёр яна кулумеиради. Асаднинг бироз кайфи бор эмасми, бундан бешбагтар кизикконлиги тугди.

- Ана, энди сен ҳам кулясан.

- Ўлай агар, кулишимни ҳам, йиңлашимни ҳам билдирмай қолдим. Жон оғайини, менга қара, кизишма! Худо хайрини бери ур, сал ўзингни босиб олгин.

- Овқатга қара, дўстим, норин шўрва ҳам совиб қолди. - деди у энди оталарча юпатадиган бир оҳангда. - Қани ол, Худо хоҳласа, ҳамма ишлар жойида бўлиши учун...

- Хуллас, гап шу! - деди у собик жангчининг кўзларига тик қараб. - Менга ортаданок нинза машқларини ўргата бошлайсан!

– Бош устига. Лекин, жон дўстим, шўрвадан ичгин.

Бирдан Асад хотиржам тортиб, пахта гулли косадаги норин шўрвани олдига тортиди. Беш-олти қошиқ уришдаёқ уни ичиб кўйдиди-да, косани кескин нари суаркан, кўчини столни йиғиштираётган дастурхончи йиғитга ўтирилиб:

– Ҳой, оғайни, бизга яна яримга ичимлик! – деб бакирди.

– Балки етар! – деди Раҳматилла тағин кулумсираб унга савол назари билан тикиларкан.

Йўқ, ичамиз ҳали! – деди Асадининг ҳисобимдан. Агар билсанг, дўшунаканги хурсандманки!.. Сени меконда, деб ўйлама. Ақлим соатдайлик килишга розилик берганинг ру

Ҳамеухбатининг бу гапидан эн

– Осмондаги ойни олиб бердик маншқларини ўрнатмайман! – деди

т кесиб. – Фақат мендан кўришганимдан тказди. Кайфи ошиб ибди. Менга халифаниб юборди, холос. да кизишиб кетди.

– Йўқ, лекин сенга нинга т столга мушт тушириб.

– Нима, гапингни кайтиб олдингми, а! Ҳозиргина рози бўлдинг-ку?! Биласанми буни нима деб аташадди?

Биламан! Сен учун майли, олти к. хам бўлай! Лекин тушунсанг-чи, – куюниб гапида давом эдди собик жангчи, одам ўлдирини нақадар даҳшатли ишлигини, ахир, мен кўриб келдим-ку! Бўғзингача туноҳга ботиб кетасан! Беҳазил гапирялман, бу шунақанги мараз, шунақанги кабиҳ ва чиркин бир ишки, қурбонларининг арвоқлари кейин сени бутун умр таъқиб килишадди. Кечалари билан алахсираб, ухлолмай чиқасан. Ўлганингдан кейин, нариги дунёда ҳам улар сенга гинчлик беришмаса керак, деб ўйлаб қоламан баъзан...

– Сизлар бегуноҳ одамларни ўлдиргансизлар. Лекин ҳаётда шундай одамлар борки, уларни ўлдирини гирт савоб! Энди ўзинг тасаввур қил: бўйи етган жигари ўша қизини қандайдир бир ипирнеки кимсалар харобазорга олиб бориб счинтирса, номусига тегмаган тақдирда ҳам, аъзойи баданини мўматалок қилиб кўқартирса, сен нима қилган бўлардинг? – бўғилди Асад қаҳр-ғазаб ўтида ковуриларкан.

Раҳматилланинги кўзлари ҳайратдан катта-катта очилиб кетди.

Хали иш шу даражага бориб етган дегин? - деди у бенхтиёр мушталарни тугилиб.

- Бу хали ҳолва, -- деди Асад жиғибийрон бўлиб. - Сезиб юрибман, хали бешбаттар бўлиши мумкин. Тезда бунинг олдини олмасам, порасида кизини бошига яна қапақанги балолар ёғилишини ёлғиз худонинг ўзи биледи, дўстим...

Сўнги жумлани йнгламасираб, товуши тиграб гапирган Асаднинг елкасига залворли кафтини кўяркан, Раҳматилла катъий бир қарорга келгани кўришиб турарди.

Ҳамма гапларини та тушундим, огайни! – деди у босиқлик билан.-- Энди менинг ҳам сенига бирмунча шартларим бор...

- Ҳамма шартларингни айтмасингдан қабул қилдим, деб ҳисоблайвер! деди Асад ўжарлик билан унинг гагини бўлиб.

- Биринчи шартим: уч ой мобайнида чекмайсан, ичмайсан, чапга-ўннга юрмайсан!

- Бош устига! Бу ишларга ўзимнинг ҳам унча ишқибозлигим йўқ.

- Яхши. Иккинчиси: фақат мен буюрган гаомларни ейсан. Айгиб кўяй, касрдан бўлмасин тониб, илон, тивратикан гўшти сийшинга ҳам тўғри келади.

- Мен ҳамма нарсага гайёрман деб айтдим-ку!..

- Уч ой мобайнида ҳар куни – шанба-якшанбадан ташқари, кечки саккиздан ўн биргача ўзингни тўла менга, яъни машқларга бағишлайсан!

Асад кўлини кўксига кўйди.

- Бажонидил!

- Унда қулоғингни бер, охириги шартимни айтаман, – Раҳматилла бўйинни чўзиб, стол устида энгапган кўйи дўстининг қулоғига ал-ланималар деб шивирлагач, овозини қайта кўтариб сўради: - Хўн, келишдикми?

- Келишдик! - деди Асад катъий оҳанда бутун суҳбат давомида илк марта мамнун жилмайиб.

-- Энди бу мавзуга бошқа қайтиш йўқ!

Шу, чок уларнинг тепасида барваस्ताқомат, кизгиш ярғок боши чирок нурида ялғ-юлғ қилаётган дароз бир йнгиб пайдо бўлди-да, Раҳматиллага қучоқ очди.

- Э-э, устоз, суҳбатлариз жа куюк экан, халақит бергим келмади. Биза энди камтар одамлармиз, бир қўлиззи обкетай дедим, у собик жаңгчини елкасидан кучоклаб, кейин қўдини олиб маҳкам қисди. Сўнгра столдаги коньякка ишора қилиб қўшиб қўйди: – Дастурхон пули тўланди. Бу ёғи бежавотир... Нима хизмаг бўлса, бир имлаб қўйсайиз, бас, юмалоқ-ёстик қиламиз!..

– Э-э, шунакасишлар-да, энди, – деди Раҳматилла ўзини хафа бўлгандек кўрсатиб.

У Асад билан сўрашишни ҳам ўзига эп кўрмади. У кетгач, Раҳматилла дўстининг орқасидан хайрон бўлиб караб турганини кўриб:

– Туңги шаҳар ҳокимининг қўриқчиси, жуда йирик каллакесарлардан, деди овозини пасайтириб.

– Тушундим, – деди Асад маъноли бош ирғаб.

Собик синфдошлар ўша куни туи яримлаб қолганда аноқ-чаноқ бўлиб, кучоклашиб хайрлашишди.

Вой, Ачақа, шунақаям ичадими одам? Умрингизда қилмаган иш-а!.. – деди қоронғида гандираклаб турган эрини дарвозани очиб кутиб олган Дилбархон гиналаб. Додам билан ойимлар хавотир ола-ола ҳозиргина ётишди. Қизларингиз ҳам, дадам тўданинг қўлига тушиб қолмадимикан, деган хавотирда ҳалиям ухламай ўтиришибди. Сал ўйламайсизми? Уларам катта бўлиб қолишди, ахир!..

– Тш-ш, х-хотин! – шивирлади Асад жойида чайқалганча кўзларини сузиб. – Ишлар-р зўр-р! Худо хохлаसा уч ойдан кейин... қизларимга кўз олайтир-рган иблислар-рнинг энасини Учкўрғондан кўр-рсатаман!..

– Вой, нималар деяписиз, дадаси? – деди Дилбархон эрини қўлтиғидан олиб ичкарига бошларкан. – Озгина ичиб олсангиз ҳам қайқдаги гапларни гапирасиз-а?

Асад гандираклаганча хотинининг орқасидан уйга кираркан, бармоғини лабининг устига босиб:

– Тш-ш!.. – деди. – Бошқа ҳеч нарса сўр-рама! Бу ёғи сир-р!.. Қизларимга айтиб қ-қўй: бемалол ухлайверишсин! Мен бор-рман! Керак бўлса, улар-р учун... жонимни ҳам қур-рбон қиламан!..

– Вой, далажониси-ей, деди Дилбархон йиғламсираб. – Яна одамнинг юрагини ўртайсиз-а!.. Ахволимиз қапака-ю, ичиб юришингизни қараг!..

Дилбархон бир амаллаб Асадни ечинтириб, жойига ётқизгач, хабар олгани кизларининг олдига кирди. Уччаласи ҳам сирли бир гарзда нимкатга ёнма-ён китоб ўқиб ўтиришганини кўриб, жахли чиқиб кетди.

– Соат бир бўлди-я, нега ухламайсизлар? Эргалаб еттида қанака қалиб уйғогаман, ахир?!

– Биз ўзимиз уйғонамиз, ойижон! – деди Назира одатдагидек хозиржавоблик ила. – Сиз ухлайверини!

– Даданг келдилар. Халиям ухламай ўтирганларинини кўрсалар, хафа бўладилар. Ўзи шундоғам бўлганларича бўлиб юрибди...

– Биламиз, ойижон. Сизлар ухлайверинглар. Биз хозир ёгамиз!..

– Бўлди, тезроқ ётинглар. Яхши ухланглар, – дея онаси эшикни ташқаридан беркитди.

Назира эшикка югуриб, оналарининг дахлиз орқали ўз ётоқхоналарига кириб кетганига ишонч ҳосил қилгач, чирокни ўчирди-да, хадаха тўшаққа ўтираркан, сингилларига шивирлади:

– Бўлди! Ўрнига ўтинглар! Улар хозир келишади!

Қизлар нимкатга юзлаганча кўричаларига чўккаланди. Назира тиловат қила бошлади.

Хона қоронғилик оғушига чўмган, харир нарда тўсилган дераза орқали тўлин ойнинг сутранг ёғдусида чўмилаётган сирли осмон ўзининг соң-сапоксиз юлдузли кўзлари билан уларга гўё имо қилаётгандай, ўзининг ҳадсиз-худудсиз кенгликларига чорлаётгандай туюларди.

Тиловат тугагач, қизлар «Оллоҳу акбар», дея юзларига фотиҳа тортиб, омин қилишди. Орага сув қуйгандек жимлик чўкди. Назира илкисда ғалати ахволга тушиб, қарахт бир қайфиятда кўзларини юмди. У кўлларини тиззаларига қўйганча, худди ҳазин бир қуй тишлаётгандай оҳиста тебранап, алланималарни тасдиқлаётгандай бот-бот оҳиста бош ирғар эди. Чамаси, у Қоинотнинг руҳий алоқа окимига уланиб, гойибдан ахбор ола бошлаганди. Бир неча фурсатдан кейин қиз ўзига келди-да, сингилларига «ҳисобот» берди:

– Буваларимиз шу яқин орада зарур иш билан банд экалар. Яна ўн дақиқадан кейин ташриф буюришаркан.

- Қанака зарур иш экан? - сўради Наргиза хайрон бўлиб.
- Яна шу яқин орадами? - ажабланди Нафиса негадир сесканиб.
- Яхши тушунолмадим, - жавоб бсрди Назира. - Гулшода бо-
нунинг номини тилга олишди... Унга кандайдир янги хислат
бсришмоқчимиши-ей...

- Бизга кўироқ срдами тегсин, дсган максаддадир-да?
- Албатта. Лскин унга қам кимлардир, чамаси, тўда хужум бош-
лаганга ўхшайди.

- Буваларим шундай дсйишдими?
- Йўк, мсн буни ўзим пайқадим.
- Қандай килиб?
- Билмадим, лскин бу қаёқдандир кўнглимга келди.
- Дадамнинг маст келганларини билишибдими?
- Бу қақда қам гаиришди. Аммо, бундан хафа бўлмаслигимизни
илтимос қилишди. Дадам ортадан ичкилик ичишни умуман йи-
і иштирармиши-сй...

Шу пайт деразада уч нафар чизиксимон нур пайдо бўлди-да,
улар ёнма-ён ҳолда иммкас тарафга ўқдай учиб ўтишди.

- Вой, кслишди! - сскин шивирлади Нафиса ҳаяжон билан.
Опа-сингиллар бараварига:
- Ассалому алайкум, буважонлар! - дея хитоб қилишди ссвинч-
ларини яширолмай.

Нимкатда пайдо бўлган учала бувалари ҳам баравар алик олиш-
ди. Ҳол-ахвол сўрашишгач, гапни одатдагидек Шайх Тоҳир бувала-
ри бошлади.

- Она қизларим! - дсди у дона-дона гапириб. - Биз сизлардан
қаттиқ ташвишдамиз. Чунки аввалбошиданок бсжиз хавотирлан-
маган жанмиз. Лаънати Иблис осмону фалак аҳлидан яширин
ҳолда ўзининг чиркин рсжаларини амалга оширишга киришмуш.
Узининг ашаддий шайтони лаинларидан бўлмиш бир гуруҳ собик
дўзахий махлуқотларни ишга солиб, аларни сизларга қарши бир-
биридан қабих ва чиркин қилмишларга йўлламуш. Парвардигори
оламнинг сизларни йўқлаб туришимизга ижозаги бўлмаса эрди,
биз ҳам аларнинг бу қилмишларидан беҳабар қолаверар эрдук. Уз
разил максадлари йўлинда алар, ҳатто Ердаги қаттол жиноятчи-
ларни ҳам ишга солмушдирлар... Лекин сизлардан ўтиниб илтимос

киладурмизки, нуридийдаларимиз зинхор ҳеч нарсадан қўркманглар. Ҳаёт синовларига мардона кучок очинглар. Бошларингда нима кўргилликларинг бор эрса, бу тақдир азал, киёматингиздур...

Энди гапни Шайх Хожа Асрор бувалари давом эттирди. У кизларни ортикча ташвинга солмаслик учунми, хотиржам сўзлашга уринаётгани кўриниб турарди.

– Жигарбандларим! Назира бону! Сезиб турибмен, миян-гизда айланаётган савол сизга тинчлик бергуси келмас. Сиз айтмоқчидурезки, нега энди Парвардигори олам кўра-била туриб, бу номақбул ишларга йўл қўйиб бермиш?

Назира жоқлашиб бош иргарди.

– Она кизим, бу олам шундай мураккаб, жумбоқка йўтрилган гиштлар ила қаланган шундай чўн пойдевори а қурлимшиким, анда ҳамма нарсанинг ҳисоб-китоби, тош-тарозуен, сир-синоати бордур. Нима учун Қуръони карим ва бошқа илоҳий китобларда муқаддас саҳифалар қайта-қайта такрорлашни, тўғри тафсир этишни, ҳамма вақт шарҳи қийин сўзларни ҳижжалаб ўқиниш таково этади? Чунки ана шу ҳолатгина одамзоднинг эзгу ниятлари, олий маънавий-руҳий илтижолари Парвардигорга етиб боради. Бу деган гап ўзга, ёвуз ниятлар Оллоҳнинг эътиборидан билмаке четда қолади, дегани эрмас, албатта. Аларнинг ҳам, шубҳасиз, тош-тарозуен мавжуд дирки, бунинг ҳисоб-китоби аксари ҳолларда охирагда, боқий дунёда амал қиладур. Буларнинг Парвардигори олам эътиборига шу тахлит кечикиб етиб боришининг замирида ҳам қатга ҳикмат ва сир-синоат ётадур. Анинг маъзиси эса, ҳаёт тўғриси синовлари ичра ҳар бир инсон ўзи чақиши жоиз. Ило сир ҳаминша кўнглини мафтун қилади, зеро, айнан сир-синоат башариятнинг тамомида қутқарилишига йўл очади. Бу – тарозининг бир палласи. Ваҳоланки, оламда яна шундай сир-синоатлар ҳам мавжуддирки, инсонга аларни билиш Парвардигор томонидан ман этилган ва алар тарозининг иккинчи палласи гарзида намоёндур. Чунки одамзод ҳали шу даражада нотакомилдурки, ман этилган сир-синоатларни ўзлаштириб олгач, у самовий мувозанатни издан чиқариб, нафакат Ер ва ўзга сайёраларни, балки бутун Коинотни ҳам остин-устун қилишга қодирдур.

Осмонда учиб бораётган қуш қанотларининг муқобил кучларни муросага келтирувчи ҳаракати ва шиддати ҳисобига ўз мувозанатига эришганидай, борлиқ олам ва Коинот ҳам шу тарзда мувозанатини сақлай олади...

Энди гап навбати Тилла Шайх буваларига етганди. У кордай оппок соқолини оҳиста тутамлаб, вазмин оҳангда сўз бошлади:

Жигаргўшаларим! Катта буваларинг айтиб ўтганларидай, тақдир азал бизнинг қисматимизга сизларни ўз падохимизга олишни ҳам ёзмиш. Бунинг учун олий қудрат соҳиби Оллоҳ талоғга миндан-минг шукроналар бўлғай! Парвардигорга тағи сонсиз ҳамду саюлар ўкурмизким, У ўз қарим қудрати билла бизларни ҳолингиздан мишбаъд оғоҳ этмиш. Сизларга қандай ёрдам кўрсатмак бонендан биз кўн мулоҳаза юруғлик ва мишбаъд бир қарорга келмушмиз. Буни ҳозирча сизларга аён қилолмасмуз ва бу ҳам, ўртанча буваларинг айтмиш, билиш тақикланган сир-синоатдур. Аён ёмоғимиз мумкин бўлмиш хилқатлар кўн эрмас. Аввало, тўда сизларни тоғ йўлида қувғишга олишда, биз машинани мазорга бурнишни отангизнинг дилига соғдик. У ерда сизларга яқин ўтмишда янаб ўтган яна бир зурриётимиз дастгирлик қилмиш. Қаттол жинойтчиларни ҳам йўлдан чалғитган ана ўшал авлиёи шарифдур.

Боз устига, куни кеча яна отангиз кўнлига соғдик бир дўсти билла суҳбат қурмоқни ҳам соғмушмиз. Илло, бу самимий суҳбати қалон бониндин кўп яқини тадбир ва тақбир мевалари унғай. Билъақе, суҳбат чоғи отангиз шайтон суви тазийқинда кўп қабих ниятларга бормуш. Локин, соғдик дўсти кўмагинда биз ани ушбу ниятларидин қайтармакка мушарраф бўлдишимиз.

Гушода бону билла мулоқот қилмоқликни ҳозирча поғониз деб тоғмушмиз. Чунки ул өзгу хислатли аёл ишларига шу дамларда шайтони дани аралашмушдир. Пировардида азинг сизларга кўмаги бисёр теккай. Бор гағимиз бугунча шушдир, она қизларим! Валлаҳу аълам!

– Энди яқини гушлар кўриб ухлагайсизлар! – гаройиб суҳбатга яқин ясади Шайх Тоҳир бува. – Парвардигор насиб этса, яна тоз кўришурмиз. Шу бонс Назира бону кўмагинда сизларни боҳабар айлагаймиш. Раҳимдилларнинг раҳимдилроғи Оллоҳи қарим сизларни ҳаминша мағфират қилғай! Ё Парвардигор, ўз фағлинг билла порасида зурриётларимизга ризқ ва саодат берғил! Алардин шайтону ине-жинс афт-анғорини тесқари қил! Омин! Оллоҳу ақбару ва раҳмағуллоҳи ва барокотух!

Учала авлиё юзларига баравар фотиҳа тортишди-да, бир лаҳзадаёқ чизиқча шаклидаги уч нафар нурга айланиб, дераза орқали Коинот қаърига сингиб кетишди.

Уч опа-сингил эса, уларнинг ортидан хайрат ва завқ аралаш ги-килишаркан, вужудларига қушдай бир сингиллик инган, қалбларини аллақандай самовий масрур ҳислар чуллаган эди.

ТУНГИ ТАШРИФ

Беш кундирки, Баҳром Шайх отанинг дили хуфтон, ўзини кўярга жой тонолмай қолган, асабини босиш учунми, қаерга бориб ўтирмасин, узлуксиз тасбеҳ ўгиришга тушар эди. Мана беш кундирки, ўгли Асад ишдан ярим кечаси қайтар, эрталаб кўришганларида эса, ранг-рўйи бир ҳолатда, нуқул кўзини олиб қочар, ўнгайсизланиб саломланарди. Тунов куни-ку, ғирт маст бўлиб келибди, Дилбархондан суриштириб, зўрға билиб олди. Келини – умриндан барака топкур ақли-да, «Дода, уришмангиз кизлари учун қайгуриб юрибдилар», – деди куюниб. Лекин бир кун қайгуриш мумкин, икки кун... Бўлар иш бўлиб ўтган бўлса... Қизларига янада огоҳроқ бўлиб юриш ўрнига, бу нима хувар эди?.. Тўғри, фарзандларини ҳамон ўзи «Жигули»да эрталаб элтиб, тушдан кейин олиб келиб қўяди. Апил-тапил овқатланади-ю, шу кетганча сувга тушгандай гум бўлади. Бирорта акасида бунақа одат йўқ, битга-яримта меҳмон ё маъракага боришадиган бўлса ҳам, манзилигача айтиб, хотиржам қилиб кетишарди. Аслида ҳаммасига сабабчи... мана шу беҳосият замонаку-я... Ота кўп оғир даврларни бошидан кечирган, очарчилик, қаҳатчилик, уруш йилларининг бевосита гувоҳи бўлган, лекин уларнинг бирортасида ҳам одамзоднинг бу қадар тубанлашиб, маънан инкирозга учраганини сира эслолмасди. Инсоннинг нафе балоси, бадхуқлик, бузукчилик ва жаҳолатга муккасидан кетаётгани оқибатида юзга келаётган кирдикорлари олдида қирк шайтон ҳам ип эшолмай қолиши мумкин эди. Жиноятчиликнинг авжига чиқиб кетганини айтмайсизми! Мафиями-ей, рэкетми-ей... Одам ўлдирадиган маҳсус гуруҳлар ҳам пайдо бўлганмиш. Фалончини йўкот, деб пулини берсанг, бўлди, шўрликни кўз очиб юмгунча гумдон қилиб келишармиш. У йўқ, бу йўқ, ҳамма бало одамларнинг ёпасига

Худони унутиб, дахрийликнинг боши берк кўчаларига кириб кетганларида. Илгари одамзод жилла курса, Парвардигордан кўрқар, шунинг учун ёмон амаллардан ўзини тийишга интиларди. Ҳозирчи?.. Мана энди Худойи таоло минглаб, миллионлаб дахрийларни уларнинг ўз кўллари билан жазоламокда. Ўрмонга ўт кетса, хўл ҳам, курук ҳам баравар ёнади, деганларидек, имон-эътиқодли асил мусулмонлар ҳам уларнинг касрига қолаётир...

Ана шундай қалқиб турган нотинч замонда кўй оғзидан чўп олмаган келжасининг «кўча сузуриб» қолгани отанинг «тиши»га тегмоқда, кўнглига гулгула солмоқда эди.

Мана, ҳозир ҳам соат ўн бирга яқинлашаяпти. Аммо, ўтгидан ҳамон дарак йўк...

Шу пайт ташқарида эшик тақиллаётганини эшитган ота юраги тинч эди-ю, ўрнидан турай деганда, ошхонада куймалашиб юрган Дилбархоннинг «Ҳозир!» дея овоз бериб, ташқарига отланганини пайкагач, ўзини босди. Сал ўтмай ҳовлидан аёл кишиларнинг гўнғир-гўнғир гаплашгани эшитилди. Келган Асад эмаслигини билган Баҳром Шайх отанинг дили яна ғашланди, дарров ўрнидан туриб, ташқарига йўналди. Не кўз билан кўрсинки, ҳовли чеккасидаги ўрик тагида келини билан Гулшода бону гаплашиб турар, чирок ёруғида негадир унинг юзи безовта кўринарди. Қизик, бемахалда нима қилиб юрибди экан?..

– Ассалому алайкум, отахон! – деди башоратчи аёл мўйсафид тарафга ўгириларкан, кўлини кўксига кўйиб.

– Ваалайкум ассалом! – жавоб берди Баҳром Шайх ота. – Келинг, қизим! Соғ-саломатмисен? Ичкарига марҳамат қилинг!

Шу пайт тепадаги кизлар ётадиган уйнинг дахлизидан ич кўйлак кийган уч опа-сингил эшик ёнига югуриб келишди-да, унинг кия очик эшигидан Гулшода бонунини кўришгач, дарров орқаларига чошиб кетишди. Шу заҳоти уларнинг хонасида чирок ҳам ўчди.

Буни дарров пайкаган Гулшода бонунинг юзидаги безовталиқ яна ҳам куюклашгандай бўлди.

– Асаджон билан Дилбархонда зарур ишим бор эди, – деди у атрофга олазарак қараб қўяркан. – Кеч бўлсаям келавердим. Маъзур тутасизлар энди...

– Ҳечқиси йўк, Асадни мен ҳам кутиб ўтирибман, – деди Баҳром Шайх ота. – Негадир кечикаяпти. Бунақа олати йўк эди. Ҳай, ичкарига ўтинлар, ҳозир келиб қолар...

Ўнг томондаги меҳмонхонадан Мунаввархон ая чиқиб, бапоратчи аёл билан бир-бирларининг елкаларига қўл ташлаб кўришипти.

– Омонмисиз, эсонмисиз? Омон-эсонмисиз? Эсон-омонмисиз?..

Ая тушги меҳмонни ўзи hozиргина чиққан хонага бошлади. Дилбархон чой кўйгани ошхонага отланди. Баҳром Шайх ота хассасини дўкиллаганча яна ётоқхонасига кириб кетди. «Тинчликмикан ишқилиб? – хаёлидан ўтказди у ўйчан қиёфада. – Жуда безовта кўрилади... Ғалати беҳосият замон бўлди-да...»

Шу чок машина овози эшитилиб, яна дарвоза тикиллади. Ошхонадан югуриб чиққан Дилбархон дарвозани очиб, эрини кутиб оларкан:

– Саломалайкум, – деди бўшанибгина машинага яқинлашиб.

Хуш келибсиз. Энди хар куни шунақа кечикиб келаврасизми?

«Жигули»ни ховлига ҳайдаб кирган Асад эшикни беркитиб, уйга йўл оларкан, совуқкина килиб:

Шанба-якшанбадан ташқари, – деб жавоб берди.

Хайрият, ушга эрганиди хотини. Раши-рўйингиз ғалатирокми?

Кўн ишлайимиз.

– Гулшода она келдилар. Ҳозиргина...

– Йўғ-э? – Асад меҳмонхона эшиги ёнида тўхтаб, хотинига савол назари билан қаради. – Тинчликмикан? Унда машинани бекор ховлига олиб кирибман-ку...

– Ўзи келган, ўзи кетар...– деди Дилбархон эсаси котиб.

– Йўқ, уят бўлади, – эътироз билдирди Асад.

Бир неча фурсатдан сўнг меҳмонхонада раши бўздай оқарган Гулшода бону эр-хотинга саросима билан тикилганча, даст овозда хавотирли хикоясини бошлади.

– Кеча кечқурун уйимга учта барзанги йиғит бостириб келди. Гафлат босиб эшикни очиб ўтирибман. Эсхонам чиқиб, ичкарига коча бошловдим, ёши катгароғи тўхтатди.

– Она, кўркманг. Биз бир илтимос билан келдик.

– Қанака илтимос? – сўрадим тилим зўрга гапга ковушиб.

Хуллас, маълум бўлишича, булар уч ака-ука бўлиб, учаласининг ҳам ичига шайтон кириб олган экан. Айниқса, кенжаси телбасифат бўлиб қолибди, кўрсангиз, худди Мажпун дейсиз. Хуллас, у бир қизни яхши кўриб қолибди. Ўша қиз хар куни тушига кирармиш. Ким экан у қиз, деб сўрасам, биласизми, нима дейишди? Сизларнинг катта қизишгиз Назира экан! Эсим чиқиб кетди. Нима

килишимни билломай колдим. Ўтқизиб калима ўқий десам, куриб кетқур шайгонлари чиқиб кетса, бошим балога қолади. Ўқимай десам, икки акаси бўзрайиб қараб турибди. Афғ-башаралари, кийим-бошлари тунча-гузуг-у, лекин кўзларига қон қуюлган. Қуроллари борлигини ҳам аниқ сезиб турибман.

– Ёрдам бермасангиз бўлмайди, опа, – деди қатта акаси, – ипона-сизми, буйрук охаштида. Кўраянсиз-ку, укамиз бечора девона бўлиб қолди. Уни ўқийсизми, куф-суф қиласизми, сиз ўзига келтириб берсангиз. Кейин анави ҳазратимомлик қизини ҳам шундай қилишди, укамизни жон-дилдан севиб, кўрмаса туролмайдиган бўлиб қолсин.

Мен титраб-қакшаб:

– Жон укалар, бу иш қўлимдан келмайди, мен фақат одамларга яхшилик қилишим керак. Йўқса, ўзим касал бўлиб қоламан десам, бир маҳал ҳалиги йиғит, бу яхшилик бўлмай энангизнинг киндигими, деб болохонадор қилиб сўқиб кетса бўладими! Яна нима дейди денг: керак бўлса бутун шаҳар аҳлини оёқлари остига ётқизишармиш. Шаҳар ҳокими ҳам улардан зир титрармиш. Оғзидан чиккани нуқул «кизгалою», «мегажин», «онангни фалон қиламан!..»

Охири чидай олмай:

– Ҳой, укажон, онангиз тенги одамман-а, сиз оғзингизга қараб гапиринг, – десам, «хе, сендака онани...» деб бирам бўралаб сўқди, бунақа шарманда гапларни умрим бино бўлиб эшитмаганман. Бир маҳал қарасам, нешонамга тўшонча ўқталиб турибди! Хушимдан кетаёздим.

Охири мажбур бўлиб, деразани очиб қўйдим-да, укасини ичкарига олиб кириб, нимқатга ўтқиздим. Амаллаб калима ўқишга тушдим. Ўзбаройи кўрққангидан қалт-қалт титрайман, денг!.. Лекин ҳалиги кенжа укаларининг ичида шунақа шайтон кўп эканки, учта калима қайтаришда атиги еттигасини ҳайдаб чиқардим. Уйда Қуръони қарим бор эмасми, куриб кетқурлар, кумурсқадайдиган тортиб мушукдайигача очик деразага қараб кетма-кет отилишарди. Бир маҳал йиғит ўқчиб йўтала бошлади. Югуриб бориб, обизандан олдига тоғора олиб келиб қўйдим. Унинг афғи худди кекса одамникидай буришиб, кўзлари кинидан чикқудай ола-кула бўлиб кетган, кенжатоиларини бу алфозда кўрган акалари ҳам таралдудга тушиб қолишди.

– Лаънаги жодугар! Ўлдириб қўйма тагин! – деб бақирди қатта акаси важоҳат билан яна тўшонча ўқталганча тепамга келиб.

Ушга нафрат билан тикилиб:

– Кўркма, ҳали-бери ўлмайди! – дедим-да, калима қайтаришда давом этдим. Кенжа ука бешбагтар йўталиб ўқчиркан, катта-кичик шайтонбаччалар оғзидан, кўзларидан, кулоқларидан кетма-кет отилишарди-да, шу заҳоти ўзларини деразага уришарди. Уларни фақат мен кўраётган, акалари эса ҳеч нарсага тушунолмади, хайрат ва саросимага тушиб қолишганди. Ҳайдаяпман-у, ўзим бешбагтар хавотирдаман: жувонмарглар ҳозир шаҳарга тарқалишади-да, ёвуз ниятли мараз одамларнинг ичига қайта кириб олиб, яна қанча ғаламисликлар қилишаркин?!

Бир маҳал кенжаси қорнини чангаллаганча олдидаги тоғорага бор овози билан ўқчиб қуса бошлади. Оғзидан узун-узун тирноқларми-ей, елимга ўхшаган сап-сарик шилимшиқми-ей, яна алламбалолар бот-бот отилиб тушарди. Қуриб кеткурнинг ичидан жами йигирма еттита шайтонни ҳайдаб чиқардим-у. йигирма саккизинчисига келганида ҳолим қолмади. Йилит ҳам қусишдан тўхтаб. пича ўзига кела бошлади.

– Яна битта шайтони қолди, – дедим хансираб. Лекин ушга қурбим етмайди, жуда катта экан!..

Акаларининг менга ишонкирамай турганини кўриб, қасам ичдим:

– Ишонмасанглар, Каломулло урсин мени!

Қиттак имондан қолган экан шекилли, ишонинди. Катта акаси тўплончасини кўйнига беркитар экан:

– Унда нима маслаҳат берасиз? – деб сўради.

– Кучлирок домлага олиб бориб ўқитиш керак, – деб жавоб бердим, кейин пича ўйланиб туриб қўшимча қилдим: – Сизлар, аввало, ўзларининг ўқитсанглар яхши бўларди. Ичингиз тўла гиж-гиж шайтон!..

Учала ака-ука ҳам бу гаждан жиддий ташвишга тушиб қолишгани кўрилиб турарди.

– Сиздан кучлирок домла касерда бор? – сўради катта ака энди сал паст тушиб.

– Фарғона водийсининг Кувасой туманида Исоқжон ота Хўжа ўғли деган домла бор дейишади, – деб жавоб бердим.

Катта ака бир даста юз сўмликни нимкатга улоқгирди-да:

– Энди, опажон, нима қилиб бўлса ҳам ўша ҳазратимомлик кизни иситиб берасиз! – деди эътирозга ўрин қолдирмайдиган оҳангда. –

Биз ҳали яна келамиз. Илтимосимизни ерда қолдирсангиз, унда ўзингиздан кўрини, ўша куниёқ кафанингизни бичиб қўяверинг!..

Нимаям дердим. Бева бир аёл бўлсам... Йўқ десам, улар мени ўлдириб кетишдан ҳам тойишмайди. Кундузи орқамдан одам қўйган бўлишлари мумкин деб, хузурларингизга маслаҳатга атайин кечаси келдим.

Гулшода бонунинг бу даҳшатли ҳикоясидан Асад ҳам, Дилбархон ҳам онг-тонг қотиб қолишган, бир нима деб оғиз очишга ҳам ҳоллари йўқ эди.

ФОШ БЎЛГАН ЁЛГОН

Йигирма саккизинчи шайтонни ҳайдашга келганда ҳолим қолмади деб, Гулшода бону содда эр-хотинни алдаган эди. Аслида воқеа куйидагича кечган эди.

Йигирма еттита шайтонни ҳайдаб бўлган афсунгар аслида ҳам роса ҳолдан тойган, охиригисига қурбим етмайди, деб рост айтганди. Лекин катта ака ўжарлик билан тўппонча ўқталиб:

– Шу уйдан ё сенинг мурданг чиқади ёки укам соғайиб кетади! – деганди. Ноилож қолган Гулшода бону сўнгги куч-қувватини ишга солиб, яна афсун ўқишга тушиб кетганди. Бир пайт йигиртининг оғзидан калласи – улкан шалпангкулок каламушни, танаси қора от куйруғини эслагувчи бадбашара бир шайтон учиб чиқди-да, Гулшода бонуга ўзини олди. Ўтакаси ёрилаётган афсунгар аёл ака-укаларнинг кўзи олдида (улар шайтонни кўришолмайди эмасми) ўтирган столдан гиламга ағанаб, кўринмас алланимани қўллари билан итаргилаб, дод-вой сола бошлади. Кейин у азбаройи кучангидан бўйин томирлари бўртиб, бошини юкори кўтарганча оғзидан кўпик чиқариб, товущи хирқираганча инкиллаб-синкиллашга тушди. Лаҳза ўтмай кўзлари ола-кула ҳолда ҳушидан айрилиб, боши шилқ эгиб яна гиламга кулаб тушди.

Эҳсонаси чиқиб кетган ака-укалар энди анча ўзларига келиб, афсунгар аёлга ҳайрат билан тикилаётган кенжа укаларини қўлтиқларидан олиб ташқарига бошлашди.

– Тезроқ кетдик! Шайтонлаб қолди... – деди Болта укаларининг орғидан шахлам одимлар билан бориб эшикни ташқаридан беркигаркан.

...Гулшода бону эр-хотишдан ана шу ҳақиқатни яширган эди. Лекин бундан қандай мақсадни кўзлагани ўзига ва Парвардигоргагина аён эди, холос.

Мен эди Назирахонни бир кўришим, уни ҳам бирров ўқиб қўйишим керак, – деди Гулшода бону негадир олазарак холда қизлар ухлаётган уйнинг деразасига нигоҳ ташлаб кўяркан.

– Вой, қизлар ухлаб қолишди-ку, – деди Дилбархон афеунгар аёлнинг ҳикояси таъсиридами, саросимали бир киёфада.

Қизимни нима учун ўқиб қўйишини из керак? – сўради Асад вазмин оҳангда.

Гулшода бону қошларини нотабий бир алфозда чимириб, паст овозда жавоб берди:

– Вой, ҳалиги жувонмаргнинг ичидан чиққан шайтонларининг битта-яримтаси унинг ичига ҳам кириб олиши мумкин-да! – Ажабо, аёлнинг гап йўсинида қандайдир макр ва айёрлик оҳанглари ҳам йўк эмас эди.

Яхши! – деди Асад хомушгина бир қарорга келиб. – Кетдик, қизни уйғоғамиз.

Гулшода бонунинг юзига эди очикчасига макқорона бир табассум балқиди. Бушга эътибор қилмаган эр-хотин бирин-кетин ҳовлига чиқишди.

Шу ерга олиб келасизларми уни? – сўради Гулшода бону негадир эди захархандали илжайиб.

– Ҳа, – деди Асад қискагина қилиб, эпикни нарёғидан берки-таркан.

Асад хотини билан қизларининг ётоқхонасига ўтаркан, ичкари уйда отасининг негадир баланд овозда Қуръон ўқиётганини эшитиб, хайрон бўлди. Баҳром Шайх отанинг бунақа одати йўк, катта давралар, маърака ва амримаъруфлардагина шу тарзда баланд оҳангда қироат қиларди.

Қизлар чироқни ўчириб, тўшақларига кириб ётишган, лекин бирортаси ҳам ҳали ухламаган эди. Ота-оналари кириб келишлари билан Назира:

– Ассалому алайкум, дадажон! -- дея отасининг бўйнидан кучоклаб ўпди-да, шивирлаб тез гапирди: – Ойи, нега Гулшода онани бемаҳалда уйга киритдингиз? Буваларимиз бизга у билан ҳозирча умуман кўришмасликни тайинлашган. Уйларига олиб бориб қўйиш керак...

– Нега энди? – хайрон бўлиб сўради Асад.

– Негагинини билмайман-у, лекин чикиб айтинглар: биз қотиб ухляймиз, соғлигимиз ҳам жойида, хавотир олмай, уйига кетаверсин.

– Вой, жуда қизиксан-а, қизим, – деди Дилбархон гапга аралашиб: Уйга келган меҳмонни қанақа қилиб хайдаб чиқарамиз. Балки бир кўриниш берарсан?..

– Йўқ, – кўлини силтади Назира. – Айтдим-ку, мумкин эмас!

– Хеч нарсага тушунолмай қолдим, – деди Асад бошини қапиб. – Хай, майли. Чикиб айтиб кўрайлик-чи, қизлар жуда ширии уйқуда экан, уйғотолмадик деб.

Бу гапдан ҳам қониқни ҳосил қилмаган Гулшода бону, ухлаётган бўлса-да, кўриб, биргина афсун ўкисам бўлди, дея ташқарига чиқди. Лекин нариги уйда ўқиладиган Қуръон овозини эшитиб, гиширчилаб қолди. Кўзларини олазарак қилиб, бот-бот овоз келаётган деразага тикиларкан, нима учундир ногоҳ қарорини ўзгартирди.

Вой був-в!.. – деди кўлидаги хорижий соатига кўз ташлаб. – Ун икки бўлибди-ку!.. Кеч бўлиб кетибди. Мени уйга ташлаб кўя қолинг, Асаджон. Эртага барвактрок келарман.

– Ётиб қола қолинг, – деди Дилбархон мағзират қилиб. – Меҳмонхонага жой қилиб бераман.

– Йўғ-э, хеч қачон ўзига жойда тунамаганман. Бошқа жойга борсам кечаси билан ухлямай чиқаман. Шундоғам ўзи уйқум йўқ..

– Бўлмаса, аравани кўшайми? – деди Асад ҳазиллашиб.

– Илтимос, укажон!

...Асад қайтиб келгач, машинани яна ховлига киритиб, жойига кўйгач, ўзини кутиб олган хотинига маъноли қараб:

– Гулшода бону ўзгариб қолибдими? – деб сўради.

– Ҳа, – деди Дилбархон, – мен ҳам пайқадим. Қандайдир ғалати. Аввалги самимияти йўқолганми-ей..

– Тоқдинг! – деди Асад унинг фикрига қўшилиб. У бирдан яна хотинига юзланди: – Дарвоқе, Гулшода опанинг нега келганини додам билан ойимга айтмадингми?

– Йўқ, – деди хотини. – Сиз ҳам индаманг. Кексаларни ортиқча ташвишга солиб нима қиламиз.

– Ақлингга балли. Нега келибди, дейинса, нима деймиз?

- Қасқандир келаётган экап, кизлардан хабар олиб кетай дебди, вассалом!

- Қойил!

Ётоқхоналари олдидаги айвончада уларни Баҳром Шайх ота кутиб турарди.

- Ассалому алайкум, дода! – деди Асад қўлини кўксига кўйиб. Отаси алик олгач:

- Ўғлим, сизда ганим бор эди, – деди вазмин охангда.

Асад ҳам шундай суҳбатга тайёр экап шекилли, ҳозиржавоблик қилди:

- Қаерда гаплашамиз, дода?

- Меҳмонхонага кира қолайлик.

Ота-бола ховлининг паст тарафига ўтишди.

Баҳром Шайх ота ҳозиргина Гулшода бону ўтирган курсини эгалларкап, шоширмай гап бошлади.

Аввало, анави башоратчи аёл ҳақида. Бугун негадир унинг кўриниши шубҳали. Кўзлари бежо. Қандайдир бир шумликни бошламаётганимикин, ишқилиб?

- Шумликни-ку, бошламас-а, - деди Асад. - Лекин кўриниши чинданам ғалағи.

Қуръон ўқиганимга эътибор қилдим-йўқми?

- Эътибор қилди, шекилли.

- Бунақа фолбинларнинг қадами шум бўлади, дейишади эскилар. Негадир эшикдан кириб келиши биланок шу фикр кўнглимга келди. «Ёсин» сурасини ўқиганимнинг боиси ҳам шу.

- Ў, додажон, – деди Асад истехзо билан. Кошки мен бу гапларни тушунсам. Ҳалиям даҳрийликдан сабоқ бериб юрган бўлсам...

- Қўйинг, унака деманг, ўғлим! Гирт мусулмон фарзандиеиз-а...

- Бу аёл билан ҳозирча ҳар қандай мулоқотни йиғиштирганимиз маъқул шекилли. Унинг гап-рифи Назирага ҳам ёкмади.

- Шунака денг? - деди Баҳром Шайх ота таажжубга тушиб. Ахир, у бежиз гаширмаётгандир? Башоратчи-ку?..

- Бежиз эмас, – деди Асад унинг фикрини тасдиқлаб.

- Мабодо яна ўзи кириб келса, уйда мен бўлмасам, ойингизга тайинлаб қўяман: овоз чиқариб «Ёсин» сурасини ўқисин, жини бўлса, шунда ўз-ўзидан қочади.

Э-ха, – деди Асад бирдан фикри ёришиб. – Она боя кетмокчи эмас эди, сизнинг овозингизни эшитгандан кейин кетаманга тушиб колибди-да!

- Ха, балли! Демак, бир гап бор. Дилбархонга ҳам қаттиқ тайинлаб қўйинг: кизларни унга бундан буён зинхор рўпара кила кўрмасин!

«Бундан чиқадики, кенжа уканинг охирги, йнгирма сакккизинчи шайтони Гулшода бонунинг вужудига кириб олибди-да?! – хаёлидан ўтказди Асад хайратга тушиб, кейин ўзининг устидан кулди: Демак, хикоясининг сўнгида она бизни алдаган!.. Тавба, илгарилари шайтон, ажина, алвасти деган гаиларга уни биров калласини қирқиб берса ҳам ишонтиролмасди. Ҳозир эса... бу ҳодисаларнинг барчасида моддиончилик, ҳатто даҳрийлик пуктаи назаридан ҳам асослаш мумкин бўлган шундай мустаҳкам маңтик борки!..»

– Сиздан сўраяман, укдинизми, ўғлим? – деди отаси унинг хаёлга чўмганини кўриб.

- Уқдим, уқдим, – деди Асад бош ираб.

- Эндиги гап, – шошилмай давом этди Баҳром Шайх ота, – ўзингизга тенишли. Беш кундан бери уйга кечикиб келаяпсиз, ўғлим. Тинчликми ўзи? Онагизнинг соғинганини ўйламаяпсиз. Эшикдан киргунингизча кўзи дарвозада, ётмай кутиб ўтиради. Ранг-рўйингизга ҳам бир қаранг, ахир!..

Асад асабини зўрға босиб, қўлларини ковуштирди.

- Дода, мен ҳеч қандай гуноҳ иш қилаётганим йўқ, тегамда Худо турибди!

-- Бўлмаса нега...

- Дода, – деди Асад отасининг гапини бўларкан, умрида, оҳтимол иш бор унга ёлгон гапириб, – мен докторлик иши бошладим, бир қатор тажрибалар ўтказишим, кутубхонада ўтиришим керак. Бундан буён баъзи кушларда кечикишимга тўғри келади.

- Шундай бўлса, бу ишнингиз дуруст, ўғлим. Локин замон потиш, кўча тўла киссавур, иншоолло, бўйга етаётган кизларингиз бор. Бирор қор-қол бўлмасин, дейман-да.

Асад бир дақиқа ерга қараб хаёл суриб турди-да, бирдан жонланаиб, отасига чехраси ёришиб боқди.

- Биласизми, дода, мен қайси мавзуда иш бошладим?

– Қайси мавзуда экан? – кизиксиниб сўради отаси.

– Бу оламдаги жами дахрийларга Коинот Олий Тафаккури, яъни Оллохи таоло чинданам мавжудлигини моддийчилик таълимоти асосида неботлаб бермоқчиман.

Ўтган кунни машқда Асадга бу гояни Раҳматилла ҳадя этган ва у дўстига зудлик билан ана шу мавзуда уни бошлашга ваъда берганди. Бундан отасининг нақадар шодмон бўлиб кетишини ҳам яхши тасаввур қиларди у.

Баҳром Шайх ота чинданам ўзида йўқ хурсанд эди.

Ёраб, шунақа кушларга ҳам ситибмиз-да, а? Яқин йиллар илгари бунақа танининг ўзи учун ҳам камашар эди. Ўзини та мени қатла шукур, Парвардигор!.. Жуда хурсандман, ўғлим. Савоб иш бошлабсиз. Лозим бўлса, мен ҳам баъзи диний масалаларга эрдан берай.

– Албатта-да! – хитоб қилди Асад жиғмайиб. – Деярли ҳамма маълумотларинг сиздан оламан! Олдиндан оққан сувини қадри йўқ деб, мен – оми, кўр, сизнинг қалбидиғизга жо қилинган бир дунё маънавий меросни энди пайқайим! Тунов кунни хикоя қилиб берган Иброҳим пайғамбар ҳақидаги ривоятингиздан ҳам фойдаланаман!

Боракалло, ўғлим! Боракалло! – чин дилдан мамнуи бўлиб боши иргали Баҳром Шайх ота.

Ортага дам олгани кунни эмасми, меҳмонхонадан ота-боланинг ўғир-ўғир ир турувги яна аламаҳал пача эшитилиб турди.

НАВБАТДАГИ МАШҚ

Катта спорт бўлмасида улар икки киши эдилар. Бўлмаганинг деворларига маҳкамланган парвоненмон ёғоч қурилмалар шипга тақалган. Настида ёнма-ён уч-тўрт осилма темир хари, уч-тўрт цолвонтом... бўлмаганинг ўни бурчилда сакраш учун қора чарм билан қонлашган бир неча ёғоч «ошак»... Хуллас, инсоннинг жиемоний чиниқшин узун инманки лозим бўлса, бу ерда ҳаммаси муҳайё эди.

Енгиларида учтадан кизил йўл туширилган тўк хаворан спорт кийимидagi Раҳматилла оёқларини чалиштирганча курсида ўтирар, унинг қаршисида кўкраги очик оқ ятак, узун оқ иштон кийган Асад оёқларини кериб, ўнг қўлини «ошак»га тираганча каккайиб турарди.

...Хуллас, беҳазил гапирялман, одамзод учта ибтидодан ташкил тошганини файласуф сифатида сен яхши билишинг керак, дўстим. Булар – жасад, мия ва рух, – дерди Раҳматилла ўнг кўлини хавода маънодор ўйнатиб.

– Жасад - харакагланади, мия – фикрлайди, рух эса, хис қилади. Танани ўлдирсангиз – рух озод бўлади, миани ўлдирсангиз – тана яшайверади-ю, лекин одамнинг энг паст даражада тараккий этган тубан ҳайвондан фарқи қолмайди. Рухни ўлдирсанг эса...

Асад кўлини кўтариб, дарров унишг фикрини бўлди.

Э, кечирасан, оғайни, рухни ўлдиринг мумкин эмас, у – абдий!

– Бекорларнинг бепитасини ебсан? – кичкирди Раҳматилла жажл билан. – Рух ҳам ўлиши мумкин. Домла бўлсанг ўзингга, бу ерда мен домламан ва сенинг ишини – сўзимни бўлмадан тек туриб кулок солиш!

Э, кечирасиз, хўп, ака! – кўлини кўксига қўйиб жилмайди Асад.

Бу оламда инсон учун Худо томонидан тақиқланган шундай сир-синоат ишлар борки, уларга шак келтириш, улардан повок ва гайринисоний мақсадларда фойдаланиш рухнинг ҳам ўлимига олиб келиши мумкин.

Э, домла, кечирасиз, – Асад зудлик билан «ошак» устига қўйилган қалин дафтари ва қаламини олиб, аллашмаларини шониб ёзингга киришди. – Ўлай агар, зўр экан. Ҳозир...

– Лекин, беҳазил гапирялман, – деди Раҳматилла унга эътибор ҳам қилмай, – рухни ўлдириб, мия ва жасаднинг янашига имкон бериш – жами гуноҳларнинг энг буюғидир. Бундай одамнинг янашига ҳаққи йўқ. Ўзинг тасаввур қилганига, ошпа, бундай одам қанақа махлуққа айланishi мумкин? У ҳеч нарсани хис қилмайди, у на совук ва на иссиқни, на оғрик ва на роҳатни билади. Раҳм-шафқат ва одамгарчилик, ғазаб ва нафрат туйғулари унинг учун тамомилда ёғ тушушчалардир. Беҳазил айтаяман, бундай одам танаси темирдай совук, тошдай қаттиқ, девдай қудратга эга даҳшатли унесурга айланади ва бу бетизгин кучни мия истаган кўйга солиши мумкин.

Ёширай! – ҳайкирди Асад ўзини хаяжонга тушгандай кўрсатиб. – Сен тирг файласуф экансан-ку?!

Э, тентак, – бакирди Раҳматилла бепитасандлик билан. – Сен ҳам юрибсан-да, аҳмоқ бўлиб, моддиончилиكنи тарғиб қилиб... Эсинг умр... Агар билсанг, бутун Шарк мумтоз курашлари теган ва эзгу фалсафа асосига қурилган. Фақат нинга бундан истисно, ҳолос.

Асад яна ёзишга тушаркан:

– Э, сая секироқ... Улгурмаянман... – деб гўлдиради.

– Менга қара, ошна! – қичқирди Раҳматилла энди чинакамига жаҳолатга кириб. – Аҳмокона лукмаларинг билан фикримни бўлма! Умуман, бу ерда ҳеч нарсани ёзишни ҳожаги йўқ. «Билимлар уйи»ми бу сенга? Нималарни гапираётгандим ўзи. Ёдимданам чиқариб юбординг...

– Рухдан айрилган тана ва мия ҳақида, – шошиб гап қистирди Асад.

– Ҳа! – шартга унинг гапини бўлди Раҳматилла. – Беҳазил гапиряпман, энди танада рух йўқ деб, ботибий тасаввур қилиш мумкин. Сен ҳали думбулсан ва буни тасаввур қилишигга кўп қовунлишиги бор.

– Бу мумкин эмас, деб ўзинг..

– Гапимни бўлма, лаънаги! – яна бақирди собиқ жангчи жерқиб. – Бир тепсам шигга учиб кетадиган ҳолинг бор-ку, сенга маҳмадонагарчиликни ким кўйибди?! Хушлас, рухнинг осмонга учиб кетди, у – йўқ, у – ўлди! Мен энди кесакман, тошман, пўлатман дея мияшга қуяверасан, қуяверасан... Асли рухнинг – танангда, тушунарлими, хой, файласуф! Лекин у – бамисоли шол, фалаж, ўлимтик бир хилкат. Мана, энди сен ҳар қандай беъмъни ҳиссиётлардан тамомила озод бўлганингни англайсан! Рух таъқибидан қутулган мияш ва танаг вулқондай, шоввадай, сув тошқинидай бебошвоқ бир унсурга айланадики, ҳамма гап энди уни жиловлай билишда...

– Вулқонни жиловлаш...

– Ўчир овозингни, тиррапча! – дея ҳайқирди Раҳматилла кучаниб. – Беҳазил гапиряпман, керак бўлса, зилзилани ҳам жиловлаш мумкин. Мана, сен осмону фалак, бутун Коинот бағрида якка-ёлғизсан! Атрофинда мангу юлдузлар чарақлайди, холос. Танангда асаб толлаларинг қандай жойлашган бўлса, юлдузлар ҳам осмонга бамисоли худди шу тартибда бодрокдай сочиб ташланган. Ана, кўраяпсанми, Сомон йўли фалак умуртқа суягининг айнан ўзи эмасми!.. Анави юлдуз буржи эса – унинг юраги! Сен янги-янги юксаликларни забт этаркансан, Коинот ичида янги бир Коинотга айланасан!..

Асад унга завқ билан тикиларкан, ҳайрат ва ҳаяжони борган сари ортар, унинг назарида Раҳматилла ҳам кўз олдиди тобора катталашиб, самовот кенгликлари ичра дақиқа сайин юксалиб бораётгандай эди.

– Ана энди сен бир киприк қоқининг билан осмону фалакни парчалаб, яшин чақнатишинг, бир бармоқ силтовинг билан Коинот-

ни ларзага келтириб, момакалдирок гумбурлатишинг мумкин! Сен Ер ва Осмон ўртасидаги кўз кўриб, кулоқ эшитмаган даҳшатли уруш арафасида турибсан. Бу уруш шунинг учун ҳам даҳшатлики, уни олдий сўзлар билан изоҳлаш мумкин эмас! Уни ҳис қилиб, идрок этиш ҳам амримаҳол. Чунки сен рухиндан жудо бўлгансан. Борди-ю, шу улугвор дакикаларда рухинг қайта жонланиб қолса борми, азбаройи кўрқиб кетганингдан ўтаканг ёрилган ва тиланг самовотнинг тубсиз жарига кулаган бўларди. Лекин бахтинга, у ҳамон карахт уйкуда. Энди бўлса, бир мушт зарбинг билан тоғни толқон қилишинг, тоғдай қоя ва харсангларни суваракдай янчиб ташлашинг сенга писанд эмас...

Рухинг вужудингни вақтинча тарк этган бўлса ҳам, ақлинг тиник ишламоқда. Бу уруш – эзгуликнинг ёвузликка, адолатнинг разолатга, пурнинг зулматга қарши буюк исёни экасини ҳар қандай ҳиссийатдан холи онинг, ҳар бир тўқиманиг бир дақиқа ҳам улутмаган. Ниҳоят, сен оламшумул жангга тайёрсан!..

– Қойил-э! – кичкирди Асад чидай олмай қафтларини бири-бирига зарб билан ураркан. – Тўда йнгитларига ҳам шунака сабоқ берасанми?

Раҳматилла яна ғазаб отига минди-ю, лекин бу сафар бакириб-чакириб бўлса-да, жавоб беришни лозим топди:

– Бўмасам-чи, ойна! Бҳазил гапиряпман, улар сен ўйлагандан анча ақлироқ!.. Улар ҳозирги қозилардан ўн чандон адолатлироқ иш тутилади!..

– Бўлмаса, сен уларни чинакам коммунистик руҳда тарбиялаётган экансан-да?! – истехзо аралаш кулди Асад.

Азбаройи ғазабга минган Раҳматилла сапчиб ўрнидан туриб кетди.

– Яна гапни бўлади-я, лаънати! Фашизм руҳида тарбияляпман, хоҳлайсанми шунини? Кўп файласуфлик килавермай, жим тур! Йўкса, энангни Учқўрғондан кўрсатиб қўяман!

– Сўксанг, ўзимни сўк, онамга тил теккизма! – бакирди бирдан жаҳли кўзиган Асад хезланиб.

Раҳматилланинг бсихтиёр мушглари тугилди.

– Вой онашги эмгур-эй! Намунча тилинг узун?! Ҳа, айтмоқчи, сен тирранча файласуфсан-ку, тилдан бошка хемиринг ҳам йўк! Ҳозир уни бураб, шундай суғуриб олайки!..

Раҳматилла шундай деб, ўзини собик синфдошининг устига отди. Асад эпчиллик қилиб дўстининг кўксига бир мушт туширди-да, орқага тисланди. Энди файласуфнинг ҳам муштлири тугилган, кўзларида ғазаб ўтлари чакнардди. Собик жангчига худди шу нарса керак эди.

– Энди нафратингни жиловла! – қичқирди у завк билан. – Ғазабга эрк берма! Ахир, сен руҳингдан жудо бўлгансан! Боз устига, адолат учун кураш бошлаяпсан...

– Фикрингга қўшилмайман! – кучаниб бақирди Асад ўжарлик билан афғини тириштириб. – Рух бўлмаса, нафрат ҳам йўқолади. Нафрат бўлмаса, кураш чинакам тус олмайди!

– Эҳ-ҳа! – қийқирди Раҳматилла муштлирини гутганча «рақиб»га яқинлашиб. – Бизнинг санъатнинг қудрати ҳам бепафрат мурасасиз уриша билишда-да!..

– Бекор гап! – бақирди Асад ва унинг қорнига тенмокчи бўлиб шахд билан оёқ кўтарган эди, собик жангчи кўз илғамас ҳаракат ила оёғига ёнишди-да, шоғирдининг танасини беш газ нарига улоқтириб юборди. Ёғоч тўнамага гуре этиб қулаган Асаднинг суяклари қисирлаб кетди. Лекин ўжарлик билан ўрнидан тура солиб, яна муштлирини тукканча, устозига юзма-юз бўлди.

Нафратингни жиловлашни эшлагағунингча ана шундай улоқтиравераман! – ўшқирди Раҳматилла баттар қутуриб.

Асад энди унинг кўксига мушт туширмокчи бўлиб, бор кучи ила олға интилган эди, «рақиб» кўз очиб юмгунча чап берди-ю, шоғирди юзтубан гумбурлаб қулаб тушди. Лекин файласуфнинг ҳалиям таслим бўлиш нияти йўқ эди, тезда оёққа калқиб, яна «ғаними»га гашланди. Улар энди тахта тўшама устида бир-бирини босиб-яичиб белланишга тушишди.

Ярим соат ичидаёқ уларнинг танасидан, юз-кўзларидан шаррос тер қуяр, Асаднинг афт-башараси қийшайиб қолаётганди. Шунга қарамай, у осонликча таслим бўлишни ўйламас, ҳар сафар оёғи осмондан бўлиб ағдарилиб тушаркан, ҳарсиллаганча қайсарлик билан хезланиб, яна собик жангчига рўнара бўларди.

– Қанақа хотинчалиш бола бу ўзи-а! Арзимаган нафратини жиловлашни ҳам эпломаянти! – бағтар ғазаб отига миндирарди шеригини Раҳматилла. – Бунақада сен билан ҳали-бери тонг оттиролмаймиз...

– Жилволаб бўлмади! – бакирди Асад пешонасидаги тер доналарини кафтининг орқаси билан сидириб таниларкан. – Шу нафратимгина менга куч бағишляпти.

Раҳматилла муштларини тугтиб, турган жойида ирғишлар экан:

– Менга қара, дўстим! – кичқирди. – Магия, яъни афсун нимагини биласанми?

– Чала-чулпа, – жавоб берди Асад ҳам бўш келмай, яна ҳужумга шайланаркан.

– Бу сўз зўр устумонлик билан уддаланган амални ифодалаши, бемаъни ирим-сиримларни оқлашга хизмат қилиши, лекин, айни вақтда, биз ҳали англаб етмаган қудратли бир хилкаат бўлиб чиқиши ҳам мумкин. Магиянинг асосий қуролиари - ирода, тахайюл ва тасаввур ҳисобланади. Сен ҳам агар...

– Бекорларнинг бештасини айтибсан! Ўқимаган! – бакирди Асад нафрат ва истехзо аралаш илжайиб. – Аввало, оқ магия бор, қора магия бор – буларнинг фаркига бориш керак! Ундан кейин...

– Ким саводсиз, лаънати! – шундай дея Раҳматилла арслондай ўзини «ганими» сари отди-да, тақими ва елкасидан чангаллаб, даст юкорига кўтарди. У ҳозир зарб билан ерга уради деб кўрқиб кетган Асад кулаги аралаш хириллаб, хитоб қилди:

– Бўлди, бўлди, бўлди, оғайни! Елкамини кўкартирма! Кечқурун хотинимга нима дейман, ахир?!

Раҳматилла уни чиндана ерга урмоқчи бўлди, чамаси, кўз очиб-юмгунча пасга итқитди-ю, танасини тўшмамага зарб билан урилишига бир баҳя қолганда, секин аяб ётқизди.

– Мана бу бошқа гап! – деди Раҳматилла бир силганиб қаддини ростларкан. – Энди нафратингни сал жиловладинг. Бугунча етарли.

У шогирдини кўлтиғидан олиб, ўрнидан турғизди.

– Қалай, сал силжиш борми? – сўради хансираб нафас олаётган Асад кафтининг орқаси билан яна пешона терини сидириб.

– Чакки эмас, дўстим! – жавоб берди Раҳматилла руҳан тетиклашиб. – Беҳазил гапиряпман, сенда ирода ва ишонч, муҳими, ўжар бир иштилиш ҳам бор. Тахайюл ва тасаввуринг бирмунча заифроқ. Бу ёғига ишлаймиз, ошна, ҳамма нарсанинг ўз вақти-соати бор. Ҳозир бўлса, иккаламиз мириқиб зиғирмойга ковурилган илон гўшти еймиз. Эрталаб шогирдларим ташлаб кетишувди.

Собиқ синфдонлар бир-бирларининг елкаларига кўл ташлаганча, ювингани обизанга отландилар.

ЖОДУГАРЛИКНИНГ БОШЛАНИШИ

Кечаси билан ухлолмай, иситмалаган одамдек алаҳсираб, олов-оташ бўлиб ёниб чиққан Гулшода бону барвакт ўрнидан туриб, апил-тапил кийинди-ю, чой ҳам ичмай кўчага отланди. Миясига кириб олган аллаким бамисоли унга: «Зудлик билан бориб Назирани излашга туш, агар сен ҳозирок уни топмасанг, соғлигинг бешбаттар ёмонлашиб, ҳолингга маймуллар йиғлайди!» – дея узлуксиз такрорлар, кўнглига гулгула солиб, оёқларини чалиштирарди.

У Ҳазрати Имомдаги Баҳром Шайх оталар истикомат киладиган ҳовли яқинидаги эски мактаб биноси қаршисига келди-ю, мактаб ҳовлисига худди алланима ўтиришга жазм этган одамдай олазарак нигоҳ ташлади. Ўқув масканида жимлик ҳукм сураб, дарслар аллақачон бошланиб кетган эди.

У эшикда турган навбатчи киздан кўрка-ниса Назиралар ўқийдиган сифни суриштириб билиб олди-да, юкори қавагга кўтарилди. Пештоқига тўртбурчак калин оқ қоғозга қора ҳарфларда II-«А» деб ёзилган эшикка яқинлашди-ю, бармоғи билан аста уни чертди. Эшик очилиб, остонада қора сочларини битта қилиб ўрган атлас кўйлакли ёш муаллима кўриниши билан, атрофга яна бежо нигоҳ ташлаб, оҳиста гапирди:

– Салом, сингилжон, мен Назиранинг холасиман. Унда жуда зарур ишим бор эди, бир дақиқага чақириб берсангиз.

– Тапафлугача кутиб туролмайсизми? – сўради муаллима оғринган оҳангла.

– Шошиб турибман, сингилжон, бир оғиз гап айтаман-у, яна қайғиб қиради.

Муаллима ичкарига кириб кетди. Лаҳза ўтмай эшикда пайдо бўлган Назира башоратчи опани кўриши билан безовталаниб, изига қайтмоқчи эди, бонунинг ўхчиб йўтала бошлагани боис фикрини ўзгартирди.

– Вой, сизга нима бўлди, Гулшода она? – деб сўраганини билади, бирдан кўзлари олайиб, у ҳам каттик ўхчий бошлади. Оғзи катта очилиб, масг одамдай оёқлари чалишди, гандирақлаб кетди. Бир дақиқа ичидаёқ кўзларида аллақандай тубсиз муш ва макр акс этиб, ўта лоқайд ва совуққон бир қиёфага кирди. Шу заҳоти ўзига келган Гулшода бону қаддини ростлаб, ичида: «Худога минг катла шукур-э!» – дея хитоб килди-ю, кўрка-ниса орқага тислана бошлади.

Ранги бўздай окариб кетган Назира аёлнинг юзига таш тортмай «Туф!» дея тупурди-да, совуққонлик билан бурилиб, синфга кириб кетди. Гулшода бону бундан заррача ҳам ижирғанмади, аксинча, елкасидан тоғ ағдарилгандай енгил тортиб, мармар зиналардан жадаллаб пастга инаркан: «Шўрлик кизгина! - дея хаёлидан ўтказди. - Лаънати шайтон газийкида бирор касофатни бошламаса гўрга эди, ишкилиб... Илюё, уни паноҳинда ўзинг асра!.. Аузи биллаҳи минаш шайтонир рожим, биесмиллаҳир роҳманир роҳим! Оллоҳу акбар! Худо хоҳласа, уни ўзим қутқараман! Ҳозироқ отасини топиб, бу ёғига нима қилиш кераклигини уқтираман...»

Синфга қайтиб кирган Назирага дастлаб айтарли ҳеч ким эътибор қилмади. Соҳларини орқасига чамбарак қилиб ўрган ёш жуғрофия муаллимаси собик Интифок тасарруфига қирувчи эш баланд тоғлар ва пасттекселиклар мавзусини тушунтиришга киришганди. У кўлидаги узун ёғоч чўпнинг пайзасимон учини тахтага осилган харита бўйлаб юритаркан, Ер юзининг анча қисмини ташкил этувчи бир улкан мамлакатда баланд тоғлар ҳам, ажойиб пасттекселиклар ҳам мўл-кўлигини пяхом билан хикоя қиларди. Ўқувчилар эса, унга айтарли қулоқ солишмас, ўзаро шивирланиб, қулиниб ўтиришарди.

Партани тарақлатиб жойига ўтирган Назира худди томдан тарана тушгандай қутилмаганда:

- Нималар деб алжираяпсиз, ўзи?! - деди негадир қаҳру қазаб билан унинг ганини бўлиб. Айни шу сонияда муаллима столидаги очиб кўйилган жуғрофия китоби ўз-ўзидан кўтарилиб, таш этиб пастга тушди. Лекин, унга деярли ҳеч ким эътибор қилмади. Муаллима ҳам, ўқувчилар ҳам ўгирилиб, ҳайрат ва таажжуб билан Назирага тикилишарди.

- Сенга нима бўлди, Назира? - деди муаллима кизга яқинланиб. Бундан фойдаланган киз унинг кўлидаги таёкчани юлқиб тортиб олди-да:

- Нега бизга ёлгон-яшиқ гапларни гапирасиз? - деди тап тортмай. - Ер шарида СССР деган мамлакат йўқ-ку, ахир?!

- Ҳозир йўқ бўлса, илгари мавжуд эди-ку?! - деди муаллиманинг жаҳли чиқиб. - Бунинг устига, дарсликда шундай ёзилган бўлса, мен нима қилай ахир?..

- Дарслик, дарслик... - деди Назира тишлари орасидан бамисоли илондай вишиллаб. - Биронга дарсликда биронга тўғри гап бормикин ўзи? Ҳаммаси ёлгон!..

– Менга кара, Назира! – деди муаллима энди бакиргудай бўлиб. – Хаддингдан ошма! Ё синфдан хайдаб чиқаришимни хохлаясанми?

Синфга сув қуйгандек жимлик чўккан, чакнок нигоҳлари Назирага қадалган ўқувчилар анграйиб қолишган, хайратлари тобора ортиб борарди.

– Ўн бир йилдан бери бизни ёлғон-яшиқ гаплар билан алдаб келдинглар! – деди киз ғазаби қайнаб. – Биз серкаси қаёкка бошла-са кетаверадиган миясиз қўйларга айландик. Бас, жонга тегди! Бу гуноҳларингиз учун хали Парвардигор олдида жавоб берасиз!!! – шундай дея Назира зарб билан партага шапалоқ урди-да, шартга ўрнидан турди. Кейин қўлидаги чўпни хавода бир силтаган эди, синфхона қоронгулик оғушига чўмиб, кўккиедан... момақалдирок гумбурлади, кетма-кет ялғ-юлт яшин чакнади. Лахза ўтмай синфхона қайта ёришганда, ўқувчилар хайрат ва саросима аралаш бенхтиёр кичкириб юборишди. Улар не кўз билан кўрсинларки, ёш муаллима синф ўртасида хавода муаллақ осилиб турар, оқаришқираган юз кифаси хайкалга ўхшаб қолганди. Бир пайт аёлнинг гавдаси аста-секин чап тарафга оға бошлади Айни пайтда, тўшаманда ётган жуғрофия дарслиги ҳам ўз-ўзидан кўгарилиб, унинг ёнига учиб келди. Сўнгра тап этиб муаллиманинг бошига урилди-да, варақлари очилиб, варақдай пирирашга тушди.

Ўқувчилар энди бу гаройиб манзарани чинакамга даҳшатга тушиб томоша қилишар, баъзиларининг юзлари кийшайиб, кўзлари олайиб кетганди.

Муаллима муаллақлигича яна оғишда давом этаркан, атлас кўйлагининг этаклари пастга осилмай, бамисоли аёл ерда тик тургандай ҳолатда қолганди. Бир неча фурсатдан сўнг муаллиманинг оёғи осмондан бўлиб, шипга кўтарила бошлади. Варақлари ёзилиб кетган жуғрофия дарслиги эса, варақдай пирираганча унинг атрофида айланарди.

Шу пайт хавода аллақандай ёқимсиз оҳангдаги заиф кўшиқ овози эшитилди. Кимдир олинса, одамзод тушунмайдиган номаълум тилда ашула хиргойи қилар, бу ёқимсиз овоз дилларга қутку ва ғафғо соларди. Атлас кўйлаги билан бирга хайкалга айланиб қолган муаллиманинг оёқлари шипга тегай-тегай деганда, у яна чапга оға бошлади. Мана, у хавода худди тўшакда оёқларини узатиб ётгандай эди, дарслик ҳам унинг боши остига гўё ёстик бўлиб ўрнаниди.

Шу чок ўқувчилар яна кичкириб юборишди: ажабо, аёлнинг гавдаси энди ўзидан ёркин нур таратаётган эди! Муаллима шу алфозда яна алламахалгача осилиб тураркан, синфда жаҳаннамий сукунат ҳукм сураб, гоҳ-гоҳида олис-олислардан момақалдиروق гумбурлаганга ўхшаш овозлар эшитилиб коларди. Шундан кейин аёл танаси аста-секин бир ёнга оғишда давом этаркан, охиста пастлай бошлади. Сўнгра кунилмаганда жонланиб, атрофга бир сидра алангладиди, бурнининг устида жуғрофия дарслигини кўриб, уни кўли билан ушлаб олди. Ниҳоят, оёклари полга текканида, у ширин уйқудан уйғонгандай киприкларини кирпиратиб, анчагача ўзига келолмай турди. Чуқур нафас олиб, энди маъно касб эта бошлаган кўзларини уқаларкан, секингина:

– Менга нима бўлди ўзи? – дея минғирлади. – Бошим айланаяпти, ҳушимни йўқотдим чоги...

Чамаси, у ҳозиргина бошидан кечирган гаройиб «саргузашт»ни тамомила унутган, хотирасидан айрилганди.

– Йўк! – деди Назира каттиқ овозда унга чакчайиб тикиларкан. – Ҳушиңгиз жойида. Сизни олий руҳлар жазога лойиқ деб топишди. Ҳали булар ҳолва!..

– Нималар деясан ўзи, Назира? – анча ўзига келган муаллиманинг яна жаҳли чикиб кетди. – Қанақа жазо?.. Миянғ айниб қолганга ўхшайди. Сен билан мудир хонасида гаплашамиз. Қани, олдимга туш-чи!..

Назира беписандлик ва кибру ҳаво билан бир-бир одимлаб эшикка йўналди. Худди шу пайт танаффусга чорлаб, узун-узун кўнгиروق овозлари янгради.

Кетма-кет худди тоғ кўчгандай бутун синф гуру этиб оёққа қалкиди.

БОШҚОН ХОНАСИДАГИ ҲАНГОМА

Назира ўқийдиган синфда бўлиб ўтган ақл бовар қилмас воқеалар бир зумдаёқ бутун мактаб бўйлаб дув-дув гап бўлиб кетди. Мактаб биносининг иккинчи қаватидаги бошқон хонаси эшиги атрофини муаллим ва ўқувчилар галаси қуршаб олган, улар саросима, таажжуб ва ҳайрат аралаш бир-бирларини саволга тутишар, шундоқ ҳам гаройиб ҳодисага кўз кўриб, кулоқ эшитмаган янги-янги тафсилотларни кўшиб-чатиб, уни чинакам афсонага айлантиришарди.

– Назира алвастига айланиб қолибдими?..

– Алвастиям гапми, жодугар! Жодугарнинг ўзгинаси!..

– Шўрлик жуғрофия муаллимасининг қорнига чўп тикиб, қонини ичганмишми-ей...

Бундай одамларни фанда оч арвоҳ, яъни вампир дейишади.

– Ўзи бу кизда кичкиналигидан гап кўн эди...

– Ўрта асрларда бунақа кизларни гулханда ёкишган!

– Ўзи гап нимадан бошланибди?

– Синфда дарс кетаётганида, бир аёл – у ҳам, чамаси, афсунгар ёки алвастилардан бўлса керак, – эшикни тақиллагиб Назирани сўрабди. Қиз ташқарига чиқибди-ю, шу захоти алвасти кнёфасида қайтиб кирганмиш...

– Кейин нима бўлибди?

Кейин муаллиманинг кўлидан найзасимон ёғоч чўпни торғиб олиб, уни аёлга санчишга тушибди...

– Астафирульо!..

Сўнгра муаллима ҳам, унинг қошидаги журнал-китоблару стол-стуллар ҳам тарақа-турук ҳавога кўтарилиб, шунда роса ўйин тушибди.

Ё тавба!

– Муаллима бўлса, ҳавода муаллима турган столга ётиб олиб, бор овози билан хуррак ога бошлабди.

– Кимни лақиллатмоқчисан, ғирт чўпчак-ку, бу?!

– Ўлай агар! Буларнинг барини II-«А»даги ўттизта ўқувчи ўз кўзи билан кўрган!

– Ё Парвардигор! Қисмат қойим бошлангани маца шу бўлса керак-да?..

Иккинчи қаватнинг узун даҳлизида гала-говур авжига чиқаркан, мактаб бошқонининг хонасидаги воқеалар ҳам тобора кизгин тус олаётганди.

Ярақлаган катта стол ортида ўтирган бошқон – оқ-сарикдан келган, пакана ва қориндор одам афт-анғори буткул ўзгариб кетган Назиранинг қаҳру газаб тўла кўзларига ҳайрат ва ташвиш билан тикиларкан, дақиқа сайин босими кўтарилиб, чап кўзи узлуксиз уца бошлаганди. Шунга қарамай, унинг юзидан захар томар, телба одамдай илжайиб турган жуғрофия муаллимасининг олдида овозини баландлатиб қизга дашном бераётганди.

- Сизга нима бўлди ўзи, Бахромова? Биз сизни хамиша мактабимизнинг энг аълочи, энг намунали ўқувчиларидан деб билганмиз. Ноёб истеъдодингизни сунистеъмом қилишга ким ҳуқуқ берди сизга? Муаллимангизга ақл ўргатишга нима ҳаққингиз бор? Тўғри, дарсликларимизда нуқсонлар, жузъий хатоликлар йўқ эмас. Лекин шундай иктисодий истилоҳлар даврида янги дарсликлар чиқарилишини ўзи бўлмайдими-ку? Қолаверса, ўша дарслик ёзадиган олимлар ҳам бугунги инқилобий воқеа-ҳодисаларни аввал сал ҳазм қилиб олишлари керак-да!..

- Бас қилинг! - жержиб берди Назира унинг гапини бўлиб. - Дарслик ёзадиган олимларингизнинг хаёли бошқа ёқда! Талабалар ва уларнинг ота-оналаридан қандай қилиб мўмайроқ пора ундириш пайида улар!.. Чаласавод муаллимлар бўлса, дахрийлик билан «Яшасин Ленин бобомиз!»дан нарига ўттирмайсиз!..

Бу гапни тингган мактаб бошқонининг кўзлари олайиб, чап юзи қаттиқ тортиша бошлади.

- Мана ишонмасангиз, ўзингиз кўрдинг! - дея бақирди Назира стол чеккасида турган ўзбек тили дарслигини олиб, бошқоннинг юзига отаркан. - Китобимизда ҳалиям Ленин комсомолни кўкларга кўтарилиб, «Коммунизм сари олға!» қабишидаги шорлар тўлиб-тошиб ётибди.

Шу пайт атвас қўйлақли ёш жуғрофия муаллимаси негадир кикирлаб кулиб юборди. Бошқон учун энди шунгина етмай турган эди. У кўзлари чакчайиб, муаллимага хавотирли нигоҳ ташларкан:

- Биров сизга орқасини очиб қўйибдими, кикир-кикир қиласиз? деди аччиғланиб.

Жуғрофия муаллимаси ўзини тўхтатолмай кикир-кикир кулишда давом этаркан, энди чапанларча ҳеч нарсадан тап тортмай, жавоб қайтарди:

Э-э, очганда қандок! Ўзингиз-да, хўжайини! Шимингизнинг орқасига бир қараг!..

Мактаб бошқони шоша-пиша ниминини орқа томонига кўз ташлади-ю, унинг жимжилоқдай жойи йиртилиб, осилиб ётганини кўриб, оёғи қуйган товукдек тиширчилаб қолди.

- Вой, лаънати-ей! - мингирлади у қўли билан орқасини ёпишга уриниб. - Анави курсининг миҳи ахийри йиртибди-да! Завхозга неча марта айтувдим-а, қоқиб қўйинг керак деб... Муҳаббат! - бақирди у бирдан эшикка қараб.

Бўсагада котиба қиз кўриниши билан:

– Ҳез нина-ин олиб кел! – деб буюрди. Муҳаббат нина-ин олиб кириши биланоқ унга орқа ўгириб, шимининг йиртиғини ямашни тайинлади. Котиба қиз негадир қийшанглаб, «вой» дея ҳиринглаб кўйди-да, уялибгина шимни ямашга киришди. Қориндор бошқон унга ажабланиб тикиларкан: «Буларга нима бўлган ўзи? Ҳаммасини ажина чалганми?» дея хаёлидан ўтказган заҳоти додлаб юборди: котиба қиз бехосдан унинг орқасига нина санчиб олганди.

– Намунча кўпол бўлмасанг? – деди аччиғланган бошқон ковок-лунжиши осилтириб.

– Э-э, бирпас тек туриш! жеркиб берди Муҳаббат энди бошқонни тамомила ҳушидан оздириб. Йўқ, булар бари чинданам жинни бўлишган! Ортиқ чидаш мумкин эмас! Қориндор хўжайини тўсатдан шунақаиғи ғазабга миндики, хонада бўрон кўтарилиб, довул тургандай бўлди. У ўзини ўлжасига отган арслондай бир силтаниб, котибасининг: «Вой-вой-вой!» дея чиркиллашига карамай, столнинг ортига ўтди-да, айюханою солиб:

– Ҳозирок ҳузуримга илмий мудирни чақир! – деб буюрди.

Хонага лапашлаб буқадай семиз мудира кириб келганида, зарб билан столга мушт тушириб:

– Ҳозироқ жиннихонага сим қоқиб, дўхтур чақиртиринг! – деб бақирди. – Булар ҳаммаси эсини еб қўйибди!..

– Вой, нималар деяпсиз, Хонжон ака-а?! – дея энди гап бошлаган семиз аёлниинг бирданига оғзи қийшайиб, чап қўли худди безгак тутгандай қалтирай бошлади. Назира унга заҳарханда ва макр аралаш ўқрайиб тикиларкан, мийиғида истехзоли кулумсираб кўйди.

Мактаб бошқони энди ўзини қўярга буткул жой тополмай қолган, азбаройи қаҳр-ғазабининг зўрлиғидан афт-ашғори мурдадай кўкариб кетганди.

– Э худо! Нималар бўлаяпти, ўзи?! – хитоб қилди у оғзидан ўт чиқиб. – Муқаддас авлиё-анбиёлар ҳақки-хурмати қасамёд қилиб айтаманки, бу ишларда лаънати Иблисининг қўли бор!..

Хўжайин шундай дейиши билан мудира ноҳос ўзига келиб, «хўп бўлади», дея лапанлаганча ташқарига отланди. Котиба қиз ийманибгина: «Шимингизни охиригача тикиб кўйсам майлими?» – дея унинг орқасига ўтди. Атлас кўйлакли ёш муаллима эса, эндигина уйқудан тургандай кўзларини пириратганча, зўр бериб нималар

бўлаётганини англаб олишга уринарди. Назиранинг ҳам совуқкон киёфасида ўзгариш юз бериб, нордон бир шимани чайнаб қўйгандай афти буришиб кетганди.

Мактаб бошқони аслида художўй одам, лекин Шўро тузуми раҳбарларидан азбаройи кўрқкани сабабли ўзини ўттиз йилдан буён дахрий қилиб кўрсатиб келар эди. Жамиятда ғоявий ўзгаришлар юз бериб, дин ва диндорларга эркинлик берилгач, бени маҳал намозни қанда қилмайдиган, лозим бўлса, ниҳонасида ҳам таҳорат ушатиб, намоз ўқийверадиган одаг чикарди. Ваҳоланки, бундан беш йил илгари кекса бир қоровулни мактаб қоровулхонасида намоз ўқигани учун аввал жиддий ҳайфсан тўлон қилиб, кейин нидан бўшатган эди. Шундай қилмаганида, эҳтимол, ўзи бошқонликдан аллақачон ҳайдалиб, ҳозир ўша қоровулнинг ўрнида тирикчилик ўтказиб юрган бўлармиди. «Замон сенга боқмаса, сен замонга боқ», - дея хўи ҳикмат гапни айтиб кетган эканлар-да! Осмон йироқ, ер қағтик, деганларидек, агар замонга қараб иш тутмасанг, аросатда хору зор умр кечирибнинг тайини. Халиям ўзининг омади бор экан. Кимсан, фалончи мактаб директори! Маҳалла-қўйдаги обрў-эътиборини айтмайсизми?! Лекин ҳозир манави лаънатилар ўзининг ана шу мисқолаб орттирган мавқеига қағтик панд бериши мумкин.

Тўрлаги курсида ялмайиб ўтирган бошқоннинг пича ўйга толганидан фойдаланган Назира қаҳрий нигоҳини унинг тулли бўйинбоғига йўналтирди. Лахза ўтмай бўйинбоғ учида лип эгиб шам тилидай ўт пайдо бўлди-да, у илондай ўрмалаб юқорига кўтарила бошлади. Эҳсонаси чиқиб кетган мактаб бошқони сакраб ўридан тураркан, йўлбарсдай бўқариб юборди. Хонада тўс-тўполон бошланди. Кимдир даҳлизда турган пол ювадиган челақни кўтариб келиб, мағзава сувни бошқоннинг устидан қуйиб юборди. Челақнинг тубидаги қорайиб кетган ифлос латга ҳам унинг бўйнига осилиб қолди. Вожаб: сув қуйилганига қарамай, илонсимон аланга буралиб-эшилиб ёнишда давом этар, у энди шўрлик бошқоннинг бўйинини чирмовуқдай ўрай бошлаганди.

– Нимага ағраясизлар, ахир, лаънатилар! – жон ҳолатда кичкирарди бошқон кўзлари ола-қула ҳолда оғзидан кўпик сачратиб. – Ўт ўчирувчиларни чақирмайсизларми, ахир?!

Оёғи қуйган товуқдай типирчилаб қолган қотиба қиз шоша-пиша телефон дастагини кўтариб, «01» рақамини теришга киришди.

Ўша куни шамба эмасми, Асад ишдан соат ўн иккиларда қайти-да, отаси билан чой устида суҳбатлашнинг жазм этди. Янги илмий иши юзасидан унда бир қатор жиддий саволлар пайдо бўлган ва уларни ислом маданияти ва фалсафасидан бохабар бир одам билан обдан муҳокама қилишни анчадан бери дилига туғиб юрарди. Баҳром Шайх ота ҳам ўғлининг таклифига бажонидил қабул қилди.

Кўп ўтмай, улар хонгахта атрофида юзма-юз ўтиришар ва ора-чора аччиқ ҳинд чойида хўшлашаркан, мароқли гурунг бошлаб юборишарди.

– Фан билан илоҳиёт муносабатларига доир қатор саволлар мени анчадан бери қийнайди. дода. Уларга сизнинг кўмагингизда зора жавоб топа олсам... Сенин гап бошлади Асад ўйчан бир кайфият-да. – Қадимда, айтайлик, Ой ва Қуёш тугилиши ҳодисасини турли динлар Иблиснинг иши, момақалдирок гумбурлаши ёки одамлар-нинг касал аъзабинишлари ёвуз руҳларнинг ўйини деб ҳисобларди. Лекин Абу Райҳон Беруний, Ибн Сино, Мирзо Улуғбек ва кейинроқ ўтган буюк олимлар уларнинг муайян табиий ҳодисалар эканлигини, уларда гайритабiiий ҳеч нима йўқлиги-ю, уларни олдидан кўра билиш мумкинлигини илмий асосда исботлаб беришди. Демакки, Қуёш тугилишнинг ҳам, яшн чакнаши-ю, одамларнинг турли хас-талшлар билан оғришининг ҳам муайян ҳодиса сифатида Худога ва шайтонларга дахли йўқ. Демак, фан – илоҳиёт ва динни фойдасиз ва кераксиз таълимотга айлантиради, дейиш мумкин. Бу чигалликни сиз қандай шарҳлаган бўлардингиз?

Баҳром Шайх ота ошпоқ соқолини оҳиста тутамлаганча, кўзларини юмиб, нича ўйга толди-да, афеус маъносида бошини сараклатиб, босик бир оҳанда гап бошлади.

– Алҳамдулиллоҳ, сиз билан шундай суҳбат қуриш ҳам насиб этибдир. Лекин бу янглиш фикр, ўғлим. Сизга қандай уқтирсам экан? Мана, сиз хайдаб юрган машинашгизни Эшмат кашф қилган дейлик. Айтайлик, ибтидоий жамоада ўсган Тошмат уни илк бор кўриб қолади. Унинг иш гарғибидан тамомилан бохабарлиги боис Тошмат машина ичига унинг яратувчиси кириб олган-у, моторни ўша ҳаракатлантираётир, деб ўйлайди. Вақти келиб Тошмат маши-нанинг тузилишини ўрганиб, ўз тажрибаси ёрдамида унинг ичидан ҳеч қандай Эшмат йўқлигини билиб олади. Демак, Эшмат машина-

нинг ҳаракатга келишига сабабчи эмас. Локин у машинани яратган. Машинанинг мотори қандай ишлашини англаш учун унинг ички ёниш тартибини тушуниш кифоя.

– Гагингиздаги мантиқни унчалик илғолмаяпман, дода?

– Нича сабр қилинг, ўғлим. Ана энди Тошматга машина ҳақида орттирган билими уни бунёд этган зот – Эшматнинг мавжудлигини инкор этиш ҳуқуқини бера оладими?

– Э-ха! – деди Асад кўзлари чакнаб.

– Англаяпсизми, гап нимада? Худди шунга ўхшаб, Коинот ҳаёт фаолиятининг муайян қонуларини билиш уни бунёд этиб, бошқариб турган Парвардигори оламнинг мавжудлигига шак келтиради, деб тахминлаш соддадилшкдан бошқа нарса эмас.

– Э, қойил! – хитоб қилди Асад багтар жошланиб. – Лекин ҳозирги олимларнинг бу фикрини тан олишлари қийин-да...

– Ҳа, ўғлим, – деди Баҳром Шайх ота афеус-надомат билан кўксига тушган соқолнинг аста тутамлаб. – Коммунистик мафкура таълиқдаги фан диний таълимотларни тан олмаган. Ҳатто, уларга қарши курашиб келган. Ваҳоланки, аслида дин – фандан кучлироқ, ундан қадимийроқ ҳам. Гап шундаки, фан Коинотда кечадиган жараёнлар ва уларни бошқариш қонуларини кашф этган. Бу – катта ютук, албатта. Фан Коинот келажагини ҳам олдиндан башорат қилади ва фақат айнан шундай бўлиши керак, деган хулоса ясайди. Дунёнинг ишларини Оллоҳ таоло ўзгартириши, тўхтатиши ёки тескари томонга йўналтириши мумкин, деган фикрини эшитганданок моддийончи олимларнинг фиғони чиқади. Чунки бундай вазият ана шу «шак» келтириб бўлмайдиган қонуларга зид келар ва шу тарика Коинотни илмий тушунишнинг асосларини инкор этарди.

Асад бармоқларини тароқ қилиб, жингалак сочларини орқага тараркан, қорамтир кўзларида завқ-шавқ ифодаси ёлқинланди. Ўзи севган фалсафий мавзуда гап очилганда, у ҳар гал шундай рухий кўтаринки ҳолатга кирарди.

– Табиат қонулари Тангрининг мавжудлиги ва Унинг Коинот ишларига аралашини мумкишлигини инкор этади, деган хулоса аслида ҳозирги олимлардан чиккан, – деди у ўйчанлик билан. – Аммо мозийнинг буюк файласуф ва алломаларидан Коинот манзарасида Тангрининг ўрни қасрда деб сўраганларида, улар бу саволга ўз шахсий дунёқарашларидан келиб чиқиб турлича жавоб қайтарганлар: масалан, Лапласга унинг космогониясида, ўзининг айгишича, Тан-

ри керак эмас эди. Коинот эса Унинг ўрни борлигини тан олган... Федоровда Тангри – Коинот яратувчиси. Хульмас, дунё силсиласида кимки Тангрини калбан кўра олса, ўша зот учун У– мавжуд...

Бу гапга ҳали яна қайтамиз, ўғлим, унинг фикрини бўлди Баҳром Шайх ота яна соқолини тутамлаб. – Яна ўша мисолимиз-ни олайлик. Машинанинг иш тартиби қонуниятларини тушуниш ўша Тошматга машина иш фаолиятига аралашин ҳуқуқини ишкор килолмайди-ку? Албатта, у аралашин мумкин. Ваҳоланки, бу аралашин бирорга қонуниятга зид эмас. Айгайлик, Тошмат машина ғилдирақларини ечиб олиши мумкин. Инчунин, нима учун ғилдирақлари мавжуд машина ишлаши мумкинлигини изохловчи ўша қонуниятлар унинг ғилдирақларсиз ишлай олмаслигини ҳам уқтириб бера олишга қодир-да!..

– Ниҳоятда мароқли фикр! – хитоб қилди Асад шаҳодат бармоғини хавода ўйнатиб. Бундан чиқадикки, жами борлиқнинг Яратувчиси сифатида Тангрига ишониш табиат қонуниятлари кашф қилинишига ҳалал бермайди.

Балли, ўғлим! Аксинча, бу ўша кашфиётларнинг тўқис бўлишига оми яратади.

– Яшанг, додажон! – тиззасига завқ билан шанаги урди Асад. – Илмий ишмининг бош ўзағини топиб олдим ҳисоб. Дин ҳам, фан ҳам аслида бир мақсад сари, яъни дунёни ва инсоннинг ўз-ўзлигини билнш учун интилади. Агар билсангиз, Амрикода Альберт Эйнштейн исмли буюк аллома яшаб ўтган. Художўй бу одамнинг: «Фан динсиз кўр, дин фансиз чўлок», – деган улуг фикрига мен энди тушуниб етгандайман...

– Ҳа, боракалло! – яна хурсанд бўлиб кетди Баҳром Шайх ота оқ дўшшили бошини вазмин ирғаб. – Шарқда бу нарса азалдан ҳақиқат бўлган. Илоҳиёт ва фан ўзаро уйғунликда иш кўрган. Хоразмий, Беруний, Ибн Сино каби буюк боболаримиз ўзларининг ҳар бир ўлмас асарини Парвардигорга ҳамду сано ўқишдан бошлаган. Бу уларга оламнинг жаҳоншумул қонуниятларини кашф этишда қўл келган.

– Яшанг, додажон! Ҳали айтиб улгурмаган саволимнинг қарийб ярмига жавоб бердингиз. Саволим эса, куйидагича эди: илоҳиёт ва фан ўртасидаги уйғунлик нимадан иборат ва Ерда табиат қонунарига илоҳий қучлар аралашгани ҳақида тарихдан қандай мисоллар келтириш мумкин?

– Фан ва дин орасидаги уйғунлик масаласига юзаки ёндашилса, тушуниш қийин, ўғлим. Бу саволинигга мен ҳам тўла-тўқис жавоб беролмаслигим тайин. Чунки замона зайли билан худди олимлар каби биз, диндорлар ҳам бир ёқлама камол топганмиз, яъни ҳозирги фандан кўпам хабардор эмасмиз. Локин унга иккинчи саволиниги тахлил қилиб, жавоб топса бўлар. Табиат қонушларига илоҳий кучлар аралашгани ҳақида тарихда мисоллар жуда кўп. Улар хусусида муқаддас китоблар, қадимий қўлёзмаларда кўп ёзилган. Аслида Парвардигорнинг Ердаги онгли ҳаётга илк аралашуви Унинг Одам Атони туپроқдан, Момо Ҳавони эса, унинг қобирғасидан яратганидан бошланади. Барча муқаддас китобларда шундай дейилган. Юзаки қаралса, бу гаплар ҳозирги фанга буткул зид, албатта. Одамзод эркак ва аёлнинг қўшулуви натижасида мураккаб ирсий жараёнлар босе дунёга келади. Айни дамда, унинг туپроқдан ёки қобирғадан пайдо бўлиши аклимизга сизмайди. Лекин ҳозирги фан туپроқдан инсон аъзоларида мавжуд жами моддалар борлигини, одамзоднинг ҳар бир тўқимасидан эса, муглақо ўзга бир инсонни буёқд этиш мумкинлигини назарий ва амалий исботлаб берди. Қўрайсизми, ўғлим, бу ерда фан ва дин ўзаро зид эмас, балки, аксинча, бир-бирларини тўлдираяпти. Бунда дин – асотир, афсона, ривоят ёрдамида иш тутса, фан – аниқ илмий усулларни қўллаяпти.

– Қойил-э, додажон! – деди Асад энди бейхатиёр хаяжонга тушиб. – Роса тўнка бўлиб ўсаверган эканмиз-да. Шу вақтгача сиздай маънап бой одамнинг қадрига етмаганимни қаранг...

У афсус-надомат билан бошини қуйи солди.

Баҳром Шайх ота ошпоқ соқолини тагин оҳиста тутамлаб, бошини сараклатди.

Ундай деманг, ўғлим. Биз ҳаммамиз шу замоннинг фарзандларимиз, замона зайли билан вояга етганмиз. Шунинг учун ҳам ҳар бир авлоднинг қусури ўзига старли. Айниқса, сиз билан биз яшаётган давр ишларида, назаримда. Иблис ва шайтоннинг қўли баландроқ келаётгани эътиборга олинса, кўп нарсалар ўз-ўзидан ойдишланади.

– Демак, юзлаб, минглаб пайғамбарларнинг пайдо бўлишлари ҳам Парвардигорнинг заминимиздаги башарият ишларига бевосита аралашганининг исботи экан-да?

– Балли, ўғлим! Локин фан бу каби ҳодисаларни инкор қилади-да. – деди Баҳром Шайх ота вазмин чехрасига маънос бир ифода балқиб.

– Албатта инкор қилади, – деди Асад қошларини чимириб. – Ҳамма даврларда, айниқса, сўнги асрларда фан даргаларининг бир қусури бўлган: яъни пимага ақли етмаса, қайси масалани ечинга қўли калталиқ қилса, ўшани диалектик молдиюнчиликка зид деб, инкор қилаверган. Бу хусусда Герберт Спенсер исми фаранг алломаси жуда ўрнига қўйиб: «Ҳанарият учун фандаги ривожланишга тўсик бўлувчи энг хавфли омил – бу ҳар қандай янгиликни аввал қоралаб, кейин тадқиқ этишдир», – деб ёзган эди.

– Лекин фаннинг ўзига бундай айб қўйиш ўришимикин, ўғлим? – яна эътироз билдирди отаси аста соқолини тутамлаб. – Айтайлик, ислом маданияти, ислом фалсафасининг ўзида мутаассибликка ўрин бўлмагани ҳолда, унинг айрим арбоблари ва уламолари айни шу мутаассибликни намойиш қилар эканлар, бунинг учун исломни айблаб бўлмайди-ку?!

– Фикрингизга жон деб қўшиламан, дода. Фанда ҳам тараккимул ва қоқоқ кучлар ҳамина бўлган. Лекин, мен ундаги умумий ғояни назарда тутаяпман.

– Саволингиздан пича чалғиб кетдик, ўғлим. Гап шундаки, биз фан пайдо бўлгунга қадар, деб ҳисоблайдиган кўҳна дунёда ҳам ўзига яраша илмий билимлар мавжуд эди. Шунинг учун ҳам одамлар ўша илмларга таяниб, Пайғамбаримиз кўрсатган турли мўъжиза ва қароматларга дастлаб ишонишмаган.

– Яшанг, додажон! – деди Асад тобора қизишиб. – Масалан, Пайғамбаримиз сугга панжаларини тиксалар, унинг бир зумда қатикқа айланиб қолиши ёки шол бўлиб ётган одамни бир дуо ёки ҳаракат билан оёққа турғизиш юборганлари ҳозирги фан имкониятларидан ҳам ташқарида-да?

– Тўғри, ўғлим. Ҳозирги фан бундай қароматларга тааллуқли айтарли ҳеч қандай тадқиқотлар ўтказмаган. Локин синчиклаб қаралса, Муҳаммад саллаллоху алайҳи васаллам кўрсатган мўъжизалар билан одағдаги табиий ҳодисалар ўртасида уйғунлик кўраимиз. Масалан, сутнинг қатикқа айланиши табиий нарса. Бунинг учун пича ачитқи ва маълум вақт керак. Локин Муҳаммад Мустафо саллаллоху алайҳи васаллам шундай илоҳий кучга эга бўлганларки, бу куч айни дақиқада ҳам ачитқи, ҳам вақт вазифасини ўтаган. Ҳамма қусур шундаки, илоҳиёт фанни инкор қилмаган ҳолда ҳозирги фан аксарият ҳолларда илоҳиётни тан олмаган. Ваҳоланки, илми илоҳий, илми қалом, илми ғайб, тасаввуф, оккультизм, антропософия, охираммон-

шунослик сингари мўътабар диний таълимотларни ўзига қамраб олган илоҳиёт илми шу даражада улкан ва сермиқёс соҳаки, уларни тўқис тадқиқ этиш учун бутун башариятнинг ҳам умри етмайди. Айтайлик, ҳамма асрларда дуо ва дуойибад шундай қудратли кучга эга бўлганки, унинг ёрдамида истасанг – одам ўлдиришинг мумкин эди. Буларни ким ўрганаётти ҳозир?..

Шу пайт ташқарида дарвоза тақиллаб, ога-боланинг ғаройиб баҳсига нуқта қўйилди. Кўк дарвозани очган Асад остонада саросимага тушган Гулшода бонунни кўриб, беихтиёр тараддулланиб қолди. Додасининг бонунни кизларига бильякс рўпара қилмаслик ҳақидаги маслаҳати эсига келди-ю, бўйнашинггина:

– Ассалому алайкум, опа, яхшимасиз? Келинг, – дея уни одоб юзасидан ичкарига бошлади. Лекин башоратчи аёл уни билмайдан ушлаб тўхтатди-да, аллақандай сирли оҳангда:

– Асаджон, уйга кирмайман. Сизда ишим бор, деди овозини пасайтириб.

Негадир кўнглига ғулғула тушган Асад тўхтаб, унга савол назари билан тикилди.

Кечаси билан ухлолмайд чикдим. Ҳозир ҳам кўнглим безовта. Қизингиз Назирахон билан бонлик аллақандай кўнглисизлик юз бераётгандай...

Катта кизининг номини эшитган Асаднинг ранги оқариб, илоҳ чаққандай сесканиб кетганини кўрган Гулшода бону дарров ўзини ўнглаб олди:

– Йўқ-йўқ, укажон, хавотир олманг, бунга тўда йигитларининг алоқаси йўқ. Ўйлашимча, қизингизни ажина чалган. Ҳозир сиз зудлик билан мактабга, бошқон хузурига етиб боринг. Чамамда, ҳозир ҳамма воксалар ўша ерда кечаяпти. Кейин қандай бўлмасин, кизларингизни уйга олиб келинг. Уларни кечиктирмай, шу бутунок кучли домлага ўқиттириб юбориш керак.

Сира қутилмаган бу гаплардан гангиб қолган Асад тили зўрга айланиб:

– Кучли д... домлани... қаердан топамиз? – деб сўради.

– Бу ёғини менга қўйиб беринг. Ҳозир сиз кизларингизни олиб келишнинг ҳаракатини қилинг. Ҳализамон домлани ўзим бошлаб келаман...

Шошиб қолган Асад отасига бор гапни айтмоқчи бўлиб орқасига бурилган эди, Гулшода бону йўлидан қайтарди.

- Сиз тезроқ боринг! Уйдагиларга ҳамма гаини мен ўзим тушунтириб қўяман...

...Ланг очик дарвозадан ўқдай отилиб кирган Асад мактаб ҳовлисидаги манзарани кўриб, юраги орқасига тортиб кетди. Ҳовли катта-кичик ўқувчию муаллимлар билан тирбанд, бир ёнда ўт ўчириш машинаси, яна бир ёнда – «Тез ёрдам»... Лекин, ҳеч ерга ўт кетганининг аломати кўринмас эди.

- Вой, қаранглар! Назиранинг отаси келди! – хитоб қилди оқ фартук кийган бир гала кизлар орасидан кимдир. Ҳамма унга қизиксиниб, ҳайрат билан тикилди.

- Ўзи нима бўлди? – сўради Асад ўт ўчириш машинаси ёнида эснаб турган барзанги йигитларнинг биридан.

- Э-э, оғайни, ким билади дейсиз, – жавоб берди барзанги йигит аччиқланиб. – Бизни кимдир аҳмоқ қилганга ўхшайди. Ўт кетди, деб хабар етказишди-ю, оёғимизни кўлимизга олиб етиб келсак, оловдан ном-нишон ҳам йўқ. Шуям иш бўлди-ю...

Асад гала-гала ўқувчилар орасини ёриб, тўғри мактаб бошқон хонасига қараб йўналди. Лекин у ерга яқинлашиб бўлмас, азбаройин одам кўплигидан оқ халатли уч-тўрт ҳаким ҳам ичкарига киролмаётганди. Олагасир тўполонда (муаллимлардан бўлса керак), кимдир жаҳл билан йўғон овозда бақирди:

- Виждон борми сизларда?! Дўхтирларни ўтказиб юборинглар, ахир!..

Асад бор кучини ишга солиб олға интилди-ю, икки-уч ўқувчини йикитиб юбораёзди. Кимдир болохонадор қилиб сўқинди. У дуч келган одамнинг оёқларини босиб-яшчиб, герлаб-пишганча мактаб бошқони эшигига яқинлашганида, аллаким елкасидан тортиб:

- Оғайни, сал ўпқангизни босинг! Дўхтирларга йўл беринг деяман! – дея ўшқирди.

- Падарига минг лаънат! – пишқирди ичкарига интилаётган ҳакимларнинг бири. – Булар бари ёппасига жинни бўлиб қолишганми ўзи?!

Айни дамда, бошқон хонаси олдидаги кўз кўриб, қулоқ эшитмаган тўс-тўполон тобора авжига минарди.

Асад Раҳматилла билан ўтказаетган машқлари туфайлими, олдидаги тўрт-беш ўсмир ўқувчини енгил силтов билан четга сурдида, ниҳоят эшикка етиб олди. Сўнгра у ерда бақир-чақир қилаётган

икки-уч муаллимнинг қаршичилигини куч билан енгиб, ичкарига ўтди-ю, ағрайиб қолди. Мактаб бошқонининг хонасида ғалати манзара ҳукм сурарди: тўрда, катта стол ортидаги курсида ўтирган шакананина, кориндор мактаб раҳбарини аллақандай тасмасимон аланга чирмовукдай қуршаб олган, негадир унинг эғни-боши шалаббо ва ифлос, столининг устида қоп-қора фаррош латтаси ётарди. Асад аланга кизларини қидирди. Вожаб: не кўз билан кўрсинки, ўнг тарафдаги ўриндикда ўтирган Назира бошқонга қаҳр ва истехзо аралаш ўқрайиб тикилар. кўзларидан бамисоли учқун сачраётгандай эди. У отаси кириб келганига эътибор ҳам бермади. Ўртада атлас кўйлакли ёш бир жувон қуйдирган қалладай тиржайиб турар, унинг ёнидаги тўнкадай семиз, бақалоқ аёлниинг оғзи қийшайиб, чап қўли худди безгак тутаётгандай қалтирарди.

Асад нима қилишини билмай, бир лаҳза қокқан қозикдай туриб қолди.

УЛУСПИРНИНГ НАЙРАНГИ

Худди шу аснода ердан чикқими, осмондан тушдими, айтиш қийин, Асаднинг қошида қора қостюм, қора бўйинбоғин, чап қоши худди тортишиб қолгандек чимирилган хушқомат бир йигит пайдо бўлиб, сўй қўлини эшик тарафга бир силжитган эди, тирбанд одамлар орасида ўз-ўзидан йўлак очилиб, у орқали хонага бирин-кетин ҳақимлар кириб келинди. Йигитнинг чеҳраси Асадга жуда-жуда гашиш эди. Уни илгари қасрда кўрган ўзи?..

Қора қостюмли қимса ҳақимларга Назира томон ишора қилиб, амирона оҳашда буюрди:

– Олиб чиқишлар уни! Фақат эҳтиёт бўлинглар, девдай қучи бор!..

Бирдан сергак тортган Асад ўзини қизи тарафга отди. Лекин қизини ҳимоя қилишга улгурмади. Қудратли бир панжа унинг ўнг билагидан ушлаб, гўхтатиб қолди.

– Ййе, Асаджон! Сиз ҳам шу ердамидингиз? Сизни дарров танимаганимни қаранг-а!

Асад кескин ўгирилиб, қора қостюмли қоши чимирилган йигитнинг пешонаси пешонасига теккудай бўлиб, ўзига тикилиб турганини кўрди-ю, ноҳос устидан қимдир совук сув қуйгандай сесканиб кетди. Унинг қисқ кўзларида аллақандай ёвуз бир ифода бор эди.

Шу заҳоти хотираси тиниклашди. Ахир, бу – ўша машъум тушида кўрган Коипотдаги жами «мухолиф» кучлар раҳнамоси-ку! Ўшанда Ер юзидаги жами динларга қарши роса ваъзхонлик қилган кимса худди шу эди-да!..

– Камина шаҳар маориф бўлимининг янги мудирини Хўжакўрсиновман, – деди у вазмин оҳангда гапиришга уриниб, аммо порцлагудек газабини зўрга жиловлаб турганини чакчайган қисқ кўзларидан пайқаш қийин эмас эди. – Қизингизни олиб кетишларига ҳалакит берманг! У даволаниши керак!..

– Бўлмаган гап! – бўғилиб бақирди Асад юлкиниб унинг панжалари исқанжасидан чиқишга уринаркан. – Қизим соппа-соғ!..

– Қизишманг, ниним! Қизингиз васвос касалига чалинган. Ишонмасангиз, ана, истаган муаллими ёки дўхтирдан сўранг!..

Худди шу дам оловтасмадан кутулиб, ўзига келган мактаб бошиқони гавдасига ярашмаган босўнақай ҳаракат ила ирғиб ўрнидан турди-да:

– Ҳа-ха! У жинни бўлиб қолибди! Ғирт жинни!.. – дея бақирганча янги маориф бўлими мудирининг истикболига интилди. Кейин қўл ковуштириб унга таъзим қиларкан, тилёғламалик билан мулозамаат қилди: – Ассалому алайкум, тақсир! Сиз билан танишганимдан бағоят хурсандман! Жуда вақтида етиб келдингиз!..

Қора костюмли кимса унга нафрат билан нигоҳ ташларкан:

– Сизга нима бўлди ўзи? Афт-башарангизни қаранг! – деди ижирғаниб. – Боринг қийим-бошингизни алмаштиринг!..

Бошқа муаллимлар ҳам бирпасда «маориф бўлими мудирининг»нинг атрофида гирдиқапалак бўлиб қолишди.

– Рост, тақсир! У шунақанги номаъқулчиликлар қилдики!..

– Лаънати, бугун мактабни остин-устун қилиб юбораёзди-я!

«Одамлар ҳам ўнгудай сотқингабиат бўлиб кетишган-да, – хаёлидан ўтказди Асад хафаҳол қайфиятда. – Битта-яримта сал амалдорроқ одамни кўришса, бўлди, букаламундай бирданига ўзгариб қолишади».

Хонада ғала-ғовур тобора авжига минар, ҳаяжон ва хайратга тушган одамларнинг оғзидан ади кириб-бади чиқарди:

– У – ғирт жодугар-ку?!

– Жувонмаргни яхшилаб бойланглар!..

– Жазасини бериш керак!

– Кўзларини ҳам бойланглар! Кўзида гап кўп унинг!..

– Ў, чакчаймай ўл!..

Бу гаплардан Асаднинг кони кайнаб жунбишга келаркан, негадир худди сехрлангандай жойида қотиб турар, кимирланга холи йўқ эди. Унга нима бўлди ўзи? Жонидан азиз кўрган жигаргўшасини худди кўйдай оёқ-кўлини боғлаб судраб кетишса-ю, ота деган гўрсўхта мурдадай тош қотиб, килг этолмаса?!

Асад боши айланиб, кўзи тина бошлаганини пайқади. У аллақандай тубсиз жарликка қараб учиб кетаётгандай эди. «Нима бало, яна туш кўраянманми?» дея гира-шира хаёлидан ўтказаркан, шуури тим қоронгулик уммонига шўнғиди...

Ўзига келганда, мактаб дарвозаси яқинидаги қоровулхона супасида болишга бош қўйиб ётганини пайқади. Хотираси бирдан тикланиб, ўрнидан турмоқчи бўлганди, тепасида ўтирган чувт дўншили мўйсафид кўлини кўккенга қўйиб, таскин берувчи охашда:

– Яна пича ёга туринг, ўғлим. Қимирламанг, – деди. Бу ўша, мактабда намоз ўқигани учун ишдан ҳайдалиб, яна қайта тикланган қоровул бува эди.

Асад боши гувилаб оғриётганига қарамай, ортиқ ётолмади. Ўрнидан туриб ўтираркан, минги дераза орқали ташқарига қаради. Мактаб ҳовлисида на ўт ўчирини машинаси, на «Гез ёрдам» кўрнарди. Чамаси, тўс-тўполон аллақачон тугаб, бинога кираверишда давра қурган беш-олти юкори синф ўқувчиси ҳаяжон ичида яқиндагина бўлиб ўтган галати воқеаларни муҳокама қилишаётган эди.

– Хафа бўлманг, ўғлим, – деди чувт дўншили оқсоқол ҳамдардлик билан унга пахта гулли пиёлада чой узатаркан. – Ҳаётда ҳамма нарса бўлади. Одамзоднинг пешонасига нима ёзилган бўлса, шундан қочиб қутулолмас экан...

Асад отахонга савол назари ила тикиларкан, ўзини хўнграб йиғлаб юборишдан зўрга тийиб:

– Қизим... дея арағ оғиз жуфтлаган эди, оқсоқол унинг елкасига кўлини қўйди.

– Бардам бўлинг, ўғлим. Қизингизни касалхонага олиб кетишди. Чукурсойга... У ерда ўртанча ўғлим ҳам икки ой ётиб чиккан. Афғон урушида қатнашишдан бош торгани учун зўрлаб тикиб қўйишувди. Худога шукур, ҳозир бинойидай юрибди. Муҳандислик қилаяпти...

Асад кўнгли ўқиб «Худога минг қагла шукурки, ҳалиям қодомон одамларимиз йўқ эмас» дея хаёлидан кечираркан, секин

ўрнидан кўзгалди. Нафасини ростлаш учунми, бошини қуйи солганча пича тии олиб турди-да, сўнгра:

– Раҳмат сизга, отахон! Ҳамиша соғ бўлинг! – дея ташқарига йўналди.

У рухан обдан эзилиб кетганиданми, аранг қадам ташлаб дарвозадан чиқиши биланоқ таҳликада икки кизини стаклаб келаётган отасига кўзи тушди. Шу заҳоти кўнглини гашлик ва ғулғула қоплади. «Уларга нима дейман энди? Шундоқкина бурнимнинг остидан кизимни жипнихонага жўнаттириб юбордим, дейманми?! Минг лаънат!..»

Айбдор кидфада бошини қуйи солганча, истар-истамас отаси ва кизлари истикболига қараб юрди.

Улар юзма-юз келишганда, Асад отасининг кўксига бошини кўйиб, хўнграб йиғлаб юборди.

– Ўзингизни босинг, ўғлим, – деди Баҳром Шайх ота унинг елкасига кафтини кўяркан овози тиграб. Ҳамма гаидан хабарим бор. Бўлар иш бўлибди, Алҳамдулиллоҳ, соғ-саломат экансиз. Энди Назирахонни олиб чиқишнинг ҳаракатини қилайлик.

Отасининг гашлари далда бердими, Асад йиғидан тўхтаб, пича ўзини босиб олди. Қизларининг йиғламсираган, аянчли чеҳраларига кўзи тушди-ю, тамомила ўзини кўлга олди.

– Албатта олиб чиқамиз, дода! – деди у бирдан каддини ростлаб. – Шу бугуноқ олиб чиқамиз!..

Шу пайт негадир кекса одамдек кадди-комати дол бўлиб қолган кенжа кизи Нафиса гапга аралашди.

– Назирапамни бугун олиб чиқолмаймиз, дадажон. Уни ҳозир эмлаб, ухлатиб кўйишган. Сешанба куни соат ўн иккидагина биз уни уйга қайтариб келишимиз мумкин.

Асад ялт этиб кенжа қизига каради.

– Сен буни қайқдан биласан?

– Катта бувам аён бердилар.

– Бувангни қаерда кўрдинг?

– Боя пешинга яқин синфхонамизга кирдилар. Тўғри, улар фақат менга кўриниш бердилар, бошқалар пайқашмади.

– Буванг яна нима дедилар?

– Назирани бугун касалхонага ётқизишларини, лекин бундан хавотир олмаслигимиз лозимлигини уктирдилар. Уни яқин кунларда

бу маломатлардан ўзим кутқараман, дедилар. Шундан кейин мен ўзимни Тилла Шайх буваман деб ўйлай бошладим. Қалай, бувамга ўхшайманми? – Нафиса шундай деб, худди соқолини силаётгандай даҳани остини пайшаслаб кўйди. Асад шундагина қизидаги галати ўзгаришни лайқади. «Ёпирай! Энди шу кўргилик етмай турувди ўзи?!»

Баҳром Шайх ота ўғлига изтироб билан маъноли тикиларкан, кўзлари жикқа ёшга тўлган эди.

Мен энди катта буваман, қизларнинг кўйлагида юришим ярашмайди, менга яхтак билан чопон беринглар десам, бувам кўнмадилар.

Асаднинг ҳам беихтиёр кўзларига ёш калкиб, Нафисани бағрига босаркан:

– Буванг тўғри қилибдилар, оппоғим. Сен, ахир, менинг энг се-
викли қизим Нафисасан-ку, тўғрими?

– Ҳа, дадажон, лекин...

Энди гапга шоша-пиша Баҳром Шайх ота аралашди.

– Ҳеч қанака локин-покини йўқ, бас қил, қизим! Энди ҳаммамиз касалхонага, Назираани кўргани борамиз.

– Кетдик! – деди Асад иккала қизининг елкасидан кучоқлаб уйга бошларкан. Кутилмаганда унинг кўзларида ғазаб ўтлари чакнади, – Назирахонни, албатта, кўргани борамиз! Лекин, унғача менинг яна бир ишим бор...

Уларга эргашган Баҳром Шайх отанинг нуроний чехрасига тагин хавотир ифодаси балқиди:

– Қанака иш, ўғлим?

– Бир иблисдан ўчимни олишим керак. Ҳаммасига ўша сабаб-чи. Сизга айтмагандим чоғи, упи тунов куни тушимда кўрувдим. Шаҳар маориф бўлимининг мудирини бўлиб ишларкан, лаънати.

Баҳром Шайх ота чуқур хўрсишиб, сукут сақлади. У ҳозир жаҳолат отига минган ўғлига ҳеч қандай гап қор қилмаслигини англагани, шекилли.

Асад уйга киришлари биланоқ уларни тапшириш ва саросимада кутиб олган онаси билан хотинига лом-мим демай, телефонга ёпишди. «09»ни териб, шаҳар маориф бўлимининг телефон рақамини ёзиб олди-да, дарҳол сим қоқди. Унга Хўжақўрсинов деган одам ҳеч

қачон ишламаганлигини, бу муассасага қарийб ўн йилдан бери По-
зима Иброҳимова исмли опа раҳбар эканини бир зумдаёқ маълум
қилишди.

«Вой лаънати-ей! – ҳаёлидан ўтказди Асад тишини-тишига бо-
сиб. – Ҳаммани лақиллатибди-да?! Лекин, ким ўзи бу... иблис?!»

ЖИННИХОНАДАГИ ҲАНГОМАЛАР

Қўл-оёқлари қайиш билан боғланган Назирани тиббий арава-
да еттинчи беморхонага судраб олиб киришганида, бу ерда ўттиз-
ўттиз беш ёшлардаги икки ёш аёл ва оқсоч кампир ими-жимиди
суҳбат қуриб ўтиришганди. Янги беморни кўришган захоти улар
худди илон чаккандай санчиб ўрниларидан туриб кетинди. Кампир
ранги бир ҳолатдаги Назирани кўриб, азбаройин раҳми келганидан
ниқиллаб йиғлай бошлади. Оқ-сарик юзини сенкил босган, бодом-
қовоқ ва калта қора сочили аёл кўзларини катта-катта очиб, Назирага
хайрат билан тикиларкан:

Вой, шўрим! - деди қафтини юзларига босиб. – Башоратчи-
ку!.. Орқасида одамлари бор! Бирам нуроний бобо экан!..
Кўряпсизларми?..

– Бўлмагур гапшаринини қўй, -- деди кўзлари маънисиз боқадиган,
турки совуқ, қорамағиздан келган аёл бўшашибгина. – Ҳозир дум-
басига эм килиб, буни ҳам тинчитишади..

Чинданам оқ халат кийган барзанги йиғитлар кизини ўргадаги
бўш чорпояга ётқизишди-да, шу захоти эмлаб ухлатиб қўйишди.

Назира ўзига келиб кўзларини очганида, оқсоч кампир икки чор-
поя ўртасидаги шолчада чордана қурганча деразага хаёлчан тики-
лар, турки совуқ қорамағиздан келган аёл пастдаги чорпояда ёнбош-
лаб ётганча, лоқайд нигоҳини рўпарасидаги бир нуктага қадаган,
оқ-сарик юзини сенкил босган, бодомқовоқ навжувон аёл эса, чек-
қадаги чорпоя устида худди нарвозга шайланаётгандай қўлларини
ёзиб, титроқ овозда аламималарини жўшиб гапирарди.

– Ҳа, ҳа, буларнинг бари жуда ғалати!.. Бугина эмас, ғирт бемаъ-
нилик ҳам, ҳа, ҳа -- сохта асотирлар, давлат, мафкура, заҳарланган
пахтазорда жавлон уришлару ҳар хил дори-дармонлар -- бари-ба-
ри бемаънилик!.. Мен булардан ҳалос бўлаяман. Тамомила ҳалос
бўлаяман. Энди эса денгиз тубида яшовчи балик сингари юзага

сузаяпман... Юзагамас, юксакка... Коинот каърига!.. Мен уммон каърида ҳам, Коинотда ҳам туткич бермас буюк саробни излаб топишга уринаман – дунё билан факат шундай алока киламан. Дунё эса тийиксиз, саркаш ва ғзабкор. У раҳм-нафқат нималигини сира билмайди. Балки уммон тубида бутунлай қолиб кетганим керакми-ди? Ўша ердаги зулматда... хушчакчак ва телбаваш бир девона балик сифатида... сузиб юраверардим... Лекин у ерда абадий қоюлмайдиман-да. Бунинг оқибати чакки бўлади. Э-э, нимасини айтасиз, жудаям ёмон бўлади. У ернинг ҳам ўз пахтазорлари, заҳар босган худудлари бор. Кун ўтмасланок силлам куриб, биксиган... шишиб кетган танам чаппа бўлиб... кўзларим ола-кула... уммон сатҳида типирчилаб қоламан. Бунда эса, бари ўзгача... Ҳа, ҳа – бунда бари ўзгача... Бунда мен бошқачаман. Ҳар хил маҳкамачилар менга: «Кумри, бизга юр! Хой, Кумри, яхнисен, бу ёкка юр!» – дейишади. Лекин, улар каёққа таклиф қилишаётганини мен яхши биламан. Бирпасда уюштиришади-да, аввал қонингни сўришади. Кейин ямлаб ея бош-лашади. Сиз нима деб ўйловдингиз, одамхўр улар!.. Нима учун дейсизми? Ўзларининг аҳмоқона ҳақиқатлари тантанаси учун!.. Улар бари мени таъкиб қилишади. Уларга менинг нимамдир керак. Кимгадир – миям, кимгадир – қўлларим... кимгадир эса юрагим!.. Ҳа, ҳа, иложини топишса, жошимни ҳам суғуриб олишади.

Сен бирам қаттолсанки!.. Шунақанги муттахамсанки!.. Сенга ҳамдам бўлишдан Худо асрасин! Сен ҳам Дарвинга ўхшайсан. Ўша маймундан пайдо бўлган бирдан-бир зотга... Баданингни қалин жун босмаган, холос. Лекин, мен ёлғизман. Уммон тубида ҳам, ҳадсиз-худудсиз Коинот бағрида ҳам яккаю ёлғизман!.. Боз устига, сен хастасан, деб миямга қуйишгани қуйишган. Ҳаммаси ишқал, ҳаммаси чакки. Аслида ким соғ-у, ким хаста – Ярагангагина аён! Лекин мен чинданам хастадирман? Нега бўлмаса ҳаддан зиёд кучим кўп? Ҳаддан зиёд... Менда буюк ибтидо бор. Мен ҳам ҳаёт учун яралганман-ку, ахир?! Дунёлар силсиласи, қувватлар, қандайдир мавҳум тўлқинлар, авлодлар силсиласи учун... Ҳар бир хужайрам, ҳатто энг митти тўкимам ҳам танамда бамисоли чинқиради, ғимирлайди. Улар бари ўша... маймундан пайдо бўлган кимсага қарши. Дунёни сув олса, тўпингига чиқмайдиган, балиқдай қорни шишган, қовоқбон кимсага... У билан ёнма-ён сузишдан кўра

ўзинга ўзини ўт кўйганиниги минг чандон афзал!.. Лекин мен жўжа-хўрозга ўхлайман, каллам қирқилсаям... югуравераман. Чунки мен бетобман. Вужудим борки, зиркираб оғрияпти.

Бутун умр шунака оғрийди. Лекин ҳозир ўша оғриқ қандайдир бошқача туюлаяпти. Қасримдир сирқирайди, санчади, кичишади. Нималигини ўзим ҳам билмайман. Алави калтабин дўхтирлар ҳам топишолмайди буни. Биз барчамиз... ногиронлармиз. Енгилмас ногиронлар!.. Шунинг учун ҳам юзага, юзагамас, юксакка, самовот қаърига парвоз қилишимиз керак!.. Мен аниқ биламан: биз қидирган буюк сароб айнан ўша ерда! Аммо... – Қумри бирдан қўлларини ковуштириб, кўзларини юмди, – аммо биласизларми, қаршимда ҳар куни залворли рўёнинг эшиги очилади. Рўё... ва эшикдан ўзга вақт, ўзга мусикаси билан бошқа ҳаёт нафаси ёпирилади. Эшик ёпилгач, яна қуйқали, мавхумот олами оғунига чўмаман...

Ҳан шу ерда келганда, оқ-сарик юзини сепкил босган навжувон аёл кўзларини очди-да, Назиранинг ўзига келганини пайкагач, ногоҳ қарсақ чалиб, кичкириб юборди:

– Урс, башоратчи уйғонди!..

Унинг ноҳос бақирғидан чўчиб тушган кампир кўйлагининг ёқасини кўтариб, кўксига туфлаган бўлди-да, навжувон аёлни жеркиб берди.

– Бунча шанғилламасаң! Ўтакамни ёрдинг-ку, сатанг?!

Қорамағиздан келган совуққон аёл ётган жойида тесқари ўгириларкан, пинагини ҳам бузмай:

– Ваҳимангни қара-ю! Қайси пошшонинг кизи уйғонибди деб ўйлашсан, – дея тўнғиллаб қўйди.

Бу гапдан жаҳли чиқдими, «сатанг» бошини кескин буриб, унга газабнок тикилди.

– Подшонинг кизи бўлганда қандок! -- деди лабларини чўччайтириб. – Бу қизнинг аждодлари нафақат подшозода, балки ундан ҳам азизроқ тоифа одамлар ўтишган.

– Хўп, нима бўпти?! – тўнғиллади яна қорамағиздан келган аёл ҳамон ўша совуққон оҳангда. – Пайғамбар ўтган тақдирдаям мен учун у оддий бир савдойи. Ҳаммамизга ўхшаган...

Унинг бу гашидан бешбаттар жаҳли чикиб кетган Қумри сакраб чорноядан тушди-да, хезланиб қорамағиздан келган аёлнинг тепасига шаҳдам юриб келди.

– Сен жамият учун жуда хавфли одамсан, – деди у бўғилиб. – Сен қуритилган бошқаровсан!.. Ўн еттинчи йилда бир андозада

тайёрланган. Эсиз, эсиз... Вахолоанки, бу қизинг буюк аждодларидан бирининг бошидан шох ўсиб чиққан ва у Шарқдаги ажойиб мамлакат – Мовароуннахрдан Румгача, Қошғардан Фарангистонгача чўзилди ва сон-сапоқсиз самовот кўшини қошигача кўтарилди. Кейин унинг зурриёти уруш бошлади ва бу уруш бутун салтанат устида хаволанди. Пировардида қарийб бутун дунёни забт этган шохлар синдирилди. Унинг қундалик қурбоқлиги тортиб олинди. Муқаллас қаламжоси ҳақоратланди. Самовот кўшини ҳам... Лекин билиб қўй: унинг руҳи тирик хали!..

Қорамағиздан келган турки совук аёл «саганг»нинг сўнги сўзларини эшитмади: у мириқиб хуррак ога бошлаганди. Унинг жоқайд чехраси эса, истехзо аралаш: «Рухнинг абадий яшашини сендан яхшироқ биламан, тентак», деяётгандай эди.

Қумри унинг жингалак сочларидан тортқилаб, бошлаб таъзирини бермоқчи бўлди-ю, раҳми келди. «Қурилган қоқи бўлса-да, Худонинг бандаси-ку» дея ҳаёлидан кечираркан, шу заҳоти уни унутди ва маънисиз нигоҳини бир нуктага қадаганча, миқ этмай ётган янги «меҳмон»га ўгирилди.

Шолчада чордана қуриб ўтирган кампир эса, бу пайтда бошини қўйи солганча, афеун ўқишга тушиб кетганди.

– Сен кимсан? – сўради Қумри қизнинг тепасига келиб.

«Меҳмон»нинг тили аранг қалмага келди.

– И-назира...

– Назирахон! Жуда соз! Мен эса, Қумриман. Ўқигандирсан хойнаҳой, бир пайтлар рўзномаларга ҳам ёзишганди. Мен истаган одамнинг ич томонини кўра оламан. Сен башоратчисан, оққанга одамларнинг бор. Бунни ўзинг биласанми? Сени жуда яхши тушунаман. Сенга ўхшаб дастлаб мен ҳам ўз қобилиятимдан чўчирдим. Одамларнинг ичини кўра бошлаганимдан кейин эса... ўз-ўзимни ўлдиришгача борай дедим. Энди бўлса, мен беморларни даволаячман.

Назиранинг оғзи яна зўрға очилди:

– Б... беморларни...

– Ҳа, фаришталарим буни бўйнимга қўйишди. Йўкса, касал бўлавераман. Сен учун муҳими – пимага қодирлигингни аниқлаб етиш. Сен ақл бовар қилмас самовий қувватга эгасан. Уни жиловлаб, бошқаришни эплаттир. Шунда сен... қучли ва мустақил бўласан. Бу ерда ҳамма шу йўлни босиб ўтган. Аввал ховлиқиб, ўз қобилиятларидан қўрқинган. Кейин эса, озод инсонларга айланишган.

- Озод... ишонлар... – минғирлади яна Назира бехолгина.

– Менга қара, – деди Қумри бирдан жонлашиб, – агар хоҳласанг, сенинг ичингни ҳам кўриб қўйишим мумкин, истайсанми? Жуда соз! Энди чойшабни очамиз. Йўқ-йўқ, қўйлагингни ечмасанг ҳам бўлади. Хўш-хўш... Вой-бу-ув-в... Ичинг зимистон-ку! Ҳеч нарса кўриб бўлмаяпти. Ўлай агар, қон-қоронғи-я! Ичингни курум босиб кетибди. Жийда ёки бўлмаса ёнғоқнинг остида ухлаб қолибмидинг, а? Ҳа-а, яша! Сени ажина ёки алвасти чалган. Ифлос жойларда-ям юрган экансан. Сени ёкичасига ўкитиш керак. Зудлик билан ўкитиш керак!.. Йўқса, адои тамом бўласан!..

Қумри кизнинг фикрини масофадан ўкиётган эди, шекилли, бирдан кизишиб сўради:

– Нима, сен гапларимга ишонмаяпсанми? Мени анави калтабин дўхтурларга ўхшаб жинни деб ўйлаяпсан шекилли. Чучварани ҳам санама! Ҳақлигимни сенга ҳозир исботлайман!..

Юзини селкил босган жувон бир зум тин олдиди-да, шиша, сўнгра оёқ остига қараб, алланималарни мўлжал қилди. Кейин бидирлаб ганида давом этди:

– Мен умримда уч бор умбалок ошмаганман. Лекин, ҳозир ошманман. Бу иш бошқаларнинг кўлидан келмайди. Чунки улар кулаб тушишдан ёки кўзойнақларини синдириб олишдан кўркинади. Қараб тур...

Қумри шундай деб, тиззаларини букиб бир силтанди-да, ошток сонлари очилган ҳолда ҳавода уч марта умбалок ошиб, жойига қайтиб тушди. У Назирага қувлик билан кўз кисаркан:

- Қалай? – деди хушчакчак кайфиятда. – Ишондингми энди менга? Янавор! Энди сени Мастон буви даволашга киришади. У бахши ва қушноқ аёлларнинг ири...

Ҳамон «куф-суф» ўкиб ўтирган оқсоч кампир сўнги гап қулоғига чалиниши билан пиқиллаб йиғлай бошлади. Кутилмаганда у йиғидан тўхтаб, юзига фотиҳа тортди-да, Назирага илк марта очик юз билан қаради ва негадир ишраётгандай ғамгузор оҳангда гапирди:

– Жуда табаррук одамларнинг фарзанди экан! Мен унга жонимни ҳадя этганим бўлсин! Худо хоҳласа, сени ўзим даволайман, она қизим!..

Мастон буви энди юзини «сатанг»га ўгириб, депсиниб гапирди:

– Шундай килиш керакки, сешанба куни соат ўн иккида кизнинг отаси келиб, ҳар иккимизни бу ердан олиб чикиб кетсин. Уни яхши-

лаб уйда боқаман. Бош ҳакимни авраш роса, Қумри жувонмарг, сени зимманда!..

Қумри азбаройи хурсанд бўлиб кетганидан яна бир сакраб хавода умбалок ошди-да, ўзига сизмай хитоб қилди:

Яшанг, бувижон! Бу ёғиши менга қўйиб бераверинг!..

ҚУМРИНИНГ ХИЙЛАСИ

Сенанба куни соат рошша-роса ўн иккида Чуқурсойдаги учинчи рухий касалликлар шифохонаси дарвозаси ёнига оқ «Жигули» машинаси келиб тўхтади-да, ундан ўттиз беш ёшлар агрофидаги тунд киёфали барваस्ताкомат бир йигит тушди. У вазминлик билан у ёқ-бу ёққа назар ташлагач, дарвоза ёнида турган қоровул чолга хужжат кўрсатиб, тўғри бош ҳакимнинг хонасига йўл солди. У қабулхона эшигини очди-ю, остонада бир зум таралдудда туриб қолди. Қотиба қиз йўқ, лекин унинг ўрнида юзини сепкил босган навжувон аёл ўтирарди.

Эрталабки соат саккизданок бу ерда айланишиб қолган Қумри гуваклардаги гулларга сув қўйиб юрган жингалаксоч, хишчабел қотиба қизни кўриши билан хавотирга тушган бўлиб:

– Синлим, сен ҳақингда жуда ёмон туш кўрдим, – дея уни чеккага олиб ўтди. – Сен билан иккаламиз ўликхонада ётганминиз. Ҳаммаёқда шир яланғоч ўликлар устма-уст тахланиб ётганмиш. Сен жингибийрон бўлиб пуқул:

– Биз тирикмиз-ку? Нега бу ерда ётибмиз? – дермишсан.

Бир маҳал қоронғуликдан елкасида қўн қаноги бор гавдали аллақим вазмин одимлаб, биз томонга кела бошлабди.

– Азроил-ку, бу?! – деб қичкириб юборибсан сен азбаройи кўрқиб кетганингдан тишларинг тақиллаб. – У бизнинг жонимизни олгани келаяпти!..

Бирдан сен жазавага тушиб: «Йўқ, мен унга осонликча таслим бўлмайман! Мен яшашни истайман, ахир!» – дея қичкирибсан-да, тўппа-тўғри Азроилга қараб отилибсан. Менинг: «Ўзингни бос, Ойсулув, Азроил билан ҳазиллашиб бўлмайди, у сени суваракдай янчиб ташлайди», – деб огоҳлантиришимга қарамай, у билан тап торгмай кураш тушиб кетибсан...

Раиғ-рўйи доқадай оқариб кетган қотиба қиз шоша-пиша:

– У ёғи-чи? Бу тушнинг таъбири нима ўзи?– деб сўради.

– Э, нимасини айтгасан, жошим! Бу ёғиям, таъбириям ёмон! Жуда ёмон!..

– Хўш-хўш? – буринни бурнига теккизгудай сўради яна Ойсулув кўзлари кинидан чиккудай бўлиб.

– Азроил билан олишган одамнинг ўлими яқин бўлади!

– Вой шўрим! – дея сочларини чапгаллади котиба киз эхонаси чиқиб.

– Лекин...

– Нима лекин? – дея кўзларини жовдирадди Ойсулув умидворлик ила.

– Лекин мен Азроил сени оёқлари остига олиб янчишга улгурмай, қўлингдан судраб, унинг чапгалидан олиб чиқиб кетибман...

– Вой, умрингиздан барака тоқкур! – хитоб қилди котиба сал чехраси ёришиб, кейин шу заҳоти умидвор тикилганча яна сўради: – Мен нима қилишим керак энди, Қумрихон она?

– Ҳозирок хонага беркиниб, гуноҳларинг учун Худойи таолога тавба-газарру қиласан. – Бирдан Қумри унга каттик тикилди: – Кеча нима гуноҳ қилувдинг?..

– Кечами?...– дудукланди Ойсулув негадир юзини терс буриб.

– Ростини айт, – қистовга олди Қумри. – Мени алдаш бефойда экапини биласан-ку?!

– Кеча... – қийшангладди котиба киз бош ҳаким хонасига ишора қилиб, – Абдураззоқ акам ҳол-жонимга қўймай, чорбоғларига олиб кетувдишар.

– Роса манишат қилгансизлар!.. Сув кўряпман, ифлосланган сув... Ҳалиги бассейндаям... шир яланғоч, а?..

– Тавба қилдим! Эй Худойим, ўзинг кечир!..

– Бола-чақали одамни йўлдан урганлар учун охирагда...

Ойсулув жон ҳолатда унинг гапини бўлди:

– Ўдай агар, мен йўлдан урмадим! Ўзлари ишдан кейин судрагудай қилиб...

– Бўпти, бас қил. Тавба-газарру қилишдан бурун яна бир иш ба-жаришимиз керак. Касалхонага уч кун аввал бир бемор олиб келишди. Иسمи – Назира...

– Хабарим бор, – деди Ойсулув ҳамеухбатига диққат билан тикилиб. – Мактабда, ҳалиги роса кароматлар кўрсатган киз-да?..

– Балли. У бу ерга янглиш тушган.

– Ха, Абдураззоқ акамам у рухий касал эмас, деяёггандилар

– Шунақа дебмидилар? Яша. Уни эскичасига даволаб, яхшилаб бир ўқитилса, ҳеч нарса кўрмагандай бўлиб кетади. Шунинг учун Мاستон буви иккаласига бир кунга уйларига бориб келишларига рухсат олиб бериш керак.

– Э, осон экал-ку! Абдураззоқ акам келишлари билан бу иш ҳал бўлди деб ҳисоблайверинг.

– Абдураззоқ акамг кеча чорбоғда маишат қилган бўлса, бутун, хойнахой, вазирликдан чақириб қолишганини баҳона қилиб кеч келади. У келганда, мен жойингда ўтириб тураман. Ичкарига кириб кичик қиласанми, ноз-ишвами – ишим йўқ, илтимосимни бажо келтирасан!

– Бир оғиз гапингиз, олажон!

... Кумри Асаднинг истикболига югуриб чиқди.

– Келинг, ака! Ассалому алайкум! Сиз Назиранинг отасисиз, а? Тинчмисиз? Болалар яхшими? Бир дақиқа ўтириб туринг, бош ҳакимимиз ҳозир бўшайдилар.

Асад эшик ёнига терилган курсиларнинг бирига омонат ўтирди. Шу ондаёқ эшик очилиб, котиба қиз чиқиб келди ва Асад билан куюк салом-алик қилгач, уни хайратда қолдириб ширинсуханлик ила:

– Кираверинг, акажон! Сизни кутаяптилар, – деди.

Асад эшикни очган маҳали тўрдаги қатта ялтирок стол ортида ўтирган бош ҳаким шитоб билан ўрнидан турди-да, унинг истикболига юрди.

– Э, салом, Асадвой! Как дела? Как жизнь молодая! Бьет ключом?! Маладес! Вей, сенинг қатта акамг билан институтда бирга ўқиганмиз. Понимась? Сенинг тўйингга ҳам борганман. Вишый тўй бўлувди. Маза қилувдик. Қани ўтирсилар, ўтирсилар.

Бош ҳаким жойига, Асад унинг қаршисидаги курсига ўтиришгач, Абдураззоқ кўтаринки кайфиятда гапида давом этди:

– Қалай, бобой яхшими? Катта акамг ҳалиям ТошМида дарс бераётими? Понимась, дўстим, қизинг Назирахон бизнинг касал эмас, деб мен бошидаёқ айтувдим. Лекин, барибир, уни эскичасига даволашган маъқул. Сўнги найтларда биз кўп беморларга эскича дам солиш, куф-суф ўқиш, кушночларга боктиришни ҳам рекомен-

довать киша бошладик. Чунки хозирги рухшунослик илими канчалик тараққиётга эришган бўлмасин, кўп нарсаларга научний комментарий беришга ҳалиям ожиз, поцимасшь? Вся беда в том, что биз бу масалаларга ҳамиша материалистик нуқтаи назардан ёндашиб келганмиз. Материализмнинг бир ёқлама таълимот экани эса, бугун исботлаб гап эмас... Ҳозир мен секретаримга айтдим, баъзи ҳужжатларни тўғрилагач, кизингли олиб кетишинг мумкин. Айтганча, билишимча, сен уни Мастон бувига боқтирмақчисан, шундайми?

Асад иккиланиброк бош иргади.

– Яхши ўйлабсан, – шаҳодат бармоғини маъноли силкитди бош ҳаким. – Понимасшь, хотя пизофреничка, но она уникальная женщина! Бу кампир билан хозир баъзи экспериментлар ҳам ўтказаяман. Вот один пример. Менинг жияним бор: институтни битирган, бўй етган, жуда чиройли киз. Жуда кўп совчилар келишарди-ю, бир марта келиб кетишгач, қайтиб йўқлашмасди. Хочешь верь, хочешь нет, уни Мастон бувига кўрсатдим.

– Вой-бу-у... деди кампиршо уни кўриши билан. Шўрликни роса несик-совук килиб тапшашибди-ку!..

Кейин у кизнинг кийим-кечаклари, туфлиси, ичадиган чойини олдириб келиб, роса «куф-суф» ўкиди. С ўнгра:

Ҳозир уйингга борсанг, дарвозанларнинг ташки томонида мушгадай-мушгадай иккига тош ётган бўлади. Тошлар ўкигиб, киздирилган. Дарвозанинг ичкари томонида эса, эшикнинг икки чеккасида катта-катта икки қурбақа ўтиришади. Улар ҳам жиянингизнинг йўлини бойлаш учун афсун қилинган. Тошларни ҳам, қурбақаларни ҳам ёнларингдан оқиб ўтадиган анҳорга оқизиб юбориш керак, – деб буюрди. – Шундан кейин, – дея гапида давом этди кампир, – уйлариингга икки марта совчи келади, учинчисида тўхтайсизлар. Ўша учинчи совчи билан жиянингизнинг юлдузлари бир-бирига тўғри келиб турибди. Улар бахтиёр яшаб, икки ўғил, бир киз кўришади.

– Понимасшь, жиянимнинг уйи Қўйликданам наридаги тушканинг тагида, кампир уни кўриб келгани ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмас эди. Гапларининг нечоғли тўғрилигини текшириш учун жиянимни машинага ўтказдим-да, уйинга ўзим бошлаб бордим. Хочешь верь, хочешь нет, дарвоза остонасида ўша кампир айтган бир ёнлари қорайиб кетган икки тош ётар, ичкарида эса, катта-катта икки қурбақа ирғишлаб юарди. Ты понимаешь, в чем суть вопро-

са? Я, лично, пасанул. Кампиршо бало экан! Кейин айтган башораг-лари хам амалга ошди. Жиянимнинг hozir икки ўгли бор. Энди киз кўраман, деб юрибди. Чё на это скажешь?

– Буларда гап кўп экан-у, – деди Асад вазмин оҳангда истехзоли жилмайиб, – биз нукул «яшасин коммунизм», деб юраверган эканмиз.

Бош ҳаким хахолаб кулди-да, бирдан жиддийлашиб, яна гапга тушди.

– Куламиз-ку, аслида йинглашимиз керак. Да-да, дўстим! Трагедия бу!..

Шу пайт эшик очилиб, остонада жингалак сочли, хипчабел котиба киз кўринди.

– Абдуразвоқ ака, Назираҳон билан Мастон буви тайёр бўлишди, – дея ҳисобот берди у.

– Жуда яхши, Ойсулув, бироз кутиб туришсин, биз ҳозир чиқамиз, – деди бош ҳаким ва котиба киз эшикни ёпгач яна ҳамсуҳбатига юзланди. – Шунақа гаплар, Асаджон. Алғов-далғов бир даврда яшаймиз, охири бахайр бўлсин, ишқилиб. Понимаешь, касрадаир ўқигандим, «Сирли олам» ойномасида бўлса керак, лўлилар қачонлардир Ҳиндистондан катта, буюк мақсад билан йўлга чиқилган экан. Юра-юра, йўлда қаёққа, нима мақсадда кетаётганларини унутиб қўйишибди. Биз ҳам боражак манзилимизни унутазган ғофил халқмиз. Худога шукур, мустақиллик бўлди, бу ёғи яхши бўлиб кетар энди...

– Илоё, айтганингиз келсин, – деди Асад ўрнидан тураркан унга миннатдорчилик билдириб.

– Я очень рад нашей встрече, Асаджон. Келиб туринглар, дейишга тилим бормаиди. Бизга, умуман, ишларинг тушмагани маъқул, албатта. Қизинг соғайиб кетсин.

Улар кабулхонада самимий хайрлашдилар.

«КИМДАН КИРГАН БЎЛСАНГ, ЧИҚ!..»

Мастон буви Ҳазрати Имомдан бир бекат юқоридаги Қўштут маҳалласида, боши берк кўчалардан биридаги шинам ховлида якка ўзи истиқомат қилар экан. Асад машинани унинг бир киши аранг сиғадиган кўк эшиги ёнида тўхтатган маҳали оксоч кампир ёшига ярашмаган чакқонлик билан пастга тушиб, эшикни очди.

Уч кун мобайнида узлуксиз эм килишгани учунми, Назира мажолсиз, гапиришга ҳам холи йўқ эди. Асад кизини қўлтиғидан олиб, амаллаб ичкарига бошлаб кирди.

Ҳовли кичкинагина, ўртага доира шаклида экилган райхон, жамбил, атиргуллар димоғни ёргудай ёқимли хид таратар, ўнг тарафда – бир айвону бир хонадан иборат пастаккина иморат, чап тарафдаги ошхона бўлса керак, синч-гуваладан қурилган ва азбаройи эскириб кетганидан деворлари тўкилиб тушган эди. Уй билан гулзор орасида бир жуфт кекса ўрик осмону фалакка шох ёзиб, қарийб бутун ҳовлига соя-салқин бериб турар, уларнинг тагига қора кигиз тўшалган ёғоч чорпоя ўрнатилганди.

Мастон буви меҳмонларини ойनावанд айвонга таклиф қилди. Улар айвон ўртасидаги хонтахта агрофига ёзилган кир атлас яқандозларга ўтиришаркан, камшир узок дуо қилиб, юзига фотиҳа тортиди.

Назира отасининг ёнида кўк духоба жилди болишга суянганича бемадор ўтираркан, маъносиз нигоҳи бир нуқтада қотган, қони қочган юзида совук бир лоқайдлик бор эди. Камширға савол пазари билан тикиларкан, Асад негадир безовта кўринар, нимадир демокчи бўларди-ю, лекин айтишга ботиннолмаётгандай эди. Уни бу аҳволдан Мастон бувининг ўзи қутқарди.

– Бозор-ўчар қилиб келишни ният қилган экансиз, сазангиз ўлмасин, ўғлим. Лекин, аввал, ертўлага тушиб белкуракларни олиб чиқинг, улар етгита... Кейин ошхонада қатта тунука тос бор, ана шу тосга кўмир солиб, ўт олдининг... Дарвоқе, бозордан Худо йўлига қурбонлик учун хўрозми, товукми ола келишни унутманг.

...Орадан бир соат ўтмай, етти белкурак ҳовли ўртасига кўйилган тунука тосдаги қип-қизил чўғ устига саф қилиб терилган, ундан сал юқорида, ёғоч чорпоядаги эски кигиз устида чалқанчасига осмонга лоқайд тикилиб ётган Назиранинг тепасида Мастон буви кўзларини юмиб, бошини қуйи солганча алланималарни шивирлаш билан банд эди. Ора-чора камшир аста кўзларини очиб, кизнинг юз-кўзларига «куф-суф» дея иссиқ нафасини уфурарди. Бозордан товук, картошка-пиёз, ширмой нон ва кўкатлар олиб келган Асад эса, пастдаги ошхонада енг шимарганча куймаланиб, қовурдоқ пиширишга киришиб кетган бўлишига қарамай безовталанар, чоккина дераза орқали бот-бот ҳовлига қараб кўяр эди.

Мастон буви бирдан кизга оркасини ўгирди-да, ошхона тарафга юзланиб: «Ўғлим, бу ёкка қаранг», – дея чакирди. Асад чаккон-чаккон одимлаб етиб келганда:

– Ташқари эшикни кулфланг. Ҳеч ким чикмаслиги керак, деб буюрди буви. Асад бу юмушни бажариб қайтгач: – Энди менга анави белкураклардан узата бошланг, – деди у.

Юрагига шубҳа аралаш гулула тушган Асад каловланиб:

– Сиз нима қилмоқчисиз ўзи, бувижон? дея савол беришга зўрға журъат этди. Шу захоти миясидан: «Бу бир савдойи, хуррофий кампир бўлса... Мен нима қилаяпман ўзи?...» – деган нохуш бир фикр кечди.

Безовта бўлманг, ўғлим, – деди Мастон буви худди унинг фикрларини ўқиётгандай. – Мен ўкимаган, савдойи бир кампир бўлсам ҳам, Худо хоҳласа, кизингизни ҳеч қандай зарар етказмай даволайман.

Ажабо, унинг овозида шу даражада тубеиз муң, гусса бор эдики, беихтиёр Асаднинг эти жимирлаб кетди. Шундан кейин кампир говушини баландагиб:

– Аузи биллаҳи минаншайтошпрожим! Бисмиллаҳир роҳмашир роҳим! – дея хитоб қилди-да, уч марта «Оллоҳу акбар!» деб такрорлаб, юзига фотиҳа тортиди. Сўнгра Асад узатган белкуракнинг оташдан кии-қизариб, ўзидан қайноқ ховур таратаётган темир қисмини тили билан ялай бошлади. Бу ғаройиб ҳодисанинг гувоҳи бўлган ёш ота эсанкираганча орқасига тисарилиб, кичкириб юбораётди. У лаҳча чўғ устида ялангоёк юрадиган жўғилар ҳақида кўп ўқиган, лекин бунақасини биринчи кўриши эди. Кампир қайноқ темирни етти марта ялагач, белкуракни кизнинг устида айлантириб, аллақандай тушункисиз сўзларни айтиб, мингирлай бошлади. Чамаси, у кизнинг ичига кириб олган жин-алвастиларни жойидан кўзғаб, ҳайдашга киришганди. Туйқусдан Мастон буви оппоқ сочларини тўзғитиб, совий бошлаган белкуракни Назиранинг тенасидан юргизаркан:

–...Чик-чик-чик-чик-чик!.. Ҳаводан кирган бўлсанг, чик-чик-чик!.. Маъводан кирган бўлсанг, чик-чик-чик!.. Ёнғоқдан кирган бўлсанг, чик-чик-чик-чик!.. Жийдадан кирган бўлсанг, чик-чик-чик!.. – дея жазавага тушиб, бакир-чақир қила кетди.

Бу пайтда кора терга ботган, кўзлари ола-кула Назиранинг вужулида кучли зўриқиш пайдо бўлгани кўриниб турарди. Кампир белкуракни хавода аллақандай кўзга кўринмас ғанимига санчгандай чеккага улоктириб юборди. Хайрат ва саросима аралаш кизидан кўз ўзмай турган Асад Мастон бувининг: «Иккинчисини келтир!» деган даъватидан сесканиб тушди. Югурганча бориб оловдан иккинчи белкуракни олиб келди. Кампир кип-қизил темирни энди олти марта ялади-да, яна кизининг танаси узра ўйнатаркан, бакириб-чакиришда давом этди:

- Ахлатдан кирган бўлсанг, чик-чик-чик!.. Лаҳаддан кирган бўлсанг, чик-чик-чик-чик!.. Молдан кирган бўлсанг, чик-чик-чик!.. Толдан кирган бўлсанг, чик-чик-чик!..

... Мастон буви еттинчи белкуракни бир марта ялаб, яна кизининг тепасидан хаволатиб юргизаркан:

- Оқиндан кирган бўлсанг, чик-чик-чик!.. Фолбиндан кирган бўлсанг, чик-чик-чик!.. – деб бакирганини биллади, белкуракни бир ёнга улоктиришга зўрға улгуриб, шилк этиб кизининг ёнига ағдарилди. Назиранинг эса, худди тўлғоқ тутаётгандай бутун вужудига титрок югуриб, кўзлари кинидан чиккудек олайди-да, оғзини катта очганча каттик оҳ тортиб юборди-ю, шу захоти ҳуши бошидан учди: оғзидан от куйруғини эслагувчи қорамтир айланима отилиб чиқиб, осмонга кўтарилиб кетганини элас-элас илғай олди...

Киз кутилмаганда кампир билан баб-баравар бош кўтарганини пайкади. Кўрқиб кетган Асаднинг югурганча келиб, ўзлари устига энгашганини кўрди. Ажабо, худди шу чоқ Мастон буви аста ўрnidан кўтариларкан, унинг танаси Асаднинг бўйни орасидан ўтиб кетганди. Йўк, аксинча, оғасининг бўйни кампир танаси орасидан ўтганининг гувоҳи бўлди. Назира ҳам Мастон бувига эргашиб юкорига кўтарилди-ю, ўзини бамисоли иккига ажралгандек сезаркан, пастда – ёғоч чорпояда ётган икки жасадга кўзи тушди. Ё фалак, уларнинг бири айнан ўзига ўхшарди. Иккинчиси эса, ё тавба, Мастон бувининг ўзгинаси эди. Қизининг таажжуб билан ўзларига ўхшаган жасадларга тикилиб турганини кўрган кампир, улар ўзларининг таналари, ўзлари эса руҳлар экани ва нариги дунёга қисқа сафарга отланишганини бир имо билан уктириб кўйди. У кизга яна бир им кокиб, ўзининг орқасидан эргашини лозимлигини аён қилди.

Лаҳза ўтмай, улар тим қоронғи қувур бўйлаб осмону фалакка учиб кета бошладилар. Бир дақиқа учишдими, ўн йилми билинолмайдди, бир маҳал рўпараларида ёрқин, ошноқ ёғду пайдо бўлди. Туйқусдан кизнинг бутун борлигини сархушлик, осойишталик, саодатмандлик уйғунлашган хузурбахш туйғулар чулғаб олди. Рўпарасидаги ёруғлик Қуёшга ўхшар, лекин Ернинг табиий ёриткичидан фарқиш ўлароқ унга қараган кишинини кўзлари қамашмас, аксинча, кишига ором бахш этарди. «Қуёш»дан... дунё ҳақидаги оламшумул билимлар гаралар, яъни унинг ёрқин нурлари – Қонноғ ва олам китобининг ноёб сатрлари-ю, бу сатрлар қампир билан Назиравини миясига ёмғир, йўқ, ёмғиргина эмас, бамисоли сел бўлиб қуйилаётгандай эди. Бир сония ичида (оҳтимол, минг йилдир Ер, Қонноғ, юлдузлар олами ҳақида шу даражада кўп билимлар эгалладикки, она сайёрасида бунинг учун бутун умри ҳам етмасди. Ерда одамзод қанф этган табиат қонунилари, умуман, у орттирган жами билимлар нақалар саёз ва бир ёқламаллигини Назира шундагича тушуниб етди. «Нурафшон мавжудот» қарнисида у банариятнинг энг улут даҳолари ва ақлиёлари тағига етолмай келаётган абадий саволларга жавоб топгандай, муҳими, у – дунёни ва ўз-ўзинини англаб етгандай эди. Буни уқтириб бериш учун эса, Ерда мавжуд жами тиллар ва сўзлар ҳам ғоят ожизлик қиларди. У орттирган билимлар силесидаси шу даражада мураккаб, айни вақтда, шу даражада оддий эдики, уларни маржондай ишга тизган Яратувчи зотнинг қудратига имон келтирмай иложини йўқ эди. Икю, киз ушбу оламшумул билимларни хвесиёт ва туйғулари орқали қабул қилиб олаётгандай эди ва бу қандай кечаётганига ўзинини ҳам ақли бовар эмас, ўша лаҳзада жавобсиз саволнинг ўзи йўқ эди. Чунки у билимларни тўё шарбатдай сийрашар, юксакликка кўгарилган заҳоти бамисоли бутун ақлу гидроки бир нуктага жамланган-у, билим унга ўз-ўзидан, тўлқин-тўлқин бўлиб узлуксиз қуйилиб келарди.

Назира ҳамон қампиринини орқасидан учиш бораркан, ҳар икковининг чор атрофини тилларанг ёғду чулғаб олган эди. Кейин сехрли мусика садолари эшитилди. Бу гаройиб муҳитда ранглар шу даражада ёрқин ва тишиқки, уларнинг Ерда асло қисси йўқ эди. Бу жойда тўп-тўп бўлиб юрган шол-хуррам, бахтиёр одамлар бор эди. Улардан айримлари нималарнидир ўрганишарди.

Қиз йироқда... шаҳарни кўрди. Бинолари кўзни олгудек ярақларди. Бахтли одамлар, зилол сувлар, фавворалар... Қиз ва қампир Боғи Эрамдай сўлим бир жой (Боғи Эрам балки чиндапам

шудир) яқинидан уча бошлашди. Ана, бахтиёр ва шодмон одамлар юмшоқ кўрпачалар тўшалган тошсунада ҳордиқ чиқаришаяпти. Читтаксимон қушлар бутокдан-бутокқа учиб кўнади. Қаердандир ҳаққушсимон чиройли бир қушнинг «суток... суток...» деб сайрагани кулоққа чалинади. Парку булутлар муаллақ котиб қолгандек. Сарингина ел эсади. Бел бўйлайдиган ўт-ўланлар навозиш қилади.

Мастон буви, башарти улар шаҳарга киришса, ҳеч қачон орқага қайта олмасликларини қўл ишораси орқали аён қилди. Орқага қайтиш-қайтмаслик эса, ўз ихтиёримизда деяётгандай эди у бошидан аллақандай буғ парчаларини чиқазиб. Ажабо, шу топда кампирнинг фикрлари баайни моддий ҳолатга ўтган ва киз уларни буғ парчаларидай аниқ кўраётган эди.

Назира фавкулудда тилларани ёғду чараклаб турган жойдан фаркланувчи анча бефайз бир хилватгоҳ устидан учинаётганини пайкади. У настрада меровсираган, ғамгин ва тушқун киёфадаги сонсаноксиз мавжудотларни кўрди. Уларнинг узундан-узун бесўнақай сафи уфқкача чўзилиб кетган эди. Бир вақтлар Ерда содир бўлган умумжаҳон урушида қўлга олинган минглаб қинғир-кийшик асирлар сафини эслатарди у.

Бу мавжудотлар юз киёфаларига кўра одамларга ўхшаб кетар, лекин шакл-шамойиллари ўзгача эди. Бош ўрнидаги узв настрада қараган, кўринишлари мискин ва қайғули эди. Қизнинг наздида улар бесўнақай гавдаларини зўрға кўтариб юришар, қорамтир, қонга ўхшаш шилимшиқ алланимага булғанган узун панжаларини оядинга чўзганча, зулматда нималарнидир изланаётгандай эди.

САРГАРДОН РУҲЛАР

Бир маҳал кампирнинг бошидан яна буғ парчалари учиб чиқди. Улар худди араб ёзувларидай ғалати шаклларда буралиб-эшилиб қизнинг миясига бориб қуйилди. «Бу мавжудотлар жисмоний оламдан кўнгил узишга қодир эмаслар, – деяётган эди Мастон буви. – Уларнинг онги бошка мавжудотларникига нисбатан чеклангани сабабли меровсираган, ғамгин ва қарахт бир киёфада. Улар фазовий руҳ ҳолатига тўла қайтишларига ҳалақит бераётган бирор муаммони ҳал қилмагунларига қадар шу алфозда юраверадилар. Шунинг учун ҳам улар бемор, бўзарган ва ғам-ғуссага ботган».

Назира бу ғалати мавжудотларга хаяжон билан тикиларкан, хайратининг чеки йўк эди.

Буғ парчалари энди кизнинг бошидан узалиб, кампир сари йўналди.

– Уларга нима халакит беради? – деб сўраганди у.

Мастон буви гангиган мавжудотларнинг рангсиз кинони эслатувчи бефайз, хунук ва мудҳиш масканига ачинин билан тикиларкан, кизга яна буғ парчаларини узатди:

– Улар икки олам аро саргардон рухлардир. Аросатдаги бу мавжудотларни Ерда қилган кўп гуноҳлари узлуксиз тубанликка судрайди. Улар Ерда яшаётган бирон-бир одами, қариндош-уруғи ёки тирикликларида одатланган кўникмаларидан воз кечиша олмайди. Кўраясанми, улар букчайганча настан, мулки оламдан кўз узишмаяпти!..

Киз уларнинг ёнидан ўтаркан, аросатдаги рухлар бошларини ҳам кўтаришмади. Уларнинг мияси атрофини ҳам буғ парчалари шаклидаги моддий фикрлар чулғаб олган ва бу фикрлар: «Ҳамма нарса тамом. Мен энди нима ҳам қила оламан? Қилмишларимизнинг нима ҳожати бор эди?» деган бемаъни саволлардангина иборат эди. Тамомила ночор, умидсиз қиёфаларига қараганда, улар нима қилишни, қасрга бош уришни ва, ҳатто, ким экашиқларини ҳам билишмасди. Ҳаммалари номаълум йўналиш бўйлаб мана шундай беҳуда сарсари кезишга мангу маҳкум этилгандек туюларди. Мана, аввал улар тўғрига юришганди, кейин чапга бурилишди... Ниманидир... Ниманидир тинимсиз излашарди.

Кутилмаганда қарахт рухлар тўдаси орасидан аллаким ажралиб чиқди-да, гандираклаб йиқилиб тушди. Унинг башараси кекса аёлга ўхшар, кўзлари кинидан чиққудек олайган, юзига қорамтир шилимшиқ модда чапланган, хурпайган ифлос сочлари елкаси оша тўзғиб ётарди.

– Бу аёл – сени таъқиб этиб юрган жинойтчи йигитларнинг онаси, – деди ундан сал олдинда учиб бораётган Мастон буви кизга иланг-биланг буғ парчаларини камон ўқидай зумда узатаркан.

Шу захоти кизнинг кўз ўнгида қирмизи «Тойота» машинаси ва унда ўтирган қора кўзойнакли учта барзанги йигит намоён бўлди. Улар ўзларининг навбатдаги қабих жинойтларини амалга ошириш мақсадида яна аллакимни таъқиб қилишаётгани аниқ эди. Йиқилиб тушган ҳалиги кекса «аёл» бирдан бутун танасидан ёрқин

нур таратиб, осмону фалакка учиб кетди-да, лаҳза ўтмай «Тойога» устида пайдо бўлди. У машина атрофида худди парвонадек айлана бошлади. Шу аснода бошидан отилаётган нага-нага буғ парчалари зарб билан машина деразаларига бориб урилар, онаизор фарзандларига қарага бамисоли маржон-маржон кўз ёшларини отиб, чексиз изтироблар билан оҳ-нола чекаётгандай эди. Назира унинг моддийлашиб, шашқатор отилаётган фикрларидан куйидаги маънони ўқиди: «Болаларим! Нима қилаясиизлар, ахир?! Қайтишлар бу йўлдан!.. Қайтишлар!.. Онаизининг руҳи тиңчансин десанлар, кейин менга ўхшаб, бу боқий дунёда хору зор бўлмайсин десанлар, ёмонликни қуйишлар! Фуреат борида тавба-тазарру қилишлар! Оллоҳнинг даргоҳи кенг. У кечиримли. Вой, шўрим! Қон кўрялман! Нега қўлларингиз қон?! Яна қандай қаттоллик бошляясиизлар? Вой, жувонмарлар-эй! Хеч курса, онаизининг қарғишдан кўркмайсиизларми? Қарғишдан кўркмаганларнинг бири мен эдимми? Наҳотки энди аҳволимни кўрмаётган бўлсанлар?! Фоний дунёда одамларга фақат яхшилик, меҳр-оқибат қилиш керак экан!.. Қайтишлар бу йўлдан, жигари ўшаларим!..»

Шу пайт похол шляна, қора костюм кийиб, ошпोक бўйинбоғ такқан дароз бир кимса машина ёнида пайдо бўлганда, қирмизи «Тойога»нинг орқа ўриндиғида ўтирган икки ака-ука эшикларни очиб, отилиб чиқишди-да, унга рўнара келишди.

«Вой, шўрим! - чиркиради онаизор руҳи энди икки фарзандининг атрофида чирширак бўлиб айланаркан. - Тегманлар унга! Эй Худованди қарим! Тегманлар деялман! Нақ қулоғингизгача гуноҳла ботасизлар-а!..»

Юзида тиртинги бор қатта ака шлянали кимсага хўмрайиб тикиларкан, дипломатга ишора қилиб:

- Қанча бу ерда? - деб сўради.

- Беш юз боғлам, Болтабой ака, - жавоб берди дароз кимса.

Болтанинг нигоҳида ғазаб учкунлари чакнаб кетди.

- Биз бундай келишмаган эдик, - деди у тезариб. Шу онлаёқ у «шляна» орқасига ўтган уқасига қўлини сезилар-сезилмас силтаб, алланима дея ишора қилди. Тешанинг ўнг қўлида пичок йинтиллаб кетди. Онаизор руҳи чиркираганча энди унинг пичок тутган қўли атрофида чирширак бўла бошлади. Шўрлик аёл пичокка бамисоли ўз кўксини тутиб бераётгандай эди. Тешанинг қўли титраб кетди.

Гирдиканалак бўлаётган онаизор рухию оху зорини бирор кимса на кўрар ва на эшитар эди.

«Бас кил деяпман, лаънати! – жон-жаҳди билан кичкирди кекса аёл энди жон талвасасида ничокни чапгаллашга уриниб. Ё нарвардигор! Бу не кўргилик яна?! Охиратни ўйласанглар-чи! Жувонмарг бўласизлар, ахир!..»

Лекин онаизор кечиккан, фалакнинг зил-замбил гардиши унинг хилвираб адоёи тамом бўлган жасадини харсангдай янчиб ўта бошлаганди. Пичок чапгаллаган қўл кескин юкорига кўтарилиб, кекса «аёл» кўксини ёриб ўтди-да, зарб билан кора костюмли кимсанинг елкасига келиб тушиди. Онаизорнинг аламли фарёди боқий ва фоний дувёнинг энг чекка гўшаларигача етиб борди. Унинг юраги қаъридан отилган ох-ноласи еру кўкни ларзага солди, самовотда баайини довул кўтарилиб, тўфон бошланди. Ой-юлдузлар чархлалак бўлиб, сайёралар ўз меҳварларини тарк эттишди.

Шляпали кимса гурсиллаб Болганинг пойига юзтубан кулади. Катта ака энганиб, унинг ёнида ётган дипломатни олди-да, шошилинч машинага тикди. Кейин чамбаракда ўтирган кенжа укасига караб, мурдага ишора қиларкан:

Устига ермойи куйиб, ёкиб юбориш керак, – деди.

Шу ондаёқ машинадан отилиб тушган Ўрок «Тойота»нинг юкхонасини очиб, ёнидаги идишини олди. Зудтар қопқоғини очиб, қонга беланиб ётган шляпали кимсанинг устига ермойи куйди-да, гугурт чакиб юборди: жасад гул этиб ўт олиб кетди.

Гам-гуеса ичида фарёд чекаётган онаизор рухи ерга думалаганича энди кенжа ўғлининг оёқларига иланиди. «Аёл»нинг узлуксиз гитраётган ночор қўллари ўзлининг оёқлари орасидан тўсиксиз ўтиб кетар, уларни қайта чапгаллашга уринишлари эса, хар гал зое кетарди. Тамомида умидсизликка тушган онаизорнинг рухи энди оловни ўчиришга интилиб, ўзини алашга оғушидаги жасад устига олди. У узун тирноқлари қайрилиб кетган қорамтир кафтлари билан оловни «шанагилани»га киришди. Ажабо, «аёл» на оловнинг тафтини сусайтирар ва на ўзи ўтда ёна олар эди. Бу чорасизликдан фиғони баттар кўкка ўрларди.

Ака-укалар гуркираб тобора авж олаётган гулханга бебарволарча пича тикилиб туришди-да, сўнгра худди ҳеч нарса кўрмагандай бамайлихотир машинага ўтириб жўнаб кетишди. Онаизорларининг

мискин рухи оркаларида, ёвуз алапга қаърида қолгани уларнинг етти ухлаб тушларига ҳам кирмаган эди. Умуман, улар мактабда ҳам, оналарининг «бағри»да ҳам бошқача «тарбия» олишган, яъни суяк-суякларигача моддиюнчи бўлиб вояга етишган, бинобарин, чек-чегараси йўқ ўн саккиз минг оламда рух, арвох, жин, алвасти сингари ғаройиб жонзотлар ҳам мавжуд бўлишни хаёлларига ҳам келтира олмадилар.

Бу антиқа манзарани Мастон бувининг ёнида ҳайкалдай қотганча томошалаган Назиранинг бутун вужудини оғир ҳиссиётлар қамраган, азбаройи изтиробга тушганидан кўзларида маржон-маржон ёш халқаланарди.

Шу чок Мастон бувининг миясидан яна буғ калавада чувалиб отилди.

– Э, она кизим, - деганди у ҳам чуқур изтиробга тушиб (изтироб – буғ парчаларининг узук-юлуклиги орқали намоён бўлаётганди). – Ер юзининг ғофил бандалари бор бўйича гуноҳга ботиб кетишган. Ана, кўзинг билан кўрдинг... Бир нима қилиш керак!.. Бир нима... Йўкса...

– Йўкса нима бўлади? – сўради киз қайғу ўтида ёнаркан, энди кампир тарафга буғни йўналтириб.

Нима бўларди, қиёмат қойим бўлади-да, кизим!..

Мастон буви оғир хўрсиниб, ўйчан ҳолда бироз жим қолди, сўнгра бошидан узук-юлук буғ парчаларини отишда давом этди:

– Ерда аҳвол чатоқ! Жуда чатоқ!.. Бу кетинда эртами-ниндин юлдузлардан Халоскор келиб, одамларни бўлғуси қиёмат қойимдан огоҳлантирмоқчи бўлади. Одамлар эса, унинг юзига тик қараганча қаҳ-қаҳ уриб куладилар-да, уш ё савдойига, ё масхарабозга чиқарадилар. Шунда Халоскорга мукаддас китобларда битилган сир-синоат ва дуолар ҳам ёрдам беролмайди! Юлдузлар, ахир, биздан қанчалар йирок! Одамлар эса, эртага тонг-сахарлаб ишга боришлари, болаларини боғчага элитилари керак. Ишбилармонлар тижорат бошлашга, ўғрилар касрдандир ниманидир ўмаринишга, қотиллар тезроқ ўз «қурбон»ларини асфаласофилинга жўнатишга шошилишади. Худо беҳабар ғофил инсонлар дунёни сув олса тўпикларига чиқмай, парвойи фалак юраверишади. Ахир, бунақанги ваҳима гапларни неча марталаб эшитганмиз, мана, ҳеч нима бўлмади-ку, балки хаммаси ўз-ўзидан яна изга тушиб кетар, деб ўйлашади улар, – энди оқиб буғ парчалари кампирнинг миясидан инакдек эшилиб отилди. – Йў-ўк!.. Асло-о!.. Улар янглишади-

лар! Ётар шунча адашганлари! Ахир, Парвардигор, тақдир ва табиат инъом этган имкониятларни лоқайдлик билан қўлдан бой беришди, кўнгилларига сиққанини қилишди-ку! Мискин қалбларига кулок тутиб, бадбахт ва хокисор бўлиб яшаши. Энди эса, эсанкираган, меровсираган, тангиган ва карахт арвоҳлардай аранг қадам ташлаганча, идроку иродасиз, серкасини йўқотган подадай тубсиз жарлик сари интилмоқдалар...

Азбаройи ачиниб кетганидан Назиранинг кўзларидан энди ёшлар шапқатор оқарди.

– Қандай дахшат!.. Наҳотки бунинг олдини олиш мумкин бўлмаса?..

– Мумкин! – қатъий жавоб берди Мастон буви бошидан паға-паға буғ узатаркан. – Лекин бу одамларнинг ўзларига, фақат ўзларига боғлиқ...

– Улар... Нима қилишлари керак?

– Улар, аввало, Иблиснинг сафсаталарига учмай, шайтон измидан чиқишлари, сўнгра тинчлик, ўзаро биродарлик, меҳр-оқибат ва имон-эътиқодларини тиклашлари, рисоладагидай беозор яшашлари лозим. Лекин бу оғир, халдан зиёд оғир...

– Хом сут эмган банда... ўта айнаб кетган-да!

– Ҳамма фожиа шунда, кизим!..

Орадан ярим соат ўтдимиз, бир йилми - номаълум, Мастон буви билан Назира ёнма-ён паға-паға оппоқ булутлар орасидан Ёруғлик шаҳри сари шиддат билан учиб боришарди.

ЖАСАДГА ҚАЙТИШ

Истиқболда турфа-туман ёрқин рангларда товланаётган, шодхуррам ва бахтиёр одамлар билан лиммо-лим Ёруғлик шаҳри пайдо бўлганида, кампир учиш тезлигини камайтирди.

– Энди сен билан шу ерда... хайрлашамиз, она кизим! – деди у негадир миясидан сустигина буғ парчалари отиб. Ногаҳон у маъюс ҳолатга кирган эди.

Назира унга кўзларини қатта-қатта очиб, хайрат ила тикилди.

– Бу нима деганингиз, бувижон? – сўради у безовталаниб, бошидан булут парчалари савол аломатидай иланг-биланг шаклда отилиб чиқаркан. Кампир «гап»ни узоқдан бошлади:

Тақдири азал иккаламизнинг пенсонамизга шундай қисматни ёзганки, шу тонда ё мен ёки сен орқага қайтишимиз, яъни бировимиз шу ерда қолишимиз керак. Икки кўчкорнинг боши бир қозонда қайнамайди, деб бежиз айтишмаган-да. Иншоолло, мен фоний дунёда ёшгани яшаб, ошгани ошаган бир момоман. Жисмим ҳам обдан қартайиб, хилвираб қолган. Боз устига, ерда мени кутаётган одамнинг ўзи йўқ. Сенинг бўлса, ҳали у ёқда қиладиган ишларнинг кўпи! Ота-онанг, қариндош-уруғларинг ҳам тоқатсизлик билан қайтишингни кутяпти. Она юртимизда одамларни, айниқса, анави имонсиз уч ака-укани исофга чакиришини, тўғри йўлга солишини керак. Ёруғлик шаҳрига кириб борганимда, мендаги жамики хислатлар сенга кўчган бўлади. Бундан бўён қушночилигимни ҳам бўйинингга олишингга тўғри келади. Сенга бирдан-бир маслаҳатим: одамларга ёмонлик қилишдан зинҳор-базинҳор ўзингни тий, она қизим! Сен она сайёрамизда илоҳий кучга эга бўлган одамлардан бирига айланасан. Ҳали узок умр кўрасан, кўп одамларнинг қалбини қаромақларнинг пурри билан мунаввар этурсан.

Мастон буви шундай дея фотиҳага қўл очди.

Илоё умринг узун бўлиб, Парвардигор сени хамиша ўз паноҳида асрасин! Муҳаммад Мустафо соллаллоҳу алайҳи васаллам ва жами бошқа ўтган табаррук пайғамбарлару авлиёлар, муборак боболаринг ва момоларинг руҳи сени махшар қунигача қўлласин! Одамларни иноят ва хидоят йўлига бошлашда хамиша имонинг бутун бўлган! Омин!..

Кампир юзига фотиҳа тортаркан, беихтиёр кўзларида ёш милтиллади. Кейин она-боладай қучоқлашиб хайрланишаркан, бир-бирларига чирмашиб-чатиниб кеттишган, азбаройи меҳрлари товланганидан ўзларидан атрофга ажиб бир нур, ойдаи ошлок ёғду гаратиншарди.

Яна бир неча фурсатдан (балки, йилдан) сўни Мастон буви Ёруғлик шаҳрининг бахтиёр одамлари орасида кўздан тойиб бўлган, Назира эса, кампирнинг фоний дунёдаги мўъжаз ҳовлиси устида нарвоз қилганча хайрат ва саросима аралаш пастга тикиларди. Ҳовлидаги тахта чорпоёда Мастон буви билан ўзининг жасади ҳамон ҳушсиз ёлтишар, уларнинг ёнида отаси билан бирга энди ок халат кийган икки дўхтир, кўни-кўшнилари бўлса керак, яна уч-тўрт хотин-халаж ҳам қуймаланишарди. Ҳовли ташиқарисида, эшик ёни-

да «Тез ёрдам» машинаси турар, унинг хайдовчиси чамбаракка бош кўйганча, бамайлихотир хуррак тортарди.

– Кампирнинг ўзига келиши кийин, – деди оқ халатли ёш яхудий аёл ўзбекчани бузиб талаффуз қиларкан. – Организми чарчагон... Қизингиз эса, хали ёш... ҳозир ўзиге килоди...

Бу пайтда иккинчи – аяям ёшироқ корамағиз юзли дўхтир киз унинг ўнг қўл томиридан эмлаётганди. Назира унинг танасини ёриб (тўғрироғи, дўхтирнинг гавдасини унинг танаси кесииб) ўтиб, жасадига қайтиб кираркан, кизнинг вужуди кўкқисдан ҳаракатга келиб, бир силкиниб тушди. Унинг тепасидаги одамлар гала-говур кўтариб, жонлашиб қолишди. Асаднинг дилида бамисоли чирок ёнгандай бўлди. Лахза ўтмай киз кўзларини очди. Ажабо, унинг нигоҳи қаршисида энди катта-кичик башаралар худди чайқалаётган сув сатҳидагидай гира-шира сузиб юришарди. Мана, сув сатҳи тина бошлади-ю, башаралар ҳам аниқроқ кўринди. Назира биринчи бўлиб отасини таниди. Бечоранинг кўзлари жикка ёшга тўла, рангида-ранг қолмаганди.

Ниҳоят, кизига жон кириб, кўзларини очганидан азбаройи су-юниб кетган Асаднинг юраги хаприқиб, каттик алланима томоғига тикилгандай бўлди. Ўқиб йиғлаб юборишдан аранг ўзини тияр-кан, товуши титраб:

– Тузукмисан, кизим? – дея олди, ҳолос.

Назиранинг тасдиқ маъносидо ожизгина жилмайганини кўриб, борлик вужуди яйраб, дунё кўзига бошқача кўриниб кетди. Шўрлик кизни нафас олмай ҳушсиз ётган шу бир неча дақиқа вақт ичида бечора ота не хаёлларга бормади, ахир? Зурриётининг ҳар бир соч толасигача ўзи учун нақадар азизлигини дил-дилидан энг нозик ҳислари орқали туймадими? Йўқ, Парвардигори олам ота-оша ва фарзанд ўртасида чексиз меҳр-муҳаббат ришталарини пайваста этиб, хўп улуғ иш қилган. Дунёни дунёдай устувор ушлаб турган нарса ҳам аслида ана шу муқаддас ришталар бўлса, ажаб эмас.

Назира отасининг орқасида турган хотин-халажнинг чуғур-чуғурига эътибор берди.

– Лаълати шум кампир, ахийри ўз бошини ўзи еди! – деди аллаким захарҳанда аралаш манқалашиб.

– Ўлган одамни ёмонлаш яхшимас, ўртоқжон, – деди иккинчи майинрок овоз унга эътироз билдириб. – У қанча одамларнинг

ҳожатини чиқарган, қанча шолларни юргизиб, қанча сўкирларнинг кўзини очган, ахир!..

– Барибир, у жодугар, жишлари бор эди.

– Муслмон жинлари ёрдамида бўлсам, одамларни даволарди-ку, ахир!

– Бўлмаган гап! Лақма одамлар унга чин дилдан ихлос кўйиб, ихлос-халос деганларидек, аслида ўзларини ўзлари даволашарди.

– Табиби ғайбларга тиш-тирноғи билан қарини бўлган калтабин дўхтирларнинг ишори бу!

Галга учинчи – на оркак ва на аёллиги маълум бўлган бўғиқ овоз аралашди:

– Ундан шифо топган баъзи беморлар кейинчалик савдойи бўлиб қолган, деган миш-мишлар ҳам йўқ эмас-ку?

Наслида бор эякки, савдойи бўлишган. Бунга Мастон бувининг нима алоқаси бор?!

Одатда табиби ғайблар ҳар қандай касалликни аввал кўзатиб, кейин даволашади, дейишади-ку...

Шу пайт Назира эшик ёнига яна бир «Тез ёрдам» машинаси етиб келганини пайкади. Ажабо, у девор орқасини ҳам кўраётгандай эди. Ана, машинадан юзлари кизга таниш оқ ятакли икки барзанти оркак тушиб, шошилди Мастон бувининг уйига йўналишди. Улардан бири замбил кўтариб олган.

Булар Чуқурсойдаги рухий касалликлар шифохонасининг дўхтирлари бўлиб, ҳаш-наш дегунча Мастон бувининг жасадини замбилга ортиб, ўликхонага олиб кетишди. Назирани эса, Асад авайлаб кўтарганча машинасининг орқа ўрнидигига ўтқизди. Кейин Мастон бувининг кўни-кўшниларига, хўроз қурбонлик қилганини ва қозонда дамланган овқатни кампирнинг руҳига дуо ўкиб мачитга чиқаришларини тайинлаб, уйига жўнади.

Машина Ҳазрати Имомдаги кўк дарвоза ёнида тўхтаганида, Назира анча ўзига келиб, хотираси тикланган, бемалол гапаша оладиган даражада эди.

Кўк дарвозадан биринчи бўлиб Назиранинг онаси – Дилбархон отилиб чиқди-да, шоша-пиша машинанинг орқа эшигини очиб, изиллаб йиғлаганча кизини кучоқлаб олди.

– Бормисан, болагинам! – деди у ҳикиллаб Назиранинг юз-кўзларидан ўпаркан. – Шунақаям кўрkitиб юборасанми, одамни?..

Кетма-кет Нарғиза ва Нафиса, Мунаввархон ая билан Баҳром Шайх ота ҳам чиқиб келишди. Ҳаммалари Назирани оёғини ерга

теккизмай уйга олиб киришди. Бирпасда дастурхон ёзилиб, Назирани тўрга ўтказишди.

Вожаб, Назирага энди уйдаги ҳамма нарсалар ўзгача, шаффоф бир тарзда кўринар, сал тикилиброқ қараса, бўлди – девор ортидаги кўрпа-гўшак, асбоб-анжом ва бошқа лаш-лушларни ҳам дарров илғаб оладигандек эди. Синчиклаброқ тикилса у, хафто, қаришдиш-уруғларининг ички аъзоларини ичак-чавоқларини ҳам худди рентген қурилмасидагидай бемалол кўра олишини пайқаб қолди. Лекин ҳозир бу ҳақда мулоҳаза қилиб ўтиришга вақти йўқ, буваси билан бувиси, ота-онаси ва сингилларини ўлгудай соғинган, шунинг учун уларнинг дийдорларига обдан тўйгиси, мириқиб гурунглашгиси келар эди. Шу бонс ҳам у жилмайганча бот-бот сингилларини гапга солар, буваси ва бувисига меҳр билан тикилиб кўяр ва савола тургари.

– Сен халиям Тилла Шайх бувамисан? – сўради у бирдан кенжа синглисидай. Нафиса ҳам сўзлашга илҳак бўлиб турган эканми, бидирлаб зумда жавоб қайтарди:

– Йўқ, сизни касалхонага олиб кетишгандан кейин яна ўзим бўлиб қолдим. Ўшанда додам билан бувим, дадам билан ойимларни Тилла Шайх бувамдан бошқа ҳеч ким хотиржам қила олмас эди-да. Чамаси, улар мендан ана шу мақсадда фойдаландилар.

– Қизик, Тилла Шайх бувам булга қандай эришдилар? – деб сўради Назира ҳайрон бўлиб.

Энди гапга боядан бери неварасининг олдига турли ширинликлар кўйиб, «ол-ол» қилиб ўтирган Мунаввархон ая аралашди.

– Э, бу ёғи жуда қизик бўлди, она қизим, Нафиса тунмагур раҳматли Шайх бувамизнинг нақ ўзлари бўлди-кўйди. Фақат соқол-мўйлабнию салла-чопони йўқ эди, холос. Қўлида ўша бувамиздан қолган тасбех, дегин, қаердандир кидириб топиб олибди, уни бир-бир ўтираркан, оҳиста чайқалганча бизга насихат қила кетса бўладими!..

– Нима дейди, денг! – кулумсираб гап қўшди Наргиза. – Овозини худди қатта кишиларникидай ўзгартириб, энди, болаларим, дейди, касалхонада ётиб чиқиб Назиранинг пешонасида бор эди, дейди. Шу бугунга насиб қилган экан, бундан хавотирланиш ноқоиз, дейди. У сзда қизимиз яхши, керакли одамлар даврасида бўлади ва иншоолло, тез кунларда соғайиб чиқади, дейди. Биз нуриднийдамиз вужудини банд этган шайтони лангани ҳайдаб чиқармоқ учун фаний

умри тугаётган бир хислатли момони сафарбар элмушмиз, дейди Ана шу хокисор кампир кўмагида Назирахон кўн ибратли кечмишларни бошидан ўтказиб, яна аллақанча каромат сохибасига айланган сидир. Илло, бу кароматлар келгусида унга асқатгуси, дейди. Зеро, хали олдинда кўп машаққатли синовлар кутаётганмиш бизни.

– Шунака эскича шевада гапирдимми?

– Ҳа-да! – жонланиб давом этгирди гапни Мунаввархон ая. Биз, буванг иккаламиз оғзимиз очилиб қолди. Бу ҳам етмагандай умрида Қуръон нималигини билмаган киз бир пайт «Ихлос» сура-сини шунақанги кироат билан ўқиб кетдики, буванг иккаламиз сел бўлиб тингладик.

Бувисининг фикрини яна Нафиса тўлдирди:

– Оятлар ўз-ўзидан миямга қуйилиб келаверди ўшанда. Ўзим ҳам хайрон қолдим.

– Улар кейин ёдингда қолдимми? – сўради Назира тобора хайрати ошиб. – Ҳозир ҳам ўқий оласанми?

– Бир умрга ёлимда қолди! – деди Нафиса ғурурланиб. – Хоҳласангиз ўқиб беришим мумкин.

Боядан бери гапга аралашмай, чойдан ҳўплаб, сукут сақлаб ўтирган Баҳром Шайх ога негадир жонланиб кетди.

– Қани, бир эпитайлик-чи, кизим, - деди у вазмишлик билан қўлларини қовуштириб.

Нафиса қўлларини тиззаларига қўйиб, кўзларини юмганча оят ўқишга киришди. Унинг майин ва эхтиросли овози барча хонадон аҳли вужудини сеҳрли куйдай бир лахзадаёқ камраб, қалбларда илохий хислар уйғотганди. Бу махзун овоз гоҳ тоғ шалоласидай юкори пардаларга кўтарилар, гоҳ сарин елдай латиф ва дилгир оҳанг касб этар эди...

ФАЙЛАСУФЛАР ЖАНГИ

Суюкли қизининг рухий касалхонага тушиб қолганидан бери дили ғаш бўлиб юрган Асаднинг кўнгли бугун чирок ёқилгандай ёришиб кетганди. Шунинг учунми, окшомда йилит қушдай енгил тортиб кўчага отланди.

Собик синфдошининг хузурига белгиланганидан ўн дақиқа кечикиб борди-ю, балога қолди. Катта бўлмада «Коинот» сигаретини тутатиб ўтирган Раҳматилла унга жаҳл ила ўдағайлай кетди.

– Нима бало, жума намозига бордингмики, тошбакадай судраласан?! Ё бу ер сенга бормасанг ҳам ҳеч нарса ўзгармайдиган ўша исқоти олий билимгоҳингми?! Беҳазил гапирялма, даюс, яна бир марта кечиксанг, анави зинага икки соат оёғингни осмондан қилиб осиб қўяман. Бугун кечикканинг учун эса, анави «эшак» устида ўн беш дақиқа бошингда туришингга тўғри келади, ошна.

Раҳматилланинг ўлғудай ўжар ва, барибир, айтганидан қолмаслигини яхши билган Асад тезда кийимларини алмаштирди-да, «эшак»ка яқинлашаркан:

– Жума намозга бориш – бу менинг ишим, сендан сўраб ўтирмайман, – деди атайин дўстининг жинга тегиб. Бу гапдан баттар хунуби ошган Раҳматилла яна ўлкириб кетди.

– Домлалар ўзи ҳаммаси шунақа шекилли, орталабдан талабаларга Худо йўқлигини уқтириб вайсаллади-да, кейин гуноҳимни ўзи кечирсин, дея намозга шошилишади. Лекин, даюслар, чучварани хом санаманглар! Сизларни охирагда, барибир, ингиком кутади! Бошингда тур, лаънаги!

Асад «эшак»нинг ёйсимон туткичларини икки қўли билан ушлаб, ўртасига бошини қўйди-да, оёқларини юкорига кўтарди. Сўнгра яна Раҳматилланинг асабига тегиш учун хотиржам оҳангда истехзо аралаш гап қотди:

– Мачит билан черковнинг фаркига бормайдиган одамлар Худо ҳақида ваъзхонлик қилишмасе-да...

– Ким мачит билан черковнинг фаркига бормас экан?! қичкирди Раҳматилла энди чинакамига жиғибийрон бўлиб сигаретини вожоҳат билан олдидаги кулдонга босиб ўчираркан. – Ҳали мен кофир бўлиб қолдимми, сенга?! Бу ҳақорат учун ичак-чавоғингни ағдариб ташлашим керак аслида. Худди урушдагидай...

– Агар фаркига борсанг, айт-чи, мачит билан диннинг ўзаро фарқи нимада? – деб сўради Асад оёғи осмондан бўлиб турганига қарамай бўш келмасдан.

– Мен сенга ўхшаган калтабин файласуф бўлмасам-да, бу аҳмоқона саволларингга жавоб беришим мумкин. Мачит билан дин... ислом дини ўзаро чамбарчас боғлиқ...

– Уларнинг ўзаро фарқини сўраяпман, тентак?

– Мачит – бу Худонинг Ердаги уйи, қароргоҳи...

– Озгина калланг бор экан-ку? – истехзоли илжайди Асад.

– Дин эса... дин... – Раҳматилла бирдан сакраб ўрнидан турди-да, кўлларини белига тираганча, Асаднинг рўпарасига келди. – Бехазил гапиряпман, бемаъни саволларинг билан сен бошни қотирма! Керак бўлса, ўзинг айт!..

Чамаси, кўтарилган масалаларга Раҳматилла ҳам ўлгудай кизиқарди-ю, лекин бу соҳада билимлари анча саёзлигини ҳозир Асадга сир бой бергиси келмаётганиди.

– Агар шаҳар берган бўлсанг, кулоқ сол. «Ўзбек шўро комуси» бўйича, дин – ижтимоий ҳаётни, воқеликни, унинг ҳодисаларини чалкаштириб, бузиб, ҳаёлий тарзда инъанқос эттирувчи ижтимоий онг шаклларидан бири.

– Гирт аҳмоқчилик! Ахир, нотўғри-ку, бу! – кичкирди Раҳматилла эҳсаси қотиб.

«Берди»сини айтгунча уриб ўлдирмай тур одамни. Мен динни бошқача таърифлайман. Масалан, ислом дини бу, аввало, имон-эътиқод бўлиб, маълум ҳаёт тимсоли, яшаш тарзи, руҳий, маънавий, маърифий, ахлоқий, маиший қонун-қоидалар ҳамда турфа-туман маросим ва урф-одатлар мажмуасидир.

– Ана энди сал ўхшади, – деди Раҳматилла бироз ҳовуридан тушиб.

– Худога сизиниш билан мачит ўртасидаги фарқ – билим ва фан орасидаги тафовутни ослатади. Билим – ҳамма нарса, фан эса, унинг бир қисми. Агар Парвардигор – оламнинг Ярағувчиси ва бошқарувчиси экан, дин пешвоси – Унинг Ердаги воситачиси, Худонинг кўрсатмалари Ерда қандай бажарилаётганини назорат қилалиган иш юритувчисиدير. Бошқача айтганда, Унинг подалари-га кўз-кулоқ бўлиб юрувчи чўпони ҳам дейиш мумкин.

Раҳматилла унга энди чинакам қизиқиш билан тикиларкан:

Лекин чўпонлар ҳам ҳар хил бўлади-ку? – деб сўради.

– Балли. Чўпонлар, яъни дин ҳуқуқлари ҳамма банди мўминлар катори оддий одамлар, лекин улар ўз илоҳий билимлари билан ўзгалардан фарқ қилинади. Мачитлар ҳам Ерда жойлашган ва нафақат дунё улардан руҳий озиқа олади, балки уларнинг ўзлари ҳам бундай озиқага муҳтож. Дин пешволарининг ўзаро келишолмасликлари, мансаб таллашиб тарафқашлик қилишлари ва, ҳатто, настқашликларга боришлари ана шу шахсий манфаатларидан келиб чиққан. Улар ҳам Худонинг хом суг эмган бандалари-да. Шунинг учун ҳам уларнинг аксариятини кўпроқ такводор одамлар, кексалар, бемор-

лар орасида эмас, намойишларда, майдонларда кўриб қоламиз. Бир дин пешвоси фирқа маъмурини қарғаб гапирса, иккинчиси коммунистик гоё тарафдорларини дуо қилиб, фатво беради. Фожияли жойи шундаки, қарғишни ҳам, фатвони ҳам уларнинг ҳар иккови Нарвардигор номидан тилга олади.

– Бехазил гапиряпман, бу – ўтакетган ахлоқона воситачилик! – ўшқирди яна Раҳматилла жаҳлга мишиб. – Бунақа дин пешволарида аслида на субут бор, на имон-эътиқод. Улар исломдай буюк маънавий-фалсафий таълимотга истаган вақтларида шак келтиришлари, ҳатто ўзгаларнинг қонини тўкишга ҳам фатво беришлари мумкин.

– Бундай дин ҳукамоларини Расули Акрам ўз вақтида қаттиқ жазога мустаҳик этганлар.

– Нега энди, ошна, ҳозир бунга амал қилинмайди?

– Соддасан-да, дўстим, ҳозирги дин уламолари шароитга доим мослашиб юришларини нахотки англамасанг? Аввало, уларнинг орасида чинакам илмли, нуфузли ва эл ичида обрў-эътиборлилари бармоқ билан санарли. Ундан кейин, улар бирор юртда шарият қонуналаридан ҳам кўра мавжуд ҳукумат қонуналарининг амалга жорий қилиниши юзасидан кўпроқ жон кўйдиришади. Гўё шундай қилинмаса, ўз тирикчиликлари ўтмай қоладигандай...

Аслида ҳам турғунлик йилларида шундай бўлган-ку, шўрлик диндорлар роса қувғин қилинган-ку?! – деди Раҳматилла қизишиб.

– Тўғри, лекин ҳозир шароит бошқа-да!..

Собиқ жангчи бу қутиялмаган ғаройиб суҳбатга шу даражада берилиб кетгандики, Асаднинг бемалол оёқларини йиғиштириб, «ошак»дан тушгани ва унга оғдай мишиб олганини пайқамаси ҳам.

– Ҳа, ҳозир шароит бошқа... Лекин, ошна, мен, Афғонда яшаганимда, бир нарсага, яъни дин ва ўзларини гўё унинг эгалари деб ҳисоблайдиган дин пешволари ўртасида осмон билан ерча фарқ борлигига тўла ишонч ҳосил қилдим. Биз уларни бир-бирдан ажрага олмас эканмиз, аллақандай имон-эътиқодсиз, жоҳил ва мутаассиб дин уламоси туфайли ҳам энда диннинг обрўси тўкилаверади.

– Яша, дўстим! Буни, Худога шукур, ҳозирги, ҳукумат, раҳбарлари ҳам жуда яхши тушуна бошлашди. Гап шундаки, бизга шу вақтгача ана шундай жаҳолат ботқоғига ботган дин пешволарига кўшиб, ислом динининг ўзини ҳам ёмонотлик қилиб ўргатишган. Ваҳоланки, ўша даҳрийлар оқсоқоли Карл Маркс ҳам «Дин – афюн»

деганда, буни бизга ўргатганларидек салбий маънода айтмаган. фикриши ривожлантириб: «У – халкнинг юпанчи ва таянчидир», – деган экан!..

– Э, койил! – деб хитоб қилди Раҳматилла кулумсираб. – Маркега ўтдингми, тамом, бу – файласуф сифатида энди очила бошлаганингдан далолат.. Бехазил гапиряниман...

– Кулсанг кулавер-у, лекин бунинг нақадар теран фикр эканини сенга оддий бир мисол ёрдамида тушунтириб бермоқчиман...

– Хўш-хўш?.. деди Раҳматилла қизиқишдан кўзлари чакнаб.

– Эътиқод нималигини биласан, албатта.

– Ўлибман-да, энди... – яна жилмайди собик жангчи.

– Эътиқод – бу Парвардигор хазинасининг калити. Ким қайси динга эътиқод қилинидан қатъи назар, у ҳар қандай мавжудот суянадиган таянчдир. Айтайлик, қапалак учун бу таянч – соч толаси бўлиши мумкин, асалари учун – барг ёки гул, олмаҳон учун – ёнғок шохи, айик учун – дарахт.. Одамзод учун ҳам худди шундай.

– Тушундим, биров – оловга сиғинади, биров – баликка, яна биров – Худонинг ўзига эътиқод қилади.

– Бугина эмас, биров исломга эътиқод қилади, биров буддавийликка, яна биров насронийликка... Гап шундаки, булар бари инсоннинг қалби ва тафаккури талаблари савиясидан келиб чиқади....

– Э, койил, ошна! – худди бутун олам тортилиш қонунини янги-дан кашф қилгандай хурсанд бўлиб кетди Раҳматилла. – Бир мисол ёдимга келди, ҳозир айтсам, ўрни бўлар. Кўзлари ожиз тўрт одам филни пайпаслаб кўриб, бири: «Йўнилган харсангга ўхшайди», – деса, иккинчиси: «Турган-битгани харгум-ку», – дейди. Учинчиси: «Йўк; бу тўртта устун-ку», – деса, қулоғини ушлаб кўрган тўртинчиси: «Бу – елпиғич», дейди. Уларнинг ҳаммаси ҳам ўзича ҳақ. Лекин, айни вақтда, бари ҳақиқатнинг асл моҳиятини илғаб етолмай, унинг ташкил этувчиларинигина баҳоли кудрат ифодалашга уринишади, холос.

– Яшшавор дўстим! – Асад ҳам хурсанд жилмайди. – Мисолнинг жуда қўпол, лекин Худони тушуниш ҳам худди шунга ўхшайди. Бу борада ҳар бир дин ўз нуқтаи назари, ўз дунёқарашини ҳимоя қилади, ўз ғояларини илғари суради. Лекин Парвардигор билан боғлиқ динлараро бемаъли баҳс-мунозаралар айрим ҳолларда қонли урушлар келиб чиқишига сабаб бўлади.

Кўккиедан собик жангчи сергак тортиди.

– Нима, сен динларни ўзаро бирлаштириш ғоясини илгари суряпсанми? – деб сўради у пешонасини тириштириб.

Йўк, дўстим, гап бунда эмас. Мени тўғри тушун. Мен ҳеч қайси динга қарши эмасман. Ҳар бир ижтимоий жамоа, табақа ўз иши билан шуғулланаверсин. Ҳукмдорлар давлатни бошқарсин, ёзувчилар китобини ёзсин, қозилар қозилик қилсин, дин пешволари ўз динларини тарғибот этиб, одамларни имон-эътиқодга чорласин. Лекин, мен Ҳақиқатнинг монополия қилинишига қаршиман! Ким бўлмасин, подшоми, вазирми, муфтийми, оддий фуқароми, қатъи назар, мутлак Ҳақиқатга даъвогарлик қиларкан, бир кун бўлмаса бир кун унинг кўли қонга беланиши тайин...

– Тўғри айтаяпсан, ошна. – биринчи марта суҳбатдошнинг чин дилдан қўллаб-қувватлади Раҳматилла. – Ҳозир бўлаётган урушлар ҳам бирон-бир синфнингми, фирқанингми, давлат ёки халқнингми, Ҳақиқатга нисбатан ҳуқуқини сақлаб қолишга зўравонлик йўли билан интилишидан бошқа нарса эмас-да!..

Асад ҳам унинг фикрini тасдиқлаб, бошини ирғади.

– Ҳақиқат – инебий нарса, – фикрида давом этди Асад. – Мапави – Худога, анави эса – Иблисга хизмат қилади, дейишади. Лекин, буни ким айтаяпти? Қасқдан билади буни у? Буни ҳеч ким билиши мумкин эмас. Чунки эзгу ишлар баъзан ёвузлик билан якун топади, ёвузлик эса, ўз навбатида, эзуликни юзага келтиради. Нима яхши-ю, нима ёмонлигини охиригача билмай туриб, бу масалани ким бизга ҳал қилиб беради, ахир?!

Собик жангчининг ўзига қелиши учун Иблиснинг поми тилга олиниши-ю, орага чўккан бир сониялик сукут кифоя қилди. У тўсатдан қалдини ростлаб, муштини тугганча файласуфга ўдағайлай кетди:

– Вой, лаънати-ей! Гап билан авраб, мени роса лақиллатибсан-ку!.. Нега пастга тушиб олдинг?! Қани, тез бошингда тур-чи!..

МАСТОН БУВИ ДАЪВАТИ

Оламзод руҳи – ҳаёт қонуниятлари биз учун ҳали-ҳануз мавҳумот туманига чулғанган лағиф оламга ҳам қисман дахлдор. Кўнчилик дунёқарашини қўл билан ушлаб кўрса бўладиган нарсалар ила атайин чеклашга интилади. Ваҳоланки, ҳадсиз-ҳудудсиз

олам чексиз бўлгани каби унинг ботиний ва зохирий тарзда намози бўлиш шакллари ҳам чексиздир. Уларни илтиш, тушуна биллиш керак, холос.

Назира рухий касалликлар шифохонасидан кутулиб чиққани-ю, кунпоч кампирнинг рухи билан Ёруғлик шахрида хайрланганидан буён бир ойда зиёд вақт ўтган бўлишига қарамай, ҳамон ўша ўзи яқинда кўрган ўзга олам, унда қолиб кетган Мاستон бувиининг хаёли билан яшар, кечалари улар билан боғлиқ ғалати тушлар кўрар эди. Айшикса, ҳозиргина тонда кўрган туши ҳаммасидан ўтиб тушди.

Мастон буви кизлар ухлаётган хонага очик дераза орқали худди фаришталардай қанот қокқанча учиб кирибди-ю, Назирага ташвиш ва хавотир билан тикилиб:

– Бўлди, уйкуни бас қил! Энди ишга кириш! – дебди буйрук оҳангида.

– Ахир, битирув имтиҳонлари бошланган бўлса, яна нима килишим керак? – деб сўрабди Назира хайрон бўлиб.

– Имтиҳонлар ўз йўлига, – дебди Мاستон буви қовоқини уюб. – Уларни «аъло»га тошширишинг тайин. Лекин сен ҳадеб ухлайверсанг, бу ёқда қатта жиноятлар содир бўлиши мумкин. Муридим сифатида сенга бежиз фатво берганим йўқ, ахир!..

– Қандай жиноят?..

– Одам деган унчалик содда бўлмаслиги керак, она кизим, – дебди кушпоч кампир хафа бўлиб. – Олдинда жуда кўп ишлар гурибди. Сен ҳали машҳур табиби ғайб Қўлдош Али Ҳожи отани топишинг керак.

– Қанақа Қўлдош Али Ҳожи ота?

– Гашими бўлма! Нима баю, «куёв бола» ёдиндан кўтаришдими?.. Ё яна шайтони лаин вужудингга уя қуриб олишини кутаясанми?..

Мастон буви шу гапни айтиши билан яшнинг ургандай титраб кетибди. Аллақандай гулдурак овозлардан ётоқхона ларзага келгандай бўлибди.

Нохос уйғониб кетган Назира дераза орқали тушиб турган ингичка ишсимон ошпоқ нурнинг ялт этиб кўздан гойиб бўлганини пайқайди. Айни шу дақиқада ашлакимнинг заҳархандали совуқ қулгиси қулоғига чалинди. «Тавба, яна лаънати инс-жилис пайло бўлди, шекилли», – дея хаёлидан ўтказди-ю, ичида додасидан ўрганиб олган «Ёсин» сурасини ўқиб, юзига фотиҳа тортган заҳоти очик де-

разанинг ойнасига кўзга кўринмас аллашима тап этиб урилди. Шу захоти хопага сув сепгандек жимлик чўкди. Иккала синглиси ёнида беозоргина пишиллаб ухлаётганди. Назира негадир оғзини катта очиб эснади-ю, шу захоти кафтиши лабига босди. Раҳматли Мукамбархон бувисининг: «Киши эснаганда кафти билан, албатта, оғзини бекитиши керак, йўқса ичига шайтон кириб кетиши мумкин», – деган гапи ёдига тушганди. Бу хикмагнинг маънисига энди тушгандай бўлди.

Шу пайт ота-оналари ётадиган қўшни хонада қўнғироқли соатнинг асабий жиринглагани эшитилди. Лаҳза ўтмай, эшик очилиб, онаси Дилбархон кириб келди. Катта қизининг уйғонганини кўриб:

– Турдингни, қизим! – деди меҳрибонлик ила елкасидан кучиб. – Сингилларингни ҳам уйғота қол, имтиҳонга боришларинг керак!

– Бугун жуда ғалаги туш кўрдим, ойи, – деди Назира паришон-хотирлик билан ўрнидан туриб сочларини тўғриларкан.

– Нима туш экан?

Назира Мастон буви билан бўлган мулоқотини батафсил гапириб берди.

– Вой шўрим, бунинг таъбири нима бўлди экан? – сўради Дилбархон дарров хавотирга тушиб.

Катта кизи беихтиёр елкасини кнеди.

– Шошма, ҳозир дадангни чақирай-чи, – дея Дилбархон тапқарига йўналди.

Она-боланинг гангир-гунгур гапларидан уйғониб кетган Наргиза билан Нафиса ҳам ўринларидан туриб, кийина бошлашди.

...Қаҳрабо ускуна билан соқолини қиртишлаётган Асад хотинининг гапларини тунд ҳолатда тинглади. Кейин ускупани ўчириб, ўйчан қиёфага кирди.

– Қўлдош Али Ҳожи ота ҳақида эшитганман, – деди у хотирасига зўр бериб. – Жуда машхур табиб, авлиёнамо одам дейишади. Янглишмасам, ўзи сайрамлик. Унинг ҳузурига одамлар даволангани бутун дунёдан келишармин, деган узункулок гаплар ҳам бор...

– Гулшода онадан сўраб кўрсакмикин? – деди Дилбархон умидвор бир оҳангда.

– Топдинг, хотин, – деди Асад шаҳодат бармоғини кўтариб, кейин телефон турган столга йўналаркан, ҳазиллашган бўлди: – Баъзан сенинг ҳам калланг ишлаб қолади.

Гуллиода бону ўзи ҳам уларга энди сям кокмокчи бўлиб турган экан, Асад катта кизи хусусида гап очмасданок аллақандай ташвишли бир оҳангда сўзлай кетди:

– ...Асаджон, агар ёдингизда бўлса, мен Назиранигизни кучли бир домлага ўкитиш керак, дегандим. Ўйлай-ўйлай, ниҳоят, ўша домлани топдим. Сайрамда истикомат қилади...

Хайратга тушган Асад беихтиёр башоратчи аёлниг ганини бўлди:

– Исми Қўлдош Али Ҳожи ота эмасми?

– Ҳа, балли, ўзингиз ҳам биларкансиз. Қўлдош Али, Эргаш Али Ҳожи дейишади уни. Ўзи замонавий дўхтир, айни вақтда, жуда зўр табиб ҳам. Уни менга бугун кечаси одамларим аён беришди. Худо кўнглимга солаяпти. шекилли, бугун-эрта қизингизни унга бир кўрсатиб, фотиҳасини олиб келсангиз, яхши иш бўларди. Хоҳласангиз, мен ҳам сизлар билан бирга боришим мумкин...

Асад телефон дастагининг оғзини кафти билан беркитиб, наст овозда хотинига юзланди:

– Назирани бугун-эрта Ҳожи отаниг хузурига олиб бориб келайлик деяптилар.

– Вой, бугун ўрис тилидан имтиҳони бор, - деди Дилбархон шивирлаб. – Индингаям... Риёзиёт, чоғи...

Асад яна телефон дастагига гапирди:

– Индинга охирги имтиҳони бор экан. Шундан кейин боришимиз мумкин.

– Жуда яхши, Асаджон, – деди Гуллиода бону хурсанд бўлиб. – Албатта боришимиз керак. Кўнглим сезаяпти, Худо хоҳласа, ҳамма ишлари яхши бўлиб кетади.

– Яхши, онажон, бўлмаса, индинга кечқурун сафар олдида яна кўнгироклашамиз-да.

– Бўпти, Асаджон, келишдик. Соғ бўлинг!

– Тавба, у ҳам хабар топибдими? – сўради Дилбархон ажабланиб.

– Ҳа-ҳа, – деди Асад кўтаринки кайфиятда. – Ўзинг эшитдинг-ку! Хўн ақл бовар қилмас ишлар бўлаяпти-да... Индинга қизинг сафар тараддудини кўрсин...

Орадан ярим соат ҳам ўтмай, Асад ўзининг ок «Жигули»сида учта қизини ўткизиб, мактабга йўл олди...

Назира имтихонга одатича биринчи бўлиб кирди. Пагта олди-ю, оқ-сарикдан келган малла сочли дароз муаллимадан тайёрланмасдан жавоб беришга ижозат сўради.

– Пожалуйста, пожалуйста, Назирочка, – деди муаллима негадир шоша-пиша унга қарнисидаги курсига ўтиришни таклиф қилиб. Кейин биринчи саволга жавоб бераётган кизнинг ташини ярмида бўлиб, иккинчи саволга ўтишни буюрди. Панбатдаги саволга жавобни қарийб эшитмади. Бешинчи саволга жавобни бошлаши билан тезгина имтихон варақасига «беш» баҳо қўйиб:

– Молодчина, Назирахон, вы можете быть свободны, – дея кетинишга рухсат берди. Муаллима ундан шу тариқа тезгина кутулганига ўзида йўқ хурсанддай эди.

Назира париншонхотир ҳолда даҳлизга чикди-ю, дугоналарининг табригига ўлганининг қунидан бош ирғаб раҳмат айтаркан, негалир кўнлига гулгула тушиб, икки тавақали дераза орқали дастга, мактаб дарвозаси томонга қарали. Қаради-ю, хаяжондан юраги гушиллаб уриб кетди. Не кўз билан кўрсеники, дарвозадан ўн кадамча нарида ўша... қирмизи «Тойота» турарди. Қиз ўзини қўярга жой тополмай, оёғи куйган говуқдай тиширчилаб қолди. Сал нарида синфдошларига керилиб:

– Ха, энди биз иззатталаб одам эмасмиз, халқаро баҳолар ҳам бўлаверади. Кўриб турибмиз, нуқул «беш» оладиганлардан бирортасининг ҳам шохи чикқани йўқ, – дея гўлгиллаётган Мадалиевни ескин имлаб чеккага олиб ўтди.

Бошқа пайт бўлганида, Назира бу гапни учун унинг бошлаб суробини тўғрилаб қўйган бўларди. Лекин ҳозир ўзининг суроби тўғри бўлиб тургани боис тишини тишига босиб, мақсадга кўчди.

Анави кизил машинани кўряпсан-а? – деди у йигитга дераза орқали дастга турган «Тойота»га ишора қилиб. Унинг ичида кимлар ўтирибди, шуни менга аниқлаб берсанг...

Мадалиев дастга синчиклаб тикиларкан, бошини чайқаб:

– Кўринмайпти, ҳозир билиб келаман, – дея шахдам-шахдам одимлаб, ташқарига отилди. Бир неча фурсатдан кейин ҳамон юрагини ҳовучлаб турган Назиранинг қошига қайтиб келиб:

– Япон фирмасида ишлайдиган яхудий аёл экан. Ўғли Алик борку, ўнани кутиб ўтирибди, – деди.

Назира худди елкасидан тоғ ағдарилгандай енгил тортиб, чуқур нафас олди.

ГУЛШОДА БОНУНИНГ КАШФИЁТЛАРИ

Тонг-сахарда Назирани ёнига ўтқизиб, йўлга чиққан Асад йўл-йўлакай Гулшода бонуни ҳам олиб, машинасини катта ҳалқа йўлга ҳайдади. Мактабда юз берган ғалати воксалардан кейин унда бонуга шибатан яна ишонч уйғонган эди.

– Қалай, яхши юрибсизми, Асаджон? – деди орқа ўриндикка жойлашган башоратчи аёл самимий оҳангда. – Сиз тузалиб кетдингизми, Назираҳон?

– Раҳмат, опа, – деди Назира бошини орқага ним ўгириб.

– Пенсиягизга шунақа таъвишлар ҳам ёзилган экан-да, энди, – деди Гулшода бону кулумсираб. – Лекин ҳаммаси ўтиб кетади, Худо хоҳласа ҳаммаси яхши бўлиб кетади хали...

– Илоё, айтганингиз келсин, – деди Асад йўлдан кўз узмай.

– Имтиҳонларни қандай топширддингиз? «Беш»ми ҳаммаси? сўради аёл яна кизга юзланиб.

– Ҳа, – деди камтарлик билан оҳиста Назира.

– Буни билар эдим, – деди Гулшода бону айёрлик билан.

– Қасқдан билардингиз? – қизиксинди Асад.

– Ҳа, энди менга одамларим нимани ўйласам, шунга аён бериб туришади-да...

– Имтиҳон топширишим жуда қизик бўлибди, – деди Асад кувнок бир оҳангда. – Муаллимлари ундан тезроқ қутулиш пайида нуқул шошилишармиш. Жавобларини охиригача эшитмай, тезроқ «беш» қўйиш тараддудида бўлишибди.

– Боболарингизнинг иши бу, – деди Гулшода бону жилмайиб. – Улар масофадан, бошқа ўлчовли оламлар орқали ҳам таъсир ўтказавришади.

– Бошқа ўлчовли олам? – хайрон бўлиб бошини бапиратчи аёлга ним ўгирди Асад.

– Ҳа, бизнинг Коинот шартли маънода ўн иккита шунақа оламдан ташкил топган. Яна бир дунё бор: у ушбу оламларга қарама-қарши дунё ҳисобланади.

– Буларни сиз қасқдан биласиз? – сўради Асад багтар қизиқиши ортиб.

– Боболарим аён бериб туришади, деб айтдим-ку, боя...

– Нима учун энди айнан ўн иккита олам?

– Буни, менимча, бир йилда ўн икки ой борлиги, мусика нотаси пардалари ўн икки товундан, зоичанома ўн иккита мучалдан иборатлиги, ҳозирги илсон эса, ўн иккита рухий-физик ҳолат босқичига эгаллиги асосида изохлаш мумкин.

– Хўш-хўш, ўша дунёлар хусусида нималарни аён қилишганини аниқроқ айтолмайсизми?

– Нега айтолмас эканман. Улар берган ахбор хогирамга қўрғошиндай ўрнаниб қолади. Масалан, биз яшаётган дунё уч ўлчовли, унинг яна бир ўлчови – вақт эканини биласиз. Иккинчи дунё Қувватлар ёки Эфир олами. Унда тирик жонзотлар яшамайди ва бу олам Қуввати Ердаги мавжудотларнинг жисмоний ҳаракати, айтайлик, юрак уриши, нафас олиши ва ҳоказолар учун сарф бўлади. Бу қувватнинг тақчиллиги ҳаёт фаолиятини сўндириб, ўлимга олиб келиши мумкин.

Тобора хайрати ортиб бораётган Асад машина ҳайдаётганини ҳам унутиб, бутун вужуди кулокка айлангандай эди.

Ҳай-хай, Асаджон, кўзингизга қаранг, кўнчиликмиз-а, – дея танбех берди буни дарров пайкаган Гулшода бону тапвишли оҳангда, кейин гапида давом этди: – Учинчи дунёни Латиф - Астрал олам деб аташади. Унинг биз яшаётган дунёдан фарқи кам. Лекин ўзига хос жиҳатлари бор. Бу латиф оламда тебранишлар ўта назик, жисмоний ҳаракатларга вақт сарфланмайди. Аммо, биологик ҳодисалар вақт бўйича кечади. Бу дунё моддияти – Ойнинг гравитацион майдонидир. Қуёш буржининг ҳар бир сайёраси ўз Латиф дунёсига эга...

– Шошманг-шошманг! – башоратчи аёлнинг гапини бўлди Асад. – Сиз жисмоний ҳаракатларга вақт сарфланмайди, дедингиз. Буни қандай тушуниш керак?

– Латиф дунё мавжудотлари бир зумдаёк, сайёранинг истаган нуқтасида пайдо бўлишлари мумкин. Фанда бу ҳодисани телепортация дейишади.

– Демак, ўша оламда бизга ўхшаган олий онг эгалари ҳам мавжуд экан-да?

– Албатта-да, лекин у ерда ҳамма нарса, жумладан, олий даражада тараққий этган мавжудотлар ҳам латиф моддий асосга эга. Уларнинг имкониятлари бизникига нисбатан анча кенгроқ. Ҳиссий жиҳатдан улар бизга нисбатан анча кўпроқ ривож топишган. Улар-

нинг ўз шаҳарлари, жамият, қонуният, тадриж ва ҳоказо тузилмалари бор.

– Бундан чиқадики, Ерга осмондан ташриф буюрувчи руҳлар, ҳар хил ине-жинслар Латиф ёки яна бошқа бирор олам орқали келишаркан-да?

– Олимларни билмадим-у, лекин шахсан мен шундай фикрдаман.

– Бу масалада боболарингизнинг фикри қандай?

– Буни сўрамабман, Асаджон. Лекин сизни қизиқтирса, имкон туғилиши билан билиб бераман.

– Қизиқтирганда қандок! – хитоб қилди Асад хайратомуз оҳангда, кейин кўзлари чақнаб кўшимча қилди: – Ўлай агар, бугун умр сабоқ олиб, бунақа маърузани биринчи эшитшим!

– Вой, нималар деяпсиз! – эътироз билдирди Гулшода бону жилмайиб. Қапақа маъруза?.. Бундай маълумотлар менда шунақанги кўнки, баъзан улар билан олимлар сира қизиқинмаётганига ўзим ҳам ўқиниб кўяман.

– Мана биз қизикамиз-да, энди! – яна хитоб қилди Асад машинани Юнусободдаги халқа йўл орқали Келес тарафга бурар экан. – Сиз билан опа-ука тутишиб, зап иш қилган эканман, Гулшодахон опа. Ўпкки дунёнинг қолганлари ҳақида ҳам гапириб берасиз энди...

– Вой, бош устига. Сиз эшитиб чарчамасангиз бўлди, ишқилиб. Мен жаврайвераман. Ахбор жуда кўп менда деб айтдим-ку. Нечанчи дунёга келувдик?

Тўртинчисига.

Бу – тўрт ўлчовли дунё бўлиб, Менгал ёки Аклий олам деб аталади. Ернинг тортиш доираси сарҳадларида бу дунё мавжудотлари ҳам Латиф дунёдагидек бир жойдан иккинчисига зумда кўчиб ўтишлари мумкин. Бу олам моддияти – она Ермизнинг гравитацион майдони бўлиб, унинг тузиллиши биздагидай, лекин ўзига хос жиҳатлари йўқ эмас. Агни-жўги (тирик ахлоқ) таълимотида инсоннинг Менгал дунё билан ўзаро мулоқоти юзасидан муҳим маълумот бор. Ҳимолай тоғларида Менгал дунё шаҳри – Шамбала мавжуд.

– Демак, Ердаги бу шаҳар ҳам тўрт ўлчовли дунёда жойлашганми? – сўради Асад негадир хаяжондан нафаси бўғизга тикилиб.

– Албатта-да, – жавоб берди Гулшода бону бамайлихотир.

– Баъзи одамларнинг у ерни яёв зиёрат қилиш бўйича уринишларининг беҳуда кетаётгани шундан экан-да? – деди Асад таажжуби баттар ортиб.

– Лекин рухан ва маънан комил инсоннинг у ерга ташириф буюриши кийин иш эмас, жисмоний маънода эмас, албатта.

– Буям мен учун тамомила янги гап бўлди! – деди Асад ёш боладай суюниб, кейин ўта мухим алланимадан курук колаётгандек, шонилиб яна сўрок беришда давом этди: Шавбатдаги бешинчи дунё қандай аталади?

Карлик ёки Сабаб ва Оқибат дунёси. Унинг моддияти – Куёш гравитацион майдонидир. Бу олам бутун Куёш буржини камраб олган. Уларда яшовчи мавжудотларнинг аксарияти Ердигилардан анча-мунча фарк қилади. У ерда одамзод яшаши кийин. Янаям латифроқ дунёларнинг бири Интуитив, яъни Шуурий оламдир. Асосий қонуни тадриж, шуурий англаш бўлгани учун ҳам уни шундай деб аташади. Кўпгина адиблар, рассомлар, санъаткорлар бу дунё билан мулоқотда бўлиб туришади. Галактикамизнинг гравитацион майдони ушбу дунёнинг моддиятини таъкид қилади ва унинг сарҳадлари бутун Галактика бўйлаб чўзиллиб кетган.

Баторатчи аёлнинг бу гаройиб фикрларидан хайраги дақиқа сайин ортиб бораётган Асад бот-бот: «Ёпирай!..», «Ё тавба!..» – деб қўяр ва ўзича куюниб:

– Ахир, бу гаплар бирорта ҳам дареликда йўқ-ку? Бугина эмас, мистика, уйдирма, деб ҳаммасини йўққа чиқарганмиз! Мана энди ўз ёғимизга ўзимиз қовурилиб ўтирибмиз!.. – дер эди.

Илҳомланиб кетган Гулшода бону энди еттинчи олам ҳақида сўз бошлаганди.

– Севги дунёси – асосий оламларнинг бири. Унинг моддияти – Коинот гравитацион майдонидир. Бу – эзгулик, раҳм-шафкат ва ижод дунёси. Бу оламда ўтмиш аждоғларимиз таърилар деб ном берган мавжудотлар истикомат қилишади. Гарчанд унда олий даражада камол тошган тафаккур эгалари яшаса-да, Ерда биз билан бирга яшовчи инсонлар ҳам баъзи-баъзида унга ўғиб қолишади. Коинот гравитацион майдонини ўлчайдиган асбоб ҳали сайёраимизда кашф этилмаган. Аммо бу дунё тебранишларини қайд қилувчи бирдан-бир асбоб – инсон юраги. Ундан мукамалроқ асбоб ҳозирча Ерда йўқ.

– Менга қараң, Гулшодахон она, боя қандайдир буларга қарама-қарши олам мавжудлиги ҳақида ҳам гап очгандингиз... – деди Асад гапни ўзига керакли йўналишга буришга интилиб.

– Модомики, эзгулик ва раҳм-нафқат олами мавжуд экан, карама-каршиликлар конуни бўйича унга тамомила тескари сифатларга эга дунё ҳам бўлиши керак, албатта. Бу дунё Коинотда бузилган, чириган баъзи моддиятларни қайта ишлаб чиқариш ва йўқ қилиш вазифасини ўтайди. Боз устига, у тўсиқлар қўйиш ва тадрижий ривожланишни тезлатишга қаратилган рағбатлантирувчи омил сифатида ҳам муҳим ўрни тутади...

– Демак, бу дунё ёзувликнинг айнан уяси экан-да? – сўради Асад яна сабри чидамай.

– Шартли маънода шундай. Бинобарин, бу бутун Коинотга ёйрилиб кетган ва унинг асосий сайёраси Ер ҳисобланади. Ёзнинг сайёрамиз Коинотдаги курашлар марказидир, шунинг учун ҳам унда тезкор ўсиш ва тезкор инкирозга юзгубан бўлиш учун етарли шарт-шароитлар бор.

Шу чок боядан бери уларнинг гапига жимгина кулоқ солиб ўтирган Назира кутилмаганда:

– Динда, баъзи адабиётларда «дўзах» деб аталувчи жой ҳам мала шу оламда бўлса керак-а? — деб сўради ноҳос миясига келган бу фикрдан ўзи ҳам ҳайратга тушиб.

Ақлинигизга балли, Назирахон! Умри тугаган моддият ана шу дунёда қайта ишлаб чиқарилади ёки йўқ қилинади.

Шундай ғаройиб суҳбатнинг узилиб қолишини Асад асло истамас эди, албатта. Шунинг учун ҳам имкон туғилиши билан яна гап кистирди:

– Сиз ҳозир етгита дунёни санаб ўтдингиз. Қолганлари-чи?

– Булар асосий дунёлардир. Яна бешта оралик дунёлар ҳам бор. Инстинктив (туғма майл), жисмоний (соматик), тафаккур, шуурий ҳагги-ҳаракатлар ва ниҳоят донишмандлик дунёлари ана шулар сирасига киради...

Бирдан Гулшода бону хаҳолаб куларкан:

– Қалай, кулоқ, ўзингизга ҳам керакми ёки жаврайверайми? деди истехзо аралапи.

Асад ҳам, Назира ҳам беихтиёр кулиб юборишди. Улар шу тарика қизгин гурунглашиб, Сайрамга кириб келганларини ҳам сезмай қолишди.

ҲОЖИ ОТА ҲУЗУРИДА

Сайрамнинг жануби-шарқий қисмида жойлашган Оқсув кишлоғига етиб келишганда, Асад машинани Аҳмад Яссавий кўчасига қараб бурди. Бир неча фурсатдан кейин чорраҳадан чапга қайрилди-ю, «Жигули»ни ўнг томонда қатор турган турфа-туман машиналарнинг охиригисига такаб тўхтатди. Асад машиналарнинг белги ва рақамларига қараб, уларнинг Ташкент, Ўш, Душанбе, Барновул, Рига каби турли шаҳарлардан келганини пайкади. «Оббо, кеч ача навбатда турамиз шекилли?» — дея хаёлидан ўтказди йш ит кўнгли гапчилиб.

— Мана, кўзлаган манзилимизга ҳам етиб келдик, — деди Гулшода бону мамнувият билан, кейин Асаднинг фикрини ўқигандай сирли бир оҳангда кўшимча қилди: — Лекин биз навбат кутмаймиз, ҳозир кўрасизлар.

Буни қасрдан билдингиз? — сўради Асад хайрон бўлиб.

— Ҳожи отани тирик авлиёлардан десаям бўлади, ҳамма нарса-ни олдиндан билиб туради. Бизнинг ташрифимизни ҳам ашлақачон сезган. Ўтган гал, уч ойча олдин келганимда ҳам кизиши чиқариб, навбатсиз киритганди.

Чинданам, лаҳза ўтмай, хаворанг дарвозанинг ёпидаги кичикроқ эшик очилиб, остонада оқ шойи рўмоля ўраган ўн етти ёшлар атрофидаги хушбичим, истараси иссиқ киз пайдо бўлди-да, уларни имлаб ичкарига таклиф этди.

Кўлдош Али Ҳожи отанинг қизиқ одати бор эди. У ичкарида ўтириб ҳам ташқарида ким келиб-кетганини бамисоли кўриб турар ва лавбагидан катъи назар, кимни лозим топса, шуни қабулига чорларди. Нопок, фирибгар, ёвуз ёки ғаразгўй одамларни уйининг олдида пайдо бўлишлари биланоқ боғинан ажратиб олар ва уларни тамомила эътиборсиз қолдирарди. Бундай кимсалар остонасининг тагида кута-кута, охири уйларига қайтиб кетишга мажбур бўлишарди.

Асад Гулшода бону билан қизи Назирани олдинга ўтказиб, катта ҳовлига кириб келишганда, ажойиб манзаранинг гувоҳи бўлишди. Ҳовли ўртаси турли-туман гиёҳлар, қилин-ёзиқ ўсадиган анча катта гулзор-иссиқхона, баҳор эмасми, ушнинг усти ҳозир очиб қўйилган ва шунинг учунми, остона хатлашлари биланоқ турфа-туман ўт-ўлашлар, жамбилу райхонларнинг муаттар ва антика бўйлари гул

этиб димоғларига урилди. Ҳовли юкорисига узун айвоқли шинам ва кўркам уй қурилган бўлиб, чорпояга тўшалган атлас кўрпачада Қўлдош Али Ҳожи ота чордана қуриб ўтирарди. Қордай опшоқ соқоли кўксига тушган, кумушранг қуюқ қошлари остидаги катта-катта кўзлари кишига тоят сермаъно боқувчи, барваста қоматли бу одамнинг борлик вужудидан бамисоли нур ёғилиб турарди. Ҳозир унинг қаршисида азбаройи озғинлигидан танаси ҳилвираб қолган, кўзлари ич-ичига ботиб кетган чуваккина бир мўйсафид болишга бемажол ёнбошлаган, чолнинг орқасида – ерда эса, ўғли бўлса керак, ўғтиз ёнлардаги хипча йиғит турар, у негадир эчки етаклаб олганди.

Оқ шойи рўмол ўраган кизча Ҳожи ота ўтирган чорпоя яқинига кўйилган стол-стуллар ёнида тўхтади-да, меҳмонларга кўлини кўксига кўйганча ўтира туришни таклиф этди. Сўнгра ўзи ховлининг ўнг тарафидаги ошхона сари йўналди.

Ҳожи ота улар билан бош иргаб негадир совуққина сўрашган бўлди-да, кутилмаганда Асадга мурожаат қилди:

– Таширфингиз ҳақида ахбор олганимга уч кундан ошди. Жуда кечикиб кетдингизлар-ку, болам? Бундан буён шундай кезларда ҳар қандай зарурий ишларингни йиғиштириб, дарров келиб-кегишни одаг қилишлар! Сиз билан биз бир шажараданмиз, ахир!..

Бу гаплардан лол қолган Асад нима дейишини билмай, ағрайганча кўлини кўксига кўйиб, ўрнидан турди. Ҳожи ота ҳамон ўша гинаомуз оҳанда гапида давом этди:

– Бу ерда гап Назирахон ва унинг сишиллариининг ҳаёт-мамоти устида бораяпти! Агарда улар кўкдан юборилган кўчириқ синовларига дош беришолмаса, бутун умр ногирон ва бедаво одамларга айланишлари мумкин, ахир?!

Асад кўлини кўксига кўйганча, қимтиниб жавоб берди:

– Бизни маъзур тутасиз, таксир! Қизимнинг имтиҳонлари бор эди. Шулардан қутулгач, йўлга чиқишга имкон бўлди.

– Имтиҳонларни муддатидан илгари топширганда ҳам, барибир, «беш» олиши тайин эди. Иншооллоҳ, қизларимизнинг билимлари ўзларига старли..

Асад турган жойида яна кўлини кўксига кўйиб, бошини қуйи солди.

– Таксир...

Хай, майли. -- деди у энди «ўтган ишга салавот», дегандай оҳангда. - Эгуликнинг кечи йўк, дейдилар. Ҳозир манави бобойни кўриб кўяй, кейин бафуржа гаплашамиз. - Шундай дея у энди болишга ёнбошлаб ўтирган мўйсафиднинг ортида эчки етаклаб турган йигитга мурожаат қилди: – Болам, отангизнинг касали бедаво. Уни ҳозирги тиббиётда каркинис ёки канцер, деб аташади. Ўзимизнинг тилимизда — саратон. Лекин ҳозир унинг касали Парвардигор иродаси билан анави эчкига ўғиб қолади.

Ҳожи ота уч марга: «Оллоху акбар!» — деб юзига фотиҳа тортди-да, шахдам ўрнидан туриб, беморнинг тепасига келди. Лабларини кимираганча аллақандай дуони пичирлаб ўқиб, улкан қафтларини мўйсафиднинг боши устида юргизаркан, бир неча бор «куф-суф» дея кўллари эчки тарафга қараб силтади. Ажабо, лахза ўтмай, мўъжиза юз бериб, ёнбошлаганча ҳолсиз ётган чолга жон кира бошлади. Аввал унинг кўзларига нур инди. Сўнгра мажолсиз кўллари кимиралиб, секин- аста қаддини ростлади. Айни вақтда, наста турган эчки тинччилаб, гандираклай бошлаганди.

Ҳожи ота энди пичирлаганча «Ааъла» сурасини ўқиб, «Омин!» дея юзига фотиҳа тортди-да, яна жойига чордана қуриб ўтираркан, меҳмонлар беморнинг тамомила ўзига келгани, эчкининг эса, ўта ҳолсизланиб, қулаб тушганининг гувоҳи бўлишди.

Бу ғаройиб воқсани жимгина кузатиб ўтирган Назира муолажа вақтида Ҳожи отанинг кўлларида аллақандай тилларанг ёрқин нур чиққанини, бу нур аввал мўйсафиднинг озин танасини бамисоли обдан «пайпаслаб», сўнгра эчкига йўналтирилганини куппа-кундуз бўлишига қарамай, аниқ кўрди. Асад ҳам, ҳатто Гулшода бону ҳам бу ғайриоддий нурни пайқашмаганди.

Мўъжизавий йўл билан соғайиб қолган чол қафтларини ёзиб, Ҳожи отани узундан-узоқ дуо қилди. У ўрнидан туриб наста туншаркан, табиби ғайбдан:

- Эчкини нима қилайлик, таксир? - деб сўради.

- Ҳаром ўлмасидан уни сўйиб, гўштини ҳайвонот боғига элтиб беринглар. Унинг касали арслон-йўлбарсларга юкмайди, – деб жавоб берди Ҳожи ота.

Ота-бола унга раҳмат айта-айта, аранг одимлаётган эчкини судрағудай қилиб олиб чиқиб кетинди.

Ҳожи ота бу пайтда меҳмонларнинг олдига чой дамлаб келган оқ шойи рўмолли кизига қарага:

– Шахноза бону, ҳозиргина бир хомиладор аёлни олиб келишди. Тез шуни чақиринг: Қолганларга жавоб бериб юборинг: Ҳаммаси ўғри, порохўр одамлар. Бугун бошқа ҳеч кимни қабул қилмай-миз, – деди.

Қизи зудлик билан ташқарига отланиб, қорни дўнпайган ёнигина бир аёлни, эри бўлса керак, шляпа кийган дароз бир йигит билан бирга бошлаб келди. Ҳожи ота уни қаршисига ўтқизиб, бир неча фурсат ўнг қўл томирини ушлаб кўрди. Жимгина унинг хатти-ҳаракатларини кузатиб ўтирган Назира энди табибнинг бармоқларидан чиққан нур навжувон аёлининг томирлари орқали унинг асосий ички аъзоларини «сийпалаб» чиққанини, ҳатто она хомиласидаги гўдакнинг ҳам у ёғ-бу ёғини «пайпаслаб» қўйганини пайқади.

Лахза ўтмай Ҳожи ота хонтахта устида турган қоғоз-қаламни олиб, алланималарни чизишга киришди. Ажабю, қоғоз саҳифасида бир зумдаёқ аёлининг ички аъзолари худди ренгтен суратидагидай ўз аксини топганди.

– Кўраяписизларми? – деди Ҳожи ота суратни ёш аёл билан шляпали йигитга кўрсатиб. Ошқозон соғлом. Ўнкангиз ҳам тоза. Мана бу – болакай, булбулини илғаяписизларми? Ўғил экан! Эслаб қолинг: роппа-роса бир ойдан кейин кўзингиз ёрийди. Ана энди бу ёққа қаранглар: чап буйрагингиз бироз шишган. Бу ташхисимизни энди иридоташхис йўли билан тасдиқлаб оламиз. Қани, кўзларингизни каттарок очинг-чи. – Ҳожи ота қаёқдандир қўлида пайдо бўлган қабариклинзани қовоқлари орасига қистирди-да, кизини кўзларини бармоқлари билан каттарок очиб, бир-бир синчиклаб кузатди. – Иншоолло, ташхисимиз тасдиқланди. Чап буйрагингизни даволаш керак. Чап бикинингиз доим совқотиб туради. Қийналиб ёзиласиз. Тўғрими?

– Тўғри, – деди хомиладор аёл унга ҳайрат ва саросима аралаш тикилиб.

Қўлдош Али Ҳожи ота энгашиб, ёнидаги митти жомадонга қатор терилган ихчам қоғоз кутичалардаги гиёҳлардан бир жуфтани олди-да, навжувон аёлга узатди.

– Мана бу дорини бир чойнак кўк чойга бир қошиқ аралаштириб дамлаб, кунига уч маҳал тамадди қилишдан ярим соат аввал ичасиз. Уч кунда касалдан фориғ бўласиз. Саломат бўлинглар!..

Шляпнали йигит табибга раҳмаглар айтиб, юз сўмлик узатган эди, Ҳожи ота унинг кўлини итарди.

– Керак эмас, ўғлим. Ўзи энди оёкка тураётган ёш оила экан-сизлар. Худо хоҳласа истикболингиз яхши. Ўғилча кўргангизда, бирор суюнчи ташлаб кетарсизлар. Ҳозир – мен рози.

Ҳожи ота «гап тамом» дегандай, ёшига ярашмаган чакконлик билан ўрнидан турди. Кейин охиона тарафга қараб:

– Шахноза бону, меҳмонларни уйга олиб кириб, – деб буюрди-да, ўзи намоз ўқигани ичкарига кириб кетди.

Орадан бир неча фурсат ўтгач, улар хийла катта меҳмонхонада дастурхон ёзилиб, мева-чевалар қўйилган хонтахта атрофида гурунглашиб ўтиринар, Шахноза бону дастурхонга хали канд-курс, ниширик, хали чой-пой қўйиб кетар эди.

– Жуда зўр табиблигига энди ишондингизми? – пичирлади Гулшода бону Асадга маъноли тикиларкан. – Рентгеннинг кераги йўқ-да, шундай қараб, бутун ич тузилишингизни чизиб беради.

– Қойил! – деди Асад ҳамон хайрат оғушида.

– Бармоқлари оркали беморнинг аъзоларига нур юбориб, хаста жойларини ана шу нур воситасида даволаркан, – деди Назира секин гапга қўшилиб.

– Бўлиши мумкин, – деди Гулшода бону. – Унинг иш усулини кўнам тушунмайман. Лекин Худо берган лаёқати бор. Ҳалиги чолнинг касалини эчкига ўтказганини кўрднгиз-ку!..

Бўлмасам-чи! – деди Асад кўзлари чакнаб. – Гирт фантастика! Ўз кўзим билан кўрмаганимда, ўла қолсам ишонмасдим...

Меҳмонлар тапқарида оёқ говушларини эшитиб, жим бўлишди. Намоз ўқиб бўлган Қўлдош Али Ҳожи ота кириб келаётганди.

КОИНОТ ОЛИЙ ТАФАККУРИ

– Ассалому алайкум ва раҳматуллоҳу ва баракотух! – деди у ўзининг йўғон овозида дўриллаб дастурхон тўридаги бўш жойга ўтаркан. Меҳмонлар ҳам ўришларидан туриб, салом беришди. Ўтиришгач, Ҳожи ота таомилга кўра ҳамма билан бирма-бир хол-аҳвол сўрашиб чиқди.

– Гулшода бону, омонмисиз? Сиз билан кўришмаганимизга ҳам анча бўлди. Топкан тинчми? У ерда ҳозир пулнинг орқасидан

кувган ҳар хил учар табиблар, экстрасенелар ёмғирдан кейинги кўзикоришлардай кўпайиб кетган дейишади, – деди у истехзоли кумурсираб.

– Ҳа, энди одамлар пул топаман деб, нималар қилишмаяпти, – деди башоратчи аёл афеус-надомат ила бошини сараклатиб.

–Тунов кунн ғалати бир туш кўрдим, деди Ҳожи ота бирдан жиддийлашиб. — Узун оқ ридо кийган, салласи ҳам, кўкенига тушган соқоли ҳам қордай оппоқ бир нуруний бобо шундок рўпарамда пайдо бўлди-да, менга гинаомуз тикилиб тураверди. Мен унга таъзим бажо келтириб, салом берсам ҳам индамайди. «Бу -- Хизр бува шекилли? Нима туноҳ қилувдим-а?..» – деб бошим қотиб турганди, қутилмаганда мўйсафид ботиний таръа фикрларини ўз-ўзидан миямга узата бошлади.

– Тошкентдаги тукканларингдан хабар олмай қўйдинг, – деяётганди у негадир миясидан паға-паға булут парчалари отиб, – Қизинг Подирахон касал ётибди. Куёвингнинг ишлари ҳам биров орқага кетган. Эрта-индин хузурингга яна бир олисрок уруғларинг ташриф буюради. Уларни башоратчи шоғирдинг Гулшода бону бошлаб келади. Улар ҳам қагга бобонг Ҳазрат Аҳмад Яссавий шажарасидан, олийнасаб оилага мансуб одамлар. Уларнинг кизи Назира бонуга Парвардигор улуғ боболарингиз назарини тушириб, каромат бахшида ёғмуш. Аммо у ва унинг икки синглисига қарши шахсан Иблисининг ўзи шайтони лаинларини ишга солиб, қабих ишлар бошламиш. Ҳозир улар сенинг химоянгга бағоят мухтож...

– Бош устига, пирим! - деганимни биламан, ҳалиги бобо худди хоёхона деворига сингиб кетгандай зумда кўздан ғойиб бўлди. Эртасига ўрнимдан турдим-у, хотиним билан ўғлимни қизимдан хабар олгани Тошкентга жўнатдим. Ўзим бўлсам, қизим Шаҳноза бону билан бирга уч кундан бери кўзларим тўрт бўлиб сизларни кутаман.

– Назирахон кўп оғир савдоларга йўлиқди, – секин гап бошлади Гулшода бону ташвишли оҳангда. – Чинданам ўша лаънати Иблисининг шайтони лаинларидан бўлса керак, каламушга ўхшаган, қоп-қора куйруғи бор бир-икки ине-жине орқасидан тушган. Қизни тезрок жувонмарг қилиш мақсадида улар, ҳатто ашаддий жиноятчи йиғитларни ҳам ишга солишган. Бу орада менинг ҳам роса тинкамни қуритишди... Назирахонни-ку, сўрамай қўя қолинг...

– Айтмасангиз ҳам мен буларни яхши тасаввур қиламан, – деди Ҳожи ота ўйчанлик билан соқолини тутамлаб, – Шайтонлар

рахнамоси Улуспирнинг шахсан ўзи бу иш билан шуғулланаётган экан, демак, бу кизимизда гап кўп!

– Ана шулар боис Назираховни яхшилаб ўкиб, бу ёғига унга пирлик қилсангиз, деган яхши ниятда хузурингизга келувдик.

– Бу хусусда гап битта, Гулшода бону, – деди Ҳожи ота катъий оҳангда. – Аслида мен сизларни кўп йиллардан бери кутаман. Бу ҳақда кейинроқ бафуржа гапланамиз, албатта. Ҳозир эса, Парвардигор продаси билан мен уни ўз ҳифзимга оламан. Шу бугундан эътиборан кизимизга Менгал дунёда янайдиغان мусулмон девларимдан бирини кўшиб бераман. Турли бало-қазолардан ҳимоя қилиб юради.

– Умрингиздан барака топинг, устоз! – деди Гулшода бону миннатдорчилик билан.

«Мусулмон дев» сўзини эшитган Асад кўзлари кинидан чиққудай бўлиб, Гулшода бонуга маъноли қараб қўйди. Башқоратчи аёл билливар-биллимас кулмесирав, йилитга кўз қисди. Меҳмонларининг ажабланаётганини сизди, шекилли. Ҳожи ота дарров нзоҳ берди:

– Менинг хизматимда етита мусулмон девим бор. Улар ўзимни кўриклаб, беморларни даволаш ишларимга ёрдам бериб юришади.

Асаднинг ўзига ишонқирамай қараб турганини кўрган Ҳожи ота илдаммай ўрнидан турди. Жавондан икки кийикча олди-да, уларнинг бирини Асадга узатаркан:

Чинданам девларим борлигига ҳозир ўзингиз ишонч ҳосил қиласиз. Мана буни уч кайга тугунлаб бойланг; – деб илтимос қилди.

Асад иккиланибгина кийикчани олиб, боғлашга киришди. Икки-та, кейин учта тугун қилиб, икки учини торгаркан. Ҳожи ота:

– Бор кучингиз билан торзинг, қурбингиз етмаса, тишларингиз орасига олинг! – деб буюрди.

Асад кийикчани йиртилиб кетгудай маҳкам боғлаб бўлгач, Ҳожи ота унга иккинчи кийикчани узатди.

Энди уш манавинга яхшилаб ўрангда, орқангиздаги дераза тоқчасига олиб бориб қўйинг; – дея илтимос қилди.

Асад хаммасини у айтгандай уддалаб, жойинга қайтиб ўтиргач, Ҳожи ота гапда давом этиб:

– Ана энди девларимни инга соламан, – деди-да, кўзларини юмганча аллақандай афсун ўқинга тушиб кетди. Яна бир сониядан сўнг у бармоқларини кийикчалар турган тоқча тарафга йўналтириб (Назира яна унинг бармоқларидан отилиб тугунга урилаётган нозик нурларни аниқ кўрди), у ёқ-бу ёққа айлантирган бўлди-ю, яна Асадга муружаат қилди.

– Ана энди тугунни очишингиз мумкин.

Асад кийикчани кўлига олиб очди-ю, унинг ичидаги ўзи уч қайта маҳкам боғлаган матонинг счилиб ётганини кўриб, оғзи очилиб қолди.

– Мана буни гапингизнинг чинакам исботи деса бўлади, – деди Гулшода бону мамқун жилмайиб.

– Тугунларни девларингиз счдими? -- сўради Асад ҳамон тааж-жуб билан.

– Ҳа-да, – деди Ҳожи ота кулумсираб. – Уни ўз кўлингиз билан бойладингиз. Токчага кўйганингиздан кейин бошка ҳеч ким ёнига ҳам йўламади.

– Тўғри, – деди Асад ўйчан киёфада. – Демак, Менгал дунёдаги мавжудотлар бемалол бизнинг уч ўлчовли дунёмизга келиб-кетиб юришаркан-да?

-- Ҳа, уларнинг имкониятлари бизникидан анча кенгрок.

Шу пайт эшик очилиб, Шаҳноза бону пағнисда бир печа коса шўрва кўтариб кирди-да, бирма-бир меҳмонларнинг олдига кўйиб чиқди. Асад ўз олдига кўйилган косани Ҳожи отага узатган эди, у кўлини кўтариб эъгироз билдирди.

– Мен тўштли овқат емайман. Менга алоҳида овқат тайёрланган...

Миясида Ҳожи ота хозиргина кўрсатган кароматлар билан боғлиқ саволлар гужғон ўйнаётган Асад уни қандай гапга солишни билмай, истихола қилиб ўтирганини кўрган табиб негадир мийингида кулумсираб, ўзи гурунг бошлади (у чинданам авлиёсифаг бир одам эди).

– Гап шундаки, азизларим, курраи заминимизда пайдо бўлган ҳаёт йўрғакдаги гўдакдай ҳали жуда ёш. Шунинг учун биз Коинот, Олам ва Инсоннинг ўзи ҳақида ҳали кўп нарсаларни билмаймиз. Ваҳоланки, Инсонни билмай туриб, Коинот тузилишни тадқиқ этиш мумкин эмас. Айни вақтда Коинотни ўрганмай туриб, Инсонни билишга уриниш – фойдасиз. Инсон ўзлигини англаш орқалигина дунёни билиши мумкин. Чунки Одамзод – дунёнинг митти бир заррачада мужассамланган тимсолидир. Дунё қандай қонуниятлар асосида барпо этилган бўлса, Инсон ҳам худди шундай яратилган. Шу маънода Инсон Коинотнинг кичик бир заррачага жамланган бўлагидир.

Шунинг учун бизнинг барча аъзоларимиз ва тармоқларимиз самовот кучлари билан узвий боғлиқ.

Шу пайт Шахноза бону косада тарик донидан пиширилган бўтқани Ҳожи отанинг олдига қўйди-да, унсизгина одимлаб яна орқасига қайтди. Косадаги овқатга назар ташларкан, Асад беихтиёр бот-бот илон ва топбака гўшти тановул қиладиган дўсти Раҳматиллани эслади. Унинг ҳам ўз ғаройиб дунёкараши, ўз эзгу фалсафаси бор эди. Лекин шунга қарамай, Ҳожи ота ҳам, дўсти ҳам аслида тамомила ўзгача одамлар эди.

- Қапи, овқат совимасин, – деди Ҳожи ота кумуш қошиқда бўтқадан тановул қиларкан. Мехмонлар ҳам шўрвага уннаб кетишди.

-- Менинг бир дўстим бор, Ҳожи ота, – деди Асад косани олдига сураркан. – Шарк мумтоз кураши фалсафаси билан шуғуллианади. Шу йигит, балки менинг гашимга тегиш учундир, аслида инсоннинг ўзи – Худо, дейди. Мозийда ўтган баъзи авлиёлар, масалан, Шайх Мансур Ҳаллоҷ ҳам ўзини Худоман деб даъво қилган-ку? Бунга нима дейсиз?

- Бу сиз билан биз ўйлагандан анча мураккаброқ масала, болам, – деди Ҳожи ота чуқур ўйга толиб. У шундай оҳанида гапирардики, бамисоли овоз чиқариб ўзи билан ўзи бахелашаётгандай эди. -- Хўш, Худо Ким ўзи? Биз Унинг моҳияти ҳақида қандай тасаввурга эгамиз? Биз Унинг баъзи хусусиятлари, олий даражадаги донишмандлигию ибтидоси ва интиҳоси йўқ мангу Зот эканлигини биламиз, холос. Унинг нақадар мукамал ва тўла-тўқислигидан ҳайратга тушамиз. Унинг борлик оламга Ҳукмдорлигини эътиборга олиб, Унга сиғинамиз. Биз Унга сўзсиз бўйсунувчи бандалар сифатида сиғинамиз. Чамаси, кўр ва қар одам турфа-туман ранглар ва антиқа овозларнинг умуман фарқига бормаганидек, биз ҳам Парвардигори оламнинг Коинотни бошқариш йўсини, хис қилиш, дунёдаги ҳамма нарсаларни кўриб-билиб туриш тарзини ҳеч қачон англаб етмасак керак... Бинобарин, Худонинг ҳукми, меҳрибонлигию қаҳр-ғазаби, Коинотдаги ҳамма нарсаларни ва савоб-гуноҳ ишларни доимо кўриб-эшитиб туриши, яхши ишлардан шодмон бўлиши, ёмонлардан нафратланиши ва жазога мустаҳик қилиши бўлмаса, Унинг табиат, тақдири азал, метафизик зарурият каби тушунчалардан фарқи қолмас эди. Дўстингизнинг ўзини гўёки Худо деб даъво қилишига келсак, бунинг бир учи мозийдаги оламшумул таълимот – тасаввуфга бориб тақалади. Мутасаввифларнинг эътиқодларича, Илоҳнинг ўзи – муҳаббат, унинг учқунлари, зарралари олам узра таралган; билим, маърифат ва ҳикмат ҳам, дину эътиқод ҳам Ишк

туфайлидир. Илоҳиёт олами бехудуд, чекенз бўлгандай, Ишк ҳам чегарасиз, унинг ўтмиш, мозийси йўқ, у доим истикболдир; ақллар қарийди, жисмлар эскиради, ҳислар сўнади, аммо Ишк ҳамма вақт навқирон. Ҳақиқат ва Эзгуликнинг ўзидай абадий. Шайх Мансурнинг фалсафий аҳкомига келсак, унинг мушоҳадаси, орифлик мартабаси шу қадар юксакки, у фақат бақдаларини рўзи махшарда жазоловчи, тоат-ибодат қилгани а неъмату мағфират ато этиб, ёкмаган. итотсизларини дўзах азоби билан жазоловчи Худони эмас, балки Олий бир Ҳақиқатни, мохиятлар Моҳияти бўлган жавҳар Зоғни назарда тутар. Уни оламнинг асоси ва инсон қалбининг эгаси, деб ҳисобларди. У тасаввуфнинг амалий-ахлоқий сулуқини босиб ўтиш билан кифояланмай, шуур кучига таянган маънавий камолотининг авжи илҳомида вужуд таълимотини таҳлил этарок: модомики, инсон Мутлак Рухнинг бир бўлаги экан ва у тана-жисм билан қурашиб, тозалана бориб, аслига қайтар экан, демак, ориф инсон билан Илоҳ орасида тўсик, фарқ қолмайди, улар бирлашади, яъни инсон Худо (Ҳақ)дир, деган фикрга келиб, буни элга шодон эгади.

Бу масалаларда каминанинг фикрига келсак, дунё қурилмаси тизимида қимқи Худони кўра олинганча етса, ўша олим қомусчи даражасида билим ва эришган бўлади ва у яратган фанний қанфиёғлар ҳам оламшумул ва гўлақонлидир. Шаҳсан мен, Қоннот Олий Тафаккурни бу самовий тафаккурнинг муайян босқичлари чўккисиде муҷассамланган Худонинг ўзгинасидир, деб ҳисоблайман...

Бу ажойиб суҳбатдан руҳи тобора кўтарилиб, самовий бир қайфиятга кирган Асад файласуфлиги тутиб, беихтиёр Ҳожи отанин залворли фикрларини ривожлантиришга киришди:

– Баъзи сўнги фанний маълумотлар бўйича, Қоннотдаги биздан қагтарок ёшдаги цивилизациялар башарият учун илоҳий ибтидо вазифасини ўтаганлари рост бўлиб чиқаяпти-ку, ахир! Ерда биздан олдин яшаб ўтган инсон аждоғлари учун ҳам айнан шу цивилизациялар Тангри тимсоллари тарикасида намоён бўлишган ва турли динларнинг дунёга келишига омил яратишгай. Улар табиий асога эга ва демакким, чинданам мавжуддирлар.

– Борақалло, болам! – хитоб қилди Ҳожи ота хурсанд бўлиб. – Бағоят гўзал фикр!..

Гулнода бону ҳам, Назира ҳам бу мароқли суҳбатни мириқиб тинглашар, чехралари ёришиб, бамисоли нурланар, қумушранг тусда жииваланар эди.

ОЗОД РУҲ ХОТИРАСИ

Овқатдан сўнг Шаҳноза бону бўш косаларни йиғиштириб олгач, нахта гулли чочрок чойнақларда кўк чой дамлаб келтирди-да, тил-ла суви югуртирилган шёлаларга бир-бир куйиб, ҳаммага узатиб чиқди.

Асад иссик чойдан шошилмай хўнларкан, марокли суҳбатни ор-галабгача ҳам давом эттиришга мойиллиги кўриниб турарди. Шунинг учун яна саволлари билан Ҳожи отани «китиклаб» кўйишга жазм этди. Лекин, савол беришга улгурмади. Ҳожи отанинг янада «оччилиши» учун шу исфагининг ўзи кифоя қилди.

– Э, яна нимаям дердим, болам, – деди табиби ғайб ўйчанлик билан рўнарасидаги бир нуктага тикиларкан. Чекланган ошги-миз абадият сир-синоатларининг энг сўнги жумбоқларини ҳам ўзлаштиришга қодир эмас. Чексизликнинг чекланганини исботлаш мумкин эмас-ку, ахир!.. Ёки мана, кизингиз Назирахонини каро-матлари билан боғлиқ жумбоқларни олайлик. Бу киз тақдир учун бобо-лар руҳи нега бунча безовта бўлмишайти? Нега энди шахсан Ибисининг ўзи унинг орқасидан тушган? Нима, унинг бутун-Коп-нонда бошиқа қилланган иши йўқми? Тавба-газарру қила-қила ин-софга кириб, такво йўлига ўтган жинларни айнан шу кизни деб нега яна йўлдан ураётти? Бу саволларга, ҳагто мен ҳам тўла-тўқис жа-воб беролмайман. Ваҳоланки, буларнинг барини мен ҳам бошимдан ўтказганман. Кароматларим туфайли ўз вақтида бир йил камоқда ўтириб чиққанман. Вақтида жинниҳонага ҳам тикишган. Гапнинг сирасини айтганда, кўчирик нима, кўкдан юборилувчи синов нима-лиги менга бешкўлдай аён-да...

Ҳожи ота қутилмаганда Асадга синчков тикилди.

Энди, болам, мана, сиз файласуф экансиз, айтнинг-чи, бу му-раккаб саволларга анчайин тахминий бўлса-да, сиз нима деб жавоб берган бўлардингиз?

Бутун вужудни бамисоли кулоқка айланган Асаднинг неиниҳас-дан тер чикиб кетган, шунинг учунми, нима дейишини ҳам билмай, хаяжон ичида бир нима деб тўлдирашга энди оғиз жуфтилаганди, отасини бу оғир ахволдан Назира кутқарди.

– Бу ерда гап руҳларнинг абадийлигида эмасмики? – деди у майин овозда Ҳожи отага ер остидан нигоҳ ташлаб.

Э, боракалло, она қизим! — хурсанд бўлиб кетди табиб. — Фик-ри ожизмича, ҳамма гап алтақачонлар оламдан кўз юмган ўтминн аждоқларимизнинг озод руҳларида!

– Уларнинг етти марта эркак, етти марта аёл киши танасида яшашлари ростми? Баъзи рухий мулоқотчилар шундай дейишадикун?

Э, нимасини айтасиз! Ҳар сафар руҳга янги тана бериларкан, у ўзининг янги-янги қирраларини кашф қилади. Унинг учун ирода эркинлиги муқаддас саналади. Ҳаёт гирдоблари уни ўз қаърига тортар экан, озор руҳ гоҳ учади, гоҳ шодмон бўлади, гоҳида тубсиз жарга кулаб, гоҳ қудратли ҳаёт оқимиға қарши сузиб кетади. Аксариёт ҳолларда озодлигини кўз-кўз қилмоқчидай ҳар сафар ўзига-ўзи бетакрор йўл таплайди. Ҳар бир одамнинг тақдири гўё пешонасиға ёзилгандай бошқа ҳеч кимникиға ўхшамаслиги, ҳар ким қисми йўқ қисматға душвор бўлиши ана шундан.

Руҳлар бизнинг ҳаётимизға янгилик олиб киришади. Бу янгилик, фикри ожизимча, ўз навбатида, ўта қадимий билимлар, сир-синаотлар ва кашфиётлардан таркиб топган. Парвардигор одамзолға бир вақтлар ўзи орттирган бебаҳо маънавий бойликларни шу тариқа – руҳлар орқали қайтариб беради.

– Жуда ажойиб гап! – бсихтиёр ганга кўшилди хушвақт бир кайфиятда ўтирган Гулшода бону. – Баъзи одамларда юриб-юриб бирдан ғалати хислатлар пайдо бўлиб қолиши шунданқир-да. Маълум шарт-шароит юзага келиши натижасида руҳнинг хоғираси фавқуллодда уйғониб кетса керакки, одам ўзгариб қолади.

– Яшанг, Гулшодахон она, – деди Асад мамнуният билан қафтларини бир-бириға ишқаб. – Бугина эмас, бирор кўҳна шаҳарға бориб қолсангиз, ўзингизни нуқул уни қачонлардир илғари кўргандай, ўша тошлок кўчаларда аввал ҳам юргандай хис қилаверасиз. Руҳнинг хоғираси уйғонгани мана шу эмасми?..

– Борақалло, болам! – Ҳожи отаға ҳам бу суҳбат хуш ёқиб тушаётгани кўриниб турарди. – Фикри ожизимча, ирсият ҳамиша уйғунлашиб боради. Унинг янги-янги зарралари курашлар ва қарама-қаршилиқларға тўла ҳаёт уммониға сочиларкан, табиий равишда сараланаверади. Руҳларнинг қадимий билимлари ҳам ўзлари келиб тушган навбатдаги ҳаёт сарчашмалари билан шу тариқа омукталашади. Бу омукталиқ ҳаётий ҳақиқатға айланиб, қундалиқ турмушға сингиб кетгунига қадар синовдан ўтиши, тобланиши керак. Буни «рухий тадрижий тараққиёт» деб аташ мумкин. Бу жараённинг йилларни ўзига қамраб олади. Ўлмас санъат обидаларининг буюқ тимсоллари, табиатни бошқариб турувчи қонуниятларнинг

оламинумул ғоялари шу тариқа кайта туғилады. Рухлар бизга уларнинг қарийб сўнаёзган нурины япгитдан тиклаб беришади...

– Кечирасиз, Ҳожи ота, рухий тадрижий тараккиётнинг табиий моддий тараккиёт билан муносабати хақида нима дея оласиз? – сўради Асад ушнинг бир зум сукут сақлаганидан фойдаланиб.

– Рухий тадрижий тараккиёт бизнинг онг савиямиздан анча юксакда туради, шунинг учун уни биз кўпам тушунавермаймиз. Фикри ожизимча, рухий тадрижнинг на ибгидоси ва на ингихоси бор. У улкан бир дарёга ўхшайди. Бу дарёни рухий қувват сарчашмалари озикланттиради.

У ўз ўзанида улугворлик билан вазмин оқаркан, анъаналар мустаҳкам бўлиб, ёруғ рухлар эзгу ишларни қилаверишади. Айни вақтда бу дунё бирор хаёғий шарт-шароит туфайли шалолага айланиб, гувиллаб настга отилиши ёки маънавий кадриятлар тақчиллашганда, аксинча, қурий бошлаган кичик ирмок шаклига кириши ҳам мумкин.

Бутун башарият хаёти ана шундай шарт-шароитлардан ташкил топган. Халқлар турмуши ва маданияти ҳам, урушлар ва фаровон хаёт ҳам, динлар ва имон-эътикод ҳам ана шулар сирасига киреди. Кўп нарсалар ўзимизга боғлиқ. Биз ўз кўлимиз ва ақлимиз билан яратган хилқатлар асрлар оша инсониятнинг рухий тадрижида ўз аксини топади.

– Демак, комфирқачиларнинг: «Ҳеч ким ва ҳеч нарса унутилмайди», деган гапларида жон бор экан-да? – савол қистирди Асад ўзини туюлмай.

– Жуда жон бор! – хитоб қилди илҳом тулпориға миниб, тафаккур осмонини қучаётган Ҳожи ота. – Мен айтган ҳолат, эҳтимол, минг йиллар ёки юз йиллардан кейин содир бўлар. Аммо баъзида рухлар ва жинларнинг бир дақиқадаёқ ўзга танаға кириб олиш қобилиятлари ва бошқа амаллар эътиборға олинса, эзгу ишларимиз ёки ёвуз қилмишларимиз амалда жуда тез, бир зумдаёқ намоён бўлиши мумкин.

– Қойил-э! – деди Асад хаддан зиёд хушнуд бир кайфиятда ўзини кўярга жой тополмай. У, чамаси, олис бир кишлок жойда шунақа до-нишманд инсонни учратаман, анчадан бери ўзимни қийнаб келаятган кўп саволларға жавоб топаман, деб хаёлиға ҳам келтирмаганди. Шунинг учунми, мароқли суҳбат узилиб қолишидан хадиксираб, табиби ғайбни яна «китиклаш»ға тушди:

- Биласизми, Ҳожин ота, яқинда мен «Сирли олам» ойномасида масковлик таниқли олим ва фантаст-адиб Владимир Шчербаковнинг галати бир кашфиёти хақида мақола ўқиб қолдим. У Ер юзидаги жуда кўп қадимий «ўлик» шаҳарлар ўрнидаги археологик қазилмалар хақидаги гадикотларни жиддий ўрганиб, қизик хулосага келган. Масалан, Миерда олис ўтмишда қурилган гаройиб оҳромлар ундан бир неча минг йил илгари Амрико қитъасида алақандай қабилалар томонидан ҳам бўвд этилган. Атлантика уммониининг ҳар икки томонида Колумбгача ҳам неча минг йиллар аввал мавжуд бўлган тошдаги нероглиф матнлари, қонқокли улкан тош саркофаглар, тунж ва гунж ойнақлар, жасадни умумий мўминлаш йўсинлари ва ҳоказо ўхшашликларга сира ақл бовар қилмайди. Ахир, уларнинг ўрғасида бекиёе жарлик – бир неча минг йил вақт ётади-да! Бу давр ичида ҳар қандай анъана йўқ бўлиб, ҳар қандай кашфиётнинг қарра унутилиб кетади. Шчербаковнинг кашфиёти шундан иборатки, ана шу анъана, билим ва санъат сирларини минг йиллар оша ўша сиз айтаган рухлар етказиб бераркан. Меъморчилик анъаналари ва шаклиларининг асрлар оша Ер қуррасининг турли нуқталарида турли даврларда такрорланиши ана шу туфайли экан.

Ҳожин ота мамнуният билан бош ирғади.

- Жуда доно одам экан, ўша олим. Яхши топибди. Фикри ожизимча, кўхна дунё билан кейинги даврлар маданияти, меъморчилиги, санъатини ўзаро боғловчи бирдан-бир хотира – бу рухлар хотираси. Боя айтиб ўтганим рухий қувват сарчашмаларидан озиқа олувчи дарёдаги улкан шалода ва бахайбат гирдобларни, уларда тажассумини топган антиқа гоёлар, тасаввурлар ва тимсоллар мажмуасини биз тушуниб етишига интилишимиз керак. Унинг сонсаноксиз ирмоқлари бор. Минглаб, миллионлаб рухлар бу дарё ва ирмоқларнинг иланг-биланг ўзаниларида олға интилишаркан, бот-бот орқага, бизнинг оламга қайтиб келишади.

- Айни вақтда, биз ҳам уларга озиқа берсак керак-а? – деди ажойиб суҳбатни қўлоқлари динг бўлиб тингидётган Гулшола бону устозига савол назари билан тикилиб.

- Балли, қизим. Фикри ожизимча, рухлар жасадга эга бўлгушларига қадар рухий қувватга мухтожлик сезишади. Ана шу қувватни уларга биз берамиз. Донишлик ва билимлар билан бойинган ёрқин, қучли, пок рухлар рухий тадрижий тараккиётнинг асосий бойлиги ҳисобланади. Борди-ю, уларга биз узагаётган қувват ёвуз

габиатга эга бўлса, рухлар безовта бўлишади ва табиийки, баҳоли кудрат бизни тартибга чакиришга уришишади.

– Улар бизни кай йўсинда тартибга чакиришлари мумкин? – сўради Назира тортинибгина.

Масалан, одамзод ҳаддан зиёд руҳан жунбонига келган ҳудудларда Парвардигор иродаси билан зилзилаларни юзага келтиришлари, сув тошқини ёки вулқон отилишини «уюштиришлари» мумкин.

– Ё тавба!.. Демак... улар ўч ҳам олишаркан-да?

– Бўймасам-чи! Умуман, рухлар учувчи голландияликка ўхшаб гоҳ пайдо бўлишади, гоҳ йўқолиб кетишади. Бу ерда одамлар ичида улар кўп нарсаларни ўрганишади, айни вақтда, баъзан ўзлари билан бирга ажойиб билим дурдоналарини ҳам олиб келишади. Маърифатга эришган рухнинг сир-синуот сандини баъшарият минг йиллар мобайнида сайқал берган жавоҳирларга тўла.

– Рухлар ерга ташриф буюришаркан, илоҳий билимлар ва инсониятнинг кўп аерлик гажрибаси каймогини бизга ўз-ўзидан осонгина ҳадя этишмаса керак, ахир? – деб сўради Асад.

– Йўк, болам. Бунинг учун, аввало, биз уларни иззат-икром билан кутиб олишимиз, тушунишимиз ва мулоқотга кирмоғимиз керак. Биз шундай қилаямизми? Афсуски, йўк. Аниқроғи, камдан-кам ҳолларда шундай қиламиз. Рухларнинг ўзлари эса, бизга «очилишолмайди». Бу тайёр чизма ёки лойиха эмаски, биз дарров талқик этиб, ўрганиб олсак. Рухлар вақт-соати етмагунча орамизда ўзларининг тилсимланган аерорини ошқор этмай юраверишади. Уларни англаб етиш зарурати туғилмагунча... Вақти-соати етгач эса, ҳаммаси тезда содир бўлади. Даҳо олимлар ва улуг адибларга илхом париси келиши, уларнинг миясида оламшумул кашфиётларга йўл очувчи ноёб фикрларнинг тўсатдан, чақиндай санокли лаҳзалар ичида пайдо бўлиши бежиз ҳол эмас-да! Мен миянинг аллақайси сирли нукталарининг ногаҳоний ёринувини назарда тутаялман, албатта.

– Баъзан киши миясига яшиндай «ялт-юлт» килиб ғаройиб фикрлар келиб қолади...

– Боракалло, болам! Фикри ожизимча, рухларнинг «очилгани» худди мана шу...

Шу пайт Ҳожи ота ғалаги бир таклиф киритмаганида, ушбу гурунги яна алламаҳалгача чўзилиши табиий эди.

УЙГА ШУУРИЙ ТАШРИФ

Дарвоқе, рухлар одамзоднинг кирдикорларидан безовта бўлиб, уни тартибга чакиришлари бонсидан ҳозир бир ибратли тажриба ўтказишимиз мумкин, Асаджон, – деди Ҳожи ота бирдан Назирага пича хавотир аралаш нигоҳ ташлаб. – Айтайлик, кизларингизнинг ортидан тушган ўша қаттол тўда йигитлари билан боғлиқ медитация амали ўтказсак...

Боядан бери сукут сақлаб ўтирган Назира бу гапдан кимдир устига совуқ сув нуркагандай сесканиб тушди. Чунки у Мاستон буви билан бирга Астралми ёки Менталми дунёга сафари вақтида ўша жиноятчи йигитлар онаизорининг руҳини ўз кўзлари билан кўрган ва унинг ўша дамдаги муҳим ахволининг эслашининг ўзи кизин ҳали-ҳануз даҳшатга соларди. «Ҳожи отага бу шафқатсиз тажриба амалининг нима кераги бор экан!» – дея хаёлидан ўтказган заҳоти табиб аввал кизга, сўнгра Асад билан Гулшода бонуга бир-бир синовчан назар солиб, хотиржам оҳангда гап бошлади:

– Бир нарседан сира хавотир олмасликларингизни истардим. Бунақа амалларни дастлаб ўтказган вақтларимда ўзим ҳам кўркиб кетгандим. Тажрибадан аввал нама учун бунақа руҳий талқиқотларга жиддий киришганимнинг сабабини айтиб ўтишим лозим. Назирахон кизим, бу, айниқса, сиз учун муҳим. Шу сабабли гапни биров узокдан бошлашимга тўғри келади. Мен асли Тошкент вилоятида туғилганман. Отам манхур халқ табиби ўтган эмасми, шу туфайли Тиббиёт олий билимгоҳини муддатидан илгари – уч йилдаёқ тугатишга муваффақ бўлдим. Сўнгра кўнгиллилар каторида урушга отландим. Ўша вақтда мен ўн тўққиз ёшда эдим. Бир йил ўтмасданок қуршовга тушиб қолдик ва гестапчилар томонидан асирликка олиндим. Қарийб бир йил мобайнида Бухенвальда, кейин Маутхаузен концлагерларида «яшадим». Асирлик вақтимда ақл бовар қилмас ҳиссиётларга йўлиқдим. Мен учун ҳамма нарса ўз кимматини йўқотган, вужудимда мутлақо ҳеч нима қолмаган, ҳаммаси янчиб, топталиб, йўқ қилинган эди. Ана шу узлуксиз даҳшат ва ёвузликлар жараёнида иттифоқо мен кейинчалик яшаб қолишимга ёрдам берган алдақандай ички кенгликлар ва кучларни илғадим. Урушдан кейинги йилларда аввал Фарбий Олмонияда, сўнгра Амриқонинг Бостон вилоятида истикомат қилдим. Чунки бир гуруҳ собиқ асирлар ватанга энди етишдик деганимизда бизни «халқлар отаси»нинг буйруғига биноан, чегарадаёқ

ўққа тута бошлашган ва биз лой-балчиққа беланганча эмаклаб, судралиб яна орқага қайтиб кетишга мажбур бўлгандик. Аммо бу юртларда на ўзимнинг дўхтирлигимдан, на оиладан ва на тижоратдан қониқиб ҳосил қилмагач, аввал Мисрга, сўнгра Ҳиндистонга жўнадим-у, сўфийликка берилдим. Айни шу даврда тақдир мени Она тахаллусли бир ажойиб инсонга йўлиқтирдик, бу тақводор ва жўги аёл менинг иримга айланди ва кўн ўтмасданок борлик дунёкарашларимни остин-устун қилиб юборди. У мени Ер юзи қиёфасини ўзгартиришга қодир буюк Сир бўсағасига бошлади, ОНГ буюк куч эканини аниқлади. Онага мен беш йил шогирд тундим. Бу давр ичида Инсон ва унинг тафаккури, Коинот, умуман, ҳаёт ҳақида оламшумул ҳулосалар ясашга мушарраф бўлдим.

Биз замонавий фан ривожини шарт-шароитида дунёга келганмиз ва ундан ҳеч қасққа қочиб қутулолмаймиз, деб ўйлаймиз. Бизларнинг бирдан-бир умидимиз – ҳаётимиз жабҳаларига кундан-кунга чуқурроқ кириб бораётган машиналар деб ҳисоблаймиз, чунки фикри ожизимизча, улар биздан яхшироқ кўришади ва аниқроқ эшитишади, биздан тезроқ ҳисобланади ва мукамалроқ даволашади ва пировардида бизга нисбатан яхшироқ яшашади, дея хом-хаёллар қиламиз. Ваҳоланки, биз даставвал турфа техника воситаларимизга нисбатан ўзимиз яхшироқ ҳаракат қилишимиз, ҳақиқий куч дастагини қўлга киритган ҳамда бу улуғ хилқатни донишманд тадқиқотчи сингари юрагимизга тўла жо этган тақдиримизда, бизни бўғиб ётган ўша даҳшатли машина қандай бунёд этилган бўлса, худди шундай суръатда чилларчин этилиши мумкинлигини англаб этишимиз керак.

Шундан кейингина чарх ҳазили боис илмий-техника инқилоби асри деб аталган йигирманчи асримиз руҳият масаласида тош асри эканлиги, жами фанларимизнинг у ёки бу даражадаги таракқиётига қарамай, биз ҳали чинакам ҳаёт фанига кириб бормаганимиз, дунё ва ўз-ўзимизнинг устимиздан ҳукмронлик ўрнатиш масаласига эса, умуман яқинлашолмаётганимиз ва ниҳоят, олдимизда ҳаётнинг мукамал, уйғун ва гўзал уфқлари энди намоён бўлаётганини англаб етамиз.

Она билан узундан-узун турунларимдан менга шу нарса аён бўлдики, сўнги юз йилликда руҳият соҳаси одамзоддаги жин ва алвастиларни уйғотиш ва уларнинг яқдил ҳаракатини юзага келтириш билан шуғулланди. Кейинги аср эса, инсон қалбида Тангри-ни уйғотиш, яъни устозимнинг тили билан айтганда, «инсонда ва

моддиятда Рухни уйғотиш» ва «Ерда илюхий хаёт барпо этиш» асри сифатида майлонга чиқади.

Кўлдош Али Ҳожи ота тўсатдан сукутга чўмди-да, ҳам-сухбатлариши бир-бир ўзининг ўйчан нигоҳидан ўтказди. У азбаройи илхомга кирганиданми, кумушранг куюк қошлари остидаги кагга-кагга кўзлари бамисоли порлар, нурафшон бир тўлкинлар таратаётгандай эди.

– Сўзимнинг узундан-узук дебочаси билан сизларни зериктириб кўйган бўлсам, мени маъзур тутишлар, болаларим, – деди у оталарча бир илтифот билан. – Бу ишни атайин, ҳозир ўтказадиган тажрибаларимиз сизларга яхшироқ тушунарли бўлиши учун килдим.

Шундай деб Ҳожи ота кафтларини ёзди-да, алланималар дея пичирлаб, юзига фотиҳа тореди. Бошқалар ҳам беихтиёр «омин» килишди. Сўнгра табиб ўрнидан туриб, хонанинг ўртасига ўтди-да, Назирани рўнарасига келишга тақриф элди.

– Яна өзгина изох бераман, – деди у тез-тез гапириб. – Сен ҳозир рухий тажрибамиз, яъни медитация жараёни учун қарийб тайёрсан, Назирахон. Ҳозирча инсоннинг бир неча қисмлардан иборат мавжудот эканини билмайсан, холос. Маълум маънода биз – ментал асаб тоналари, жисмоний одатлар ва бошқа турли кўникмалар қуйқаснимиз. Ўн саккиз ёшимизгача истасак-истамасак, ана шу одат ва кўникмалардан ясалган мрамор қобик ва пўлат қолишларга мумлаб ташланамиз. Эндиги вазифамиз ана шу қобик ва идишларни чилпарчин қилиб, хаётий тебранишларнинг биргина турини илғай оладиган калтабин аклимиз ташқарисига нигоҳ ташлашни ўрганишимиз лозим. Шундагина одамзод хаётнинг ранго-ранг чексиз тебранишларию дунё ва одамларни улар аслида қандай бўлса, шундайлигича кўра олиш, ўзининг ментал савияда англай олмайдиган бошқа ички «Мен»ни кашф этиш имконини кўлга киритади. Сен, она кизим, фалакнинг гардиши билан ана шу кутлуғ йўлга илк қадамлар кўйган инсонсан. Шу пайтгача сенинг ўзга ички «Мен»нинг аллақандай тасодифлар, Астрал ва Ментал дунё вакилларининг сабъ-ҳаракатлари сабаб юзага чиқа бошлаганди. Ана энди ичингдаги ана шу оламшумул кучларни ўзинг бошқаришинг ва шу йўл билан ўзингни ва моддий ҳамда рухий дунёларни идора ва обод қилишинг учун фурсат етди! Парвардигори олам сени каминаи ожизнинг ҳузурига ана шу мақсадда йўллаган эди!..

Илхомга кирган Ҳожи ота турган жойида зумда хайкалдай қотди-да, бирдан кафтларини ёзиб, уларни худди локаторлардай

кизга йўналтирди. Рўнарасидаги Назира шу заҳоти беихтиёр бошнини қуйи эгиб, кўзларици юмди. Улардан кўз узмаётган Асад билан Гушшода бону гўё бошқа бир дунёга тушиб қолгандай ағрайиб ўтиришар, Ҳожи отанинг теран ва доно гапларию ғаройиб хатти-харакатлари йигитни ҳам, башоратчи аёлни ҳам лол қилиб қўйган эди. Шу чоқ Назирага табибнинг вазмин овози олис-олислардан эшигилаётгандай туюлди.

— Она қизим, — дерди у хаяжон аралаш, — энди сен ичи ақл-заковатга тўла шиша идишга айланаяпсан. Аста-секин... Ана, кўраяпсанми, у хира тортган! Чунки унга ақлинга илашган изтиробларинг, бемаъни ва тажовузкор одамлар билан боғлиқ чиркин ходисаларнинг қуйқа тутуши ўрнатиб қолган. Сен улардан қутулишинг, поклаишинг керак! Идишни тубигача тозалаб, уни илохийёт замъами билан тўлдирмоғинг лозим... Балли, она қизим! Ҳозир сен мутлак сукунат қаърига интиляпсан. Ана энди тамомла осуда, хотиржам мавжудотга айландинг: Биз медитация амали ўтказаетганимизни ёдингдан чиқарма! Чунки бунинг хавфли томони ҳам йўқ эмас. Миянгда, айникса, унинг орқа қисмида ғайриоддий босим пайдо бўлаётганини сезаяпсанми? Гапир, она қизим!..

Назира шу маҳал отаси билан башоратчи аёлни бешбаттар хайратга солиб, оҳиста бош ирғади-да, буткул ўзгача — хиссиётдан холи ҳазин ва заиф овозда жавоб қайтарди:

— Ҳа.

Асаднинг назарида унинг лаблари ҳам зўрға очилиб-ёпилгандай эди.

— Боракалло! Демак, сен Умумқоинот Тафаккур майдонидан қувват ола бошладинг. Бу шундай қудратли кучки, у сенинг борлик вужудингни ўраб-чирмайди, янада поклайди, уни маърифат ёғдуси билан тўлдириб, иродангни муқимлаштиради. Миянгдаги қаттиқ оғриқдан хавогир олма. У— ўткинчи. Инсон тапаси ўзи шунақа. У ташқаридан кирган ҳар қандай таъсирга аввал тиш-тирноғи билан қаршилиқ кўрсатади. Уни маъкул топгачгина қабул қилиб олади. Сен тўртга хилкатдан иборат ғаройиб мавжудот эканингни яна эслатиб ўтаман: булар — руҳинг, онгинг, жисминг ва ҳаётгий куч-қувватинг. Ана энди дунёнинг узвий бир заррачаси сифатида бевосита Қоинотга уландинг. Бу билан илохий зот — олий одамга айландинг. Сен энди нафақат хотиржамсан, балки Ҳаётни ва Моддиятни ўзгартиришинг, эзгу кучларни бирлаштириб, табиатга янгича руҳ ато этишинг мумкин!..

Асад шу чок кизининг чехрасида майин бир табассум пайдо бўлиб, кадини ҳам беихтиёр ростлаётганини пайкади. Ажабо, у кўзларини катта-катта очганча, Ҳожи отага савол назари билан тикилиб турарди.

– Майли, эътирозим йўқ! – деди табиб бирдан бош ирғаб. – Сингилларингдан хабар олиб кела қол! Фақат эҳтиёт бўл! Ҳозирча улар билан мулоқотдан қоч. Чинакам озод кушга айланган руҳингни, ҳеч курса, дастлабки дақиқаларда авайлашимиз керак. Илло, сингилларингга нисбатан чексиз муҳаббат билан лиммо-лим руҳинг моддий дунё билан ҳали старлича уйғунлик ҳосил қилмаган.

– Вой, улар дарс тийёрлашмаяпти! Наргиза Нафисага физикавий масалани ечишига ёрдамлашмаяпти! – деди Назира ҳамон ўша ғалати овозда юзида илик табассум ўйнаб.

– Онанг нима қилаяпти?

– Онам ошхонада чой дамляптилар!.. Вой, ана, бувим ҳам кибриб келдилар, «Илоё, ўғлим билан неварам сафардан эсон-омон қайтиб келишсин», деб дуо ўқияптилар.

– Таърифингни сингилларинг пайқашмаяптими?

– Ҳозирча йўқ. Мен девор орасида турибман-да. Лекин Наргиза ҳам, Нафиса ҳам негадир безовғаланиб қолишди.

– Руҳингдан таралаётган латиф қувватни сеза бошлашди-да. Астрал ёки Менгал дунёга улар ҳам бемалол саёҳат қила олишлари мумкин...

– Бир кўриниш берсаммикин?

– Йўқ, она кизим. Бу – руҳингнинг илк сафари, уни жиндек бўлса-да, хавфга қўймаганимиз маъқул. Боз устига, олдинда яна бир сафаримиз турибди. Энди орқага қайт!

– Яхши, Ҳожи бува! – Назира шундай дейиши биланок туйқусдан худди уйқудан уйғонгандай пича киприқлариши пирпиратиб, зумда ўзига келди.

Улар худди ўн йил кўришмаган ота-боладай ҳаяжон ва севинч оғушида бир-бирларининг истиқболларига қараб интилишди...

ИККИ ЖАҶОН ОВОРАСИ

Иккинчи қисм

ИЛОҲИЙ ТОШ СИРИ

Асад ҳам, Гулшода бону ҳам ҳайрат ва ҳаяжонга тушибган, ашшакандай самовий бир севинч оғушида жилмайишаркан, бамисоли ота-боладай самимий кучоклашаётган Ҳожи ота билан Назирадан нигоҳларини узинполмасди.

– Боракалло, она қизим! Кутганимдан ҳам зиёда ажойиб тажриба бўлди!– деди Ҳожи ота ҳам кўтаринки бир кайфиятда Назирани кўлтиғидан олиб жойига ўткизаркан. — Энди шу дақиқалардан эътиборан сен билан биз то охирагача ота-бола тутиндик. Худога беадад шукурки, ўн йилдан бери излаётган фарзандимни топдим!..

Яна тўрдаги жойига келиб ўтирган табиб меҳмонларнинг ўзига ажабсиниб тикилишаётганини кўриб, дарров гапига изох берди:

Гап шундаки, азизларим, бундан роппа-роса ўн йил бурун худди мана шу хонага ярим кечаси узун ошпоқ чопон кийган, ок саллалти, кумуш соқоллари кўкенга тушган чўш бувам Аҳмад Ясавий ҳазратларининг руҳи поклари таъриф буюриб, камина билан ботиниан мулоқот бошладилар. У зот каминани ожизга ўн йилдан сўш Назира бону исмли бир киз хешлари билан бирга ҳузуримга келиши, бу ожиза Ҳазрат шажарасининг сўнгги авлоди вакиллари-дан экани ва унинг ёрдамга ғоят муҳтож бўлишини аён қилдилар. Камина у зотга таъзим бажо келтириб, ҳар қандай хизматга тайёр эканлигимни Парвардигор шохидлигида баён этдим ва баъзи саволларни берган эдим, у киши тасаввуф таълимоти ва руҳий мувокаба амалларини ўрганишим зарурлигини билдириб, хосиятли бир яшим тошни кўлимга тутқиздилар, уни ўша кизга беришим лозимлигини уқтирдилар-да, кўздан ғойиб бўлдилар...

Шу пайт Ҳожи ота одатига кўра вазмин ўрнидан туриб, чаптаги эшикка кириб кетди-ю, лаҳза ўтмай, кўлида антика бир қора тош кўтариб қайтиб чиқди. Тош ёш боланинг мушгидай бўлиб, бамисоли курраи заминнинг митти бир нусхасига ўхшар ва азбаройин тиниқлигидан биллурдай ялт-юлт қиларди.

– Мана ўша тош, – деди Ҳожи ота уни Назирага узатаркан, бамисоли елкасидан тоғ ағдарилгандай енгил тортиб. Қиёмат қарзимдан

кутулиш шу бугунга nasib этган экал, каминан ожиз бундан бағоят бахтиёрман!

Назира тошни кафгида у ёқдан-бу ёққа айлантириб, уни худди гирик мавжудотдай силаб-сийпалаганча Гулшода бонуга узатди. Уни кўлига олган башпоратчининг, аёл киши эмасми, кўзлари ёниб кетди. Уни Асадга бераркан, негадир ранги ўчинкираб, лаблари титраганини, бахтига, ҳеч ким пайкамади.

Бу жуда кимматбаҳо тош, азизларим, деди Ҳожи ота бирдан жиддийлашиб. Чунки Коинот тафаккури тизилмалари, курраи замин қатламлари ва инсон мияси қобиғи бир-бирларига томчи сувдек ўхшаганлари каби, бу тош ҳам уларнинг янаям миттирок бир шакли саналади. Парвардигори олам яратган бу мўъжизаларнинг бари икки ярим шардан таркиб топган, уларнинг барида бир хил биофизик, физиологик, кимёвий ва ҳоказо ҳаётий жараёнлар кечадди. Сўнгги йилларда олимлар, ёр курраси ҳам худди инсон каби тафаккурга эга жонли мавжудот, деган ҳулосага келишаётди. Худди шунишдек, манави тош ҳам фикрлаш қобилиятига эга, дея фараз юритишимизга ҳамма асослар бор. Шу бонс ҳам у — илҳомий тош! Шу бонс ҳам унинг баҳоси йўк! Худо кўрсатмасин, ушдан жиноятчи тўдалар хабар тўнса, шу заҳоти ўғирлаш пайига тушади. Бу йўлда улар ҳар қапдай ёвузликдан тойишмайди. Шунинг учун, Асаджон болам, уни жуда-жуда асраб-авайлашларингни истардим. Бу хусусда чўнг бувамнинг руҳи поклари сабаб тўрт-беш киши хабар топган эканмиз, бонска ҳеч кимса зинҳор билмагани маъқул.

– Тушундик, Ҳожи ота, – деди Асад энди ял-ял товланаётган тошни тавоф қилиб лаблари ва пеннонасига суртар экан.

– Унинг нима хосиятлари бор экан ўзи, буважон? – сўради Назира поғахон гапга араланиб.

– Э, фикри ожизимча, бунинг қароматлари кўп, она кизим, – деди табиб негадир бошини аста сараклатиб. – Уларнинг аксарияти, ҳатто каминанга ҳам қоронғи. Лекин ҳали сенга яна бир руҳий сафаримиз бор деганимда, мана шу тошнинг хосиятидан баҳраманд бўлишни назарда тутгандим. Мен ўн йилда атиги икки марта уни синай олдим, ҳолос...

– Гаройиб натижалар олгандирсиз, ахир? – сўради Асад тадқиқотчилиги тутиб.

– Ҳа, натижалар кутгапимдапам ажойиб бўлди. Каминан шундай ҳулосага келдимки, бу — ўрга асрларда ал-кимёгарлар бунёд этиш-

ни орзу қилган фалсафа тоши, таркибига муқаддас рух жо этилган ўта ноёб бир неъмат. Фикри ожизимча, у табиат окимили созлаш, ҳаёт уйғунлиги ва гўзалликларини тартибга солиш учун хизмат қилади. Лекин унинг хавфли томони ҳам бор!..

– Хўш-хўш? – сўради Асад кўзлари чакнаб.

– Агар янглишмаётган бўлсам, – деди Ҳожи ота негадир чуқур хўрсиниб, – у рухият дунёси, латиф олам ва ҳоказо ўн икки дунёга саёҳат қилишга қодир инсон руҳи ёрдамида келажакда кечадиган воқеа-ҳодисаларни ўзгартириш, ҳатто чаппасига айлантириб юбориш қудратига эга!..

– Ё тавба! Ахир, бу жаҳоншумул буюк кашфиёт маҳсули-ку! – дея хитоб қилди Асад яна нигоҳини бсихтиёр хонтахта устига қўйилган тошга қаратиб.

– Қанақа тажриба ўтказдингиз ўзи, буважон? – сўради яна жимгина суҳбатга қулоқ солиб ўтирган Назира. Унинг ҳам ҳаяжонга тушгани кўриниб турарди.

– Жуда оддий. Гулшода бону яхши билади, янгангизнинг ҳам унча-мунча отинлиги бор. Тошни унинг қўлига тутқаздим-да, мурукаба ҳолатига тушириб, Тошкентдаги олий тиббиёт билимгоҳида икки жиянинг ўқийди, шуларнинг ҳолидан хабар ол-чи, деб илгимос қилдим. «Вой, дўндиклар, – деди у бир лаҳзадан кейин. – Ойсара билан Гулсара катта сув бўйида юришибди. Ҳаммаёқ қумлик...». «Ёнларида бошқа ҳеч ким йўқми?» – деб сўрадим. «Атрофида талаба дўстлари бўлса керак, яна бир неча йигит-қиз ҳам бор... Ана, улар ечина бошлашди... Чўмилишмоқчи шекилли. Қизи тушмагур, Ойсара шўх-да, биринчи бўлиб сувга тушаяпти... Ёпирай! – деди янгангиз бирдан ҳаяжонга тушиб. – Унинг рўпарасидан катта илон сузиб келаяпти! Қизи тушмагур, ҳалиям кўрмади уни!.. Нима қилай, хой, дадаси?» – сўради болаларнинг онаси зорланиб.

Шу пайт денг, миямда яшиндай бир фикр чакнаб кетди-ю, тошнинг асл вазифасини англаб етгандай бўлдим. Ўйлаб ўтирмай: «Қайтар уни! – деб хитоб қилдим. – Илон яхшиликка олиб келмайди! Тошдан илтижо қил: ҳайдасин уни!..» Хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг, янгангиз қўлидаги тошни кўзларига суртиб, илтижо қила бошлаган заҳоти илон орқасига сузиб кетибди. «Ўзингга минг қатла пуқур, – деди завжам тошни бағрига босиб. – Орқасига бурилди, жувонмарг...»

Меҳмонлар ғалати бир ривоят эшитгандай яна ҳайратга тушиб- ган, дастурхон устида ҳамон товланиб турган тошга энди хаяжон ва хавотир аралаш тикилишарди.

– Кейин кизларга нима бўлганини аниқладингларми? – деб сўради Гулшода бону журъатсизгина.

– Ҳа-да! – жавоб берди Ҳожи ота жонланиб. – Ҳаммаси тўғри чикди. Подира кизим келин бўлиб Тошканга тушганини сизларга айтувдим, чоғи. Ойсара ҳам, Гулсара ҳам ўпаларникида яшапади. Ўша кунийёқ Нодираникига сим коқдим. Аксига олиб, телефон иш- ламай қолганми, сира тушолмадим. Эртасига эрталаб зўрға улан- дим. Дастакни олган Нодира кизлар кеча чўмилишга боришганини, кечқурун Ойсара шамоллаб иситмаси чикқанини, лекин яқинда ҳеч нарса кўрмагандай ўрнидан туриб, ўқишга кетганини айтди.

– Ё тавба! – кафтини тиззасига урганча беихтиёр ўрнидан туриб кетди Асад. – Демак, жиянингизнинг тузалиб кетишига мана шу тош сабабчи бўлибди-да?!

– Ҳа-да! жилмайди Ҳожи ота, кейин шу заҳоти жиддий тортиб, кўшимча қилди: — Билган одамга тош эмас, қудратли қурол бу! Сизга уни бежиз кўз қорачиғидай авайлаб-асрашг, демаянман-да!..

– Ҳожи отажон, энди иккинчи тажрибангизнинг ҳам тафси- лотларини айтиб бермасангиз, кизиқишдан тарс ёрилиб ўламиз, – деди Асад ярим ҳазил-ярим чин оҳангда кулумсираб яна жойига ўтираркан.

– Албатта айтиб бераман, болам, – деди табиб янада жиддийроқ киёфага кириб. – Сизларни ўн йил кутиб, энди юз кўришганимизда, ичимда бу ажойиб тош билан боғлиқ битта-яримта сирни саклаб қоладиган бўлсам, қабри нурга тўлгур авлиё бобомнинг руҳи кечир- майди мени!.. – Ҳожи ота пича нафасини ростлаб, пиёладаги совук чойдан бир-икки хўплади-да, шошилмай гапини давом эттирди: – Хулласи калом, камина жиянлар билан боғлиқ тажрибадан кейин тош устида бошқа синов ўтказишга анча вақтгача журъат қилолмай юрдим. Чунки у, аввало, Назира бонуга аталган. Қизнинг ишти- рокисиз ундан фойдаланишга маънавий ҳуқуқим бормикин, деган андишага бордим. Ундан кейин, яна ким билади дейсиз, Парвар- дигорнинг бирор мўмин бандаси устида тажриба ўтказсам-да, уни билиб-билмай оғир қисматга душвор этиб қўйсам, гуноҳга ботаман- ку, дея истиҳола қилдим. Шу алфозда йиллар ўтди. Сандиқдаги илоҳий яшил тошни унутаёздим. Бундан бир неча ой аввал яна

гушимга Хизр бува бўлса керак, соқоллари ҳам, салла-чопони ҳам кумушдай ялтироқ пуроний бобо кирди. У каминицага гинаомуз тикилиб, ўнг кўлини олдинга чўзган эди, нурга йўтирилган ялтироқ қора тошни кўриб кўзларим каманиб кетди. Уйғондим-у, тош отганини, хонада ҳеч ким йўклигини пайқадим. Кечгача мазам қочиб, ўйлашиб юрдим. Кўнглим ғашланавверди. Ўша куни беморларни ҳам қабул қилмадим. Охири хуфтон намозини ўқиб бўлгач, сандикни очиб тошни олдим-да, ошхонада ивирсиб юрган болаларнинг онасини чақирдим.

– Менга қара, Подирахон, – дедим унга ноҳуш кайфиятимни билдирмасликка уришиб. – Манави тошнинг ҳосиятини яна бир синаяб кўрайлик-чи. Кўлингга ушла уни. Назира бонусини аҳволдан бир хабар олиб кўйишимиз керак.

Қайси Назира бону? – сўради хотиним ҳайрон бўлиб.

Тошқандаги узокрок тукканларимиздан, – дедим ташни чуваллаштиришни истамай. – Сен кўрмаган бўлишинг мумкин.

Хулласи калом, завжамни мурукаба ҳолатига солдим-у, ажабо, ўз-ўзидан оғзимдан шу гап чиқди: «Тошга ялишиб-ёлвор, Назира касрда бўлса, сени ўша ерга элтсин!» Хотиним илоҳий тошни кўзларига суртиб, бир нималар деб илтижо қилган эди, шу заҳоти манзилга етди чоғи:

– Вой шўрим! – деб юборди кўркув ва саросима аралаш. – Қиз шўрлик ташландик бир уйда хушсиз ётибди! Олифта кийинган, сочи узун бир йигит уни счинтираяпти!..

Энди каминица ҳам кўрқиб кетган эдим.

– Ҳайда уни! – дедим жон-пошим чиқиб. – Тошга ялин!..

Завжан ҳалолим яна тошни кўзларига суртиб, алапималар деб илтижо қилди. Сўнгра тагин гапга тушди:

– Жувонмарг бўлгур, кизни кучоклаб ўпавериб, баданини кўкартиришга улгурди. Ана, энди олазарак холда эшик томонга қараб ўрнидан турди. Кейин ташқарига қоча бошлади. Сал нарида ётган қора чопонини эгинга тапплаб, қирмизи машина сари югураяпти. Яна иккита шериги ҳам бор экан. Қаллакесарларга ўхшайди, куриб кеткурлар...

Буни қарангки, каминица ожиз ҳам беихтиёр буйруқ берарканман, тилимга сўзлар ўз-ўзидан куйилиб келарди:

Тошдан илтимос қилиб, машинанинг ичига кир.

- Кирдим. Жувоимарлар жуда тез хайдаяпти. Машинасида телефони ҳам бор экан.

- Халиги олифга йигитнинг миясига куй: миршабларга кўнғирок килиб, жиноят содир бўлганини, ташландиқ уйда чала ўлик киз ётганини айтсин.

- Кўнғирок килапти. Шериклари жанжал бошлашди. Катгаси «кизталок», деб болохонадор сўкинапти.

- Миршабхонага ҳамма гапни айтиб улгурдим?

- Хайрият, улгурди. Ташландиқ уй манзиллини айтиши билан чамбаракда ўтиргани телефон тугмасини босиб қўйди. Орка ўриндиқдаги катгасининг оғзидан боди кириб, шоди чиқаяпти.

- Ҳаммасининг падарига минг лаънат! – дедим бутун ғазабимни гўё ана шу сўзларга жамлаб. – Бўлди, оркага қайт энди, онаси!

Завжаи халолим ўзига келгач, тинкаси куриб, хонтахта ёнига ўшалган кўрначага чўккаларкан, халиям ҳаяжони босилмаган эди.

- Шўрлик киз куриб кеткурларга нима ёмонлик қилган экан?... – деди у нафрат аралаш.

- Жуда содасан-да, Нодирахон, – дедим мен афеус оҳангида. – Ёмонлик нима қилсин унда?! Гулдек киз экан, шайтон макрига учиб, нафсларини кондириш учун қасрдандир ўғирлаб олиб кочишган-да.

- Қиздан яна хабар олсак бўлармиди, – деди болаларнинг онаси куюнчаклик билан. – Уйига дарагини етказиш керак, ахир!

- Ҳожати йўқ. Бу ённга кўнғилнинг хотиржам бўлсин. Миршаблар уни бир соатга қолмай, уйларига олиб бориб қўйишади, – дедим мен комил ишонч билан.

Бу ғаройиб ҳикояни эшитган Асаднинг ҳам, Гулшода бошунинг ҳам қимир этишга ҳоллари қолмаган, ўйчан юзларига хайрат, саросима, ўқинч ва нафрат ифодалари соя ташлаган эди. Лоладай кичкизариб кетган Назира бошини куйи солганча, мик этмай ўтирарди.

Орага чўккан оғир сукунатни Асад бузди. У шахт билан ўрнидан турди-да, мўйсафиднинг қаршисига тиз чўкаркан:

- Ҳожи ота! -- дея хитоб қилди титроқ овозда. -- Рухсат эгинг, мен ҳам сиз билан ота-бола тутинсам!..

Табиб унинг оёқлари сари интилган бошини юкори кўтариб, слкаларидан кучокларкан:

- Бопи устига, болам! Бопи устига! – деди беихтиёр ҳаяжонга тушиб. – Биз ҳаммамиз бундан буён то ўла-ўлгунча ота-боламиз энди! Сизларга юрагимнинг энг тубидан чиққан эзгу ниятлар билан оқ

йўл тилаб фатво бераман! Назира бону пуридийдамизни эса, кўз корачигимиздай асраб, бахтиёр ҳамда уйғун ҳаёт сари бошляяжак-миз! Эҳ-ҳс! Олдинда қиладиган ишларимиз ҳали бисёр, болаларим! Табиатнинг инсон аталмиш мўъжизалар уммони барҳаёт экан, зиддиятлар, курашлар, изгиробларнинг ўрқач-ўрқач тўлқинлари уни хамиша жунбишга солаверади. Шунга қарамай, камина истиқбол уфқларида у асрлар мобайнида орзу қилган рисоладагидай нурафшон ва умидбахш илоҳий ҳаётнинг юзлаб, минглаб гулгун кемаларини кўраяпман! Бу кемаларга дарғалик қилишдек шарафли, аммо оғир қисмат сен билан бизга ўхшаган илми илоҳ ёғдусига вобаста одамларнинг пешонасига битилган, Назирахон қизгинам!..

Хонага пахта гулли чинни лаганда буғи уфуриб турган ош кўтариб Ҳожи отанинг қизи Шаҳноза бону кириб келганида, мезбоннинг ҳам, меҳмонларнинг ҳам кўзларига маржон-маржон ёш томчилари қалққан эди.

ТАФАККУР ТУҒЁНЛАРИ

Инсон ҳаёти ҳамма даврларда ҳам ғайритабiiий ҳодисалар, сир-синоатларга бисёр кечган. Улар баъзан шу даражада ақл бовар қилмас бўладики, «Уйқудаги тафаккур даҳшатли махлуқотларни дунёга келтиради» деган машхур ибора беихтиёр ёдга тушади. Аммо, тафаккур билъақс ухламайди. Энг замонавий асбоб-ускуналар билан қуролланган мутахассислар мўъжизалар тумани ила чулғанган қандайдир кўзга кўринмас қувватлар, ғайриоддий майдонлар, ажабтовур тўлқинлар ва яна алламбалолар мавжудлигини узлуксиз қайд қилишади. Коинотдаги ўзга ёхуд ёндош оламлардан аллақандай имо-ишоралар, мавҳум муждалар олишади. Олам тузилишининг мактаб ёшиданоқ миямизга сингдирилган моддиюнчилик манзараси бундай кучли «хуруж» боис дарз кетмаган тақдирда ҳам, жиддий таҳрирга кучли эҳтиёж сеза бошлайди. Сир-синоатлар омборида аллақачон тўлиб-тошган ҳаётiiий, хаёлий ва ижодiiий дастурлар онгимизга турли фаразлар ва моҳиятлар мажмуасини ишлаб чиқишга туртки беради.

Сўнги ойларда ўзи, қизлари ва, умуман, оиласи бошидан ўтаётган ваҳима ва саросимага тўлиқ кечмишлар боисми, Асад ҳаёт ва унинг тахайюлотга тўлиқ, сержило қирралари хусусида бот-бот ўйга толадиган одат чиқарди. Мана, ҳозир ҳам ўз «Жигули»сида

кизи Назира ва Гулшода бону билан бирга Сайрамдан чиқиб, шопилмай Тошкентга йўл соларкан, ўйларикини охирига столмасди.

Ҳожи ота билан бўлиб ўтган суҳбат, бир томондан унинг чекланган онгини ҳайрат туйғуларига буркаган бўлса, иккинчи томондан, жигарбандларининг келгуси ҳаётига ёруғ умид ҳиссини уйғотган эди. Башарги Иблис ва унинг малайлари яна ўз «каромат»лари ва ҳийла-найрангларини бошлашмаса, суюкли қизларига тақдир ҳозирданок илоҳий омад эшикларини очиб берадигандек туюларди унга. Лекин бунгача ҳали кўп қовун пишиғи борлигини ҳам у ботиний бир туйғу ила аввалдан сезаётгандай эди.

Ҳа, Ҳожи ота кўп масалаларда унинг кўзини очган, айни чоғда, дунё ва инсон ҳақидаги тасаввурларига ҳам маълум маънода ўзгариш киритган эди.

Ҳозирги кунда оғизга тушган ва жуда кўп ёзилаётган турфа-туман ғайритабиий ҳодисаларнинг ҳаётий дастурлари уларнинг чинданам мавжудлигига тўла-тўкис исбот бўлолмайди. Лекин, магтик нуқтаи назаридан уларни мутлақ маъқулот (аксиома) тарзида қабул қилиш ҳам мумкин. Ахир, олий тафаккур – бу олам ҳодисаларини қалб кўзи орқали ҳиссий кўра билиш эмасми?

Қизи Назиранинг биз яшаётган моддий дунёга бегона ўзга олам вакиллари ила Коинот миқёсида, ўзга ўлчовларда рухий мулоқотга киргани аниқ, ўзга дунё тафаккурининг Ерда доимо мавжуд бўлиб келгани эса, Коинот таракқиёти жараёнининг ўзидан, латиф, ёндош ва бошқа оламларнинг чексиз даражада кўплигидан келиб чиқади. Маъқулотлар ҳам баъзан ўта мураккаб бўлишини нега унутушимиз керак эди? Аммо булар – маъқулотлар. Бинобарин, илм-фан даҳолари Жордано Бруно ва Исаак Ньютон бир вақтлар: «Жуда кўп оламлар мавжуд ва ҳадсиз-худудсиз Коинот худудларида Ер одамзод яшайдиган бирдан-бир самовий жисм эмас», деб таъкидлаган эди. Бу масалада улар ҳам биринчилардан эмас эдилар. Башариётнинг нозик сезгилари Коинот келгиндилари мавжудлигини доимо шуурий пайқаган.

Асад яқиндагина бир ойномада ўқиганди: ҳозирги замон фани фаразларига кўра, бугунги кунда инсон кузатиш ва тадқиқ қилиш имконига эга бўлган Метагалактиканинг ўзидагина 600 миллиондан 1,5 миллиардгача тамаддун (цивилизация) мавжуд бўлиши мумкин!

Бундай вазиятда таракқий этган онг фақат бизнинг сайёрамиздагина мавжуд ва фақат бизларгина Коинотдан кимларнидир излаб

топа оламиз, деб ўйлаш соддадилликдан бошқа нарса эмас. Бизнинг Ермиз самовотда нафақат яккаю ягона эмас, балки яна ҳам аниқроқ айтганда, хали йўрсакдаги, энди атак-чечак қилаётган ўта ёш ашъанавий тамаддун ўчоқларидадир. Бошқа юлдуз буржларида бизнинг сайёрамизга нисбатан анча илгарирок пайдо бўлган ва табиийки, ўз тараққиёт даражалари бўйича биздан анча олдилаб кетган сайёралар бор. Демак, биз уларни эмас, балки уларнинг бизни кидириб топиш имкониятлари анча бисёрроқ... Улар учун биз аллақачон топилганмиз ҳам! Сон-саноксиз самовий тафаккур оғаларининг бизга тааллуқли сабабларга кўра, ўзларини ташиштирмакликка уринаётганлари эса, буткул бошқа масала!

Кўпчилик олимлар қўллаб-қувватлайдиган яна бир илмий ғоя бор. Унга биноан, ҳаёт абадийдир ва ўзининг маълум тараққиёт чўккисига эришгач, у ёни бу сайёрага кўчиб ўтади ва ўша ерда янги тамаддун барпо этади. Ҳозирги кунда молекуляр ирсият соҳасидаги ашжуманларда ҳаёт учун озика бўлувчи мухит вазифасини ўтовчи органик бирикмалар ҳақида янги-янги маълумотлар эълон қилинмоқда. Бундай ҳаётни озикани самовий модда ўзига тажассум этган. Бундан келиб чиқадиган хулоса шуки, худди моддият сингари Кoinнотдаги ҳаёт ҳам абадийдир. «Самовий моддият» нима ўзи? Бу – муаллақ ҳолатдаги турфа-туман бирикмалар, заррачалар, жисмлар, Кoinнот тўзони, астероид парчалари ва ҳоказолар.

Агар биз ҳаёт ноидоси бўлмиш органик бирикмаларнинг бир сайёрадан иккинчисига кўчиб юриш ғоясини қабул қилсак, узок давр ўтиши билан ўша маконларда олий онг шакллана бошланганини ҳам тан олишимизга тўғри келади... Ҳар қалай, биз табиат тараққиётининг тинимсиз ола ҳаракатини тўхтатолмаймиз. Аввал физик ҳаракатлар тури, сўнгра кимёвий, биологик, кейин рухий ҳаракат ва ниҳоят, тарихий жараён – улкан халқ оммаси ҳаракати юзага келади. Рухий ва тарихий тараққиёт моҳиятан маънавиятнинг, опгли мавжудотлар фаолиятининг яхлит қатламни ташкил этади. Академик Вернадский ўз вақтида уни «ноосфера» деб атаган эди.

Асад сўнгги пайтларда Кoinнот ва олам тузилиши муаммолари ҳақида ўйга толаркан, унинг онгида бешхтиёр дин, Худо ҳақида янги-янги саволлар туғиларди. Ҳаммага ва ҳар кимга Худо борлигини исботлаш мумкин бўлмаганидай, Унинг йўқлигини ҳам далиллаш мумкин эмас. Йигитнинг пазарида, бу саволлар ҳаминша

очиқ қолаверадигандай эди. Чекланган онгимиз абадийт сир-синаотларининг энг сўнгги жумбоқларини ҳам ўзлаштиришга қодир эмас. Чексизликнинг чекланганлигини исботлаш мумкин эмас-ку, ахир! Бунда қуйидаги ҳолат муҳим ўрин тутади: чексизлик ҳаминча чекланган ҳиккатлардан ташкил топади. Бошқача бўлиши мумкин эмас! Шунинг учун ҳам Парвардигор масаласида биз ҳаминча имон-эътиқодимизга таяниб иш туғамиз.

Менделеев жадвалининг 92 унсуреи ва бошқа ташкил этувчилари бекиёс улкан миқдордаги комбинациялар мажмуасини барпо этади, аммо бу тизимлардан таркиб топган дунё чеклангандир, уларни ашёвий ифодалаш шакллари ҳам ўз сарҳадларига эга. Айни вақтда бу шакллар тараккий этадиган муҳит – фазо ва вақт бундай чегарага эга эмас, улар абадийдир. Кўншоғ эса, сон-саноксиз бошқа самолар каторидаги кичик бир машақадир.

Бу чексизликда ҳамма нарса чексиз марта такрорланиши мумкин. Агар бизнинг Еримиз мавжуд экан, у ҳолда чексиз Кўншоғ худудларида худди шундай ва шу тартибдаги самовий жиёмлар ҳам сон-саноксиздир. Шундай шаронда биз ўна сайёралик олий онг эгалари бўлмиш оға-пииларимизсиз қандай яшашимиз мумкин, ахир? Улар донмо шу ерда. Улар башариятни йўқлаш бор қилишган. Нима учун одамлараро очиқ мулоқот йўқлиги эса – бошқа масала. Бунинг учун башарият, аввало, маънан пишиб етилиши керак. Лекин бундай мулоқот бир кун бўлмаса, бир кун, эҳтимол, яқин истикболдаёқ амалга ошириш тайин.

Лагиф одамлар, руҳлар дунёси билан мулоқот эса, азалдан зоҳир бўлиб келаётган ноёб ҳодисалардандир. Бу масалага кўн жихатдан ақлимиз етмагани боис, биз уни ҳаминча инкор қилишга беҳуда уриниб келганмиз. Мавжудлиги худди осмондаги Қуёшнинг мавжудлигидай аниқ нарсани қандай инкор қилиш мумкин, ахир! Ўзга дунёлар – чинданам ўзга, бегона дунёлардир. Улар турфа-туман. Вақти-вақти билан ўзларини бизга эзгу, ҳазилкаш ва айни дамда хавfli жихатлари ила намоён қилишаркан, улар ёрдам беришади ва ҳаётимизни тадқиқ этишади, бизни нималардандир огоҳлантиришади ва кўкқисдан одамларни даҳшатга солишади. Асаднинг фикрича, бу масалаларга жуда қадим замонлардан илми нуҷум соҳиблари ва космологларга яқин маълум бўлган, асотирлар ва халқ эртакларида мужассамини топган жами дастурларни, шунишгдек, замонамизнинг оламшумул кашфиётлари, жумладан,

А. Чижевскийнинг ипсон аъзоларига Коиноғнинг қудратли ва бетиним таъсирига оид кашфиётини уйғушлаштирган ҳолда ёндашиш мақсадга мувофиқ.

Инсоният, айтиш мумкинки, ҳозирча ўз ортидан кимдир ўзини худди йўлбарс ўрмонда Дарсу Узалани кузатаётгандай, диққат билан узлуксиз кузатиб турганининг кунба-кун гувоҳи бўлмоқда. Лекин ўша кузатувчи бу ишни эзгу ниятда қилаётими, ёвуз мақсаддами – бу фақат Парвардигоргагина аён...

Асад сўнгги ойларда бир нарсага узил-кесил ишонч ҳосил қилганди: Назира ва бошқа қизлари билан боғлиқ ғаройиб воқсаларнинг моҳиятини англаб етиши, маълум маънода уларнинг олдини олиши учун худди ўша ўзга оламлар, руҳлар дунёсига оид катта ҳақиқатларнинг мағзини чақиши, улар билан боғлиқ жами илмий фаразларни жиддий ўзлаштириб олиши зарур эди. Олдинда турган ғовнинг нималигини билмай туриб, уни енгиб ўтишга интилиш ёки унга қарши курашниш кўр ва қар одамнинг таваққалига улкан дарёни кесиб ўтишга чоғланганидай бир гап-да, ахир.

Машинанинг орқа ўриндиғида мудраганча ўз ўйларига ғарк бўлиб ўтирган Гулшода бону кутилмаганда унинг хаёлини бўлди:

– Асаджон, ҳозир чапга бурасиз-а, мени уйимда қолдириш ёдингиздан чиқмасин тағин.

Асад машинасини дарров йўлнинг чапроғига оларкан, хаёл билан бўлиб, бошқа ёққа кетиб қолаёзганини пайқади. Лекин буни билдирмасликка тиришиб:

– Бизниқига юра қолинг, овқатланиб кетарсиз, кечроқ ўзим олиб бориб қўяман, — дея сўз қотди.

– Раҳмат, укажон, чарчадим. Уйда бафуржа дам олай.

Йигит кўк чироқ ёниши билан чапга бурилди-да, машинани Қора-қамишга қараб ҳайдади. Шаҳарга окшом қўча бошлаган, машиналар ҳам анча сийраклашиб қолганди. Кўча четлари ёқалаб ҳар йиғирма газ масофада қад ростлаган темир-бетон қаҳрабо таянчлари юқорисига – оппоқ сопол қандилларга осилган неон чироқлар асфальт йўлни бир текисдаги майин сутранг нур билан чулғаганди.

– Қалай, сафаримиздан хурсандмисиз энди? – сўради Гулшода бону ўсмоқчилаб.

– Бўлмасам-чи! – деди файласуф мамнувлиқ билан. – Ҳожи ота жуда улуғ одам экан! Танишгирганингиз учун раҳмат сизга...

– Э, нимасини айтгасиз! Бундай зотлар юз-икки юз йилда бир туғилади... Ҳақиқий соҳибкаронат...

– Ҳа, авлиёсифат одам экан.

– Ўзимизга узоқ қариндошликлари ҳам бор экан-ку? – гап қўшди Гулшода бонунинг ёнида ўйчан киёфада ўтирган Назира.

Тўғри, – деди бапоятчи аёл тасдиқлаб. – Сизларнинг бобокалонингиз Шайх Хожа Асрор бува Ҳожи отанинг бобокалони Аҳмад Ясавийга қайсидир авлодлари орқали хеш бўлган дейишади.

Бир нима ёдига тушди чоғи, Гулшода бону бирдан жилдий тортиди. Қошлари хиёл чимирилиб, кўзларида сезилар-сезилмас макр учқуни йилгиллагандай бўлди.

– Дарвоқе, Асаджон, – деди у негадир гап оҳангига хавотир ишиб, – яшим тошми жуда авайланглар. У ҳақда зинҳор биров билмасин. Аке ҳолда, оқибати ёмон бўлиши, жуда ёмон бўлиши мумкин.

– Сиз... нимани назарда тутаяпсиз, опагон? – сўради Асад ҳам хушёр тортиб.

Гулшода бону негадир чайналиб жавоб берди:

– Худо кўрсатмасин, у... бошимизга офат ёғдирмаса гўрга эди...

Хавотири дақиқа сайин ошиб бораётган Асад энди нича асабий оҳангда сўз қотди:

Опагон, илтимос, аниқроқ гапирсангиз!

– Э-э, нимасини айтай, ука, шу тош ҳақида ўйласам бўлди, дарров кўнглимни ваҳима босади, ўзим ҳам тушунолмаяман.

– Бунинг сабаби бордир, ахир?

– Бунинг аниқ сабабини билиш учун мувоқабат ҳолатига тушиб, тош устида баъзи тажрибалар ўтказишимиз керак.

Асад машина чамбарагини яна чапга бураркан:

– Тажриба ўтказишимиз учун ким бизга халакит беради, опагон? – деди кескин оҳангда.

Бапоятчи аёл қониқиб билан бош ирғади. Унинг лабларига сезилар-сезилмас маккорона бир табассум қўниб ўтди. Лекин буни ним қоронғида Асад ҳам, Назира ҳам яна пайкашмади.

Машинани четга олиб, Гулшода бону яшайдиган тўрт қаватли ёштин бино ёнида тўхтатган файласуф ортига ўтирилиб, орқанда ўтирган бапоятчи аёлнинг кўзларига тик қаради:

– Шунчалик хавотирда экансиз, бизни кетдик, тажрибани ҳозирок бошлаймиз.

– Ҳаммамиз чарчаганмиз, Асаджон, – дея сохта кулумсираб ўтироз билдиришга уринди Гулшода бону.

– Шахсан мен чарчамаганман! – яна гапни чўрт кесди Асад.

– Мен ҳам! – дея отасини қувватлади ҳамон ўйчан ҳолда ўтирган Назира.

Башоратчи аёл ўзини нича иккиланган кўрсатиб, уйига бир қараб кўйди-да, охири бош ирғаб розилик билдирди.

– Бўлмаса, мен уйдан бир хабар олай. Юз-қўлимни юмиб, таҳорат ушатиб, тезда чиқаман.

АЖРИМ

Улар машинада Ҳазрати Имомдаги кўк дарвоза қошида тўхтаганида, қоронғи тушган, турфа-туман газ ва чанг-тўзонлардан хира тортган шаҳар осмонида юлдузлар аранг милтиллаб кўзга таъналар, эски шаҳар кўчаларидаги шовкин-сурон тиниб, чор атрофдаги тор ҳовлилардан қатта-кичик илгарнинг безовта хуригани кулоққа чалинарди, холос.

Кўш тавақали қатта кўк дарвозани очиб ичкарига киришаркан, уларни Баҳром Шайх ота бошчилигидаги хонадон иод-хуррам кутиб олди. Она-сингиллар бирнаса ачомлашиб, бир-бирларини худди бир йил кўрмагандек ялаб-юлқаб кетишди. Асад ота-онасига сафар таассуротлари ва Ҳожи ота ҳақида мароқланиб ҳикоя қилиб берди.

Кечки оёқдан сўнг Асад Гулшода бонунини Назира устида муолажа амали ўтказишини баҳона қилиб, меҳмонхонага бошлади.

Ичкарига киришгач, Гулшода бону дарров жиловни қўлига олди.

– Асаджон, сиз нимқатга ўтиринг, – деди хонада қиблага орқа ўтириб тураркан. – Сиз эса, Назирахон, рўпарамга ўтиб, қиблага қараб туринг. Ҳозир медитация амалини бошлаймиз.

Ҳосиятли тошни қўлига тутган Назира башоратчи аёлдан бир неча қалам нарида тўхтади-да, саросима аралаш унинг кўзларига тикилди.

Гулшода бонунинг нигоҳига кўққисдан хавотир ифодаси балқиди. Алланималар деб афсун ўқиб, калима келтирди-да, кафтини юзига тортиб, фотиҳа қилди. Сўнгра кўзларини юмиб, ғалати

тарзда аста бошини сараклатар экан, муруқабача ҳолатига кира бош-
лади. Сўнгра кафтларини худди елчиғичдай Назирага йўналтириб,
кўзларини катта-катта очганча, ҳазин овозда гап бошлади:

- Она қизим, сен покланаянсан, хаёт куйкалари, изтироблар ва
ғам-ғуссалардан холи бўлаянсан. Энди сен Умумқоинот Тафаккур
тармоғига уланаянсан. Қўлингдаги тошдан илтижо қилиб, сени
олий одамга айлангиришини сўра. Балли, қизим!..

Бу пайтда Назира ҳам муруқабача ҳолатига ўтиб, худди кам-
пирлардек букчайди, кўзларини юмиб, қўлидаги тошни юзига
яқинлаштирганча, лаблари билан алланималар деб пичирлашга ки-
ришди.

Ногаҳон қиз қаддини ростлаб, кўзларини катта-катта очган-
ча, Гулшода бонуга савол назари билан боқди. Унинг хушбичим
чеҳрасига табассум ингандай бўлди.

- Хурсанд бўлишга шошилма, қизим, сен билан биз ҳозир
ёқимсиз воқеаларнинг гувоҳи бўламиз чоғи. Анави лаънаги ака-
укалардан бир хабар олишимиз керак, кўнглим безовта: яна қандай
ёвузликни уддалаш пайида экан улар. Тошдан илтимос қил:
руҳингни улар изғиб юрган маконга бошласин. Фақат адашиб кет-
ма: руҳ учун латиф оламда фазо ва вақт тушунчаси нисбий маънода
мавжуд-у, лекин у маконни тап олмайди. Шунинг учун у истаган
жойида пайдо бўла олади, истаган жойига зумда кўчаверади. Тошга
ялиниб-ёлвор: руҳий мулоқотга йўл очсин... Худойим сенга омад
берсин...

Шу чоғ Назиранинг вужудига енгил титрок югуриб, даҳшатли
воқеаларнинг гувоҳи бўлаётгандай сесканиб кетди. Лекин шу
захоти ўзини қўлга олиб, роботларга ўхшаш хиссиз овозда бир ма-
ромда ҳикоя килишга киришди.

...Гира-шира оқшом палласи. Икки қаватли, пишиқ ғиштдан
қурилган, қора темир дарвозали данғиллама уй ёнига қирмизи «То-
йота» машинаси келиб тўхтади. Унинг ҳеч қандай давлат рақами
ва белгилари йўқ.

Машинадан Болтабой тушади. У шошилмай бориб, дарвоза
қўнғироғини босади. Дарвоза ўртасидаги бир одам сиғарли эшик
ғийқиллаб очилиб, остонада ўн беш ёшлардаги қиз бола кўринади.

- Собирбойни чақириб юборсангиз, - дейди Болтабой у билан
мулоқот саломлашгач. Қизнинг унга аллақандай шубҳа аралаш бе-
зовта қараётганини кўриб, энди кулумсираб сўз қотади:

– Собик синфдош оғайниларингиз келишибди, денг. Чойхонада ош килаётувдик, нича дам олгач, яна келтириб кўямиз.

Бироз снгил тортган киз ичкарига кириб кетади. Болтабой дарров эшикни ёпади. Сал ўтмай вазмин одимлаб, Қора Собир чикиб келади. Эшикни очиб, остонада турган Болтабойни кўргач, саросимада орқага тисланади. Лекин у лом-мим дейишга улгурмай, Болтабой унинг биқинига тўпполчасини пинҳона тираганча, тишлари орасидан:

– Машинага ўтир, кизталок! – дейди кўзларига кон қуйилиб. – Тўппончам сассиз отади, қилт этсанг, тинчитаман!

Собир кўрқувдан совуқда қолгандай қалт-қалт титраб, бсиктиёр олға юради. Шу заҳоти «Тойота»дан чиққан барваस्ताкомат укаси Тешабой унинг чан ёшида пайдо бўлади. Иккови Қора Собирни машина орқа ўришдигининг ўртасига олиб, ўзлари икки томондан ўтиришади. Чамбаракдаги Ўроқ машинани ўқдай учириб хайдаб кетади.

– Йигитлар, каёққа кетаямиз ўзи?! – дейди Собир тишлари тақилаб. – Ахир, мен айтдим-ку, хаммасини эртага сгказиб бераман. Ўлай агар!

– Бу «эртага»ларнинг чек-чегараси кўринадиганга ўхшамайди, – дейди ёнидаги Болтабой истехзо билан. – Бугун сенинг нича «сухбатинг»ни олмокчимиз.

– Мепга қара, Болтабой, онамни ўртага кўйиб қасам ичаман: эртага хаммасини оласизлар! Худо урсин!.. – хитоб килади Собир бугун бадапини совук тер босиб.

– Сенам Худони биласанми?! – дейди Болтабой баттар кесатиб. – Ҳар хил товламачиликларингизни ҳам Худо йўлига қилсанг керак, ҳойнаҳой?! Қачон қарама – эртага, эртага, деб сайрайсан, тўтиқуш бўлиб кет-э, кизталок!..

Бирдан у бошини орқага ним буриб, вазоҳат билан бакирди:

– Яна бир марта «эртага»ни оғзингга олсанг, тишларингдан айрилсан, манжалақи!..

Улар шаҳар чеккасидаги доврўғи бутун юртни тутган бойваччалардан бирининг хилват чойхонасига етиб келишгач, Қора Собирни ўртага олиб, ичкарига бошлашади.

Чойхонанинг юқори хоналаридан бирида уларни эллик бсн ёшлардаги, залворли нигоҳи кишига тешиб юборгудек боқувчи оксоч кимса кутмоқда. У турфа-туман ичимликлар ва газаклар кўйилиб,

дид билан ясатилган дастурхон тўрида савлат тўкиб ўтираркан, «Малборо» сигаретини мирикиб тутатади.

Болтабой бошчилигидаги йигитлар оркасига икки-уч тенкилаб, ичкарига олиб киришган Қора Собир ранг-рўйи бўзрайиб, букчайганча Амирга рўбарў келади.

Нима, «Форд»да таралла бедод қилиб юриш жонингга тегди чоғи?! дейди у ҳар бир сўзни чертиб-чертиб гапираркан «мехмон»га тешиб юборгудек ўтқир нигоҳ ташлаб. — Билиб қўй: сен биз учун ҳалдан зиёд майда сувараксан! Сени янчиб ташлашга манави жимжилоғимнинг ўзиёқ етарли! Сенинг ишинг билан жуда-а катга одамлар илтимос қилишгани учунгина шугулланаямиз, тушуняпсанми, сўтак?! Бўлмаса, сендақа пандавакилар билан гаплашиб ҳам ўтирмас эдик!..

Собир ўлганининг кунидан илжайиб, базўр бошини ликиллатади. Чойхона соҳиби аста ўрпидан туриб, вазмин одимлаганча, ўз «қурбон»ига бурни-бурнига теккудай юзма-юз келади.

Товламачиликни қачон йиғиштирасан?! – бақиради у Собирнинг кўзларига тик қараб. – Қачонгача ёшларни лақиллатиб тирикчилик қиласан?! Газет-пазет ўқийсанми? Телевизор кўрасанми? Замон ўзгариб кетаяпти, ахир! Ҳамма ўзини тижоратга ураяпти! Биздек бообрў зотлар ҳам пул топишнинг қонун доирасидаги йўлларини ахтараямиз! Ҳатто, сиёсатга ҳам аралашаямиз! Узлуксиз изланаямиз! Сен бўлсанг, ўша-ўша алмисокдан қолган «қасбинг»ни қўймайсан! Алдайсан, зино қиласан, напна чекасан! Сендан сўраяман, сўтак!.. Гапир-р!.. Охирги марта кимнинг ўглини ўмардинг?..

Қора Собир тили зўрга қалимага келиб: «Амирхон ака, мен...» дея алланималарни гўлдираган эди, Амир ғазаб отига миниб, ноҳос сўлақмондай мушгини ишга солади. Бурнидан тирқираб қон келган Собир гумбурлаб деворга боши билан урилиб, ўтириб қолади.

Амир кўлларини белига тираганча, унинг устига энгашади.

– Гапимни ўнг кулоқ-сўл кулоғинг билан эшит, сўтак! Эртага – якшанба. «Форд»ингги ҳам, «ГАЗ-31»ни ҳам машина бозорига олиб чикасан. Сен билан Болтабой, кейин анави иккита йигитимиз ҳам бўлади. Машиналар кечгача қанчага кетса, шунчага тепасанлар! Ёш бола эмассан, нарх-наво қандайлигини биздан яхшироқ биласан. Пулини жаримаси билан тийин-тийинигача санаб, Болтабойга берасан! Умуман, эртага кеч соат олтигача қарзиндан қутулмасанг, жа-

нозангни ўқийвер! Уйингга кечаси ўт кўйиб, бўйга етган кизчангни олиб қочишади, ўзингни чавақлаб кетишади!.. Бунн мен – Амир га-шираянман, уқдингни, галварс?!

Қора Собир конга булганган дастрўмоли ила оғиз-бурнини артганча, илтижולי нигоҳда бош ирғаб, розилигини аён қилади...

ИЛОҲИЙ МЎЪЖИЗА

Назира рўнарасидаги Гулшода бонуга кўркув аралаш савол назари билан тикилади. Кўлидаги яшм тошни энди авайлаб кўксига босади.

Рухий мулоқотчи аёл ҳам пича саросимага тушгандай. Лекин у кизни хотиржам қилиш учунми, вазмин оҳангда сўз қогади:

– Ака-укалар ҳозирча бизга дахли бўлмаган ўз тирикчиликлари билан машғул экан. Аммо, уларнинг миёларида кизимизга қарши ёвуз режалар ҳам йўқ эмасга ўхшайди. Энди ана шуларни билиб олишимиз керак. Тошдан эса яна илтижо қилиб, авлиё боболаринг рухи покларини мулоқотга чакиришни сўрашимиз керак.

– Жуда тўғри! – башорагчи аёлни кўллаб-қувватлади нимқатда улардан кўз узмай ўтирган Асад. – Агар чинданам бунинг иложи бўлса, ҳеч қурса, уларнинг маслаҳатини оламиз!..

Гулшода бону ва Назира аввалгидай йўсинида юзма-юз турганча, яна муроқабга ҳолатига кирдилар. Назира кўзларини юмганча, аста бошини тебратишга тушди.

Назираҳон қизим, яшм тошдан азиз-авлиё бобокалонларинг жойланган маконга элтишини илтижо қил, – деди Гулшода бону кафларини қизга йўналтириб.

Назира кўлидаги ҳосиятли тошни юзига яқинлаштирганча, аллапималар деб шивирлади-ю, туйқусдан хайқалдек қотиб қолди.

– Вой, яна Туркистонга, Ҳожи бувамнинг уйларига келиб қолдим чоғи? – мингирлади киз аранг товуш чиқариб. Рухи бошқа маконга учиб кетгани боисми, унинг юз қиёфаси совуққон, лоқайд, овози ҳам ҳар қандай ҳиссиётдан холи эди.

– Демак, боболарингнинг рухи поклари ўша ерга ташриф буюришибди-да? – сўради Гулшода бону ҳам негадир ҳазин овозда.

– Ҳа, – секин жавоб берди Назира. – Улар Ҳожи бувамнинг елкалари узра ёндош фазода мажлис қуриб ўтиришибди. Шайх Тохир

бобом. Шайх Хожа Асрор бобом, Тилла Шайх бобом... Яна бир нотаниш бува ҳам борлар.

– Хизр бува эмасмикинлар? – ўсмокчилаб сўради Гулшода бону.

– Билмадим... Лекин Ҳожи бувам ўтирган хонтахта атрофида ҳам яна уч одам бор. Уларнинг бирови – чуёт дўппили, оқ яқтак кийган. саксон ёшлардаги алиқомат мўйсафид, иккинчиси – унинг ўғли бўлса керак, эллик беш ёшлардаги, сочларининг чаккаларига кумушдай оқ оралаган, оқ-сарик юзли басавлат одам. Ҳожи буванинг ёнгинасида эса – мўйсафиднинг певараси бўлса керак, унга худди томчи сувдек ўхшаган ёш йигитча ногиронлар аравасида ўтирибди.

– Буванг бемор кўраётган эканлар-да?

– Ҳа. Йигитчанинг қўл-оёқлари фалаж бўлган кўринади. Бувам негадир унинг ўнг биллагидаги шохтомирини бош бармоғи билан босганча сукутга толган. Чамамда, танхис кўймоқчилар.

– Йигитчани яхшироқ кўриб ол. Кўнглим сезаяпти: унда бир гап бор!..

– Зодагон, асилзода одамларнинг фарзандига ўхшайди: йигирма ёшларда, хушқомат, дароз, қора қошлари худди териб кўйилгандай, тираш нигоҳи негадир маънос... Ё тавба, унинг хушсуврат юзи шунақанги таниш, шунақанги дилимга яқинки, бамисоли у билан минг йилдан буён синашга яшагандаймиз. Ҳожи бувам энди йигитчанинг қўлини кўйиб юбориб, меҳмонларига юзланди:

– Иншооллоҳ, фарзандингиз Саидбек шифо топғуси. Буни Худо дилимга солаяпти.

Шундай деб, Ҳожи бувам ояғ ўқишга тушдилар. Унинг елкаси оша мажлис куриб ўтирган авлиё боболарим ҳам кўз очиб юмгунча пастга учиб ўтиб, йигитчани ўраб олишди. Устига энгашиб, худди ташрих (жарроҳлик) қилаётган шифокорлардек хагги-харакатларни бошланди. Энг муҳим ишчи, библишимча, ўртада турган ноганиш бобо бажараётгир. Ҳожи бувам эса кўзларини юмганча, оҳиста тебратиб, ояғ ўқишда давом этаркан, вақти-вақти билан йигитчанинг юзига нафасларини пуркаб, «куф-суф» деб қўярдилар. Айни шу нафаслари орқали Саидбекнинг миясига ёрқин нур дасталари шаклидаги самовий қувват ёпирилиб кираётганини илҳадим. Хонтахта атрофида ўтирган барваस्ताқомат мўйсафид билан сочларининг чаккаларига кумушдай оқ оралаган одам унга хайрат ва ҳаяжон билан гикилиниркан. латиф оламда туриб ташрих қилаётган ав-

лиё боболаримни кўрмаётганлари аниқ. Уларни, ҳатто Ҳожи бувам ҳам кўрмас, лекин муолажа амали ўтказаетганларини ботинан ҳис қилаётган бўлишлари керак.

Бир маҳал бувам кафтлари билан юзларига фотиҳа тортиб, бемор йигитчага қарата амр қилдилар:

– Қумм би-иззи Аллоҳ! (Худонинг изни бирла қўшгил! – муаллиф). Омин! Аллоҳу акбар!

Шу пайт чинакам мўъжиза юз берди. Бемор йигитнинг қўлоёқларига фавқулудда жон кириб, маънос кўзлари ўтдек чақнаб кетди. У шошилмай, кўрка-писа ўрнидан турди.

Шу заҳоти буваларим ҳам аста-секин ҳавога сингиб кетгандай кўздан ғойиб бўлишди.

Вой, ногаҳон Тилла Шайх бувам рўнарамдан махсус кимёвий суюкликда энди ранг ола бошлаган фотосуратдай сузиб чиқдилар. Ўркачдай оппоқ булут устида чордана қуриб ўтирганча, камини ага хавотир аралаш меҳрли нигоҳ ташладилар.

Мен шоша-пиша эгилиб, салом бердим. Бувам алик олгач, дарров асосий гапга ўтдилар.

– Она қизим, анави бемор йигитча ва анинг ота-бобоси ҳам ўзимизнинг шажарадин, бизнинг авлодга қуда бўлмиш Бухорои шарифлик Саид Азим Шайх авлодларидин, – дедилар бувам ўзларини хотиржам кўрсатишга уриниб, айни дамда, алланималардан безовталиклари ҳам кўриниб турарди. Яхшилаб таниб олгил. Ҳализамон бир оғиз гап айтгани уйингизга ташриф буюрмоқчи эрдик, кўришганимиз айни муддао бўлмиш. Биз барча саргузаштларингиздин бохабармиз. Қўллош Али Ҳожи отанинг маслаҳатларига миқбаъд қулоқ тутгайсиз. Яшм тошини кўз қорачиғингиздай асрангиз. Шайтони лаин ҳам андин хабар топмиш ва эмди хосиятли тошни қўлга киритмоққа қатъий чоғланмиш. Худо кўрсатмасин, ул бағтол ўз ниятига етур бўлса, яна ҳалиги ёвуз уч оға-ини жинойтчини ишга солиб, бошингизга қўн касофатларни ёғдиргуси. Ҳозир зарур иш ила Сомон йўли минтақасига шошилмоқдамиз. Ҳали яна кўришурмиз. Бағоят эҳтиёткор бўлгайсизлар, сизларни Худо ўзи паноҳинда асрасун, она қизим, хозирча хайр!

Шундай дея Тилла Шайх бобом ўзлари чордана қуриб ўтирган булут парчаси билан бирга бамисоли ҳавога сингиб кетгандай кўздан ғойиб бўлдилар.

ЗУЛМАТ АҲЛИ ҚАРОРИ

Улуспир зулмат амирларидан бўлмиш ўз ноиблари Баал Зебуб, Астарот ва Малахга навбатдаги қурултой мажлиси чақиришни буюрган заҳоти «борса-келмас» чигал эҳромга ажинаю алвастилар, қора девлару ёвуз парилар, шайтонлару инс-жинелар бирин-кетин судралиб, югуриб, учиб, сузиб, осилиб кела бошлашди.

Чигал эҳром тўридаги тилла курсида шайтонга сиғиувчиларнинг Олий Хукмдори ногаҳон пайдо бўлганида, мажлислар бўлмаси унинг муридлари ва издошлари билан тўлиб-тошган, эҳромда сув сенгандек жимлик ҳукм суарди.

Тахтнинг ортидаги девор ўртасига таъдирга ўхшаган маҳобатли қора ўчоқ ўрнатилган, бир неча одам бемалол сиғадиган бу митти жаҳаннамда гуруллаб жавлон ураётган аланга бўлмадаги зулмат аҳли вакилларининг ўтакасини ёриб, дилларига ваҳима ва гулув солаётганди.

Иблис сакраб ўрнидан турди-да, ноибларга оёқлари остидаги шахмат тўшаммага ўтиришга ижозат берди. Қурултой аҳли шошанича тўшамдаги ҳар бир катакка чўкка тушишгач, дарров асосий масалага ўтди. Улуспир азбаройи ишлари кўплигидан ҳар қандай расмиятчилик ва қоғозбозликни жини ёқтирмас, ҳафталаб мажлис ўтказадиган ерлик амалдорлардан фаркли ўлароқ, иш вақтини жуда кадрлар ва ҳар бир лаҳзадан унумли фойдаланарди.

– Салом, ҳамкасблар! – дея гап бошлади у. – Бугунги кун тарғибимизда яна Ер юзидаги ижтимоий-руҳий аҳволга қайтамиз. Каминан кискача ахборот бераман.

Қоиноғнинг ўзга олис минтақаларидан фаркли ўлароқ, Ердаги аҳвол сиз билан биз ўйлагандан анча мураккаброқ. Жорий йилда биз ушбу сайёрани чинакам демократик ва озод минтақага айлантириш ва баъшариятни ўз йўриғимизга солиш борасида маълум ютуқларни қўлга киритган, айни шу йўлда Ернинг турли ҳудудларида турли миллий ва диний низолар, тўкнашувлар, ҳатто, қонли урушлар уюштиришга эришган бўлсак-да, лекин ишларимиз ҳали-ҳануз пала-партиш ва ўлда-жўлда, расмий топшириқ билан турли ҳудудларга жўнатилган аъёнларимиз ўтакетган калтабинлик билан ландавурларча иш тутишмоқда.

Хабарингиз бор, шонли фарзандимиз Қоиннинг зурриёти Дажжол ер вақти билан 1995 йили ўттиз уч ёшга тўлиб, ушбу сайёрада

фаолият бошлаганди. Биз унинг ҳокимиятни қўлга олиш учун уруш бошлашига ҳар томонлама омил яратгандик. Лекин, ишн юришмади.

Ғап шу ерга келганда, Улуспирнинг муштлари тугилиб, чакчайган кўзларида қаҳр-ғазаб ўтлари чакнади. Шахмат катақларида ўтирган зулмат аҳли вакиллари бўри орғалаган кўйлар подасидек жунжикиб, типирчилаб қолишди. Пича нафасини ростлаб олган Улуспир оғзидан тушук сачратиб, гапида давом этди:

- Оқибатда шонли авлюдимиз Дажжол яна махфий фаолиятга ўтишга мажбур бўлди. Лекин бундай «фаолият»нинг бизга кераги йўқ. Ҳозир пинҳона иш тутадиган давр эмас. Эндиликда Ер юзида ошкоралик қанот ёзиб, башарият ҳам очик курашлар, очик фитналар учун айни пишиб етилган. Унга сал туртки берилса бас.

Кўриб турганингиздек, буларнинг ҳаммаси Парвардигорнинг ўз гуноҳкор бандаларига атаб қўйган жазоси. Айни вақтда, булар Унинг бизга атаган маҳобатли туҳфаси ҳамдир. Энди мияларингни ғимирлатиб, сал ўйлаб кўринишлар: Ер юзида ҳокимиятни тўлиқ қўлга олишимиз учун бизга бундан-да қулайроқ, бундан-да жўялироқ яна қандай шарт-шароит керак? Бундан-да ортиқроқ яна қандай мадад истайсизлар, ахир?!

Иблис сўнги жумлани азбаройи қуйиб-пишиб, фиғон чекиб айтганидан оғзидан ўт чиқиб кетди. Бу ўт шу заҳоти узун алаанга айланиб, шахмат тўшаманда ўтирган зулмат аҳли вакилларининг устига қуюндай ёпирилди. Олдинги қаторда ўтирган инс-жинслар – Нуж, Шут ва Яос оловдан орқага тисарилиб, ерга қанишиб қолишди.

Улуспир сўйлоқ тишли оғзидан олов пуркаганча, уларнинг тепасига келди. Унинг овози ҳам янада баландроқ ва таҳликалироқ янгради:

- Янглишмасам, ўтган курулғойда мен ладавур, қўрқоқ ва лўттибоз айрим фаолларимизни жазоланга улгурмай қолган эдим. Ана энди интиком соати етди! Ғап кимларни жазолани хақида бораётганини ўзлари яхши билишади. Қани, туринглар ўринларингдан!..

Шахмат тўшаманга қанишиб қолган Нуж, Шут ва Яос титраб-қакшаб ўринларидан туришди. Улар Иблиснинг қўлидан кўз кўриб, қулоқ эшитмаган ҳар қандай ёвузлик келишини яхши билишар, шунинг учунми, бутун вужудлари худди безgak тутгандай қалтирарди. Улуспир оғзидан чиқаётган алаанга ҳовурини пасайтириб, гапини давом эттирди:

– Яна эслатиб ўтаман: ҳаммангизга отнинг кашкасидай яхши таниш бу нокаслар шаҳарнинг энг қудратли тўдаларидан бири-нинг жасур йигитлари кўмаклашганларига қарамай, ўзларининг ўта лаёқатсиз ва бекорликларини намойиш қилишди. Боз устига, маҳаллий ҳукумат тартибот посбонлари билан ишқаллик чиқаришди-ю, бу беиннат дастёрларимиздан ҳам жудо бўлишимизга бир баҳя қолди. Ана энди билиб қўйишлар: бу оламда ҳеч бир қилмиш жазосиз қолмайди!

Улуспир шундай дея ноҳос қўлида пайдо бўлган узун арконга ўхшаган ёрқин нурнинг бир учини яшин тезлигида «уноҳ»га йўл қўйган уч нафар инс-жинс сари улоқтирди. Нур худди илондай уларнинг бўйишга ўралиб, бўға бошлади. Қалласи улкан шалпангкулок каламушни, тапаси қоп-қора от қуйругини эслатувчи Нуж оғриқданми, бўғик овозда чийиллаб бошлади. Жундор қора мушук қиёфасидаги Яос ҳам бор овози билан гингишиб ишрашга туниди. Кўзойнакли илонга ўхшаган, лекин биқинида ёлдор қапоғчалари ялтираб турган Нутгина миқ этмас, аммо унинг шишадай совук кўзлари қинидан чиққудек олайиб кетганди.

Иблис нур-арконнинг қўлидаги бир учини кескин силтаган эди, унинг иккинчи учи айбдор инс-жинсларни зумда юкорига кўтариб, қурултой қатнашчиларининг бошлари узра чирпирак қилиб айлаштира бошлади. Эҳоналари чиқиб кетган зулмат аҳли вакиллари бу даҳшатли манзарани бўйинларини қисиб, жулжиқиб, ваҳима ичида титраб-қакшаб томоша қилишарди. Бирдан улар даҳшатга тушиб, қичкириб, чийиллаб, ув тортиб, ўкириб, войвойлаб юборишди. Кўп овозли ўлим симфонияси бамисоли энг юксак, энг авж пардаларга кўтарилгандай бўлди. Улуспир энди Нуж, Нут ва Яосни нур-аркон ёрдамида тилла тахт ортида гуруллаб ёниб турган жаханнамий аланга огушига улоқтирганди.

Ландавурлар! Эшшақлар! – дея оғзидан кўпик сачратиб бақирарди у қаҳр-ғазаб ўтида ковурилишар. – Сенларга дўзах ҳам хайф! Сен нандавакилар ўчоқда қуйиб кул бўлишга ҳам арзимайсанлар!

Инс-жинслар ёлқин ва учкунлар сачратиб, гуруллаб ёнаётган аланга қўйнида кабобдек ковурилишар, жизганак бўлиб ёнаётган таназари илондек буралиб-эшиларди. Иблис: «Амримни бажармай, измимдан чиққанларнинг қандай ахволга тушишини, мана, кўриб қўйишлар!» – дегандай қурултой қатнашчиларининг рўнарасида

кўзларини чақчайтириб, важоҳат билан у ёқдан-бу ёққа одимлар, зулмат аҳли вакилларининг ўтакасиши ёриб, кўлидаги нур-арқонни энди ўз танасига ўраганча, турган жойида кўкқисдан чирпирак бўлиб айлана бошлади.

Яна кутилмаганда у айланишдан тўхтаб, ўчоққа юзланди. Тапасини ўраб олган нур ҳам шу заҳоти ғойиб бўлди.

- Бас! Етарли! - дея кичқирди Иблис куйиб кулга айланаётган айбдорларга юзланиб. Сўнгра чан кўлини бир силтаган эди, таналари жазанак бўлиб кетган Нуж, Нут ва Яос бирин-кетин ўчоқдан отилиб чиқиб, курултой қатнашчиларининг олдига таппа-таппа ағдарилишди. Ине-жинсларининг куймаган жойлари қолмаган, фақат митти кўзларининг совук ва аянчли йилтишлар эди.

Улуспир бир сакраб уларнинг тепасига келди, у энди анча ховуридан тушган, бу эса жазо маросими деярли поёнига етганидан далолат берарди.

- Аслида сен нокасларга на бу дунё ва на у дунёдан жой бермаслигим, куллариинг кўкка созуриб, рухларингни совуқ Коинот бўшлиқларига кераксиз чиқиндидай улоқтириб ташлашим керак эди. Лекин кароматларингни сўнгги бор, яна бир карра синаб кўришга қарор қилдим. Энди гап бундай: Ўрта Осиё ҳудудидаги катта шаҳарлардан бирининг марказида Баҳром Шайх деган бир кимсанинг зурриётлари вояга етаётгани, улар Куръони каримда катъиян ман этилган фолбишлик, кушночилик ва яна алламбалолар билан шуғулланишаётгани, инчунин, ўша тирмизак кизларнинг бошларига ит азобини солишимиз лозимлигини ўтган курултойда алоҳида таъкидлаб ўтган эдим. Ўша ҳудудда фаолият юритаётган айғоқчи гумашталарининг хабарларига кўра, лаънати уч опасингил ўзларининг узоқ қариндошлари бўлмиш яна бир муттахам табиб бувалари билан тил топишиб, оғиз-бурун ўниша бошлабди. Беморларни алдаб, қаллоблик йўли билан бойлик орттираётган Қўлдош Али Ҳожи исмли бу кимсага бир вақтлар Аҳмад Яссавий деган... - (Улуспир бу улуғ мутасаввифга нисбатан ҳам ҳақоратли сўз ишлатмокчи бўлди-ю, лекин сўнгги лаҳзада фикридан қайтди. Набийлар ва Яссавий каби азиз-авлиёларга тил теккизишга, ҳатто Иблис ҳам журъат қилолмас эди) - бир хеши пировардида ўша кизларга бериш шарти билан илоҳий яшм тошини тухфа этган. Бу - аслида тош эмас, даҳшатли қурол бўлиб, унинг ёрдамида келажакда кечажак воқеа-ҳодисаларни олдиндан башорат қилиш, ҳатто, уларга таъсир кўрсатиш мумкин! Тасаввур қилаянсизми - бу нима де-

гани? Бу деган гап, агар биз ўша хосиятли тошни қўлга киритсак, унинг ёрдамида истаган режамизни амалга оширишимиз, истаган кароматларимизни янада юксакроқ микёсларга кўтаришимиз мумкин!

Улуспир шахмат тўшамада ҳамон жиганак бўлиб, тутаб ётган иш-жинсларни ўзининг чакчайган пигоҳидан бир-бир ўтказаркан, уларнинг тепасига келиб чўнқайди. Йўл-йўлакай чап қўлидаги хориж соатига шошилишч кўз югуртириб қўйди.

Энди сизларга, азизларим, – деди у сал юмшаб, – ана шу тошни қўлга киритиш вазифасини топшираман. Сўнгра анави каромат ўй кизларни расвойи жаҳон қилиб, жиннихонага жўнатасизларми, исловотхонагами, буни мияларингни сал ғимирлатиб, ўзларинг хал қилларинг! Шаҳар чеккасида истикомат қиладиган ўша жиноятчи тўда вакиллари хизматингизда бўлади. Сенларнинг тенса-тебранмас ва бибурдликларинг боис бу ишга ҳам ўзим бош қўшишимга тўғри келади. Тўда раҳнамоларига ўзим йўл-йўриқ бермасам, барча саъй-ҳаракатларимиз чипнакка чиқиши ҳеч гапмас. Вазифа тушунарлими?

Нуж, Нут ва Яос чалнак бўлиб ётган жойларида қўрка-писа қуйиб, коп-корайиб кетган бошларини аранг кимирлатиб, ҳамма гапни уққанларини билдиришди.

Улуспир баъзи бир ҳукми мутлак, ўзи хон, қўланкаси майдон ерлик раҳбарларга ўхшаб, мажлисларда фақат бир ўзи гапирар, бошқа ҳеч кимга сўз бермас, ўз мулохазаларини муҳокама қилишга ҳам йўл қўймас, ҳар қандай эътирозни шу заҳоти йўққа чиқарарди. Шу боис ҳам унинг ҳамма қарорлари зулмат аҳли томонидан ҳаммаша «яқдиллик» билан бир овоздан қабул қилинар, бунга ҳамма кўникиб кетган эди.

Иблис бирдан қалдини ростлаб, олдинги қаторда ўтирган ноиблари – Баал Забуб, Астарот ва Малахга юзланди. Ҳозиргина обдан жазосини олган иш-жинсларга ишора қилиб, фармон берди: – Анави гўрсўхталарни дўзахийлар шифохонасига элтинглар. Бир ҳафта даволаб, Тошкентга хизмат сафарига жўнатиңлар.

Улуспир шу билан гап тамом дегандай, шахдам одимлар билан ўртадаги тилла тахт сари юрди. У тахтга ўтирини билан қурултой поёнига етганини англаб, бонг урилди, шу заҳоти Иблис ҳам тумандай эриб, кўздан ғойиб бўлди. Шайтон ва иш-жинслар, ажиная алвастилар, қора девлару ёвуз парилар бамисоли елкаларидан тоғ ағдарилгандай енгил тортиб, гурр этиб ўринларидан кўтарилишди.

БЕБОШ РУҲЛАР ҶИНИ

Нуж, Нут ва Яос шаҳар чеккасидаги ўша бизга таниш, болохонали шохона уй ёнида пайдо бўлиганида, элас-элас кўринаётган оппоқ тўшли пурвиқор тоғлар оша офтоб энди уфқдан бош кўтара бошлаганди. Шимолдан эсаётган ёкимсиз шабада баланд темир-бетон девор ёкалаб экилган турфа дарахтларнинг баргларини торткилаб-юлқилар, чор-атроф жимжит, ҳовлида ҳам, афтидан, кабристон сукунати ҳукм суларди.

Икс-жинслар девордан ошиб ўтиб, бир лаҳзадаёқ гулзор ҳовлида, чеккароқда ўсган сершох ёнғоқ панасида пайдо бўлинди. Ҳовли саҳнидаги мевазор боғдаги кекса ўрик тагида, боғдон бўлса керак, эскириб яғири чиққан бекасам чопон кийган, эчкисоқол мўйсафид дарахтга суянганча мудраб ўтирарди.

Улар ўймакорлик усулида накин берилган икки тавакали ханамагли эшикдан кетма-кет унсизгина ичкарига киришди-ю, азбаройи хайратга тушганларидан остонада ҳайкалдек котиб қолишди. Кираверишдаги хайҳотдай катта айвон шунақанги ағдар-гўнтар қилинган, шунақанги тартибсиз ҳолатга келтирилган эдики, бундай ғайриоддий ишни одамзод амалга оширилиши мумкинлигига сира ақл бовар қилмасди. Айвон ўртасидаги гулдор сани дастурхон ёзилган хонтахта бамисоли устига юз пуд юк келиб тушгандай мажаклаб ташланган, унинг атрофига тўшалган атлас кўрначалар хоч шаклида бир текисда тарам-тарам қирқилган, айвон тўридаги катта хориж нимкати пачақ-пачақ қилиниб, оёғи осмондан бўлиб ётарди. Токчаларга қўйилган тувакчалардаги ранг-баранг ва антиқа гуллар бетартиб сочилиб кетган, туваклари эса чил-чил синдирилганди.

Шипдаги улкан сумалакларни бир-бирига улаб, жозибадор безак берилган биллур кандилларга қараб бўлмас, гўё кимдир уларни ўқлоғи билан аёвсиз савалагандай увадаси чиқиб, тўкилиб кетган ва энди улар пағи юлинган товукдай мунғайиб кўзга ташланарди.

Ҳаммасидан кизини, барзанги уч ака-ука Болтабой. Тешабой ва Ўроқбойлар полга тўшалган ранг-ранг эрон гилами устида бесаранжом ҳолда чалқанчасига юмалоқ, ёстиқ бўлиб, беҳуш ётишарди. Тўрда мажаклаб ташланган хонтахта юкорисида кийким-кийким қирқилган атлас кўрнача устида оппоқ соялари тўзиб кетган, мурдадай бўзарган, рангпар юзини тарам-тарам ажин босган шум

кампир чордана курганча бошини хам қилиб, хўнг тушиб йиғлар, ора-чора ўзи билан ўзи сўзлашаётгандай: «Болаларим-а, бу йўлдан қайтишлар, деб айтувдим-а... Худо ургани шу-да... Аммо булар ҳали ҳолва, энангизнинг аҳволини кўрмайсизми, ахир, энангизнинг аҳволини!..» – дея зорилар эди.

– Вожаб! – хитоб қилди Нуж юмалок кўзларини лўқ қилганча улкан шалпангқулоқларини сараклатиб. – Бу қандай кўрғилик? Бу қандай савдо?!

– Ҳа-я! – тўнгилади Нут хам биқинидаги ёлдор капотчаларини кимиралиб. Бу уйда қисмат қойим қўпган шекилли?

Буни фанда полтергейст ходисаси дейишади, билимдошлик қилди баҳайбат қора мушукка ўхшаган Яос. – Бебош руҳлар ўйини!

– Бебош руҳнинг ўзи хам шу ерда-ку! – деди Нут тўрда ўтирган кампирга қуйруғи билан ишора қилиб.

– Ҳа, – деди Нуж унинг гапига изох бериб, – ака-укаларнинг энаси у. Кўп йиллар аввал омонатини тошқирган. Шўринг курғур ҳали-хануз моддий дунёдан кўнглини узолмаётган саргардон руҳлардан.

Нега энди бу ерда санғиб юрибди экан? – сўради Нут хайрон бўлиб.

Ўзимиздаги алвастиларнинг гап-сўзларига караганда, ҳаётлигида марҳума жуда шаддод ва сиғилмак аёл ўтган экан. Аввал қози, кейин фирқа фаолларидан бўлган. Могоциклда туманма-туман изғиб, ҳаммани зир титратган дейишади. Эр деган гўреўхталарни ҳам пайпоқдай алмангирган. Учала фарзанди хам учта бошқа-бошқа эрдан бўлган. Сўнги фарзандининг отаси билан Фарғонада бию-йидек яшаб турган-у, лекин қорнида хомиласи билан туйқуслан бир кечадаёқ каёққадир жўнаб қолган. Кейинчалик маълум бўлишича, Тошкентдаги яна бир ўйнашиникига қочиб кетган экан.

– Моддий дунёда роса даврини сурган, қандини урган экан-да, бу маликаи Турашдот! – деди Яос жуңдор оғзининг тапобини қочириб.

Каминанинг Худога ишонмаслигимнинг боиси ҳам мана шунда-да! – хитоб қилди Нут юмалок кўзларини маъюс юмиб-очаркан. Агар У адолатли бўлганида, бизга ўхшаган бегуноҳ бандаларни қийнамай, айни шунақа аёлларни аллақачон оёғини ерга теккизмасдан дўзахнинг тўрига иткитиб юборган бўларди.

– Э, нимасини айтасан, оғайни, – деди Яос ҳасрат-надомат билан. У дунёда ҳам, бу дунёда ҳам адолат деган нарсанинг ўзи йўқ!..

– Бўпти, сафсага сотишни бас қилинглар! – деди Нуж катъий охангда думалок кўзларини чакчайтириб. – Ишга киришишимиз керак. Нима қиламиз? Кампир билан мулоқотга киришга уриниб кўрамизми?

– Қийин-ов, – деди Нут шубхаланиб. Ҳозир унинг кулоғига гап кирадиганга ўхшамайди.

– Ҳеч курса, бу ерда нима тўс-тўполон юз берганини билайлик-да, ахир! – деди Нуж бўш келмай. Шундай дея у кампирнинг рўпарасига келиб, худди тиз чўккандай куйруғини гиламга кўйди.

– Салом, моможон! Нега йиғлаяпсан?

Кампир унга эътибор қилмади, лоақал бошини ҳам кўтармади. Баттар хўнграб йиғлашга тушди.

– Ҳой, моможон! – овозини балаңдрок кўтарди Нуж. – Бу уйда нима ходиса содир бўлди ўзи?

Кампир яна жавоб бермади. У ич-ичидан куюниб йиғлар, ох-ноласи кўкка ўрлагудай эди.

Нуж унга янада яқинроқ келди. Қалта оёқлари билан кампирнинг елкасига чанг солиб, аста силкитаркан, янада балаңдрок овозда сўз котди:

– Ҳой, кампир, нима бало, қар бўлиб қолганмисан? Сендан сўраяпман: бу тўс-тўполонни сен қилдингми? Фарзандларингда нима қасдинг бор эди, ахир?

Айни шу сонияда фавқулодда ҳодиса юз берди: кампир бирдан қадини ростлаб, узун кўлларини олдинга чўзди-ю, ўсик тирноқларини Нужнинг қилтириқ бўйнига босди (улар моддий дунёга ёндош оламда жойлашганлари боис бир-бирларига жисман таъсир қилишлари ҳам мумкин эди).

– Аблахлар! – жон-жаҳди билан қичқирди кампир чўккалаганча Нужни тагига босаркан. Ҳаммасига сешлар айбдорсанлар! Ҳаммасига!..

Бундай тажовузни кутмаган Нуж кўзларини олайтирганча, қалта оёқчаларини типирчилатар, қора от куйруғини эслатувчи думи кампирнинг сочларидай тўзғиб кетган эди. Воксанинг бундай тус олганини кўрган Нут билан Яос дастлаб нима қилишларини билмай, саросимага тушиб қолишди. Кампир энди Нужнинг устига ўтириб олиб, бор кучи билан уни бўға бошлаганди. Айни вақтда хирқирок ва манка овозда:

– Маразлар! Галамислар! Ўғилларимни сенлар йўлдан урган-санлар! Уларни сенлар шайтон йўлига бошлагансанлар! – дея ноладомат чекарди.

Калласи каламушниқига ўхшаган ине-жинс эса, бамисоли мушукнинг чангаллари орасига тушиб қолган сичқондай тиширчилар, узун куйруқларини потирлатиб, кампирнинг букчайган елкалари узра айлантирарди.

– Ҳ... ҳой баччағарлар! Нега анқайиб турибсанлар!.. Оллинглар уни... устимдан! – дея хиркиради Нуж шерикларига карата аранг товуш чиқариб.

Шундан кейингина ўзларига келган Нут билан Яос бирданига кампирга ташланишди. Унинг сочларидан тортқилаб, четга судрашди. Аммо кампир ҳам бўш келмас, бургутдай чайир бармоқларини баттар қисганча, Нужни ҳам ўзи билан бирга судрай кетди. Яос бор кучи билан унинг юзига чап солганидагина у қўлларини бўшатишга мажбур бўлди. Орадан бир неча фурсат ўтгач, улар ўғилларининг ёнида узала тушиб ётган кампирнинг кўл-оёқларини аркон билан қисиб боғлаб ташлашган, оғиз-бурни қонга беланган Нуж тенасида муаллақ осилганча уни сўроқ қиларди:

– Энди тўғриси айт, шум кампир, ким хонанинг тўс-тўполоқини чиқарди?

– Билмайман.

– Ё ўзинг шундай қилдингми? Яхшиликча буни бўйинингга ол! Йўқса энангни Учқўрғондан кўрсатамиз!

– Мен эмас, бегона одам.

– Қанака бегона одам?

– «Алқасосулминалҳақ» дейдилар. Ўғилларимдан қасос олмоқчи бўлган одам.

– Нега у қасос олмоқчи?

– Калла борми сизларда ўзи? Ўғилларим яқинда уни асфаласо-филинга жўнатишган-да.

– Нега... жўнатишган?

– Нега бўларди, олди-бердиси бўлгандир-да, мен қаёқдан билай.

– Қанака олди-берди?

– Мен қаёқдан билай? Бунча мижғов бўлмасаларинг?!

– Гапни айлангирма, шум кампир, тўғриси айт! Йўқса нақ Улуспирнинг ўзига рўпара қилиб қўяман!

– Улуспиринг билан қўшмозор бўл, жувономарг!

– Қарғама, дўзахи! Бу гапингни ўзи эшитиб қолса, нақ пўстингни шилиб, терингга сомон тикади-я!..

– Тўғри айтасан, мен дўзахи аёлман. Лекин сенлар у ёққа мендан аввалроқ борасанлар!

– Бескорларнинг миштасини ебсан! Бизни ўзингга тенглаштирма, жодугар!

– Тенг тенги билан, тезак қони билан. Биз сизлар билан бир гўрданмиз.

– Хув, нафасинг ўчгур! Гапни Чалғитма! Ўғилларингни ким хушидан айирди?

– Ўша қасоскор одамнинг арвоҳи.

– Ака-укаларнинг бола-чакалари қасрда?

Улар ҳам ичкарида беҳуш ётишибди. Ағдар-тўнгарни кўриб, эхоналари чиқиб кетди, охири бир хонага бикиниб олишган эди, биоқувватимни сарфлаб, ухлатиб кўя қолдим.

– Қасоскорнинг ўзи ҳозир қасрда?

– У кетди. Манави ағдар-тўнгарга бор куч-қувватини сарфлаб, ўзи адоий тамом бўлаёзди.

– Қасққа кетди?

– Миянги курсин, қасққа бўларди, яна куч-қувват тўплагани энасиникига кетди.

– У яна келадимми?

– Албатта келади! Манавиларнинг, – у кўзлари билан гиламда ётган ўғилларига ишора қилди, – энасини Учқўргондан кўрсатмагунча у асло тишиб-тиңчимади!

– Уларнинг энаси ўзингсан-ку, шум кампир!

– Шунга айтаярман-да, ковоқ мия!

– Ким ковоқ мия? Ҳой, лаънати, ким ковоқ мия?..

Ногаҳон ғазаб отига минган Нуж думини силтаганча, визиллатиб кампирни савалай кетди. Ака-укаларнинг онаизори баттар буришиб кетган юзини чапга-ўнгга олиб қочишга уринар, лекин йўрғакланган гўдақдай сира бунинг уддасидан чиқолмас эди. Нут билан Яос ҳам уни тепкилашга тушиб кетишди. Кампир ҳар тепки тушганда дод солиб ишқиллар, фарёд чекарди.

Охири ҳуши бошидан учди, шекилли, кампир кўзларини юмиб, жим бўлиб қолди. Инс-жинслар ҳам савалашни бас қилишди.

– Ўлдириб қўймадикми, ишқилиб? – деди Нуж нафасини ростлаб шериқларига тикиларкан.

– Унинг ўзи мурда-ку, нимасини ўлдирамыз, – деди Нуж ҳам тез-тез нафас олarkan.

Жим бўлиб қолишди. Аксига олиб учовининг ҳам миясига бирон жўяли фикр келмаётганди.

Нут хушсиз думалаб ётган йигитларга паршонхотир тикилди.

– Улар қачон хушларига келаркин?

Яос унинг саволига савол билан жавоб қайтарди:

– Улар хушларига келмагунча, биз нияям қила оламыз?

– Биз бу ҳолда ҳеч нима қилолмаймыз! – қатъий хулоса қилди Нуж. Кейин худди шерикларини имтиҳон қилаётгандай кўккиседан сўради: – демак, яна нима қила олишимиз мумкин?

У кўзларини чакчайтириб, аввал Нутга, сўнгра Яосга тикилди. Икковидан ҳам садо чиқавермагач, овозини баландроқ кўтарди:

– Хўш? Сизларда ҳам калла борми ўзи? Сал мияларингни нимирлатсаларинг-чи! – деди бирдан ғазаби қайнаб.

Ҳамроҳларининг жунжикиб, каллаларини елкалари орасига тортишганини кўриб, баттар аччиғланди.

– Мен сизларнинг бошлигингизман! Бу ёдингиздан кўтарилмагандир, хойнаҳой? – деди у энди дағдага билан. Ер юзидаги аксарият майда бошлиқлар, чиллаки амалдорлар каби у ҳам иккита одамга бўлса-да, раҳбарлик қилишидан гердайиб, отағоздай гўдайиб юрар, аслида ғирт тентаклигига қарамай, ўзини ҳаммадан донорок ва ақллироқ ҳисоблар ва бу ҳақда зулмат ахли орасида зўр бериб мақтангани мақтанган эди.

– Ё буни ёдингизга солиб кўяйми? – кичкирди Нуж баттар жазавага тушиб. – Мендай донишманд зотнинг кадрига етасизларми-йўқми? Ваҳоланки, мен ҳам Улуспирга ўхшаб сизларни жазолаш ҳуқуқига эгаман, ахир!..

– Тўғри, тақсир, тўғри! – дейишди Нут билан Яос қўрқа-шиса бошларини ирғаб. Бу тентакнинг қўлидан ҳам ҳар бало келишини улар яхши билишарди.

Нуж энди ўзини худди Иблисга ўхшаб мағрур ва такаббуруна тугар, ҳавода муаллақ осилганча, куйруғини ликиллайтиб у ёқдан-бу ёққа жадал бориб келарди.

Инс-жинсларни бу мураккаб вазиятдаң ноҳос яна ўзига келган кампир кутқарди.

– Қўл-оёқларимни счинглар, ўғилларимни ўзим хушига келтираман! – деди у хаста овозда инкиллаб.

Зумда унинг теңасига учиб келган Пуж гумашталарига буюрди:
– Бўнатиңлар уни!

Кампир сиртмоқдан бўшаши билан ўрнидан турди-ю, чирпирак бўлиб айлана бошлади. Азбаройи тез айланганидан яғири чиққан узун қора кўйлақдаги жасади аста-секин хира тортиб, кўп ўтмай буткул кўздан ғойиб бўлди. Бу аёл моддий дунёда қози, сўнгра фирқа фаолларидан бўлиб хизмат қилгани билан, аслида жодугар эди. Ёшлиғида дастлабки эрларидан ўйнашлари хузурига қандай қочиб қолганларини эслаб, руҳлар ва инс-жиңслар истиқомат қиладиган ёндош оламда ҳам илк марта жодугарлигини ишга солганди.

ДЎСТЛАР ГУРУНГИ

Асад Раҳматилла машқ ўтказадиган спорт бўлмасига кириб келганида, дўсти ёш йигит-қизларни атрофига тўплаб, алланималарни уқтираётган экан. У Асадни кўриши билан шогирдларига яна нималарнидир тайинлаб, кетишга ижозат берди.

– Э, бормисан оғайни! Бунча соғинтирмасанг одамни! – дея хитоб қилди у дўстини белидан маҳкам кучоклаб юқорига кўтараркан. – Беҳазил гапираяпман, кўришмаганимизга ҳам миң йил бўлди-ёв!..

– Ҳа энди, ўзинг таътил бердинг-ку! – деди Асад ҳам кўтаринки кайфиятда жилмайиб. – Ё бундаям мени айбламоқчимисан?

– Албатта-да, – кулди Раҳматилла. – Сенинг айбинг шундаки, худди ўрмонда бўрига йўликқан кўзичокдай каминага қорним оч пайтда дуч келиб турибсан.

– Шуюм муаммо бўлди-ю, Чиғатойга кетдик, чинакам кўзичок гўштидан кабоб олиб бераман. Баҳонада юзта-юзта қилиб, тагин би-ир дардлашамиз.

Бирдан Раҳматилла маъюс тортиб, бошини қуйи солди. Асаднинг юзидаги хупчақчаклик ўрнини ҳам бирпасда хавогир ифодаси эгаллади.

– Чиғатойга борсак борамиз-у, лекин беҳазил гапиряпман, мен юзта-юзтани тўхтатдим.

– Нега энди? Ишларинг яхшими ўзи? Уйда болалар тинчми? – сўради Асад сергак тортиб.

– Худого шукур, болалар тинч. Лекин... сенга бежиз таътил бермоқдим.

Нима лекин? Гапирсанг-чи, ахир!.. – деди Асад токатсизланиб. Раҳматилла пича ўйланиб турди-да, дўстининг елкасига қўлини қўйиб:

– Кетдик, Асадбой, биномизнинг орка томонида маҳалла чойхонаси бор, ҳозир у ерда деярли ҳеч ким йўқ. Чой ичиб, бафуржа гаплашамиз, – деди-да, уни тапқарига бошлади...

Чойхонада чинданам чойхоначи ва унинг ўн ёшлардаги ўғлидан бўлак ҳеч ким йўқ эди. Улар ичкарига киришаркан, чойхона соҳиби дарров қўлини кўксига қўйиб салом берди.

– Хуш келибсизлар, акалар, кадамларизга ҳасанот! – деди у ёқимли жиламайиб.

Улар бир чеккадаги мажнунтол тагига қўйилган чорпоя сари юришди, ундаги хонтахта атрофига юзма-юз ўтиришлари билан, чойхоначининг оқ халат кийган ўғли уларнинг олдига бир жуфт обинон билан бир чойнак чой келтириб қўйди.

– Хўш, гапир энди, – деди Асад нон ушатаркан собик синфдошининг кўзларига тикилиб. Раҳматилла унча-мунча нарсага бўйин эгадиган йигит эмас, афғон урушидан қон кечиб келганда ҳам қадди буқилмаган, энди унинг бошига жиддий бир савдо тушгани кўришиб турарди. – Тинчликми ишқилиб?

Биласанми, дўстим, – дея секин гап бошлади Раҳматилла пиёлаларга чой қуяркан. Халқда: емоқнинг қусмоғиям бор, деган гап бор. Беҳазил гапираяпман, яқинда мен жуда қатъи рухий зарзани бошимдан кечирдим. Бундан бир ойча муқаддам боя бўлмада ўзинг кўрган шогирдларим меҳмонга таклиф қилиб қолишди. Фин ҳаммомида бир хордик чиқарамиз, деб ҳоли жонимга қўйишмагач, оёғим тортмайгина бордим. Кўнглим бир ёмонлик сезган эканми, бора солиб ҳаммомга кираверишга ёзилган шохона дастурхонда роса меҳмондорчилик бўлди, аёллар аралашди...

– Емоқнинг қусмоғиям бор, деб боя бежиз айтмадим, – дея гапида давом этди Раҳматилла афсус-надомат билан хўрсиниб. – Беҳазил гапираяпман, бир неча фурсатлик хузур-ҳаловатни деб касаллик ортирдим, йўл қўйган гуноҳим қон бўлиб бурнимдан чиқди, пешонамда бир умрлик қора тамға бўлиб қолди.

– Ҳа, оғайни, дунё ўзи азалдан шунақа нотакомил қурилган шекилли, – деди файласуф ўйчан оҳангда унга жиндек бўлса-да, тасалли беришга қодир таъсирчан сўзларни ахтараркан. – Одамзод онгли мавжудот сифатида дунёга келибдики, нафс балоси ҳам

уни изма-из таъкиб қилади. Бу тўрт кунлик дунёда худди нариги дунёга ортмоқлаб кетмоқчидай ўлиб-тирилиб бойлик ортгиришга, шоҳона уй-жойлар қуришга, нафс балоси билан опполик қилишга бутун умрини сарфлайди. Ҳаётнинг мазмуни-моҳияти фақат шулардан иборатдай, фоний умри тугаб бораётганига қарамай, чумолидек ҳамма нарсани инига ташийди, сб тўймас тўнғиздек ҳамма нарсани жиғилдонига уриш пайида яшайди. Бу масалада сен «янги Амрико очдим», деб ирғишламасанг ҳам бўлади. «Беайб – Парвардигор», деб бежиз айтишмаган, ахир!

– Дунёнинг нотақомиллиги масаласидаги фикринга мутлақо кўшилмайман, – деди Раҳматилла қатъий оҳангда. – У ҳайратомуз даражада мукаммал яратилган. Хом сут эмган бандасигина уни худди олмага тушган қуртдай ғажини билан овора...

– Бу гапнингда, умуман, жон бор-ку, – дея эътироз билдиришга уриңди Асад файласуфлиги тутиб, – лекин одамзод қонини инсон даражасига кўтарилиб, Ҳаққа этишгунига қадар ҳаётнинг кўп чигириқларидан ўтиши, кўп азоб-уқубатларни бошдан кечирishi шарт экан.

– Бу қанақа фалсафа?

Сўфий мистиклар фалсафасига кўра, имкониятдан амалиётгача бўлган йўлда етти водий мавжуд экан. Буюк мутасаввиф Ал-Ғаззолийнинг таъкидлашича, мистик ҳақиқат изловчи Парвардигор висолига етишиш йўлида етти водийни ва руҳнинг етти тунини босиб ўтиши керак. Улар – билим, тавба-тазарру, тўсик ва қийинчиликлар, бахтсизликлар, таҳдид ва таъкиб, чексиз умидсизлик ва ниҳоят, илоҳий омад.

– Беҳазил гапираяман, диссертациянг тайёр бўлиб қолибди чоғи? – деди Раҳматилла кинояли қулумсираб. Ноҳуш гаплардан бироз бўлса-да чангита олганидан хурсанд бўлган Асад қувноқлик билан ҳозиржавоблик кўрсатди:

– Бўлмасам-чи, берган таътилинигдан унумли фойдаландим-да.

– Унда сен билан биз ҳозир қайси водийдамыз?

– Чамамда, тавба-тазарру водийсида.

– Ўхў, ҳали олдинда бизни қанча бахтсизликлар, таҳдид ва таъкиблар, чексиз умидсизликлар қутаётган экан-да?

– Бу – тасаввуф фалсафаси қонунияти.

– Бунақада илоҳий омадга эришгунча қариб-чуриб, адоий тамом бўламиз-ку?!

– Масаланинг моҳияти мана шунда-да! Бу дунё ташвишларига қўл силтаб, кийинчилик ва бахтсизликларни мардона енганларгина илоҳий омадга, яъни Парвардигор висолига етишиб, комил инсонга айланишади.

Раҳматилла бир бурда нонни оғзига ташлаб, чойдан хўшларкан, шубҳа билан бошини чайқади:

– Биздан комил инсон ҳеч қачон чиқмас-ов...

– Нега энди? Парвардигорнинг карами кенг. У кечиримли. Бутун умр гуноҳ қилган дўзахий одамни ҳам биргина улкан савоб иши учун айбларидан кечиби, жаннатга йўллаши мумкин.

– Унақа савоб иш қилиш бизнинг қўлимиздан келармикин?

– Менинг қўлимдан келмаса-да, лекин сен кўп савоб ишларга қодирсан, бунга ишончим комил!

– Раҳмат, дўстим, анча кўнглимни кўтардинг, – деди собиқ жангчи кўнгли тўлишиб. У Асаднинг негадир маънос тортиб, ўйланиб қолганини кўриб сергақланди. Энди собиқ жангчи дўстининг кўнглини овлашга тушди:

– Ўзингнинг ишларинг қалай? Ўз дардим билан бўлиб, ҳолаҳвол сўрашни ҳам унутибман. Қизларинг тинчми? Шайх отанинг соғлиқлари қалай?

– Раҳмат, ҳаммаси жойида. Биласанми, сўнгги пайтларда мени бир нарса хавотирга солаяпти. Сен билан биз-ку, шўролар даврида чала мусулмон, чала кофир бўлиб улғайдик. Ёшимиз бир жойга боргачгина ҳақиқатни англаш йўлида тавба-тазарру босқичига амалга қилиб етиб олдик. Лекин, фарзандларимизнинг келгуси ҳаёти қандай кечади? Масалан, менинг қизларим ҳали дастлабки билим водийсига етиб келмаслариданоқ қанча машғум ҳодисаларнинг гувоҳи бўлишди. Илоҳий омадга эришгуларига қадар уларни ҳаёт сўқмоқларида яна қанча тўфонлар кутаётган экан?

– Беҳазил айтаянман, – деди Раҳматилла қатъият билан, – сен билан биз коммунистик мафкура тазйиқи остида вояга етдик. Фарзандларимиз эса – бунга ишончим комил, дунёвий демократик жамиятда яшашади, тўғрироғи, улар инсон ҳуқуқлари ҳеч қурса поймол қилинмайдиган ана шундай жамиятда эмин-эркин ҳаёт кечиришади. Фарқи борми? Албатта! Ер билан осмонча фарқи бор! Демак, уларнинг ҳаёт йўллари бизникига нисбатан анча енгил ва саодатли кечади, дейиш мумкин. Демак, уларни чинакамига бахтли келажак кутади.

– Сен уларнинг зохирий дунё, яъни мулки оламдаги ҳаётини назарда тугаяпсан. Лекин кўзга кўринмайдиган, фақат калб кўзи билан кўриш, маънавий юксалиш орқали англаш мумкин бўлган латиф олам, руҳлар ва фаришталар олами, Коинот ва илоҳиёт оламидаги ҳаёт-чи? Уларнинг чинданам мавжудлигини биз ўзимиз ҳам энди англай бошладик. Булар юзасидан олий ўқув юртларида ҳам, мактабларда ҳам, боғчаларда ҳам ҳеч қандай сабоқ берилмайди. Буларсиз эса Коинот ва олам манзарасини тўлақонли тасаввур қилиш мумкин эмас. Бундай билимлар билан қуролланмаган ёшларимизни эса, чархи фалак ҳар кўйга солиши мумкин. Мен фарзандларимизнинг келажаги учун айни шу маънода қайғураяпман.

– Бехазил гапираяпман, масалани жуда чуқурлаштириб юбординг, оғайни, – гапни ҳазилга бурди собик жангчи атайин ўзини хушчакчак кўрсатишга уриниб. – Баъзи фикрларингга фарзандларимиз қолиб, ҳатто менинг ҳам ақлим етмаяпти. Қўяйлик энди бу гапларни! Бу ёруғ дунёда шод хуррам яшаб, касал нималигини билмай, маишат қилиб юрганга ҳеч нарса етмас экан. Дилга яқин одамларингни севмасанг, яшашдан не муддао? Бу мулки оламда ҳеч қурса битта дарахт экишдек, биргина етим-есирнинг бошини силаб, биргина бева аёлнинг кўнглини овлашдек савоб ишга қўл урмасанг, бундай ҳаётнинг кимга кераги бор?..

– Мана бу – жуда ҳаётий, гўзал фалсафа! – хитоб қилди Асад ҳам кўнглида чироқ ёнгандай кўтаринки кайфиятда. – Ичиш, чекиш, севиш... Лекин, ўзинг ичкиликни ташлабсан чоғи?

– Э, нималар деяпсан! – деди Раҳматилла айёрона жилмайиб тиззасига шапати ураркан. – Охиригача даволаниб олай, отамиз ҳали! Ўқдонда порох бор ҳали! Бехазил гапираяпман...

– Мана бу бошқа гап! Энди ўзингга ўхшадинг!..

Улар хаҳолаб қулишаркан, қўлларини кўтарганча, қарсиллатиб қафтларини бир-бирига уришди.

ҒОЙИБ ОТА МОЗОРИДАГИ УЧРАШУВ

Болтабой ярим кечаси ётган жойида кўзларини очди-ю, бир зум ҳеч нарсага тушунмай, ағрайиб қолди. Икки укаси эрон гилами устида маст одамлардай бесўпакай ҳолатларда думалаб ётишар, бутун айвон худди даҳшатли зилзила юз бергандай ағдар-гўнтар қилиб

ташланган эди. Шунда кеча тунда бўлиб ўтган дахшатли воқеалар зиммо ёдига тушди. Тўс-тўполон ярим тунда ногаҳон томдан келадиган тарақа-турук овозлар билан бошланди. Ака-укалар аввал зилзила юз берди, деб ўйлашди. Сўнгра ҳе йўқ-бе йўқ, ўртада турган катта хонтахта ўз-ўзидан қарсиллаб синиб кетди, унинг гиламга чалпак бўлиб ёпишиб қолганини кўрган ака-укаларнинг ўтакалари ёрилаёзди. Бамисоли кўзга кўринмас ёвуз бир кимса жавонлардаги чинни идиш-говокларни шиддат билан у ёқдан-бу ёққа улоқтирар, атлас кўрпачаларни ҳафсала билан қийқим-қийқим қилиб кирқар, айвон тоқчасидаги турфа гулларни аямай гилам устига ағдарар эди. Ўша куни ака-укалар катта бир «иш»ни муваффақиятли якунлаб, одам ўлдиришган, сўнгра олган «мукофот»ларини ювишган ва хилватгоҳдаги чойхонада роса маишат қилиб қайтишганди. Уйга қайтиб ёстикка бош қўйишлари билан бошланган бу фавкулудда ҳодисалар боис кайфларидан бирпасда асар ҳам қолмаганди.

Болтабой тирриқ кайфиятда ўрнидан турди-да, ташқарига йўналди. Эшикни очиб, остона хатлаб ўтди-ю, турган жойида тахтадек қотиб қолди. Не кўз билан кўрсинки, ховлиси ўрнида улкан мазор пайдо бўлган, ҳаммаёқки катта-кичик сағаналар, қабрлар, уларнинг устига ўрнатилган турли мақбарача ва ёдгорлик тошлари босиб кетганди. Сал нарида гўрков ёки мазор қоровули бўлса керак, белкурак ушлаган баланд бўйли аллаким ивирсилаб юарди. Болтабой мраммар зиналар орқали пастга тушиб, беихтиёр ҳалиги одам сари юрди. Ажабо, «Адидас» қалшқок кийган, қоп-қора қошлари худди чимирилгандек юкорига кўтарилган, узун қора чопон ва чарақлатиб мойланган чарм этикдаги бу кимсанинг юз қиёфаси унга жуда-жуда таниш туюлди.

Болтабой унинг рўпарасида тўхтаб, салом берди. Қора чопонли кимса кўзларини чақчайтирганча унга тикилиб, истамайгина алик олди.

– Бу ерда мазор қасқдан пайдо бўлиб қолди, ака? – деб сўради Болтабой ҳайратини яширолмамай.

– Нега у пайдо бўлиб қолиши керак?! деди «гўрков» жаҳл аралаш ажабланиб. – Нима бало, кайфинг борми? Бу мазор пайдо бўлганига юз йилдан ошган, ука.

Болтабой бағтар ҳайратга тушиб, тили аранг гашга айланди:

– Ахир, бу жой – менинг ҳовлим... менинг уйим-ку?..

– Эсингни едингми, ука, – деди «гўрков» энди очикдан-очик энсаси қотиб унга худди савдойилардек тикиларкан. – Қанақа уй? Қанақа ховли?

Болтабой орқасига ўгирилиб, ханг-манг бўлиб қолди. Энди уйи ҳам ғойиб бўлган, унинг ўрнида эшиги ўймакорлик санъатининг энг нафис усулларида ишланган салобатли, гумбазли, баланд пештоқли дарвозахона пайдо бўлганди.

Атрофга олазарак аланглади. Шу чоғ сан наридаги бўйи ва эни тахминан ўн газ агрофидаги тепаси гумбаз қилинган сағана йиғитнинг эътиборини ўзига тортди. Эски мусулмон гиштдан одам бўйи баландлигида қурилган бу мақбаранинг олд томонида нагга олиб тушувчи мрамар зиналар бўлиб, зиналар тутаган майдонча охирида занг босган улкан темир эшик кўзга ташланарди. Унинг ичида қайсидир азиз-авлиёнинг мрамардан ишланган қабри жойлашган бўлса керак, хаёлидан ўтказди Болтабой. Ҳойнаҳой, бизга ўхшаган шоввозлар уни ҳам аяшмаган, нимани ўмариш мумкин бўлса, ўмариб, нимани бузиш мумкин бўлса, бузиб ташлаган, албатта. Айниқса, шўролар давридаги болынавойларнинг бунақа ишларга суяги йўқ эди.

– Қизиқиб қолдинг шекилли? – Болтабой ноҳос қулоқлари остида янграган овоздан сесканиб тушди. Ўгирилиб, «гўрков» энди ўзи билан ёнма-ён турганини кўрди. Вожаб: унинг бошидаги «Адилас» калпоғининг тепа қисми худди икки шохи бордай юқорига туртиб чиққанди. «Нима бало, шайтонми бу?» – хаёлидан ўтказди Болтабой бадани жунжиқиб.

– Ака, танишиб қўяйлик, – деди йиғит унга қўлини узатиб. – Менинг исмим Болтабой.

– Хавогир қилма, Болтабой, – деди «гўрков» худди унинг фикрини ўқиётгандай. – Камина шу мазорнинг қоровулиман. Ўлжабой деб аташинг мумкин.

– Ўлжабой ака, анави сағананинг ичига бир кириб чикишнинг иложи бормикин? – сўради йиғит журъатсизгина. – Мрамар қабрлар, мумиёланган жасадлар қолганмикин?

– Нима қиласан у ерда? – жавоб берди қоровул жаҳли чикиб. – Ўлган одамларнинг руҳини безовта қилишнинг нима кераги бор?! Бу жой сенга музей ёки томошахона эмас-ку! Мумиёланган жасадларни эса, бекор тилга олдинг. – Ўлжабой ака худди муҳим бир нима ёдига тушгандай ўйланиб турди-да, сирли оҳангда давом эт-

ди: – Дарвоқе, бундан кўп асрлар аввал бу ерда ётган улуг авлиё-нинг қабр тоши тагида илохий бир яшил тош ҳам сақланган, дейишади. Жуда ноёб хусусиятга эга сеҳрли тош! Уни қадимда яшаган машхур ал-кимёгарлар бунёд этишган экан. Айтишларича, унинг баҳоси йўқ эмиш.

– Унинг нимаси ноёб экан? – сўради Болтабой дарров сергак тортиб.

– Унинг ёрдамида истаган нишини амалга оширишинг, келажакда кечадиган воқеа-ҳодисаларни олдиндан билиб туришинг мумкин, – деди қоровул бамисоли арзимас бир мағох ҳақида сўз юритаётгандай лоқайд оҳангда.

Болтабойнинг кўзлари чакнаб кетди.

– Чинданам ноёб тош экан! У ҳозир ҳам шу ерда сақланадими?

Билишимча, йўқ, деди қоровул атайин ўзини гўлликка солиб.

– Бўлмаса қаерда? – яна сўради Болтабой сабрсизлик билан унинг чакчайган кўзларидан нигоҳини узмай.

Айтишларича, кейинчалик уни Хизр бува деган мангу яшовчи авлиё олиб кетиб, сақлаш учун яна аллақайси бир авлиёга топширган эмиш.

– У қайси авлиё экан? Яшм тош ҳалиям унинг қўлидами? – сўрок қилишда давом этарди Болтабой борган сари тоқатсизланиб.

– Йўқ, – деди қоровул, кейин товушини пасайтириб, яна сирли оҳангда изоҳ берди: – Ҳозир тош ўша сенга таниш уч опа-сингилнинг уйига япириб қўйилган.

– Қанақа опа-сингил?

– Дарров ёдингдан кўтарилдими? Уларнинг каттасини кенжа уканг севиб қолгани, яқиндагина оҳ-воҳ қилиб юрганини унутибсанда?

– Сиз мени қаёқдан танийсиз?

– Э, ука, шаҳарда, қолаверса, бутун жумҳуриятда Болта бойваччани танимайдиган одам бор эканми?!

Бу гапни эшитган Болта бойваччанинг беихтиёр оғзининг тано-би қочди. У ғурур билан тез-тез нафас ола бошлади.

Ўлкабой ака боши билан рўпараларидаги сағанага имо қилди.

– У ёққа яқин ўртада деярли ҳеч ким қирмаган, мумкин эмас! Лекин сен... нуфузли одамсан. Агар сағананинг ичига жуда киришни истасанг... марҳамат!

Шундай деб, у Болтабойни чапг босган мрамр зиналар орқали пастга бошлади.

Улкан темир эшик қийинчилик билан чийишлаб очилди ва улар ним қоронғи ертўлага қадам қўйишди. Қоровул сал олдинда чўнтак фонари билан йўлни ёритиб борарди. Ертўла ичкарасига юрганлари сари кенгайиб борар, лекин бу ерда ҳеч қандай қабр тоши кўринмасди. Бирдан яна зиналар бошланиб, улар тагин пастга қараб йўналишди.

– Мендан ҳеч нарса сўрама; бу ерда савол-жавоб қилиш мумкин эмас! – деди Ўлжабой ака уни аста шивирлаб оғоҳлангираркан. – Факат томоша қил, керакли гапларни ўзим айтиб бераман. Шунанги ғаройиботларни кўрсатаманки, унақаси етти ухлаб тушингга ҳам кирмаган. Ўзингни йўқотиб қўймасанг, бўлгани, ишқилиб...

Ўлжабой ака бу гапларни уқтираркан, улар азбаройи эскирганидан тўкилиб кетган зиналар орқали тим қоронғи ертўлага кириб келишди. Деворлари эски мусулмон ёиитлардан қурилган ертўланинг баландлиги икки газча келарди.

Оёқлари остида кўлмак сув шапиллади. Бу ернинг ҳавоси оғир, диққинафас эди. Ногаҳон чийинлаган овозлар эшитилиб, шундок ёнларидан девор ёқалаб баҳайбат каламушлар галаси югуриб ўтди. Улар одамларга эъгибор ҳам қилишмади. Шунга карамай, бойвачча кўнгли айниб, қайт қилиб юбораёзди. Ҳамроҳининг аҳволини пайкадими, қоровул дарров унинг кўлидан ушлаб олди. Бу ишни у жуда вақтида қилган экан, чунки бир сония ўтмай Болтабой фонарь ёғдуси остида кўнгилини оздиргудек ўлгудай бадбашара махлукқа рўпара келди. У йигитга қаҳр-ғазаб билан тикилар ва улкан жағдор тишларини ёижирлатарди. Азбаройи кўркиб кетганидан Болтабой ўзини кескин четга олди, агар қоровул бўлмаганида, деворга урилиб, бошини ёриши аниқ эди. Ўлжабой ака секингина кулиб кўяркан, унга тасалли берди:

– Ҳечқиси йўқ. Дастлабки пайтларда кўршапалаклардан мен ҳам кўрқардим.

Нихоят, улар узундан-узун бу мудҳиш ертўланинг охиридаги маҳобатли темир эшикка юзма-юз келишди. Қоровул анча-мунча куч сарфлаб эшикни очганидан сўнг, улар остона ҳатлаб, ярми ёиит, ярми мрамр бўлақлари тўшалган каттакон бўлмага ўтишди. Ертўладан фаркли ўлароқ, бўлма фавқулудда ёркин нурларга чўмган, деворларга ловуллаб ёниб турган улкан шамлар осилган-

ди. Уларни ким ва қачон ёққанини Ўлжабой ака изоҳлаб ўтирмади. Деворлар ёқалаб кишининг дилига тулгула соладиган даражада ялт-юлт қилаётган оппоқ устунлар қад кўтарганди. Улар йиғирмага яқин эди. Уларнинг бирига яқинланган бойвачча шу заҳоти даҳшат ичида ортига тисарилди. Булар шиша тобут (саркофаг)лар бўлиб, ичига мумиёланган эркакларнинг жасадлари жойлаштирилган эди. Уларнинг кийим-кечақларига қараганда, бу одамлар ўрта асрларда яшаб ўтган жангчи сарбозларга ўхшар эди.

Шу пайт мазор қоровули бойваччанинг елкасига кўл ташлаб, бўлманинг ўртасига имо килди. Болтабой ўша томонга ўгирилиб, тош сандиқни эслатувчи улкан сунага кўзи тушди. «Сандиқ»нинг четларига ўймақорлик усулида жимжимадор гуллар сурати туширилган, копоқининг сиртига сал-пал хитойчага ўхшаб кетадиган имлода аллақандай нотаниш ёзувлар битилган эди.

– Хосиятли яшм тоши ўз даврида мана шу сандиқда сақланган, – деди Ўлжабой ака йўлдошининг қулоғига шивирлаб. – Уни олиб кетмагунларига қалар бу ерни ажаҳога ўхшаган баҳайбат илюлар кўриклашган ва бу ерга ҳеч ким яқинлашолмаган. Тошни олиб кетишибди-ю, бу жойнинг фэйз-хосияти ҳам қолмабди. Анави жасадлар ҳам кўриқчилар саналиб, биров тошга яқинлашса, шиша тобутларини ёриб чиқиб, ўтирликка келган одамнинг жонини суғуриб олишган эмиш.

– Ё тавба! – деди Болтабой хайрат бармоғини тишлаб.

– Лекин, сен кўркма! – шивирлаб гапида давом этарди қоровул. – Барибир, тошни кўлга киритишга ҳаракат қил. Агар бу ишни удаласанг. – Болта бойвачча бунга, албатта, удалайди, бунга ишончим қилди, нафақат юртиш, балки жами мулки оламга ҳукмронликни кўлга киритишнинг мумкин.

Болтабой ушга ағрайиб тикиларкан, айни кўнглидаги гапни топиб айтаётганидан баттар хайратга тушганди. Айни дамда хаёлидан: «Нима бало, чинданам шайтонга рўпара келдим шекилли», – деган фикр ўтди.

Шу ондаёқ қоровул биқинига туртиб:

– Намунча мижғов бўлмасанг! – дея хитоб қилди сал товушини кўтариб, унинг аччиғи чиққани кўриниб турарди. – Мен ҳам Худонинг бир бандасиман. Лекин оддий банда эмас! Истасанг, авлиё дейишинг мумкин. Чунки мен дунёдаги ҳамма гаплардан хабардорман. Айтайлик, кеча кечаси сенинг уйингда бўлиб ўтган ағдартўнтардан...

Болтабой тунги ғаройиб йўлдошининг жавлон уриб ёнаётган шам нурида аллақандай сирли, кўкимтир тусда товланаётган совуқ башарасига янада синчиклаброк тикиларкан, азбаройи кўркув ва саросимага тушганидан жағи осилиб колган эди. У тили зўрға айланиб, сўради:

- Сиз буни... қасқдан билдингиз?

- Айтдим-ку, камина авлиёман ахир!

- Авлиёлар... турли кароматлар кўрсатишали, дейишади. Чинакам авлиёлигингизни менга исботлаб бера оласизми?

- Жуда кўп савол бераяпсан, - деди қоровул энди аччиқ данак чайнагандай афтини буриштириб. - Бунинг оқибати яхши бўлмайди. Авлиёлигимни сенга аллақачон исботлаб бўлдим. Буни уйишта қайтганинда биласан.

- Йўғ-э?.. Уйимда ҳамма нарса яна ўз холига қайтди. демокчимисиз?

Савол беришни бас қил деяпман! Айтдим-ку, ҳаммасини хализамон ўзинг кўрасан...

Шу пайт Ўлжабой ака жасад солинган шиша тобутларнинг бирига синчков тикиларкан, ранги бўздай оқариб кетди. Болтабой ҳам ўша тарафга юзланди-ю, кичкириб юбораёзди. Жасаднинг тўсатдан киприклари қимирлаб, бесўнақай қалин лабларида захархандали кулгу ифодаси пайдо бўлганди.

- Сенга исча бор айтдим-а, ана энди ҳаммаси расво бўлди! хитоб қилди қоровул афсус-надомат билан баралла овозда. - Жасадлар тирила бошлашди. Сенга аввалдан ҳаммасини тушунтириб берсам бўларкан. Бу ерга кирган ҳар қандай ўғрининг миясида, яшим тош қасрга яширинган экан, деган савол-ўй бўлади. Жасадлар ҳам ана шу савол-ўйга, умуман, савол биотўлқинларига созланган. Бу тўлқинлар жасадларга етиб бориши билан улар тирилиб, ўғрига хужумга ўтишади. Уларнинг биттаси жонланса, бўлди, шу захоти колган йигирматасини тирилтиради. Ҳай, майли, бўлар иш бўлди, мен уларни чалғитиб тураман, сен қочиш пайида бўл!

Шу пайт ҳалиги киприкларини қимирлаган жасад қўйилган шиша тобут қарсиллаб ўртасидан дарз кетди. Эҳсонаси чикиб кетган Болтабой қимирлашга ҳам ҳоли етмай, ҳайкалдек қотиб тураркан, тобутнинг бир бўлаги тўкилиб тушди, айна дамда, ундан аччиқ ва ўлгудай кўланса тутун бурқсиб кўтарилганини пайқайди. Тутун тарқалгач, шиша тобут ғойиб бўлгани, унинг парчалари асирлик-

дан қутулиб чиққан сирли мавжудотнинг оёқлари остида ётганини кўрди. Шу заҳоти жасад кўзларини очиб, аввал Болтабойга, сўнгра қоровулга тешиб юборгудек ғазабнок нигоҳ билан тикилди. Бойваччанинг борлиқ вужудини аллақандай ибтидоий бир даҳшат хисси чулғади. Иккови ҳам жон-жаҳдлари билан ўзларини эшикка отишга интилишар, лекин қандайдир шайтоний бир куч оёқларини занжирбанд қилиб кўйгандай эди. Шу чоғ Болтабой ўз ҳамроҳининг юзи қандайдир маънисиз, совук бир ифода касб этгани, қўллари жонсиздай осилиб тушгани, у бамисоли бўғма илоннинг жодули нигоҳига дуч келган қуёнчадай жасаднинг истикболига қараб юра бошлаганини кўрди. Ана шундан сўнг юз берган воқсадан бойваччанинг оёқлари акашак бўлиб, ҳуши бошидан учаёзди.

Мозор қоровули худди сехрлангандай ўрта асрларда яшаб ўтган, айни дамда, ҳайкалдай қотиб турган девдай хайбатли жангчи сари юраркан, бошиқа шиша тобутилар ҳам қоқ ўртасидан қарсиллаб дарз кетиб, шипалари тўкилиб туша бошлаган, бўлмани улардан бурқсиб чиқаётган кўм-кўк ва ўлгудай бадбўй тутун тўлдирганди. Мана, Ўлжабой ака даҳшатли махлуқ билан юзма-юз келди-ю... Во дариг! Бир сакраб унинг танасига сингиб кетди! Уни ўзига «ютиб» юборган одамхўр «дсв» шу заҳоти жонланиб, олдинга бир қадам ташлади.

Ўтақаси ёрилаётган Болтабойнинг оёқларини занжирбанд қилиб турган кўзга кўринмас куч шу ондаёқ йўқолиб, у бир зум ҳам ўйланиб ўтирмай, ўзини ташқарига отди.

Кўрқувдан эс-ҳушини йўқотгудай ҳолатда бу Худо урган ертўладан юқорига олиб чиқувчи зиналар сари шаталоқ отиб югураркан, орқасидан гумбурлаган оғир кадам товушлари қулоғига чалинди. Ортига ўтирилиб қарашга ҳам юраги дов бермай, баттар жон-поши чиқиб, бор овози билан чинқирганча янаям тезроқ югурди. Мана, ниҳоят, ҳалоскор зиналарга ҳам етиб олди. Темир эшик остонасидан ҳаглаб ўтди-ю, уни бор кучи билан беркитди. Шу ондаёқ ичкаридан худди Фантомасга ўхшаб ваҳимали дўриллаган кулги овозини эшигди. Бу кинояли кулги шайтоний кучлар тантанасидан далолат бераётгандай эди.

Ўғрилиқни ўзига касб-қор қилиб олган Болта бойвачча умрида газет-журнал ўқимаган, фирт маҳдуд йигит эмасми, ярим туңда кечган бу ғаройиб саргузаштларининг моҳиятини ҳаётининг охиригача англай олмай ўтади... Гап шундаки, «Сирли олам» ойномаси

яқинда бир илмий мақола чоп этган, унда ёзилишича, ўрта асрларда ал-кимёгарлар инсон танасининг бир неча аср яшай олишини таъминловчи модда кашф қилишган, бу тажрибаларга розилик билдирган одамларнинг қони сўриб олиниб, унинг ўрнига инсон жасадини емирилишдан сакловчи махсус суюқлик модда куйишган. Бундан одам ўлмаган, ўзига хос муруқаба ҳолатига ўтиб, летаргик уйқуга кетган. Мозий олимлари ўзлари бунёд этган ягона нусхадаги илоҳий яшм тошини қўриқлашда, афтидан, ана шундай одамлардан фойдаланишган кўринади.

Болгабой санчиб ўрнидан турди-ю, ўзини яна уйида, катга айвонда кўриб, сая кўнгли таскин тонди. Икки укаси икки томонида алок-шалок думалаб ётишарди. Алашлаб ён-верига тикилди, ажабо: ҳамма нарса яна жой-жойида, кеча тунда бўлиб ўтган тўстўполоннингиси ҳам, изи ҳам қолмаганди.

«Қоровул чинданама авлиё экан шекилли?» хаёлидан ўтказди у ўйчан қиёфада ташқарига тикилиб. Гафлат уйқусидаги бу оми ва жоҳил йиғит шу бугун шайтонлар ва ине-жинслар раҳнамоси Улуспирнинг нақ ўзи билан мулоқотда бўлганини хаёлига келтиришга ҳам қодир эмас эди...

АЖДОДЛАР ЁДИ

Кўк дўши кийиб, мош-гуруч соқоли ёйсимон шаклда бир текис таранланган барваста қомагли Баҳром Шайх ота дастурхон ёзиқлик хонгахта юқорисида ҳаворанг болишга ёнбошлаб ўтирар, ҳозиргина пахта гулли ниёлага келини қуйиб кетган кўк чойдан хўплаб, рўпарасидаги пастак жавонга қўйилган ойнаи жаҳонга тикиларди. Унда масковлик журналист дунё воқеалари хақида сўз юритаётганди. Японияда яна кучли зилзила бўлиб ўтибди. Беш юзга яқин одам ҳалок бўлибди. Амрикодан Хитойга учаётган самолёт 300 нафар одами билан уммонга кулабди. Атиги ўнга яқин одамни кутқариб қолишга муваффақ бўлишибди. Афғонистонда муҳолиф томонлар келишолмай, ўзаро қонли урушни яна давом эттиришаётганмиш. Қасрдадир Сибирда, Маринский яқинида деди, шекилли, нефть ортган поезд издан чиқиб кетибди. Қайсидир Африқо мамлақатини сув босибди. «Ё тавба! – хаёлидан ўтказди Баҳром Шайх ота дилида ноҳуш безовталиқ ҳиссини туйиб. Бу телевизорда иш-

лайдигашларгаям ҳайрон қоласан, киши. Нукул даҳшатли фалокатлару фавқулодда ҳодисалардан гапиришади. Уни томонга қилган одам замоннинг нечоғли потинч ва калқиб турганидан беихтиёр ваҳимага тушиб кетади. Дунёда яхши ишлар ҳам бўлаётгандир, ахир? Қандайдир улкан қурилишлар, илмий кашфиётлар, миллий байрамлар... Ана ўшалардан ҳам гапирса асакаси кетадими, буларнинг?! Айтайлик, мана, камина ўша 300 та одамнинг сувга чўккани ёки поезд ағдарилганини эшитиб, нима каромат кўрсата оламан? Уларга ачиниб, кайфиятим, асабим бузилади, холос. Фикри ожимча, бошқалар учун ҳам худди шушдай».

Ойнаи жаҳонда энди малла сочили ёнгина ўрис аёл аллақайси афсунгарми-ей, фокусчими-ей – ўтда ёнмайдиган, танаси арра билан қоқ ўртасидан қирқилсаям тирик қолаверадиган гаройиб одам ҳақида ҳикоя қила бошлади.

«Тавба, сўнги йилларда шунақа антиқа одамларам кўпайиб кетди» ҳаёлидан ўтказди Баҳром Шайх ота энди ойнаи жаҳонга маънисиз нигоҳ ила тикиларкан. У ўйга толганди. Раҳматли буvasи Икром Шайх бобо болалигида афсун ва дуолар ўқиб, турфа-туман илоҳий мўъжиза ва кароматлар кўрсатадиган азиз-авлиёлар ҳақида ҳикоя қилиб бергувчи эди. Ўзларининг аждодлари орасидан ҳам шунақа табаррук зотлар етишиб чиққан экан. Масалан, XIII асрда яшаб ўтган боболари Шайх Умар Боғистоний дуо ёрдамида қишда узум етиштирган, айна саратон авжига чиққан паллада дарёни музлата олган экан. У ҳақда халқ орасида тарқалган қуйидаги ривоят то бизнинг кунларимизгача етиб келган:

*Панайда қишда узум пишди – тотиб кўрдик,
Ёзда Чирчиқ музга ботди – қотиб кўрдик.*

Лекин у зот ҳозирги фокусчилардан фарқи ўлароқ, ўз замонасининг йирик мутасаввифларидан бўлиб, илоҳиёт ва тариқат илмини мукамал эгаллаган, илми зоҳирий ва илми ботиний сирсинаотлардан воқиф бўлган. Шайх Умар Боғистонийнинг ўғли Шайх Хованди Тоҳур бува ҳам ўз илм захираси ва стуклиги жиҳатидан кароматўй алломалар орасидан юксак ўрин эгаллаган. Улуғ инсоний фазилатлари ва кароматлари билан бутун Мовароуннаҳр халқлари ва подшолари орасида улкан обрў-эътибор ва нуфузга эришган, олий мақом ва илоҳий сирлар орифи, фуқаро ва акобирлар пуштипаноҳи Шайх Хожа Аҳрор Убайдуллоҳ ҳам Шайх Хованди Тоҳур буванинг невараларидан эди.

Шўролар даврида бу буюк сулоланинг иктидорли ўғлонлари қувғин ва таъкиб-таъйиқ қилинди, уларнинг баъзилари сургунга жўнағилди, айримлари хорижга кўчиб ўтишга мажбур бўлишди. Пировардида бу кароматгўйлик асрлар оша катта боболаридан суяк суриб, неваралари Назира, Наргиза ва Нафисаларга ўтган бўлса не ажаб. Аммо чинакам кароматгўй, чинакам комил инсон даражасига эришгунча олдинда хали қанча азоб-укубатлар, хали қанча синовлар бор экан? Неваралари қанча синовлардан ўтиб бўлишди, лекин, фикри ожизича, булар хали ҳамир учидан патир эканини Баҳром Шайх ота ботиний бир гуйғу билан сезар, бу ҳақда ўйласа, бўлди, кўнглини ғашлик чулғар, кўкси ғамга ботар эди.

Баҳром Шайх ота анча ўқинишли, маърифатли, ислом фалсафасини теран тушунадиган одам бўлса-да, Лавҳул Махфузнинг кўп ишларига тушунолмас, унинг баъзан ақл бовар қилмайдиган «ўйин»ларидан боши қотар эди.

Яқиндагина Қўлдош Али Хожидеган олис аймақлари ва у бериб юборган ғаройиб яшм тоши ҳақидаги хабар ҳам уни лол қолдирган эди. 20-йилларда, кейинрок, уруш даврида кўп қариндошлари Сайрамга, Шамайга, Афғонистон ва, ҳатто, Амрикога кўчиб кетганларидан хабари бор эди. Лекин улар билан ҳеч қандай борди-келдилари йўқ, айниқса, сўнги ўттиз-қирқ йилда алоқалари буткул узилиб кетганди.

Ҳалиги башоратчи аёл Гулшода бонунинг бот-бот уйларига келиб, ўша сеҳрли тош ёрдамида неваралари билан аллақандай муруқаба амаллари ўтказаетгани ҳам отага хуш ёқмас, буцай муносабати баъзи қотиб қолган диний ақидалар онгига сингиб кетгани боис ҳар қандай башорат ва фол очишларни тан олмаслигидан келиб чиққан эди.

Баҳром Шайх ота раҳматли бувасидан аллақандай сеҳрли фалсафа тоши ҳақида ҳам қизиқ-қизик ривоятлар эшитган, айтишларича, ноёб кристалл таркибли бу тош ёрдамида муруқаба ҳолатида ўтмишда бўлиб ўтган, ҳозирда ва келажакда кечувчи ғаройиб воқеа-ҳодисаларни кўриш, башорат қилиш мумкин экан. Ўрта асрларнинг машҳур алломаси ва файласуфларидан Ал-Хоразмийнинг ёзишича, бу тош оддий ҳаво табиатига эга ва шунинг учун ҳам ҳавода кўринувчи ҳамма нарсалар унда акс этаверади. Баъзи бир мутасаввифларнинг фикрича, ҳайратомуз кўринишлар ва келажак манзаралари кристаллга кирувчи руҳ томонидан «намойиш» қилинади.

Рухни кристалл таркибига киритиш учун эса, ўзаро номутаносиб диний ва магиявий ифодалар қоришмасидан иборат афсундан фойдаланишар экан. Кўпинча кристаллга бир одам қараб турар, иккинчи – «руҳ чорловчи» медиум эса, бир маромда афсун ўқиб, хамроҳини мурукаба ҳолатига киритарди.

Бувазининг эътирофича, келажакни башорат қилиш билан фақат сеҳргарлар ва афсунгарларгина эмас, балки эл-юрт орасида доврўг таратган валийлар ҳам шуғулланишган, илло, бунда улар дуолар ўқиб, Худога муружаат қилишган ва «қора магия» билан шуғулланиб, ёвуз руҳларни чорловчи сеҳргар ва афсунгарлардан фарқли ўларок, ўз қароматларини эл хизматига, эзу ва олийжаноб ишларга йўналтиришган.

Ҳар бир одамнинг Худо пешонасига ёзгани бўлади, деганларидек, ота Лавҳул Маҳфузда ўн саккиз минг оламда кечадиган ҳар бир воқеани олдиндан белгилаб қўйилгани, тақдирдан қочиб қутулиб бўлмаслигига ишонар, айтии вақтда, инсонга берилган ирода эркинлиги, истак-хоҳиш ва кучли интилиш ёрдамида тақдир саҳифаларига таҳрир киритиш мумкинлигига ҳам шак келтиролмас эди.

«Хўн олатасир давр бошланди-да» ҳаёлидан ўтказди Баҳром Шайх ота ойпаи жаҳондан нигоҳини узмай. Запори кўзгуда энди учта йирик давлат раҳбарининг Беловеж шартномаси тузганлари хусусидаги кўрсатув берилаётгани. Ер қуррасининг олтидан бир қисмини эгаллаган буюк салтанат парчалана бошлаган, зулм ва истибдод империяси даҳшатли тўлқинлар тўфоқида хасга осилган чумолидай ўз мавқеини саклаб қолиш учун сўнги чора-тадбирларни амалга оширишга киришганди. Айтии даврда турфа-туман фирқалар, «халқ» ҳаракатлари бошланиб, кечагина «проектарман», деб кўксига уриб юрган яланғоёқлар бугун яна ҳокимият тепасига чиқишга азму қарор қилишганди. Қуни кеча фирқанинг бўҳчадай, юзлари кинкизил мағиздай амалдорлари бўлиб, халқнинг қонини сўриб юрган қимсалар эндиликда бир юмалаб демократларга айланишган, турли жамғармалар, қўшма ва кичик қорхоналару ҳиссадорлик жамиятлари тузиб, яна дориламон ҳаёт кечира бошлашганди. Айтии замонда, авваллари ўртамиёнадан наст олим, чала ҳаким, ўртамиёна шоир, бастакор ёки публицист бўлиб, жамиятда обрў-эътибор тополмай юрган бир гуруҳ нафсониятга берилган, шуҳратпараст, учар ва товламачи нусхалар ҳам Горбачёв зълон қилган «қайта қуриш» сиёсатидан ўз манфаатлари йўлида фойдаланиб қолиш фурсати етганини

англаб, ўзларини сиёсат майдонига уришган, шайтонга ҳай беришганди. Илгарилари марксизм-ленинизм асослари ва илмий коммунизмни кўкларга кўтариб, ёшларга маъруза ўқиб юрғашлар бугун оғиз кўпиртириб капитализм ва буржуа жамиятининг афзалликларини мақташга тушиб кетишганди.

«Умрида ҳеч нарса кўрмаган, таг-зоти паст, кўзи оч подшодин Худо ўзи асрасун, - деяр эди доим марҳум буvasи. Яхши подшо уй-жой куради, йўл куради, ёмони – борини ҳам йўқ қилади». Ҳозир эса, айнан шундай ўтмиши қоронғи, ҳатто, моҳиятан жинорий ишларга дахлдор кимсаларнинг кўнгли подшо бўлишни тусаб қолганди.

Хом сут эмган бандасининг табиати ўзи шунақа. Унга салгина амал курсиси тегса, ҳокимият «маза»сини озгинагина тотиб кўрса, бўлди, босар-гусарини билмай, кибру хавога берилади, ўзини буюк ишларга қодир санаб, янада баяндрок «дор»га осилгиси келиб қолади, аслида ўз ақлий ва маънавий савияси бўйича сарик чакага ҳам арзимайдиган бу тоифалар нечоғлик майда одамлар бўлишмасин, ўзларини шунчалик юқорирок даражага муносиб, деб даъво қилишади.

«Ҳа, энди янги подшо бўлса, бўлибди-да, бунинг менга, оддий бир дехкон (ёки чўпон)га нима дахли бор, сримга ишлов бериб, ҳосилимни ўриб, насибамни териб юравераман-да, кимдир тахт талашади, кимдир дунё талашади, талаша-талаша, барибир, бир кун қабрга киради. Мен бўлсам, ҳалол меҳнатим, пешона терим билан халқнинг қалбига кираман», деган қабилда фикр юритадиганларни Баҳром Шайх ота қалтабин одамлар деб санарди. Чунки ҳаётий тажриба шуни кўрсатдики, ҳар бир тайинланган ёки сайланган юрт раҳбари фаолияти ҳар бир фуқаро, ҳатто, ҳар бир ҳайвон, ҳашарот ёки ўсимлик тақдирида ҳам ўз инъикосини топиши мумкин экан! Хрущёв ҳокимият тепасига келганда уй ҳайвонларини йўқ қилдирганди, натижада сут ва гўшт маҳсулотлари кескин камайиб, очарчилик бошланишига бир баҳя қолди. Ёки Хитой давлати раҳбари миллионлаб чумчуқларни ёппасига қирдиргани оқибатида миллионлаб мева дарахтларига қург тушиб қуртлаб қолгани кўпларнинг, айниқса, кекса авлоднинг ёдидан кўтарилгани йўқ-ку, ахир!

Тарих сарҳадларида биргина шахснинг ўрни нечоғлик буюклигини Баҳром Шайх ота яхши тушунар, «Орни эр қиладиган ҳам, ер қиладиган ҳам хотин», деганларидай, «Юртни бўстон қиладиган ҳам, қабристон қиладиган ҳам подшо», деб ҳисобларди у.

Эшик очилиб, хонага негадир қовоғи уюлган Мунаввархон ая кириб келди-ю, отанинг хаёли бўлинди.

– Чойингиз борми? деб сўради у чойнак қопқоғини очиб ичига нигоҳ ташларкан. Ярим чойнакдан кўпроқ чой борлигини кўриб, хонадон соҳибининг ёнига ўтирди-да, нохуш кайфиятда: – Ўғлигиз яна Гулшода бонунни бошлаб келди, қизларни олиб, меҳмонхонага кириб кетинди. Тош билан боғлик яна алламбало тажриба ўтказишармиш, – деди. Башоратчи аёлнинг бот-бот уйларига ташрифи унга ҳам хуш келмаётгани кўриниб турарди.

Баҳром Шайх ота ўйчан қиёфада аста соқолини тутамларкан:

– Алҳамдулиллоҳ, охири бахайр бўлсин ишқилиб, – деб кўйди.

– Бундоқ тузукроқ ҳам тушунтириб беришмайди, – деди ая ногандай бўлиб. – Улар нима қилишмоқчи ўзи?

– Ўғлим, диссертациям учун тажриба ўтказаяпмиз, дейди. Алҳамдулиллоҳ, Парвардигор мавжудлигини ғайридинларга илмий асосда исботлаб бермоқчи у.

Ё тавба! Олимларнинг ҳам ақли анча қуюлибди-да! Ҳаммалари азалдан нуқул Худо йўқ деб ташвиқот қилишарди-ку!

– Лекин, айни замонда бунинг жазосини олишаяпти. Кўп олимлар, айниқса, домлаларнинг ишлари чапасидан кетган ҳозир.

– Тавба, авваллари яхшими-ёмонми, олимлардан бойроқ олам бўлмасди.

– Буям Худонинг уларга юборган синови-да, онаси. Булар бари ўткинчи.

– Тўғри айтасиз, додаси, барибир, яхши ният қилган маъқул.

Баҳром Шайх ота кўлидаги бошқарув усқунасининг тугмаларини босиб, ойнаи жаҳонни бошқа дастурларга бирма-бир ўтказиб кўрди. Ҳаммасқда рус тилида кўрсатувлар берилётганди.

– Ўзбекистонда янаб, ўзбекча кўрсатув томоша қилолмасанг, – деди Мунаввархон ая кинояли оҳангда қошларини чимириб, – бу қандай бедодлик?!

– Иншооллоҳ, ўзбекча кўрсатувларни ҳам томоша қилиш насиб этади ҳали, кўнглим сезиб турибди, тинчлик-омонлик бўлса, яқин йиллардаёқ ҳаммаси жойига тушиб кетади. Юртбошимизга Худо узок умр берсин...

– Илоё айтганингиз келсин! – деди ая юзига фотиҳа тортиб.

Айни шу пайтда ошхона эшиги очилиб, Асад кирди. У салом бериб, қозонда гўшт қовураётган хотинининг ёнига келди. Негадир у ташвишли қиёфада эди.

– Онаси, нохуш хабар бор, — деди қовок-лунжини осилтириб. Ҳозиргина ўтказган муруқаба амалимиз яхши чиқмади, ака-укалар яна куфр ишларини...

– Жувонмарглар, яна нима балони бошлашибди? – сўради хотини жон ҳолатда бирдан қўл-оёқларидан мадор кетиб.

– Яшм тошни ўтирилашга жазм қилишибди! Бу йўлда улар ҳеч нарсадан тап тортишмайди.

– Анвар акангизга сим қоқинг! Бирон фалокат юз бермасидан маслаҳатлашиб, олдини олайлик! — деди хотини эҳсонаси чиқиб.

– Хотин, – деди Асад асабини аранг босиб, – бу гапни ойимга ҳам, додамга ҳам айтиб бўлмайди. Лекин сенга очингни айтаман: улар бугун тундаёқ уйга бостириб киришлари мумкин!

Нималар деяпсиз?! Энди шу етмай турувди ўзи!.. Мелиса чақирини керак, ахир!.. хитоб қилди хотини йиғлагудай аҳволда.

Асад тунд киёфада бошини ҳам қилиб, пича ўйлашиб турди-да, бирдан қағий оҳангда гапирди:

– Мелиса ҳам чақирмаймиз, Анвар акамга ҳам сим қоқмайман. Раҳматилла билан маслаҳатлашиб кўрай. Ҳозир мен Гулшода бонунини уйига ташлаб, дўстимнинг олдига ўтиб келаман. Додам билан ойимни ортиқча ташвишга қўймай, ҳозир қайтиб келади, деб қўя қолгин.

Шундай деб, Асад жадал одимлар билан ташқарига отланди.

АМИРНИНГ ХУФИЯ РЕЖАСИ

Гулшода бону эрталаб Асадга сим қоқиб, негадир кўнгли безовталиги, сеҳрли тош воситасида жиноятчи ака-укаларнинг «иш»ларидан бир хабар олиш кераклиги ҳақидаги тақлифини айтди.

Бир кун аввал эса, ўртанча кизи Наргиза ғаройиб бир сурат чизиб, отасига кўрсатди. Суратда қора чопон кийган ўша бизга таниш уч барзанги йигит жар ёқасида туриб, чарм куртка кийган жингалак сочли ёш йигитни тўппончадан ўққа тутишмоқда, яраланган йигит эса, жарга қулаётган лавҳа аке эттирилган, қора чопонли йигитларнинг бошлари узра сочлари тўзғиган, тирноқлари қошиқдай ўсиб кетган, яғири чиққан узун қора кўйлакли кампир бамисоли фарёд чекиб парвоз қиларди. Наргиза авваллари ҳам ўз-ўзидан илҳомга кириб, кўп суратлар чизган, уларга аллақандай бўлажак воқеаларга

мавхум ишора бор, лекин уларнинг аксариятини ҳеч ким тушуна олмас эди. Қизнинг сўнгги иши Асадни ҳам, унинг хотинини ҳам хайратга солди. Қора чопонли уч кимса, халиги уч жиноятчи ака-ука – Болтабой, Тешабой ва Ўроқбой эжанлиги қундай равшан эди. Лекин, анави жингалак сочли ёш йигит ким? Уни нега қатл қилишаяпти? Бу фожиа содир бўлиб ўтдими ёки энди қутилаяптими?

Сўнгги саволга кўзларини юмганча, сукутда ўтирган Назира-нинг ўзи жавоб берди:

– Йигитни эртага тушдан кейин шаҳар чеккасидаги жарлик ёки дарё ёқасида тинчйтишмоқчи, – деди у сира иккиланмай.

– Қаерда у жарлик? – сўради Асад асабийлашиб.

Бу саволга жавобан Назира с.қасини қисиб, яна такрорлади:

– Чуқур жарлик тагида сув бордай... Сал нарида юқори кучлан-нишли кахрабо тармоғи таянчлари қад ростлаган...

Назира сурагга синчиклаброк тикиларкан, бирдан кўзлари чакнаб кетди:

Ахир, бу ўша... Саїрамда, Ҳожи отанин уйида оёқ-кўзлари шифо тошган йигит-ку! – дея хитоб қилди у.

Наҳотки? – деди Асад хаяжонга тушиб. Чинданами ўша йигит-ми? Бухорои шарифлик Саид Азим Ҳожи авлодларидан эди чоғи?..

– Худди ўша! – деди Назира қатъий ҳулосага келиб.

– Унда, энди қотишлик юз берадиган жойни аниқлаш қолди.

Боядан бери уларга қулоқ солиб, сукутда ўтирган Нафиса бир-дан тилга кириб:

– Жойини балки мен айтарман, – деди айвоннинг настки бур-чагидаги тошойнага кўзларини катта-кагга очиб тикилганча. Шу захоти ҳамма ўгирилиб, ойнага қаради. Лекин, ҳеч ким унда акс этган айвондаги лан-лушлардан бўлак ҳеч нимани кўрмади. Ча-маси, фақат Нафисагина унда аланималарни илғаётгандай эди. – Сув кўраянман... Катта сув... Бу – Чирчик дарёси шеклилли... Унинг ёқасида ташилдиқ завод... Синган, ярим-ёрти темир-бетон тахта-лар, тўртбурчакли мигги пойдеворлар ва шлакоблоklar... Ундан сал нарида дарёга туташган улкан жарлик...

– Мен бу жойни биламан, – деди Асад жонланиб. – Тузел тараф-да...

Назира билан Гулшода бонунинг яқиндагина яшм тоши ёр-ламида ўтказган муруқабга амали вақтида эса, қуйидаги ғаройиб воқеанинг гувоҳи бўлишди.

...Болта бойвачча кирмизи «Тойота»да укалари билан бирга шаҳарни айланасига ўраган халқа йўлни кесиб ўтиб, икки қаватли дапгиллама ҳовлиларнинг бирида тўхтади. У қўлидаги кейс билан машинадан бир ўзи тушиб, ўймакорлик усулида нақшин жилолар берилган маҳобатли дарвоза юқорисидаги тугмани босади. Дарвоза чеккасидаги дарча очилиб, унда сочлари тап-тақир қирилган бақалок бир йигитнинг ковоксимон калласи кўрилади. Аввал Болтабойга, сўнгра унинг ён-атрофига синчков нигоҳ ташлаб, дарчани беркитади-да, дарвоза ўртасидаги эшикни очади.

Болтабой остона ҳатлаб ўтиши билан рўнарасидан чиққан икки барзани йигит унинг чўнтаклари ва оёқларини пайнаслаб, қуроли бор-йўғини текшириб чиқишгач, ичкарига ўтишга ижозат беришади. Мармар зиналар орқали юқорига кўтарилиб, бўйи 30 газ, эни 15 газлик каттакон айвон орқали қабулхонага кираркан, энди малла сочни гўзал бир аёл истикболига чиқади. У Болтабой билан майин жилмайиб саломлашгач, бир дақиқа кутиб туришни илтимос қилиб, ичкарига йўналади. Лахза ўтмай, эшикни очаркан:

– Марҳамат, Отахон сизни кутаяпти! – дейди ўзини четга олиб.

Ичкарига қадам ташларкан, хонанинг азбаройи нурафшонлигидан Болтабойнинг кўзлари қамашиб кетади. Ана шу пурга чўмган, ялт-юлт қилаётган ранг-баранг хориж жавонлари ва нимкатлари билан тўла, оёқ остига жилвагар форс гиламлари тўшалган ҳашамадли хонанинг тўридаги улкан олмон столи ортида эллик беш ёшлар атрофидаги, савлатидан от хуркадиган, залворли нигоҳи кишига тешиб юборгудай тикилувчи барвастақомат одам ўтирган жойида унга эринчоқлик билан қўлини узатади. Бойвачча шоша-пиша унинг қўлини қисади. Унинг икки томонида, шахсий кўрикчилари бўлса керак, эшикдаги қоровул каби сочлари тап-тақир қилиб олинган, шопмўйлов, спортчиларга ўхшаган келбатли икки йигит хайкалдай гўдайиб турибди.

– Ўтир, – дейди бутун Ўрта Осиёга Амир лақаби билан доп таратган хўжайин рўнарасидаги курсига кўзлари билан имо қилиб. Болтабой кейсни столга қўяди, курсига ўтириши билан хўжайинининг юз қиёфаси куни кеча мазорда ўрта асрларда яшган сарбознинг қурбони бўлган қоровулга ўхшаб кетишини пайкаб, хайратга тушади.

– Ўтган гал ишни қойил қилолмадиларинг, – дейди у норози қиёфада қошларини чимириб. – Қурбон бўлмасин, дегани-

мизга карамасдан яна бир одамни гумдон этдиларинг. Оқибатда миршаблар изимиздан тушиб, чувимиз чиқиб қолишига бир бахя қолди. Қонуи бўйича сен ҳозир отилишинг, укаларинг эса, умрларининг охиригача зиндонбанд қилинишлари керак эди. Яхшики, уларнинг орасида садоқатли итларимиз бор. Бу ишни ёнди ёнди қилиш учун бир жомадон сармоямиздан воз кечишимизга тўғри келди. Бу аҳвол давом этаверса, иштонсиз қоламиз, ахир! Энди уни икки баравар қилиб тиклаш керак. Табиийки, бунинг масъулияти сенинг зимманга юкланади, уқдингми, галварс?!

– Уқдим, отахон, – дейди Болтабой нафасини ичига ютиб.

Амир азбаройи газабга минганидан ўрнидан туриб кетади. Қўлларини шимининг чўнтақларига тикканча, асабий ҳолатда у ёқдан-бу ёққа одимларкан, сукутга толади. Бойвачча бошини ҳам қилганча, чурқ этмай ўтиради. Хўжайин қаҳр-газаб отига минганида, қўлидан ҳар бало келиши, жазавага тушиб тепкилай кетиши, столининг тортмасидан тўппонча чиқариб, нақ пенсонасидан отиб ташлаши ҳам ҳеч гапмаслигини яхши билади. Болтабойнинг «Уқдим...» деган жавобини эшитиб, Амир яна жойига келиб ўтиради, сал ҳовуридан тушгандай бўлади.

– Хабаринг бор, биз «Озодлик» халқ ҳаракатига аъзо бўлиб кирганмиз, – дейди энди у анча хотиржам тортиб. – Уни фирқага айлантириш учун корпорациямиз озмунча маблағ ажратмади. Бу иш учун сарфлаган сармоямиз жами низомий жамғармамининг қарийб ўттиз фоизини ташкил этди. Демак, фирқада биз стакчи овозга эга гуруҳлардан бўлишимиз керак. Бу – биринчи босқичдаги вазифамиз. Иккинчи босқичда эса, биз ноиблар сайловида иштирок этишимиз, пировардида ҳукумат тизимида ҳам энг кучли фракциялардан бирига айланишимиз лозим.

Болтабойнинг ўта зерикарли маърузани тинглашга ўлганининг кунидан чидаб ўтирган талабадай анқайганча, ҳаммаси тушунарли, дегандай ҳадеб бош ирғаётганини кўриб, яна газабни кўзийди-ю, лекин ўзини босади.

– Аммо бизга бу залворли ишларимизда халакиг бераётган ҳар хил ғаламислар ҳам йўқ эмас, – дейди у гумантасининг эътиборини кўпроқ тортиш учун овозини баландроқ кўтариб. – Майда бир олимча бизга қарши бош кўтариб, камина ва бошқа сафдошларимиз, жумладан, сенинг номзодингни ҳам халқ ҳаракати тизимидан умуман чиқариб ташлаш учун қатъий кураш бошлаган. Чўнтагида

хсамири ҳам йўк бу гадойвачча профессор бизларни жиноят дунёсига дахлдорликда айбламоқда. Ана шу галварснинг бир танобини тортиб қўйишимиз керак бўлади.

Бу гапни эшитган бойваччага сал жон киргандай бўлди.

– Нима қилайлик, Отахон, асфаласофилинга жўнатайликми ўша кизталокни? – деб сўрайди у ўтирган жойида қаддини ростлаб.

– Ҳозир ит эгасини танимайдиган алғов-далғов замон, шундай килсак ҳам бўлади-ю, лекин сал бошқачароқ йўл тутамиз. Ўша олимнинг арзанда бир ўғли бор, қўл-оёғи шол бўлиб ётган экан, яқинда бир табиб ёрдамида шифо топибди. Ана ўша болани ўғирлаш керак. Шундай килсак, ўша галварснинг юрагини суғуриб олган бўламиз.

– Бу хизматни бизга қўйиб берасиз! – хитоб қилади Болтабой беихгиёр муштларини тугиб. Бойвачча бундай «иш»нинг дарагини эшитишнинг ўзидан зудтар қони қайнаб, завқ-шавққа тушгани кўриниб турарди.

– Керак бўлса, ўша ўғлининг оёқ-қўлларини қайта шол қиламизда.

– Лекин боланинг хаётига ҳозирча суиқасд қилмаслик керак. Уни ўғирлаган захотинг дарагини етказсанг, профессор билан ўзим музокара бошлайман. Унинг исми – Саидбек Саидмансур ўғли. Манзилини сенга йигитлар айтиб беришади.

– Маъкул, Отахон! – деди Болтабой қўлини кўксига қўйиб.

Амир энди столдаги кейсга ишора қилиб, яна дағдағга ўтади:

– Анави келтирганинг тозасиданми, ишкилиб? Сохта бўлиб чиқса, нақ қалланг кетади-я! – дейди унга кўзларини чакчайтириб тикиларкан. Бу нигоҳи бойваччага яна кеча тушига кирган мазор қорувулини эслатади. Бундан баттар хайратга тушиб:

– Э, нималар деяпсиз, Отахон! – дейди шоша-пиша гинаомуз оҳангда. – Одам куриб қолгандай, келиб-келиб сизни алдайманми?! Биздаям озгина виждон бор, ака!..

– Бўпти! – дейди Амир сал юмшаб. – Санаб ўтирмайман, сенга ишонаман.

У ўнг томонида турган шахсий кўрикчисига бошини ирғаб, бир ишора қилган эди, у кейсга қўлига олиб, зиммо ичкарига йўналади. Амир, «шу билан гап тамом» дегандай, столга кафтини уриб ўрнидан турмоқчи бўлган эди, Болтабойнинг яна бир нима демокчидай тараддуланиб қолганини кўриб тўхтади.

– Хўш, яна нима гапинг бор?

Болта бойвачча сеҳрли тош ҳақида хўжайинга айтсамми, айтмасамми, деган масалани ўзи билан ўзи муҳокама қилиб, кечаси билан ухламай чиққанди. Айтса – тош, яъни дунёни забт этинга йўл очувчи тош хўжайиннинг тасарруфига ўтар ва ўзи яна «эски ҳаммом, эски тос» билан қолаверарди. Айтмаса – кейинчалик Амир буни билиб қолса, ўзининг ҳам, укаларининг ҳам нўстени шилиб, терисига сомон тикиши кундай равишан эди. Ўйлай-ўйлай, охири айтишга қарор қилган, чунки Амирдай ёвуз ва шафқатсиз одам бунақа ишларини асло кечирмас эди.

Биласизми, Отахон. дейди у гапни нимадан бошлангани билмай тусмоқчилигиб. – Мен бир галаги туш кўрдим. Қизталок, айтсам, ишонмайсиз. Хуллас, тушимнинг сизга унча қизиқи йўқ, лекин... ховлимиз мазорга айланиб қолганмиш...

– Нима-нима? – дейди Амир дарров ковок-лунжани осилтириб. Номининг ўзиёқ одамларнинг кўнглига қутку ва гулгула солувчи, жиноят дунёсида улкан нуфуз ва обрў-эътиборга эга бу кудратли одам ҳам ҳар хил ирим-сиримлар, эскилик саркигларига сиздиқидилдан ишонарди. Жуда ҳосиятсиз туш кўрибсан!

Бу ёгини эшитиш, Отахон, хуллас, ўша мазорда бир авлиё менга баҳоси йўқ ноёб тош қасрга яширилганини аён қилди.

Авлиёми ё... шайтонми? – сўрайди хўжайин кинояли оҳангда.

– Шайтон эмас, авлиё! – жавоб беради Болтабой қағъият билан. – Шайтон бўлганида, бировга ем бўлмасди.

– Оббо, – дейди Амир энди энсаси қотиб. – Нима бало, тушингда уни ялмоғиз кампир ялмай ютиб юбордим? Тушинг ҳам ўзингга ўхшаган гирт бемаъни экан!..

– Йўқ, ялмоғиз эмас, – бошини сараклатади бойвачча. – Лекин буларнинг ахамияти йўқ. Ҳамма гап ўша тошда.

Шундай деб, у тошнинг ноёблигини ўз билганича уқтириб беради.

– Мана бу қизиқ гап! – дейди Амир бирдан кўзлари чакнаб ўрнидан тураркан. – Шунака илоҳий тошлар ҳақида қасрдадир ўқигандим. У қасрга яширилган экан?

– Баҳром Шайх ота деган бир бобойнинг хонадонига, – зудтар жавоб беради Болтабой.

– Баҳром Шайх ота?.. – дейди Амир рўпарасидаги бир нуктага тикилганча ўйчан қиёфага кириб. Кейин алланима ёдига тушгандай

юзи ёришиб, гез сўрайди: – Ҳазрати Имомда, мачитнинг орқасида турадиган Шайх отами?

– Топдингиз! – илжайди бойвачча.

– Биламан, – дейди Амир жиддийлашиб. – Жуда бообруё оила. Ўғиллари ҳам бакувват йиғитлар. Улар билан ўйлашиб муомала қилиш керак бўлади.

Ўйг-э, дейди Болтабой ишонқирамай. – Жа, унчаликмасдир. Кенжа ўглини кўрганман, пачакқина йиғит, қизталок.

– Сен нимани тушунардинг, – дейди Амир энсаси қотиб, пича сукутдан сўнг қатъий бир қарорга келиб, гапида давом этади: – Бўлмаса, бундай қилсак: сенга ҳалиги галваре профессорнинг манзилини беришади, у билан боғлиқ ишни тинчитгач, олмосни кўлга киритиш билан шуғулланамиз. Шайх отанинг хонадонига тўғридан-тўғри хужум уюштириш хавфли, чувимиз чиқиб қолиши мумкин. Шунинг учун бу хонадоннинг яқин одамини топиш керак, қўшнисими... кенжа ўглининг ошшаларими... Ана ўшалар орқали... Тушунаясанми, уни ўраб-авраш, кўркмасдан қатта пул ваъда беравериш керак. Зарурият тугилса, бу иш учун кўкидан икки-уч мингнинг баҳридан ўтишга ҳам тўғри келар.

– Шундай одам бор! – дея хитоб қилади Болтабой икки-уч мингнинг дарагини эшитгач, қалласига келган ўйдан ўзи ҳам хурсанд бўлиб. – Гулшода бону деган бир фолбин аёл билан улар жуда яқин, оғиз-бурун ўпишишади.

– Ишончли аёлми, ишқилиб? Пулни яхши кўрадимми?

– Яхши кўрганда қандоқ: пул турган жойда онасини ҳам сотиб юборади, қизталок.

– Кейинчалик сотиб қўймайдими?

– Э, буёғини бизга қўйиб бериш, Отахон! Ўша аёл кўлимизда деб ҳисоблайвериш! Буюрган заҳотингиз уни ўраб-чирмаб, мушукдай хузурингизга етаклаб келамиз!

– Маъкул, – деди Амир ниҳоят розилик билдириб.

«Бўлмаса, менга ижозат, Отахон», – дея ўрнидан турган Болтабойни бу сафар хўжайиннинг ўзи тўхтатди:

– Дарвоқе, ёдимдан кўтарилай дебди. Сенга яна бир жамоатчилик топшириғиям бор. Афғондан жуда кўп йиғитларимизнинг темир тобутларда жасаглари қайтайти экан. Шу муносабат билан уч кундан кейин «озодлик»чилар намоён уюштиришмоқчи. Кичик бир шаҳарчадан бошланиб, фирма Марказкўми биноси ёнида

яқун топади. Топшириқ шундан иборатки, тобут кўтарган оломон орасида юриб, кўча-кўйда дуч келган одамларни намоёнчиликларни кўлаб-куватлашга даъват этиш керак. Тушунаясанми, – у олдидаги алланималар ёзилган қоғозга кўз ташлаб, гапида давом этди: – Йиғлоки овозда: «Фарзандларимиз беҳуда нобуд бўлаяпти!», «Озинга Ватан туйғуси борми, сизларда?», «Хукумат қасққа қараяпти?!», «Виждони борлар биз билан юрсин!» - кабилидаги сўзларни айтиб, бақир-чақир қилиш керак.

– Э, шуям иш бўлди-ю, Отаҳон! – дея яна хитоб қилади Болтабой оғзининг танобини қочириб.

– Манави қоғозни ол! Бу ишга укаларингни, атрофидидаги бошқа йиғиларни сафарбар қилишини керак бўлади. Эплайсанларми, ишқилиб?

– Шуниям эндиолмасак ўлибмиз-да, энди, қизалоқ. Афғондан мениям бир жиянимнинг ўлиги кайти. Шўрликнинг абжашли чиқариб ташлашибди, ўзининг жасадини, бошқасиникими, мутлақо таниб бўлмайди. Бу ёғини бизга кўйиб беринг, отаҳон, жиянимнинг руҳи ҳаққи боллаймиз бу ишни!

Амир жангари гумаштасининг бу жавобидан қошиқич ҳосил қилганини билдириб, маъқул дегандай аста бош иргайди. Лекин ҳамон ковок-димоғи уюлган бу одамнинг юз қиёфасидан ҳеч нимани англаб бўлмас, чунки у жилмайиш нималигини умуман унутиб қўйган эди.

СОҲИЛДАГИ ФОЖИА

Асад ўша куни Раҳматиллани тополмади. Чирчиққа кетибди. Кечаси келармиш. Эртасига эрталабдан ишга бормасдан тўғри дўстининг ҳузурига отланди. У катта бўлмада мумтоз кураш бўйича аллақандай китобни варақлаб ўтирган экан.

Назира билан Гулшода бону илохий тош ёрдамида мурақабат ҳолатида хабар топишган бу воқеани эшитган Раҳматилланинг оғзи қийшайиб қолаёзди.

– Ёширай! Ҳаммаси худди ажабтовур фантастик кинодагидай, а? Беҳазил гапираяпман!

– Фожиа шундаки, бу ерда ҳеч қандай тахайюлот йўқ, бари аччиқ ҳақиқат! Машъум башорат бу!..

Собик жангчининг ковок-лунжи осилиб, кўзларига хавотир ифодаси балкиди.

- Агар бу ғаройиб тондан Амир хабар топган бўлса, ишлар чаток, деди у жиддий кифофада. – У билан хазиллашиб бўлмайди.

– Мурукаба амалида нотўғри ахбор бўлиши мумкин эмас, – деди Асад қатъий оҳангда. – Чунки тош алдамайди.

– Намойиш бўлишидан ҳукуматнинг хабари бормикин?

Хабари бор. – жавоб берди Асад. – Кеча гапиришаётгудди. Катталар саросимада...

– Ҳалиги шол бўлиб шифо топган йигитнинг манзилни биласанми?

– Биламан, Сайрамдан қайтгач, отаси билан билимгоҳда кўришувдик, ўшанда ёзиб берувди.

– Болгабойнинг тўдаси гумдон килмасидан тезда оғоҳлангиринч керак уларни! Ҳозирок! Чунки буларга одам ўлдиринч, гунургандай бир гап.

Жуда унчаликмасдир, шаҳар бедарвоза эмас-ку... – иккилашибгина эътироз билдирди Асад.

– Жуда ўшанчалик! – деди Раҳматилла кескин унинг таниши бўлиб. – Беҳазил гапираяпман, салласини ол деса, калласини олади-ганлар тоифасидан узар.

– Сим коксак ҳам бўлади, телефониям бор.

– Жуда соз! Ҳозирок сим кок. Ана телефон!..

Телефон спорт бўлмасининг ўнг бурчидаги насақ столга кўйилганди. Асад жадал юриб унинг тепасига келди-да, чўнтагидан олган дафтарчасига қараб, керакли рақамни гера бошлади. Кегмакет ду-дулаган овоз эшитилиб, сал ўтмай, тармоқнинг нариги бошида дастакни кўтаринди. Аёя киши жавоб бераётганди.

– Алло, саяюм алайкум, яхшимисиз, янга? Саидмансур аканинг уйларими бу? Уйдамилар ўзлари? Яқинда келадиларми? Оббо, чаток бўлди-ку. Ўғиллари-чи? Ҳа, Саидбек. Уям йўқми? Телефонда чакиришди? Ким чакирди? Бир киз? Қанақа киз? Собик синфдоши эканми? Алло, яхши эшитилмаяпти... Синфдошимас?... Бўлмаса ким?... Эски таниши? – Асад дастакни қафти билан ёпиб, таъвишли кифофада Раҳматиллага сўз қотди: – Менимча, йигитчамиз қонқонга илиниб бўпти!..

– Отаси келиши билан дарров бизга сим коксин, айт! – деди Раҳматилла зудтар унинг ёнига етиб келиб. Асад яна дастакка оғзини тутди:

– Янгажон! Алло! Мен Асадман. Хўжайинингиз билан биз до-
рилфунуца кўришувдик. Ўглингиз шифо топганидан хабаримиз
бор. Домла айтибмидилар? Ҳа, балли. Янгажон, илтимос, келиш-
лари билан манави телефонга сим кокичилар, ёзиб олинг: 177-
87-97. Ёздингизми? Ниҳоятда зарур ишлари бор экан, тезда сим
кокаркансиз деб айтишг. Хўп, соғ бўлинг, ҳозирча хайр!..

Асад дастакни жойига қўяркан, Раҳматиллага юзланди:

– Сал кечикканга ўхшаймиз, ўглини яқиндагина бир киз, кимли-
гини янга билолмаяпти, телефонга чақириб, аллакаерга учрашувга
чорлабди. Бу – қонқон! – деди у гамгин киёфада.

– Беҳазил гапираяпман, тўғри топдинг! – хитоб қилди Раҳматил-
ла ҳам баттар хавотирга тушиб. – Ўрғага ёш кизларни кўйиш – улар-
нинг обдан синалган иш усули.

– Энди нима қиламиз? Кутаимизми ё...

– Отаси... Саидмансур ака дединг шекишли? Қаёқда экан ўзи?

– Ношлари қолмаган экан, дўконга чиқиб кетибди.

– Яна чорак соат кутайлик, сим кокмаса, каерда бўлмасин уни
топиб, ўша... Тузелга отланишимизга тўғри келади.

Лекин телефон узок кутгирмади. Орадан ўн дақиқа ўтмай, у жи-
ринглади. Асад сакраб бориб, дастакни кулогига тутди.

– Саидмансур ака? Салом! Бу – мен, Асадман. Эсладингизми?
Раҳмат, раҳмат!.. Сизда жуда шошилишча гапимиз бор эди. Ўглингиз
масаласида... Йўқ-йўқ, хавотирга ўрин йўқ, янгага ҳам индаманг...
Лекин, кўришимиз керак. Иложи бўлса, ҳозирок!.. Яхши, ака-
жон, биз, тахминан, ярим соатга қолмасдан ўша ерда бўлаемиз!..

Орадан ярим соат ҳам ўтмай, улар учовлон Асаднинг оқ
«Жигули»сида Тузелга қараб йўл солишганди. Вақт туш-
га яқинлашаётганди. Аксига олиб Пушкин кўчасида машина-
лар серкатнов, боз устига, тез-тез кизил светофор рўпарасида
тўхташларига тўғри келаётганди. Пушкин майдонида етиб келиш-
ганда, кўчанинг ўртасида турган дароз миршаб йўл-йўл таёқчасини
кўтариб, умуман, кўча ҳаракатини тўхтагиб қўйди. Ҳаммасининг
асаблари таранг, айниқса, ҳамма гандан хабар топган профессор
ўзини қўярга жой тополмаётганди. Беш дақиқадан сўнг аллақандай
қора хориж машиналари сафи ўтиб кетгачгина миршаб йўлни очди.

Улар Тузелга етиб келишганда, куёв аини тиккага кўтарилган,
бу ёқларда машина қатнови ҳам анча сийраклашганди.

– Хув анави асосий кўчани билдирувчи белги тагидан ўтишини билан ўннга бурасан, – деди Раҳматилла олдинга тикиларкан. Дўстинини гап-сўзларидан у борилаётган манзилни яхши билиб олганди.

«Жигули» ўннга бурилиб, икки томонига катта-кичик уй-жойлар қурилган ва шағал ётқизилган торгина кўчага киришди. Орадан ўн дақиқа ўтмай, уй-жойлар тугаб, жўхоризор, сўнгра карам ўсган поллизларни кесиб ўтишди. Яна бир неча сониядан кейин боғ-роғлар боғланиб, кўп ўтмай улар ҳосил бермайдиган ўрис дарахлари – акас, эман, қайин эқилган ўрмонга кириб боришди. Унинг ўртасидан хувилаган, кимсасиз тупрок йўл ўтган бўлиб, чамаси, у Чирчиқ дарёсига бориб тугашарди. Яна бир неча фурсатдан кейин яланглик тақир майдон кўринди. Майдоннинг ўртасига пачақлашган, занг босган ва эскириб уваласи чиққан бир неча қинғир-кийишқ машина қалаштириб қўйилганди. Машиналарнинг ортида темир-бетон деворли кўп қаватли ташландик бино қад кўтарган, бинонинг чор атрофида турли ҳажмдаги темир-тош тахталар, тўртбурчакли пой-деворлар ва целакоблоклар сочилиб ётарди.

Асад машинани тўхтатиб, ташқарига чиқди. Чунки бу ёғига тупрок йўл ҳам тугаган, яланглик чеккасида эса, ўрмон яна давом этганди.

Раҳматилла билан Саидмансур ака ҳам машинадан тушинди.

– Бир вақтлар бу жой темир-бетон қурилма ва усқуналар ишлаб чиқариладиган завод бўлган, – деди Асад ташландик бинога ишора қиларкан. Профессор бинога хавотир билан тикилди.

Дарё бу ердан узокми? – сўради Раҳматилла ўрмонни кесиб ўтган бир неча сўкмоқ йўлга нигоҳ ташлаб.

– Йўқ, – жавоб берди Асад, – янглишмасам, дарёгача яна бир қақиримча масофа бор.

– Ўхў! – деди кўнгли нохуш алыанимани туюб, дақиқа сайин хавотири ортиб бораётган Саидмансур ака тоқатсизланиб. – Анчагина йўл экан-ку! У ёғига машина бормаса, тезроқ юрайлик бўлмаса!..

– Кетдик! – деди Асад жадал одимлаб уларни яланглик чеккасидаги сўкмоқ йўлга бошларкан.

«Профессор туппа-тузук одам экан-ку, сиёсий ҳаракатга қандай кўшилиб қолди экан?» – дея ҳаёлидан ўтказди Асад. «Озодлик»чиларнинг кўпини у яхши билар, уларнинг аксарияти иши юришмаган, ҳаммавақт бировлардан, айниқса, ҳукуматдан

нолиб юрадиган, ҳасадгуй ва ичи қора одамлар эди. Масалан, бир кўшниси Обид Ёркин деган шоир Ёзувчилар уюшмасида ойлик олиб ишларди-ю, бир амалдор халқ шоирининг шеърларини ўрнечага сўзма-сўз таржима қилишдан бўлак илми йўқ эди. Бу билан яна ўзи мактабиб юрарди. Касби-корининг тайини йўқ яна бир таниши бўйинбоғ тақиб, қора костюмда ясашиб юрарди-ю, пуқул ўн сўм бериб туринг, йигирма сўм бериб туринг, деб қарз сўраб келарди. Аввалги қарзларини узишни эса ҳаёлига ҳам келтирмасди. Охири уни ҳайдаб кутулди. Мана шунақа одамлар бир юмалаб «демократ»ларга айланиб қолишганди.

- Саидмансур ака, сиз «Озодлик» халқ ҳаракатининг фаолларидан экансиз-да? - деб сўради Асад олға интиларкан, ортига ўтирилмай.

- Шундай! - деди профессор бош ирғаб. - Халқимизнинг чинакам озодлик ва истиқлолга эришиши учун сиз билан бизга ўхшаган зиёлилар курашмаса, ким курашади?

Гап оҳангида ўта самимий қуюнчақлик, дардманглик бор эди. Буни дарров илғаган Асад унинг фикрини кўллаб-қувватлади.

- Жуда тўғри! Ҳукуматга муҳолиф кучлар бўлмаса, жамиятда тараққиёт бўлмайди. Тамойил жихатидан шундай бўлиши шарт. Лекин мен бу ерда соғлом муҳолиф кучларни назарда тутаман.

- Фикрингизни уқдим, - деди Саидмансур ака «коса тагидаги нимкоса»ни дарров фаҳмлаб. - Биздаги ҳозирги сиёсий фиркалар энди атак-чечак қила бошлаган тўдакка ўхшайди. Уларнинг кўп ҳаракатлари бесўнақай, дуч келган жойда қоқилиб, дуч келган жойда оёқдан қолиши мумкин. Лекин қачондир, кимлардир бундай ҳаракатни бошлаши керак-ку, ахир! Ана шу кимлардир сиз билан биз бўлсак, бунинг нимаси ёмон?

- Сиз мени нотўғри тушундингиз чоғи, Саидмансур ака! - пазокат билан унга эътироз билдиришга уринди Асад. - Айтмоқчиманки, ҳозирги сиёсий ҳаракатларни тўлиқ маънода соғлом дейиш қийин. Чунки уларнинг таркибига, ҳатто, юкори кенгашиларига жиноят дунёсининг «пуфузли» вакиллари суқулиб кириб олган.

- Мана бу масалада юз фоиз ҳақсиз, дўстим. «Озодлик»нинг чинакамига ҳолис, асл маънода истиқлол учун курашаётган вакиллари ана шундай салбий кучларга қарши жанг бошлашган. Камина ҳам ўзимни ана шулар сирасидан ҳисоблайман. Лекин, таассуфки, ҳозирча бирон ижобий натижага эриша олганимизча йўқ. Кенгаши-

мизнинг сўнги мажлисида мен бу масалани яна бир карра жуда кескин тарзда қўйдим. Агар улар ҳаракат таркибида «фаолият» кўрсатиб қолавериплар экан, шахсан мен уни тарк этажагимни билдирдим.

– Аммо, бу чиқишларингиз сизга жуда қимматга тушишини ўзингиз биласизми? Ахир, сиз «нуфузли»ларга қарши қўл кўтараяпсиз-да?..

– Биладан, бош ирғади профессор Асадга етиб юришга интилиб лоциллаганча одим отаркан. – Мен а нисбатан ёмонлик қилишлари, ҳатто суикасд уюштиришлари мумкинлигини ҳам яхши биладан! Лекин, меннинг ёмон бир одатим бор... Ҳа, «ёмон» деб янглишмаяпман, кейинчалик буни ҳаёт кўрсатди: адолатсизликка ҳечам тоқат қилолмайман. Ана шу одатим туфайли ўзимга-ўзим кўп душман орттирдим. Меннинг савиямдаги олимлар ҳозир Фанлар академиясининг вице-президенти, ҳақиқий аъзоси, ҳеч курса, мухбир аъзоси бўлиб юришибди. Мен бўлсам... Ҳаётда амал поғоналарида юқори кўтариладан десанг, риекор, суллоҳ ва лаганбардор бўлишинг, бошкаларни рапжитиб қўймаслик учун улар ҳақидаги ўз фикринини очик айтмаслигинг, хуллас, ҳаминча никоб кийиб юришинг керак экан. Лекин бу иш ҳеч қачон каминанинг қўлидан келмаган, энди эса, ёшим бир жойга борганда, бундай ишдан, айниқса, ҳазар қиламан!..

Асад профессорнинг куйиб-ёниб айтган бу гапларидан таъсирланиб кетди. Сочларининг чаккаларига кумушдай оқ оралаган, оқ-сарик юзли, эллик беш ёшлардаги бу басавлат одам ҳақида дарров ўз хулосасини ҳам ясаб, рўйи-рост башорат қилди: диёнатли, имон-эътиқодли, курашчан, ҳақиқат йўлида ҳар қандай қалтис ишга қодир бу олийжаноб одам «Озодлик» сиёсий ҳаракатининг чинакам етакчиси бўлиши мумкин эди. Лекин у ташкилот сифатида уюлмаган, пароканда, жиноят дунёси билан чагишиб кетган бу амал-парастлар тўдасида узоқ қолиб кетмайди. «Ҳақиқат эгилади, лекин синмайди», дейишади. У дастлабки эгилганидаёқ ҳаракатни тарк этади. Бу унинг, мушук йўлбарс бўлишини орзу қилибди, деганларидек, кўнгиллари «подшоҳлик» тахтини ёки вазирлик курсиларини тусаб қолган ўша лўттибозларга қарши кураши, исёни бўлади. Пировардида, Асаднинг бу башорати ҳайратланарли тарзда ҳаётда ўз тасдиғини топади.

Аmmo hozir professor ўрмон сўқмоғи бўйлаб лопиллаганча Асаднинг ортидан шошилар, хамрохлари билан ўзини кутаётган дахшатли фожианинг гувоҳи бўлиш, тақдирдан кочиб кутулиб бўлмаслигига яна бир карра имон келтириш учун узлуксиз олға интиларди.

Уларнинг ортида жимгина бораётган Раҳматилла туйқусдан қоплондай сергак тортиб, дароз гавдасини чаңдастлик билан пастга олди. Аллакаёқдан ўк овозини эшитгандай бўлди-ю, шу заҳоти ўзини олис Афғонистон ўрмонларида душманлар қурновида юргандай ҳис қилди.

- Тўхтанлар! - олдинда бораётган хамрохларига паст овозда шундай деб буюрди-да, кулоқларини динг қилиб, атрофга алаңлади.

Ўнг томондан аллақандай шовқин-сурон бошлангандай эди.

- Нима гап? Тинчликми? - сўради Асад тўхтаб ортга ўгириларкан.

- Ўк овозини эшитмадингларми? - деди Раҳматилла таъвишшли қиёфада саволга-савол билан жавоб қайтариб.

Асад билан профессор ҳам хавотирда атрофга жиддийроқ кулоқ тутиб, собиқ жангчи тикилаётган томонга қаради. Ўк овозини бу сафар улар ҳам эшитишди. Шу пайт Раҳматилла:

- Олдинга юраверишлар! - Ўнроқ томонга ўрмонни кесиб, ўқдай отилди. У кўз очиб юмгунча шерикларидан элик газча олдинлаб кетган, яна сал югурса кўздан ғойиб бўлиши турган гап эди.

Яна бир неча фурсатдан сўнг дарё соҳилига етиб келган Асад билан профессор дахшатли воқеанинг гувоҳи бўлишди. Ўрмоннинг нариги чеккасидан ёввойи кийикдай отилиб чиққан жингалак сочли ёшгина йигит чуқур жарлик ёқасига етгачина ўзини аранг тўхтатиб қолди. Ортидан изма-из қувиб келаётган жинси шимли икки барзанги йигит уни ўққа тутишарди.

Жони ҳалқумига келган Саидмансур ака йиғлагудай овозда:

- Ахир, бу ўғлим Саидбек-ку! - дея кичқирди-да, телба одамдай гандираклаганча улар томонга югуриб кетди. Асад ҳам ҳаллослаб унинг ортидан чопаркан, сўнгги соҳияда юз берган воқеадан юраги орқасига тортиб кетди.

Қора куртка кийган Саидбек ўк тегибми-тегмайми, ўзини жарга улоқтирган, шу заҳоти унинг таъқибчилари ортида пайдо бўлган Раҳматилла икки оёғини икки томонга ёзганча ўзини уларнинг

устига отди. Жанг узок давом этмади. Ҳар иккала «душман»нинг оғзи-бурпи қолга беланиб, сулайганча оёқдан ағдарилиши учун собиқ жангчининг икки-уч оёқ зарбаси кифоя қилди.

Уларни тинчитган Раҳматилла югурганча жар ёқасига етиб келиб, пастга қаради. Сўнгра эҳсонлари чиқиб югуриб келаётган ҳамроҳларининг даҳшатдан ола-кула бўлиб кетган нигоҳлари остида тиззаларини букиб, кескин юкорига кўтарилди-да, қўлларини олдинга чўзганча, ўзини жарга отди.

Асад ҳам, профессор ҳам кўркув ва саросима ичида қичқириб юборишди.

Улар ҳалюслаб, ҳансираб, жар ёқасига етиб келишганда, ҳозиргина ерда думалаб ётган жинси шимли таъкибчилар сирли тарзда қайқадир ғойиб бўлишганди. Пастда, чуқур жарликнинг тубида эса, асов дарё ваҳимали уюрмалар ҳосил қилиб оқар, у ерга тушган одамнинг омон чиқиши амримаҳол эди.

МАХФИЙ БИТИМ

Икки кундан бери Гулшода бонунинг кўнгли хуфтон, ўзини касрга қўйишни билмасди. Назира билан ўтказган мууроқаба амалидан шу нарса аён бўлдики, жин чалган ўша лаънати ака-укалар ҳадсмай унинг уйига бостириб киришлари керак. Қуриб кеткурлар ҳалиги баҳайбат мушукка, шалпангқулоқ каламуш, кейин кўзойнакли ёлдор илонга ўхшаган инс-жинсларини ҳам бошлаб келишлари тайин. «Ҳозирча бизнинг уйда яшаб тура қолинг», деб айтувди-я, Асад хўп десаям бўларкан. Мана энди оқишга ҳукм қилинган, энди эса, ўлимини кутиб каталакдай тўрт девор орасида сарғайиб ётган маҳбусдай гам-қайғуга ботиб ўтирибди.

Шу чоқ чўзиқ-чўзиқ телефон жирингини эшитган бону, Асад бўлса керак, деган умидда жон ҳовучлаб дастакни кулоғига тутди. Ундан эшитилган овоздан юраги орқасига тортиб кетаёзди.

– Менга қара, мегажин, – деди дастакдан эркак кишининг дўриллаган овози. – Ҳозир биз уйингга кетаямиз. Қочишнинг фойдаси йўқ. Ер остида бўлсанг ҳам топиб оламиз. Эшикни қулфлай кўрма, сиңдириб бўлса-да, очамиз. Миршабларга сим қоқишни эса ҳаёлингга ҳам келтирма. Улар бари – ошна-оғайниларимиз. Қизталоқлар ўзингни олиб бориб, каталакдек қафасга тиқиб

кўйишади. Шундай экан, эшигингни очиб, тинчгина бизни кут. Ҳеч қандай ёмон ниятимиз йўқ. Ўзингга ҳам фойдаси тегадиган маслаҳатли бир гап бор. Келишдикми?

Азбаройи кўриқиб кетганидан Гулшода бонунинг тили танглайига ёпишиб қолгандай эди.

– Сендан сўраяпман, гапир, қизталок! – кичкирди дағал овоз бирдан ғазабга миниб.

– Ҳ-ҳа, – дея олди бону зўрға тили айланиб.

Шу захоти дастакда узук-юлуқ дудудлаган товуш эпитилди.

Нима қилишни билмай буткул саросимага тушиб қолиб Гулшода бону паришонхотирлик билан дастакни жойига қўйди. Жувонмаргнинг айтганини қилмаса, буларнинг кўлидан хар бало келади. Нима қилса экан? Маҳалла фаолларидан ёрдам сўрасаммикин? Фойдаси йўқ. Улар маҳалла миршабига рўпара қилишади. Миршабларнинг каттақонлари билан эса буларнинг тили бир. Ўртада бутун маҳалла-кўйга гап-сўзу шарманда бўлгани қолади. Ҳа, айтмоқчи, хозирок Асадга сим кокади. Ҳамма гапни факаг ўша тушунади. Бирор чорасини ҳам топади.

У яна дастакни кулоғига тутди. Асадларнинг уйдаги телефон рақамларини терди.

– Ассалому алайкум, опоқижон! Яхшимисиз? Эсон-омон юриб-сизларми?.. Бу – менман... Ҳа, танидизми? Раҳмат. Асадхон уйдаими? Йўқмила?.. Э-э... – Гулшода бону унга айтиб қўяверсаммикин, деб бир зум ўйланиб турди-да, лекин дарров фикридан қайтди, тез гапида давом этди: – Ҳай, майли. Келиб қосала, дарров менга сим коксинла. Жуда зарур иши бор экан деб қўйсангиз бўлди.

Бону яна дастакни жойига қўяркан, ташқарида машина овозини эшитиб, баттар ваҳимага тушди. Югура сола эшикнинг қулфини очиб қўйди. Пўлат эшик ясагтирмаганидан яна бир қарра афсусланди. Лаънатиларнинг яна нима иши чиқиб қолди экан? Куриб кеткурлар, бир ишга киришишса, худди зулукдай ёпишишади. Яна кенжаси Назиранинг ишқида куйиб-ёнаётганига ўласизми? Куйиб-ёнмай гўрда чиригур, ишқинг тушган экан, одамларга ўхшаб совчи юбор! Совчига ўлим йўқ-ку, ахир!..

Ташқарида, энди бу сафар худди дсразасининг тагида яна машина овози эпитилди. Ака-укалар узок куттиришмади. Машина эшиклари ёпилиши билан лаҳза ўтмай элик очилиб, Болтабой билан укаси кўринди. Кенжа укалари ташқарида қолганди чоғи.

Гулшода бонунинг оёқларидан мадор кетиб, беихтиёр ўзини ёнидаги нимкатга ташлади. Ҳолсизгина овозда:

– Келинлар, – деди-ю, оғзига толқон солгандай жим қолди.

Болтабой унинг тепасига келди-ю, баттар аёлниги ўтакасини ёриб, кўйнидан тўппонча чиқарди. Уни аста кафтида айлаштираркан, шошилмай гап бошлади:

Опажон, бу сафар сал бўлакча илтимос билан келдик. Баҳром Шайх отанинг уйида бир сеҳрли тош бор экан. Ана шуни кўлга киритишда бизга кўмак беришингиз керак!..

Бу гапдан жон-пони чиқиб кетган Гулшода бону йиғлагудай овозда бутун вужудини титроқ босиб:

– Вой, нималар деяпсиз! – дея зорланди. – Ахир, у – илохий тош, ёмонликка ишлагасак, Худо уради-я. ҳаммамизни!..

– Худо урадимиз, йўқми, бизга фарқи йўқ, тош кўлимизда бўлиши керак, вассалом! – кичқирди Болтабой бирдан жаҳолатга кириб. – Буюғини бизга қўйиб берасиз!

– Жон ука, менга раҳмингиз келсин! Қўлимдан келмайди бу иш!..

Бизда кўлдан келмайдиган иш бўлмайдими! – кескин унинг танини бўлди Болтабой ва тўппончасини чирпирак қилиб ҳавода айлан-тириб, шу захоти қайта илиб олди-да, сўнгра унинг совук нилиши яшин тезлигида Гулшода бонунинг пешонасига ниқтади:

– Вой, ука... Вой, ука... Нима қилияпсиз? Ахир, мени ажалимдан... беш кун бурун... – дея титраб-қашаб кўзларини жовдиратганча, бойваччанинг ғазабдан кўқариб кетган юзига жонсарак тикилаётган бонуга Болтабой яна ўдағайлади:

– Ўчир овозингни!.. Агар таклифимни яна бир бор рад этсанг, кизталок, унда тамом, ўзингдан кўр!..

– Жон ука, тўппончангизни олинг! – энди кўзларидан дув-дув ёш оқиб йиғлашга тушди Гулшода бону худди безгак тутгандек бутун вужудини титроқ босиб. – Товонимга коласиз... Ҳозир юрагим ёрилиб кетади!..

– Ўша нўк юрагингни ўзим ёриб қўя қоламан! – ғазаб билан бақирарди Болтабой энди тўппончасини унинг кўксига нуқиб.

Бундан бешбаттар даҳшатга тушган бону худди шайтонлаб қолгандай оғзини капта очганча, кўзлари олайиб, жонсиздай шалмайган гавдасини нимкатга ташлади. Айни шу чоғ юз берган ходисани ғофил ака-укалар пайкамай қолишди. Осмонданми, ср-

данми, касқандир нохос пайло бўлган шалпангкулок каламуш-симон ине-жинс ўкдай отилиб, Гулшода бонунинг оғзига кириб олди. Башоратчи худди тўлғок тутаётган ҳомиладор аёлдек кучаниб, зўриқиб, танаси бамисоли илондай гўлганар, буралиб-эшилар экан, кўзлари кинидан чиқиб кетгудай баттар олайди. Пешонасидан совук тер сизиб чиққанида, у сал ўзига келгандай бўлди. Лекин энди у буткул бошиқа одамга айланган, кўзлари шинпадай совук йилтирар, афт-ангоридан қаҳр-ғазаб алангаси ёгилар эди. У Болтабойга заҳарханда билан тикиларкан, қўлидаги тўппончасини бир юлқиб тортиб олди, кейин унинг ўқдондаги ўқларини бир-бир чиқариб, ганимининг юзига сочиб юборди. Бундай ҳолатни мутлақо кутмаган Болтабой турган жойида тараша бўлиб қотиб қолганди. Чотлари орасига келиб тушган какишаткич тепкидан орқасига ағдариларкан, кўзлари ола-кула бўлиш навбаги бойваччага етганди. У авратини чапгаллаганча боши билан деворга бориб урилди-ю, шилк этиб гиламга кулади.

Остонада турган Тешабой бу мағзарадан хайрат ва саросимага тушиб, ўзини Гулшода бонунинг устига отди, унинг ўнг қўлида пичок йилтирарди. Лекин башоратчи аёл енгил ҳаракат билан унинг ҳам тақимига тешиб, чап кафтининг кирраси билан йигитнинг қурол тутган қўлига кучли зарба берган эди, пичоғи учиб кетди, айни дамда ўзи ҳам гиламга ағдарилди.

Иккала босқинчини ҳам хушсиз ҳолатга келтирган Гулшода бону ғайриоддий тарзда қаддини ростлаб, ошхона томонга ўтди. Лаҳза ўтмай, қўлида чўмич кўтариб қайтиб кирди-да, аввал Болтабойнинг, сўнгра укасининг юзига совук сув пурқади. Кўп ўтмай, ака-укалар кетма-кет ўзларига келишди. Болтабой гурра бўлган бошини ушлаганча алланималар дея мингирлаб ўрнидан тураркан. Гулшода бонуга энди кўркув ва саросима аралаш тикилди.

– Машина пастдами? – сўради у бойваччага кўз кириши ташлашни ҳам лозим топмай, кийим-кечак жавони ёнига ўтиб тап тортмай счина бошларкан. – Сехрли тошни ўзим ҳам ўғирлаш пайида эдим, лекин ўйлаб-ўйлаб, сира бунинг йўлини тополмаётгандим. Сенлар баҳона энди уни қўлга киритамиз. Фақат...

Худди нишонини хўллаб қўйган болакайдек бўзрайиб турган Болтабой: «Нима фақат?» – деб сўраётгандай унга савол назари билан тикилди. Айни дамда, башоратчи аёл ичкўйлагини ҳам счиб улгурган, яланғоч, билқилилаган ошпоқ танасига жавондан олган

янги атлас кўйлагини кия бошлаганди. Бойвачча унга кўз узмай тикиларкан, беихтиёр тамшаниб қўйди. Ака-укалар оғизларини очиб хушсиз ётган паллада Иблиснинг гумашталари бўлмиш Нут билан Яос ҳам уларнинг вужудларига кириб улгуришган, бонунинг уйига йиғилганларнинг бари энди инс-жинслар ҳукмида, «пес песни коронгида тошади» деганларидек, уларнинг ўзаро тил топишиб кетишлари ҳам тупургандек бир гап эди.

– Фақат, – дея гапида давом этди Гулшода бону атлас кўйлагининг этакларини қоқиб текислашга уринаркан, – биргина тошнинг ўзидан фойда йўқ, унга қўшиб Назирани ҳам ўғирлаш керак. Ҳамма гап ана ўша лаънати қизда...

– Жуда соз! – хитоб қилди Болтабой тиржайиб. – Гарчанд бундай вазифа гарданимизга юкланмаган бўлса-да, керак экан, кизталокни ҳам ўғирлаймиз-да! Бахонада Ўрокни ўша мсгажинга уйлантириб кўя қоламиз!..

– Ксижамиз тоза хурсанд бўларкан-да!.. – деди Тешабой оғзининг таноби қочиб. Унинг танаси негадир илонга ўхшаб буралиб-эшилиб турарди.

Шу чоғ телефон чўзик жиринглади. Болтабой худди пилдираб югуриб қолишга шай мушукдек ғужанак бўлиб, ялт этиб телефонга қаради. Негадир унинг кўзлари ёнарди. Тешабой ҳам буралиб-эшилишдан тўхтади.

– Асад сим қоқаяпти, – деди Гулшода бону телефонга хушёр тортгандай тикилиб. Унинг вужудига ҳозир икки рух жойлашиб олган, уларнинг ҳар иккови бамисоли бир-бирларининг билимлари ва сир-асрорларидан бохабар, аммо ўзаро келишиб иш юригишдек ноёб хислатдан буткул маҳрум эди. Биричиси: дастакни олма, ўғрилар билан тил бириктирганингни Асад билса, сендан буткул кўнгли қолади, шарманда бўласан деса, иккинчиси: дастакни олда, Асадни алдаб-авра – тунов куни ўтказган муроқаба амалларида гувоҳи бўлишган мафия бошлиғи ва Саидбекнинг дарёга чўккани билан боғлиқ воқеалардан кўрқиб кетаётгани, Назирани бир-икки кеча ҳамроҳ бўлиб ўзиникида тунаб қолишига ижозат беришини илтимос қил деяётгандай эди. Бу икки рух ўртасидаги «бахс» тугагунча телефон овози ҳам ўчди.

Гулшода бону қўлларини белига тираганча, ака-укаларга амиронани киёфада тикилди.

– Машинангиз пастда бўлса, жўнадикми?

Болтабой мушукдек ялтокланиб, унинг атрофида гирдикапалак бўлиб қолди. Қирк беш ёшлар атрофидаги хушкомат бу аёлнинг унга ёқиб қолгани кўриниб турарди.

– Опажон, жўнаш кочмайди, – деди уни ҳамон яланғоч ҳолда тасаввур қилишга уринаркан кўзлари сузилиб. – Аввал сал тамадди қилиб олсак бўлармиди. Ҳалиги... юзта-юзта... дегандай, а? «Ичинг кизимагунча ишинг кизимайди», деган экан бир донишманд.

У аёлга сук билан тикилди.

– Ҳо, ичларинг кизимай ўлсин! – деди Гулшода бону энсаси қотиб, вужудидаги биринчи рух таъсирида, аммо шу заҳоти иккинчи руҳнинг «кўли» баланд келиб, дарров уни ўзига оғдирди: – Лекин уйда бўлиши керак. Раҳматли жазмамим Пардабой ака бир вақтлар уйимни ичкиликка бостириб ташлаганди. Шунинг қолган-қутганларидан ҳозир топамиз!..

Улар бирин-кетин ошхонага ўтишди. Бону идиш-товок турадиган жавоннинг ичкарасидан ялт-юлт қилаётган ёрлиғига шайтон суврати битилган кағза шишани олди-да, Болтабойнинг кўлига тутказди.

– Мана, ичларинг куйдиргиларингга, совиткичда газак ҳам бўлиши керак.

Бу ёғига Болтабойнинг ўзи хўжайинчилик қила бошлади. Совиткичнинг эшигини очиб, ундан тузланган бодрини, яхна гўшт олиб, ошхона деворига тиралган ихчамгина хонтахта устига қўйди. Тўлин ой шаклидаги шаффоф елим идишда гўтралган нон ҳам бор эди.

– Нондан ол, опа ўзимизники чиқиб қолди, – деди у хушчақчақ кайфиятда ортларидан изма-из кириб келган Тешабойга. – Қани, опажон, келинг энди, озгинадан олайлик, бу ўткинчи дунёда факат мана шу маишат, хузур-халоват кўрганинг қоларкан.

Айни вақтда, ҳаёлининг бир чеккасида: зиммангга хавфли вазифа юклапган, аввал ишни битказиб, кейин истаганингча маишат қилавер, деган фикр айланар, бошқа бир овоз эса: ҳаммасига тупур, бу калтис, ишнинг барибир сен учун нафи йўқ, уни уддалай олиш-олмаслигингдан қатъи назар, манави оқбилак дўмбоқча билан кайфу сафоингни суриб қол, дея йўлдан урар эди.

Гулшода бону бойвачча узатган пиёлани сал иккиланиб кўлига олди-да, уни худди бозор кўрган эски улфатлардек йигитларнинг пиёлаларига чўқиштираркан, таманно билан пукт ирод этди:

- Азизларим, жуда мард, жангари йигитлар экасииз, тенгак эканман, сизлардан бекор кўркиб юрган эканман, танишганимдан бағоят хурсандман. Ҳамма яхши ниятларимиз ижобат бўлсин, сеҳрли тошни қўлга киритсак, ишларимиз жуда зўр бўлиб кетади. Анчадан бери кўнглимга тутиб юрган бу иш, барибир, ёлғиз ўзимнинг кўлимдан келмас эди, сизларни менга... Шайтоннинг ўзи етказди (Шайтон сўзини у ўз иродасига карама-қарши ўларок, беихтиёр тилга олди). Лекин бу нарса орамизда сир бўлиб қолиши керак, тушунарлими, укажонлар? Илоё режамизни Унинг ўзи қўлдасин! Кани, олинглар!

Улар ниёлаларни бир синкоришда бўшатишди. Иккинчи қадаҳдан сўнг Гулшода бонунинг кўзлари сузилиб, рақс тушисе келиб қолди. Буни дарров пайкаган Болтабой радионинг кулоғини буради. Шу заҳоти ўзбекча вальс янгради. Бойвачча чапдастик ила бир қўли билан бонунинг белидан, иккинчисе-ла елкасидан кучиб, рақс туша бошлади. Хонада аёлни куй оҳангига мос ҳаракатлар билан оҳиста айлантираркан, ширакайф нигоҳини аёлнинг сузук кўзларидан узмасди. Сал ўтмай мусиқа суръати жадаллашиб, улар янада тезроқ айлана бошлашди. Тағин бир лаҳзадан сўнг куй тобора авжига мишиб, эркак ва аёл чирширак бўлиб айланишар, ёрундунёда, бутун Кошода икковидан бўлак ҳеч кимса йўқдай ҳамма нарсани унутинган, шу тоғда дунёни сув босса тўғиқларига ҳам чиқмаслиги кундай аён эди.

Улар айлана-айлана, ётокхона сари йўналишди, охири кўрпагўшаги саранжом йиғиштирилиб, устига настарин гулди ёшқич ёпишган чорпоёга устма-уст ағдарилишди...

МИСИ ЧИҚҚАН ФИТНА

Жар ёқасидан дарёга ўзини отган Раҳматишша танасида яхдай сув совуғини гуйиб, шиддат билан бир неча газ настга шўнғиди, ниҳоят тезлиги бирдан камайиб, муаллақ қолди-ла, қурбакадай оёқ-қўлларини ликиллади, юкорига суза бошларкан, сув остида кўзларини катта-катта очганча атрофни кузатди. Дарё суви анча лойқа, тўрт-беш қулоч наридаёқ ҳеч нимани кўриб бўлмасди. Сув сатҳига сузиб чиққан собиқ жангчи тигирчилаганча тўрт томонига аланглади. Ҳеч нимани илғамагач, бир кўтарилиб яна настга шўнғиди. Дарё сиргдан шовқинсиз, вазмин жилаётгандай

кўрингани билан тагида сув шиддат билан оқар, оким йиғини ўртадаги ваҳимали уюрма сари суриб ташлашга уринарди. Бир неча дақиқадан сўнг у яна сув сатҳига сузиб чиқди. Куйроқдан шалоплаган овозни илғаб, қулочкашлаб ўша томонга суза кетди. Чинданам йиғирма газча нарида, уюрмага етар-етмас қорамтир альянима сув юзида гоҳ кўришиб, гоҳ кўздан ғойиб бўлаётганди. «Бу – ўша, Саидбек!..» – дея хаёлидан ўтказган Раҳматилла бор кучи билан ўша ёкка интилди. Чинданам қорамтир нарса – кора куртка кийган кочок йиғитча бўлиб чиқди. У чамаси, хушидан айрилган, ғайририхтиёр равишда гоҳ юкорига калкиб, гоҳ сув тагига чўкиб, ҳаракатсиз ҳолда куйига оқиб борарди. Раҳматилла жон ҳолатда унинг жингаллак сочларидан чангаллади. Ҳаётинг тажрибасидан яхши билардики, шундай қилинса, чўккан одамнинг хуши жойига келарди. Нохос настан чикиб келган йирик оким уларни дарё ўртасига – уюрма томонга суриб кетди. Саидбекнинг сочлари қўлидан чиқиб кетаёзди. Шартга уни кўйиб юбориб, йиғитчанинг қўлларига ёнишди. Бор кучи билан тортганча киргюкка қараб сузарди-ю, лекин оким уларни тўхтовсиз ўз гирдобига тортарди.

Бу пайтда айланма сўкмоқ йўл билан ошнинг соҳилга тушиб келган Асад билан Саидмансур ака улардан кўз узмай, саросима ичида у ёқдан-бу ёкка югура бошларди.

Яна бир неча фуреатдан сўнг улар Раҳматиллага Асад аллақасрдан тошиб келган узун ёғочни узатишди. Ёғочга чиппа ёпишган собиқ жангчи ортида Саидбекни судраганча киргюкка *иттиди*.

Уларни бирин-кетин соҳилга тортиб чиқаришаркан, Саидмансур ака эҳонаси чикиб, кимирламай ётган ўглининг танасини найпаслаб кўришга киришди. Унинг ҳеч қасри яраманмагани, ўзининг эса юраги уриб турганини найкағачгина сал хотиржам тортди. Раҳматилла тура солиб ҳушсиз йиғитчага илк тиббий ёрдам кўрсатишга киришди: аввал оёқларини осмондан қилиб, ичига кириб қолган сувни оғзидан қайтармоқчи бўлди. Саидбек қаттиқ йўталиб, уч-гўрт бор дарё сувини қайт қилгач, аста кўзларини очди. Собиқ жангчи билан Асад галма-гал унинг юрагини рисоладагидек усулда уқалашгач, у буткул ўзига келди. Аста ўрнидан туриб, сал наридаги супасимон думалок тош устига бориб ўтирди-да, кулумсираб бошидан ўтганларини гапириб берди.

Ўша куни йиғитчага бир киз сям қокиб, учрашувга таклиф қилибди. Ҳаётида биринчи бор киз боладан бунақа таклиф олган

Саидбек ҳовликиб қолибди, ҳеч кимга индамай, фақат онасигагина тусмоллаб бир нималар деб, келишган жойларига бир соат аввал бориб олибди.

Ҳадрадаги цирк ёнида айланиб, ҳали у кизга қарармиш, ҳали бу кизга... Ҳатто, гул кўтариб, қийғоч кўзларига сурма сурган, лабларини доладек қип-қизил рангга бўяб олган бир кизга сўз ҳам қотибди:

- Синглим, сиз Насибахон эмасмисиз?

Киз хира йигитлардан деб ўйлабми, унга кўзларини лўқ қилиб тикиларкан:

- Ҳа, нимади? -- деб сўрабди.

- Мени сиз учрашувга чакирувдингиз-а?

Бу гапни эшитган қизнинг энсадони қотиб, заҳарханда билан:

- Вой, сабил-эй! – дебди. – Подумасшь, учрашувга такниф қилгани сендан бўлак одам куриб қолибди-да, менга. Турқинга бир қара, тентак, от кўрсаям ҳуркиб кетади.

- Оғизига қараб гапиринг, синглим, турқимга нима қипти?.. – дебди Саидбекнинг ҳам аччиғи кўзиб. – Мен сизни одам деб гапирсам...

Гул кўтарган киз энди жазавага тушиб ўшқирибди:

- Ўчир овозингни, шилқим! Сендақаларнинг кўпини кўрганмиз. Чўнтагида ҳемириям йўқ-у, ҳаммага гап отишига ўлайми! Кўриб турибман, йўл-йўлакай нечтасига қитмирлик қилиб ўтдинг. Лекин менга нўмиринг ўтмайди, билиб кўй!.. Мен порядошний кизларданман!..

Баттар жаҳли чиққан Саидбек дарров унинг гапини бўлибди:

- Нималар деяпсиз, синглим?! Ҳаддингиздан ошманг, мен кимга қитмирлик қилибман?..

Баттар жазавага тушган киз яна бақир-чақир қила кетибди:

- Ҳой, ҳезалак! Мунча шилқимлик қиласан? Агар ҳозироқ бу ердан думингни тугмасанг, энангни Учқўрғондан кўрсатаман! Понял? Қани, би-ир туёғингни шиқиллатиб қол-чи!..

Қизнинг бу аҳмоқона гапларидан қизишиб кетган Саидбек ҳам бўш келмай:

- Ҳой киз, менга қара! – дея хитоб қилибди. – Осмондан тушган фаришта бўлсангам, сал ўпкангни босиб ол! Менам сендақа шаллақиларнинг кўпини кўрганман...

- Вой-вой-вой! Подумасешь, ҳали шаллақи бўлиб қолдикми?! – дея қичқирибди киз отағоздай чираниб. – Шаллақи қанақа бўлишини ҳозир сенга кўрсатиб кўяман, галварс!..

Шундай деб, у кўлидаги гулдаста билан йигитни савалай кетибди. Саидбек гулини тортиб олиб, четга улоктириб юборган экан, қиз росмана дод-вой кўтарибди:

– Войдод! Ёрдам беринглар! Анави шилқим тегажоглик қилаяпти! Помогите!..

Шу пайт ердан чиқдимиди, осмондан тушдимиди, жинси кургика кийган икки барзанги икки томонидан келиб, чайир қўллари билан йигитнинг қўлтиғидан олибди. Буни кутмаган Саидбекка ўнг томонидаги барзанги гинаомуз оҳангда сўз қотибди:

– Сенда виждон борми, ука? Купна-кундузи синглинг тенги қиз болага тегажоглик қилгани уялмадингми?..

Бирпасда уларнинг атрофини томошаталаб бекорчилар ўраб олишибди. Ғала-говур бошланибди:

– Вой сурбет-эй! Купна-кундузи-я?!

– Нимасини айтасиз, ҳозирги ёшларда бет бор эканми?..

– Э, бўтда ёшлар причём? Просто анавинака пахаллар кўнайиб кетган ҳозир!..

– Аблахлар!.. Отиш керак уларни!..

– Қани, кетдик! – дебди иккинчи барзанги уни олдинга судраб. – Сен билан энди тегишли жойда гаплашамиз.

– Қаёкка? – дебди Саидбек тихирлик қилиб. – Сизлар кимсизлар ўзи?

– Биз жиной кидирув бўлимиданмиз, – дебди биринчи барзанги ҳаммага эшиттириб.

– Аслини олганда, мен эмас, анави кизнинг ўзи хужум бошлади... Менинг айбим – исмини сўраганим бўлди, холос.

– Ҳа, балли, айбингни тан олдинг – ҳамма гап исмини сўрашдан бошланади-да! – дебди иккинчи барзанги мамнун бўлиб уни силтаб олдинга судракан.

Шу чоғ уларнинг ёнгиналарига келиб тўхтаган қора «Волга»нинг орка эшиги очилиб, унга Саидбекни итариб киритишибди-да, икки томонидан икки барзанги жой олибди. Машина шу заҳоти зудтар жойидан жилибди. Чамбаракда ўтирган шоимўйловли бақалоқ йигитнинг буйруғи билан бир сониядаёқ унинг оғзига дўхтурлар ишлатадиган оқ елим латта ёпиштириб, кўзларини қора шарф билан тангиб боғлашибди.

Улар гоҳ тезликни ошириб, гоҳ камайтириб, гоҳ тўхтаб, анча-мунча йўл босишибди. Бу орада ўнг томонида ўтирган барзан-

ги радиотелефон орқали аллақимга сим қоқибди. Бонлиқларидан бўлса керак, Болтабой ака деган бир кимсага, ҳамма ишлар режадагидай бораётгани, уни (яъни, Саидбекни) қўлга тушириб, аввалдан мўлжаллаган жойларига олиб кетишаётгани хақида ҳисобот берибди.

Яна ярим соатча йўл босганларидан сўнг аनावи ўрмончага, -- Саидбек кўли билан дарахтзорга имо килди, олиб келиб, кўзларига тангилган шарфни, сўнгра оғзига ёпиштирилган елим наггани счишибди. Йиғитчани ўрмонча ичкарисидаги, эски завод бўлса керак, кўп қаватли ташландик бинонинг ертўласига олиб кириб, камаб кўйишибди.

Машина ҳайдаб келган шошмўйловли бақалок йиғит халиги жинси курткали икки барзангини қоровул қилиб қолдириб, ўзи тапшарига отланибди. Бир одам аранг синадиган кичкинагина дарчали диккинафас ертўлада ёлғиз ўзи қоларкан, Саидбек барзангини йиғитлардан бирининг норози оҳангда:

– Бу ерда биз яна қанча сарғайиб ўтиришимиз керак?! -- дея тўнғишлаганини энтибди. Унга жавобан чамбаракда келган шошмўйловнинг кўполлик билан:

Қанча керак бўлса, шунча ўтираверасанлар! -- дегани, сўнгра унинг машинасини ўт олдириб, шу заҳоти жўнаб кетганини найқабди. Кейин ҳаммаёкка сув қуйгандек жимлик чўқибди.

Миясида бири-биридан ерли саволлар гўжгон ўйнаётган Саидбек хона бурчида деворга суяниб ўтирганча ўйга толибди. У кимга, нима учун керак бўлиб қолди экан? Техника дорилфунунининг сиртдан ўқийдиган оддий толиби илми, айни вақтда, касал бўлгунита қадар гайриоддий, аномал ходисаларни тадқиқ этиб, улар хусусида «Сирли олам» ойномаси билан ижодий ҳамкорлик қилувчи бир болакай кимни бунча қизиқтира олиши мумкин? Айтайлик, айнан шундай ҳам бўлсин, у кимгадир жуда зарур бўлиб қолган ҳам дейлик, лекин нега ўша «кимдир» тўғридан-тўғри унинг ўзини «овламасдан», қандайдир шаллаки кизни ўртага қўйиб, унга сирли тарзда сим қоқтириб, кўчада тўс-тўполон уюштирди, найрангбоз фитнесчиларча иш гутди? Борди-ю, уни отасидан қатта пул ундирини мақсадида ўғирлашган деса, бунга ҳам ишонини қийин. Чунки отаси нафақат шаҳарда, балки бутун жумҳуриятда таниқли олимлардан бўлиб, бисотида хемири ҳам йўқ, табиатан ҳар қандай моддий бойликлардан нафратландиган одам эканини ҳамма биледи-

ку! Тўғри, бувалари, яъни отасининг ота-боболари жуда бадавлат, сармоядор одамлар ўтган дейишади. Лекин улардан қолган ҳамма бойликлар шўролар ҳукумати томонидан ашлакачон ташон-торож қилиб бўлинган-ку:

Шу ўйлар оғушида ўз ёғига ўзи қовурилиб ўтирган Саидбек бу ахволга бир соатча чидабди. Касал бўлгунига қадар «Нахтакор»нинг ўсириллар ва ёшлар спорт мактабида футбол тенгани, мактабда ўқиб юрганида, югуриш бўйича шаҳар чемпиони бўлгани ёнига тушиб, шартта ўрнидан турибди-да, эшикни тақиллатибди.

Сал ўтмай, эшикнинг париги томонидан барзанчилардан бири-нинг:

Нима гап? – деган дағдағали овози эшитилибди. Хомгама бўлма, ёш қизларга тегажонлик қилган сўтакларга бизда сув ҳам, овқат ҳам берилмайди.

– Эшикни очинлар, мен ташқарига чиқиб келишим керак, дебди Саидбек унга жавобан.

Кичкинаси бўлса, ўша ерда тиқтигавер, – дебди халиги овоз.

– Каттаси, – дебди Саидбек атайин бегона овозда.

Барзани болохонадор қилиб сўқинибди-да, ёғоч тўсинини қарчиллатиб суриб, эшикни очибди. Рўпарадаги эшикнинг фақат ўрни қолган ёриқни кўраётди:

– Анави ерга кириб ёзилар, бу ерда биздан бўлак ҳеч зор йўқ, – дебди бенисанглик билан.

Саидбек атрофга аста кўз қирини ташлаб, яқин-ўргада шериги йўқлигига ишонч ҳосил қилгач, гуйқусдан бор кучи билан барзангининг қорнига тепки туширибди. Унинг «оҳ-воҳ» қилиб, бир лаҳза букчайиб қолганидан фойдаланиб, узун даҳлиз бўйлаб ташқарига қараб югурибди. Ҳовлига олиб чиқувчи эшикни синдиргудай тарақлатиб очибди-да, ўзини ўрмонга урибди. Кўп ўтмай, ортидан барзанчилар ҳаллослаганча қувлаб келишаётганини пайқаб, қадамларини янада тезлатибди, беихтиёр йўлни дарё тарафга бурибди. Бу фавқулудда воқеанинг қандай яқин тонгани эса, энди ҳаммаларига маълум.

Беҳазил ганираяиман, охири бахайр тугади. – деди Раҳматилла жикка ҳўл бўлган кўйлагини шонилмай сиқаркан. – Лаънатиларнинг режасини чиншакка чиқардик. Лекин, энди бу ёғига эҳтиёт бўлишларингиз керак!

– Тўғри, – дея унинг фикрини қувватлади Асад Саидмансур акага юзлашиб. – Сизга нисбатан бу сиёсий фитналари фош бўлгач, улар энди аламаздалик билан бундан баттарроқ ёвузликка қўл уринлари мумкин.

– Шундай, шундай, – деди Саидмансур ака ўйчан киёфага кириб, у маънос ҳолда пича сукут сақлаб турди-да, бирдан қизишиб гапирди: – Камина уларга қарши сиёсий курашни тўхтатмас экамман, уларнинг ҳам тиниб-тинчимасликларини яхши биламан. Қўйиб берсангиз, ўз жиқоятларини улар сиёсий фирқа ва халқ ҳаракатлари савиясига кўтариб, қабих режаларини ўшалар ниқоби остида амалга оширишдан тўйинишмайди. Бу борада улар дастлабки қадамларини ташлашди ҳам. Лекин қайси виждонли одам уларнинг бу бошбошдоқликларини оддий томошабин сифатида кузатиб, улкан қабоҳат бош кўтараётганига жимгина чидаб тура олади? Ким нима деса десин-у, лекин бундай мунофиқлик, ҳатто, айтишим мумкин: Ватанга бундай хонлиқ каминанинг қўлидан келмайди! Ҳа-ҳа, буни киндик қонимиз тўкилган она юртимизга хонликдан бўлак ном билан аташ мумкин эмас! Чунки биз хали асл маънодаги хурриятни қўлга киритмай туриб, ана шундай баттол, амалнараст, очкўз, ўз манфаатлари йўлида опасини ҳам сотишга тайёр нусхалар учун сиёсат майдонига йўл очиб берсак, шундоқ ҳам жафоқаш халқимизни қонга богиришга, унинг бошига қўшни афғон, қолаверса, тожик халқи кунини солишга йўл қўйган бўламиз...

Саидмансур аканинг юрак қатларидан отилиб чиққан бу нидосини эшитган Асаднинг кўзлари чакнаб кетди. Гарчанд диалектик моддиюнчилик ва илмий коммунизмдан талабаларга узок йиллар сабоқ берган бўлса-да, у сиёсат билан амалда ҳеч қачон шугўлланмаган, шунинг учун профессорнинг чинакам сиёсатчи сифатида қуйиб-ёниб айтган бу гаплари файласуфнинг ҳам юрак торларини чертиб юборганди.

– Модомики, ўғлингизни гаровга олиб, сизни кўрқитмоқчи бўлишган экам, – деди у ғазабкор оҳангда, – сиёсий курашни тўхтатмасангиз, энди улар сизнинг ўзингизга ҳужум уюштиришлари ҳам ҳеч гапмас. Чунки сизнинг шахсингизда улар ўзларининг энг қатта дўшманларига дуч келишган кўринади.

– Шундай, азизим, шундай! – деди Саидмансур ака ҳорғин киёфада бош ирғаб. – Ўз ҳаром ниятлари йўлида улар ҳеч нарсадан тап тортинмайди. Ҳукумат, ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари

зудгар уларнинг танобини тортиб, ижтимоий-сиёсий ҳаёт жиловини қўлга олмас эканлар, улардан ҳар балони кутиш мумкин.

– Идоралар эса, ҳозирча ҳамма билан мураса қилишдан нарига ўтмаяпти, – қўшимча қилди собиқ жангчи негадир заҳарханда билан.

– Раҳматилла ҳақ гапни айтаяпти, – дея дўстини қўллаб-қувватлади Асад. – Янги чиққан «демократ»лар ойнаи жаҳондаям ўз талаб ва шартларини айтиб, бемалол «сайрай» бошлашди. Уларнинг аслида кимлигини кўпчилик зиёлилар яхши билишади-ку, ахир!..

– Демократиянинг моҳияти ҳам мана шунда, дейишади баъзилар, – деди Раҳматилла янада жонланиб. – Аммо демократия – итгаям, битгаям истаган номаъқулчилигини қилиш ҳуқуқини бермаслиги керак-да!..

– Лекин булар бари вақтинча! – кескин унинг гапини бўлди Саидмансур ака. – Билишимча, ҳукумат доирасида яқин ойлардаёқ катта ишлар бошланади! Марказда аҳвол нотинч, талатўнлар, тўстўполон кўтариладиганга ўхшайди. Хуллас, халқимиз асрлар мобайнида орзиқиб кутган истиқлол шабадаси эса бошлагандек...

– Олинг-а! – сўз қотди Раҳматилла киноя аралаш. – Етмиш йилдан зиёд давр мобайнида кўпдан-кўн халқларнинг қонини сўриб келган ёвуз салтанат осонликча жон беради деб ўйлаяنسиз, чоғи?

– Йўқ-йўқ, ишнинг, биродар! – дея хитоб қилди профессор ўта самимий оҳангда. – Юқори доирадаги сазой-ҳаракатлардан каминанинг сал-пал хабарим бор. Чинданам жиддий ишларга таралдуд бошлаб юборилган. Яқинда мен Марказқўмнинг янги сарқотиби номига мактуб ёздим. Айни шу жиноят дунёсидаги «нуфузли» одамларнинг ҳокимият поғоналарини эгаллаш йўлидаги мурасасиз курашлари ва бунинг қандай аянчли оқибатларга олиб келиши хусусида.

– Бунинг оқибатларини тасаввур қилиш қийин эмас, – деди Раҳматилла яна истехзо билан. – Ҳукумат ишларини етакчи амал курсиларини эгаллаган бир гуруҳ ашаддий жиноятчилар бошқаришади-да, бунинг жабрини яна шўрлик халқ тортади.

– Хўш, Марказқўмдан хатингизга жавоб олдингизми? – сўради Асад сергак тортиб.

– Ҳа, улар каминани суҳбатга чақиринди. «Нуфузли»ларга қарши курашда ҳамкорлик қилишни таклиф этинди.

-- Тушунмадим. Улар сизни... ишга чақиришдими?

- Ҳа, керак бўлса, бизга ўтиб ишланг ҳам дейишди.

- Ўххў! -- хитоб қилди Раҳматилла кулумсираб. - Мухолифат вакилларини ишга таклиф қилинган бўлса, демак беҳазил гапираянман, бизда ҳам демократия бошланибди-да?!

- Демократия ўз йўлига, лекин суҳбатдан мен бир нарсани аниқ тушундимки, ҳар хил фирка ва ҳаракатларга илакишиб кириб олган жиноятчи унсурлар билан энди ҳеч қандай мурося қилинмайди.

- Улар баҳона соғлом муҳолиф кучлар ҳам жиноятчига чиқариб қўйилмайдими, ишқилиб? -- сўради Раҳматилла кинояли жилмайиб.

- Менимча, йўқ. Бу ва бошқа кўп йирик масалаларда янги саркотибнинг ўз қатъий қарарлари ва тамойиллари бор кўринади. Юратим сезиб турибди, чамамда, эзиб-тоғтаган жафоқаш юртимизни айни шу одам истиклолга етаклайди. Негалигини ўзим ҳам билмайман, лекин камнапада жумҳуриятимизнинг янги соҳиби улкан сиёсат майдонда хали ўзини кўрсатади, деган ботиний бир туйғу бор!

- Илоё истиклол шабадаси эса боқлагани ҳам, элимизнинг юртбошига ёлчигани ҳам рост бўлсин! -- деди Асад чуқур хўрсиниб.

Бирин-кетин аста ўришларидан туриб, машина сари юришаркан, энди ҳаммалари ўйга толинган эди.

ҚУЁШ САРИ ЙЎЛ

Таниш-ноганиш, турфа-туман одамлар (улар жуда кўпчилик эди) унга ян-янги машина тухфа этишганмиш. У шу даражада янги эдики, хали мойи кетмаган, кўриниши ҳам ажойиб: дунёдаги энг зўр хориж машинасидан ҳам кўркамроқ ва нафисроқ эди. Сардор машинанинг орқа томонига айланиб ўтди-ю, беихтиёр афтини буришгирди: машина энди шу даражада эскириб, занглаб кетгандай туюлдики, уни қайта таъмирлаш мумкинлигини тасаввурга ҳам сиғдириб бўлмасди.

- Йўқ, -- деди Сардор ковоғини уйганча олди каторда турган одамларга мурожаат қилиб. -- Бундай машинада мен йўлга чиқмайман.

- Негга энди? -- бир овоздан сўрашди одамлар хайрон бўлиб.

- Чунки йўл олис, машина эса чириб кетган. Унинг тагига қараңглар, ахир!

– Бўлмаса, янада янгироғини, таъмир талаб қилмайдиганини сотиб олайлик! – маслаҳат беришди одамлар.

– Йўқ, – деди яна Сардор қатъий оҳангда. – Мен тайёрга айёр бўлишни истамайман.

– Нега ахир? – тагин сўроққа тутишди уни одамлар.

– Чунки бунинг оқибати чакки бўлишини яхши биламан. Ахир, Кўёшгача йўл анча олис-да!..

Одамлар энди таажжуб ва ҳаяжонга тупишди.

– Бўлмаса, манзилга қандай етиб борамиз ахир?

– Ўзимизнинг эски арава бор-ку?

– Хўш-хўш? – сўради юзини тарам-тарам ажин қоплаган қотма одам унга юзма-юз келиб. Унинг ғазабнок нигоҳидан ишончсизлик ва шубҳа ёғиларди. – Яна орқага қайтарканмиз-да, унда?

– Ўша аравани бузмасдан, яхшилаб таъмирлаймиз. Унинг ҳамма бут қисмларини сақлаб қоламиз, айни дамда, аксариятини янгилаймиз, замонавий мотор, энг сўнги тоифадаги асбоб-ускуналар ўрнатамиз. Шундан кейингина йўлга чиқишимиз мумкин.

Бу таклиф кўнчиликка маъқул тушди. Лекин жаҳли кўзиб, энса-си қотганлар ҳам оз эмас эди.

Хуллас, кўндан кўён қочиб қутулмас деганларидек, эски аравани хап-паш дегунча таъмирлаб, оёққа турғазилди. Чириб кетган қисмларини янгилаб, энг замонавий техника воситалари билан жиҳозлашди. Тамомила ўзига хос кўринишга эга ноёб қурилма бўлиб эгилган, у энди Ер юзидаги биронта ҳам бошқа машинага ўхшамасди.

– Ана энди чамбаракка ўтириб, бизни олга бошла! – дейишди одамлар хурсанд бўлиб.

Лекин Сардор сафарга отланишга негадир ҳалиям шошилмаётганди. У ниманидир айтишга истиҳола қилаётгандай аста бошини кўтариб, аввал осмонга, сўнгра ўзини қуршаб турган оломонга нигоҳ ташлади.

– Нима, об-ҳаво айнишидан қўрқаяпсанми? – сўради юзини ажин босган қотма одам яна унга бурни-бурнига теккудай яқинлашиб.

Лекин Сардор унга хотиржам тикилди. Жавоби ҳам вазмин оҳангда бўлди:

– Тўғри, осмонни қора булут қоплапти, ёмғир, жала, сел, ҳатто дўл ёғиши ҳам ҳеч гапмас. Буларга биз тайёрмизми?

– Чумчуқдан кўрққан тарик экмайди, – деди рўпарасидаги ҳамсуҳбати заҳарханда аралаш.

Халқда бошқа бир мақол ҳам бор: ўзини асрагани Худо ҳам асрайди!..

Ўзини ажин босган кишининг баттар афти буришиб, орқага чекинди, одамлар орасига сингиб, зумда кўздан ғойиб бўлди.

Оломон ичидан яна бир одам олдинга чикди. Бу қадди-қомаги қайсидир маънода болгани эслатувчи, қорамеғиз юзида аллақандай сохталик, мунофиқлик аке эгган дароз кимса тажаниг бир қайфиятда сўз котди:

– У ҳолда ўзимизни Худога тошшириб, йўлга чиқаверайлик-да, энди!..

– Албатта йўлга чикамиз! – деди Сардор унинг гапни чўрт кесиб. – Лекин мен тўдангиз орасида инсон қиёфасидаги бўри ва қашқирларни, тулки ва қуёнларни кўраяман. Улар тезроқ чамбаракни эгаллаб, бизни Қуёшга эмас, балки «Борса келмас»га бошлашни ният қилишган. Бу жуда хавфли йўл!

– Хавфлими, хавфли эмасми, лекин биз ҳадеб бир жойда тўхтаб туролмаймиз-ку! – деди болтага ўхшаган кимса қаҳр-ғазаб билан оғзидан тупук сачрағиб.

– Аравамиз тўғри бориб тубсиз жарликка қуласа, буниг жавобгарлигини бўйингизга оласизми? сўради йўлбошчи унинг кўзларига тик қараб.

Болгасимон гавдали дароз кимса бирдан кичрайиб, асл қиёфаси – бўйи ярим газли митти одамчага айланди-да, у ҳам оломон ичига ўзини урди.

Шу пайт чинданам шамол кўтарилиб, момақалдинок гумбуради. Кетма-кет шариллатиб жала қуйиб берди. Хайриятки, у селга ёки дўлга айланмади. Сардор вақтида отни қамчилаб, атрофидаги одамларга қарата бор овози билан ҳайқирди:

-- Биз билан Қуёшга отланадиганлар аравага ўтирсин! Олға, юртдошлар!

Ҳамма ўзини аравага урди. Инсон қиёфасидаги тулки ва қуёнлар ҳам биринчи қатордан жой олишди. Лекин бўри ва қашқирлар инсонлик қиёфаларини йўқотиб, арава атрофида гирдиқаналак бўлишар, Йўлбошчи ва унинг ҳамроҳларининг оёқларидан тишлашга уринишарди.

Шу чоғ зулмат қўйнига чўмган уфқ кўксида ғира-шира нур сочаётган Қуёш кўринди. Буни биринчи бўлиб Сардор пайқади.

– Ана, қаранглар! Истиқболимизда нур бор деб айтувдим-ку! – дея хитоб қилди у юзидаги қора булут пардасини аста очаётган Қуёшга чексиз қувонч билан тикилиб. – Ишонгандирсизлар энди!

Йўлбошчи тиш қайраб оёқлари тагида ўралашиб юрган бўри ва кашкирларга қўли билан Қуёшни кўрсатаркан, шартта арава чамбарагига ўтирди. Уни ўт олдириб, жадал олға ҳайдади.

Уфқдаги конталаш рангдаги Қуёш баркаши эса тобора ёришиб борар, аравадаги турфа-туман одамлар боши узра ўзининг илк заррин нурларини соча бошлаганди.

СОВЧИЛАР ТАШРИФИ

Назира кўзларини очди-ю, онги пича қарахт ҳолда маънисиз нигоҳини шипга қадади. Ундаги нур ила йўғрилган нақшин жиллар қизнинг хушини жойинга келтириб, ҳозиргина кўрган тушини зиммо ёдига солди. Ажабо: бу ғалати тушининг таъбири нима бўлдикин? Уни фақат... додаси изохлаб бериши мумкин.

Қиз икки ёнида ширин уйқуда ётган сингиллари – Нарғиза билан Нафисага бир-бир кўз югуртириб, аста ўрнидан турди-да, ичкўйлагини ечиб, уйда қиядиган узун чит кўйлагини эгнига ташлади. Олд тугмаларини қадаганча, эшикка йўналди.

Ошхонада Мунаввархон ая ғимирсилаб нонушта тайёрлаётганди. Ваннахонада тезгина юз-қўлини ювиб, бувисининг олдига кирди.

- Ассалому алайкум, бувижон!

Ваалейкум ассалом, яхши ётиб турдингми, қизим?

- Бериш, мен ўзим чой дамлайман.

У Мунаввархон аянинг қўлидаги чойнакни олиб, бир кафт курук чой солди-да, газда бикирлаб қайнаб турган човгумдаги сувдан куйди.

- Сен чойни олиб кетавер, буванг кугиб қолдилар, узум билан қаймоқни ўзим олиб бораман, –деди бувиси советқични очиб ичкарисига қўл узатаркан.

Назира ошхона рўпарасидаги чой ичиладиган хонага кириб келганида, буваси ойнаи жаҳон кўзгусига тикилганча, эрталабки янгиликларни томонга қилиб ўтирганди. Унга салом бериб, қўлидаги

чийиакни хонтахта устига қўйди. Дарров нон ушатиб, бувасига чой куйиб узатди. Кейин шоша-пиша эрталаб кўрган тушини гапириб берди.

Баҳром Шайх ота пахмоқ соқолини тутамлаганча, бир зум ўйланиб турди-да, сал юзи ёришгандай бўлди.

– Бу тушингиз муборак ишлардан дарак беради, она кизим, – деди у мамнуният билан. – Ҳазрат Дониёл алайҳиссалом айтибдурларки, ҳар киши тушида офтобни кўрса, подшолик ёки вазирлик тоғгай. Агар офтоб мохи тобон равшанлиги билан жойида кўринса, подшо ўз салтанатида мустақкам бўлгай. Бу дегани – сизни яқин вақт ичида ҳукумат идоралари истаб қолишлари мумкин. Яна, бизда кўшни мамлакатлардагидай талатўнлар ва уруш-жанжаллар бўлмайди, қон тўкилмайди, нурли истикболга бузғунчиликларсиз, гадрижий йўл билан борармиз. Тушингизнинг таъбири маъна шудир, кизалоғим. Лоқин...

– Нима лоқин? – деб сўради Назира бувасининг оғзига сабрсизлик билан тикилиб.

– Тушингизда тулки ва қуёнлар, бўри ва қашкирларни ҳам кўргансиз. Ҳазрат Ибн Сийрийннинг айтишларича, булар – фитна ва фирибгарлик, пари ва инс-жинслардан чўчишдан далолат қилгай.

«Инс-жинслар» сўзини эшитган неварасининг ковоқ-димоғи осилиб, маънос тортиб қолганини кўрган Баҳром Шайх ота унга тасалли берди:

– Хафа бўлманг, кизим, қамица шу бугуноқ шайтон ва инс-жинслардан асрайдиган «Муззаммил» сурасини қирк бир мартаба ўқиб, аларни йўлдан адаштирарман.

– Яшанг, додажон! Лекин негадир жудаям қўрқиб кетяпман! – деди Назира тоқатсизланиб, қўлларини мушт қилиб туғиб тиззаларига ураркан. – Лаънати инс-жинслар яна бир кўргилик бошлашмасанг тўра эди.

– Хавотир олма, бошлашмайди. Алар дуолар кучидан ўлгудай қўрқишади. Чунки ўша муборак сура ёвуз жинларнинг руҳини парчалаб, буғ заррачаларига айлантириб юбориши ҳам мумкин.

– Раҳмат, додажон! Бу сурани мен ҳам, албатта, ёдлаб олишим керак экан...

Шу пайт эшикдан Мунаввархон ая кириб келди-да, столга бир ликопча қора кишмиш узум билан бир пиёла қаймоқ қўйиб, неварасининг ёнига ўтирди.

– Келишг, бувижон, деди Назира дарров унга чой куйиб узатаркан.

– Қани, олинлар, – деди Баҳром Шайх ота «бисмилло» айтиб пондан тановул кила бошларкан.

– Дадам билан ойим ишга кетиб бўлиншимиз? – сўради Назира бувисига тикилиб.

– Йўқ, эр-хотин барвақт туриб бозорга кетишди, тўшг-пўшг, мева-чева харид қилгани...

Айни шуну чоғ дарвоза қўнғироғи жиришлади.

– Келишди, шекилли, – дея Назира прғиб ўрнидан турди-да, гапқарига югурди. Лаҳза ўтмай, бошини ҳам қилганча қайтиб кирган киз эди негадир пича хижолатга тушгандай эди.

– Ким экан? – сўради Баҳром Шайх ота унга синчков тикилиб.

– Икки нотаниш аёл, деди Назира паст овозда. – Бувижон, сизни сўрашяпти...

– Э ха, яна совчилар шекилли, – дея тапвишли киёфада қўлларини кўрначага тираб, инкиллаганча ўрнидан турди Мунаввархон ая. – Меҳмон отангдек улуғ дейишади, кизим, меҳмонхонага дастурхон ёзгин. Уларни ўшатга олиб қирамиз.

Назира истамайгина яна ортинга қайтди.

Ая ичкари ховлига қираверишда тоғора кўтариб олган қирк ёшлардаги икки сўлим жувонни кўриб, уларнинг истикболига юрди. Бир-бирларининг елкаларига қокиб, бир-бирларининг гапларига кулок осинни ҳам лозим топмай, айни бир вақтда бараварига сўраша кетишди:

Вой, айланай!.. Омонмисиз-эсонмисиз? Эсонмисиз-омонмисиз?.. Омон-эсонмисиз, эсон-омонмисиз?..

Кўришин «маросими» тахминан ўн дақиқача давом этди. Аёллар бир-бирларининг етти пуштигача жами авлод-ажлодлари, не-вара-чевараларининг хол-ахволни сўраб-суриштириб, бу «иш»ни обдан жойига қўйишгач, Мунаввархон ая меҳмонларни ичкарига бошлади.

Бу пайтда Назира меҳмонхонадаги дастурхонни ҳар хил пишириклар, ёнғок, хандон писта, бошқа қуритилган мевалар билан тўлдириб қўйган, бир чойнак чой билан бир жуфт нон олиб кириши қолганди. Аёллар уйга кириб, узундан-узук дуолар билан фотиҳа қилишгач, бу ишларни ҳам қойилмаком қилиб зумда адо этди.

– Вой, ўргилай! Бўйгинангдан холаиғ айлансин, неварангиз бирам ширин, кадди-қомати тикмачокдай, оёқ-қўллари ҳам чакқонгина экан! – деди совчи аёлларнинг бири кизнинг ортидан суқ билан тикиларкан.

– Бирам ёкимтой, шахло кўзлигини айтмайсиэми! – деди иккинчи совчи ҳам кўзлари ёниб.

Аёлларнинг ховлидаги гангир-гушгур гаплашишларидан уйғониб кетган Наргиза билан Нафиса ҳам ювиниб чикиб, чой ичгани буваларининг олдига кириб кетишли.

– Буниси кенжа ўғлимнинг бош фарзанди, – деди Мунаввархон ая камсукумлик билан меҳмонларга чой қуйиб узатаркан. – Мактабни ҳам тилло медалга битказиб, бу йил институтнинг биология бўлимига ўқишга кирди. Ҳали ёш, бир-икки йил бағримизда яна ўқисин, деб турибмиз.

– Ҳа, энди, холажон, тақдирдан қочиб кутулиб бўлмайди, насиб қилган ишни эртага қолдирмаган маъқул, – деди оқ рўмоли ўраган истараси иссиқ жувон илҳомга миниб. – Халқда, тенги чикса текинга бер, деган гап бор. Биз ҳам унчалик бетона эмасмиз. Ўғлингиз бўлғуси қудангиз билан ҳам, куёвингиз билан ҳам яхши гапни.

Бу гапни эшитган Мунаввархон ая беихтиёр қошларини чимириб, совчи аёлга савол назари ила тикилди.

– Сайрамда Қўлдошбой Ҳожи ота деган табиб қариндошингиз бор экан-ку?

– Ҳа-ха, – деди ая беихтиёр оғзи очилиб.

– Аввал кизингиз уларни мушоқабача амали ёрдамида ўша Ҳожи отанинг уйида кўрган. Кейин... яқиндагина кенжангиз Асаджон ўғлим Саидбекни бир ўлимдан сақлаб қолди.

– Ҳа-ха, – деди Мунаввархон ая баттар ҳайрати ошиб. – Бундан чиқди, сиз Саидмансуржоннинг завжаси экансиз-да?

– Топдингиз, айланай холажон, – деди истараси иссиқ жувон, – бизнинг сизлар билан қандайдир олис қариндошлигимиз ҳам бор экан.

– Ҳа, – тасдиқлади ая. – Бу – боболаримиз Тилла Шайх билан Саид Каримбойларнинг қудачилигидан бошланган.

– Шунака денг! – деди меҳмон баттар мамнун бўлиб.

– Мани кечиринг-ку, эгачи, лекин... ўғлингизнинг қўл-оёғи нега ишламай қолувди?

– Э, бунинг тарихи узун, айланай холажон. Ёлғизгинамнинг пешонасида шу қисмат ҳам бор экан, бандалик-да, энди. Агар иста-сангиз, бир бошдан гапириб берай.

– Майли, эгачи, билиб қўйганимиз яхши барибир...

– Бўлмаса, эшитинг. Ўғлим – табиатшунос, ўтган йили техника дорилфунунини тамомлаган. Шу денг, болагинамнинг кўпдан ғайриоддий ходисаларга ўта ишқибозлиги бор. Учар ликопчаларми-ей, бебош рухларми-ей, ўзга сайёраликларми-ей, каерда нима ғаройибот юз берса, гириллаб етиб бориб, нимаиди халиги... илмий тадқиқот килишга киришади. Дадаси ҳам олим эмасми, ўғлимизнинг бу кизикишига сира монелик кўрсатмайди. Лекин бир воқеа юз берди-ю, ўғлимиз учун мен ҳам, дадаси ҳам қаттиқ хавотирга тушиб қолдик. Кейин билсак, холажон, ўша пайтларда «Чўпон ота» деган маҳаллада турадиган бир одамнинг ғалати машинаси бор экан, ай-тишарича, у – чамбарагига ўтирган одамни ўз-ўзидан учириб олиб кетармиш, газни босмасаям, чамбаракни бурамасаям, ҳайдовчини истаган манзилига ўзи етказиб қўярмиш. Лекин, сира аварияга уч-ратмасмиш. Худди эртақлардагидай, а, тўғрими? Хуллас, ўғлим шу машинани сотиб олишга қарор қилди. Ёмон овозаси туфайли бир неча йилдан бери ҳеч ким сотиб олишга журъат қилолмагани боис машинанинг нархи ҳам бошқаларига нисбатан ўн-ўн беш баробар арзонроқ эди. Албатта, ўғлимнинг дарди машинанинг ўзида эмас, бошқа ёқда – тезроқ унга ўтирса-ю, тадқиқ этиб, сирини билиб олса. Хуллас, отасининг розилиги билан машинани сотиб олдиям, унга миндиям. Лекин, биринчи кунгидек шунақанги дахшатли вазиятларга йўлиқдики!.. Дадаси ва яна бир ўртоғи гувоҳлигида чамбаракка ўтиришни билан машина... кўздан ғойиб бўлибди!.. Шу захоти Саидбек ўғлимнинг ҳам ҳуши бошидан учибди. Бир маҳал ўзига келиб қараса... Қозоғистонда – Келесда юрганмиш! Бир маҳал ўз-ўзидан мотори ишлаб, олдинга ўқдай учиб кетибди. Чегарадан соатига 100 километр тезликда ўтсаям, миршаблар унга эътибор беришмабди. Қизиг-а, холажон? Ақлингиз бовар қилмайди. Хуллас, йўлида учраган ҳамма машиналарни чапдан-ўнгдан олатасир қувиб-ўтиб, бир-пасда уйга олиб келиб қўйибди. Қанча одамларни босиб кетай дебди. Шу-шу дадаси Саидбекка машинага ўтиришни ман қилдилар.

– Ё тавба, чинданам афсонага ўхшайди, – деди Мунаввархон ая хайратдан ёқа ушлаб. – У қанақа машина экан ўзи? Бирон-бир сирининг тагига етдингларми?

– Саидмансур акамнинг тахминларича, машинага ёвуз рух жойлашиб олган экан. Машина янгилигида бир ўғри йигитга қарашли бўлган. Ўша пайтларда у бир сизилтак қизни бошлаб келиб, кичкинагина гаражига қамаган, кун совуклиги учун машина ичида иситкичини ёқиб қўйиб, кечаси билан билганини қилгач, иккови ҳам хориб-чарчаб ухлаб қолган. Эрталабга бориб йигит ҳам, қиз ҳам исгазидан бўғилиб ҳалок бўлишган. Бу кўрғиликни қарангки, икковининг ҳам жасадлари бир ойгача машинада қолиб кетган. Бир ойдан сўнг чидаб бўлмайдиган даражадаги кўланса хидни сезиб қолган кўшнилари эшикни синдириб киришса, таналари ириб, фақат суякларигина қолган йигит-қизнинг жасадларини кўришган. Хуллас, ўғлимнинг фикрича ҳам машинани ҳали-ҳануз ана шуларнинг рухлари бошқарар эмиш.

– Астафтурулло! – деди Мунаввархон ая кўксига туфлаб. – Аклинг бовар қилмайди-я...

– Балли, холажон, бировга айтсангиз, ишонмайди. Қўйиб берсангиз, ўзингизни ҳам жиннига чиқаради. Лекин Худога шукур, сизлар буни тушуна оласизлар, кизингизнинг руҳий мулоқотчилиги ҳам бундай масалаларга кенгроқ ёндашиш кераклигини тақозо этади.

– Демак, ўғлингиз ана ўша машина боис шол бўлган экан-да?

– Йўқ, айлапай холажон, очигини айтсам, Саидбегим сира тиниб-тинчимаган йигит-да, ўзи. Эшитгандирсиз: «Сирли олам» деган машхур ойнома бор, ўғлим ана шу нашр муҳарририятидаги йигит-қизлар билан ҳамкорликда иш олиб боради. Қасрда, қандай ғайриоддий ҳодиса юз берса, ғириллаб етиб бориб, бу дунёдаги сир-синоатларнинг тагига етишга уринишади. Бир куни шу ойноманинг иловаси «Қалб кўзи» ҳафтаномасидаги йигитлар вилоятимиздаги олис қишлоқларнинг бирида жинлар жойлашиб олган уй борлигидан хабар топишиб, дарров ўғлимга сим қоқишибди. Саидбек олим эмасми, кўпинча унинг ёрдамига таянишади. Хуллас, бизни ҳам оғоҳлантирмай, ўша сирли уйни кидириб, Паркент тоғлари этагидаги қишлоққа жўнашибди. Бу ғалаги уй улкан сой ёқасида пастга тикка тушган сохилга қурилган бўлиб, бир йилдан бери қаровсиз, ташландик ҳолда эди. Чунки уйда кундуз кунлари ҳаёт ўз оқимида, мўътадил кечарди, аммо оқшом кўниши билан уйда бутунлай рухлар ҳукмронлик қилишарди. Ярим тундан сўнг эса, чидаб бўлмайдиган жаҳаннам азоблари бошланар эди.

Кейинчалик ўғлим бу ҳақда шундай ҳикоя қилиб берганди:

– Ёғоч тахталар, шунингдек, зинапоялар силкиниб, атрофдан чинкирик, бўғик овозлар эшитилади. Бу товушларга ҳам ўрганиш мумкин-у, яна қандайдир кўринмас бир куч бизни ўз-ўзидан итариб, панжарали дарвозага хайдар ва югуртириб унинг темирларига урарди. Хона ичи эса даҳшатли қуюқ туман билан қопланиб, деворга маҳкам қоқилган суратлар ўз-ўзидан пастга гун-гун узилиб тушади. Айни ёз чилласи бўлса ҳам, хонадаги қаҳратон совуқдан танангиз жунжикади.

Шундай ҳолатлар бўлардики, ётадиган тўшақлар ҳам ўз-ўзидан ҳавога кўтариларди.

Тунаб қолган кунимизнинг биринчи кечасидаёқ бир маҳал ёш аёлнинг руҳи «Сирли олам» ойномаси ходимларидан бирининг бўйнига ёпишиб, бўға бошлаганини сезиб қолдим, уни ўз кўзларим билан кўрдим ҳам! Бирок кўра туриб, бу – туш, дея ўзимга ўзим тасалли берардим. Лекин ходимнинг тепкисидан ўзимга келиб, унга ёрдам бера олдим. Азбаройи кўрқиб кетганидан у мурдадек қолган, ҳатто қичқирингга ҳам мажоли йўқ эди...

Қишлоқдагилар бу уйнинг беҳосият тарихи ҳақида сўзлаб беришибди. Уларнинг айтишларича, бу уйда кўп япапга ҳеч кимнинг юраги дов бермаган, чунки жами хоналарда бир ваклар «ўзбек» иши бўйича Гдлян ва Иванов деган марказлик муттаҳам терговчилар тухмат билан ҳибсга олмакчи бўлган, аммо бунгача ўзини осиб қўйган ёш жувон руҳи ҳукмронлик қиларкан. Ушбу воқеа содир бўлганидан сўнг кўп вақт ўтмай, уйнинг томоркасидан ёш чўпон йигитнинг мурдаси топилади. Йигит шўрлик йўқолган сигирини кун боғиунга қадар қидириб, мана шу уйнинг ховлисига кириб қолади-ю, яна бир қурбонга айланади. Бу хунук воқеалар ҳақида бурундан сўзлаб келинарди, шу боис қишлоқ одамлари бу уйнинг яқинига ҳам йўлашмасди.

Саидбек ярим кечаси журналист йигитларга Иблиснинг ма-лайлари саналмиш ёвуз кучларни уйдан ҳайдаш учун дуохон, бахши, умуман, ноёб ҳислат эгаларини таклиф қилиш кераклигини гапириб турганда, бирдан аллакимларнинг даҳшатли чинкириги, жон аччиғида дод-вой солган овозлари эшитилиб, ёғни-боши ва кўзларидан кўзни каманттиргудек кўм-кўк нур таратаётган икки рух: узун тирноқли панжаларини ёзганча, унга очикдан-очик ҳужумга

ўтишибди. «Сирли олам» йигитлари уни амал-гақал қилиб уйдан ташқарига олиб чиққанларида, ўғлимнинг оёқ-қўллари ишламай қолган экан.

– Вой, Худо! – беихтиёр хитоб қилди Мунаввархон ая ҳаяжон ичида яна кўксига туфлаб. – Жин чалди, деб шуни айтишса керакда, а, эгачи?!

– Нимасини айтасиз, айланай холажон! – дея гапига яқун ясади совчи жувон чуқур хўрсиниб. – Хуллас, кейин бўлиб ўтган воқеалар ўзингизга аён. Худога минг қатла шуқур, ўғлимиз ҳозир отдай соғайиб кетган, ҳалиям тиниб-тинчимайди, қасрда, қандай ғалати ҳодиса юз бермасин, ғизиллаб етиб боради. Дадаси ҳам, мен ҳам унинг бу ишларига анча кўникиб қолганмиз. Зоҳирий ва ботиний, билимларга ташна одамни сира йўлдан қайтариб бўлмас экан. Қизгинангизнинг руҳий мулоқотчилиги, ўғлимнинг эса – бу соҳа тадқиқотчиси экани назарга олинса, мешимча, улар бир-бирларига узукка кўздай ярашиб тушишади.

– Нимаям дердим, эгачи, – деди Мунаввархон ая унинг фикрини қувватлаётгандай хайрихоҳ оҳангда бошини ҳам қилиб. – Улар бир-бирларини яна бир кўришсин, буваси, ота-онаси билан яна бир маслаҳатлашайлик, юлдузи юлдузига тўғри келган бўлса, фикримиз бир жойдан чикса, нур устига аъло нур...

Совчилар Мунаввархон аяга қуюқ хайр-маъзур қилиб ўринларидан туришганида, Баҳром Шайх ота ичкарида шайтон ва инс-жипслардан асровчи муборак сурани ўқишга киришган эди.

ШАҲЗОД ВА МАЛИКА ҚИССАСИ

Саидбекнинг онаси билан холаси Баҳром Шайх ота хонадонига совчи бўлиб бежиз ташриф буюришмаган эди. Йигит Назирани икки йилдан бери яхши танир, «Сирли олам» ойномасишнинг топшириғи билан, ҳатто ноёб хислатларини ўргангани икки йил аввал у таҳсил олаётган мактабга ҳам келган, лекин ўшанда қиз матбуотда ёритишга арзийдиган ҳеч қандай қаромат кўрсатмаганини рўқач қилиб, йигит билан суҳбатлашишдан бош тортганди. Лекин Назиранинг баъзи синфдошлари ва танишлари билан гаплашиб, унинг антиқа қобилиятлари ҳақидаги кўп маълумотларни қўлга киритганди. Ўшандаёқ Саидбек юрагида қизга писбатан шу ёши-

гача ўзига номаълум аллақандай ёқимли ҳиссиёт туйган, лекин бу мурғак туйғунинг цировардида борлиқ вужудини ларзага солувчи улкан муҳаббатга айланиши мумкинлигини ҳаёлига ҳам келтирмаганди. Пазиранинг башоратчилиги сабаб қизнинг отаси Асад ака ва унинг дўсти Раҳматилла аканинг жонларини жабборга бериб, ўзини ўлимдан сақлаб қолганлари эса унинг ҳаётида туб бурилиш ясади. Умрларида кўрмаган, буткул потаниш оддий бир йигитга нисбаган булчалик меҳр-мурувват ва фидойилик кўрсатиш мумкинлигини Саидбек авваллари тасаввурига ҳам сиғдиролмасди. Буткул бегона одамнинг (узок қариқдош экашлиklarини иккала томон ҳам яқиндагина билишди!) ҳаётини сақлаб қолиш учун ўз ҳаётини хавф остига қўйиш ҳар кимнинг ҳам қўлидан келавермайди. Бунишг учун Алпомишдай арелонюрак, Гўрўғлидай бағридарё, мард ва танги инсон бўлиш керак.

... Йигитнинг наздида Асад ҳам, Раҳматилла ҳам ана шундай ноёб одамлар тоифасидан эди. Ўзаро хиёнат, юлғичлик, мунофиқлик авж олган, ҳатто ака-укалар ҳам бир-бирларининг кўзини чўқийман, деб турган бир даврда бундай одамларнинг ҳали ҳам борлиги Саидбекнинг кўпчилини тоғдай юксалтирганди. Йигит энди ўзини улардан то умрининг охиригача қарздор деб билар, бундай олийжаноб инсонларга ҳаётининг сўнги нафасигача хизмат қилишга ҳам тайёр эди.

Сўнги вақтларда фақат шундай ўйлар оғушида яшаган Саидбек ойлик маошини олган кунидёк бир шиша аёло павли фаранг коньяги билан ўрисининг «Золотое Руно» сини ва турли егуликлар олиб, тўғри Раҳматилланинг ишхонасига йўл олди. (У касрда ишлашини дадаси тушунтириб берганди.) Бахтига, Асад акаси ҳам шу ерда экан. Саидбек спорт бўлимасига кираверишда тўхтади.

– Э, дўстим, хавотир олма, – дерди Раҳматилла парвойи палак холда, – сизларнинг уйингизга тўғридан-тўғри бостириб киришга манаман деган бойваччаси ҳам журъат қилолмайди. Чунки у пирли хонадонда.

– Лекин улардан ҳар бало кутиш мумкин, ошна.

– Мабодо бир гап бўлса ҳам, мен борман-ку, намушча хавотир қилмасанг. Кел, яхшиси, юзта-юзта қилиб, би-ир гурун-лашайлик! Беҳазил гапираяман...

Саидбек секин йўғалиб, олға қадам ташлади.

Улар эски кадрдонлардай куюк сўрашингач, Раҳматилла ҳазил аралаш гап қотди:

– Умринг узок бўларкан, йигит, hozир сени гапириб турувдик. Ис, кўлингдаги нима? Ё тавба, hozиргина Асад акангизга юзта-юзта киламизми, деб турувдим. Сенам ярим авлиё болага ўхшайсан.

– Қалай, Саидбек, ишлар яхшими? – сўради Асад ҳам кўтаришми кайфиятда худди тушишган укасини учратгандай суюниб. – Журналга ёзиб турибсанми? «Қалб кўзи»да бир мақолани ўқувдим. Ёвуз руҳлар хақида... Зўр ёзибсан!..

– Раҳмат, Асад ака!.. – жилмайганча, бошини қуйи солди Саидбек.

Орадан бир неча фурсат ўтгач, улар спорт мажмуасининг устозлар учун алоҳида ажратилган шинам хонасида дастурхон тузаб, туринг бошлаб юборишанди.

– Оббо, сен-эй, – дея яна гапга тушди Раҳматилла Саидбекка юзлашиб. – Беҳазил гапираяман, шунча нарсга кўтариб, нега бунча овора бўлиб юрибсан?

– Сизларга гуя сўйсам ҳам озлик килади. – деди йиғит ўта жиддий оҳангда. – Мен Худови ўртага қуйиб, ўз-ўзимга онг ичдим: хаётимни саклаб қолганларингиз учун сизларга садоқатли шогирд бўлиб, бутун умр хизматингизда бўламан!

– Э, жуда ошириб юбординг, ука. Биз сенинг хавфга юзма-юз келганимдан иттифоқо хабар тошиб, ўз инсоний бурчимизни адо эдик, холос, – деди Раҳматилла камтаришлик билан. – Аслида ҳаммасига жиянимиз Назирахон сабабчи бўлди.

– Мен ундан ҳам абадий миннатдорман. Ҳатто, очинини айтишим керак: умримнинг охиригача унинг кули бўлишга ҳам тайёрман!

Унинг нечоғли жиддий ва чин дилидан гапирётганидан хайратга тушган собик жангчи гапни яна хазилга бурмокчи бўлди:

– Оббо, тентак-эй, нега энди кул? Куёв бўлишга тайёрман, дессан-чи!..

Унинг бу гапидан орага ўнғайсиз бир жимлик чўкди.

Саидбек беихтиёр кўзларини ерга қадаб, киз болалек кизариб, бошини қуйи солди. Кейин шивирлагандек арабг товуш берди:

– Йўғ-э... Мен бунга арзимайман...

– Нега энди, хой, нодон! – кичкирди Раҳматилла бирдан чапанилиги тутиб. – Олий маълумотли, келишган йигитсан. Кимсан – дошманд бир профессорнинг ўғли бўлсанг, боз устига, истикболи порлоқ ёш табиатшунос олим, ҳам журналист... Сени куёв килмаса, осмондаги фаришгани куёв килармиди?.. Нима дединг, Асадбой?

– Сен мени бунақа шантаж қилма, ошина! – бақирди Асад ҳам ярим хазил-ярим чин оҳангда ўзини жаҳли кўзигандай кўрсатиб. – Манави жиян олдида ноқулай аҳволга солаясан, ахир! Бу – биргина менинг ихтиёримда бўлмаган ўта нозик масала: уни додам, ойим, хотиним, қолаверса, кизимнинг ўзи билан бамаслаҳат хал қилишимиз керак.

– Менга қара, хой, галваре! – баттар қизишди Раҳматилла. – Ўлай агар, ҳаётда мен психолог бўлиб кетган одамман, одамларнинг фарқига жуда-жуда бораман! Катта гапирмай-ку, ўзининг юз-кўзи олдида айтаянман: бу йигит билан кизинг бир-бирларига узукка кўз кўйгандай ярашиб тушишади.

– Бас қил деярман, қанақа миждов одамсан ўзи?! – энди ростакамига жаҳли чиқиб бақирди Асад. – Айгдим-ку, сенга, бу масалани томдан тараша тушгандай олатасир хал қилиш мумкин эмас. Бизнинг оилада ҳаммавақт демократия бўлган, қўнчилик қандай қарорга келса, ўна қабул қилинади. Хоҳласа, совчи юборсин, кўрайлик, суриштирайлик. Умр савдоси дейдилар буни, ахир!

– Мана бу бошқа гап! – хурсанд бўлиб кетди Раҳматилла қафтларини бир-бирига шиқалаб. – Эшитдингми, жиян? Йўк, сен бўлгуси қайнотангнинг гапини эшитдингми?

Саидбек яна кизариб, бошини ҳам қилди.

– Бас қил, лаънати! Шу билан бу гапга нукта қўйдик, тамом! Яна такрорласанг, бўйингни синдираман. Жангда энди сендан сира қолишмаслигимни ўзинг яхши биласан.

Ўргада Назиранинг номи айланиб қолгани учунми, орага яна ноқулай жимлик чўкди. Вазиятни яна собик жангчининг ўзи юмшагди:

– Сен полтергейст, яъни «ббббш руҳлар ўйини» ходисаси билан ҳам шуғуллианаркансан-да, Саидбек? – сўради у яна навкирон ҳамроҳига мурожаат қилиб.

– Нафақат полтергейст, мен, умуман, аномал ходисалар тадқиқотчисиман, – жавоб берди йигит аллақандай ички гурур билан.

– Парапсихология, илми ғайб, номаълум учар жисмлар, илми нужум каби соҳалар-да, а? – сўради Асад қутилмаган қизиқиш билан суҳбатга аралашиб.

– Шундай деса ҳам бўлади.

– Сен аниқ фанлар билан шуғуллансанг, укамиз ноаниқ фанлар тадқиқотчиси экан-да? – дея яна гапни хазилга бурди собик жангчи.

– Рухлар чинданам мавжудлигига шахсан ўзингиз гувоҳ бўлганмисиз? – сўради Асад жиддий қиёфада унга эътибор бермай.

– Жуда кўп марта, – деди Саидбек комил ишонч билан.

– Мисол келтира оласизми?

– Масалан... Ўтган ойда андижонлик рухий мулоқотчи киз ва медиум йигит ёрдамида ўтказилган медитация амалида бувамнинг руҳи билан савол-жавоб қилганман.

– Уни ўз кўзингиз билан кўрдингизми?

– Ҳа-да.

Сухбат жиловини энди бирдан жиддий қиёфага кириб, хатто, маънос тортиб қолган Раҳматилла кўлига олди:

– Ҳозир сизларга бир воқеани айтиб бераман, хайратдан қотиб қоласизлар. Беҳазил гапираяпман, у ниҳоятда теран рухий аҳамиятга эга. Афғонда менинг бир дўстим бўларди. Исмоил Шаҳзод. У эндигина уйланган, тўйи ўтгач, уч кундан сўнг аскарликка олиб кетишганди. Биз қазармада у билан ёнма-ён ётардик, тоғларда ёнма-ён жанг қилардик. Кечкурун уйга қайтиши билан ён келинчакнинг ўзи билан бирга тушган рангли суратини кўлига олиб, унга узоқ тикилар, сўнгра завжасига мактуб ёзишга киришарди. У уйига деярли ҳар куни хат жўнатар, улар манзилига етиб борармиди-йўқми, Худо билади, лекин гоҳ-гоҳда унга хотинидан ҳам жавоб мактуби келиб қоларди. Ана шунда Шаҳзоднинг нечоғли хурсанд бўлиб кетишини кўрганингизда эди!.. У осмонга сапчигудай иргинлаб, қазармага ўқдай отилиб қирар, ташналик билан хатни ўқишга киришарди.

«Йўқ, мен ўлмайман, ҳеч қачон ўлмайман! – дея бог-бог такрорларди у шундай кезларда. – Биз севгилим билан кўришамиз! Албатта кўришамиз!»

Камина Худо хоҳласа де дея унинг гапига тузатиш киритмоқчи бўлардим-у, лекин негадир кўнглим бўшаниб, индамай кўя қолардим. Баъзан уни яна шундай ҳолатда кўриб «Фарҳод-Ширин бўлиб кетинглар-э, намунча типирчиламасанг?!» дея кесатардим-у, аммо, ўлай агар, ўшанда қалбимда пайдо бўладиган совуқ бир ботиний туйғудан бадашим жунжикиб, бемаъни лўқмадан ўзим афсусланиб кетардим. Кўп ўтмай, дўстим чинакам муҳаббат нашидасини бир кун ҳам тоғиб кўришга улгурмай, бомба остида қолиб кетди. Яқиндагина у ётган чоғни мудҳиш аланга ўз оғушига олган, пировардида, хатто унинг суякларини ҳам тополмагандик.

Шундан кейин (ё фалак!) унинг ёш завжасидан мактублар ёпирилиб кела бошлади. Уларни ҳар олганимда, беҳазил гапираётман, юрагим оркамга тортиб, ўзимни қўярга жой тополмай қолардим.

Кейинги даҳшатли воксаларни камина Тошкентда уларнинг бевосита гувоҳи бўлган одамдан эшитдим.

Бир ҳафтадан сўнг етиб борган шум хабар Шаҳзоднинг ёш завжасига ниҳоятда таъсир қилибди: эри ўлганини эшитган Малика мурдадай оқариб кетибди, лекин дод-вой солмабди, ҳеч қандай калма ҳам келтирмабди, аммо бир зумдаёқ хотирасидан айрилибди, маънавий ҳаёти бамисоли тўхтаб қотиб қолгандай бўлибди, танадан иборат жисмоний ҳаётигина бешикаст қолибди. Шу-шу, Малика ўзини ўраб турган муҳит ва нарсаларга буткул лоқайд, паришон-хотир қарар, баридап на хурсанд ва на хафа бўлар, айни дамдаги моддий эҳтиёжларинигина ҳис этар, ҳаётининг бутун ўтмиш даври эса зулмат қардаси ортида қолгандай, унинг учун келажак ҳақидаги тушунчанинг ўзи ҳам йўқолгандай эди: у ҳеч нимани кутмас ва бу оғир йўқотиш, чексиз қайғу оқибати эмас, балки нималарнидир мулоҳаза қилиш лаёқатини бой бергани фавқулудда қалбини ишғол этган ниманидир излаб-исташ қобилиятининг сўниб, фалаж бўлиб қолгани туфайли юзага келган, қалби эса худди роботдек фақат жами тириклик аломатларига эга мавжудотнинг хизматини адо этиш учунгина сақланиб қолганди. Маликани телба ёки савдойи дейиш ҳам қийин: унинг руҳияти ҳеч қандай шикаст топмаган, у осойишта, оғир-вазмин, ўз хатти-ҳаракатлари билан ҳеч кимни безовта этмас, айни вақтда, ҳеч ким ва ҳеч нима билан мулоқотда бўлмас, бамисоли агрофидаги одамларни кўрмаётгандай, ҳеч нимани сезмаётгандай яшар эди. Ундаги бу фожиали ўзгаришнинг сабабини билганлар унга мулоиймлик ила ғамхўрлик қилишар, бамисоли сағир қолган бечора болақайга ачинганлари боисгина меҳр-мурувват кўрсатишарди.

Беҳазил гапираётман, камина ҳарбий хизматдан қайтиб унга бир ҳафта мобайнида ўзи узлуксиз жўнатган мактублари ва Шаҳзоднинг баъзи нарсаларини олиб бориб берганимда ҳам, у қилт этмади.

Малика шу тахлитда ўттиз йилдан зиёд умр кўрди. У ҳали-ҳануз қайнонасининг уйида яшаркан, биргина қайнисинглиси Лялихонга руҳан жуда боғланиб қолган, у эса янғасини кўргани тез-тез келиб турар, шундай кезларда аёлнинг кўзларида аллақандай ҳаёт учқунлари жилвалангандай бўлар, илло, ҳеч нарсага эътибор

килмайдиган, одамови Малика фақат унгагина дўстликка ўхшаган илик бир ҳиссиёт туйар эди. Қайнисинглисининг назарида, уни ўзи ҳам тушуниб етмаган ғайриоддий бир фикр ташвишга солаётгандай, шунингдек, унинг вужудига қандайдир оғир хасталик хуруж бошлагандай эди. Бу ташвиш кундан-кунга кучайиб, сурункали тус олаётганди.

Кунларнинг бирида қайнисинглиси одатича тушлик овқат келтирганида, Малика аллақандай сирли киёфада: «Биласанми, Лаълихон, у менга мактуб юборди... У ҳузуримга келаяпти!...» – деди. «Кимни айтаяпсиз, Малика опа?» – сўради Лаълихон. «У... у...», – дея жавоб берди аёл пешонасига сизиб чиққан тер томчиларини артаркан, севгилисининг исмини эслашга беҳуда уриниб. «Биласанми... У... Мен уни кутаяпман...» Бопқа бир нима дейишга унинг қурби етмади. «Мен кутаяпман... У келади... У мактуб юборди...» деган сўзларни у сезиларли ҳаяжон билан гапирар, хотиралари миясида чархпалак бўлиб айланар, лекин қалби улар учун ёпик эди.

Уч кундан сўнг Малика Лаълихонга шундай деди: «Ортага ёнимда бўл... Мен уни кутаяпман... У мен билан бирга нонушта қилади...»

Эртасига Лаълихон унинг ҳузурига кириб келганида, беҳазил гапираяпман, Малика дид ила тузатилган дастурхон тўрида байрам кунлари киядиган чиройли атлас кўйлагига кўзлари порлаб, юзлари ёниб ўтирарди.

У тезгина эшик томонга қаради. Бирдан қўли билан Лаълихонга жим бўлишни ва кимирламасликни имо қилиб, шивирлаб гапирди: «Эшит... эшитаяпсанми?... У келаяпти!...»

Шу пайт ташқарида чиндан оёқ товушлари эшитилди. Кейин Лаълихоннинг ўтақасини ёриб, тарақлаб эшик очилиб кетди, лекин остонада ҳеч ким кўринмас эди.

Малика фавқулодда кўзларини чакнатиб, қўлларини эшик томонга кескин узатди, бор овози билан: «Шаҳзод!...» – дея қичқирди, гурсиллаб йиқилиб, шу ондаёқ жон таслим этди.

Собиқ жангчининг бу ғаройиб ҳикоясини Асад ҳам, Саидбек ҳам ҳайрат ва ҳаяжон ичида тинглашган, Фарҳод ва Ширин, Лайли ва Мажнунларга ҳос буюк муҳаббат истифода этилган бу даҳшатли воқеа уларнинг қалбини чинакамига ларзага солган эди.

– Беҳазил гапираяпман, мен бу воқеани унинг айнан гувоҳи бўлган ўша Лаълихондан эшитдим.

– Чинданам жуда таъсирли, – деди Асад ўйчан қиёфада қошларини чимириб. – Рухият дунёсидан бизни ажратиб турган сирли нарда ортига нигоҳ ташлаш имконини берувчи ғаройиб воқеа!..

– Жуда тўғри! – хитоб қилди Саидбек, ниҳоят, ўзини сал-пал кўрсатиш имкони туғилганидан илҳомга кириб. – Улкан муҳаббат дунёсида яшаётган бу нозик-ниҳол қалб туйқусдан чинакам ҳаёт деб ҳисоблаган бөр бисотидан жудо бўлгач, бамисоли дунёдан узилиб қолган, лекин руҳи танасидан ажралмаган, аксинча, у сиртки қобиғи – жисмининг кулига айланган, лекин руҳий ҳаётига дахлдор ва асосий унсури севги бўлган борлиқ маънавий олами – севгилисидан айрилгач, шоллик ҳолатига ўтган. Унинг жисмоний ҳаёти соғлом тарзда давом этаркан, танаси бирон хасталикка чалинмагунига қадар тўлик унинг ҳукмидаги қалби ўзини ҳеч нимада намоён этмаган, жисмининг маҳбуси сифатида кўринмас ҳолатда яшаган руҳи эса, ўз-ўзлигини билишдан тамомила маҳрум бўлган. Кутилмаганда тананинг моддий ҳукмронлиги таназзулга юз тутади. Хасталик кучайиши ва ўлим яқинлашуви билан унинг руҳи аста-секин озодликка чиқади, ўтмиш хотиралари аввал ғира-шира, кейинроқ тобора аниқроқ лавҳаларда тиклана бошлайди. «У келади... Мен уни кутяман... У менга хат ёзди...» – деган сўзларини бамисоли тушида ганираётгандай, бу ундаги руҳий ҳаётнинг уйғонаётганидан далолат... ва ноҳос аяқлақочон унутиб юборган севгилисининг исмини эслаб, тасавурида унинг тимсолини жонлантира олган дақиқалардан бошлаб, унинг тўла ҳаётга қайтиши ва охир-оқибат руҳининг жисмидан ажралиб чиқиши – ўлим қарор топади. Ўлим нима дегани ўзи? Бу – озодлик, руҳнинг ҳеч нимага боғлиқ бўлмаган озодлиги; фоний дунё боқий дунё учун муваққат ҳаётда берган ҳамма зарурий синовлар ва маъруф нарсаларни ёдида қолдириб, жисмига тегишли ўткинчи, кераксиз, майда-чуйда нарсаларни ташлаб юборувчи эркин руҳнинг қомиллик ва маъгулик сари навбатдаги қадами!..

– Қойил-э! – хитоб қилди Раҳматилла Саидбекка завқ билан тикиларкан, тиззасига зарб билан мушт тушириб. – Гапниям шёр қилиб юбординг-а, укажон!

– Чинданам доно йигит экан! – деди Асад ҳам завқини яширолмамай майин жилмайиб. – Гапнинг мантиғиниям файласуфларча роса кифтига келтирди.

– Мен сенга нима девдим, галварс! – кичқирди Раҳматилла яна дўстига «хужум» бошлаб. – Яна унинг куёв бўлишига ноз қилиб ўтирибсан!..

– Ўчир овозингни, багтол! – бақирди Асад овозини ундан ҳам баландроқ кўтариб. – Ақлинг етмаган нарсаларга буришигни тикмай, ўз ишингни бажарсанг-чи! Қуядиган бўлсанг, қуй тезроқ. Кабоб ҳам совиб қолди.

Улар учовлон кўтаринки кайфиятда яна қадаҳларини чўқиштиришди.

ГУЛШОДА БОНУНИНГ ҚАСАМИ

Гулшода бону тошойна ёнида тураркан, анча кайфи баланд, шунинг учунми, вужудига ўрнашиб олган инс-жинснинг ўз иродасига таъсир кучи ҳам анча сусайганди. У сал ўзига келгани боис миясига ғалати бир фикр келди, чоғи, кўзлари чарақлаб очилиб кетди.

Гулшода бону қия очик эшик орқали ётоқхонасига мўралади. Чорпояда Болта бойвачча кўндалангига чалканча ётганча, хуррак отиб ухларди. Ғазаб билан эшикни ёпиб, меҳмонхонадаги дастурхон тепасига келди. Ликопчада бир неча дона паррак қилиб кесилган тузланган бодринг, намилдори, катта шишада шайтон сувидан қолган эди. Кайфгалаб инс-жинсни янаям тўйдириш учун қалахни тўлдириб бир сишқоришда ичиб юборди. Қорни очлиги боисми, миясига уриб, кўзлари гилгиллай бошлади. Хонага шопа-пиша Ўроқбой кириб келганди.

Гулшода бону ўрнидан туриб, тараддудга тушиб қолган йигитни каттиқ кучоқлаганча тилини оғзига тикиб, бор кучи билан пуфлашга киришди. Шу захоти иккови ҳам буралиб-эшилиб, гиламга ағдарилишди. Думалаб ётишаркан, оғизларини катта-катта очганча, бир-бирларига қараб ўқчий бошлашди. Қалласи улкан шалпангқулоқ каламушни, танаси қоп-қора от қуйруғини эслатувчи Нуж исмли ёқимсиз инс-жинс шу захоти бонунинг оғзидан отилиб чиқиб, Ўроқнинг ичига кириб кетди. Йигитча ётган жойида худди гиёҳвандлардай букчайиб, безгак тутгандек титраб-қакшай бошлади.

Елкасидан тоғ ағдарилгандай енгил тортган Гулшода бонунинг инс-жинс буткул жудо қилаёзган хотираси аста-секин тикланаётганди. Ҳозиргина бошидан кечирган мудҳиш воқеаларни эслаб, эси оғиб қолаёзди. Эй фалак! Унга нима жин урди ўзи? Ёши элликка бориб қолган кан-катта хотин энг ифлос фоҳишалар ҳам ҳазар қиладиган жирканч ишга қўл уриб ўтирса-я! Анави лаънати инс-

жинс қасрда илакиша қолди унга ўзи? Фоний дунёда бундан-да оргикрок шармаңдалик, бундан-да жиркашчрок гунох бормикин-а?! Эй Худойим, гунохкор банданғни ўзинг кечир! Минг бора ерга бош уриб, ялиниб-ёлворамаң: тавба-тазарруимни қабул эт! Биламан, қахр-ғазабинг уммондай бепоең, лекин мархаматингнинг хам чек-чегараси йўк-ку, ахир! Шайгон тузоғига илинаёзган бир хокисор банданғни истиғфор айла, эй Парвардигор!..

Гулшода бону шундай деб нола қилганча, ваннахонага қараб отилди. Бадапларини обдан совунлаб, шилиб юборгудек киртишлаб ювиниб чиккач, тўпиғигача тушадиган узун қора кўйлагини кийди-да, секин Болта бойвачча ётган ёгокхонага кирди. Шими-нинг чўнтағини ковлаб, тўшпоначасини тонди-да, унга ўкталганча кичкирди:

– Ўрнишдан тур, хой, мараз!

Бойвачча ширакайф холда кўзларини очди-ю, тумшуғи устида-ғи тўшпонача шилини кўриб, эсхонаси чикиб кетди.

Хай-хай-хай, нима қилаяпсиз, онажон? Ахир, биз сиз билан...

Бону унинг тагини бўлиб кичкирди:

Ўчир овозингни! Укаларингни олиб, жўна бу ердан!..

– Хой, онажон! Сизга айтаяпман, бу кизталок ўкланган, эхтиёт бўлинг!.. – дея кўлларини ёзганча, аста ўрнидан туриб, кўрка-писа кийина бошлади. Сўнгра оркаси билан эшик сари юарқан, хавотирли оҳангда кўшимча қилди: – Илтимос, куролингизни туширинг, онажон! Биз хозир кетамиз, кетмай, уйингизда ётиб колармидик...

Шундай деб Болтабой ортига ўтирилган бўлди-ю, кескин харакат билан ўзини башоратчи аёлга қараб отди. Даставвал кўлидаги тўшпоначасини бир зарб билан учириб юборди, иккинчи зарбаси аёл-нинг ўзини обқдан ағдарди. Тўшпоначани зудтар ердан кўлига олиб, энди бамайлихотир холда афтини буриштирганча, бурчакда ағанаб ётган бонунинг тепасига келди.

– Хали отмокчи бўлдиларми?! Вой, кизгалоғ-эй! – шундай деб у бонунинг биқинига бир теңди. – Аёл киши бонинг билан бизга бас келмокчи бўлдингми хали? Бизни ким деб ўйловдинг ўзи, хой, мегажин? Керак бўлса, сенга ўхшаганларнинг юзтасини, юзгаям гапми, мингтасиниям эмаклатамиз! Энанғни Учкўрғондан кўрсатамиз хали!..

Гулшода бону бурчакда ағанаб ётганча, биқинини чапгаллаб хўнғ тушиб йиғларди.

У аёлнинг рўпарасига келиб, юкоридан гўшпончасини нилини унинг пешонасига ниқтади.

– Менга кара, мегажин! Манавининг тепкисини бир мартагина боссам, тамом, ўзингни энангникида кўрасан! Лекин бизга сенинг ўлигинг эмас, ўша башоратчи киз билан сеҳрли тош керак. Ўша кизталокни кўлга киритмасак, хаммамизнинг калламиз кетади. Жумладан, сеники ҳам! Шунинг учун сен билан сўнги бор яхшиликча гаплашаяпман: сенга уч кун муҳлат бераман. Ана шу муддатда, яъни уч кундан сўнг киз ҳам, тош ҳам уйингда бўлиши керак. Айтиб кўяй: миришабларга сим кокишнинг фойдаси йўқ, – шундай деб Болта бойвачча ёнидаги жавонча устида турган телефонни шартта кўлига олди-да, оёқлари остига ташлаб, тепкилаганча чилпарчин киличиб ташлади. Кейин худди ҳеч нима юз бермагандай, бамайлихотир гапида давом этди: – Чунки хали айтиб ўтганимдай, улар билан тилимиз бир. Боз устига, улардан истаганимизни сотиб олишга қурбимиз етади.

Гулшода бонунинг киприқларини пастга туширганча, ҳамон гингшиб йиғлаётганини кўрган бойвачча овозини баландрок кўтарди:

– Тушунарлими, хой, кизталок!

Бону аранг бошини ирғаб: «Ҳм...» ,– дея олди, холос. Бундан яна ғазабга кирган Болта бойвачча аёлни бир тепмокчи бўлиб, оёғини шайлади-ю, лекин негадир шаштидан қайтди.

– Биз уч кундан кейин яна келамиз, шу муҳлатда шартимизни бажармасанг, нариги дунёга тараддудингни кўравер.

Бойвачча шундай деб, кескин бурилди-да, ташқарига йўналди. Шовкин-сурондан дахлизга чиқиб, гандираклаб турган укаси ҳам унинг ортидан эргашди.

Гулшода бону оғриқдан афтини буриштириб, инкиллаганча ўрнидан турди, ака-укалар эшикни ташқаридан ёпганлари эшитиб, дахлизга ўтди-да, уни ичкаридан кулфлаб қўйди.

Бири-бирдан нохуш ўйлар исканжасида ётоқхонага кириб, ўзини тўшакка ташлади. Ичкилик таъсириданми, шу захоти кўзи илиниб, пинакка кетди.

...Гулшода бонунинг рухи зудтар Коинот қаърига учиб, тўртбурчак шаклидаги осмонўпар ҳашаматли эҳром устида пастлай бошлади. Лаҳза ўтмай бинонинг нимқоронғи улкан хоналаридан бирида юрганмиш. Оёқ остидаги тўшама шахмат тахтасини эслатар-

миш. Ўртадаги улкан юмалок шар устига ўрнатилган ҳайкалсимон алланима дарров эътиборини тортибди. Яқинроқ бориб, унинг чинданам кўпол ва бадбашара ҳайкаллигини, лекин танаси одам, боши ўрнига эса, эчки калласи ўрнатилганини кўриб, оғи-тонг қолибди. Яна ажабланирлиси шундаки, эчки калласининг ярим очик оғзи, шишасимон кўзлари ва бурун катакларидан ожизгина гунафшаранг нур таралиб турар ва у киши калбида аллақандай ёқимсиз бир безовталиқ, ғулгула ҳиссини уйғотар эди. Ҳайкал олдида баланд олтин курси кўйилган, ундан ҳам суэтгина сарғиш нур таралар эди.

Афтидан, бонунни кўзга кўринмас кимлардир аллақандай катта, шум бир ўйинга таклиф қилаётгани кўриниб турарди. Гулшода бону энди сархуш бир ҳолатга тушган, қасрдандир кизларнинг йиғи-сиғи овозлари кулокка чалинармиш.

Фавкуллда бу гаройиб хонанинг деворлари ёркин нур тарата бошлабди, улардан нур бамисоли фавворадай отилар, айни вақтда, ҳаво тандирдан чиккан ҳовурдай кизиб бораётганмиш. Лекин бону бу несикдан қийналмас, аксинча, лаззат олаётгандай эди.

Шу чоғ оёқлари остидан кетма-кет олти марта момақалдирик янглиғ гулдурак овоз келиб, чўчиб тушган Гулшода бону беихтиёр тиз чўкканини ўзи ҳам сезмай қолибди. Бугина эмас, у намоз ўқиётгандай энгашиб, шахмат тўшамага бош кўйибди ва шу захофи юзига урган несик ҳовурдан сесканиб кетибди.

Бону бошини бироз кўтариб, ҳайкалга караган экан, «эчки»нинг оғзи, кўзлари ва бурун катакларидан шалоладай отилаётган кучли алаңга оқими нигоҳини камаштириб юборибди. Ё тавба, у кўзларини юмиб, қайта очганини билармиш, шу ондаёқ ҳайкал ўрнида келишган ёш бир йиғит пайдо бўлибди-да, шар устидан сакраб пастга тушибди. Елкасида қорамтир қанотлари бор, қошлари худди томири тортишиб қолгандай ҳаддан зиёд чимирилган эмиш. У бир ҳатлашдаёқ аёлнинг тепасига етиб келиб, елкасига қўлини кўйган экан, бону севинч ва изтироб, хушчақчақлик ва ғамгузорлик уйғунлашиб кетган ғалати бир ҳиссиёт оғушига чўмибди. Шу ондаёқ онгининг алақайси бир чеккаси билан бу – ёш йиғит қиёфасидаги Улуспир лақабли Коинот ва Ер юзидаги жами шайтон ва инжинслар раҳнамоси Иблис ҳазратларининг айнан ўзлари эканини чуқур хурмат ва ифтихор ила англаб етибди. Бирдан унга нисбатан меҳри жўш уриб, вафодор итдай унинг оёқлари остига йиқилибди.

Улуспир унинг елкасига қўлини қўйиб, олтин курсига ўтиришини буюрибди. Лекин бону ўршидан туриб, унга ўтирган заҳоти курси уни икки газ юкорига улоктириб юборибди. Ажабланирлиси шуидаки, у шахмат тўшамага худди мушукдай енгил ва ўнғай ағдарилиб тушибди ва бирон жойи, ҳатто лат ҳам емабди.

Бундан жаҳли чикибдими, Иблис курсига қараб алланималар деган экан, Гулшода бону думалаб ётган жойидан учганча, яна курсига бориб ўтирибди. Улуспир унга яқинлашиб, яна елкасига қўлини қўйибди-да, дона-дона қилиб гапира бошлабди. У Ер юзидики кенг тарқалган яҳудий ва будда, насроний ва ислом динлари ҳақида қаҳр-ғазаб билан узок сўзлабди. Унинг фикрича, ўтмишнинг қотиб қолган чиркин саркишлари бўлмиш бу динлар Ер деб аталмиш сайёрадаги миллионлаб афкор омманинг онгини асрлар мобайнида заҳарлаб келаётганимиш. Инсон ва бошқа ҳар қандай олий тафаккур эгасини Парвардигор ҳеч қачон қуллим деб ҳисобламаган, умуман, инсон ҳеч қимга қул бўлмаганини керак эмиш. Ҳамма тараққий этган сайёраларда бўлгани каби Ерда ҳам ҳақиқий демократия тамойиллари тўла жорий қилиниши, башарият ҳар қандай қуллик занжирларини парчалаб ташлаши лозим эмиш. Муҳими, мусбат ва манфий кутблар ўзаро уланмаса, чирок ёнмаганидек, инсоният жамияти ва Қоннот миқёсида ҳам ўзаро қарама-қарши, муҳолиф қучлар мавжуд бўлиши чинакам ҳаёт ва тараққиёт гарови эмиш. Нима учун севишганлар, ҳатто ўпишаётганларида ҳам бир-бирларини тишлаб олишга интилишади? Чунки эзгулик билан ёвузликни худди этга битган тирноқдек бир-бирларидан ажратиш мумкин эмас. Парвардигори олам бу даққи дунёда нимаики бунёд этган бўлса, ҳеч бири бежиз эмас, ишю, У — айни бебошвоқ замонда тобора айниб, руҳан тубанлашиб бораётган одамзодни тўғри йўлга солишда Улуспир ва унинг шонли сафдошларига қатъа умидлар боғламоқда. Ердаги ҳали номлари зикр этилган динларга ўхшаган бемаъни таълимотлар манфий кутблар бўлса, уларга қарши қураш олиб бораётган мусбат қучлар вазифасини у хомийлик қилаётган ва Қоннот миқёсида қанот ёзган улуғ таълимот оқими бажараётганимиш. Кўҳна тарихга эга бу муросасиз қураш то қиёматгача давом этармиш ва ниҳоят, қиёмат қунигина Улуспир ва унинг сон-саноксиз маслакдошлари абадий ғалабани қўлга киритармиш.

Яна ислом, айниқса, насроний ва яҳудий динлари ва уларнинг муқаддас китоблари ҳақида гапини давом эттирган Улуспирнинг

кахр-ғазабдан муштлари тугилиб, кўзлари чакнаб кетибди. Лекин дарров ўзини кўлга олиб, ваъзхонликда давом этибди. Улуспирнинг фикрича, Ер юзида муҳаббат деб аталмиш заҳар уруғлари ҳам ана шу динлар таъсирида пайдо бўлганмиш.

АЖАЛДАЙ ҚУДРАТЛИ СЎЗ

– Осмонга қара, азизам! – дея хитоб қилибди Улуспир ўнг кўлини ғазот юқорига кўтариб. Гулшода бону ҳам нигоҳини шипга йўналтириб, катта-кичик юлдузлар ила лиммо-лим бепоён Коинотни кўрибди. лекин бундан негадир ажабланмабди. – Кўраясанми, анави буржни «Орион қиличи» деб аташади. У ўзидан учкун тараптиб турибди. У ерда қачонлардир айни соатда бир сайёра ўз меҳвари бўйлаб сузиб юрган, у портлаб, ёниб кетган, унинг парчаларини вақт аллақачон чанг зарраларига айлантирган.

Бир вақтлар у ниҳоятда гўзал сайёра эди! Унда Ердаги улуғ истеъдод соҳиблари ўзларининг ижодий тушлари кўмагида оқ мрамрга тажассум эта олган тангрилар каби бениҳоя хушсураг ва аллқомат одамлар истиқомат қилишарди.

О, азизам, улар нақадар донинманг ва нақадар пурвикор эдилар! Ҳа, у сайёрада илҳомбахш ҳақиқат соҳиблари бунёд этган улуғвор кўрғонлар қад кўтарганди.

Улар мангуликка дахлдор эдилар. Улар на ўлимни, на ёвузликни, на ғам-қайғу ва на уятни билишарди. У ерда эр-хотинлик йўқ, фақат ака-укалар ва опа-сингиллар мавжуд эди.

Вақти-соати етиб, бу ғаройиб олтин сайёра осмони узра ўзининг улкан, қоп-қора қанотларини ёзиб, каҳр-ғазаб ва интиком Рухи пайдо бўлди. Унинг борлиқ вужудидан душманлик, эзгуликка нафрат ва ғараз уфуриб турарди. У жангу жадал ва бузғунчиликлар бошлаш учун учиб келганди. Лекин унинг на қиличи, на пайзаси, на яшин чакнатиб, аланга отувчи ўқ-ёйи бор эди. Унинг қуроли ўзида – ўлимдай қудратли, заҳарли илондай маккор биргина сўз эди.

Бу сўз – муҳаббат эди.

У ширин уйқуда ётган навқирон йигитга ўғринча яқинлашиб, бу дахшатли сўзни унинг қулоғига шивирлади ва хузурбахш заҳарга тўла тушлар юборди. Йигит эса, ўз навбатида, уйқудаги соҳибжамол кизга яқинлашиб, уни ҳам севги сўзлари ва тушлари ила заҳарлади.

Эртасига уйғонишганида, иккови ҳам дунёга ўзгача нигоҳ билан қарашди – уларнинг қалбини янгича ботиний фикр, янгича ҳиссийлар чуллаган эди.

Улар бир-бирларини севиб қолишди...

Қора Рух сайёрадан ёвуз қаҳқаҳа билан учиб кетди – у муҳаббат захрини пинжига тикиб, Коинот бўйлаб яна мишг йил айланди.

Ниҳоят, у захарланган дунёга яна таширф буюрди. Ҳаёт гуллаб-яшнаган сайёрага у биринчи гал худди ўғридай кириб келган эди. Энди эса шаҳаншоҳлардай қалам ранжида этиб, қабристонлар ва ёдгорлик тошлари тахтига бориб ўтирди. Чунки ажалдай қудратли муҳаббат ўзи билан бирга жуда кўп ўлимларни бошлаб келган эди.

Сайёра одамлари мангуликдан жудо бўлишган эди. Улар туғилишар ва ўлишар эди. Уларнинг яшаш муддати асрдан-асрга қисқариб борарди. Уларнинг бўйлари ҳам пасайиб, тобора куч-қувватдан қолишаётганди. Улар – олтин, бойлик, урушлар, айёрона фитна ва хоинликлар нималигини аллақачон билиб олишган, Парвардигор Одам Ато билан Момо Ҳавони жазолаб, Ерни қарғаганидан буён мавжуд жами ёвузликларни амалда синаб кўришга улуришиганди.

Одамлар эса шунақанги кўпайиб кетгандики, она сайёра табиати ўз захиралари, молдий воситалар ёрдамида уларни боқинга қурби етмай қолганди. Одамлар табиатга нисбатан зўравонларча иш тутишар, унинг бойликларини шафқатсизлик билан талон-торож қилишнинг янги-янги усулларини ўйлаб топишар, сайёранинг душманларига айланиб, умр бўйи унга қарши курашишар, бу курашда ўзларининг ҳам силлалари куриб борар, икки томонидан ёқилган шамдай ёниб, адоий тамом бўлишаётганди. Узок умр кўриш мўъжизага айланди. Олтимиш яшар кимса ҳасад ва ҳайрат уйғотар эди.

Одамлар умри ва куч-қувватлари камайгани сари уларнинг душманига айланган табиатнинг ҳам қўли тобора баландроқ келар эди. У борган сари даҳшатлироқ ва таҳликалироқ қиёфа қасб этар, чунки сайёра кексайиб, унга иссиқлик бериб турган аланга сусайиб борар ва унинг йўли Қуёндан четга чалғиған эди.

Қутблардаги туманликлар, қор ва музлар жойидан жилиб, узлуксиз пасга силжишар, уларга тўқнаш келган одамлар пастроққа қочишар, яхши ерларни эгаллаш учун тинимсиз жанг қилишарди. Қон тўкилар, ҳаммаёқни муҳаббат дунёга келтирган нафрат ва қаҳр-ғазаб ишғол этганди.

Шу тарика минг йиллар ўтди. Қора Рух яна сайёрага қадам рағжиди қилди. Авваллари пальма ва хурмолар ўсган боғ-роғлар ўрнини энди сахро ва чакалакзорлар эгаллаганди.

У инсон авлодларини излади ва... қатта қовок бошли пакана одамчаларни топди, улар куён териси ёпишишганча, гулханлар ёкиб, ўзларининг маймунчаларга ўхшаган болакайлариини иситишга уринишарди. Лекин муҳаббат захри бу аянчли қабиллага ҳам ўтган – улар севишар, изтироб чекишар, савдойи бўлишар, бир дақиқа эса-да, қовушиш пайида яшапшар, рашк қилиб, бир-бирлари билан муштлашишар, севги-муҳаббат йўлида қурбон бўлишарди... Барибари худди одамлар тангрилардек хушсуврат ва қучли, осмон кўм-кўк, куёш ёркин ва иссиқ бўлган олис ўтмиш даврларидагидай кечарди! Музлар эса совиб кетган сайёра сатҳи бўйлаб шимолдан ҳам, жанубдан ҳам пастга қараб узлуксиз силжиб борарди. Ниҳоят, улар ўзаро учрашишгач, сайёрада музлардан бўлак ҳеч вақо қолмади.

Сайёра ҳалок бўлганди.

То унга фазода аданган учар юлдуз иттифоко урилиб, марварид доналаридай парчалаб юбормағунига қадар у худди маҳобатли олмос каби ўз ўқи бўйлаб узок, жуда узок вақт айланиб юрди. Пировардида унинг парчалари бутун Коинотга сочилиб кетди. Ҳалокатга юз тутган дунё зарралари келиб тушмаган биронта ҳам сайёра йўқ эди, ҳисоб.

Лекин уларни ҳаммадан кўн Ер қабул қилганди.

Сирли эҳромда энди юракни ўртовчи ниҳоятда ҳазин куй янграй бошлаган, у эшилиб-тўлғониб ингранар, асрлар гамидан сўзлаётгандай оҳ-фарёд чекар, совук симлардан таралаётган мотам таронаси Гулшода бонунинг бағрини тилкалаб, кўксига ханжардай санчилар эди.

Башоратчи аёл бирдан рўпарасидаги девор ўрнида улкан уммон пайдо бўлганини, унинг қок ўртасида пальма ва хурмолар ўсган сўлим орол ястаниб ётганини кўрди. Ёноқларини салқин ва мусаффо денгиз шабадаси сийшалаб ўтгандай бўлди.

– Сен бу куйни эшитаяпсанми, азизам! – дея хитоб қилди Улуспир илҳом билан гапида давом этиб. – Севги ила йўғрилган бу ҳавони илғаяпсанми? О, шўрликкипам! Бу орол, бу денгиз, бу соҳил муҳаббат билан заҳарланган ўша сайёра парчаланиб, муз бўлаклари шу ергача етиб келган кунда пайдо бўлган. Заҳарга тўлик муз эриб, кўн ўтмай бутун сайёрага тарқалиб кетган.

О, жонгинам! Сен билан биз – севги сайёрасида яшаймиз! Шўр пешонамизга битилган жами фожиаларнинг мазмун-моҳияти ҳам мана шунда! Билъақе, дунёда муҳаббатдан-да каттарок ёвузлик ва бахтиқаролик бўлмайди...

Борлик вужуди чексиз кайғуга ботган Гулшода бону, ниҳоят, тилга кириб, савол беришга журъат этди:

– Таксири олам, шунча сирлардан вокиф донишманд одам экансиз, кимлигингизни билишга ижозат беринг.

Улуспир энди йиғлоқи, манқа овозда жавоб қайтарди:

– Камина портлаб кули кўкка совурилган сайёрада илк бор муҳаббат сўзици эшитган, илк бор севган ва севилган, биричи бўлиб муҳаббат ортидан «Борса – келмас» деб аталувчи олис сафарга отланган ва ўз халқини ҳам ана шу йўлга бошлаб, севги захрига мубтало қилган зотман...

Коинот ва Ер юзидаги жами шайтонлар ва инс-жинслар раҳнамоси шундай деб, оҳ-нола чекиб, йиғлаб-сиктади, сочларини чангаллаб, дафъатан фолбин аёлга қарата нидо қилди:

– Севма! Севилма!..

Бу гаройиб ҳикоядан ўта таъсирланган Гулшода бону ҳам хўнғ тушиб йиғлашга тушганди. Унинг вужуди худди безгак тутгандек қалтирар, жодугарлардек сочлари елкалари она тўзғиб кетганди.

Иблис қутилмаганда қалдини ростлади. Чап билагидаги электрон соатига тезгина нигоҳ ташлаб, яна аёлнинг тепасига келди. Унинг яна қаёққадир пошилаётгани кўриниб турарди.

– Бас, ўзингни бос, азизам! – деди у энди буткул ўзгача бардам овозда.

Гулшода бону ҳам шу захоти қаддини ростлаб, жилдий қиёфага кирди. Шоша-ниша снги билан кўз ёшларини артди.

– Кўриб турганингдек, Ер юзидаги муҳаббат захриши тағ-томири билан қуритсаққина биз она сайёрамиздаги ноёб ҳаётни сақлаб қола оламиз. Лекин бу ниҳоятда мушкул вазифа, бунинг учун ўн йиллар, эҳтимол, яна юз йиллар керак бўлар.

Хабарингиз бор, шонли фарзандимиз Коиннинг зурриёти Даж-жол ўттиз уч ёшга тўлиб, сайёрада айни шу йўлда фаолият бошлаган эди. Жами курашлар, жангу жадаллар хали олдиндалигини эътиборга олиб, эддиликда у ўзига содик маслакдошлар, жанговар сафдошлар тўпламоқда. Айни вақтда, шонли авлодларимизни давом эттирмоқ учун у уйлашмоғи ҳам қарз, ҳам фарз. Ерда унга му-

носиб келинлар йўқ эмас. Ана шуларнинг бири Тошкентдаги ўша ўзингиз билган шайхлар хонадони фарзанди, Назира бонудир. Магар биз бу кизни ўз мафкурамиз ва демократик ғояларимиз йўлида хизмат қилдира олсак, у жаҳоншумул ишларни амалга оширмоғи шубҳасиз. Биз ана шундай соҳибкаромат одамлар билан бирлашсаккина мухаббатнинг кулини кўкка совура оламиз!..

Кутилмаганда Иблис жаҳолатга кириб, энди қахр-ғазаб билан гапини давом эттирди:

– Лекин оламзод хамиша бизга дунман бўлиб келган. Илло, зурриётимнинг хасми бўлиши маъсума кизни йўлдан урмоқчи бўлаётганлар оз эмас. Баҳром Шайх ота хонадонига ҳозирданок совчи устига совчи келмоқда. Боз устига, кизимиз тушмагур ҳам Саидбек исмли телба бир йигитга кўнгил кўйган. Зудтар бунинг олдини олмоқ, сароб ниятларини йўққа чиқармоқ зарур!

Улуспир туйқусдан жим бўлиб, чап кўлининг кафтини аёлининг бошига кўйди, қаёқдандир ўнг кўлида пайдо бўлган шиша кўзачадаги сарғимтир сувни аёлининг оғзига тутди. Сўнгра тантанали оҳангда сўз қотди:

– То киёматгача Улуспир жаноби олийлари ва унинг зурриётларига хизмат қиламан, деб қасам ич! Кейин манави тириклик сувидан ҳўлла! Билъаке, у сенга мангу умр тухфа эгажак!

Гулшода бону бир зум ўйлашиб турди-да, дарров қасам ичиб, жодуланган сувдан ичди.

– Қолганини Назира бонуга ичир. У ҳам сенга ўхшаб қасамёд қилсин! Қизни асло кўлдан бой бермаслигимиз керак!..

– Маъқул, таксир... – деди Гулшода бону итоаткорлик билан бош ирғаб.

Шу чоғ эҳромда гулдурос овозлар эшитилиб, қаёқдандир яна ёнида пайдо бўлган эчки қаллали ҳайкалнинг оғзи, кўзлари ва бурун катақларидан шалолодай отилаётган кучли аланга оқими пиғоҳини камаштириб юборди. Лахза ўтмай, кучли портлаш юз бериб, ҳайкалнинг тит-пити чикиб кетди, шу заҳоти хонани қуюқ кўкимтир тутун қоплади. Улуспир ҳам паға-паға тутун кўйнига сингиб, зумда кўздан ғойиб бўлди.

...Гулшода бону кўзларини очганида, ўз ётоқхонасида тўшакда ётар, бош тарафидаги жавончада эса, Иблис тухфа этган сарғимтир суюқлик солинган кўзача турарди.

ҚИЗ КҮРИШ

Баҳром Шайх отанинг хонадонига профессор Саидмансур акасини уйидан совчилар келинчак, қиз-йилит аввал бир-бирларини кўришсин, нича синашсин, деган қарорга келишди. Саидбекка фақат шу керак эди. У эртасигаёқ ҳоласига сим қоқтириб, Назирани Ўрдадаги анҳор бўйига учрашувга чақиртирди.

Йилит учрашувга белгиланган муддатдан ярим соат аввал етиб борди-да, «Жигуль»сини қатта йўл четига қўйиб, эшигини қулоқлади. Кейин Анҳор соҳилидаги пинам асфальт йўлакчада у ёқдан-бу ёққа одимлай бошлади.

Назира айтилган вақтда негадир ташвишли киёфада шоша-пиша етиб келди.

– Ассалому алайкум! – деди-ю, ҳе йўк-бе йўк, гапни мутлақо қутилмаган мавзудан бошлади: – Биласизми, Саидбек ака, сизга муҳим бир гапни айтиб қўйишим керак. Кеча Шайх Тоҳур, Шайх Хожа Асрор ва Тилла Шайх боболарим тушимга киришди. Аслида бу туш эмас. Лекин, сизга бошқача тушунтиролмаймам. Улар яқин кушлардаёқ шаҳарда бошбошдоқлик ва талатўилар бошлангани, ҳатто, қон тўқилиб, баъзи бировлар хибсга олинишидан дарак беришди. Энг ёмони – дадангиз Саидмансур тоғанинг ҳаётлари ҳам хавф остида экан. Эрта ё индинга Қизил майдонда бўладиган митингга у киши зинҳор чиқа кўрмасинлар. Бу гапни ҳозирок ўзларига етказишимиз керак. Аке ҳолда...

– Нима аке ҳолда? – сўради хавотирга тунган Саидбек оғзи очилиб.

– Ўрмонга ўт кетса, хўл ҳам, қурук ҳам барабар ёнади деганларидек, тўе-тўполонда ўк тегиши ёки миршабларнинг қалтаклари остида қолишлари мумкин экан.

Ҳали отишма ҳам бўларканми?

Ҳа-да!

– Боболарингиз шундай дейишдими?

– Ҳа. Улар яна: оғохлангирганимиз билан дадангиз бунга осонликча кўнмасликларини ҳам айтишди.

– Ҳа, дадам анча қайсар одам. Ҳаммага, ҳатто, ҳукумат раҳбарларига ёмон кўринса-да, фақат ҳақиқатни дейди.

– Бу гапларни дадамга айтиб бергандим, барини ўзинг етказ, яхшилаб тушунтириб бер, мен ҳам сим қоқиб оғохлантираман, деди-

лар. Шунинг учун касрда бўлмасинлар, ладангизни ҳозирок тошиб, у киши билан ўзим гаплашишим керак.

– Ҳозирок-а? – деди Саидбек баттар таажжубга тушиб.

– Ҳа-да! Ахир, гап ладангизнинг ҳаёт-мамонтлари устида боряпти. Сиз бир ўзингиз айтсангиз, улар ишонмасликлари мумкин. Аслида менинг гапимга ҳам унча-мунча соғлом одам ишонгани жула кийин. Лекин боболарим мени ҳеч қачон алдашмаган!

– Жула кизик бўлди-ку, буёғи, – деди Саидбек кулшини ҳам, йиғлашини ҳам билолмай. – Одатда киз-йигитлар биринчи марта учрашинганда, севги-муҳаббат ҳақида гаплашишади чоғи. Биз бўлсак...

– Севги-муҳаббат қочмайди. Агар у чинакам севги-муҳаббат бўлса... Турган битгани фожиа бўлмаса... Лекин, биласизми, Саидбек ака, ажабланманг: мен сиз билан бир кун учрашишимни мураккаб амали вақтида сизни илк бор кўрганамдаёқ билганман. Ўшандаёқ боболарим бунга шамма қилишган.

Бу гандан бешбаттар ҳангу манг бўлиб қолган Саидбек ўйчан киёфага кирди, бир лаҳза сукутда қолгач, дилини ёзди:

– Мен бўлсам, сиз билан кўришишни уч йилдан бери орзу қилардим-у, лекин бунинг мана шундай осон кўчиши, боз устига, мана шунақа фавқулодда мавзуларда гаплашишимиз етти ухлаб тушимга ҳам кирмаган.

Ҳайрон бўлиш навбати энди Назирага етди.

– Уч йил аввал мени касрда кўргандингиз? – деб сўради у қошларини чимириб.

Ўзингиз ўқиган мактабда. Ўшандаги тўс-тўнолон ёдингиздами? Бизни ичкарига киритишмаганди. Бошқонларингиз ёниб кетай деганини деразадан томоша қилгандик. Ўт ўчирувчиларни ҳам чакиришганди.

– У ерда сиз нима қилиб юргандингиз?

– Мактабдаги сиз билан боғлиқ гайриоддий ҳодисалардан хабар топиб, «Сирли олам» ойнамасининг бир-икки муҳбири билан ғириллаб етиб боргандик. Мен, ахир, аномал ҳодисалар тадқиқотчисиман-да.

– Шунақа денг! Ҳаёт кизиг-а? Ўхшатмасдан учратмас деганларидек, тақдир мени сизга йўлиқтирганини қаранг!..

– Дунёнинг ишлари ўзи шунақа. Исон уларга фақат ҳайрат билан жавоб бера олади...

Улар худди ўзаро келишиб олинигандек, айни бир вақтда соҳил ёкалаб катта кўча сари юришди.

– Дадам hozir Ёзувчилар уюшмасида бўлишлари керак. У ерда «Овозлик» ҳаракатининг фаоллар шубҳаси эрта ё индинга ўтайдиган митингга hozirлик кўришаётган бўлса, ажаб эмас, – деди Саидбек кизни машинаси турган жойга бошлаб.

– Тезроқ борайлик бўлмаса, – деди Назира яна таъинишли кифога кириб.

Улар Ёзувчилар уюшмасига етиб келишганда, биринчи каватдаги сийсий ҳаракат фаоллари шубҳаси хонасида эндигина мажлис бошланган экан.

– Даданингизни хат кiritиб чакиртирсак-чи, – дея таклиф айтди Назира.

Саидбек кия очик эшикдан ичкарига мўралади. Катта стол атрофида ўтирган, турган одамлар билан лик тўла хонани нафа-нафа сизгарет тутуни қоплаган, тўрда ўтирган қора соқолли қорамангиздан келган бир йигит дона-дона қилиб гапирётганди.

– Бу катта галаба, жаноблар! Митинг ўтказиш учун бизга ҳукумат расмий руҳсат берди. Бу бизнинг зўравонлик асосига қурилган тоталитар давлатимиз раҳбарлари ҳам демократик тамойилларга салтанат бўйин эга бошлаганидан далолат. Биз бу шароитдан иложи борича унумли фойдаланишимиз керак. Правильно я говорю, товарищ Магкаримов?

Даврадагилардан кимдир қозоқча аралаш шевада кескин унинг гаини бўлди:

– Ўзбек тилига давлат тили мақоми бериш масаласини кун тартибига киритажаткан бўлсак, ўрисча гапка бала борма?

Ранглик килувчи унинг луқмасига дарров жавоб қайтарди:

– Магкаримов рус тилида ижод қиладиган ёзувчиларимиздан. Шунинг учун унга истисно тарзида русча гапириниша ижозат берайлик.

Яна бир соқол қўйган бақалок юзли аликкомат йигит ўрнидан турди-да, фаолларга аламлиаб тикилганча, тез-тез гапира бошлади:

– Мени кечирасизлар, ўртоқлар, менга ўзбекча гапириб, сизларга фикримни етказиш... очень трудно, понимаете? Поэтому с вашего разрешения...

Саидбек эшикни ёшиб, ортида турган Назирага тикиларкан:

–Ўхў! – деди ҳафсаласи пир бўлгандай оҳангда қўлларини ёзиб. – Буларнинг мажлиси яна камида икки-уч соат давом этади-ёв. Шунинг учун менда бир таклиф бор. Рўпарада, «Ўзбекистон» меҳмонхонасининг тагида чиройли бир қахвахона бор. Биз ҳам бўлажак келин-куёвларга ўхшаб ўша ерда сув-пув, морозний-порожний тановул қилайлик-да, пича севги-мухаббатдан гурунлашайлик, бир соатдан кейин яна қайтайлик. Шунгача зора мажлислари тугаса...

Назира беихтиёр кулумсираб, бошини ирғади.

Қахвахона ёш йигит-қизлар билан гавжум, юкоридаги улкан стол-жавон ортида турган сотувчининг ҳам қўли-қўлига тегмасди. Магнитофонда аллақандай хориж хонадасининг қулоқини қоматга келтирувчи шовқин-суронли кўшиги янгради.

Йигит билан қиз чеккароқдаги думалок столни эгаллашди. Сал ўтмай етиб келган дастурхончи қизга Саидбек буюртма берди:

– Бизга лимон шарбати билан икки юз граммдан музқаймоқ...

Назира кулумсираганча йигитга зимдан тикиларкан, дилида кечаётган ҳиссиётларини ўзи ҳам тушунишга ожиз эди. Ўзига нисбатан ниҳоятда самимий, илик муомалада бўлаётган Саидбекнинг юриш-туриши, қилиқлари, гап-сўзлари унга жуда-жуда ёқар, унинг ёнида ўтиришининг ўзиёқ қиз қалбига қандайдир кўтаринки қайфият, бир дунё завқ бағишлар эди.

Дастурхончи қиз уларнинг олдига митти қалноқчани эслатувчи идишларда музқаймоқ ва икки стаканда лимон шарбати қуйиб кетди.

– Қани, олинг, – деди қизга юзма-юз ўтирган Саидбек майин жилмайиб музқаймоқларининг бирини Назиранинг олдига сураркан. Кейин худди томдан тараша гулгандай, бирдан сўз қотди: – Сўраш!

– Нимани сўрай? – деди чиндан ҳеч нимага тушулмаган қиз кинрикларини пирпиратиб.

– Ҳол-аҳвол сўранг-да.

Назира ҳам беихтиёр жилмайди.

– Яхшимисиз? Уйдагилар соғ-омонми?

– Йўқ, ушқа эмас. «Ёшингиз улуғ, сиз сўранг, ака», дейишингиз керак. Сурхондарёда шундай русум бор.

– Ёшингиз улуғ, сиз сўранг.

– Йўқ, сингилжон, меҳмонимсиз, хурматингиз бор, аввал сиздан...

Назира кулумсирагагча, йигитга яна савол назари билан тикилди.

- Энди нима дейишим керак?

- Ҳол-аҳвол сўраб бўлдингиз, мен «Худога шукур, бари жойида», деб жавоб бердим ҳисоб. Кейин мен сўрайман, сиз ҳам тахминан шундай жавоб берасиз.

- Кейин-чи?

- Кейин одатда қиз-йигитлар севги-муҳаббатдан гап очинишади, чоғи...

- Севги-муҳаббат нималигини, гапнинг очиги, мен билмайман. Бу савдо бошимга тушмаган ҳали. Лекин сиз билсангиз, тажрибангиз билан ўртоқлансангиз, мен жон деб эшитардим.

Саидбек хаҳолаб кулиб юборди.

- Фожиа шундаки, бу масалада менам умуман ўқимаганман ҳисоб. Лекин сиз руҳий мулоқотчи, баёноратчи сифатида бу хусусда қандайдир ахборга эга бўлсангиз керак?

- Йўғ-э, мен авлиё эмасман, ахир.

- Лекин боболарингиз авлиё ўтишган-ку?

- Мен бир нарсани яхши биламан, холос.

- Нимами?

- Сизга турмуш а чикишимни.

Қизнинг бу гашидан Саидбекнинг юзи қийпайиб қолаёзди. Азбаройи хурсанд бўлиб кетганидан оғзининг танобини қочириб, беихтиёр қўлидаги қошиқчасини столга тушириб юборди. Назира бунга эътибор бермай, музқаймоқдан тановул қиларкан, ўйчан ҳолда гашида давом этди.

- Биласизми, Саидбек ака, чинакам муҳаббат ҳақида ўйлаганимда, негадир чексиз ғам-андух, аллақандай фожиа кўз олдимга келди. Буюк даҳолар Алишер Навоий, Ҳофиз Шерозий, Байрон, Гёте севги ҳақидаги ҳар бир инеърларида бир ўлиб тирилган дейишади. Фарҳод ва Ширин, Лайли ва Мажнун, Юсуф ва Зулайҳонинг самовий муҳаббатлари ҳам фожиаали якун топган-ку, ахир?!

Саидбек аранг ўзини қўлга олиб, пича ўйга толди. Бу ғайриоддий қиз билан суҳбати жўн кечмаслигини у аввалдан ботинан сезган, шу боис ҳам бу учрашувга севги ҳақидаги баъзи илмий-бадиий китобларни ўқиб, рухан тайёр бўлиб келганди.

- Гап шундаки, Назираҳол, – деди йигит ўзи билан ўзи фикрлашаётгандай хаёлчан оҳангда, – мумтоз адабиётда биз ўна сиз айтган

чинакам муҳаббатнинг кўпинча фожиа, ҳатто, ўлим билан иктибос қилинганини кўрамиз. Бамисоли Коинот қадар юксак муҳаббат тўрига илинган йигит-қизнинг ўлимида ҳам аллақандай илоҳий бахт, тароват ва ҳаловат бордай. Лермонтовнинг «Бўронларда бордай ҳаловат» деган сатрлари ёдингиздами?

– Тўғри, ўлим аслида биз ўйлагандек ҳаёт билан мангу видолашув эмас, аксинча, руҳнинг моддий дунёдан ёндош, латиф оламга ўтишидир. Моддий танада навбатдаги синовни ўтаган руҳ бошқа ўлчовли дунёга ўтгач ҳам мулки оламга қайтиш илинжида яшайди. Чунки у комишлик чўққиларига эришмагунига қадар моддий ва ботиний дунёдаги илоҳий синов давом этаверишини яхши билади-да.

– Лекин одамзод ҳамма даврларда ҳам ўлимни оғир, жуда оғир қаршилаган, ҳатто, унга қарши исён кўтарган. Бунинг сабаби нимада деб ўйлайсиз?

– Бунинг сабаби жуда оддий: ўлим сарҳадидан ўтилгандан кейин ҳам ҳаёт мавжуд бўлиши мумкинлигига ишонинг сира ақли бовар қилмайди. Сўнги йиллардагина аён бўлаётган ўлимдан кейинги ҳаёт эса, унинг учун зулмат ва мавҳумот туманига чулганган. Ҳар қандай мавҳумот эса, кишида беихтиёр қўркув ва ваҳима ҳиссини уйғотади. Фақат муҳаббат туйғусигина ўлим олдида таҳликага тушмайди. Шу боис ҳам ошиқ-маъшуклар ҳаммавақт ўлимга юзма-юз боришган.

– Жуда қизик фалсафа, – деди Саидбек ўйчан ҳолда шарбатдан ҳўпларкан.

– Лекин бизнинг севгимиз худди ўзбек халқ эртаклари қаҳрамонларининг муҳаббатидай безавол бўлишини орзу қиламан, – деди Назира негадир бирдап ташвишли қиёфага кириб. Унинг бу борада яна алланималардан хавотирдалиги кўриниб турарди.

– Худди шундай бўлади! – деди йигит кўтаринки кайфиятда қизнинг кўнглини кўтариб. – Худо хоҳласа, халқ эртакларидагидай биз жами қийинчиликлару тўсиқларни енгиб ўтиб, мурод-мақсадимизга етамиз!

– Илойим, айтганингиз келсин!..

Улар яна Ёзувчилар уюшмасига қайтишганида, «Озодлик» ҳаракати фаоллари шуъбасининг мажлиси хали тугамаган, аксинча, тобора авжига чиқаётганди. Саидбек эшикни қия очиб, яна ичкарига

мўралади. Энди кўм-кўк тутун колаган хона ўртасида тик турганча даласи гапирар, бошқалар унга дикқат билан кулоқ солишарди.

– Мен бу масалада қағий ўз фикримда қоламан, – деди Саидмансурака анча кескин оҳангда. – Фавқулодда қурултой ўтказишимиз керак, деб ҳисоблайман. Ундай одамлар сиёсий ҳаракатимизни обрўсизлантирибгина қолмай, истаган пайтларида унинг бўлишиб кетишига ҳам сабабчи бўлишлари мумкин. Агар қурултой тўстўполон даврдан фойдаланиб, ҳаракатимизга кириб олган тасодифий жинорий унсурлар масаласини узил-кесил ҳал қилмас экан, қамиша ҳаракатни тарк этаман. Бу – менинг охири сўзим!

Индинга ўтажак митингда кун тартибига киритилган масалага келсак, бу пихоятда долзарб эканлигини алоҳида таъкидламоқчиман. Ўзбек тилига давлат тили мақоми берилиши шубҳасиз тарихий воқеа бўлиб қолади. Она тилимизнинг неча ўн йиллар мобайнида оёқ ости қилиб келингани қизил салтапат мустамлақачиларининг озодлик ва истиқлолимизга йўл бермай, халқимизни ҳамма вақт қишада ушлашга иштишинининг ириб-чириган меваси эди. Шу маънода унга давлат тили мақоми берилиши жафоқаш юртимизнинг мустақиллик сари қўйган залворли яна бир одими бўлиб қолажак!..

Саидбек аста эшикни ёниб, орғида турган Назирага юзланди.

– Дадамларам зўр нотиклар-да, – деди у ички бир ифтихор билан.

– Чинданам зўр эканлар, эшитдим, – деди Назира хаяжонли оҳангда. – Жудаям чиройли гапирарканлар. Кейин... босган изидан қайтмайдиган, чўрткесар, пок-ҳалол одам эканликлари ҳам шундук кўриниб турибди.

– Мен дадам билан фахрлапаман! Лекин...

– Лекин айни шу чўрткесарликлари туфайли нукул ўзларига дупман орғириб юрадилар, демокчисиз-да? – дея унинг фикрини давом эттирди Назира.

Саидбек қулиб юборди.

– Сиз билан ҳамиша ўйлашиб гаплашимизга тўғри келади, чоғи. Гашим орғимдан чиқмасидан ҳаммасини билиб турсангиз, буёғи...

– Буёғи мендан биров сиришизни яшираман, деб хомтама бўлманг...

– Шунақа денг? Менимча, бу – яхши-ку!

– Албатта, яхши. Бир-биридан сири бўлмаган одамлар жуда яқин дўст бўлишади. Биз, ҳеч қурса, жуда яқин дўст бўлиб қолармиз.

– Нега энди фақат дўст? – сўради Саидбек бирдан юзига хавотир ифодаси иниб.

– Чунки... – дея каловланди Назира ҳам юзига аллақандай нохуш бир маъюслик балкиб.

– Саволимга жавоб бермадингиз? – деди Саидбек қайсарлик билан.

– Биласизми, Саидбек ака, сиз билан учрашувга негадир мен ўзим ҳам тушуниб етмаган аллақандай безовталиқ, ички бир хавотир туйғуси билан чиқдим. Бунинг сабаби, балки кейинроқ аён бўлар. Лекин ҳозирданок икковимизни ҳам ҳали олдинда қандайдир нохуш ишлар, кўнгилсизликлар кутаётгандай.

– Ўша дадам билан боғлиқ гаплардир-да?

– Зора шугина бўлса... Назаримда, ўртамизга ёвуз ниятли яна бир кимса сукилиб кириб олмоқчидай.

– Ким экан у, лаънати? – хитоб қилди Саидбек ярим ҳазил-ярим чин оҳангда. Кўрсатинг ўша қора ботирни, оёғини осмондан килиб, абжағини чиқарай.

Назира маъюсгина кулумсиради.

Ҳай, майли. Менинг ҳам вақтим тугаб қолди, уйдагилар хавотир олиб ўтиришгандир.

– Мен билан бўлсангиз, хавотир олишмайди, – деди Саидбек ишонч билан.

– Нега энди? – сўради қиз ажабланиб.

– Чунки дадангиз мени яхши биладилар.

Назира ялт этиб унга савол назари билан тикилди.

– Чунки ўтган ҳафта дадангиз ва у кишининг дўсти Раҳматилла ака учовимиз улфатчилик қилганмиз.

– Йўғ-э, бўлажак куёвлигингизни била туриб, уялмадингизми? – қулди қиз.

– Унда куёв бўлиш ҳаёлимда ҳам йўқ эди. Биз бундан буён бирга қаратэ билан шуғулланадиган бўлдик.

– Мана шу ишингиз тўғри бўлибди, чоғи.

Қиз билан йигит шу тарика ширин гурунғ қилиб, мажлис тугаганини ҳам пайкамай қолишди. Саидбек кўпчилик орасида сигарет тутатиб чиқиб келаётган дадасининг истиқболига шошилди...

ГУЛШОДА БОНУ НАЙРАНГИ

Эрталабки соат саккизда Баҳром Шайх ота хонадонининг дарвозаси кўнғироғини аллаким чўзиқ жириглатди. Уй сохиби маҳалладаги оқсоқоллар кенгаши йиғинига чиқиб кетган, Асад ҳам ярим соат аввал ишга отланган, Мунаввархон аяни кўшниникида куни кеча бўлиб ўтган чаллардан кейинги «келин салом»га таклиф этишган, онаси Наргиза билан Нафисани мактабга олиб кетган, биргина Назира уйда эди, холос.

Эрталабдан негадир кўнгли ғаш юрган қиз эшикни очди-ю, остонада турган Гулшода бонуни кўриб, тараддудга тушиб қолди. Башоратчи аёл алланечук безовта кўринар, хавотирли нигоҳи негадир атрофга олазарақ жовдирарди.

– Кўришмаганимизга ҳам анча бўлди, – деди бону аллақандай ўзгача оҳангда. – Яхши юрибсизларми? Амаким, опоқим, Асаджон яхшимилар? Қизлар қалай?

– Раҳмат, бир нави, – дея жавоб берди Назира тушқун кайфиятда. Куни кеча бувасининг: «Ўша аёлнинг қандайдир шайтони борга ўхшайди, у билан кўпам мулоқот қилаверманглар», – деган гапи ёдига тушганди.

– Уйда ҳеч ким йўқми дейман? – сўради бону ўсмоқчилаб. – Шундай бўлса, айти муддао. Сизнинг ўзингизга айтадиган муҳим гапларим бор эди.

Улар меҳмонхонага киришди. Назира дарров дастурхон тузашга тушди.

– Ҳеч нарса керакмас, чой дамлаб келсангиз бўлди, – деди бону нимкатга ўтираркан.

Назира лахза ўтмай, пахта гулли чойнакда чой олиб кирди. Чойни пиёлада уч марта қайтариб, одат бўйича, аввал ўзига, сўнгра меҳмонга қуйиб узатди.

– Негадир эрталабдан бош оғригим тутди. Уйда дори-порингиз йўқми? – сўради башоратчи аёл ўзини хастадай кўрсатишга уриниб.

– Анальгин бор, – деди Назира ва дарров ўрнидан туриб, юқоридаги жавоннинг дори-дармон солинадиган тортмачасини титкилашга киришди. Айти шу фурсатдан фойдаланган Гулшода бону халтачасидан Улуспир берган кўзачани олиб, ундаги суюқликни қизнинг пиёласига қуйди-да, тезда уни яна жойига яширди. Назира узатган дорини тилининг устига қўйиб, чойдан хўплади. Қиз ҳам

пиёлани кўлига олганини кўриб, кўнгли яйраб кетди.

– Хуллас, сингилжон, кеча кечкурун бир хафсала қилиб, сизга фол очган эдим, бир дунё гап чикса бўладими?! – дея секин гап бошлади башоратчи аёл эшикка олазарак нигоҳ ташлаб. – Келажигингиз жуда ажойиб экан лекин. Сизга шунака зўр қайлик насиб қиларканки, аста кўяверасиз! Каминага аён беришларича, Коин исмли азиз-авлиёнинг шонли фарзанди Самуғ (қадимги юнон тилида Саммаэль – муаллиф) қирқ тўрт ёшида дунёга ҳукмдорлик тожини бошига қияркан. Сизга қайлик бўлажак бу баҳодир йигит аслида Ер юзиде туб бурилишлар ясаб, ундаги жами тирик мавжудотларнинг уйғун ва фаровон ҳаётини таъминлашдек буюк мақсадлар йўлида дунёга келган экан.

– Шундай одам бўлса, биз нега уни ҳалигача танимаймиз? – сўради Назира пиёладаги чойдан хўшлаб кўяркан. Буни кўрган бону баттар суюниб, гапида давом этди:

У энди юзага чиқади, сингилжон, энди юзага чиқади! Ҳозирча у сояда. Жуда қадимий, улуғ аждодларнинг зурриёти бўлмиш бу паҳлавон йигитга башарият жуда катта умидлар боғламоқда. Сизнинг пешонангизга эса, менга аён беришларича, ана шундай буюк одамнинг умр йўлдоши ва сафдонги бўлишдек саодатмандлик ёзилган. Бирам ҳавасим келади, сизга! Энди сиз ана шу олий вазифанингизни бажаришга ҳозирданок тараддул бошламоғингиз керак!..

– Борди-ю, мен бунга рози бўлмасам-чи? – сўради Назира лабдурустан.

– Вой, нималар деяпсиз, сингилжон! Бунақа улкан бахтдан фақат эсини еган одамгина воз кечиши мумкин, бугина эмас, агар шундай қилсангиз, ўта катта фожиаларга йўл берган бўласиз, ишонинг, бунинг охири вой бўлади! Тақдирдан қочиб қутулиб бўлмайди, ахир!..

– Эҳтимол, гапларингиз тўғридир, онажон, лекин мен... бир йигитга кўнгли кўйганман, – деди Назира чойини охиригача симириб пиёлани столга кўяркан. Гулшоде бону чойига пинҳона кўшган сеҳрли суюклик таъсиридами, у аллақандай паришонхотир, лоқайд одамга айлана бошлаганди.

– Вой ўлмасам! Бу ҳақда менга айтишувди-я, тўхтовсиз совчилар келадиганидан огоҳлантиришувди-я! Лекин ўлай агар, бу ғирт энгилтаклик! Учига чиккан беъманилик бу!

– Мен уни севаман, ахир! – деди Назира тушқун қайфиятда бирдан кўзларига ёш олиб.

– Нима-нима?! – хитоб қилди Гулшода бону жон-пони чикиб сенсирашга ўтаркан. – Севаман? Лекин билиб қўй: бу севгиинг ҳеч қачон рўёбга чиқмайди! Севгига бало бор эканми? Бунга қандай журъат этдинг?

– Мен ҳам одамман-ку, опагон, – баттар кўз ёши қилди Назира бошини қуйи солиб. – Ўн саккизга чиқдим, ахир! Ё қари киз бўлиб юраверишимни истайсизми? Қанча дугоналарим турмушга чикиб кетишди.

– Улар оддий, авом қизлар. Авомга авом муносиб. Сен бўлсанг, пайғамбарзода, улуғ шайхлар авлодига мансуб одамсан. Сенинг пешонангга битилган асил ёринг эса, унданам юксакрок – Ҳазрати олия Момо Ҳаво авлоди, бўлажак буюк ҳукмдор ва жаҳоншумул саркарда Самуғхондир. Буни ҳеч қачон унутма!

Гулшода бону чойига қўшган суюклик афюн каби тобора кучлирок таъсир кўрсата бошлади, чоғи, Назира борган сари кизишиб, асабийлашиб борарди.

– Модомики, у шунчалик улуғ ва қудратли экан, нега энди менинг шу аҳволга тушиб қолишимга йўл қўяди? Уни эмас, бировни севишимга имкон беради? Нега энди шу вақтгача хузуримга келмай, шунчалар интизор куттиради? Нега мени шу чоккача муҳаббат сирларига ошно қилмайди? Ва ниҳоят, қачон биз никоҳдан ўтамиз?

– Агар мен билан бу оҳангда гаплашсанг, ҳеч қачон унга турмушга чиқмайсан! Муҳаббатга бало борми?! У ўз олдига шунчалар буюк мақсадлар қўйганки, сенинг муҳаббатинг уларнинг олдида сариқ чакага қиммат. Умуман, муҳаббат деган сўзни тилингга ҳам олма! Одамзодни қуритадиган ҳам, чиритадиган ҳам асли муҳаббат.

– Сиз худди жодугар аёлларга ўхшаб фикр юритаяпсиз.

– Агар сен табиатнинг сир-синоатларини теранрок, онглироқ билиш, дунёни ғоибий англаш истаги, ҳукуки ва имкониятларига жодугарлик деб қарасанг, шундай бўла қолсин, майли, мен жодугар ҳам бўла қолай. Лекин билиб қўй: Самуғ ўз ҳуқуқларидан ҳеч қачон воз кечмайди! У сени қуйдириб, кулга айлантирса-да, лекин ҳеч кимга бсрмайди!

– Шунақа экан, нега энди шу пайтгача у менга, ҳатто кўриниш ҳам бермайди? – деди Назира жиғибийрон бўлиб.

– Бу масалада, сингилжон, сукут сақлаб, сабр-тоқат билан куттишдан бўлак иложинг йўқ. Олий кучлар белгилаган қонун-қоида ва муҳлатлар бандасига маълум эмас. Уларни, ҳатто мен ҳам бил-

майман. Чунки мен ҳам кўр ва қар инсон жисмига қамалган бир қулман. Балки у ҳузурингга бугун кечаси, эртага ёки индинга... келар. У сени ўзининг маҳобатли кучоқларига олганида, эҳтимол, сен саксон яшар кампир бўларсан, лекин унинг алангали кучоғида сен қайтадан туғилиб, яна соҳибжамол ва навниҳол жувонга айланасан ва у билан жисман уйғунлашиб, оламнинг умиди, таянчи ва халоскори бўлмиш улуғ зурриётларни дунёга келтирасан. Мен сенга Коинот маликаси бўлишдек шарафли имкониятни бермоқчиман, сен бўлсанг... Ўзингни тут, авайлаб-асрагин! Коинот микёсидаги шон-шуҳратинг йўлида қизлик шаънингни, ифратингни сақла, сингилжон!..

– Мен бутун умр мавҳум келажакни кутиб яшай олмайман, опажон, – деди Назира ўжарлик билан ковоқ-луңжини осилтириб. – Буни истамайман ҳам! Алаҳсирашга ўхшаган хомхаёл орзу-умидлар билан кампирга айланиш ниятим ҳам йўқ.

– Бунча шошқалок бўлмасанг? Сен Унга сиғин, У буюрган муқаддас расм-русумларни адо эт! Кеча-кундуз У ҳақда ўйла! Уни юрагинг ва вужудинг ройиши билан ҳузурингга чорла! Сен дангаса ва тала-партиш қизга айланибсан. Унинг йўлини ўзинг ифлослаб, яна тезроқ келишини истаётганингни бошқа қандай изоҳлаш мумкин?!

– У кечикди, опажон, – дея столга бош қўйганча, ҳўнг тушиб йиғлай бошлади Назира. – Мен аллақачон бошқа бир йигитни севиб қолганман! Нима қилай, ахир?.. Йўл кўрсатинг!..

– Севги сўзини яна оғзингга олишга қандай журъат этдинг? Сен бу гапларимни ҳазил деб ўйлаясан чоғи? Қудратли кучлар билан ўйнашаясан, сингилжон! Сен қўнгил қўйган ўша ерлик чувалчанг шубҳасиз ўлимга маҳкум! Уни, барибир, омон қолдиришмайди! Лекин, сенинг ўзингни ҳозирча асраб қолиш имкони бор. Боя айтиб ўтдим, бузинг йўли фақат битта: ўша суйган йигитингдан воз кечиб, чархи фалак ато этган илоҳий маҳбубингни сабр-тоқат билан кутишинг керак!

Назиранинг кўзлари бирдан чарақлаб очилиб кетди. Унинг юзини энди чексиз ҳавотир ва саросима ифодаси эгаллади.

– Уни омон қолдиришмайди?.. Нега энди? Саидбек акамнинг ҳеч қандай гуноҳи йўқ-ку, ахир?! – дея хитоб қилди у талвасага тушиб.

– Саидбекнинг гуноҳи – якин келажакнинг буюк олампаоҳи Самуғхон йўлига тўғанок бўлаётганлиги-да! – деди Гулшода бону зарда билан тиззасига шапати уриб.

– Сиздан ўтиниб илтимос киламан, ялишиб-ёлвораман, опажон, унга тегишмасин! Мен ҳамма нарсага розиман, уни ўлдиришмаса бас! – деди Назира йиғлагудай бўлиб башоратчи аёлнинг кўлларига ёпишаркан.

– Ундан бутунлай воз кеч! – деди башоратчи аёл бўғиқ овозда. – Балки шундагина қўлимдан бир нима келар, ҳақоратланган, шу боис ҳам жунбишга келган офатни қайтариб, суйган йигитингнинг ҳаётини саклаб қоларман балки.

– Лекин у-чи? У севгисидан воз кечармикин? – сўради Назира жазавага тушгудай асабий бир ҳолатда.

– Уни мажбурла!

– Қандай қилиб? У менинг ҳам севишимни билади.

– Ёмон кўриб қолдим дс.

– У ишонмайди, ўла қолса ишонмайди!

– Назираҳон! Эсингни йиғ, синглим! – дея кичкирди тоқати тоқ бўлган Гулшода бону ҳам баттар асабийлашиб.

– Нега бақирасиз? Мана, сиз, жодугарлигингизни бўйиниғизга олдингиз, ҳар балога кодирлигингизни ҳам яхши биламан. Шундай қилингики, мен уни ёмон кўриб қолай! Ундан нафратланай! У ҳам менга нисбатан лоқайд ва қаҳр-ғазаб билан қарайдиган бўлсин! Бу ерда гап Саидбек акамнинг ҳаёт-мамоти устида бораяпти-ку, ахир! Кўлингиздан келадими шу иш?

Гулшода бону худди алланимадан ўзини ҳимоя қилаётгандай қафтларини олдинга кўтариб, бошини орқага олиб қочаркан:

– Йўқ-йўқ-йўқ! – дея хитоб қилди. – Худо хайришгни берсин, мени муҳаббат савдосига аралаштирма! Нима десанг – дегин-у, лекин бу иш чинданам қўлимдан келмайди...

Назира васвасага тушиб, асабий ҳолда хаҳолаб қулди.

– Инсон ботинида шундай соҳалар борки, улар ҳар қандай донишмандлик ва сеҳр-жодудан устун туради. Сизлар одамни ўлдиришларингиз мумкин, лекин муҳаббатни ҳеч қачон тортиб ололмайсизлар!..

Гулшода бону бир зум хўмрайиб, сукут саклаб турди-да, ўйчан оҳангда гапирди:

-- Бу масалада, эхтимол, сен ҳақдирсан. Лекин шуни билиб қўйки, муҳаббат ҳамеша изтироблар, ғам-кайғу ва фожиаларга сабаб бўлиб келган ва шундай бўлиб қолаверади. Шу билан бу мавзудаги гапларга нуқта қўямиз. Энди сўзимнинг буёғига диққат билан қулоқ тут, сингилжон. Агар суйган йигитинг яшаб қолишини истасанг, индинга яшим тошни олиб, бизникига етиб кел. Ахир, унинг беҳудадан-беҳуда ўлиб кетишини истайман-ку, тўғрими?

Назира кўзлари ола-кула бўлиб, жон ҳолатда бош ирғади.

-- Балли. Шунинг учун сени индинга соат ўнда уйимда кутаман. Ҳар қандай ишнингни йиғиштириб, зудтар етиб кел. Меникига кетаётганингни уйингдагиларга билдира кўрма. Иложи бўлса, унинг дастрўмолиними, чекадиган сигаретиними, кискаси, бир нимасини ола кел. Уларга афсул ўкиб, севгилинг бошига ёғилажак балоқазони қайтараман. Гайриоддий шароитда мен баъзан иродамни бой бераман, вужудимда яшайдиган ва ўз ҳукмини ўтказадиган ибтидоий кучни уйғотиб учун ҳам шундай қилишим керак. Уйга келганингда яним топ ёрдамида самовий маҳбубинг висолига қачон етишувингни аниқлашга уринамиз. Ҳали яна бошқа гаплар ҳам бор, уларни кейин бафуржа муҳокама қилаверамиз. Келишдикми?

Гулшода бону чойига қўшган суюқлик таъсирида нашаванд одамдай кайф-сафо ва хузур-ҳаловат уммонига чўмган Назира унга телбаваш нигоҳ билан тикиларкан, беихтиёр бош ирғади.

– Сендан яна бир бор илтимосим бор, сингилжон, – дея сескин гапида давом этди энди анча ўзини босиб олган фолбин аёл, – ўзингни қўлга ол. Уйингдагиларга ҳеч нарса сездирма. Энди сен билан биз бир аравадамиз, бир-биримизнинг оёғимизга болта урмаслигимиз, иложи борича бир-биримизни қўллаб-қувватлашимиз керак. Акс ҳолда бизга олий кучлар томонидан туҳфа этилган ибтидоий кучкудратимизни бой берамиз, бугина эмас, эл-улус олдида шармандай шармисор ҳам бўламиз.

– Уқдим, опагон, – деди Назира маст одамдай бошини сараклатиб. Саидбек акамнинг ҳаётини сақлаб қолиш ҳақидаги ваъдангизда турсангиз бўлди, ҳамма айтганларингизни бажараман...

– Ваъдамда турмасам, Каломулло урсин!..

– Уқдим, уқдим, опагон...

Улар дарвоза олдида хайрлашишаркан, Назира башоратчи аёлнинг ортидан тарки дучё қилган одамдай лоқайд ва паришонхоғир киёфада кузатиб қолди.

НАМОЙИШДАГИ СОТҚИНЛИК

Саидмансур ака 1985 йилнинг айни саратон ойида, соат ўнга яқинлашганда «Озодлик» сиёсий ҳаракати ташкил этган намоёиш ўтадиган клуб ёнига етиб келди. Клубдан сал наридаги катта кўчада тувуллаётган талабаларнинг маҳобатли тўдаси тўпланган, талафотур, шовқин-сурондан ит эгасини танимайдиган вазият юзага келганди.

Ўша куни профессор «Озодлик» фаоллари шуъбасининг йиғинидан чиқиши билан ўғли ва Назирани кўриб, аввал онг-тонг бўлиб қолди. Улар унга ўта муҳим хабарни тезда етказишлари керакдай таъвишли ва саросимали қиёфада истиқболга юришди. У Саидбекка юзма-юз келиши билан хавотирга тушиб:

– Тинчликми, ўғлим? – деб сўради дарров.

Ўғли индамай уни ташқарига бошлади. Профессор бор гапни эшитгач, сал кўнгли хотиржам тортиб, истеҳзоли кулди-да, йиғит-кизни машиналари турган жой сари етақлади. Саидбек машинасининг эшиқларини очиб, ўзи чамбаракка ўтирди.

– Э, болаларим, – деди Саидмансур ака вазмин оҳангда Назирани хайдовчи ёнидаги ўриндиққа ўтқизиб, ўзи гавдасини орқа ўриндиққа ташларкан, – агар мен бунақа гаплардан кўрққанимда, «Озодлик» ҳаракатига фаол бўлиб, умуман кирмаган бўлардим.

Саидбек машинани ўт олдириб, катта йўл сари хайлади.

– Ватан истиқлоли, хуррият учун курашга бел боғлаган одам ҳамма нарсага тайёр бўлиши керак, – дея гапида давом этди профессор ўйчан қиёфада. – У, хатто ўлимга юзма-юз келган тақдирда ҳам ортга чекинмаслиги лозим. Эҳе, бу йўлда миллатимизнинг гуллари саналган қапча зиёдиларимиз қурбон бўлмади, дейсиз! Ҳали яна қанча қурбонлар берилиши ҳам табиий. Шунинг учун камина бу намоёишга бормаслигим мумкин эмас. Менга минбар керак. Истиқюлимиз, кўҳна маданиятимиз ва она тилимиз ҳақида халққа, ёшларимизга айтадиган гапларим кўп. Ўз манфаатларини кўзлаб, маънан ҳаққи борми-йўқми, катъи назар, подшоликни кўнгли тусаб қолган баъзи амалпараст сиёсатчилардан фарқли ўларок, ёвуз салтанат истибдоди боис юзлаб, минглаб хазон бўлган, майиб-мажруҳ қилинган тақдирлар, маҳаллий раҳбарларнинг сусткаш ва кўрқоклиги, бунинг оқибатида ўзбек миллатининг ишқирозга юз бургани, ўзбеклар юртидаги бир авлод умри давомидаёқ қуриб

бўлган Орол денгизининг дунёвий экологик ҳалокати ва бошқа фоживий муаммолар қалбимнинг оғир жароҳатларига айланган ва камина юрак амрим ила сиёсий курашга киришганман. Билъакс, бу шундайин курашқи, унда фақат олға юриш мумкин, ортга йўл эса – така-так берк...

Бу гапларни эшитган Назира ҳам, Саидбек ҳам ўшанда тарвузлари кўлтиғидан тушиб, ўйга толганча лом-мим деёлмай қолишганди.

Саидмансур ака чор атрофини таёқ ушлаган миршаблар ўраб олган клуб ёнига келиши билан биринчи кўрган одамлари Асад билан Раҳматилла бўлди. Чирок ёнгандай дили ёришиб, улар турган жойга қараб юрди. Файласуф билан собиқ жангчи ҳам профессорни кўриб, хурсанд бўлиб кетишди.

– Э, бормисиз, домла, боятдан бери сизни кутаётгудик, – деди Раҳматилла чапаниларча у билан кучоқ очиб кўришаркан. Бугунги куннинг қахрамони – ўзлари-да энди, а?

– Ҳа, биз, асосан, сизнинг нутқингизни тинглагани келдик, – деди Асад ҳам ҳамроҳининг фикрини қувватлаб.

– Инсон ўз фикрини эркин айтадиган шундай муборак кунларга еткизганига шукур, – деди Саидмансур ака кўтаришқи кайфиятда, кейин катта кўча ўртасидаги трайлер машина устига тахталар тўшаб ясалган «сахна» томонга ўгирилиб, дарров хўмрайиб олди. -- Лекин қахрамон масаласида бироз янглишдингиз, қахрамонлар у ёқда – юқорида. -- дея трайлер томонга ишора қилди.

Машина устига минбар ўрнатилган бўлиб, унинг ортида сиёсий ҳаракат раҳнамоси – қора соқоли бир текис тарашланган, башанг кийиниб, ўзига зеб беришни ёқтирадиган, ўрта бўйли миқти одам атрофида спортчиларга ўхшаган алпқомат, барзанги йиғитлар ўраланиб юришарди. Ундан орқароқда эллик беш ёшлар атрофидаги, синчков нигоҳи атрофга тешиб юборгудек тикилаётган қирғийбурун бир одам ҳам алоҳида кўзга ташланарди. Тўртта барзанги уни тўрт томонидан ўраб олганига қарамай, у ўзини напага олишга қанча уринмасин, бошқалардан, барибир, отнинг кашқасидай ажралиб турарди.

– Апави одам – Амирми? -- сўради Раҳматилла бўйинини чўзиб.

-- Жаноби олийларининг айнан ўзлари, – жавоб берди Саидмансур ака киноя билан.

Фақат пойтахтдагина эмас, бутун жумҳуриятда, қолаверса, хорижда номини кўпчилик биладиган, лекин ўзи ҳар хил даргаларда

камдан-кам кўринадиган бу жиноий тўда раҳнамосининг фавкулудда ўзини кўз-кўз қилишдан тойинмагани Асад учун ажабланарли хол эди. «Мафия гуруҳининг бу етакчиси атак-чечак қилиб шу тариқа юзага чиққани, унинг салбий бўлса-да, ижтимоий шахс сифатида хали шаклланмаганидан дарак беради» дея хаёлидан ўтказди файласуф.

– Ол-а, Болта бойвачча ҳам шу ерда-ку! – деди Раҳматилла энсаси котиб Асадга қараб қўяркан. – Намойишидан ўргилдим. Кунлари шуларга қолган бўлса, бўлари бўлибди-ку?!

– Ис, улар нима қилиб юришибди бу ерда? – деди Асад ҳам хайрон бўлиб.

– Мен нимага қуйиб-ёнаман? – деди Саидмансур ака кизишиб. – Бутун фожиа шундаки, намойиш ташкилотчилари, унинг молиявий таъминотчиларининг анча-мунчаси ҳар хил жиноий гуруҳларга дахлдор одамлар...

Улар энди минбар тагидаги талабалар тўпланган жойга тикилишди. У ерда алақандай шовкин бошланганди. Ёшлар орасида ғимирсилаб юрган Болта бойвачча беш-олти шериги билан бири олиб-бири қўйиб, алланималар деб бақиринишар, уларнинг: «Ҳукумат қаёққа қараяпти?», «Виждони борлар биз билан юрсин!» – деган баъзи қақриқларигина бу ергача етиб келаётганди.

Ниҳоят, митинг бошланди. Минбарга чиққан сиёсий ҳаракат ҳамраиси - башанг кийинган, қора соқолли йигит кўрсаткич бармоғи билан микрофонни чертиб, йиғилганларни тинчитишга уришарди. Ниҳоят, сал жимлик чўккач, у ўзбек тилига давлат тили макоми берилишига бағишланган митингни очик деб эълон қилди. Шу заҳоти радиокарнайлардан Ўзбекистоннинг миллий мадҳияси янгради. Ҳамма йиғилганлар худди аскарлардек турган жойларида тек қотишди. Мадҳия тугагач, минбардаги раислик қилувчи яна микрофонга элгашди. У бугунги намойишнинг тарихий аҳамиятга молик экани, чунки у ҳукумат расман руҳсат берган биринчи йиғин экани, кун тартибига энг долзарб масала – ўзбек тилига давлат тили макоми берилиши масаласи қўйилгани ва ҳоказолар ҳақида гапириб, митингни бошқариш учун ўрнини сўзамол ёш ёзувчилардан бирига бўшатиб берди. У ҳам қисқача кириш сўзи айтиб, сиёсий ҳаракат раисининг митинг қатнашчиларига ёзма мурожаатни ўқий бошлади.

– Нима бало, раис ўзи келишга кўрқибдими? – сўради Раҳматилла профессор томонга бошини ним буриб.

– Билмадим, – деди Саидмансур ака елкасини қисиб.

– Мана шундай энг масъулиятли дамларда у, албатта, шу ерда бўлиши керак эди, – деди Асад афсусланганнамо, лекин қатъий оҳангда.

– Раис буванинг энг масъулиятли дамларда қочиб қоладиган одати бор дейишади, – деди Раҳматилла киноя аралаш.

Раислик қилувчи мурожаатномани ўқиб бўлгач, қутилмаганда Саидмансур акага сўз бериб қолди.

– Ие, буёғи тезлашиб кетди-ку, – дея профессор пошилинич минбар сари отланди. У минбарга етиб келгунча йиғин бошқарувчиси митинг қатнашчиларидан илтимос қилди:

– Вақт йўқотмаслик учун сўзга чиқишни истовчи хамюртларимизнинг минбарга яқинроқ келишларини сўрайман.

Профессор минбарга чиққанида, Асад орқа қаторда турган Амирнинг хўмрайиб, безовталана бошлаганини пайқади.

– Қара, Амирга қара, – деди у Раҳматиллага шипшиб.

Пайтавасига қурт тушди унинг, ҳозир домла ўзларига қарши найзабозлик қилишини билади-да, – деди собиқ жангчи кесагик оҳангида.

Амир ёнидаги барзанги йигитга энгашиб, Саидмансур акага имо қилганча, алланималар деган эди, у сакраб пастга тушди-да, Болта бойвачча ва унинг шериклари турган жойга қараб юрди.

– Жанжал чиқаришмаса бўлгани эди, – деди Асад хавотирга тушиб.

– Булар бор жойда жанжал чикмаслигининг иложи йўқ. Кетдик, биз ҳам ўша ёққа ўтайлик, – дея Раҳматилла Асадни одамлар орасидан аста минбар сари бошлади. Айни вақтда собиқ жангчи Болтабой турган жойга жилаётган барзанги йигитдан ҳам нигоҳини узмасди. Ана, у бойвачча билан юзма-юз келди-да, минбарда нутқ ирод этаётган профессорга имо қилиб, алланималар деб шипшиди. Сўнгра бурилиб, изига қайтди.

Раҳматилла Болтабой турган жойдан сал орқарокда тўхтади-да, энди профессорнинг гапларига кулок тутди. У хуррият, сўз ва фикр эркинлиги ҳақида гапирар, шундай замона ҳам етиб келаётганига шукроналар айтарди.

– Ўзбек тилига давлат тили мақоми берилиши кўхна маданиятимиз, буюк маънавий меросимизни қайта тиклашда олға ташланган залворли одимларимиз бўлиб қолади, – деди у бу масалага нукта қўяркан.

– Ҳалиги барзанги йиғит қаёққа йўқолди? – сўради Асад ташвишли оҳангда Раҳматиллага бошини ярим буриб.

Ана у, – деди файласуф ўнг томондаги оломон тугаган жойда ҳар ер-ҳар ерда саф бўлиб турган миршаблар томонга ишора қилиб. Барзанги миршаблар қатори олдида турган ҳаворанг дақрон костюмли ўрта ёшлардаги оксоч йиғитнинг ёнига келиб, унинг қўлтигидан олди, кейин шошилмай бир четга олиб ўгиб, бир балоларни узок тушуштирди. Оксоч кимса уни бот-бот бош ирғаб тишлар эди. Раҳматилла бўйинини чўзганча уларга тикиларкан, сотқин унсурлар томонидан профессорга қарини алақандай фитна тайёрланаётганига шубҳаси қолмади.

Саидмансур ака эса бу пайтда яна бир жиддий масалани кўзгаган, жамоатчилик ўтиборини сиёсий фирқаларга сукилиб кириб олаётган жиной тизимларга қарши муросасиз курашни зарурлигига қаратганди.

Болтабой турган жойдан хуштак овози эшитилди. Аллаким хиркирок овозда қичқирди:

– Регламент сақлансин!..

– Одамларни асосий масаладан чалғитишнинг нима кераги бор! – бақирди аллаким ҳезланиб. Уни яна бир печа ичгичка-йўғон овозлар қўллаб-қувватлади:

– Тўғри!..

– Майда гапларга чек қўйилсин!..

– Бас қил!.. Ўчир!..

Яна гапга митинг бошқарувчиси аралашшига тўғри келди. У профессорнинг ёнига тикилиб, микрофонга эгашди:

– Ўртоқлар, бақир-чақирни бас қилинглар! Биз келишганмизку, ахир: ҳар ким ўн дақиқагача гапириши мумкин. Домланинг гапи тугамади ҳали. Гапларнинг бўлса, навбат билан бу ёққа чиқиб сўзланшлар!..

Дақрон костюм кийган оксоч одам миршабларнинг бошлиғи бўлса керак, жойига бориб турди-да, саф бошидаги қорамағиз юзли барваस्ताқомат лейтенантни бармоғи билан имо қилиб, ёнига чақирди. Буни кўрган Раҳматилла ҳозир фавқулодда ҳодиса юз беришни сезиб, Асаднинг бикинига туртди:

– Кетдик, дея уни яна олдинроққа бошлади. Профессорни зудтар химоя қилиш зарурати туғилган, ашшақандай нохуш фавқуллодда ходиса дақиқа сайин етилиб келаётганини собиқ жангчи ботиший бир туйғу билан аниқ илғади. Бу туйғуси эса, уни энг оғир жангларда ҳам ҳеч қачон алдамаган.

– Юра кол тезроқ, – деди у ортидан келаётган Асаднинг кўлидан ушлаганча одамлар орасидан сирғалиб олган интиларкан. – Чамаси, хозир домлага танқўриқчилик қилишимизга тўғри келади-ёв...

Сафсатани бас қил! кичқирди ҳалиги хирқирок овоз ғазаб билан.

– Ҳой, раис бола, тартиб ўрнатасанми-йўқми?! – ўшқирди ингичка овоз таҳдидли оҳангда.

Болга бойвачча турган жойда оломон оғир кўзгалиб, ўн чокли йигит йўлидаги одамларни итариб-туртиб, миршаблар турган жойга қараб жилди. Оломон чумолилар тўдасидай ғимирлаб, вазмин чайқалди. Миршаблар сафи бўлинма дарғаси – лейтенантнинг буйруғи билан ўша томонга қараб интилди. Кимдир миршабларга қарага болохонадор қилиб сўқинди. Унга жавобан қорачадан келган дароз сержант унинг елкасига таёғи билан туширди. Тўс-тўполоқ кўтарилиши учун шунинг ўзи старли бўлди.

– Биродарлар! Миршаблар қуролсиз одамларга хужум бошлашди! – дея кичқирди ашшақим жаҳл-жаҳолат билан.

Миршаблар одамларга тобора яқинлашиб келишар, уларнинг орасида беш-олти газгина масофа қолганли. Ҳалиги дақроқ костюмни оқсоч миршаблар бошлиғи турган томондан ўн чокли тартибот посбони одамларни ёриб, минбарга яқинлашарди.

Беҳазил гапираяпман, улар профессорни ҳибсга олишмоқчи чоғи, – деди Раҳматилла минбардан уч-гўрт газ берида тўхтаб.

– Амир ички ишлардаги анави одамига шундай кўрсатма берди, демокчисан-да? – деди унинг ортига келиб турган Асад минбар тарафга ишора қилиб.

– Ўзинг кўрдинг-ку, анави оқсоч ҳукумаггаям, жиноят дунёсигаям бирдай дастёрлик қилади, бунақаларни «стукач» дейишади.

– Икки ставкада ишларқан-да, лаънати, пулни қаёққа қўяётган экан?..

Шу пайт оломон билан миршаблар тўқнаш келиб, ур-йиқит бошланди. Тартибот посбонлари кўлларидаги таёқларини кўтариб, баъзи одамларни савалай кетишди. Болтабой бошиқ гуруҳдаги

йигитлар уч-тўрт миршабнинг таёқларини тортиб олиб, ўзларини дўшосланга туширди. Миршаблардан кимдир осмонга карата ўқ узганига, карамай, тўс-тўполон «тобора» авжига чиқарди. Бойваччанинг атрофида ўралашиб юрган Тешабой ўқ узган миршабнинг орқасидан ҳужум қилиб, сўлакмондай муштани зарб билан гарданига туширди, шилк этиб оёқдан ағдарилган миршабнинг тўшпончасини тортиб олиб, чўнтагига яширди. Ҳамманинг диққат-эътибори Болта бойвачча гуруҳи бошлаган тўс-тўполонга қаратилган бир пайтда, ўн чоқли миршаблар гуруҳи минбарнинг атрофини ўранга киришди. Уларнинг бири минбар тагида турган жингалак сочли чуваккина бир йигитни негадир аямай савалай кетди. Йигитнинг шериклари миршабнинг қўлларига ёпишиб, ховурини босинга уринишарди.

Саидмансур аканинг: «Ҳамма сиёсатчи бўлиши, қўполроқ айтганда, ит ҳам, бит ҳам сиёсат билан шуғулланавериши мумкин, деган аҳмоқона ақида бор. Биз бунга мутлақо қаршимиз. Қўли қонга булганмаган, қалбан пок-халол одамларгина сиёсий кураш майдонига киришга маънап ҳақлидирлар», дея нутқини якунлаб настга тушаётганини кўрган сержант орқасидан уч-тўрт миршабни эргаштириб, зудтар унинг истикболига шошилди. Буни кўрган Раҳматилла Асадга бошини буриб: «Кетдик!» – деди-да, одамларнинг орасини ёриб, ўқдай олга иштилди.

У минбардан настга тушиб, шошилмай одамлар давраси сари отланган Саидмансур аканинг ёнига миршаблар билан баравар етиб келди. Профессорнинг орқасидан писиб келиб, боши узра таёқ кўтарган сержантнинг тақимига зарб билан тегиб, оёқдан ағдарди. Кетма-кет етиб келган икки-уч миршабнинг гарданларига кафтининг қирраси билан қакшатқич зарба бериб, уларни ҳам ер тишлатди. Аммо улардан бири собик жангчининг кўксига мушт тушириб қолди-ю, боши айланиб, гандирақлаб кетди. Кўз очиб юмгунча ҳаракат билан унинг ҳам суробини тўрилагач, шошилишч профессорнинг қўлтиғидан олиб, икковлон оломон орасига шўнғиди. Асад ҳам амаллаб уларнинг изидан тушди.

Улар амал-тақал қилиб оломонни ёриб, кўча чеккасига чиқишганда, минбарда яна ўша баланг кийиниб, қора соқоли бир текис қиртилган сиёсий ҳаракат ҳамраиси пайдо бўлган, у хавотирли қиёфада оломонга мурожаат қиларкан, зўр бериб уни тинчтишга уринарди.

Сал ўтмай, минбарда унинг ўрнини шаҳар ижрокўмининг раиси – пешонасини тарам-тарам ажин қоллаган, олтмиш ёшлардаги келбатли одам эгаллади. У намойиш катнашчиларига мурожаат қилиб, тинчланишни, миршаблардан эса, одамлар даврасидан четга чиқишни талаб қилди.

– Ҳозир режа бўйича Қизил майдонга юриш бўлиши керак эди, – деди профессор афеус охашида. – Бу аҳволда қолдирилади, чоғи.

– Тезроқ кетдик! – деди Раҳматилла хавотир билан ўзлари томон бостириб келаётган тўрт-беш миришабга нигоҳ ташлаб. – Ҳеч қандай юриш бўлмайди. Юриш бўлса, отишма бошланади.

Улар тез-тез одимлаб, клуб ёнига ўтипти. Клуб биноси қошида турган беш-олти миришаб уларга шубҳа билан тикилди. Асад машинасининг эшигини очиб, орқа эшикларнинг очкичларини кўтарди. Профессор билан собиқ жангчи орқа ўриндикларга ўтиришлари билан файласуф «Жигули»сини ғизиллатиб, қатта кўчага ҳайдади.

ГУНОҲНИНГ КАСРИ

– Бизниқига ҳайдайверасиз, Асаджон, – деди Саидмансур ака ҳорғин кайфиятда орқасига суяниб. – Янгаларингиз ош килаяпти. Сизлар билан бир юрагимни ёзгим бор. Бу алғов-далғов замонда сизларга ўхшаган маслакдош, яқин одамлар билан дардлашиб турмасанг, ёрилиб ўлишинг ҳам ҳеч гапмас.

Ёнида ўтирган Раҳматилланинг афтини буриштириб, кўксини чангаллаганини кўрган профессор хавотирга тушиб қолди.

– Нима гап, Раҳматиллажон? Мазашиз қочаяптими?

Асад ҳам орқасига ним ўгирилиб, ташвишли кийфада:

– Апави миришаб от-бетишта лаг стказмадими, ишқилиб? – деб сўради. – Сен уни ағдарганишдан кейин мен уни босиб кетай дедим.

– Ҳа, йўқ, – деди Раҳматилла дўстининг гашидан зўраки жилмайиб. – Ўша лаънатининг мушт зарби эски касалимни кўзғатди. Ҳозир ўтиб кетади.

– Қанақа эски касал? – бараварига сўрапти Асад билан профессор.

– Э, бунинг тарихи узун, – деди Раҳматилла юзига ғамгин бир ифода балқиб. – Мен афғон тупроғида қилган барча гуноҳларимнинг касрига қолган одамман.

– Эсингни едингми, қанақа гуноҳ? – деди Асад хайрон бўлиб.
– Беҳазил гапираяпман, мен ўнлаб одамларнинг умрига зомин бўлганман, ахир!..

– Нима бўпти? Уруш дейдилар буни. Урушда душманни сен ўлдирмасанг, у сени ўлдиради, – деди Саидмансур ака эътирозга ўрин қолдирмайдиган оҳангда.

– Тўғрику-я, лекин бу ерда масаланинг бошқа – рухий-фалсафий томони бор. Сал ўзимга келиб олай, кейин гапириб бераман.

– Ё дўхтурга олиб борайликми? – деб сўради Асад.

– Э, йўқ, айтдим-ку, ҳозир ўтиб кетади.

– Уйга ҳайдайверинг, янгангиз тифокор, ўзи кўриб кўяди.

– Мана бу бошқа гап! – деди Асад мамнун бўлиб газни босаркан.

Орадан ярим соат ўтмай, улар учовлон Саидмансур аканинг ўртасига мўъжаз боғча қилинган, чеккаларига жамбил ва садарайхонлар экилган пинамгина ховлисида дастурхон атрофида ўтиришганча, гурунг бошлаб юборинган, Саидбек тиша-тик хизматда эди. Профессорнинг завжаси Раҳматилланинг кўкрагини бармоғи билан дукиллайтиб кўриб, суяклари буг экани, лекин эти лат еганини аниқлади, уни даволашга оид кўрсатмалар берди. Бу пайтга келиб, собиқ жангчи ҳам анча ўзига келган, менинг касалим бошқа ёқда деб, уни унутишга интилиб, мезбон билан бирга хушчақчак кайфиятда «қиттак-қиттак» қилишга киришганди.

– Сизлардан абадулабад қарздорман, – дерди профессор ўлкаси тўлиб. – Бир марта ўғлимнинг ҳаётини асраб қолдинглар, мана энди каминани ҳибсдан қутқардинглар...

– Э, қанақа қарз! – хитоб қилди Раҳматилла қизишиб. – Биз инсоний бурчимизни адо этдик, ҳолос. Қолаверса, миллатимиз равнаки йўлида ҳаётини гаровга кўйиб курашаётган сиздақа одамнинг бир умр хизматини қилсак арзийди.

– Унчалик эмас, биродар, мен ҳам эл қатори оддий бир одамман. Хўш, профессор бўлсам нима бўпти? Ҳозир дарахтнинг шохини силкитсанг, профессор ёғилади. Лекин шу курашларга кимдир бел боғлаши керак бўлгани учун ҳам аралашиб юрибман. Сен ёнмасанг, мен ёнмасам, у ёнмаса – ким ёнади, ахир?

– Барака топинг! – деди машинада бўлгани учун ичкилик ичмай, жимгина ўтирган Асад уларнинг суҳбатидан ҳузур қилиб.

– Биламан, – гапида давом этди Саидмансур ака, – бугун сизлар бўлмаганингизда, каминани ҳибсга олишлари аниқ эди, ҳа-ҳа, юз

фоиз аниқ эди! Чунки анави мараз Амирнинг мени кўргани кўзи, отгани ўки йўқ! Камина эса, унинг тагига сув куймоқчиман, куяман ҳам хали. Улар мени, эхтимол, шу бугуноқ ёки эртами, индинми, истаган пайтда каматишлари мумкин. Баҳона дарров топилади: митингда тартиббузарлик қилди, деб ёки уйимга наша-панша тапплаб кўйиб, қонунда тақиқланган наркотик моддаларни сақлади, деган айб қўйилади, вассалом. Кейин қутулиб кўр-чи!..

– Оғайним билан бошимиз омон бўлса, сизни ҳибсга олишларига йўл қўймаймиз! – деди Раҳматилла катъий оҳангда.

– Худо хохлаसा, – деди Асад ҳам жонланиб, – сиз учун энди биз курашамиз. Юртимиз истиқлоли йўлида қилаётган ишларингизни, ҳеч курса, сизга танқўриқчи сифатида қўллаб-қувватласак ҳам савобга қоламиз. Шу бизнинг умумий ишга қўшган ҳиссамиз бўлсин.

– Раҳмат дўстларим, раҳмат! деди профессор кўнгли тўлишиб. – Қани энди ҳамма юртдошларимиз ҳам сизларга ўхшаган мард, самимий, муҳими, миллий гурурга эга одамлар бўлишса!.. Ҳозир биз халқимизни ҳар қачонгидан кўра ҳам жилслаптириб, ҳамма бир ёкадан бош чиқаришига эришишимиз керак. Бизга ана шу ишларга қодир кучли юртбоши керак. Назаримда, ана шундай одам, ниҳоят, юртимиз уфқида пайдо бўлгандай.

– Янги фирқа саркотибини назарда тутаяпсиз-да? – сўради Асад унга умидвор нигоҳ билан тикилиб.

– Ҳа, азизим! – деди профессор қомил ишонч билан. – Молия, иқтисод сохалари, умуман, сиёсатни чуқур тушунадиган, марказдагилар билан тенгма-тенг гаплаша олишга қодир раҳбар, дейишяпти.

– Булар – йўлбарс йилида туғилган одамларга хос хусусиятлар, – деди Раҳматилла ҳазил оҳангида. – Камина ҳам шу йилда туғилганмап-да.

– Нима, у чиндан йўлбарс йилида туғилган эканми? – сўради Асад жиддий қиёфада яна профессорга юзланиб.

– Билмадим, лекин буни аниқлаш қийин иш эмас, – жавоб берди Саидмансур ака кулумсираб.

Дастурхон тепасига Саидбек келиб, чой-пойдан хабар олган бўлди, бўшаган пиёлаларни тўлдириб, яна ҳовлининг пастроғидаги ошхонага кириб кетди.

– Менда баъзан ўша эски касалим кўзийди, – деди собиқ жангчи бирдан ғамгин қиёфага кириб.

– Ўша эски касалишнинг қандайдир рухий-фалсафий жиҳатларини гашириб бермокчи эдинг, – дея эслатди унга Асад аста чойдан хўпларкан.

– Лекин бу чинданам ўта муҳим, ибратли гап, – деди Раҳматилла энди ўйчан ва жиддий қиёфага кириб. – Шу даражада муҳимки, қайта-қайта газетларга ёзиб, телевизорда гапирсаям арзийди!

– Шунчалик муҳим экан, Саидбекка айтайлик, «Сирли олам»га сен билан суҳбат уюштирсин, – деди Асад хазил аралаш кулумсираб.

Қулоғини динг қилиб турган эканими, ошхонадан чиққан Саидбек ликончаларда столга сомсалар келтириб кўяркан, Раҳматиллага юзланиб:

– Гап бўлиши мумкин эмас, қачон вақтингиз бўлади? – деб сўради.

– Сенам шу ерда ўтириб, ҳикоямни эшит бўлмаса, – деди собик жангчи ёнидаги бўш курсига ишора қилиб. – Бехазил гапираяпман, ҳамма учун ибрат бўладиган гап бу.

Саидбек ҳам Раҳматилланинг ёнидаги бўш курсига ўтирди.

Собик жангчи нафасини ростлагандай бир зум сукутга толди-да, шошилмай ҳикоясини бошлади:

Афғонистонда Юрий Ковалёв деган бир дўстимиз бўларди. У – асли биолог олим, биологиянинг физика ва математика билан чатишган соҳасида илмий тадқиқотлар олиб боргани учун физика-математика фанлари номзоди унвонига сазовор бўлган, ўзи ҳам ҳар қандай урушга мутлақо яроқсиз ва номуносиб, ўтакетган зиёли йигит эди. Нимаям бўлди-ю, кунларнинг бирида Юра икковимизни ўқ-дори ва ёнилғи омборига кўрикчи қилиб колдиришди. Шеригимнинг Масковда туғилиб ўганини билардим.

– Қалай, она шахрингни соғингандирсан? – дедим уни суҳбатга чорлаб. Ҳеч ким билан ёзилиб гаплашмайдиган бу «ичимдагини топ» йигитни гапга солиш ҳам бир машаққат эди.

– Нимасини айтасан, – жавоб берди у қовок-тумшугини осилтириб. – Албатта, соғинасан, киши. Лекин мени қийнаётган нарса бу эмас.

– Сени нима қийнайди ўзи? – деб сўрадим атайин унинг қитик пастига тегиб.

У саволимга чуқур хўрсиниб, бир дақиқадан сўнг жавоб берди:

– Биз ҳаммамиз қотилмиз! Мени мана шу қийнайди.

– Нима бўлди?! – дедим энсам қотиб. – Сен билан биз бу ерга футбол ўйинига таширф буюрмаганмиз. Чинакам урушга келганмиз. Урушда эса ҳамма ёшасига қотилга айланади. Ва бунинг сира ажабланидиган жойи йўқ, – дедим. У афсус-надомат чеккандай бошини сараклатди. Кейин:

– Сен мени тушунининг жуда қийин, – деди ҳафсаласиз оҳангда. – Беҳазил гапираяпман. Бу гапидан жаҳлим чиқиб кетди.

– Ҳў, ошна, сен мени ким деб ўйлаяпсан ўзи? – дедим чапанлигим тутиб. – Жа, унчалик авом эмасмиз. Бизам қатта шаҳарда ўсганмиз! – дедим товушимни кўтариб.

Юра ҳафа бўлгандай яна бошини сараклатди.

– Мени нотўғри тушундинг, биродар, – деди куюниб. – Устозим билан биз бир кашфиёт қилганмиз. Ҳозир сенга айтмоқчи бўлган гапимни ашлаб етишинг учун ана шу кашфиётнинг моҳиятини уқиб олишинг керак, — деди.

– Ўргилдим ўша кашфиётингдан! – дедим кизишиб. – Гапир, уқмаган номард, – дедим.

Хуллас, у кашфиётини изохлашга киришди.

«Қотилнинг ўзинга эмас, балки унинг фарзандлари ва уруғ-аймоқлари ҳам у қилган гуноҳнинг касрига қолиб, ҳатто, ўзини ўзи ўлдиришгача олиб борувчи бедаво касалликларга чалинади» деган гапни эшитганмисан? – деб сўраб қолди у дабдурустдан.

– Нега эшитмас эканман? – дедим саволининг жўнлигидан энсам қотиб... – Бу даҳшатли ҳақиқатни диний фалсафа азалдан таъкидлаб келади-ку!.. – дедим ўз билимларимни унга кўрсатиб кўйиш имкони туғилганидан суюниб.

– Жуда соз! – деди Юра бу гапидан сал жонланиб. – Ана шу сен айтган даҳшатли ҳақиқатни биз устозим Пётр Гаряев билан бирга илмий асоода исботлашга муваффақ бўлдик.

– Йўғ-э? – дедим ажабланиб. – Формулалар ёрдамида-я? – сўрадим оғзим очилиб.

– Ҳам назарий, ҳам амалий йўл билан! – деб жавоб берди у негадир кўзлари чакнаб. Ҳамма вақт тушқунликда бошини ҳам қилиб, тошбақадек ўз қобиғига биқниб юрадиган бу йиғит шу тошда буткул бошқа одамга айланган, баданига қон югуриб, юзлари нур ила йўғрилгандай эди.

– Бинобарин, – дея гапида давом этди олим ошнаимиз, – Фёдор Достоевский ҳам: қотил жиноят содир этган дақиқаларданок жазо-

сини ола бошлайди, деб бежиз айтмаган экан. Гап шундаки, биз табиатнинг тилсимотлар туманига чулланган энг мукаддас жойларига теранрок нигоҳ ташлашга муваффақ бўлгандик-да, – деди у негадир сирли оҳангда.

– Сен нимани назарда тутаяпсан? – деб сўрадим унинг гапларига тобора кизиқишим ортиб.

– Энди гапнинг бу ёғига диққат билан қулоқ тут, – деди Юра янада жиддийлашиб. – Насл-насаб устида ўтказган туркум тажрибаларимиз: қотил томонидан зўравонлик билан ўлдирилган қурбоннинг ирсий тизими жасад билан бирга ўша заҳоти таназзулга юз тутмай, ўлим сабабини хужайраларига «ёзиб» олган аллақандай фантом, яъни кўзга кўринмас наслий ҳосила юзага келишини кўрсатди. Биз тўлқин табиатига эга бу ҳосиланинг биологик жиҳатдан ўта фаоллиги ва танасини ишдан чиқаргани учун бамисоли ўчини олаётгандай шу заҳоти қотилнинг танаси ва руҳига хуруж қилиши ҳамда уларга жиддий шикаст етказиши мумкинлигини аниқладик. Тўлқин табиатига эга ушбу фантом (хужайралардан отилувчи қувват қуйқаси) рошпа-роса қирк кун яшар экан!

– Не! – дея хитоб қилдим мен. – Ахир, бу – ҳеч қанақа фантом-пантом эмас, руҳнинг ўзгинаси-ку! Ўлган одамнинг руҳи қирк кун яшаб, кейин осмонга учиб кетади дейишади-ку! Боз устига, қирк кундан кейин уни хотирлаб, худойи қилинади! – дедим мен бунақа ақлли гаплар калламга келиб қолганидан бағтар суюниб.

Ўйк, уни руҳ дейишимиз унчалик тўғри бўлмаса керак, Раҳмат, – деди Юра ўйчан қиёфада. – Уни «жон» деб атасак, мантиққа тўғри келар. Халқда, жони чиқди ёки ҳали жони бор, дейишади-ку. Хулласи калом, биз: хужайра ядролари ишдан чиқарилган пайтда уларнинг физик майдонлари қай ҳолатда бўлиши муаммосини жиддий тадқиқ этишга киришдик. Биз дунёда камдан-кам олимлар ўрганишга журъат этадиган ҳаёт дастуриламали сирини очишга чоғландик. Хужайра ядроси таркибини бузиб, насл-насаб негизи бўлмиш дезоксирибонуклейин кислотаси молекулаларини ажратиб олдик. Уни фанда қисқача ДНК дейишади.

Биз ДНКни лазер ёрдамида нурлантирдик. Молекулаларга урилиб кайтган нур ёйилиб кетди, махсус асбобларда уларнинг спектрларини аниқладик. Оқибатда мураккаб спектрал манзара ҳосил бўлиб, унинг ёрдамида бирон тирик мавжудотнинг дезоксирибонуклейин кислотаси молекулаларини беҳато аниқлаш имкони туғилди.

Кетма-кет тажрибалардап ҳориб-чарчаб, иттифоко ҳозиргина ДНК ҳосиласи жойлашган, энди эса унинг ўрнини тоза «арикча» эгаллаган «бўшлик» жойнинг спектрини ўлчаб кўришга қарор қилдик. Аллакандай кўзга кўринмас тўсикка учраган лазер нури-нинг ёйилиб кетганини кўриб, хайратга тушдик. Спектр кўриниши – «бўшлик» жойни бамисоли ҳали-ҳануз ДНК эгаллаб турганидагидай эди.

Дарвоқе, нур ёйилиши спектрлари бўйича ДНКдан таралаётган товуш спектрлари ҳақида ҳам фикр юритиш мумкин. Улар тебран-ма ҳаракатлар қилиб, товуш тўлқинларини ҳам юзага келтиришади. Аммо, айти шу ҳаракатлар қайтган нурлар рақсини ҳам акс эттира-ди. Шунинг учун товуш ва нур спектрлари ўзаро жуда мос тушади. Тимсолий тилда айтганда, ДНК заррачалари нафақат рақс тушиша-ди, балки ашула ҳам айтишади. Спектр ўлчагич асбоб эса, уларнинг бу концертини ўз видеомагнитофонига ёзиб олади.

– Қойил-э, Юрабой! – дея хитоб қилдим мен унинг бу бишим-ларидан энди чинакамига хайратга тушиб. – Бехазил гапираяпман, сен нафақат зўр олим, балки зўр шоир ҳам экансан. Физикани лирика қилиб юбораяпсан, – дедим ҳазил аралаш.

Ковалёв бу мактовимга эътибор ҳам бермай, гапида давом этди:

– Боз устига, ушбу спектрлар ёрдамида ДНКнинг «соғлиғи»ни ҳам билиб олиш мумкин. «Кайфияти» яхши бўлса, улар паст теб-раниш даражаларида нур қайтаришади ва товуш чиқаришади. «Соғлиқ»лари ёмонлашса, тебраниш даражалари кучаяди...

Биобарин, тажриба жараёнида яқиндагина ДНК заррачалари жойлашган, энди эса бўшлиққа айланган «арикча» нафақат нур қайтарарди, балки товуш ҳам чиқарарди. «Бўшлиқ»да бамисоли тирик ирсият молекулалари товуш бергандай. Бу стмагандай, улар қаттиқ «ҳаяжон»га тушиб, хужайра ядролари ишдан чиқарилгани боис юзага келган оғриқдан даҳшат ичида оҳ-нола чекишаётгандай эди.

Бунга ҳеч биримизнинг ақлимиз бовар қилмасди. Бунинг чина-кам илмий кашфиётлигини биз ҳали билмас эдик.

Шундан кейин хужайра ядролари ишдан чиқарилган пайтда уларнинг физик майдонлари ҳолатини аниқлашга киришдик.

Зарар кўрмаган хужайра ядроларининг спектри олинганда, улар паст тебраниш даражаларида «ҳаёт мадҳияси»ни куйлашар-ди. Аммо ядроларга салбий таъсир кўрсатилганда, ирсий ҳосила,

худди «805» ишораси таратаётгандай, ультратовуш соҳасида «жон» аччиғида «чинқира» бошлади.

– Ё тавба! – хитоб қилдим мен яна хайрат бармоғимни тишлаб. -- Молекулалар ҳам худди одамлардай бир гап экан-да, а?!

Юра лукмамни бу сафар ҳам эътиборсиз қолдирди.

– Булар бари товук муртагидан олинган хужайра ядролари устида ўтказилган тажрибалар эди. Борди-ю, ирсий ҳосиллага бундай таъсир кўрсатилганидан сўнг биз шиша «пробирка»ларда жўжалар очишга уринганимизда борми, улардан даҳшатли кўринишдаги -- икки каллали, патлари ўрнини жун босган, оёқлари қинғир-кийшик, майиб-мажруҳ мавжудотлар дунёга келган бўларди.

Асли Хитойда туғилган русиялик биолог Дзян Канчжень ўз вақтида айнан шундай олабўжиларни бунёд этган эди.

Лекин биз табиатни васвасага солувчи йўлдан бормадик, бунақа тажрибалар оқибатида шунақанги тажовузкор мавжудотлар пайдо бўлиши мумкинки, пировардида уларни эшлаштириб бўлмай қолади. Атроф-муҳитнинг ифлосланиши натижасида ўзи шундоқ ҳам дунёда даҳшатли мутантлар изғиб юришибди. Кўнлар уларни девлар, жишлар билан адаштиришади.

Олинган натижаларнинг ўзиёқ фавкулудда, лекин ўта жиддий хулосалар ясашимиз учун етарли бўлди. Ахир, жами тирик мавжудотларда ирсий ҳосиланинг тузилиши тамойилан бир хилда. Шу боис ирсий дастурлар бузилганда, одамларда ҳам, товук ёки бошқа махлуқотларда ҳам қарийб бир хил жараёнлар кечади. Ўша тажрибалар вақтида биз табиатнинг энг муқаддас хилқати – инсоннинг ирсий тилсими (коди) «эшиги»ни очишга журъат қилмадик. Лекин, бу тилсимни ишдан чиқарувчи жараёнларни моделлантириш учун етарли маълумотлар тўплашга муваффақ бўлдик.

– Демак, сизлар тажриба йўли билан ўлим тилсимоти устидаги мавҳумот нардасини кўтарибсизлар-да?! -- дея хитоб қилдим мен хаяжонга тушиб.

-- Худди шундай! – деб жавоб берди Юра илҳом билан гапида давом этиб. -- Инсоннинг ирсий тилсими ишдан чиқарилганда, ирсий ҳосиланинг молдий асоси -- суюқ кристаллар эрийди. Оқибатда ундаги ирсий дастурлар сўнади, уларсиз ҳаёт жараёнлари ҳам гўхтайди, ўлим муқаррар бўлиб қолади.

– Агар ирсий дастурлар қисман тикланса-чи? – сўрадим мен унинг гашини бўлиб.

– Бу ҳолда турли хасталиклар бошланади, майиб-мажруҳлик белгилари кучайиб, ўлим жараёни узок ва қийин кечади.

– Сиз одамларнинг ирсий ҳосиласи устида тажриба ўтказмаганмиз, дедингиз. Бундай тажрибаларни ўлган одамларда амалга оширса бўлмайдими? – деб сўрадим мен унинг гашларига қизиқишим тобора ортиб.

– Барибир, бу – *Худога шак келтириш, унинг панжасига панжа уриш билан баробар*. Табиатнинг шундай мўъжизали хилқатлари борки, уларга аралашиб маънавият нуқтаи назаридан шаккокликдир. Мингдан-минг таассуфларки, Ер юзида бундай тажрибалар қачонлардан буён кенг кўламда ўтказиб келинади.

Лекин, бу даҳшатли тажрибалар хусусида сўз юритишдан аввал биз дастлаб тушуниб етмаган тажрибага изоҳ бериб ўтишим керак. Тажрибахонада тасодифий бир «ходиса» юз бергачгина бунинг тагига етдик.

Биз «арикча»даги хужайра ядроларини эритиб, уларнинг ўлим талвасасидаги «оҳ-нола»ларини спектрометрга ёзиб олдик. Сўнгра ишдан чиқарилган ҳосилани «арикча» бўлмасидан чиқариб олдик. Лекин унинг ўрнида пайдо бўлган «бўшлик»ни тасодифан лазер билан нурлантирганимизда, у яна ўзидан нур қайтариб, ундан ўлаётган ядроларнинг «оҳ-нола»лари эшитилди.

Қайта-қайта ўтказилган тажрибалар ҳам айни шу натижани берди. Шунда «арикча» бўлмасини яхшилаб ювиб тозаладик. Аммо «бўшлик» бамисоли паймонаси тўлган ядролар билан лиммо-лимдай, ҳамон «оҳ-нола» қиларди. Бу ҳам етмагандай, нур ва товуш тўлқинлари яна кўп кунлар мобайнида сўнмай, атрофга таралиб тураверди. Гўёки «арикча» бўлмасига ўлим фантоми яшириниб олган-у, олимлар уни ҳайдаб чиқаролмай гаранг эдилар.

– Булар ўлаётган ДНК нидолари эди, – дея гапида давом этди Юра ўйчан қиёфада. – Ядролар эритилаётган пайтда кувват-ахбор портлаши юз бериб, ҳаёт ва ўлим ҳақидаги ахбор тилсимланган тўлқин қуйқаси – ирсий ҳосиланинг ўзига хос фантомини юзга келтирганди. Айни шу фантом номаълум сабабларга кўра ДНК ўлган жойга боғланиб, кетолмай қолган эди.

– Ахир, бу ҳодиса одам ўлганда, жон ёки руҳнинг танадан ажралиб чиқишига ўхшайди-ку?! – хитоб қилдим мен яна ҳайратдан ёкамни ушлаб. – Диний тасаввурлар бўйича ҳам, майитнинг руҳи бир неча кун ўз жасади атрофида учиб юради, дейишади-ку!..

– Ақлишга балли! – деди Юра уни тўғри тушунаётганимдан янаям хурсанд бўлиб. – Айни шу сабаб спектрометр фантомни роп-па-роса қирк кун қайд этгани бежиз эмас – айни шу муддатда ўлган одамнинг қирқига бағишлаб худойи қилинади!

Аммо қирк кундан сўнг фантом ғойиб бўлди: ё ДНК ўлган жойни тарк этган ёки у электрон асбоб қайд эта оладиган сарҳадлардан ташқарига чиқиб кетган. Бу – чинакам мўъжиза эди, албатта.

ФОСИҚЛИГИНГ – ЎЗИНГГА ДУШМАН

– Аммо, энг қизиғи, фантом «арикча»ни тарк этиши арафасида юз берди, – дея маърузасини давом эттирди Ковалёв нсгадир кўзлари ёниб. – Биз хали ишдан чиқмаган соғлом ядролар сузиб юрган эритмани олиб, уларни «арикча»даги «бўшлиқ»қа жойладик, уларнинг ирсий ҳосилалари фавқулудда ўзларини худди эритилган хужайра ядролари каби тута бошлашди. Гўё кимдир ўлдираётгандай, улар ҳам «чинқириб», «ох-нола» қилишга тушишди. Соғлом ядроларнинг дастлаб, одатдагидек, «хотиржам» бўлган спектри ҳам ўлаётганларининг спектрига анча ўхшаш тус олди.

– Бу дегани, – дея изох берди Юра, – ирсият молекулалари ўлаётганда пайдо бўладиган фантом биологик фаолдир, деган маънони билдиради. Улар соғлом молекулаларнинг ҳимоя майдонини ишдан чиқариб, уларга ёзилган ирсий дастурларга салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Бу эса, оғир касалликларга олиб келади.

– Айнан қандай касалликларга? – деб сўрадим мен.

Сўнгги йилларда пайдо бўлган бедаво касалликларга. Бутун дунё олимларининг куч-ғайратларига қарамай, Эбол вируси (СПИД) қандай юқишини аниқлашнинг сира иложи бўлмапти. Улар эса... тебранма ҳаракат орқали юқиши мумкин. Шифокорлар бемор танасидаги бедаво касалликни юзага келтирувчи вирусларни йўқотишга уринишаркан, уларнинг биологик жиҳатдан ўта фаол фантомлари пайдо бўлади. Улар соғлом одамнинг ирсий молекулаларини ишдан чиқариши мумкин. Оқибатда унинг ирсий ҳосиласи нотабиий дастурлар ишлаб чиқара бошлайди. Беморнинг танасида касаллик пайдо қилувчи вируслар йўқ, лекин у хақиқий Эбол вируслари таъсир кучига эга бўлган фантомга қарши курашади. Фикримизча, СПИД касаллигини аслида ҳеч ердан юктириши мумкин бўлмаган, лекин,

барибир, касрдандир юктирган бемор билан боғлиқ жумбоқни шу тарика изоҳласа бўлади.

– У ҳолда нега энди ана шу хасталикка чалинган одамларнинг аъзоларидан айна шу вирус топилади? – деб сўрадим мен таҳлика аралаш.

– «Айёр» фантом ирсий ҳосилани шундай ишдан чиқарадики, унинг буйруғи билан тана аъзоларининг ўзи Эбол вирусини ишлаб чиқара бошлайди, яъни йўқдан бор қилади. Ҳар қанча эҳтиёткорликларига қарамай, беморлардаги бу хасталик баъзи шифокорларга юкиб қолаётганининг боиси ҳам мана шунда.

– Ўлай агар, Юра, бу фикрларингни хаёлараст олимпинг тахайюли деб ўйлаш мумкин! – дея хитоб қилдим мен нохуш бир кайфиятда. – Лекин, таассуфки, булар бари аччиқ ҳақиқатга ўхшайди! СПИДдай даҳшатли хасталик қандай юкишининг моҳиятини ҳеч ким изоҳлаб беролмаётган бир пайтда, бу тажрибаларингиз бениҳоя катта аҳамият касб этади! – дедим мен ўйчан киёфага кириб. – Агар унинг кўзғатувчиси чинданам кўринмас фантомлар бўлса, ундан умуман ҳеч ким қочиб қутулолмас экан-да? – деб сўрадим.

Бир неча йиллик тадқиқотларимиз шуни кўрсатадики, ожиз иммунитет, яъни тананинг касалликка қарши курашиш қобилияти заиф одамларгина бу вирусдан ҳалок бўлишади. Кимда бу иммунитет кучли бўлса, касаллик кўзғатувчилари билан бутун умр бирга яшаб юраверишлари мумкин ва улар унга кўпам зарар келтирмайди. Ҳамма гап нега бизнинг давримизга келиб одамлардаги иммунитет сусайиб кетгани ва уни қандай мустаҳкамлаш муаммосига келиб тақалади. Худди шу масалага биз ва, айна вақтда, Амрико ҳамда Япониядаги баъзи олимлар ўтказган тадқиқотлар қутилмаган жавобни беради, бу жавоб баъзи бировларни даҳшатга солса, баъзиларда умид ўйғотади?

– Нима қилаётганларини ўзлари ҳам билмай, кўп одамлар ўзларига ўзлари чоҳ қазишади, – деди Юра афсус-наломат билан ковоқ-лунжини осилтириб. – Улар оғир гуноҳларга йўл қўйиб, ўз иммунитетларини сусайтиришади. Масалан, қотиллик содир бўлган пайтда кучли қувват-ахбор портлаши юз беради: қурбон бўлган одамнинг ирсий мажмуидан биологик жихатдан ўта фаол фантом ажралиб чиқиб, қотилнинг ирсий тўқималарига хуруж қилади, уларни ишдан чиқаради. Бу эса кучли психоматик хасталикларни юзага келтиради. Агар уни жисмоний хасталиклар енголмаса, у савдойи бўлиши ёки ўзини ўзи ўлдириши хавфи пайдо бўлади.

Яна бир фожиали томони, у ўз уруғ-аймоқларининг ҳам наслини бузади. Унинг ишдан чиққан ирсият мажмуи ўзига ўхшаганларни дунёга келтиради. Қотилнинг авлодлари фанга «номаълум» сабабларга кўра, оғир касалликларга чалинишади, ичкиликка берилишади, телба бўлишади, ўз жонларига ўзлари қасд қилинади.

– Ёпирай! – дея хитоб қилдим мен энди қалбим чинакамига ғам-ғуссага тўлиб. – Сен билан биз ҳам бегона юртда урушаяпмиз, одам ўлдираяпмиз! Демак, биз ҳам қотиллармиз! Сен айтаётган аччиқ қисмат, беҳазил гапираяпман, сен билан бизнинг бошимизда ҳам бор экан-да?!

– Бўлмасам-чи! – деди Юра куюниб. – Ҳамма фожаи шунда-да! Сен билан биз адоий тамом бўлган одамлармиз! Истасанг, тирик мурдалармиз! Шу чокқача ҳеч кимга уқтиролмаган гапларимни сен англаб етганингдан бешиҳоя хурсандман, Раҳмат! Лекин... булар ҳам ҳали ҳолва...

– Агар булар ҳолва бўлса, батгарроғи ҳам борми ҳали? – хитоб қилдим мен энди жоним ҳалқумимга келиб.

– Билиб кўй, биродар, – дея гапида давом этди Юра батгар ғамга ботиб, – бола олдириш, яъни аборт ҳам даҳшатли жинойатлардан саналади. Мен бу ерда табиат ва Худога нисбатан фосиқликни назарда тутаман, бу ерда қотил, яъни бола олдирган она кўп мамлакатларда ҳуқуқий маънода қонун доирасида оқланса-да, ўзининг ҳамда келгуси зурриётларининг руҳи ва танасига шикаст егини орқали жазоланади.

Фантом оғриқлари нималигини кўплар яхши билинади: аскар урушда кўли ёки оёғи яраланади, уни кесишга мажбур бўлишади, лекин об-ҳаво ёмонлашган кезларда қирқилган оёғи ёки кўли ўрнидаги «бўш» жой бамисоли яралангандай оғрий бошлайди. Гўдак аборт қилинганда ҳам она хомиласи ўрнида худди шунга ўхшаган ҳодиса кечар экан.

– Хуллас, – деди Ковалёв ганида давом этиб, – вакуум сўргич хомилани бўлак-бўлакларга парчаларкан, унинг фантоми ҳосил бўлиб, шифокорлар қанча тозалашмасин, у она қорнида қолаверади. Бу фантомнинг биологик фаоллиги шу даражада кучлики, у аёлнинг, сўнгра эса, у билан яқин жинсий алоқада бўлган эркекнинг ирсий мажмуини увуштиради. Диний таълимотларда: гўдакни ўлдиришда ишгирик этган ота ҳам, она ҳам жазоланади, деб бежиз айтилмаган.

Лекин Юранинг айтишича, энг даҳшатлиси бу эмас. Гарчанд қирқ кундан сўнг хомила ўрнидаги фантом парчаланиб кетса-да, ба-чадонда бедаво тўлкин табиатли яра ҳосил бўлиши учун шу муддат етарли. Агар аёл бола олдиргандан сўнг яна хомиладор бўлиб қолса ҳамда пушт айни ярадор жойга ўрнашса, гўдак оғир хасталикларга дучор бўлиб, вафот этиши ҳам мумкин.

Ковалёвнинг фикрича, гўдак фантоми онасига ўз бахтсиз қисмати ҳақида бутун умр «шикоят» қилиб ўтади, бу ҳақда укалари ва сингиллари, отаси ва ўзига яқинлашган бошқа эркакларга «а-пириб» беради. Факат у ўз сўзларини тилсимланган ирсий тилда айтади ва бу сўзлар уни «эшитган» одамларнинг руҳияти ва тана аъзолари фаолиятини издан чиқаради.

Раҳматилла ғаройиб ҳикояси қандай таъсир қилганини билиш учунми, сукутга толганча шерикларига бир-бир зимдан тикилди. Саидмансур ака ҳам, Асад ҳам уни чурқ этмай ҳайрат ва ҳаяжон билан тинглашган, хайкалдек қотиб ўтирган Саидбекнинг кўлида эса, каяқдандир пайдо бўлган диктофон майин ғириллаб ишлаб ту-рарди.

– Беҳазил гапираянман, Юранинг гаплари чинданам ҳаёлпараст бир олимнинг тахайюли бўлганида, бу дунёда каминадан бахтиёрроқ одам бўлмасди! – дея аста гапини давом эттирди Раҳматилла ҳамон ўша ғамгин қиёфада. Лекин у ҳақиқий олим, чинакам фан соҳиби буларни ўйлаб топиши мумкин эмас эди! Мингдан-минг таассуф-ларки, Юрага узоқ яшап насиб этмади, аслида урушни елкаси-нинг чуқури ҳам кўрмаслиги лозим бўлган бу зиёли, асилзода йи-гит навбатдаги жанглarning бирида дайди ўкнинг қурбони бўлди. Раҳматликнинг жасадини ўз кўлим билан темир тобутга жойладим, ғайридин бўлса-да, жойи жаннатда бўлишини тилаб, дуо ўқидим. Чунки у чинданам жашнати йигит эди.

Ўлай агар, Юра айтган гаплар мен ўйлагандан анча жиддийроқ бўлиб чиқди, камина кейинчалик буни ўз ҳаётий тажрибамда кўрдим. Юртимга қайтгач, баъзан бир ўзим ёлғиз қолган кезла-римда дунё кўзимга қоронғи кўриниб, телбаваш бир рухий ҳолатга қираман. Ярим мудроқ ҳолатда кўз олдидан даҳшатли уруш манзаралари худди кино тасмасидагидай кетма-кет ўтаверади, ўтаверади... Кейин йўлимда бир-бирларини дўпсослаган, осган, чоғган, отган мурдалар пайдо бўлиб, улар мени кўришлари би-лан ўзаро бирлашиб, важоҳат билан каминага ҳужумга ўтишади.

Бири кўксимга ханжар уради, бири пешонамга милтиғининг нилини тираб, тепкисини босади, яна бири устимга бомба улоқтиради. Тагин бирови улкан ойболта кўтариб, танамни бурда-бурда қилиб қиймалай бошлайди. Яна кимдир сапчадай узиб ташланган калламга милтиғининг найзасини тикиб, худди байроқдай юқорига кўтаради. Кейин буларнинг барини йиғиштириб, улкан қора қопга тикишади-да, ахлат ташланадиган баҳайбат жарга итқитиб юборишади. Бехазил гапираяман, бу ердаги дахшатли манзараларни тасвирлашга ҳам тилим ожиз. Ҳаммаёқни зимистон қоплаган, атрофни, димоғни ёргудай қўланса хидлар тутган, юҳодай ютаман деб бикирлаб қайнаб ётган ботқоқликлар, у ёқдан-бу ёққа изғиб юрган аллақандай ёввойи, алмойи-жалмойи махлуқотлар, ўткир тишли бўрсикдай-бўрсикдай каламушлар, калхатдай-калхатдай тим қора кўршапалаклар шовқин-сурон кўтариб, ўтаканни ёраман, дейди. Улар ҳар томондан жисмим бўлаклари солинган қопга ёпишиб, уни бурда-бурда қилиб ташлашади. Кейин ҳаммаёққа қопимни сачратиб, талашиб-тортишиб, очофатлик билан суякларимни ғажий бошлашади. Буларнинг барини юқоридан кузатиб турган руҳим хўнги тушиб йиғлашга тушади. Сўнгра руҳимга ҳужум бошланади. Уни баҳайбат айиқларга ўхшаган жундор махлуқлар ўраб олиб, оёқ-қўлларимдан ушлаганча, қаёққадир судраб кетишади. Руҳим ёнида ноҳос ойболта қўлтиклаган Азроил шайдо бўлади-ю, эхонам чиқиб, тўрға илинган балиқдек типирчилашга тушаман. Ўлим фариштаси ойболтасини юқорига кўтаради-ю, зарб билан пастга йўналтиради.

Бор овозим билан бақираман, жон ҳолатда сакраб ўрнимдан тураман. Юрагим кўксимни ёриб чиккудай гупиллаб уради. Ниҳоят, ўзимга келиб, ётоқхонамда танҳо ётганимни кўраман, елкамдан тоғ ағдарилгандай сизил тортиб, қайта ўзимни тўшакка ташлайман...

Раҳматилла бир лаҳза тин олиб, сукутга толди. Олдида турган пиёладаги сувдан икки-уч хўшлади.

Сухбатдошлари унга хайрат ичра ағрайиб тикилишар, шу топда бирон сўз ҳам ортиқчадай туюларди. Бир лаҳзалик сукутни яна собик жангчининг ўзи бузди, Саидбекка юзланиб:

– Ҳамма гапларимни ёзиб олдинг-а? Қойилман!.. – деди яна қувноқ кайфиятга кириб (уруш унинг иродасини пўлатдай тоблаган, ўз руҳий ҳолатини истаган пайтда ўзи хоҳлаган кўйга сола биларди). – Шустрий йигит экансан.

– «Сирли олам»га суҳбатингиз тайёр деб ҳисоблайверишингиз мумкин, – деди Саидбек ҳам бўш келмай. – Аммо-лекин шов-шувга арзийдиган даҳшатли суҳбат бўлади!

– Чинданам у катта шов-шувга сабаб бўлади, – деди Саидмансур ака Раҳматилланинг хикояси таъсириданми, ҳамон ҳаяжонини бо-солмай. Юра раҳматли чинданам ҳақиқий олим, фақат биологгина эмас, чўнг файласуф ҳам бўлган экан. Чунки у одамзодни асрлардан бўён кийнаб келатган жаҳоншумул муаммонинг илдизларигача етиб бора олган!..

– Жуда тўғри айтдингиз, – тасдиқлади дўстининг гаплари таъсирида чуқур ўйга толган Асад оғир хўрсиниб. – Қотил ва унинг уруғ-аймоқлари у йўл кўйган гуноҳ касрига қолиши ҳодисаси диний фалсафа билимдонларига азалдан маълум. Улар ҳамма вақт: одам ўлдириш – энг оғир гуноҳ, агар қотил чин юракдан тавба-тазарру қилмаса ёки унинг уруғ-аймоқлари Худога истиғфор келтиришмаса, бу гуноҳ қотилнинг бутун авлодлари бўйнига оғир юк бўлиб ту-щади, деб ҳисобланган.

– Балли, Асаджон, – деди профессор ҳам унинг фикрини қувватлаб, – бу фожиалардан қандай қутулиш йўлларини олим-лар ҳозирча билишмайди. Лекин фан ва дин уйғун иш олиб борган тақдирдагина, чамаси, бу мураккаб саволларга жавоб топиш мум-кин.

– Сизга мухбир сифатида икки-уч савол берсам майлими, Раҳматилла ака? – дея энди суҳбатга Саидбек аралашди.

– Марҳамат, марҳамат, укажон, агар яхшилаб ёзсанг, истаган са-волингга жавоб беришга тайёрман, деди собиқ жангчи хушчақчақ кайфиятда.

– Алахсираш деймизми, галлюцинациями, ҳалиги уруш асо-рати – сизда тез-тез бўлиб турадимми?

– Уни истаган номда атайверишинг мумкин, бу – сенинг ишинг, лекин камина авваллари ҳар ҳафта мана шунақа алок-чалок туш-лар кўриб чиқардим. Буни туш дейиш ҳам қийин, чунки воқеалар, тимсоллар ва манзаралар худди ўнгинг дагидай кечади, беҳазил га-пираяпман, ўшандай руҳий ҳолатда биров билан урушсам, баъзан танамнинг калтак, пичок ёки ўк теккан жойларида, ҳатто излар ҳам қоларди. Лекин кейинчалик мен фаол ҳаёт кечириб, иложи борича ёлғиз қолмасликка интилдим, ичкиликка атайин берилиб, бакувват овқатланишни одат қилдим. Шундан кейингина сен ҳали «уруш асорати» деб атаган нарса сал чекина бошлади.

– Сиз ўзингизни қотил ёки гуноҳкор деб ҳисоблайсизми?

– Албатта.

– Нега энди? Сиз урушда ўз ҳарбий бурчингизни адо этгансиз-ку?

– Барибир, қанча бегуноҳ одамларнинг ёстигини қуритганман, ахир!

– Ўша уруш асорати ёки сиз гуноҳ деб атаган нарса билан боғлиқ ҳасталикларингиз фарзандларингизга ўтици хавфи борми?

– Худога минг қатла шукур: бундай хавф йўқ! Чунки мен учала ўғлимни ҳам урушга кетмасимдан аввал дунёга келтирганман. Менинг ирсий тизимимни эса уруш аллақачон издан чиқарган.

– Раҳмат, ака, бошқа саволим йўқ.

Уларнинг орғига келиб турган уй бекаси – ўрта ёшлардаги сўлим аёл Саидбекнинг диктофонни ўчиришини кутиб турди-да, пихоят тоқати-тоқ бўлиб сўз қолди:

– Ҳой, менга қаранглар, йигитлар, сизлар бугун овқатлана-сизларми ўзи ё йўқми? Ош ҳам тагига олиб кетди-ку, жонивор.

Раҳматилла кафтларини бир-бирига ишқалаб, қувнок кайфиятда қичқирди:

– Опкелинг-э, янгажон! Йўқса бизнинг гапимиз эрталабгача тугамайди. Овқатланмаган номард! Домла, сиз ҳам юзтадан қуйинг, бўла қолинг, томоқ тақиллаб кетди, ахир! Мана бу бошқа гап! Доим шунақа ўзимни ўзим хурсанд қилиб юраман, йўқса...

БОТИНИЙ СУҲБАТ

Сўнги кунларда Назиранинг аллақандай паришон, ланж кайфиятда юрганини биринчи пайқаган одам Баҳром Шайх ота бўлди. Чунки у учала неварасини ҳам синчковлик ила кузатар, уларнинг хатти-ҳаракатларидаги арзимаган ўзгариш ҳам унинг эътиборидан четда қолмас эди. Буни у дастлаб қизнинг ўқишдан чарчаб келаётганига йўйди. Лекин кун сайин уни янада ғалатироқ, хатто, қандайдир девонасифат бир ҳолатда кўриб, хавотирга тушиб қолди. Шубҳасини болаларнинг бувисига айтган эди, унинг ҳам кўнглига ғулула инди.

– Чинданам у сал ғалатирок бўлиб колди, – деди Мунаввархон ая ташвишли киёфада унинг фикрига кўшилиб. – Гаплариям озгина пойинтар-сойинтар туюлтувди-я... Ё кўз текканмикин?

– Кўз теккан ёки апави фолбин аёл ҳам бир бало қилган бўлиши мумкин.

– Қурмагур, жуда серкатнов бўлиб колди девдим-а, иссиқ-совуқ қилганам бўлиши мумкин. Кийимларини бир текшириб кўриш керак, афсун ўкиб, игна-пигна кадаб кетган ёки амал қилинган дамлама ичирган бўлмасин яна...

Баҳром Шайх ота пича ўйланиб турди-да, бир карорга келди чоғи:

– Ота-онасига хозирча индамай турайлик, – деди ковоғини уйиб. – Хавотир олиб юришмасин яна. Ўзлари шундоғам анча азият чекишди. Қизларга ўзинг қарагин, бугун сал барвактроқ ётишсин. Мен хуфтон намозидан кейин иссиқ-совуқни даф қиладиган «Юнус» сурасидан оятлар ўкиб, катта буваларининг руҳи покларидан кўмак сўрайман. Булар ёрдам бермаса, руҳоний дўхтирларга мурожаат қилишимизга тўғри келади...

Опа-синглилар Мунаввархон аянинг саъй-ҳаракати билан бугун одатдагидан барвактроқ ётишди. Чирокни ўчиришгач, улар кўрпага кириб, кўпинча аламаҳалгача гангир-гунгур гаплашиб ётишарди. Лекин, бугун ундай бўлмади. Наргиза гап очиб:

– Опа, сенга нима бўлди? – деди-ю, Назиранинг умуман суҳбатга майли йўқлиги, нохуш авзойиши кўриб, жим бўла колди. Лекин кенжа синглиси Нафиса ётган жойида туйқусдан ҳеч ким тушунмайдиган ўта қадимий тилда ғалати бир оятни ўқишга тушиб кетди-ю, шунинг таъсиридами, катта опаси бирпасда пишиллаб уйкуга кетди.

– Вой, нима ўқидинг? – шивирлаб сўради Наргиза бошини кўтариб.

– Билмайман, – деди Нафиса ўзи ҳам ажабланиб. – Кўзимни юмишим билан Шайх Тоҳир бувам рўнарамга келиб: «Ўқи!» – дегандай бўлдилар, кейин ўз-ўзидан ўкиб кетавердим...

Бирдан киз қўлини ёстикка тираб, қаддини ростлади:

– Вой! Бувам чинданам шу ерда эканлар! – дея хитоб қилди у тўрдаги нимкат тарафга кўзлари ёниб тикиларкан. – Ассалому алайкум, буважон!

– Ассалому алайкум! деди Наргиза ҳам хаяжон ичида гавдасини кўтариб. Катта буваси ташрифини у ҳам пайкаган эди.

– Ваалайкум ассалом, қизалоқларим! – деди ошпок кийимда нимкатда чордана куриб ўтирган бувалари чевараларига бағишлаб дуо ўкиб фотиҳа қиларкан. Ним коронгилик кўйнида у ўзидан сундай ошпок, ишакдай майин нур таратар эди. Шайх Тоҳир бувалари худди Баҳром Шайх буваларига ўхшаб узун мош-гуруч соқолини аста тутамларкан, вазмин оҳангда гап бошлади: – Жигаргўшаларим, Назирахон опангизнинг ғалати аҳволидан ажабланмагайсизлар. Шайтони лаин ашга қарши тагин фитна бошламиш. Биз баримиз ул лаънатининг хуружини қайтармоқ пайидадурмиз. Локин биз баъзи ишларда ожизлик қилмоқдадурмиз, илло, биз – ботиний руҳлармиз ва айни фурсатда жасадга муҳтожмиз. Шу боис зарурат туғилганда, аҳён-аҳён сизларнинг вужудларингиздан фойдаланиб иш юритсак, бундан кўп ташвиш чекмагайсизлар. Ҳозир биз шул тариқа Нафисахоннинг жисмида позил бўлиб, Назирахон опангизни ухлатиб кўймишмиз. Чунки у, айни чоғда, чўнг буваларинг Шайх Хожа Асрор ҳазрат ила руҳий мулоқотда бўлмоғи жоиз. Ул ила шу тарзда суҳбатлашмоқчи бўлғонимиз боиси зоҳирда анинг руҳи ёвуз ботиний кучлар томонидин булганандур, уйку ҳолатидагина қизимиз ила ёдида қолар даражада холис гаплаша олурмиз. Ул карами улуғ Ҳазрат Назирахонга кўп ҳикматли панд-насиҳатлар айтурлар, сизлар англаб етолмаётган кўп жумбоқларнинг счимини ойдинлаштирурлар. Эртадин опангиз хонадонингизни вақтинча тарк этур. Бундан кўп хавотир қилмагайсизлар. Бу ҳам Парвардигорнинг навбатдаги бир синовидур. Ота-онангиз, бувангиз ва бувингизга ҳам айнан шундоқ деб уқғирингиз. Ушбул синов оқибатида Назирахон комиллик сари яна бир поғона юқори кўтарилур. Пировардида охири бахайр бўлур. Энди гаплашмай, яхши тушлар кўриб ухланглар, қизалоқларим! Ҳозирча сизлар билан хайрлашурмен. Хайрли тун!..

Шайх Тоҳир бувалари шундай деб, ҳавога сингиб кетгандай аста кўздан ғойиб бўлди.

Қизлар ҳам жойларига ётиб, кўрпаларини устиларига тортишди. Назирахон эса, айни дамда, ғаройиб туш кўраётганди.

... Боғи Эрамдай табиатнинг гўзал бир гўшаси... Чаман-чаман гуллар барқ уриб очилган: лола, нарғис, атиргул, садарайхон, жамбил... Ариқларда шаффоф булоқ сувлари шаркираб оқади... Кўм-кўк осмонда оккушлар сафи асоси йўқ учбурчак шаклида Куёш сари

вазмин қанот қоқишади. Булбулигўёнинг ёкимли хониши борлик табиат, наботот ва ҳайвонот дунёсини бамисоли аллалаётгандай...

Назира сўлим боғ ўртасидаги ингичка олтин таянчларга маҳкамланган томи нафис хаворанг мато ила ёпилган думалоқ айвондаги тилла курсида ўйчан холда сукутга толган. Унинг руҳияти бамисоли иккига бўлингандай, гўё у ўзи билан ўзи баҳслашаётгандай. Аслида ҳам шундай. Вужудига кириб олган номаълум Рух гўё суҳбатга чорлаётгандай қиз қалбига гулгула солади.

– Сиз кимсиз? Қаердасиз ўзи?

– Камина чўнг буваларингиздин Шайх Хожа Асрормен, сизнинг вужудингизда нозил бўлмишмен.

– Ассалому алайкум, буважон! Мени маъзур тутинг, буважон, сизни танимабман...

– Ваалайкум ассалом, она қизим! Пешонангизга яна бир синов ёзиғлик эрмиш. Сизни андин бохабар этмак учун Арши Аълодин ташириф буюрмишмен.

– Яна қандай синов экан, буважон?

– Бу ҳақда кейин. Аввало, сизни ҳозир ўта безовта қилаётган жиддий муаммо хусусинда суҳбат курсак.

– Ҳа, буважон, мен чинданам қайлигим Саидбек акадан жиддий хавотирдаман.

– Хабарим бордур.

– Агар мен унга нисбаган ўз севгимдан воз кечмасам, уни ўлдиришмоқчи.

– Билурмен, она қизим.

– Мен нима қилай? Маслаҳатингизга мухтожман, буважон!

– Ҳодисотларни ўз йўналишинда кечмоғига йўл бергайдурсиз.

Локин, ўлимдан кўркмагайсиз.

– Қандай кўркмай, ахир? Улар мени бу дунёдаги севгимдан мангу жудо қилишмоқчи.

– Ранж топмагайсиз, бари жойида бўлғай. Махбубингизга қасд қилишган тақдирда ҳам ҳеч нимарса ўзгармас. Чунки ўлим – аслида йўқ нарса.

– Нега энди?

– Чунки ўлим – бу одамлар ўйлаб топғон чўпчак. Оламнинг интиҳоси бўлмаганидек, табиатда ҳам ўлим бўлмас. Рўпарангиздаги чексизликни кўра туриб, интиҳодин кўркмоққа не ҳожат? Мангу-

лик, абадият мавжуд, холос. Биз, Арши Аъло аҳли, ўлим нималигини тушунмасмиз. Ўлим – сукунат, осойишталик дегани. Биз эрсак, мангу ҳаракатдадурмиз.

– Ўлим бўлмаса, туғилиш ҳам, келажак ҳаёт ҳам йўқ экан-да?

– Келажак ҳам йўқ.

– Унда нима бор ўзи?

– Табиий тадрижнинг мангу ҳаракати, сизлар атом-молекулалар деб атайдиган заррачаларнинг вақт ва фазода абадий кўчиб юрмоғи бор. Истасангиз, қизим, бул фикримни сизга ҳозирок амалда исботлаб берурмен.

– Бош устига, буважон.

– Каминани тасаввурингизда жонлаптирмоққа интилгайсиз. Мени қандок қиёфада кўрмоқни истарсиз?.. Балли, уқдим, она қизим. Энди каминага синчиклаброқ боқинг: сиртки қобиғим узлуксиз титраб-хилпираб турмиш, у балқиб, товланиб, тўлқинланиб, турфа-туман шакл ва рангларга кирмоқ учун ҳамиша ҳозир у нозир. Камина сизнинг тасаввурингиз истаган ҳамма нимарсага эврила олмоққа қодирмен. Айни дамда, сизнинг фикрингизга айлангандурмен. Лоқин, ҳали менинг бир вақтлар ўрта асрларда зоҳир бўлгани каби юлдузли онларим етиб келмамиш. Ҳозирча камина – сирли Ҳечшимамен. Қачондир мени ташкил этган Коинот заррачалари ўзаро чирмашиб-чатишиб, қайта тузилиб, каминага Ҳечнимадин моддий дунёнинг маҳобатли мавжудотига айланмоқ имконини берур. Лоқин бу сизларнинг ҳаётингиз каби узок давом этмас, Сиз – мулки олам одамлари тор маънода умр деб айтайдурган қиска муддатни ўтаб бўлғоч, мен яна сон-саноксиз заррачаларга бўлиниб кетурмен. Фазода алар миллиард-миллиардлаб кезиб юришур, алар ҳеч қачон ўлмайдурлар, йўқолмайдурлар, ўзгармайдурлар ҳам. Эҳтимол, камина ўз заррачаларимнинг бир қисмини анави гуркираб хушбўй хидлар таратаётган атиргул ёхуд садарайхонга берурмен, бир қисмим хув наридаги ариққа, пировардида ёмғирга айланиб, яна ерга ёғмоқ учун обиҳаёт бўлиб қуйилур, бир қисмимни балки энди туғилаётган думли юлдузнинг мағзига тухфа этурмен; бир қисмим кўкда учаётган анави окқушлар тимсолида парвоз килур; яна бир қисмим она қорнидаги ҳомилага айланур. Сўнгра яна ўз холимага қайтурмен. Тағип нарчаланиб кетурмен. Ҳаёт абадулабад шундай кечур: бугун нарчалансам, чархи фалак янглиг эртага яна ўз холимага қайтаверурмен. Табиат ва моддалар алмашишуви мангу бўлғонидек,

камина ҳам абадиймен. Сиз бўлсангиз, қандайдир ўлимдин хавотирдасиз. Кўркманг, она кизим. У - сиз ўйлаганчалик ваҳимали эрмас. Ҳаёт – фақат хурсандчилик бўлмаганидек, ўлимнинг ҳам ҳеч қандай даҳшатли жойи йўқдур. Ҳаммаёқда ҳамма вақт бир хилдаги жараёнлар кечаверур: алар бари – заррачаларнинг айқаш-уйқаш ҳаракати ва атом-молекуларларнинг турфа ҳолатларда товланишларидан бўлак нарсаси эрмас.

– Демак, мен ҳам сизга ўхшаб мангу яшайвераманми? Демак, Саидбек акам ҳам ўймас эканлар-да?

– Албатта. Истасангиз, маҳбубингизни ҳам ҳозир кўрмоғингиз мумкин.

– Қандай қилиб? Ахир улар ҳали ўлмаганлар-ку?

– Гапимга диққат ила кулоқ тутинг, қизгинам: бу ҳадсиз оламда ҳамма нимарсалар – моддалар ва шакллардин ташкил топмиш. Сизлар кўра оладургон ўлим шундин иборатдурки, йўқ бўлаётган мавжудотларда ҳаёт ибтидоларини ўзаро боғлаб тургувчи занжирлар узилажак ва алар алоҳида-алоҳида яшай бошлаюрлар. Локин, аларнинг бир-бирларига иштилоқлари ўзгармай қолаверур. Маълум шароитларда яша аларнинг одамзод кўра оладургон фавқулодда бирикмасини бунёд этмок мумкин. Ўлиб кетган қариндошингиз, яқинингиз, ҳатто, бирон тирик одамнингизнинг руҳини кўрмок истасангиз, ярим тунда, тўлин ой осмоннинг қоқ тиккасига келган паллада ғусла ва ибодат қилиб, кимсасиз далага чиқинг-да, тиз чўкинг. Сўнг Катта Айиқ юлдуз буржиганигоҳингизни қадаб, қимчи кўришни хоҳласангиз, ўшал зот хусусинда ўйга толинг. Ҳеч нимарсага фикрингизни чалғитмай, иложи боринча нафас олмай, сабр-тоқат ила кутингиз, шунда истаган одамнингиз худди тирикдай ёнингизга келиб ўлтиур.

Мен ўзимни, айни дамда, сизнинг фикрингизмен дедим. Биз алоҳида-алоҳида мавжудотлармиз-у, локин бизни ажратмок ҳам мумкин эрмас. Сиз ўз хоҳишларингизни қониқтираркансиз, билиб-билмай вужудингиздаги каминани ҳам бу қониқнидан баҳра этурсиз. Камина ҳам ҳозир бўлажак куёвимиз Саидбекни кўрмокни ихтиёр этмишмен...

Шундай деб, Шайх Хожа Асрор буванинг руҳи поклари бир лаҳза тин-олиб, сукутга толди. Шу заҳоти Назира ўзини тўлин ой қоқ тиккага келган чароғон тун оғушида кўрди. Осмонда катта-кичик сон-сапоксиз юлдузлар милтиллайди. Кенг даладаги энди кур-

так боғлаган ғалла бошоқлари снгил шабадада аста тебранади. Чор атрофдан чигирткаларнинг майин чириллаган овозлари кулоққа чалинади. Назиранинг миясида нохос чўнг бувасининг:

– Ўй суринг! Саидбекни хузурингизга чорлаб, хаёлингизда жонлантиринг! – деган овози янгради.

Киз ўйга толади. Махбубини зўр бериб кўз олдига келтиришга уринади, кўп ўтмай, унинг ўша «Ўзбекистон» меҳмонхонаси тагидаги шинам қахвахонада ўзининг рўпарасида ўтирганидаги ёкимтой киёфаси гадаланади. Яна бир зумдан сўнг йигит кизнинг қаршисида моддий кўринишда пайдо бўлиб, майин жилмайганча унга тикилади.

– Салом, жоним! – дейди у кўтаринки кайфиятда Назиранинг кўзларидан нигоҳини узмай. – Ҳозиргина сиз ҳақингизда ўйлаб ўтиргандим, энди тушимга қираяксиз чоғи?

Киз унинг саломига алик оларкан, бошини чайқайди:

– Йўқ, бу туш эмас, азизим! Биз сиз билан муроқабамали ёрдамида рухий мулоқот қиляпмиз.

– Биз қардамиз ўзи?

– Боғи Эрамда шекилли. Лекин бунинг аҳамияти йўқ, рухларимиз учун макон тушунчаси мавжуд эмас.

– Кўринишингиз безовта, нимадан тапшиндасиз, жоним?

– Сизнинг ҳаётингиз учун хавотирданман, Саидбек ака!

– Бу нима деганингиз? Менинг нимадан хавотир қиласиз?

– Назаримда, сизга ўлим хавф солаётгандай.

– Мен фақат Худодан кўркаман, лекин ўлимдан кўркмайман.

– Яшанг, Саидбек ака! – бу энди Назиранинг руҳи билан уйғунлашган чўнг бувасининг фикри эди. – Мен бундан хурсандман. Лекин, барибир, сизни ўша хавфдан асраб қолишим керак.

– У қанақа хавф, ахир?

– Ўлим хавфи.

– Агар сизнинг васлингиз йўлида ўлим билан юзма-юз чиқиш лозим бўлса, мен бунга ҳамиша тайёрман!

– Раҳмат, Саидбек ака! Қалбимга чирок ёққандай бўлдингиз. Лекин, барибир, мен сизга юрагим тўридаги бир гапни айтиб қўйишим керак!

– Нима гап экан у?

– Ҳар қандай шароитда, орамизда қандай фавқулодда ҳодисалар юз бермасин, қалбан ва жисман мен сизникиман! Ўлсам ҳам сизни деб ўламан!

– Ё фалак! Ҳеч нарсага тушунолмаёпман. Аниқроқ гапирсангиз: бизга кимлар бунчалик хавф сола олиши мумкин?

– Ёвуз ботиний кучлар...

– Ўлай агар, яна ҳеч нимани тушунмадим. Жинлар демокчимисиз?

– Ҳхтимол, ўшалардир. Ўзим ҳам яхши укмайман.

– Очикрок гапиравering, мен бу гапларни ҳар ҳолда тушунаман.

– Вақтимиз тугаяпти, сиз ҳозир яна заррачаларга айланиб, кўздан ғойиб бўласиз. Мен эртадан қирк кун чилла ўтирмоқчиман.

– Бу жуда қизиқ гап, жоним! Буни ҳам мен тўғри тушуна олишга кодирман. Лекин бунга қандай зарурат бор?

– Зарурат бор...

– Қаерда чилла ўтирмоқчисиз?

– Ҳозирча буни ўзим ҳам билмайман. Лекин, қирк кунгача мени излаб овора бўлмаглар.

– Нималар деяпсиз, жоним?! Сизни бир кун кўрмасам ҳам...

Шу пайт Саидбекнинг руҳи қайноқ сувда зудтар эриб бораётган муздай аста хиралаша бошлади. Кейин буткул кўздан ғойиб бўлди.

– Асосий гапларингизни айтиб улгурдингиз, – деди Шайх Ҳожа Асрор бувасининг руҳи шоклари кизни юпатиб. – Энди мириқиб ухланг! Эрта-тонгданок нафақат сиз учун, балки бутун оилангиз учун жиддий синов бошланур. Локин кўп ташвиш чекманг. Биз сизни ёлғиз қолдирмасмиз. Хайрли тун, она кизим!

– Хайрли тун, буважон!..

ҲАЁТ ВА ҲАЁЛОТ

(Адабий ўйлар)

Сўнгги йилларда кўпчилик одамлар тирикчилик ташвишларига берилиб, тасаввур, орзу қилишдек ноёб қобилиятларини унутиб қўйишмаяптими? Бир вақтлар ақл бовар қилмас афсона ва эртақлар, дoston ва ривоятларни тўқиб чиқарган ҳаёлпарастлар қасқа ғойиб бўлишди? Қундалик турмушимиздан неқбинлик – оптимизм, поэзия йўқолиб бораётгандай...

Ҳхтимол, вақтинчалик иқтисодий кийинчиликлар туфайли ҳаётимизда ижобий маънодаги ҳаёлпарастлар тобора камайиб бораётгани ростдир. Лекин улар буткул йўқолиб кетди, дейишга бизда асос йўқ. Бахтимизга, эзгу орзуларга берилиб, уларни ҳаётга

жорий этишга интилаётган фидойи одамлар оз эмас. Бундайлар олимлар ва муҳандислар, тижоратчилар ва шоир-ёзувчилар орасида ҳам бор. Хаёл суришни, орзу қилишни ўзига касб қилиб олганлар орасида фантаст-адиблар алоҳида ўрин тутишади. Улар орзу ва хаёлот ёрдамида улкан ҳақиқатлар сари сўқмоқлар очишади. (Шунинг учун ҳам ҳар қандай фантастика бир кун келиб хаёлни ҳақиқатга айлантиради.) Ҳақиқат сари йўл топиш учун эса, ҳамма вақт мураккаб Коинот кенгликларига кўтарилиш шарт эмас. Бунга инсон ўз-ўзини англаш, руҳий камолот орқали эришуви мумкин. Бунинг учун онгнинг маълум ҳолатларини фаоллаштириш, унинг илоҳий жиҳатларини ўзлаштириш керак. Бу инсонни муқаддас ҳақиқатларга яқинлаштирибгина қолмай, унинг тақдирини ҳам ўзгартириши мумкин.

Инсон руҳиятининг яширин сир-синоатларига эътикод сўнгги ўн йилликларда Ғарб тафаккурининг характерли хусусиятига айланди.

Америкалик атоқли руҳшунос олим У. Жемс ХХ аср Оврўпа адабиётида биринчи бўлиб: «Инсон руҳияти турфа-туман ҳолатларда бўлиши мумкин», – деган фикрни илгари сурди.

«Бизнинг одатдаги мўътадил онгимиз – тафаккурнинг бир шакли, холос, – деб ёзганди у. – Унинг бошқа, тамомила ўзгача шакллари ҳам у билан ёнма-ён мавжуд». Олимнинг фикрича, онгнинг яширин шакллари олам манзарасини тўлиқ тасаввур қилиб бўлмайди.

Хўш, онгнинг яширин шакллари деганда биз нимани тушунишимиз керак?

Булар – одамзод ҳали ўзи англаб етмаган онг турларидир. Унга, аввало, самовий онг киради. Маълумки, самовий онг деганда, инсон тафаккури Коинот миқёсидаги улкан руҳий уммонга уланиб кетиши тушунилади. Бунга мистик экстаз, яъни дарвешона зикр, жазава ҳолатига ўтиш, муракаба, яъни транс ҳолатига кириш орқали эришилади.

Яширин онгнинг яна бир тури илоҳий онгдир. Илоҳий онг турли динлар, Шарқда, масалан, ислом маданияти ва фалсафаси ҳамда мусулмон мистикаси саналмиш тасаввуфнинг моҳиятини англаш орқали қўлга киритилади. Ҳозирги кунда онгнинг сирли жиҳатларини янада ойдинлаштирувчи кучли омил сифатида Шарқ диний таълимотлари бутун дунё, айниқса, Оврўпа халқларида қатта қизиқиш уйғотмоқда. Илло, буюк донишманд Жалолоддин Румийнинг фикрича, ботиний моҳият (Аллоҳнинг яқка-яғона, яратувчи

эканлиги) инсон ақлий мушоҳадасига етиб борганда, мўмин ҳам, ғайридин ҳам зоҳиран бир хил даражага келади. Назаримда, ҳозир айни шу жараён кечмоқда.

Мистиканинг йирик назариётчиларидан бири америкалик рухшунос олим Тимоти Лирининг таъкидлашича, фан ва дин бир-бирларига душман эмас, аксинча, мувоқабат, Тангри васфи ва зикри каби алоҳида руҳий ҳолатга туша олувчи одамлар фан ўтказадиган тажрибаларни амалга оширишган. Жазават, ғойибдан кўриш, илоҳий гушлар, галлюцинациялар, руҳий фантомларни диний сўзлар ёрдамидагина эмас, балки физик ва биологик фанлар тилида ҳам изоҳлаш мумкин. Аксарият ҳолларда дин тажрибаси ҳам, фан тажрибаси ҳам бир хил натижа беради.

Масалан, онгнинг ўзга ўлчамига ўтган одам ўз танасини бошқара олади. У юраги, буйраги, жигари ва бошқа аъзоларидан товуш қабул қилади, уларнинг тузилиши, фаоллигини ҳис этади. Айни вақтда, бундай одам қалб кўзи орқали бутун Коинотни қамраб олиш қудратига эга. Лирининг фикрича, қадимги замон сўфийлари, тантра соҳиблари буюкликнинг сири ҳам мана шунда. Улар инсон танасини Парвардигор ижодининг олий чўққиси, деб қараган.

Ҳозирги даврда бутун дунёда мистикага қизиқиш тобора кучайиб бораётганининг босси ҳам мана шунда, деб ўйлайман.

Шўролар даврида илоҳиёт, мистика очикдан-очик фанга қарама-қарши кўйилар эди. Мактабларда болалар Худо йўқ деб, даҳрийлик руҳида ўқитилар, руҳлар, арвоҳлар, шайтон ва жин-алвастилар ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмас эди.

Ваҳоланки, атеизм, яъни даҳрийлик фаний дунёда яшаётган жами одамларда ҳеч қандай муайян умид туғдирмайди. Унинг ҳақлиги ҳам ҳеч қачон исбот қилинган эмас. Нега энди унга узок йиллар мобайнида ҳадеб янголаниб сизгиниб келдик? Бу давр ичида биз ўз-ўзимизни: «Даҳрийлик менинг келажак-истикболим учун қандай орзу-умидлар берди?» дея сўроқладикми.

Ҳаёт ноҳақликларга тўлаллигини ҳаммамиз яхши биламиз. Жамиятимизнинг ҳар бир аъзоси бундан турфа-туман шароитларда изтиробга тушган, озор чеккан. Даҳрийлик Худо борлигини инкор қилади, айни шу иш билан ҳақиқатнинг тўлиқ қарор толинига ҳеч қандай илинж қолдирмайди.

Агар ҳозирги ҳаётимиз жаннатга айланган тақдирда ҳам, даҳрийлик инсон ўлимидан кейин уни ҳар қандай умид туйғусидан маҳрум қилади.

Биз ҳаммамиз улкан ҳаёт уммонида баъзан хасталанамиз, қалбимиз яраланиб, маънавий йўқотишларга дуч келамиз. Юрак-

ларимиз бу хасталик ва йўқотишларнинг маъноси ва қимматини билишга иштилади. Атеизм: эҳтимол, келажак авлодлар учун бунинг нафи тегар, лекин инсон шахси учун бу изтироблар бемаъни ва бефойдадир, деб жавоб беради. Бундай фалсафа бузғунчиликдан бошқа нарса эмас.

Даҳрийлик виждон қийноғига учраган одамларга ҳам ҳеч қандай таскин бермайди. Биз ўтмишда йўл қўйган ҳатоларимиз олдида виждон азобига душвор бўлар эканмиз, ёмон қилмишларимиз ҳеч қандай аҳамиятга эга эмас, дея бизни овутиш ўта бемаъни тасаллидир. Бундай жавобдан на онгимиз, на виждонимиз қониқиш ҳисси гуяди.

Мутлақ Ҳақиқат шундан иборатки, Яратувчи Зот мавжуддир. У Ерни, Коинотни, уни ўраб турган бутун борликни, сени, мени ва жами бошқа нарсаларни бунёд этган. Атроф-муҳитнинг жами мавжудотларга кирон келтирувчи ифлосланиши янглиғ, башарият гуноҳлари сайёрамизни заҳарлаб, Одамзод ва Парвардигор ўртасидаги табиий уйғунликни йўққа чиқараёзди. Эндиликда буни ҳаммамиз кўзимиз билан кўриб, ботинан ҳис қилиб турибмиз.

Аммо, умид бор! Парвардигори олам инсонга синов учун берилган Ердаги ҳаёт тарзига аралаша бошлади ва Ўзи яратган энг олий мавжудот саналмиш Инсоннинг инсоф, диёнат, имон ва эътиқодини тиклаш ҳамда бу бебаҳо маънавий қадриятларни янгилаш борасида ўз маҳобатли режаларини амалга оширишга киришди. Лозим топса, У Зот вақти келиб жами ўликларни тирилтиради, улуг пайғамбарлар, азиз-авлиёларни Ерга ташриф буюртиради. Ул Зот лозим топса, ҳар қандай инсонни руҳан қайта дунёга келтиради ва мен, сен, биз, баримиз янги осмонда ва янги масканда Парвардигор билан мангу бирга яшаяжакмиз.

Парвардигор дунёси мавжудлигига ишонч-эътиқод бизнинг фоний ҳаётимизга чуқур мазмун бахш этади. Одамларга рағбат бериб, уларнинг куч-қувватини мустаҳкамлар экан, бу ишонч инсоннинг куч-қуввати ва қобилиятларининг тўлиқ юзага чиқишига омил яратади. Ҳаёт курашлари нечоғли қийин кечмасин, одамзод ўз сай-ҳаракатларининг беҳуда эмаслигига комил ишонч билан яшайди. Воқсалар силсиласини Парвардигорнинг ўзи тўғри ўзанга солади, ҳаётда, айтиш мумкинки, у чеккан (чекаётган) барча изтироблар инсоннинг шахс сифатида камол топиши ва маънан беҳад бойлишига хизмат қилади. Ўлим эса, фоний оламдан боқий дунёга олиб ўтувчи эликка айланади. Ўйлашимча, фоний ҳаётимиз учун Оллоҳ таолога эътиқоднинг мазмун-моҳияти ҳам мана шунда!

Аммо, таассуфки, бизнинг авлод, биздан кейинги авлодларнинг аксарияти моддийчилик ва дахрийлик руҳида тарбияланганмиз ва юқорида зикр этилган улкан Ҳақиқатни ҳали-ҳануз англаб столмаяпмиз. Бутун аҳолини мачитларга, бошқа ибодатхоналарга ҳайдаб тикилган тақдирда ҳам, бир неча йилда ўзгариб қолишимиз амримаҳол. Адабиётимизда пайдо бўлган ботиний, диний-мистик йўналишларга қарши аҳён-аҳёнда уюштирилаётган аҳмоқона «хуруж»лар ҳам айни шу дахрийлигимиз асоратларидандир.

Бугунги кунга келиб, Фарблаг и атоқли олимлар ҳам илми илоҳий (теология), илми калом (теософия), (сўфизм) мистика каби соҳаларда жиддий илмий тадқиқот ишлари олиб бормоқдаларки, бу кишида эзгу умидлар уйғотади. Улар Ерда ҳаёт пайдо бўлиши, сонлар магияси, инсон аураси, яъни инсон танасини ўраб олган биологик қобик, ўлимдан кейинги ҳаёт каби муаммоларни атрофлича муҳокама қилмоқдалар. Илмий матбуотда дунё Мусо пайғамбар, Муҳаммад пайғамбар таълимоти бўйича ривожланаётгани, Дарвин назарияси бўйича, деган қарашларга ҳам аниқлик киритила бошланди. Илоҳий ўлчамлар, ёндош ёхуд латиф оламлар ҳақида илмий мақолалар чоп этилаёпти.

Бинобарин, фақнинг бу тариқа дин ва мистика жабҳаларига ҳам кириб бораётгани бежиз эмас. Билгакс, уларнинг борар манзиллари ҳам, пировард мақсадлари ҳам бир: яъни дунё ва инсоннинг ўз-ўзликни англаш. Улар бу оламшумул мақсад йўлида баҳамжихат ҳаракат қилишсагина кўзлаган ниятларига етишади.

Ҳаётимизда кечадиган ҳар бир яхши-ёмон ҳодиса замирида биз ҳали тағига етмаган қандайдир илоҳий, мистик қонуниятлар мавжуд. Бу қонуниятларни билиш учун биз ана шу илмий ва илоҳий қонуниятлар билан боғлиқ сир-синоатларни англаб етишимиз керак.

Ўтмишда яшаб ўтган улуғ мутасаввиф ва аллома Шайх Фариддин Атторнинг ёзишича, бу туташ оламларда инсон руҳи ва жисми, унинг кўнгли ва ақли ўртасида абадий кураш борадир. Руҳ бу курашда моддийликни – жисмни ўзига бўйсундириб, илоҳий маърифатни таниш, Ҳақ асрорига қошиф бўлмоқ учун хизмат қилдира олса, у буюклик мартабасини эгаллаган комил инсон руҳига айланади. Ана шундай комил инсонларгина истикболда биз яшаб турган мураккаб ва айни шу мураккаблиги ила мафтункор ва бепазир ДУНЁ билан уйғун яшаш ҳақ-хуқуқига эга.

УКАМ ҲАҚИДА

Тошкентнинг Эски шаҳар қисмидаги Ҳазрати Имом мажмуасига ҳар сафар дилимда ифтихор билан келаман. Боиси шу мажмуага ярашиб тушган Тилла Шайх масжиди тарихи билан оиламизнинг тарихи кўшилиб кетганидир. Кўнглимда фахр уйғотадиган яна бир туйғу менинг боболарим Тилла Шайх бува ҳамда Саидазим Муҳаммадбой ўғли, шунингдек, укам Ҳожиакбар Шайхов билан боғлиқ. Ўйлаб қарасам, укамнинг ёзувчи бўлиб адабиётда ўз ўрнини эгаллаши ҳам бежиз бўлмаган, бунга боболаримнинг тарихи, онамнинг сўзлари ва қонимизга синган Ватан дарди, Тошкент соғинчи сабаб бўлган экан.

Ҳожиакбарнинг таржимаи ҳолида тугилган жойи худди бошка опа ва сингилларим, укаларим каби Хитой Халқ Республикасининг Чугучак шаҳри деб ёзилган. Боиси бувамиз Ғулом қори Тилла Шайх ўғли Ватанимиз тарихида кечган оғир давр – инқилобий тўнтаришдан кейин қатағонга учраб, Шарқий Туркистонга қочиб жон сақлаган, биз онам Муяссархон Ғулом қори кизи ва отам Ислом Шайх Баҳром Шайх ўғлининг Ватандан жудолик даврида кўрган болалари эдик.

1927–1928 йиллар кулоқларни синф сифатида тугатиш номли кампания бошланиши билан кўплаб оилаларнинг бошига қулфат тушгани маълум. Бу офат бизнинг оиламизни ҳам четлаб ўтмаган. Аямнинг айтишларига қараганда, 1928 йилда, тун пайти бувамнинг дўсти дарвозамизни тақиллатиб келиб: “Советлар сизни кулоқ қилиб отиб ташлашмоқчи, шу кечанинг ўзида Тошкентдан чиқиб кетмасангиз, кеч бўлади”, дея огоҳлантирган экан.

Ўзбекистон ФА академиги Раҳима Аминова берган маълумотларга кўра, 1933 йилгача Ўзбекистондан беш ярим мингга яқин одам “кулоқ қилиниб”, улар Шимолий Кавказ, Украина, Сибирь томонларга жўнатилган.

Бувам Ғулом қорининг фуқаронарварлиги, 1924–1925 йиллардаги очарчилик пайти отаси қурдирган Тилла Шайх масжидида қатта қозонда овқат тайёрлаб, очларга тарқатганлари, мамлакатда фуқаролар уруши авж олган пайтларда боқувчисиз қолган оилаларга ёрдам берганлари бир томон бўлиб, унинг бадавлат савдогар Тилла Шайхнинг ўғли, ўрис подшоҳи Александр II фахрий фуқаро унвонини берган

тошкентлик машхур савдогар Саидазимбойнинг исвара куёви эканлиги, ота томонидан шажараси Хўжа Ахрорга бориб тақалиши гарозини босиб кетган.

Ғулом қори бир вақтлар приказчик бўлиб ишлаган бир ўрис киши билан биргаликда Тошкентдан чиқиб кетади. Тақдирига битилган ватандан жудалик шу қуни бошланган эди.

Бувам шу кетишда Хитойнинг Син Цзян ўлкаси Тарбагатай вилоятидаги Чугучак шаҳрида амакиваччасининг уйидан кўним топади. Ғулом қори амакиваччаси хонадонида бир муддаг яшагач, шу шаҳардаги таникли ўзбек бойларидан тўрт нафарини меҳмонга чақириб, улардан устамасини кўшиб қайтариш шарти билан қарз олди. Бу бойлар улуғ авлодга мансуб одамга “йўк” деб бўлмаслигини яхши тушунардилар. Ғулом қори бувамиз тез кунларда иш бошлаб юборади. У кредитга олишан пулларга шўролар ҳукуматидан учта ЗИС-105 юк машиналарини сотиб олиб, собик СССР ва Хитойнинг Чугучак шаҳри ўртасида савдо ишларини бошлаб юборади. Тўилаган маблағига шаҳар чеккасида ер олиб, ховли-жой куради. 1932 йили бувим Саидқаримбой кизи Мукамбархон ва тўрт фарзандлари: Муяссархон, Мукаддасхон, Яҳё ва Мушаррафхонлар ҳам Чугучакка кўчиб келадилар.

Бувам Ғулом қорининг қонида эзгу ишларни амалга ошириш иштиёқи бор эди. Ўша даврларда Чугучак шаҳрида электр манбаи бўлмаган. Ғулом қори Туркистондан келиб ўрнашган бир нечта бойларни тўплаб, уларга бош бўлади-да, маблағ йиғиб, электр станцияси куришади. Чугучакда ишга тушган биринчи электр станцияси унинг сазй-ҳаракатлари самараси бўлди. Кейинчалик масжид солишади ва ўзбек мактаби очилади. Гўёки совет қатағони даҳшатлари олисда қолгандай эди. Лекин қатағон хорижда яшаётган ўзбек зиёлилари ва уламоларига ҳам панжа узатади. Қирғин-қатағонлар Чугучак шаҳрида яшовчи ўзбек бойларини ҳам четлаб ўтмади. 1939 йилнинг килиди, тунда уч киши Ғулом қорининг уйига кириб келади. “Ғулом қори Тилла Шайх ўғли, сизни олиб кетамиз, вақтимиз зик, тезда кийининг”, – дейишади. Бувамни оёғида биргина қалиш, эғнида чопон билан, оила аъзолари билан тузукроқ хайрлашишга имкон бермасдан, “тезда қайтиб келади”, деб олиб чиқиб кетишади. Ғулом қори Урумчи шаҳар қамокхонасига, кейинчалик Хитой қамокхонасига олиб кетилади. Шу билан бувамиз қайтиб келмайди...

Биз бувамнинг бошидан ўтган бу воқеаларни анча кейин, Мустақиллик даврига келиб билдик. Унгача мен ҳозир ҳикоя

қилганларни аям биз – фарзандлардан яшириб келган. Бунга қатағон даҳшати юракларга солган кўрқув сабаб бўлганмикин ёки фарзандларини кўламани ўзи ҳам билмаган қандайдир хавф ёки хатарлардан химоя қилиш истаги сабаб бўлганмикин, айтиш қийин.

Ҳаёт давом этавераркан... Чугучак шахрида радиоприёмниклар пайдо бўлади. Мукамбархон аям (яъни, бувим) “Тошкентни эшитса бўларкан”, деган хабарни эшитиб, тинчини йўқотади. Радиоприёмник жуда қиммат экан-да! Отам аямнинг дардини тушунганидан, кичкинагина приёмникни унча-мунча эмас, икки юзта кўйнинг пулига харид қилади.

Ўша пайтда онам менга ҳомиладор экан. Аям “қиз туғилса, исмини Маҳмудахон, Маҳфузахон ёки Манзурахон кўямиз”, деб юраркан. Уйга радиоприёмник олиб келиниб, Тошкентдан эшиттириш бериладиган вақтда мурватни бурасалар, суҳандон “Назира Аҳмедова куйлайди”, дея эълон қилибди. Шу сабаб бўлиб, исмим Назира бўлибди...

Аям бизга бир гапни кўп такрорларди: “Бу ерда туғилган бўлсаларинг ҳам, аслида тошкентликсизлар, Худо хоҳласа, албатта, Тошкентга, Ватанга қайтамиз”.

Аям оқшомлари бизга эртақлар айтиб берарди. Унинг эртақларида ибратомуз гаплар кўп бўларди. Масалан, “Саломнинг бўлмаса икки ямлаб бир ютардим, дебди аждар”, – деганда, биз “Ассалому алайкум” сўзининг қанчалик аҳамиятга эга эканлигини тушунардиқ, Ўғри ва Тўғри ҳақидаги эртақни эшитганда, ҳалолликни англариқ, доно малика тўғрисидаги чўпчаклар эса бизга заковатнинг кучи нималарга кодирлигини кўрсатарди. Кейинчалик тушундимки, аям афсонавий гўзал боғни тасвирлаганда ўзига хос тарзда Ватан манзарасини чизар экан: “Боғ теварагида баланд терақлар ўсаркан, уларнинг таккинасида арикча жилдираб оқаркан, баҳор келганда арикча лабида ялпизлар кўқараркан, боғда аввал ўриклар, кейин гилослар, охирида олмалар, беҳилар гулга кираркан...”

Кейинчалик Ҳожиакбар укамнинг қатор фантастик асарларини ўқиганимда аям айтган эртақлардаги ибрағиликни, таъсирчанликни кўрдим. Мен оиламизнинг барча аъзолари қатори унинг ҳар бир асарини ўқиганман. Ҳожиакбарнинг кўп ҳикоя ва қиссаларида тасвирланган Она ер соғинчи ҳисси болалигимизда, аям дилимизга солган Ватан туйғусидан ўсиб чиққан, деб биламан. Унинг қаҳрамонлари қоинотда, олис сайёралар сари учиб борар эканлар, Она ерни соғинадилар, заминдаги ҳар бир мавжудотни азиз деб биладилар, улар учун инсоний-

лик, дўстлик, садоқат ва заковат тушунчалари жуда муқаддас. Чунки бусиз йиллар бўйи коинот сафарида бўлиш мумкин эмас. Айниқса, “Рене жумбоғи” кассасидаги профессор Рененинг жасурлиги, капитан Азизовнинг филолиги, Шавкатнинг зукколиги мени жуда таъсирлантирган.

Аям Абдулла Қодирийнинг “Ўткан кунлар” романини бекитиб, “ҳеч кимга бу ҳақда гапирманглар”, деб тайинлаб ўқитганларини ҳамон эслайман. Бир куни аям “Қодирий менинг отам Саидқаримбой ҳомийлик қилган рус-тузем мактабида таълим олган, яхши ўқигани учун отам уни соат билан тақдирлаган экан”, деди. Саидқаримбой тошкентлик савдогар Саидазим Муҳаммадбойнинг ўғли бўлиб, Саидазимбой Тошкентда янги усул мактабларини ташкил этиш ташаббускори, Шайхонтоҳурдаги Эшонқули долҳо мадрасаси биносини мактабга айлантирган, кейинчалик ҳам мактаб учун мунтазам равишда маблағ ажратиб турган, иккидорли ўқувчиларни тақдирлаган экан. Саидқаримбой эса отасининг ишини давом эттирган, бир сафар ўқишини яхши ўзлаштирган етгита ўқувчини соат билан тақдирлаган, айтишларича, ўқувчиларнинг ичида Самарканд дарвозалик Абдулла Қодир ўғли ўзининг заковати билан ажралиб тургани учун олтин соат билан мукофотланган. Абдулла Қодир ўғли кейинчалик ёзувчи Жулқунбой – Абдулла Қодирий бўлиб танилди.

Биз кейинчалик Саидазимбой ҳақида ҳам кўплаб хогиралар эшитдик. Мана, шундан баъзилари: Саидазимбой 1863 йил савдо ишлари билан Россияга кетатуриб, Туркистон шаҳрига рус қўшинлари ҳужуми арафасида етиб келади. Шунда Саидазимбой Туркистон ҳокими Мирза Давлатбой додҳоддан 250 кўкон тилласига рус асирини сотиб олиб (бу аскар Тобольск губернияси деҳқони Данило Коробкин бўлади), рус ҳукуматига топширади ва иккала томоннинг ярашишига сабаб бўлади. Ўз навбатида, Саидазимбой рус ҳукумати томонидан 1863 йил 18 августда “Станислав лентасидаги кумуш медаль” билан тақдирланади...

Аям Ойбекнинг “Навоий” романини, Гафур Ғулومнинг “Ёдгор” кассасини ўқитганлари эсимда. Хорижда ҳам миллий адабиётимизга муҳаббат руҳида тарбия топганимиз айнан аямнинг хизматлари эди. Айниқса, Тошкентни соғиниб қийналган кезлари қўлларига дутор олиб: “Қачон бўлғайки топгайман хабар ёру диёримдин” ёки “Сайдинг кўябер сайёд, сайёра экан мандек”, деб қуйлаганида уйимизга сукунат чўкарди. Айтилган кўшик юракка кириб борар, туйгулар дутор торларига қўшилиб кетар эди. “Ўткан кунлар” романидаги:

*Аё царх, эднинг оғир жабр бунёд,
Кўзим ёшиг, дилимда қолди фарёд.
Хайтим лалазоридин авординг,
Ёқиб жоним, қудин кўкка совурдинг,*

сагараини ёддан ўқирди. Аям Фузулий, Лутфий, Навоий, Бобур, Машраб, Муқимий, Фурқатнинг кўп ғазалларини ёддан биларди, уларни ўқиб, мағзини чақиб берарди. Ҳожнақбар укамнинг таниқли Ёзувчи бўлиб етишсинининг негизида аяжоним берган маънавий асослар ётибди десам, муболага бўлмаса керак. Чунки бизда адабиётга мухаббат уйи отан инсон аям бўлган эди.

1945 йилда А.Лихонтоўра Соғуний бошичилигидаги Шинг-Жонг ўлкасининг уч вилояти – Таргаботой, Олтой, Ғулкадан иборат бўлган Шарқий Туркистон республикаси ташкил этилди. Шунда Ҳожнақбар йўрғакдаги чакалок эди. Тўрт йилдан кейин бу вилоятлар Хитой Халқ республикасига кирди, отам Таргаботой вилоятни транспорт идорасига раҳбарлик қила бошлади. Онам эса ўзбек мактабида математикадан дарс берар эди.

Осламиз Ватанга қайтиши имконига эга бўлганда Ҳожнақбар ўн ёшда эди. Ҳамон эслайман, 1955 йилда хорижда яшайётган ватандошларга ортага қайтишига руҳсат берилди. Лекин Ватанга қайтишнинг бир шarti – улар Қозоғистон шимолида очилган кўрик ерларини ўзлаштиришга боришлари керак эди. Осламиз биринчилар қатори бу шартга рози бўлиб, совет эчиқонасига муружаат қилишди. Не-не текширишлар билан чегарадан ўтиб, Қозоғистон чеккасидаги Аягуз шаҳарчасига етиб келдик. Бизни у ердан Павлодар поездига чиқаришди.

Отам қагга хитойи термосни олиб, станция биносига қайноқ сув олиш учун кетди-ю, тезда қайтиб келди. “Аясин, мен кўкун дўппи, бекасам човон кийган бир ўзбекни кўрдим, гаплашдим, у Тошкентдан экан, – деди севиниб. – Худога шукр, Тилла Шайх мачити омон экан, одамлар хар жума куни у ерга намозга боришар экан. Мен у одамга биз Тилла Шайх авлодимиз, ўша мачитда у кишининг бошқа авлодларидан бирортаси бўлиши керак, бир парча хат ёзиб берсам, етказа оласизми, деб сўрасам, етказиб бераман, деди”.

Шу куни отам аям, онам ва ўзининг номидан кискача хат битиб, унда кетаётган манзилимизни кўрсатиб, ўша кишининг кўлига обориб берди. Бу киши Аягуз–Тошкент поездининг проводниги экан. “Сиз билан Тошкентда кўришиш насиб этсин, илойим”, – деди отам хайрланаркан, поезд юриб кетди. Отам эса у кишининг яшаши манзилини билиб олишга улгурмаганидан афсусланиб қолди.

Павлодарга етиб келгач, бизни “Иртин” совхозига олиб боришди. Ун бир жон бўлиб битта йўлак билан тулаштирилган иккита кагга хонага жойландик. Мен Чугучакдаги ичкари-тапқари ҳовлини, саккиз хонали шинам уйимизни, боғимизни эсладим. Аям эса: “Худоба минг қатла шукр, энди Тошкентга кетамиз”, – дерди.

Отам қандайдир қурилшга ишга кирди. Хоналарда ҳаммага жой етказиш қийин бўлганидан сандиқлар устига кўрнача ташлаб, иккитадан болани ёнма-ён ётқизишарди, озик-овқат маҳсулотлари кам, палов қилиш учун Иртин туман марказидан қурилган ўғралан сабзи олиб келишгани ҳамон эсимда.

Биз Чугучак шаҳрида уй ур тилвида, араб алифбосида ўқиган эдик. Иртин совхозда қозок мактабига қатнаб, қозок ва рус тилларини ўзлаштира бошладик. Қўлларимиз араб алифбосида ўрганганидан қирилчасига чапдан ўнга томон ёзиниша қийналардик. Ҳожиақбар жуда тийрак бола эди. У янгича сабоқларга биздан теъроқ ўрганди, осонроқ ўзлаштирди.

Кўп ўтмай, совхоз директори (отанининг исмини билмасдик, бу киши ҳаммамиз учун Сафар ота эди) “Тошқандан туғулганларини хабар келди”, – деб телеграмма олиб келди. Телеграммада: “Хатингизни олдик, хурсандмиз. Тошкентга келиш, кутамиз. Нишон қори ва Низом қори”, деб ёзилган, манзил кўрсатилган эди. Бизга жавоб йўллаганлар бувам Гулом қорининг укалари экан.

Отам директордан руҳсат олиб, аям билан бирга Тошкентга жўнади. Аям хурсандлигидан нуқул йиғлар, “Йиғирма олти йил даганда орзумга етдим”, дер эди. Орадан уч ярим ой ўтгач, отам оиламиз билан Тошкентга кўчиб ўтишга руҳсатнома олиб келди. Шодлигимизнинг чеки йўқ эди.

Тошкентга етиб олгани учун Иртин дарёсидан Барнаулгача парохолда бордик, у ердан эса поезлга ўтирдик. 1955 йили Тошкентга кўчиб келдик. 1932 йили кўчиганда сўнг мусодара қилишан Хастимомдан бувамнинг кагга ҳовлиси онамнинг ҳаракатлари ва анча уришилари орқали қайтариб олинди. Чунки Тошкент шаҳар ижроя қўмитасига ёзилган аризасида онам бобом Гулом Қорининг кулоқ қилинганлигини таъкидлаб кўрсатган эди.

Тошкентда 40-ўрта мактабда ўқий бошладик. Онам биздан аъло ўқишимизни талаб қиларди, бизнинг бўш вақтимиз бўлмасди, ўқишдан орташ вақтимиз уй ишларига қараниш, китоб ўқиш билан ўтарди, ўқувчилар саройига қатнардик. Ҳожиақбар укаларим Шухрўл ва Саъбат қатори мусиқани ўрганган, шивиниони яхшигина чалар эди.

Ҳожнақбар, айшикса, китобга ортик даражада меҳр кўйганди, у вазмин бола эди, ўғил болаларнинг шовқин-суронли ўйинларига кўп ҳам кўшилмасди. тўпояюн қилиш унинг табиатига зид бўлган. Ўша пайтда ўзбек тилида босилган болалар китоблари унчалик кўп эмас эди. Жаҳон адабиёти, рус адабиёти вакиллариининг болаларга атаб ёзилган асарларининг кўпчилиги ҳали ўзбек тилига ўтирилмаганди. Шунинг учун ўзбек тилидаги болаларга атаялган китобчаларнинг ҳар бири кўзга суртиб ўкиларди.

1955–1956 йилларда Тошкентда турмуш даражаси паст, дўконларда сариёт, пишлок, гўшт маҳсулотлари тақчил. Мактабга матодан тикилган жилд кўтариб борардик. Жилднинг бир чеккасига оғзига тикин тикилган сиёҳдон солинган бўларди. Биз учига пўлат перо уланган ёғоч ручкаларни мана шу сиёҳдонга ботириб, эҳтиёткорлик билан ёзардик. Чунки салгина эҳтиётсизлик қилинса, кийимга сиёҳ сачраши ёки тўкилиши мумкин эди. Сиёҳнинг доғи эса, ювса ҳам кетмасди. Атлас кўйлакни, сарпода келганлиги учун фақат келинлар кийишарди. Қизларга атлас кўйлак тикгириб кийгазишга ота-оналарнинг қурби етмасди. Биз қосибга аям учун амирқон қавуш буюртирганимизда уни эски латталарга ўраб, яширинча олиб келганмиз. Чунки одамлар кўриб қолишса, “шунчалик оғир даврда ҳам амирқон қавуш кийибди, пулни қасрдан олибди”, деб бизнинг ҳам, қосибнинг ҳам адабини бериши турган гап эди.

Мамлакатимиз мана шундай қушларни бошидан кечирганига гувоҳ бўлганим учун ҳам бугунги фаровон қушларнинг кадрига кўпроқ этиш керак деб ўйлайман.

Ҳожнақбарнинг биринчи ҳикояси газетлада босилганда у ҳали 9-синфда ўқирди. У ёзувчиликни ҳавас қиларди. Ҳовлимизда укаларим шовқин солиб ўйнаган пайтлари у ичкари хонада мук тушиб, қоғоз қораларди. Ёзганларини болалар нашри таҳририятларига жўнатар, почта орқали олган жавобларида кўпинча: “Ҳикоя ва мақолаларингиз устида кўпроқ ишланг” каби тавсиялар бўларди. Ҳожнақбар бу жавобларга жиддий қарарди, шунинг учун ўз тешдошлари орасида билими, ўқимишчилиги билан ажралиб турарди.

Онамнинг барчамизни ўқимишли, зиёли кўриш орзуларини рўёбга чиқариш, иккинчи томондан, ўз она тилимизда таълим олишдек имкониятга эришганимиздан хурсандлигимиз учун ҳаммамиз мактабни олтин медалга битирганмиз. Мен, Маъсудахон опам, синглим Гули, укаларим Анвар ва Шухрат пинфокор бўлишди. Ҳожнақбар, Санъат, Шавкат ва Асад эса техника йўналишини танлашди. Оиламиздан ст-

тига фан номзоди етишиб чикди. Кейинчалик синглим Гули тиббиёт фанлари доктори, профессор, Ҳожиақбар эса фантаст ёзувчи бўлиб етишди.

Ҳожиақбар ёзувчи сифатида кўзга кўриниб, эътироф этилган кезларда Ўзбекистон Фанлар Академиясининг Электроника илмий-тадқиқот институтида ишларди. Унинг ёшлар ижод намуналаридан тузилган тўшамда босилган илк ҳикоясини ҳамон эслайман. Ҳикоя ярашув машинаси яратган бола ҳақида бўлиб, сарлавҳаси тагига “хаёлий ҳикоя” деб ёзилган эди. Чунки ўша пайтда “фантастика” деган агама хали истеъмолга кириб келмаганди.

Ҳикоянинг мазмуни жуда ғаройиб, бола ажрашиб кетган ота-онасини яраштириш орзусида ярашув машинаси ясади. Лекин одамлар ора-сидаги меҳрин ҳеч бир машина ёрдамида яратиб бўлмаслигини, узилиб кетган кўнгли рингларини болашга ҳеч қандай аппарат қодир эмаслигини тушуниб етади...

“Фантастик” деган сўз унинг асарлари сарлавҳаси остида кейинроқ пайдо бўлди. Биринчи китоби ҳаммуаллифликда босмадан чиққан. Бунинг тарихи ҳам қизиқ. 1972 йилда Ҳожиақбарнинг китоби босмага тайёрланаётганда ундан Тоҳир Ҳобиловнинг қиссасини ҳам сизнинг китобингизга кўшиб, битта тўшам қилиб чоқ этсак, дея розилик сўрашади. Ўша пайтларда кўнгина ёш ёзувчиларнинг китоблари шу тарзда босиларди. Ҳожиақбар рози бўлади. Шундай қилиб, укамнинг биринчи китоби “7-СЕР”нинг муқовасида иккита муаллифнинг исми-шарифи кўрсатилади: Ҳожиақбар Шайхов, Тоҳир Ҳобилов. Тақдирнинг ғаройиблигини қаранг, Тоҳир Ҳобилов укам билан битта мактабда ўқиган, иккови тенгдош, лекин бир-бирини яхши танимас экан. Шу сабаб бўлиб кейинчалик иккови дўстлашиб кетди. У йигит бир неча йил ўтиб, Тоҳир Малик тахаллуси билан танилди.

Бу орада оиламизда ҳам киши дилини қувонтирадиган воқеалар бўлди. Шулардан бири – отам Аягуз станциясида бизга ёрдам берган кишини топди. Мени унаштиришиб, куёв томондан фотиҳа қилиш учун келган меҳмонларга тўшлар кийдирилаётган пайт отам куда томондан келган бир кишини таниб қолиб, кучоқлаб олади. “Охири сиз билан дийдор кўришиш насиб қилди-я”, дейди хурсанд бўлиб. Атрофдагиларнинг ҳаммаси ҳайрон бўлганлигини кўриб: “Бу киши бизнинг хатимизни Аягуз шаҳридан қариндошларимизга етказиб берган эди, шу яхши инсон сабаб биз ўз юртимизга кела олдик”, дейди. Маълум бўлишича, бу кишининг исми Сирожиддин бўлиб, ўзи қуданинг кўннисеи, маҳалла фаолларидан экан.

Оиламизни қувонтирган воқеалардан яна бири Ҳожиакбар укамнинг Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасига аъзо этиб қабул қилиниши бўлди. У биринчи ўзбек фантаст ёзувчиси сифатида хатто халқаро миқёсда ҳам эътироф этилди, қатор китоблари босилди, асарлари хорижий тилларга таржима қилинди.

1992 йилда Россия телевидениесининг ОРТ канали Тошкентдаги Тилла Шайх маҷитида ўқилган ҳайит намозидан репортаж кўрсатди. Меъ онамга кўнғирок қилиб: “Бобом ўзидан яхши из қолдириб кетган экан. Бугун Тилла Шайх маҷитида ҳайит намози ўқилганини кўплаб чет мамлакатларда кўришяпти”, – дедим. Онам: “Мени жуда хурсанд қилдинг. Хаёлимда ҳозир Ғулом қори бобонгни НКВД олиб кетганини, унинг қатағон қилинганини, бошимиздан ўтган оғир қунларни эслаб турган эдим”, – деди. Кейин: “Энди НКВД ҳам, қатағон даҳшати ҳам йўқ, айтсам бўлади”, – деб, бобом Ғулом қорининг боншидан кечган, мен юқорида ёзиб ўтган воқеаларни гапириб берди...

Оиламиз аъзоларини қувонтирган яна бир воқеа шу бўлдики, Ҳожиакбар АҚШда нашр қилинган жаҳоннинг энг етук фантаст ёзувчилари ҳақидаги энциклопедияга ўзбек адабиётининг вақили сифатида киритилди. Айтиш керакки, у Марказий Осиёдан қирган ягона фантаст ёзувчи бўлди. Бу унинг халқаро миқёсда ҳам тап олинганини билдиради...

Ҳожиакбар “Сирли олам” журнали, “Қалб кўзи” газеталарини таъкил қилиш билан банд бўлганда, онам укамдан тез-тез: “Ишларинг яхшими? Илари силжияптими?” деб сўради. Бир куни уйга онамни кўргани келсам, онам хафа бўлиб ўтирибди. Сабабини айтмайди. Кўярда-кўймай сўрайверсам, охири ёрибди. “Ҳожиакбар Янгийўла кетди, – деди. – Қоғоз гакчил эмиш, топилмаса, газетаси босилмасини. Э, Худо, шу қоғоз дегани бемалол бўлса нима қилар эди?” Онаизор-да, ўғлининг кичиккина муаммоси учун ҳам қуйинар эди.

Ҳожиакбар ҳам қуйинчак эди. Бу хислаг унга онамдан ўтган бўлса керак деб ўйлайман. У дўстларидан, яқинларидан ёрдамини ҳеч қачон аямаган. Унинг олдига истаган пайт дардиашини, гурмушда бўлиб турадиган муаммоларининг ечимини биргаликда топиш учун келаверини мумкин эди, у ҳамма ишларини йнгиштириб қўйиб, бизнинг “дил дафтар”имизни тишлар, юнатар, керак ўришларда кўмак берарди.

1997 йили “Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган маданият ходими” фахрий унвони берилди. “1974–76 йилларда Ўзбекистон адабиётига илмий фантастика жанрининг қалдирғочи бўлиб кириб келган, 2002 йили Ўзбекистон илмий фантастика жанрининг отаси деган ном

билан оламдан ўтди” - деб ёзган эди Ўзбекистон Қаҳрамони Озод ака Шарафитдинов. Ҳожиакбар кейинги йилларда Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг 1-ўринбосари лавозимида ишлаб келган.

Ҳожиакбарнинг турмуш ўртоғи – Муҳаррамхон (филология фақлари номзоди, доцент) ва фарзандлари уни доимо ёдда сақлашади. Унинг фарзандлари тарбияли, билимли, отаси каби зиёли бўлиб етишган. Катта ўғли Улугбек Тошкент давлат политехника институтини (ҳозирги Тошкент давлат техника университети), кичик ўғли Ойбек Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия институтини ва Тошкент архитектура-қурилиш институтини, кизи Шаҳнозаҳон Тошкент давлат иқтисодий университетининг халқаро иқтисодий муносабатлар йўналишини бўйича тамомлаганлар.

Ҳожиакбар 2002 йилда, 57 ёшида вафот этди. У хасталикка чалинган эди. Кўпчилигимиз шифокор эмасмизми, унинг касаллигини, умри оз қолганини билардик. Лекин унга буни сездирмадик. Чунки Ҳожиакбар ҳаётини севарди, гайратли, ишга, ижодга чанқок эди. Унинг чанқоклиги сўниб қолмасин дердик.

Менга, айниқса, унинг “Дархон кўшиғи” ва “Умид сайёраси” ҳикоялари ёқади. “Оловдан чиққан одам” ҳикоясини ўқиганда Ҳожиакбар реалистик ёки тарихий мавзуларда ҳам ажойиб асарлар яратиши мумкин экан деб ўйлаганман.

Ҳожиакбар қисқа умри давомида баракали ижод қилди. Оиламизда, ишонаманки, адабиётимизда ҳам унинг ўрни ҳамон билинади. Аммо бизни бир нарса юнантирадики, у ҳам бўлса, укамнинг ўзбек ёзувчиси сифатида эътибор ва эътироф тошгани, аяқонимнинг армони ушалиб, Ватанга қайта олгани, бобом авлодларга қолдириб кетган Тилла Шайх маъитининг Мустақиллик шарофати билан қайта таъмирланиб, янада кўркамлашганидир. Шукурки, шу қушарга етиб келдик.

Назира Шайхова
тиббийёт фақлари номзоди

МУНДАРИЖА

Ҳожиақбарнинг сирли олами	3
---------------------------------	---

ТУТАШ ОЛАМЛАР

Биринчи қисм

Авлиёнинг таширфи	10
Ривоят	13
Арши аълодаги савол-жавоб	15
Ҳориждаги ҳаёт	19
Боболар каромати	23
Нотинч хонадон	28
Шарвардигор газаби	32
Илк башоратлар	37
Ғойибдан хабар	40
Мақтадаги шов-шув	44
Ривоят	49
Инс-жинслар макри	51
Қалбаки тўй	55
Жинлар баъзи	58
Даҳрий ота ўйлари	64
Боболар ўғити	68
«Улар яна келишади...»	72
Тоғ йўлидаги таъкиб	76
Ота изтироблари	81
Қабристондаги сирли мулоқот	86
Таъкиб давом этади	91
Дунёни титратган унсур	96
Забихи Исмоил қиссаси	102
Удуспир билан учрашув	106
Зулмат аҳли қурултойи	111
Сирли битим	122
Тунги ташириф	132
Фонг бўлган ёлғон	137
Навбатдаги машқ	142
Жодугарликнинг бошланғичи	148
Бошқон хонасидаги ҳангома	151
Ота-бола гурунги	156
Удуспирнинг найранги	163
Жиннихонадаги ҳангомалар	168

Қумрининг хийласи	173
«Қимдан қирган бўлсанг, чиқ!»	177
Сарғардон руҳлар.....	182
Жасадга қайғини	187
Файласуфлар жанги	192
Мастон бўви даъвати	197
Гулшода бонунинг кашфиётлари	202
Ҳожи ота хузурнда	207
Қоинот олий тафаккури	211
Озод руҳ хоғираси	217
Уйга шуурий ташриф.....	222

ИККИ ЖАҲОН ОВОРАСИ

Иккинчи қисм

Илоҳий тош сирин	228
Тафаккур тугёнлари	234
Ажрим	240
Илоҳий мўъжиза	244
Зулмат аҳли қарори	247
Бебоп руҳлар ўйини	252
Дўстлар гуруҳи	258
Ғойиб ота моғоридаги учрашув	262
Аждодлар ёди	270
Амирнинг хуфия режаси	276
Соҳилдаги фожиа	283
Махфий битим	290
Миси чиққан фитна	296
Қуён сари йўзи	304
Совчилар ташрифи	307
Шаҳзод ва малика қиссаси	314
Гулшода бонунинг касами	322
Ажалдай қудрагли сўз	327
Қиз кўриши	332
Гулшода бону найранги	340
Намойишдаги сотқинлик	346
Гуноҳнинг касри	353
Ғосияклигини ўзинга душман	362
Ботиний суҳбат	368
Ҳаёт ва ҳаёлот	375
Укам ҳақида	380

Адабий-бадний нашр

ҲОЖИАҚБАР ШАЙҲОВ

ТУТАШ ОЛАМЛАР

• * • * •

ИККИ ЖАҲОН ОВОРАСИ

Романлар

Мухаррир *Л. Исламова*

Бадний муҳаррир *Ш. Қўрбонов*

Техник муҳаррир *Л. Хижова*

Мусахҳих *С. Саломқуддусова*

Кичик муҳаррир *Г.Ерашова*

Компьютерда тайёрловчи *С.Азизова*

Нашриёт лицензияси АЛ№ 158, 14.08.2009.

Боснига 2017 йил 3 майда руҳсанг этилди.

Бичими 60x90^{1/16}. Оффсет қоғози. «Times New Roman»

гарнитурасида офсет босма усулида босилди.

Шарҳи босма табоғи 24,5. Нашр табоғи 25,23.

Адади 3000 нусха. Буюртма №17-404.

Ўзбекистон Мағбуот ва ахборот агентлигининг

«O'zbekiston» нашриёт-мағбаа ижодий уйи.

100011, Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

e-mail:uzbekistan@iptd-uzbekistan.uz

www.iptd-uzbekistan.uz

«O'ZBEKISTON»

ISBN 978-9943-28-909-3

9 789943 289093